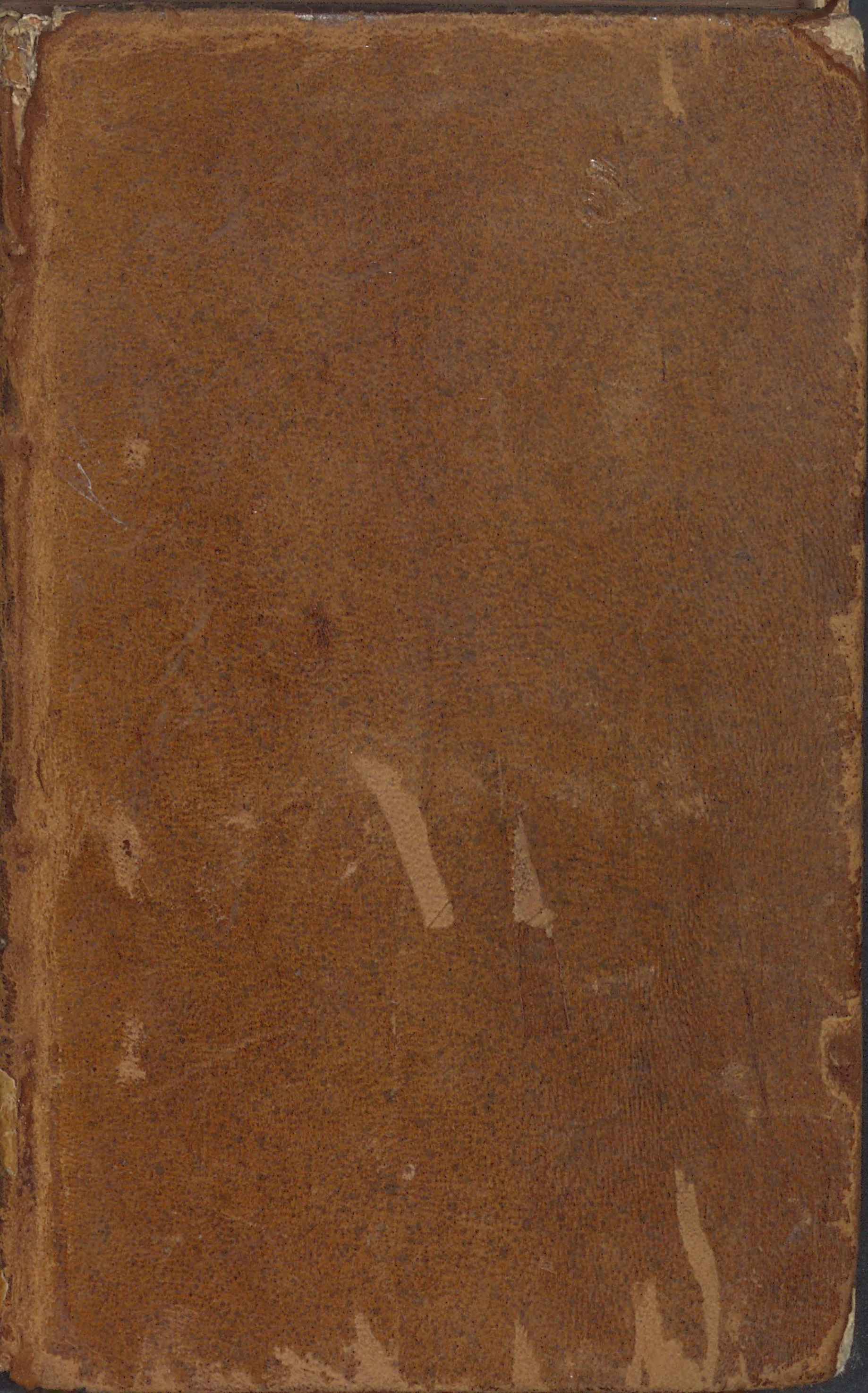

IO. SALOM. BRVNQVELLI,

ICTI ET ANTECESSORIS,

HISTORIA IVRIS ROMANO-GERMANICI,

A PRIMIS REIPVBLICAE ROMANAE ATQVE GERMANICAE INITIIS AD NOSTRA VSQVE TEMPORA EX SVIS FONTIBVS DEDVCTA,

ET

IN VSVM AVDITORII ADORNATA.

ACCESSIT

DISSERTATIO PRAELIMINARIS

DE

LINGVARVM, PHILOSOPHIAE ANTIQVITATVM, ET HISTORIARVM STVDIO CVM IVRISPRVDENTIA IVNGENDO.

EDITIO TERTIA,

prioribus multo auctior & castigatior.

AMSTELAEDAMI,
Apud IANSSONIO-WAESBERGIOS,
CIↃ IↃ CC XXXVIII.

PERILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO

FRIDERICO GOTTHILF MARSCHALL

DICTO GREIFF,

EX EQVITIBVS FRANCONIAE, QVI PROXIME IMPERIO ROMANO GERMANICO SVBIECTI SVNT, DOMINO IN EINOED, ERLEBACH ET OSMANSTADIO, AVLÆ SAXO-VINARIENSIS SVPREMO MARESCHALLO, CONSILIARIO SANCTIORI, CANCELLARIO, AERARII PROVINCIALIS PRIMO PRAEFECTO,

NEC NON

IN IVDICIO AVLICO IENENSI ASSESSORI AC SVMMAM PRAEFECTVRARVM ROSLAVIENSIS ET GEBSTADIENSIS ADMINISTRANTI,

DOMINO SVO GRATIOSISSIMO.

PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME DOMINE.

SI innumeras animi ingeniique TVI dotes, & insignia in rempublicam pariter ac rem litterariam cogito merita: Michaëlis Hospitalii, Galliarum quondam Cancellarii prudentissimi iuxta ac doctissimi, recordor. Quemadmodum enim magnum atque excellentem hunc virum neque summi, quos consecutus erat, honores; neque publicorum negotiorum, quibus obrutus erat, moles ac magnitudo a litterarum studiis diuellere poterant, sed potius ille incredibilem suum erga musas earumque cultores affectum quauis occasione exprimebat, suisque curis atque consiliis id efficiebat, vt Bituricensium schola, sicut in Orbe Romano Berytiensis erat, mater & nutrix legum fieret, quod Francisci Duareni, Francisci Balduini, Hugonis Donelli, Francisci Hottomanni, & Iacobi Cuiacii, elegantioris iurisprudentiæ luminum atque ornamentorum, qui, ipsius consiliis euocati, iura Romana caste, pure, cordate, sine fuco & fallaciis ibidem

dem

dem docuerunt , ſcripta ſatis teſtantur : ita has omnes Michaëlis Hoſpitalii dotes atque virtutes in TE, PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME DOMINE , cumulatas conſpicio. Siue enim ſingularem , in expediendis magnorum principum negotiis, prudentiam TVAM ac indefeſſam diligentiam , quæ TE tamen a litterarum ſtudiis alienum haud efficiunt , cogito ; ſiue raram eruditionem , ſummamque in eruditorum cœtum propenſionem apud animum mihi propono ; ſiue denique ad ſolicitudinem atque curam , quam non tantum pro conſeruando , ſed & augendo ornandoque hoc Muſarum ſacrario quauis occaſione impendis , animum attendo ; talia hæc omnia ſunt , vt non tam Michaëlis Hoſpitalii , Galliarum illius Cancellarii vndiquaque celebratiſſimi , virtutes atque merita exæquare , quam longe ſuperare videantur. Sicuti autem in eorum me eſſe numero , quos pro excelſa animi TVI virtute ac ſingulari humanitate lubenter ſuſcipis, dataque ornandi occaſione, ornas cumulate , honori mihi ſemper duxi : ita omnes meas hucusque cogitationes, curas, omniaque ſtudia ad id direxi, vt publice, quantum TIBI debeam, & qua animi ſubmiſſione TVVM agnoſcam fauorem, declarare , ſimulque TVO præſidio etiam in poſterum me meaque ſtudia commendare poſſem. Offero itaque TIBI, PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME DOMINE , paruum hunc libellum, non vt id, quod TIBI debeo, perſoluam, ſed quo deuota huius opuſculi inſcriptione publicum aliquod meæ in TE obſeruantiæ

ac singularis pietatis statuam monumentum. Accipe ergo hunc libellum, qui, vt vides, perillustris nominis TVI patrocinio in publicum iam prodit, ea, qua soles benignitate atque beneuolentia cetera, quae a perillustris Nominis TVI cultoribus proficiscuntur, & certo TIBI persuade, me nihil vnquam, quod ad nominis TVI gloriam amplificandam, atque gratiam, qua me hucusque prosequi non dedignatus es, promerendam faciet, intermissurum esse. Ceterum pro TVA, perillustrisque TVAE familiae incolumitate ardentissimas preces facio, meque ac mea studia TIBI humillime commendo

PERILLVSTRIS TVI NOMINIS

deuotissimus cultor

IO. SAL. BRVNQVELL, ICT.

BENEVOLO
LECTORI
S. P. D.
AVCTOR.

EX eo tempore, quo animum ad iuris prudentiam tam discendam, quam docendam adplicui, atque illam eorum, quos sacratissimus imperator Iustinianus nobis reliquit, librorum συναγωγὴν euoluere coepi, magis magisque sensi, hanc suauissimam, vtilissimam, atque commodissimam, quaeque ad iurisprudentiae nostrae dignitatem proxime accedit, iuris interpretandi esse viam, si cum legum studio, praeter adcuratam ratiocinandi artem, historiarum atque antiquitatum notitiam coniungamus, atque legibus tam Romanis quam Germanicis ex ipsa status contemplatione lucem

quandam affundamus, ſimul in earum originem, incrementa atque viciſſitudines diligenter inquiramus. Cum enim ſapientiſſimi etiam legislatores, non ſimul et ſemel, quid aequum, quid iniquum, quid ciuitati vtile, quid noxium ſit, videant, et progreſſu temporis accidat, vt morum, perſonarum ac rerum mutatio, aut legum priorum emendationem, aut alias plane leges deſideret, quid legum ſtudioſo vtilius eſſe poterit, quam illarum origines, progreſſum et viciſſitudines perſcrutari, antiquas a recentioribus diſtinguere, et a quo, quando, qua de cauſſa lex lata ſit, probe inquirere? Ipſe ſacratiſſimus imperator IUSTINIANUS hiſtoriam teſtamentorum, fideicommiſſorum, codicillorum, aliorumque negotiorum in quatuor Inſtitutionum libris exponit, et *vt nihil antiquitatis penitus ignoretur*, mo-

net

net *a*);taceo BALDUINUM, HAHNIUM, EISENHARTUM, SCHULTINGIUM, BARBEYRACIUM, viros non tantum ſingulari iuris cognitione, ſed et hiſtoriarum atque antiquitatum ſcientia poſteritati commendatiſſimos, qui inſignem hiſtoriarum in iuris prudentia vſum, harumque ſcientiarum neceſſariam coniunctionem peculiaribus ſcriptis docuerunt, atque probarunt. Eam enim FRANCISCUS BALDUINUS, quo nemo maiore diligentia, quantam iuris prudentiae Romanae cultoribus adferat vtilitatem hiſtoriarum cum ſtudio iuris coniunctio, docuit, iuris prudentiae cum hiſtoria Romana et hiſtoriae cum iuris prudentia Romana perpetuam coniunctionem agnoſcit *b*), vt duas vnius veluti corporis partes indiuiſas eſſe putet, tamque indiuiſas, vt qui

a) *Pr. Inſt. de teſtam. ordin.*
b) In praefat. *Iuriſpr. Mucianae* praemiſſa.

qui eas diuidant, vtramque corrumpere videantur; et, iure iis responderi posse, dicit, quod olim Cascelius respondit mercatori, nauem cum socio communem diuidere desideranti. Nec minus BARNABAS BRISSONIVS Romanae iuris prudentiae omnisque antiquitatis peritissimus, ac in tritura forensi simul exercitatissimus ICtus, *magnam*, ait, *desiderat omnino iurisprudentia rerum veterum memoriam, nec nisi ab eo, qui totius antiquitatis animo perceptam cognitionem habeat, digne, ac meretur, explicari potest a).* Quae cum ita sint, non tantum ipse, tum in editis scriptis, tum etiam in recitationibus meis iuridicis, historiam cum iuris studio coniunxi, sed et cupidae legum iuuentuti, vt coniunctissimas hasce disciplinas non a se inuicem separaret, semper auctor suasor-

a) In *epist. nuncupat. ad Libr.* I. *Antiqu. Rom.*

que extiti, imo, quo eo magis illorum, qui opera mea qualicumque in iuris ſtudio hucuſque vſi fuerunt, vtilitatem pro virili mea parte promouerem, in peculiaribus collegiis hiſtoriam iuris Romano-Germanici, a primis vrbis initiis ad noſtra vſque tempora ex ſuis fontibus deductam, breuiſſimisque, quantum licuit, poſitionibus incluſam, in calamum dictaui, ſimulque, communicatis praecipuis et rariſſimis ſcriptis, fontes iuris prudentiae noſtrae limpidiſſimos auditoribus meis aperui, et quo, quaenam ſint legitimae ſcientiae ſubſidia, ſcirent, diſſertationem *de linguarum, philoſophiae, antiquitatum et hiſtoriarum ſtudio cum iuris prudentia iungendo* praemiſi. Et inde mihi ſubnata eſt haec hiſtoriae iuris Rom. Germanici delineatio, quam iam, ex fontibus ſuis erutam, et in vſum potiſſimum auditorii mei adornatam, publicae luci expono. Supereſt,

eſt, vt paucis, quid in ea praeſtiterim, nunc indicem. Diuiſa eſt haec hiſtoria iuris Romano-Germanici in quatuor partes. In prima parte hiſtoriam iuris Anteiuſtinianei, nimirum legum Regiarum, XII. tabularum, iuris conſuetudinarii et formularii, legum, plebiſcitorum, edictorum Praetorum ac Aedilium, Senatusconſultorum, Reſponſorum ICtorum, Edicti Perpetui, Conſtitutionum imperialium, nec non Gregoriani, Hermogeniani et Theodoſiani Codicum ex intimis antiquitatum tenebris euolui, ſimulque fontes, vnde illam hauſerim, indicaui, et textui ſubieci; in ſecunda parte hiſtoriam iuris Iuſtinianei, librorumque ad ius illud pertinentium, paullo exactius conſideratam, quam vulgo fieri ſolet, recenſui, ſimulque iuris Iuſtinianei virtutes, naeuos, ſubſidia, nec non varias, et quidem rariores Corporis iuris Iuſtinianei edi-

editiones indicaui; tertiam partem in duo diuiſi membra, quorum primum iuris Iuſtinianei fata in Oriente exponit, ſimulque accuratam conſtitutionum et librorum tam impreſſorum quam MSCtorum, ad ius Graecum pertinentium, recenſionem, nec non iuſtum de vſu et auctoritate iuris Graeci exhibet iudicium; alterum membrum iuris Iuſtinianei fata et viciſſitudines in Occidente ſiſtit, veras reſtaurati illius iuris in ſcholis Italiae occaſiones atque cauſſas aperit, diuerſam quinque ſcholarum, Irnerianae nimirum, Accurſianae, Bartolinae, Cuiacianae et Ramiſticae docendi ſcribendique methodum oſtendit, Decretiſtarum et Legiſtarum lites recenſet, et denique quando, ex qua cauſſa, quomodo et in quantum ius Iuſtinianeum in foris Germaniae receptum ſit, ſolide monſtrat, dignitatemque iuris Iuſtinianei, contra diſſentientes et obtrecta-

trectatores defendit; in quarta denique parte legum Germanicarum tam publicarum, quam priuatarum seriem et historiam a primis rei publicae Germanicae initiis ad nostra vsque tempora narraui; et sic toti operi finem imposui. Fruere itaque hoc labore, *beneuole lector*, eumque aequo fer animo, et iuris Canonici atque ecclesiastici historiam, eadem methodo conscriptam, nec non iuris prudentiam criminalem breui, si Deo visum fuerit, expecta. Vale! Ex acad. Salana ipsis *Kal. Octobris ann.* cIɔ Iɔ CC XXVI.

PRÆ-

PRÆFATIO NOVA.

SEcunda nunc, et quidem repetitae praelectionis historiae meae iuris Romano-Germanici in publicam lucem exit editio; posteaquam enim, exemplaribus primae editionis, quae cIↄ Iↄ cc xxvi. hic loci prodiit, breui diuenditis, de noua eius editione celeberrimi bibliopolae Amstaelodamenses IANSSONII A WAESBERGE agere mecum cœperunt, omnes meas curas atque cogitationes ad id direxi, vt emendatior auctiorque haec noua prodieret editio; possem equidem breuiter indicare, quid noua hac editione accesserit, sed accessiones haud exiguas esse, *beneuolus lector* ipse deprehendet, si singula huius libri capita, prout nunc oculis eius subiiciuntur, perlustrare atque cum illis in priori editione conferre velit. Quanto plus autem laboris atque curae impendi, vt nihil praetermitterem, quod ad augen-

augendam , ornandam atque emendandam hancce editionem aliquid afferre, arbitratus ſum ; tantó magis ſpero , imo penitus confido , quin illa fauorem eorum,qui maſculam Iurisprudentiam ſectantur et fontes riuulis praeferre malunt, ſibi conciliet. Vale, beneuole lector, meisque ſtudiis fauere perge. Dabam *Ienae ipſis Kalendis Decembr.* cIↃ IↃ CC XXVIIII.

DIS-

DISSERTATIO PRAELIMINARIS DE LINGVARVM, PHILOSOPHIAE, ANTIQVITATVM, ET HISTORIARVM STVDIO CVM IVRISPRVDENTIA IVNGENDO.

§. I.

MAximam literarum, quæ ab elegantia & humanitate nomen habent, in omni ſcientiarum genere eſſe vtilitatem, omnes, qui non ex ſolo lucro diſciplinarum dignitatem æſtimant, ſed ad ſolidam rerum cognitionem adſpirant, intelligunt. *a*)

a) v. *Iacobi Perizonii* de vſu atque vtilitate græcæ romanæque linguæ, eloquentiæ, hiſtoriæ, antiquitatis in grauioribus diſciplinis oratio Lugduni 1693. dicta; *Arnoldi Drackenborchi* de vtilitate & fructu, qui ex humanioribus diſciplinis in omne hominum & doctrinarum genus redundat, Traiecti 1716. recitata, *Ioann. Georg. Græuii* Oratio: *Pro litteris*, dicta, quæ inter eius orationes, Delphis 1721. 8. editas, primo loco conſpicitur; *Alberti Schultens* Orat. pro humanitatis ſtudiis Franeq. 1720. & *Petri Burmanni* Oratio: *In humanitatis Studia*, Lugd. Batau. 1720. recitata, de cuius orationis fatis *Noua litteraria Germanica* eiusdem anni pag. 314. 376. 443. 823. & 826. legi poſſunt, nec non *Ioan. Henrici Kromayeri* Collegæ noſtri honoratiſſimi diſſertatio de literarum elegantiorum cultura in academia diligenter continuanda Ienæ 1717. publice ventilata.

§. II.

Hanc tamen vtilitatem in ſtudio iurisprudentiæ

prope

prope infinitam esse, in id omnes, qui solidam ac masculam sectantur iurisprudentiam, conspirant. *

* v. *Nicolai Henelii* Discursus: Quomodo futurus JCtus variarum linguarum, scientiarum & artium doctrina recte sit instituendus, Berolini 1661. 12. edit. *Ioann. Werlhofs:* De arctissimo Jurisprudentiae & ciuilium studiorum nexu, oratio Helmst. 1696. recit. *Menso Isingk.* De vinculo inter litteras humaniores & Iurisprudentiam Groeningae 1699. dicta. *Iani Vincentii Grauinae* de iurisprudentia oratio Romae habita; *Laurentii Andreae Hambergeri* de vtilitate ex humanioribus litteris in iurisprudentiae studio capienda commentatio Ienae 1714. cum *Grauinae* origines iuris ciuilis interpretaturus esset, edita, & *Ephraim Gerhardi* de necessaria iurisprudentiae cum philosophia & humaniori literatura coniunctione prolusio academica Altdorfi 1717. in publicum emissa, *Jac. Carmonii* diss. de Scientiis, quae iurisprudentiae studium potissimum adiuuant & exornant Rostoch. 1720. hab. & *Carl Christian Schramm:* De usu & necessitate humaniorum litterarum in Jurisprudentia Viteb. 1727. 8.

§. III.

Tanta enim est literis elegantioribus cum iurisprudentia affinitas, vt sine earum cognitione iurisconsultum neminem vnquam perfectum euasisse existimem *a*).

a) v. *Parladorius* in epist. ad filios: De ratione iuris discendi, in fine Lib. II. Rer. Quotid. *Ioannes Mercerius* Lib. I. Opin. c. 4. & *Val. Guil. Förster* de iuris interpret. Lib. I.

§. IV.

Refero autem ad elegantiores literas iuris cultori scitu necessarias, exactam omnis philosophiae tum rationalis, tum moralis cognitionem *a*, linguae latinae iuxta ac graecae *b*), nec non antiquitatum & historiae iuris romani notitiam *c*).

a) Unde recte *Quinctilianus* XII. Instit. Orat. 2. *Omnis iuris quaestio*, ait, *verborum proprietate, aut aequi disputatione, aut voluntatis coniectura continetur. Quorum pars ad* RATIONALEM, *pars ad* MORALEM PHILO-

SOPHIAM *redundat*. *b*) Belle *Ouidius* de harum linguarum cultura L. II. *De arte amandi* vers. 121. ait:

Nec leuis ingenuas pectus coluiſſe per artes
Cura ſit, & linguas edidiciſſe duas.

c) v. *Hier. Eleni:* Quibus ſtudiis intendere debeat, qui bonam operam Jurisprudentiæ nauare volet, oratio, quæ Lib. I. Diatribarum Si Exercit. ad ius ciuile Antuerp. 1575. edit. reperitur.

§. V.

Cum enim ius romanum non modo ex moribus Romanorum, ſed e melioribus aliarum gentium inſtitutis coactum ſit, ac compoſitum, ut communis ratio moratiorum gentium eſſe videatur *a*): philoſophiæ ſcientia iuris cultori tam neceſſaria eſt, ut qui a iurisprudentia romana eam diuelli poſſe exiſtimet, idem petere, vt nauis cum ſocio diuidatur, mihi videatur *b*).

a) Hinc *Cicero* L. I. De Orat. Unum Legum XII. TT. libellum omnium Philoſophorum bibliothecis anteponendum, & alibi: Jurisprudentiam non a Prætoris Edicto, ut plerique ſua ætate faciebant, neque e Legibus XII. TT. ſed penitus ex intima philoſophia petendam eſſe, cenſet. v. *Merillius* L. I. obſ. c. 1. *Freherus I.* Parerg. 1. *Burgius* Elect. c. 1. & *Petrus Petitus* IV. Miſcell. Obſ. c. 1. *b*) v. *Vberti Folietæ* de philoſophiæ & iuris ciuilis inter ſe comparatione liber Romæ 1555. editus *Ludouicus Malquytius* de vera non ſimulata ICtorum philoſophia, Paris. 1626. & Halæ 1727. 4. cura Illuſtr. *Gundlingii* recuſ. *Ernſtius* & *Brandius* de vera & ſimulata iurisconſultorum philoſophia, *Ioachimus Hopperus* de vera iurisprudentia, ut & *Euerardi Ottonis* de vera non ſimulata ICtorum philoſophia oratio Traiecti 1722. habita.

§. VI.

In primis autem veterum philoſophorum placita refert cognoſcere, cum multa philoſophiæ Platonicæ, Epicureæ *a*), Peripateticæ & Stoicæ præ ceteris veſtigia in iure noſtro impreſſa ſint, quibus ratio conſtare non poteſt, niſi ad auctores ſuos referantur *b*).

a) Licet ad Epicuri etiam sectam multi Romæ aduolauerint: inter ICtos tamen paucissimi fuerunt huius sectæ addicti, unde *Cicero* VII. ad fam. epist. 12. quam maximè Trebatio ICto hanc sectam dissuadet. Unicus Alphenus Epicureus fuisse videtur, dum Epicureorum dogma in L. 76. D. de Iudic. de atomis proponit. b) Optimè hoc *Guilielmus Douiatius* & *Marquardus Freherus* intellexerunt; unde prior, *in Enarrationibus in responsa ICtorum naturalia*; posterior vero, *in Decisionibus Areopagiticis*, quas una cum Malquytio *Gundlingius* Halæ 1727. 4. prælo iterum subjecit, ex horum Philosophorum placitis responsa prudentum luculenter exposuerunt, multisque iuris controversiis lucem affuderunt.

§. VII.

Peccare quidem illos, qui in ius Romanum multa ex Stoicorum placitis fluxisse statuunt, *Paganinus Gaudentius* a) contendit, verum a Stoicis ICtos romanos fere esse imbutos *Iacobus Cuiacius*, b) *Edmundus Merillius*, c) *M. Aurelius Galuanus*, d) *Ioan. Schilter* e) aliique probe animaduerterunt.

a) in libro, de philosophia apud Romanos initio & progressu cap. 43. recensionem huius libri in Obseruat. Hall. Tom. VII. obs. 9. inuenies. b) Lib. 26. obs. cap. 40. c) lib, 1. obseruationum. d) in dissertat. de usufructu cap. 1. e) in manuductione philosophiæ moralis ad iurisprudentiam.

§. VIII.

Quare cum cura euoluendi sunt illustris *Ioan. Philipp. Sleuogtius*, a) *Iustus Henning. Boehmerus*, b) *Euerard Otto*, c) *Cornelius van Eck*, d) *Io. Samuel Hering*, e) qui ex professo, ICtos Romanos Stoicos fuisse, lucubrationibus suis docuerunt.

a) in oratione de philosophia ICtorum 1681. habita, & in programmate de philosophia *Papiniani*. b) in programmate de Philosophia ICtorum Stoica an. 1701. publice proposito c) in oratione de Stoica veterum ICtorum philosophia Duisburgi 1714. recitata. d) in oratione academica de religione & pietate veterum Iurisconsultorum Traiecti 1717. pronunciata. e) in ora-

oratione de Stoica veterum Romanorum iurisprudentia in Stetinensi Gymnasio publice habita, quæ scripta cura *Gottlieb Sleuogtii D.* Ienæ a. 1724. in 8. coniunctim prodiere. add. Clar. *Heumanni* Acta Philosoph. Part. VIII. p. 164.

§. IX.

Præter philosophiam latina lingua, genuina scilicet non infucata, cuius imaginem sat viuis coloribus exprimunt iureconsultorum veterum fragmenta, in digestis adhuc reliqua, iuris romani cultori scitu maxime necessaria est. *a*)

a) Sine huius linguæ exactâ cognitione veteres ICtos, qui polite scripserunt, intelligere non possumus. conf. *Vberti Folietæ*, De linguæ Latinæ vsu & præstantia Lib. III. Romæ 1574. ed. & Hamburgi 1727. 8. recusi; accessit *Moshemii* de Linguæ Latinæ cultu & necessitate, dissertatio, *Gerardi Outhouii* oratio: De necessitate studii Linguarum earumque scientiarum huc pertinentium Amstel. 1725. 4. edit. p. 53. sequ. & *Ferandus Adduensis* L. I. Explic. iur. ad L. 4. de Iust. & iure.

§. X.

Nam qua ratione quis verborum ad ius romanum pertinentium, quod pene idem est, ac intima disciplinæ haurire, significationes excutiet, vimque ac potestatem legum tibi cognitam reddet? nisi in origines latini sermonis diligenter inquisiuerit. *a*)

a) De necessitate studii Etymologici vid. *Cicero* I. Acad. Quæst. c. 8. *Quinctilianus* Lib. I. Instit. Orat. 6. v. c. f. & XII. 2. Optime eius in iure vim Antistius Labeo intellexit, vnde *Gellius* XIII. c. 11. testatur, eum, licet inter principes suæ ætatis excelluerit, inferiores tamen & quasi iurisprudentiæ pedissequas artes non ideo neglexisse, quinimo latinarum vocum origines rationesque percalluisse, & hac scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos eum vsum fuisse, conf. *Rad. Fornerius* II. Rer. Quot. c. 20. *Val. Guil. Förster* I. Lect. Succis. c 11. *Scipio Gentilis* Lib sing. originum, *Menagius* Amœnit. Iur. Ciu. c. 39. *Petrus Duirsema* II. Coniect. 2. Illustris viri *Christiani Gottfridi Hoffmanni* de inuestigandis in iure verborum significationibus in-

uitatio solemnis, quæ præcognitis eius generalibus iurisprudentiæ subiecta reperitur.

§. XI.

Quomodo iuris romani cultor elegantes & figuratos ICtorum romanorum loquendi modos, *a*) adagia *b*), ut & locutiones vetustiores *c*), frequenter in Digestis occurrentes, intelliget? nisi vim ac proprietatem latini idiomatis sibi cognitam reddiderit.

a) De figura loquendi, quæ ἀνανταπόδοτον dicitur v. *Petrus Duirsema* L. 1. Coniect. 2. at *Petri Toullieu* Icti diss. De Anantapod. in iure occurrentibus. de aliis figuris Faber I. Semestr. 23. Kirchmaier in Elog. & eleg. vet. ICtorum c. 11. & in amœnit. ac Veneribus per tot. & *Eucrard. Otto* in Papin. c. 6. *b*) de adagiis ICtorum vid. *Erasm. Roterodamus* & *Scipio Gentilis* I. Parerg. c. 20. *c*) de vetustioribus loquendi modis conf. *Cuiacius* XXIV. obs. c. 23. *Duarenus* I. Disput. anniuers. c. 12. *Scipio Gentilis* I. Parerg. c. 27. 30. 33. 37. & *Euer. Otto* loc. cit.

§. XII.

Scio ego quidem quamplurimos esse v. g. *Laurentium Vallam* & *Franciscum Floridum Sabinum*; nec non auctorem colloquiorum menstruorum *a*), qui latinitatem Digestorum, nihil de reliquis corporis iuris voluminibus dicam, cum nemo sit, qui barbariem illorum non agnoscat, albis dentibus derident, & Iureconsultorum definitiones vocabulorumque interpretationes carpunt: rectius tamen mihi sensisse, ac dignitati iurisprudentiæ romanæ egregie consultum fuisse videntur *Andreas Alciatus* & *I. C. P. I. A.* quem multi *Nicolaum Vallam*; alii *Iacobum Capellum* fuisse existimant, quod prior in apologia contra *Laurentium Vallam*, posterior autem in defensione *b*) veterum ICtorum, latinitatem illorum defenderint, quod etiam amplissimus *Cornelius Bynckershoeckius* in obseruationibus suis iuris ciuilis variis in locis *c*) præstitit.

a) Nimirum W. E, *Tenzelium* In denen Monathlichen Unterredungen a. 1626. p. 173. *b*) Parisiis 1583. in 8. edita. *c*) in primis libro 1. cap. ult. Laurentii Vallæ &

& Sabini criminationibus etiam *Gregorius Haloander* respondere voluit. v. præf. Digest. in fin. sed, morte præuentus, nihil edidit: Nec minus *Martinus Antonius Delrio* Anti-Sabinum, quo ICtorum scripta a Sabini calumniis defenduntur; edere voluit. uti ipse in præf. *Interpretationibus ex miscellaneorum scriptoribus collectis*, præmissa, fatetur, vtrum vero hic Anti-Sabinus lucem adspexerit? nescio.

§. XIII.

Quare maxima laus debetur viro doctissimo *Carolo Andreæ Duckero*, quod a nobis memorata de latinitate veterum ICtorum opuscula iunctim edere, *a*) suisque doctissimis animaduersionibus locupletare voluerit.

a) prodierunt illa opuscula Lugduni Batau. an. 1711. in 8.

§. XIV.

Præter scripta autem a *Duckero* coniunctim edita iuris cultor cum fructu euoluet *Georgii Casparis Kirchmaieri elogia & elegantias latinitatis ICtorum veterum ad digesta a*); eiusdem *latinitatem legalem vel præter meritum vel merito suspectam, ex pandectis iuris erutam, indicatam & recognitam b*); eiusdem *amœnitates atque veneres latinitatis in dictionibus & formulis ex pandectarum iuris voluminibus repræsentatas c*); *Georgii Danielis Morhofii* de latinitate in digestis epistolam *d*), nec non *Guilielmi Hieronymi Brückneri: De Latinitate Corporis iuris, an pura satisque probata sit?* programma *e*).

a) quæ prodierunt Vitebergæ a. 1684. in 4to. *b*) ibidem 1687. 4to. *c*) ibidem 1688. 4to. *d*) quæ inter academicas Hamburgi 1699. 4. editas pag. 606. reperitur. *e*) Ienæ 1719. edit.

§. XV.

Linguam etiam græcam maximum iurisprudentiæ romanæ præsidium esse & munimentum, multi iam pridem, & recte quidem docuerunt, tum quod ius

romanum nouissimum, scilicet Nouellæ Imperatorum, plerumque græce sit conscriptum & editum; tum quod constitutiones græcorum principum, & interpretes græci, quibus tamen accuratiorem iuris romani cognitionem debemus, sine huius linguæ cognitione intelligi nequeant *a*).

a) v. *Anton. Augustinus* II. Emend. c. 1. *Scipio Gentilis I.* Parerg. 6. *Val. Guil. Förster. I.* de interpret. iur. c. 2. *Merillius* L. III. O. c. 33. *Euer. Otto* de Ædil. Colon. c. 6. §. 3. & *Outhou.* in orat. cit. p. 30.

§. XVI.

Quis enim latinorum sacratissimi Imperatoris *Iustiniani* quatuor institutionum libros tam accurate interpretatus est, quam *Theophilus*? quis puriora iuris romani principia *a*) protulit, quam *Harmenopulus*? quibus ducibus, si studiosa legum iuuentus vteretur, atque illud *Horatii b*) sequeretur:

- - - Vos exemplaria græca
Nocturna versate manu versate diurna.

ad masculam illam iuris romani cognitionem sine magno labore ac dispendio perduceretur.

a) Græci enim ICti non transcripserunt suos libros ex Pisanis π, sed habuerunt integriora Digesta ad verbum & κατὰ πόδα ex vero Iustiniani Proto-Typo fideliter translata. *Contius* Lib. I. Disp. 6. *b*) de arte Poët. v. 268.

§. XVII.

Nec, quo huius sententiæ patrocinium deseram, me mouet auctoritas *Ottonis Taboris*, qui in racemationibus criminalibus *a*) de iuris græci reliquiis & interpretibus haud benigne iudicat, huic enim & similibus iniquis rerum æstimatoribus iustam sententiam *Carolus Hannibal Fabrottus b*) & *Nicolaus Hieronymus Gundlingius c*) dixerunt.

a) sub titulo: arborum furtim cæsarum. *b*) in apologia pro Græcis, quæ eius XII. Exercitationibus Parisiis 1639. editis, subiecta reperitur. *c*) in Gundlingianis Part. 2.

§. XVIII.

§. XVIII.

Non ego is ſum, qui negare auſim, Ebreæ etiam linguæ aliquem in iure romano eſſe vſum, cum ius romanum in multis cum iure moſaico conſpiret *a*), quod ex collatione legum moſaicarum & romanarum ab incerto auctore, quem *Iacobus Cuiacius Licinium Rufinum* vocat, *Petrus* vero *Pithœus* primus in lucem protraxit, poſt confectum codicem Theodoſianum inſtituta, patet, accedit, quod *Papinianus*, *Vlpianus* & *Modeſtinus* Semi-Iudæi fuerint, multaque iudaica dicendi genera, quæ *Antonius Auguſtinus* collegit *b*), in pandectis reperiantur.

a) Sub Marco enim Imperatore quam plurimi ex Syria Romam venerunt, eoque & linguam & ius Ebræorum tranſtulerunt, conquerente *Iuuenali* Sat. III. v. 58.

Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Iudaicum ediſcunt, ac ſeruant, & metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes.

v. *Freberus* I. Parerg. 9. Janus à Coſta ad Decretal. p. 258. & *Merillius IV.* obſ. c. 7. *b*) libro 4. emendat. & opin. iur. ciu. cap. 8. De vſu linguæ Ebrææ in iure, conf. Molinæus in P. 2. tractatus de vſuris, *Val. Guil. Förſter I.* de interpret. iur. c. 2. & *Bartholinus* de libris legendis p. 254.

§. XIX.

Nec minus ſtudium poëtices cum ſtudio iuris romani coniungendum eſſe reor, tum quod plerique legislatores, quibus ius romanum originem debet, fuere poëtæ, tum quod poëtarum tam latinorum quam græcorum, inprimis *Homeri*, apud veteres ICtos maxima fuerit auctoritas, frequensque in libris illorum allegatio. *a*)

a) v. *Scipio Gentilis* Lib. 2. Parergorum, *Val. Guil. Förſter I.* de Interpr. 7. *Petrus Fermatus* Tholoſanus in diſſertatione de auctoritate Homeri apud ICtos, M. *Ioann. Henr. Schlegel*, *de Poëtarum ſigillatimque Homeri auctoritate apud ICtos*, diſſ. Viteb. 1717. ventil. & *Cornelius Eckius* in duabus, de ſtudio poëtices coniungendo cum

ſtudio iuris romani, orationibus, quæ principiis eius iuris romani præmiſſæ reperiuntur.

§. XX.

Nec ab ICto Critices ſtudium *a*) negligendum eſſe cenſeo, quo de variis veterum ſcribendi generibus iudicare, veras a falſis ſcripturis diſtinguere, & ſic obſcuris ac deprauatis Legibus, adiiciendo, detrahendo & mutando *b*), lucem quandam accendere poſſit.

a) De arte Critices in genere *Scioppius* de arte Critica Amſtel. 1662. *Franc. Robortellus* de arte Critica, quod ſcriptum T. 11. Theſ. Græu. eſt inſertum, *Ioann. Clericus* in arte Critica Amſtel. 1712. & Lipſ. 1713. Heumann in Parerg. Crit. Ienæ 1712. *Honorius de S. Maria* dans les reflexions ſur les regles & ſur l'uſage de la Critique Pariſ. 1713. & Celeb. *Walchius* in Hiſt. Critic. latinæ lingu. Lipſ. 1716. & 1728. *b*) v. *Quinctilianus* X. Inſt. orat. 4.

§. XXI.

Duo autem extrema ICtus, arti Criticæ deditus, vitare debet, inconſultam nimirum in corrigendo audaciam, qualis fuit quorundam ICtorum Gallorum, & præ reliquis *Antonii Fabri* Præſidis Sabaudici temeritas; *a*) & cœcam atque ſuperſtitioſam MSStorum librorum venerationem, quæ Accurſianorum fuit ſtoliditas *b*).

a) De nimia Critices intemperie vid. *Hugo Donellus* L. XIV. Comment. n. 2. Ciu. c. 20. Lib. XVI. cap. 15. *Delrio* ad L. 18. C. de Tranſact. & *Ulr. Huber*. de rat. iur. docendi & diſc. p. m. 78. *b*) conf. *Bynckershoeckii* præfat. obſeruat. præmiſſa, & *Heineccii* præf. quam nouæ harum obſeru. edit. præmiſit, nec non *Hermann. Noordkerk*. obſeru. cap. 1.

§. XXII.

Licet autem ars emendandi leges regulis & præceptis, monente Ampliſſ. *Bynckershoeckio a*), difficillime comprehendatur, atque ingeniorum quorundam felicitas plus ſæpius in hac arte, quam optima præcepta præſtent: tamen non omnem ſpem, certis

tis hanc artem includere posse regulis, esse abjiciendam, iam *Guilielmus Bestius* ICtus in libro: *De ratione emendandi leges b*) docuit.

a) in præf. cit. b) Ultraj. 1707. 8. edit.

§. XXIII.

Ab antiquitatum præterea romanarum cognitione ad iurisprudentiam decus ingens ac præsidium peti posse, existimo *a*), cum nemo sit, qui ignoret, ipsum ius romanum antiquitatis partem esse præcipuam *b*), suoque corpore includere totam pene reipublicæ romanæ formam. *c*)

a) Quare *Plinius*, Aristonem ICtum I. epist. 22. laudaturus, nihil in eo magis, quam antiquitatum peritiam admiratur; idem in Antistio Labeone & Alpheno *Gellius XIII.* 12. & VI. 5. celebrat. b) unde non immerito *Cicero* I. de orat. 43. ait: *Plurima erit in omni iure ciuili antiquitatis effigies, & prisca verborum vetustas, & actionum genera quædam, quæ maiorum consuetudinem vitamque declarabant.* conf. *Petr. Pithœus* in not. ad Coll. LL. Mos. & Rom. Tit. 16. §. 2. in f. & *Barn. Brissonius IV.* Select. antiqu. c. 14. c) v. Illustris *Thomasii* dissertatio Sigonii libris de iudiciis P. R. Lips. 1715. 8. editis, præmissa: De vsu vario studii antiquitatum, in primis in studio iurisprudentiæ romanæ, & consilium *Ioann Georgii Græuii* primo thesauri antiquitatum romanarum volumini præmissum.

§. XXIV.

Non autem per antiquitates romanas intelligimus romanorum rem agrariam, vestiariam, epulas, solennia ludorum, triumphorum & similia, quamvis nec hæc negligi debeant, sed tales, quæ imperii romani varia fata ac vicissitudines, magistratuum, iudiciorum, & processus romani notitiam continent, requirimus.

§. XXV.

Unde *Dionysius Halicarnassensis*, *Dio Cassius*, *Plutarchus*, *Liuius*, *Suetonius*, scriptores historiæ Augustæ, *Ammianus Marcellinus*, & qui res gestas

Christia-

Chriſtianorum Imperatorum conſignarunt, fontes illi hiſtoriæ romanæ limpidiſſimi indefeſſo ſtudio adeundi, nec vllo tempore ſeponendi erunt, quia multa obſcuriſſima iuris romani capita, ex horum ſcriptorum libris lucem ſuam accipiunt.

§. XXVI.

Nec ſcriptores recentiores antiquitatum romanarum ſunt negligendi, quippe ex quibus variæ iuris materiæ magnam lucem capiunt; Ita Titulus D. *de ſtatu hominum* ex *Ezechielis Spanhemii* orbe romano *a*); *de iudiciis* ex *Caroli Sigonii* de iudiciis P. R. libris 3. *b*) & *Sibrandi Tetardi Siccamæ* de centumuirali iudicio libro *c*); *ſi ager vectigalis* &c. ex *Petri Burmanni* de vectigalibus populi romani libro *d*) egregie illuſtrantur.

a) *Spanhemii* Orbis romanus ſeu ad conſtitutionem Imperatoris Antonini, de qua Vlpianus L. 17. D. de ſtatu hominum, exercitationes duæ Londini 1702. 4. prodierunt. *b*) qui Bononiæ a. 1574. publicam adſpexerunt lucem, ſæpius dein recuſi. *c*) Francof. an. 1596. 8. editus & Halæ 1725. 4. recuſus. *d*) Traiecti 1694. 12. editus, & Lugd. Bat. 1735. 4. recuſus.

§. XXVII.

Eodem modo titulus D. *de operis ſeruorum* ex *Laurentii Pignorii a*) de ſeruis, & *Titii Popmæ* de operis ſeruorum libris *b*); tit. *de religioſis* ex *Ioan. Kirchmanni c*) & *Iacobi Gutherii d*) ſcriptis; tit. *de vſuris & fœnore* ex *Gerardi Noodtii e*) & *Claudii Salmaſii f*) lucubrationibus lucem accipiunt ſuam.

a) Auguſtæ Vindel. 1613. & Patau. 1656. & 93. in 4to. *b*) Antuerpiæ 1606. 8. & Amſtelod. 1672. in 12. coniunctim editi. *c*) de funeribus Romanorum Hamburgi 1605. 4. *d*) de iure manium Paris. 1615. *e*) de fœnore & vſuris Lugd. Batau. 1698. 4. *f*) de fœnore trapezitico, de vſuris, & de modo vſurarum.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Porro titulus *de ritu nuptiarum* ex *Barnabæ Brissonii* & *Francisci Hottomanni* scriptis *a)*; tit. *de testamentis* ex *Christiani Thomasii* de origine & initiis successionis testamentariæ apud Romanos, de sensu legis Decemuiralis testamentariæ dissertationibus *b)*; tit. *de auro & argento supellectile &c. legatis* ex *Lazari Baifii* de vasculis & re vestiaria *c)* *Octaui Ferrarii d)* & *Alberti Rubenii e)* scriptis, tit. *de aqua & aquæductu &c.* ex *Raphael. Fabretti* dissertationibus *f)*; tit. *de manumissionibus* ex *Wilhelmi a Loon* quatuor de manumissionibus seruorum apud Romanos libris *g)*, tit. *ad. L. Iuliam Maiestatis* ex *Gundlingii h)* & tit. *ad L. Iuliam de adult.* ex *Barnabæ Brissonii i)* scriptis illustrantur.

a) Brissonii & Antonii Hottomanni de veteri nuptiarum ritu, nec non Franc. Hottomanni de sponsalibus scripta coniunctim Lugd. Batau. an. 1641. 12. sunt edita. quibus *Henrici Brouweri*, de iure Connubiorum Libr. II. eleganti stilo conscripti, & cura *Petri Burmanni* Delph. 1714. 4. recusi, nec non *Io. Christenii* differt. De iure matrimonii, Hardervic. 1651. editæ addi possunt. *b)* Halæ 1705. nec non ex *Claudii Salmasii* de subscrib. & subsign. testamentis ut & *Ulrici Huberi* de Julii Cæsaris & Augusti testamentis, dissertationibus. *c)* Paris. 1549. 4. *d)* Patau. 1642. 8. auctior ibid. 1654. 4to. *e)* Antuerpiæ 1665. 4. *f)* de aquæductibus veteris Romæ 1680. 4. editis. *g)* Ultraiecti 1685. 12. publicatis. *h)* libro ad L. Maiestatis Halæ 1721. 4. *i)* Paris. 1557.

§. XXIX.

Quos & similes scriptores summa industria collegerunt *Gaudentius Robertus* in miscellaneis Italicis eruditis *a)*, *Ioann. Georg. Græuius* in Thesauro Antiquitatum Romanarum *b)* & *Albertus Henricus* de *Salengre* in nouo Thesauro Antiquitatum Romanarum *c)*; lexicon *d)* autem antiquitatum romanarum summa cum diligentia ex illis *Samuel Pitiscus* confecit.

a) Parmæ 4. Tomis an. 1690. in 4to editis. *b)* quem ab a. 1694. vsque ad 99. XII. voluminibus in fol. edidit. *c)* Figuris æneis illustrato & 3. voluminibus in fol.

fol. Hagæ 1719. edito. d) quod Leouardiæ a 1713. II. Tom. in fol. publicam lucem adſpexit.

§. XXX.

Vix errauero, ſi ex nummis etiam, lapidibus, ceterisque veterum romanorum monumentis multas iuris romani controuerſias, in primis res hiſtoricas concernentes, extricari poſſe, contendam. Vnde ſcriptores, qui de re nummaria veterum egerunt a), nec non *Iani Gruteri* b), *Thomæ Reineſii* c), *Raphael. Fabretti* d), *Iacobi Sponii* e) & *Guilielmi Fleetwodi* f) inſcriptionum veterum corpora cum cura euolui debent g).

a) Quos recenſent *Carolus Patinus* in hiſtoria numiſmatum c. 24. *Phil. Labbeus* in Bibl. nummaria, Dn. *Struuius* in biblioth. numism. antiqu. Ienæ 1693. 12. edita, & *Ioan. Albert. Fabricius* in bibliographia antiquaria cap. 16. quibus *Rinckii* de veteris numiſmatis potentia & qualitate lucubratio Lipſ. 1701. edita, addi poteſt. b) corpus inſcriptionum ex recenſione & cum annotationibus *Io. Georg. Grauii* cum fig. fol. Amſtel. 1707. prodiit. c) Syntagma inſcriptionum antiquarum Lipſ. 1682, f. d) inſcriptionum antiquarum explicatio cum emendat. *Gruteri* Romæ 1702. e) qui Miſcellanea eruditæ antiquitatis ſiue ſupplementa Gruteriana Lugd. 1679. & 1683. f. edidit. f) Inſcriptionum antiquarum Sylloge in duas partes diſtributa Londini 1691. 8. g) v. Prologus: *De uſu & excellentia ſtudiorum antiquitatis, inprimisque marmorum*, Antiquitatibus ſacris & ciuilibus Romanorum explicatis per M. A. V. N. Hagæ Comit. 1626. f. & *Sam. Pitiſci* præf. Lexico Antiquitatum Romanarum præfixa.

§. XXXI.

Notitiam magiſtratuum romanorum iuris cultori maxime eſſe neceſſariam, multamque iuri romano, potiſſimum vltimis libri primi D. titulis, materiæ de iurisdictione, negotiis bonæ fidei & ſtricti iuris, Edictisque prætorum & ædilium afferre lucem, nemo eſt, qui dubitat.

§. XXXII.

Ad illorum autem notitiam pernoſcendam faciunt *Pom-*

Pomponius ICtus *a*), *Lucius Feneſtella b*), *Pomponius Lætus c*) de magiſtratibus Romanorum, & ſcriptores, qui Tomo I. Theſauri Græuiani continentur; *Felix Contelorius* de præfecto vrbis *d*), *Iacobi Perizonii* de cenſoribus diſſertatio *e*) & *Gundlingii* obſeruatio *f*); de Ædilibus *Ioan. Auguſti Olearii* diſſertatio *g*), nec non *Euerardi Ottonis* de Ædilibus Coloniarum & municipiorum liber *h*), *Paulus Buſius* de officio iudicis *i*); quibus Notitia dignitatum tum Orientis tum Occidentis *k*), *Iacobus Gutherius* de officiis domus auguſtæ *l*), ut & M. *Auguſtini Campiani*, De officio & poteſtate Magiſtratuum Romanorum Libri duo addi poſſunt *m*).

a) in L. 2. D. de O. I. *b*) ſeu potius *Andreas Dominicus Floccus*. *c*) qui una cum *Feneſtellæ* libro ſæpius editus, & apud *Simonem Leeuwium* in fragmentis veterum ICtorum etiam reperitur. *d*) Romæ 1631. f. Præfectos vrbis Romæ & Conſtantin. *Almelouenius* Faſtis Conſularibus, Amſtelod. 1705. editis ſubiecit. *e*) Lugd. Batau. 1667. 4. *f*) in Gundlingianis part. 16. n. 1. *g*) Lipſiæ 1692. *h*) Francofurti 1713. 8. *i*) Franeckeræ 1603. 4. *k*) quæ cum commentariis Guidi Pancirolli Lugd. 1608. f. prodiit. *l*) Paris. 1628. 8. *m*) Geneu. 1725. 4.

§. XXXIII.

Cum autem multum ad iuris romani ſcientiam accurata temporum atque interuallorum diſtinctio conferat, Faſti Conſulares erunt euoluendi, quippe qui ordinem & ſucceſſionem conſtitutionum imperialium mirifice illuſtrant, huc pertinent Faſti Idatiani a *Philippo Labbeo* primum editi, ac Theſauri Græuiani T. XI. inſerti, *Bartholomæi Marliani* Annales Conſulum, Dictatorum, Cenſorumque romanorum *a*), *Stephani Vinandi Pighii* Annales Magiſtratuum & Prouinciarum S. P. Q. R. *b*) *Caroli Sigonii* Faſti Conſulares *c*). *Onuphrii Panuinii* Faſti & Triumphi Romanorum *d*). Huberti Goltzii Faſti Magiſtratuum & Triumphorum Romanorum *e*). *Henrici Noriſii* Faſti Conſulares *f*). *Antonii Pagi* diſſertatio hypatica, ſeu

de

de consulibus cæsareis g). *Theodori Iansonii Almelouenii* Fasti Consulares h), & *Petri Relandi* Fasti Consulares i).

a) Romæ 1560. f. b) Antuerp. 1615. f. c) Venet. 1556. f. d) Venet. 1557. f. e) Brugæ 1566. f. f) ad calcem libri de anno & epochis Syro-Macedonum Lipsiæ 1696. 4. g) Lugdun. 1682. 4. h) Accedunt præfecti vrbis Romæ & Constantinopolis Amstelod. 1705. 8. i) Accessit *Henrici Brenckmanni* epistola de consulibus, quorum in D. sit mentio Traiecti a. 1715. 8.

§. XXXIV.

Consulendi etiam sunt scriptores, qui secundum seriem temporum & ordinem chronologicum leges romanas enumerarunt a), ut *Ioan. Wolfgang Freymonius* in symphonia iuris vtriusque chronologica b) cum continuatoribus *Antonio Contio*, *Oberto Giphanio*, & *Marquardo Frehero*, idem institutum *Franciscus Broeus* in chronologia historica totius iuris c) seruauit.

a) conf. *Henrici Hahnii*, De usu Chronologiæ in iure oratio, quam Clariss. *Wielingius* Jurispr. restitutæ P. II. p. 123. subiecit. b) Francofurti 1584. f. c) Parisiis 1622. 4.

§. XXXV.

Optandum sane esset, ut & chronologiam Prætorum ex scriptoribus romanis quis erueret a), Cuius laboris initium *Stephanus Vinandus Pighius* b), fecit, magnam enim materia de interdictis, restitutionibus in integrum, bonorum possessione, aliaque iuris prætorii remedia lucem exinde acciperent c).

a) Citatur equidem in Bibliotheca DuBoisiana, *Stephani Perræi* opusculum, *Edicta Prætoria ex libris π congruo ordine desumta, continens*, Paris. 1554. 4. Sed illud mihi inspicere non licuit. b) in Annalibus magistratuum romanorum modo citatis. c) v. *Conradi Lancellotti* de officio Prætoris liber Coloniæ 1578. in 8. editus, *M. Antonii Coccii Sabellici* de prætoris officio liber, & *Petri Fabri* de Magistratibus romanorum

rum commentarius, qui cum primo semestrium libro Lugd. 1570. 4. publicam adspexit lucem.

§. XXXVI.

Non minorem vtilitatem habet, exploratum habere, quis cujuslibet legis romanæ sit auctor, qua ætate vixerit, quod eius ingenium, & quæ methodus docendi fuerit, cum multa, quæ sibi in iure romano contraria videntur, inde conciliari ac inter se componi possint *a*). Unde Pomponii ICti enchiridion *b*) eiusque interpretes, nec non veterum ICtorum biographi *Bernardus Rutilius*, *Ioannes Bertrandus* & *Guilielmus Grotius* *c*), & qui speciales ICtorum vitas delinearunt, cum attentione sunt perlustrandi.

a) Recte itaque *Petrus Perrenonius II.* Animadu. c. 23. ait: *Æquum est profecto & utile scire, quo tempore vixerint iuris nostri auctores: cum minime par sit eorum incognitam iacere memoriam, qui publico adeo profecerunt, & nobis, quantum in illis fuit, pro labore, otium, pro vigiliis somnium & securitatem, occupationibus vacationem conciliarunt, & minime id sit infructuosum, sed inprimis conducat ad iuris nostri explicationem*, idem II. c. 6. in f. & *Henricus Brenckmann.* in diss. De Legum inscription. §. 22. *b*) cuius sceleton. L. 2. D. de O. I. nobis exhibet. *c*) qui coniunctim cura *Ioan. Christophori Franckii* Halæ 1718. in 4. prodierunt.

§. XXXVII.

Nec iudiciorum romanorum tam publicorum quam privatorum, popularium & extraordinariorum historia negligenda est, quam *Carolus Sigonius* in tribus de iudiciis populi Romani libris expositam edidit *a*), in compendio vero *Ioannes Gottlieb Heineccius* exhibuit *b*), cum difficilis admodum illorum sit explicatio monente *Iacobo Cuiacio* *c*), & a doctissimis sæpius viris illa confundi soleant, uti illustris *Thomasius* *d*) bene obseruauit.

a) Bononiæ 1574. *b*) in syntagm. antiq. Roman. ad methodum institut. sub tit. de actionibus & publicis iudiciis. *c*) L. 8. obseru. c. 38. *d*) in dissertat. de abigeatu §. 7. & seq.

§. XXXVIII.

Nec minus iuris romani cultor in modum procedendi, in iudiciis tam publicis quam privatis a Romanis seruatum, inquirere debet, quippe qui varias iuris materias v. g. de in ius vocando, edendo, interrogationibus in iure faciendis, accusationibus, inscriptionibus, appellationibus &c. intellectu reddit faciliores; ad quem cognoscendum ex veteribus *Ciceronis* orationes & de legibus libri tres, *Senecæ* controuersiarum libri quinque, & *Quinctiliani* declamationes apprime faciunt.

§. XXXIX.

Ex recentioribus vero modum procedendi apud Romanos vsitatum *Petrus Ærodius a*), *Franciscus Polletus b*), *Franciscus Robortellus c*), *Iacobus Rævardus d*), *Georg. Obrechtus e*), *Christophorus Cellarius* iunior *f*) & *Ioan. Rudolphus Iselius g*) sistunt.

a) in libro de publicorum iudiciorum ordine, & in rerum ab omni antiquitate iudicatarum pandectis Paris. 1567. 12. *b*) in historia fori romani, quæ cura *Philippi Broidæi* lucem Duaci 1572. 12. adspexit. *c*) in libro de iudiciis & omni consuetudine causas agendi apud Romanos *Gaudentii Roberti* T. I. Miscell. Italic. &. T. III. Thesauri Græuiani inserto. *d*) in protribunalibus sæpius una cum aliis operibus editis. *e*) in adumbratione processus in foro romano, & in specimine processus antiqui de rei vindicatione. *f*) in diss. de processu iuris romani præside *S. Stryckio* Halæ 1708. ventilata. *g*) in brevi romanorum iudiciorum historia Basileæ a. 1722. edita.

§. XL.

Imo modus tractandi negotia ciuilia extra iudicium receptus, negligi non debet, quia multa iuris romani capita v. g. de legitimatione, adoptione, adquisitione dominii & possessionis, de testamenti factione & contractibus maximam inde illustrationem accipiunt *a*).

a) Quicquid autem de coniunctione antiquitatum Romanarum cum iure Romano dixi, illud etiam ad antiquitates & iura Germanica esse extendendum, Clar. D. *Jo. Georg. Cramerus* in Comment. Academ. de con-

coniungendo iuris & antiquitatum Germanicarum studio optime monuit. Lipſ. 1729. 4.

§. XLI.

Nihil autem iucundius, nihil utilius iuris cultori eſſe poterit, quam hiſtoriam eius iuris noſſe, quod in dies euoluimus, quoque ad cauſas diiudicandas & dirimendas in foris noſtris utimur, adeo enim multa in corpore iuris romani ſunt capita, in quæ, niſi lumen inferatur hiſtoriæ, neminis intellectus penetrare queat *a*).

a) Rectè itaque *Franc. Balduinus* Lib. II. de Inſtit. Hiſtor. ait: *Cum hiſtoria coniungenda eſt iurisprudentia, quæ coniunctio tam eſt neceſſaria, quam unius corporis indiuiſæ partes aut membra diuelli neque poſſunt, neque debent.* & alibi: *Nondum ſatis ſtatuere potui, plusne juris hiſtoria ex iurisprudentiæ libris, an Iurisprudentia ex hiſtoricis monumentis accipiat.* conf. *idem* in omnibus fere præf. ſuis libris præmiſſis, *Pagan. Gaudentius* in *Orat.* De eruditione cum doctrina coniungenda, quæ in Inſtar Academ. Florentiæ 1639. 4. edit. p. 9. reperitur, *Val. Guil. Förſter I.* de interpr. iur. c. 5. *Hier. Eleni* Orat. 1. quæ lib. 1. Diatrib. Iur. Ciu. reperitur & *Matth. Weſenbecius* in Orat. De hiſtoriæ præſtantia Viteb. 1589. recit.

§. XLII.

Cum itaque primi, poſt reſtitutam & in uſum reuocatam romanam iurisprudentiam, ICti hiſtoriæ iuris ſcientia plane eſſent deſtituti, in fœdiſſimos errores ceciderunt, qui vix deriſum effugere poſſunt; legem enim Falcidiam a falce, obſeruante *Ægidio Menagio a*), deriuarunt, ſtipulationem poſt Alexandri demum & Vlpiani tempora inuentam, Vlpiani tempore Chriſtum nondum fuiſſe natum *Accurſius* ad legem 5. D. *de fer.* Iuſtinianum ideo, quod vixerit ante Chriſtum natum, æra chriſtiana vſum non eſſe, ad Novellam XLVII. c. 1. ſomniarunt.

a) in amœnit. iur. ciu. p. 285.

§. XLIII.

Eodem modo ad L. 42. D. de A. E. & V. ubi

Paulus ICtus dicit: *annon dolo faciat, qui iure perpetuo utitur*, indicans hisce actionem ex edicto perpetuo descendentem, actionem ex emto, quæ perpetua est, intelligi putant, pariter *Accursius*, cum non intelligeret sensum L. 1. D. de C. E. & V. §. *sed an &c.* vbi de controuersia Sabinianorum cum Proculeianis agitur, illud suum *Male*, quod solenne illi fuit, in illis, quæ parum assecutus est, addidit *a*); sed non hominum ea vitia, verum ætatis fuisse, cum *Iosepho Nerio b*), *Ferando Adduensi c*) & *Bynckersboeckio d*) lubenter agnoscimus.

a) Plures Glossatorum errores historicos *Alb. Gentilis*, de Iuris interpret. Dial. V. & *Euer. Otto* in Papin. c. III. recensent. *b*) II. Analect. 30. *c*) 1. Explic. Iur. ad L. 4. de I. & I. *d*) in præf. obs. præm.

§. XLIV.

Quantam autem iurisprudentiæ romanæ cultori adferat vtilitatem historiarum cum studio iurisprudentiæ coniunctio, nemo melius quam *Franciscus Balduinus* in eleganti, *de institutione historiæ & eius cum iurisprudentia coniunctione*, libello *a*) docuit, cuius dein vestigia *Eisenhart b*), *Antonius Schultingius c*), & *Ioannes Barbeyracius d*) presserunt.

a) Paris. 1561. edito & Argentorati 1608. 12. nec non Halæ 1726. 8. cura *Gundlingii* recuso. *b*) de coniungenda iurisprudentia cum historia schediasma, quod eius tractatui de fide historica Helmstad. 1702. 8. edito, est additum. *c*) in oratione, de iurisprudentia historica 1712. recitata. *d*) de coniungendis Iurisprudentiæ & historiarum studiis, quæ cura Clar. *Buderi* cum aliis eiusdem argumenti scriptis Ienæ 1724. 8. recusa fuit.

§. XLV.

Commode historia iuris romani diuidi potest in generalem & specialem, illa universi iuris origines, progressus & vicissitudines a primis vrbis initiis ad nostra vsque tempora recenset, hæc vero partis alicuius iuris romani v. g. plebiscitorum, aut senatus consultorum origines & fata exponit.

§. XLVI.

§. XLVI.

Cum hiſtoria iuris romani tam generali quam ſpeciali arctiſſimam cognationem habet hiſtoria legum, ſeu hiſtoria iuris ſpecialiſſima, quæ ſcilicet cuiuslibet iuris romani capitis origines & mutationes recenſet, quæ tamen maximo cum ſtudioſorum damno negligi ſolet *a*). Vnde magnas laudes viro clariſſimo *Ioan. Gottlieb. Heineccio* debemus, quod hunc defectum ſupplere, & antiquitatum iuris romani ſyntagma ad methodum inſtitutionum edere *b*) voluerit, in quo anteceſſorem illuſtrem *Thomaſium* habuit, quippe qui in diſſertationibus, ad XIII. priores libri primi Inſtitutionum titulos editis, origines & progreſſus cuiuslibet materiæ ex antiquitatibus romanis egregie eruit.

a) conf. *Iacob. Gothofredus* in præf. diſſ. ad L. Quisquis C. ad L. Iul. Maj. & *Heineccius* in præf. Comment. ad L. Iuliam & Papiam præm. *b*) Halæ 1719. 8uo.

§. XLVII.

Hiſtoriam iuris romani & veteres & recentiores ICti delinearunt, inter veteres ſolus memorandus eſt *S. Pomponius*, qui ſub Antonino Pio, non vero Alexandro Seuero, floruit; nam etſi *Lampridius* in editis libris Pomponium inter Alexandri familiares refert *a*): a culpa tamen Lampridium veteres membranæ abſoluunt, in quibus Pomponius inter conſiliarios Alexandri non numeratur, quod *Caſaubonus* ad Lampridii locum citatum & *Io. Bertrandus b*) obſeruarunt, nuperrime autem *Bernardus Henricus Reinoldus* ICtus ex profeſſo oſtendit *c*).

a) in vita huius Cæſaris cap. 68. *b*) in vita huius ICti. *c*) in oratione de S. Pomponio Herbornæ 1710. habita. Vtrum vero duo ejusdem nominis fuerint ICti, v. *Euer. Otto* in præf. T. 1. Theſauri Iur. Ciu. præm. & D. *Wieling* P. I. Iurispr. reſtitutæ p. 89.

§. XLVIII.

Præter ſcripta *Pomponii*, quæ in indice ICtorum, iuſſu imperatoris Iuſtiniani pandectis præfixo, referuntur,

tur, librum etiam ſingularem, Enchiridion dictum, reliquit *a*), in quo magiſtratuum & ICtorum ſucceſſionem & quaſi iuris ciuilis proſapiam ab vrbe condita ad Hadriani vsque tempora breui ſtilo deduxit.

a) vti ex inſcriptione L. 2. D. de O. I. & L. 239. de V. S. patet.

§. XLIX.

Et quamvis non raro in L. 2. D. de O. I. ſcriptoris diligentiam, inprimis autem hiſtoriarum cognitionem, deſideres: Pomponio tamen hanc legem ex eo abiudicari non poſſe, nec eam fabulas & deliria Triboniani continere, vti *Franciſco Hottomanno a*) & *Ludouico Charondæ b*) placuit, cum viris doctiſſimis *Bynckershoeckio c*) & *Reinoldo d*) exiſtimo.

a) in Anti-Triboniano cap. 12. *b*) L. 1. Antiqu. rom. *c*) in præfat. ad prætermiſſa L. 2. D. de O. I. *d*) in orat. cit.

§. L.

Hanc itaque legem 2. D. de *Origin. iur.* cum multa de magiſtratibus Romanorum & ſucceſſione prudentum habeat eximia, quæ alibi non inueniuntur, ac hiſtoriæ romani iuris quaſi fundus ſit, multi ex profeſſo commentariis ſuis illuſtrarunt, vel in compendiis & commentariis ad Digeſta incidenter expoſuerunt.

§. LI.

Separatim L. 2. D. de O. I. ſcriptis & commentariis ſuis ornarunt *Antonius Garro*, *Franciſcus Balduinus*, *M. Antonius Muretus*, *Iacobus Cuiacius*, *Petrus Faber*, *Ventura Cæcus*, *Thomas Papilio*, *Thomas Lindemann*, *Ioannes Lauterbachius*, *Ioannes Sithmannus*, *Werner Theodorus Martini*, quorum tamen labores nimia brevitate laborant.

§. LII.

Meliorem operam præſtiterunt *Georgius Eberlin a*),

Chriſtoph.

Christoph. Adam Rupertus b), *Gerhard. Cocceius c)*, *Simon Leeuwenius d)*, *Gerhard. Muelenius e)* & *Cornelius Bynckershoeckius f)*.

a) in commentario Vitebergæ 1672. 4to edito. *b)* in animaduersionibus ad h, l Norimbergæ 1661. in 12. *c)* in commentariis historico-politico-juridicis Groningæ 1660. in 12. editis. *d)* qui legem hanc cum suis & variorum notis edidit Lugd. Batau. 1672. 8. *e)* in exercitationibus ad hanc legem Traiecti 1691. in 8uo editis, & 1723. in 4to recusis. *f)* in prætermissis ad L. 2. de O. I. Lugd. Batau. 1719. in 4to vna cum aliis opusculis in publicum emissis.

§. LIII.

Incidenter L. 2. de O. I. commentatores ad digesta veluti *Ioann. Corasius*, *Georgius Franzkius*, *Georg. Beyerus*, *Cornelius Eckius*, *Nicolaus Hieronymus Gundlingius*, *Ioann. Gottlieb. Heineccius* aliique exposuerunt.

§. LIV.

Sicuti autem hæc lex intellectum historiæ iuris anteiustinianei clariorem reddit, ita constitutiones Imperatoris Iustiniani ad confirmandum ius suum, nouiter conditum, editæ, notitiam historiæ iuris Iustinianei subministrant; quare a iuris romani cultore cum attentione perlegenda sunt, procemium institutionum, tres Digestorum præfationes, constitutiones de Codice confirmando, & de veteri iure enucleando *a)*.

a) v. *Christfriedi Wächtleri* de veteri iure enucleando ad *Nicetam Spilium* Διάσπασμα Argent. 1684.

§. LV.

Ex recentioribus, qui historiam iuris romani delinearunt, memorandi sunt *Aymarus Riuallius*, *Martinus Libergius*, *Dauid Chytræus*, *Valentin Wilhelm Förster*, *Henricus Rhala*, *Daniel Kaysser*, *Simon Leeuwenius*, *Iacobus Gothofredus*, *Samuel Reyher*, & anonymus quidam *a)*; sed omnes hi aut parum accurati, aut nimis breues sunt.

a) in Differtat. de origine & progreffu Iuris Ciuilis Ultraiecti 1721. 8. edita.

§. LVI.

Pleniorem itaque & accuratiorem iuris romani hiftoriam *Pierre Taifand a)*, *Ioannes Douiatius b)*, *Georg. Schubartus c)*, *Chriftian. Thomafius d)*, *Ioannes Vincentius Gravina e)*, *Claudius Iofephus* de *Ferriere f)*, *Chriftian. Godfried Hoffmann g)* & Dn. *Burcardus Gottlelf Struuius h)* fiftunt.

a) dans l'hiftoire du droit romain Paris. 1678. 12. b) in hiftoria iuris ciuilis Romanorum Parif. 1678. 12. c) in iurisprudentiæ rom. exercitationibus Ienæ 1696. 8. d) in delineatione hiftoriæ iuris ciuilis. e) de ortu & progreffu iuris ciuilis Neapoli 1701. 8. & 1714. 4. & Lipfiæ 1717. 4. f) dans l'hiftoire du droit romain Paris. 1718. 12. g) in hiftoria iuris romano-Iuftinianei Lipf. 1718. 4. h) in hiftoria iuris romani Ienæ 1718. 4.

§. LVII.

Sicuti autem perfecta iuris romani hiftoria tradi non poteft, nifi & hiftoriæ iuris Græci habeatur ratio, fcriptores, qui huius iuris hiftoriam delinearunt, etiam funt euoluendi.

§. LVIII.

Ad hiftoriam itaque iuris romano-græci pernofcendam faciunt *Iofephi Mariæ Suarefii* Eifcopi Vafonenfis notitia Bafilicorum ad *Vrbanum VIII.* pontificem *a)* confcripta, a *Carolo Hannibale Fabrotto* Tomo I. Bafilicorum præmiffa *b)* & a celeberrimo viro *Ioanne Alberto Fabricio* Volumini XII. Bibliothecæ græcæ *c)* inferta notisque illuftrata; *Iacobus Gothofredus d)*, *Marquard Freherus e)*, *Chriftfried Wächtler f)* & Dn. *Struuius g)*.

a) Romæ 1637. b) edit. Parif. de an. 1647. c) pag. 467. d) in manuale iuris cap. 5. & 6. e) in præfat. quam iuri Græco anno 1596. in f. edito præmifit. f) in litteris ad I. M. B. Actis Erudit. A. 1715. p. 505. infertis. g) in hiftoria iuris cap. 4.

§. LIX.

§. LIX.

Nondum impreſſa iuris Græci volumina recenſent *Petrus Lambecius a)*, *Daniel Neſſelius b)* & *Scipio Maffei* in epiſtola ad apoſtolum *Zennum* tomo ſexto diarii Veneti eruditorum Italiæ inſerta *c)*.

a) L. 6. & 8. comment. de Biblioth. Vindeb. *b)* Parte 2. catalogi Bibliothec. Vindebon. *c)* pag. 479.

§. LX.

Præterea iuris romano-germanici cultori ſcitu admodum neceſſaria eſt hiſtoria iuris Germanici tam vniuerſalis quam particularis; Receſſuum imperii hiſtoriam *Ericus Mauricius a)* & *Io. Werlhofen b)* exhibent, iurium vero particularium germanicorum hiſtoriam *Hermannus Conringius c)*, *Conradus Sincerus d)*, *Chriſtian. Godfried Hoffmann e)*, auctor huius libri: in eröffneten Gedancken von dem Teutſchen Stadt = und Land=Recht *f)* & Dn. *Struuius g)* ſiſtunt.

a) in diſſertatione de Receſſibus Imperii, quæ in eius operibus pag. 123. reperitur. *b)* in iuris publici enucleati ſpeciminibus Helmſt. 1695. & 1706. 4. *c)* in tractatu de origine iuris germanici Helmſt. 1665. 4. *d)* ſeu potius *Georg. Kulpiſius* in diſſertatione epiſtolica: de Germanicarum LL. veterum ac romani iuris in republica noſtra origine auctoritateque præſenti 1682. edita, a *Chriſtiano Thomaſio* notis illuſtrata & vſui moderno D. ſubiecta. *e)* in ſpecimine coniecturarum politicarum: de origine & natura LL. germanicarum Lipſ. 1715. 4. *f)* Ienæ 1720. 8. *g)* in hiſtoria iuris Germanici cum aliorum iurium hiſtoria coniunctim Ienæ 1718. 4. edita.

§. LXI.

Iuris præterea Saxonici hiſtoriam *Matth. Colerus a)*, *Io. Gryphiander b)*, *Chriſtoph. Schreiter c)* & *Mart. Færſter d)* expoſuerunt.

a) in oratione de origine, progreſſu, & vtilitate iuris Saxonici Ienæ an. 1579. recitata. *b)* de Weichbildis Saxonicis Argent. 1666. 4. *c)* in diſſertat. Lipſienſi

de origine iuris Saxonici communis & electoralis 1710. habita. *d*) in dissertatione de speculo Saxonico sub præsidio Rinckii Altorfi 1718. ventilata.

§. LXII.

Ultimo denique iuris romani cultori comparationem notitiæ auctorum iuridicorum commendo, ad quam parandam *Martinus Lippenius* in Bibliotheca Iuridica *a*), Dn. *Struuius* in Bibliotheca iuridica *b*), L. B. *de Lyncker* in instructorio forensi *c*), *Georg. Beyer* in tribus centuriis auctorum iuridicorum *d*) & *Dionysius Simon e*) faciunt.

a) Francof. 1[illegible]7. in fol. edita & aucta a *Gottlieb Struuio* cum præfatione *Guilielmi Hieronymi Bruckneri* soceri nostri venerandi Frf. 1720. in f. prodiit. *b*) Ienæ 1703. 8. edita & sæpius recusa. *c*) Ienæ 1698. in f. *d*) Lips. 1703. 8. editis. *e*) dans la nouvelle Bibliotheque historique & chronologique des principaux auteurs & interpretes du droit civil. Canonique, & particulier de plusieurs etats & provinces. Paris 1673. 12. 2. Vol.

§. LXIII.

Qui itaque hisce ad Iurisprudentiam accedit ducibus, non rabula, sed verus ICtus euadet, &, ut verbis *Manilii a*) utar:

Hic etiam legum tabulas, & condita iura
Nouerit, atque notis levibus pendentia verba,
Et licitum didicit, vetitum quæ pœna sequatur,
Perpetuus populi priuato in limine Prætor.

a) In libr. Astronomic.

PART.

PART. I.

HISTORIÆ IVRIS ANTE-IVSTINIANEI.

CAP. I.

DE LEGIBVS REGIIS.

§. I.

Initio ciuitatis romanæ populus ſine iure certo viuebat, omniaque manu a regibus, nulla ex lege, neque formula, ſed prout iuſtum & æquum illis videbatur, gubernabantur *a*).

a) v. *Dion. Halicarn. IV.* c. 1. *Iuſtinus* I. c. 1. *Tacitus* L. 3. Annal. c. 26. *Pomponius* L. 2. §. 1. de orig. iur. & ad eum *Bynkershoeckius* in prætermiſſis.

§. II.

Aucta deinde civitate *Romulus*, qui primus Romanorum rex dicitur, quasdam in comitiis curiatis ſuffragio populi leges tulit, quibus potiſſimum ius naturæ extulit, iuraque matrimonii, parentum & patronorum ſtabiliuit *a*).

a) v. *Dion. Halicarn.* L. 2. & *Aurelius Victor.* De viris illuſtr. p. m. 714.

§. III.

Primo enim modum nubendi per confarreationem, quo certis verbis & teſtibus decem præſentibus, & ſolenni facto ſacrificio, in quo panis quoque farreus adhibebatur, vxor conveniebat in manum mariti, introduxit. *a*).

a) v. *Halicarn.* II. 26. *Tacitus* IV. Annal. 16. ibique *Gronou.* in not. p.m. 271. ſeq. *Cicero* pro Flacco c. 34. *Vlpianus in fragm.* IX. 1. & XI. 13. *Barnab. Briſſon.* & *Franc.*

Hot-

Hottomannus de ritu nuptiarum, illustris *Thomasius* in differt. ad tit. I. de nupt. *Ioan. Gottlieb. Heineccius* in Syntagm. antiquit. sub tit. de Nuptiis. *Petrus Marcellinus Corradinus* in Veteri Latio c. X. & XI. & *Christian Vlricus Grupe* in Tract. de vxore Romana Hannou. 1726. 8. edit.

§. IV.

Deinde plures leges maritales tulit, magnamque prærogatiuam maritis præ vxoribus concessit; maritus enim vxoris iudex erat, de delictis eius cum cognatis cognoscebat, & in adulterio deprehensam vxorem necare poterat.

a) v. *Dionys. Halicarn.* L. 2. *Gellius* L. 10. Noct. attic. c. 23. & *Thomasius* in dissertatione *de origine & progressu pœnæ adulterarum apud Romanos* cap. 1.

§. V.

Amplissimam præterea vrbis conditor *Romulus* patri in liberos dedit potestatem, vt recte Imperator: a) *Nulli enim alii sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus*, dixerit, nec obstat, quod *Vlpianus* b) patriam potestatem moribus receptam dicat, non enim nouum est, quæ veteribus primum legibus introducta sunt, moribus adscribi c).

a) in §. 2. I. de patria pot. b) in L. 8. D. de his, qui sunt sui vel alieni iur. c) vid. *Anton Schulting.* ad tit. 4. §. 8. collat. LL. Mosaic. & roman. & *Maesters* in diss. ad L. 9. D. de L. Pompej. de Parricid. Traject. 1722. vent. pag. 11.

§. VI.

Complectebatur autem ius patriæ potestatis ius vitæ & necis, ius ter venumdandi liberos, & denique ius adquirendi per illos, quod solide *Philippus Dattius* a), *Gerhardus Noodtius* b), *Cornelius Bynckershoeckius* c), *Abraham à Kerckraad* d) & *Abraham Wieling* e) exposuerunt.

a) de venditione liberorum. b) in Iulio Paulo siue de par-

partus expositione & nece apud veteres. c) de iure occidendi, vendendi & exponendi liberos apud veteres Romanos, nec non in scriptis eristicis super hac materia a celeberrimo *Noodtio* & *Bynkershoeckio* publice editis. d) in dissert. de iure patrio. Vltrajecti 1708. in 8. e) in Dissert. 1. De Iure antiquo vitæ ac necis parentum in liberos. Amstelod. 1723.

§. VII.

Nec minus iuris patronatus auctor fuit; voluit enim, vt patricii parentum munere fungerentur erga plebeios *a*); vnde & patroni vocabantur, plebeii vero patricios colerent, omnemque reuerentiam illis exhiberent, vnde & clientes dicti, quasi colentes; egregie autem patronorum & clientum officia *Dionys. Halicarnassensis b*) & *Desiderius Heraldus c*) exposuerunt, quod *Romuli* institutum ICtis Romæ originem dedisse recte *Fridericus Brummer e*), *Joann. Gottlieb Heineccius e*) & alii monuerunt.

a) Hinc Romulum hanc legem dedisse: PATRONUS, SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, DITI SACER ESTO, *Seruius* ad Virgil. VI. Æneid. v. 609. adnotauit. v. *Rad. Fornerius VI.* Rer. Quotid. 15. *b*) L. 2. *c*) L. 2. rerum iudicatarum auctor. cap. 4. & 5. *d*) in commentar. ad L. Cinciam. *e*) in syntagm. antiqu. sub tit. de Iure N. G. & ciuili §. 29.

§. VIII.

Sed caue, omnes leges, quæ *Romulo* a Legum regiarum collectoribus adscribuntur, genuinas esse credas; multas enim, inprimis quas *Franciscus Balduinus* ex tabula, quam ei *Bartholomæus Marlianus* exhibuerat, quæque in huius Topographia vrbis Romæ *a*) inuenitur, recensuit *b*), ex historiarum monumentis in speciem veri esse confictas, eruditi *c*), ex eo quod tam nitide sint conscriptæ, ut seculo pene aureo scriptæ videantur, animaduerterunt.

a) pag. 26. *b*) singulari opusculo *Balduinus Romuli* leges collegit & exposuit. *c*) vid. *Georg. Schubart* de

fatis

fatis iurisprud. roman. exercitat. 1. pag. 64. & celeberrimi *Walchii* histor. critica Latinæ linguæ p. 27.

§. IX.

Numæ Pompilius rex prudentissimus, omnisque diuini ac humani iuris peritus, non solum antecessoris sui leges firmauit, sed etiam ipse multas de homicidio, contractibus, finibus, atque terminis, testibus *Dion. Halicarn.* a) *Gellio* b) & *Plinio* c) promulgavit.

a) L. 2. b) L. 4. c. 3. c) L. 14. histor. natur. cap. 12.

§. X.

Maximam autem huius *Numæ* leges conuenientiam cum legibus Mosaicis habere videntur, unde etiam *Clemens Alexandrinus* a) *Numam*, mosaica nixum doctrina, legem dedisse Romanis, ne vllam Deo imaginem tribuerent, dixit, quod argumentum copiose *Guilielm. Muelenius* b) persequitur.

a) apud *Eusebium* L. 9. præpar. c. 3. dicit etiam *Alexandrinus* Numam Pythagoricum fuisse, sed falso, cum, multis ante Pythagoram eum annis vixisse, ex *Liuio I.* 18. *Cicerone II.* De Orat. & IV. Tusc. Quæst. *Solino* c. XVI. Polyh. constet. vid. *Gronouius* in not. ad Gellium XVII. 21. b) ad Tit. D. de I. & I. & *de orig. iur.* pag. 354.

§. XI.

Præterea religionibus & iure diuino populum deuinxit, pontificem maximum sacris præposuit, quæque ad ritus & cærimonias pertinent, octo libris complexus est a)

a) *Halicarnass.* L. 2. *Liuius* L. 1. c. 20. *Tacitus* L. 3. Annal. c. 26. Qui ex SCto combusti sunt, vti *Liuius XL.* 20. *Plinius XIII.* Histor. Nat. 13. *Plutarchus* in Numa & *Val. Maximus* Lib. 1. c. 1. referunt.

§. XII.

Sicuti vero Pontificis Maximi summa tum circa leges tum circa iudicia apud Romanos fuit potestas, ita

ita sciendum est, eum omnes lites sacras iudicasse, leges de rebus sacris tulisse, formulasque actionum sollennes composuisse, de quo Pontificatu Romanorum maximo præclara *Iacobus Gutherius a)*, *Ioan. Andreas Bosius b)*, *Ezechiel Spanhemius c)*, *Antonius van Dale d)*, *Montfauconius e)* & *Norisius f)* protulerunt.

a) de veteri iure pontificio Paris. 1612. 4to. b) in dissertationibus contra *Ioannem Pacidium* seu *Iacobum Gothofredum*, *de pontificatu maximo Imperatorum Christianorum* Ienæ 1656. editis. c) de vsu numismatum pag. 691. d) differtat. 2. ad antiquitates ex marmoribus explicandas. e) Tom. II. Antiquit. Schemat. illustr. p. 20. f) in Cenotaph. Pisan. Diss. 1. c. 5. & Diss. 2. c. 7.

§. XIII.

Referunt quoque L. 2. D. *de mortuo inferendo Antonius Augustinus a)* & cum eo doctiores plerique inter Numæ leges, nec absque ratione, cum multas leges funerarias ab hoc rege latas esse sciamus.

a) de LL. & SCtis pag. 130. add. *Zachar. Huber.* L. III. Diss. Philol. & Iurid. 7.

§. XIV.

Tullus Hostilius, *Ancus Martius a)* & *Tarquinius Priscus* paucas tulerunt leges, quas *Dion. Halicarnass. b)* & *Liuius c)* recensent. Maiorem vero ad ius ciuile *Seruius Tullius* operam contulit; leges enim antecessorum vetustate neglectas non solum in vsum reuocauit, sed & de contractibus, delictis, item de fœnore, nexis, & ære alieno leges, quibus ipsi reges, teste *Tacito d)* & *Halicarnassensi e)*, obtemperarent, rogauit.

a) Vtrum hic Rex iuris fetialium primus auctor sit? v. a. *Ioannem Iensium* in ferculo litterar. p. 57. ubi ex professo de fetialibus P. Romani agit. b) L. 3. c) L. 1. c. 26. 28. & 32. d) L. 3. annal. c. 26. e) L. 4.

§. XV.

§. XV.

Tarquinius Superbus novas leges non promulgauit, ſed potius anteceſſorum ſuorum ſuſtulit, traditumque a prioribus regibus morem ſoluit, vnde odium populi romani in ſe concitauit, & ob ſtuprum *Lucretiæ L. Tarquinii Collatini* cognati ſui vxori A. V. C. 244. illatum Roma eiectus, regiumque nomen proſcriptum fuit *a*).

a) *Liuius* L. I. cap. 57. ad 60.

§. XVI.

Vocabantur autem leges regum romanorum regiæ, item curiatæ, centuriatæ, ex eo, quod populus, a *Romulo* in triginta partes ſeu curias, a *Seruio* vero *Tullio* in 192. centurias diuiſus, de legibus ferendis ſub regibus conueniret, easque probaret *a*).

a) vid. *Halicarn.* Lib. I. & 4. *Guilielmus Muelenius* ad tit. de orig. iur. p. 349. *Sam. Pitiſcus* in Lexico voce *Comitia* & *Gronou.* in not. ad *Gellium* L. XV. c. 27.

§. XVII.

Has leges regias *Publius Papirius*, ſeu ut alii *a*) malunt, *Papiſius*, qui tamen perperam a *Pomponio b*) ſextus appellatur, collegit, quæ collectio ab eodem *Pomponio c*) ius ciuile Papirianum vocatur; ad quod *Granium Flaccum d*) commentarium ſcripſiſſe *Paulus* ICtus in L. 144. de V. S. auctor eſt, cuiusque fragmentum bene longum apud *Macrobium* extat *e*).

a) ut *Petrus Faber* L. I. ſemeſtr. cap. II. & *Iac. Rauardus* de auctor. prudentum cap. I. *Papiſii* enim in *Papirios* poſtea mutati ſunt v. *Cicero* L. IX. ad Pætum epiſt. 21. De Papiriis ICtis v. *Curtius* I. Conject. 25. *b*) in L. 2. §. 2. de orig. iur. Clar. *Heineccius* prænomen *Caii* Publio in Elem. Iur. Ciu. ſecun-

secundum π' ad Tit. de Orig. Iur. §. 31. præfert. c. XI. quod tamen non Iuris Papiriani portionem, sed ex Granii Flacci libro descriptum esse Vir. Cl. *Petrus Wesseling*. L. I. Var. Obseru. c. 4. non sine ratione statuit. *c*. loc. cit. *d*) cuius meminit *Macrobius* Lib. I. Saturnal. c. 16. familiam vero eius *Ludovicus Carrio* L. I. Emendat. c. 4. describit. *e*) L. III. Saturn.

§. XVIII.

Vixit autem & scripsit *Publius Papirius*, ut ex *Dionysio Halicarnassensi* liquet, temporibus *Tarquinii Superbi Demarathi Corinthii* nepotis, nec est, quod *Pomponium*, qui in L. 2. §. 2. D. de orig. iur. *Papirium* temporibus *Tarquinii Superbi Demarathi Corinthii* filii vixisse dicit, erroris accusemus, errorem enim in scriptura esse, & legendum: *Superbus Demarathi Corinthii* FILIUS h. e. ex regula geminationis *filii filius* bene *Cornelius Bynckershoeckius a*) admonuit.

a) in prætermissis ad L. 2. §. 2. D. de orig. iur.

§. XIX.

Legum regiarum fragmenta post renatas literas *Antonius Augustinus a*), *Iustus Lipsius b*), *Ioan. Guilielm. Fœrster c*), *Pardulphus Prateius d*), *Paulus Merula e*), *Anton. Clarus Sylvius f*), *Andreas Cirinus g*) aliique collegerunt; easdem leges *Fridericus Sylburgius* antiquitatibus *Dionysii Halicarnassensis* subiecit, ad quarum calcem in editione Wecheliana, Lipsiensi & Oxoniensi conspiciuntur.

a) de LL. & SCtis Romæ 1584. 4. ad quem *Fulvius Ursinus* notas conscripsit, quæ T. 2. Thesauri Græviani reperiuntur. *b*) de LL. regiis & decemuiralibus Antuerp. 1601. 4. *c*) in histor. iur. rom. *d*) in iurisprud. veteri Lugd. 1569. 8. *e*) L. 2. de LL. *f*) Paris. 1603. 4. *g*) in libro de vrbe Roma eiusque conditore Romulo Panormi 1665. fol. edito & thesauro Salengreano inserto.

CAP. II.

DE STATV LEGVM ROMANARVM POST EIECTOS REGES VSQVE AD PROMVLGATIONEM LEGVM XII. TABVLARVM.

§. I.

Electis regibus A. V. C. 244. legum etiam regiarum auctoritas exoleuit, populusque Romanus per sexaginta fere annos incerto iure egit, omniaque manu a consulibus, teste *Pomponio a)*, fuerunt gubernata.

a) in L. 2. §. 3. de O. I. add. *Cicero* II. de Leg. *Regio imperio duo sunto, iique praeeundo, iudicando, consulendo: Praetores, Iudices, Consules appellanto.*

§. II.

Exoleuerunt vero omnes leges regiae, non illae solummodo, quae ad mores regios, regnique pertinebant statum, vti quidem *Georgius Eberlinus a)* existimat, nam si quae in vsu manserunt, eae non tanquam leges regiae, sed tanquam mores patrii obseruabantur *b)*, vnde & *Ulpianus c)* patriam potestatem recte moribus acceptam dicit.

a) ad *Pomponium* de O. I. c. 4. n. 15. b) vid. *Thomasius* in naevis iurisprud. anteiust. p. 134. c) in L. 8. D. de his, qui sunt sui vel alieni iur.

§. III.

Occurrit etiam in §. 3. L. 2. de O. I. ἀναχρονισμὸς *Pomponii;* nam non viginti sed sexaginta fere anni a legibus regiis sublatis ad promulgatas leges XII. Tabularum intercesserunt, ad quem tollendum varia Doctores adtulerunt, sed mihi viri amplissimi *Cornelii Bynckersboeckii* arridet coniectura, qui *a)* in

libris

libris ſcriptum fuiſſe *Viginti annis*, quod ſexaginta non viginti annis exponi debebat, exiſtimat.

a) in prætermiſſis ad *Pomponii* l. c.

§. IV.

Non tamen leges regiæ lege illa Tribunitia, quam *Brutus* adhuc Tribunus Celerum de imperio conſulari ad populum tulit, vti quidam ſentiunt, ſed deſuetudine exoleuerunt, verba enim Pomponii in §. 3. *lege Tribunicia* ad eiectionem regum non legum regiarum abrogationem eſſe trahenda, & legendum: *Exactis deinde Regibus lege Tribunicia, omnes leges hæ exoleuerunt*, doctiores *a)* iam dudum animaduerterunt.

a) *Conr. Rittershuſius* ad LL. XII. Tab. p. 9. & Dn. *Thomaſius* in nævis iurisprud. anteiuſtin. pag. 33.

§. V.

Et cum diſſidia ea tempeſtate inter ſenatum & plebem fuerint maxima, partim de ſumma in republica poteſtate, quam Conſules poſt eiectos reges ad ſe traxerant, partim de annonæ caritate, ære alieno populo remittendo, & de diuidendis cum plebe agris, miſera quoque iurisprudentiæ romanæ fuit facies, pauciſſimæque leges latæ. *a)*

a) v. *Halicarn.* L. IV. ad 8. & *Liuius* Lib. II.

§. VI.

Sunt autem leges, quæ in hac periodo latæ, *Iunia* de imperio conſulari, *Valeria* de prouocatione a conſulibus ad populum *a)*, *Sacratæ* de poteſtate Tribunitia *b)*, *Publilia* vt plebeii magiſtratus tributis comitiis fierent *c)*, *Terentilla* de quinque viris ſcribendis, qui de imperio conſulari leges ferrent *d)*, *Caſſia* de agris diuidundis. *e)*

a) *Dion. Halicarn.* L. V. & *Pomponius* §. 16. *b) Liu.* L. II. c. 32. Cur autem hæ leges Sacratæ dictæ? vid. apud *Rad. Fornerium* VI. Rer. Quotid. 15. *c) Liu.* L, II. c. 56. *d)* L. III. c. 9. *e) Halicarn.* L. II. *Liu.* II. c. 41. & *Val. Maximus* V. 7. ibique *Torrenius* in not.

§. VII.

Ex hisce tamen recensitis legibus non magna in iurisprudentiam romanam redundat vtilitas, cum publicum magis Romanorum concernant statum, quam conditionem priuatorum.

§. VIII.

Post varia, de introducendo in rempublicam romanam iure certo, dissidia, A. V. C. 300. *Sp. Tarpeio* & *A. Æternino* Coss. suasu *Romilii* tres legati *Sp. Posthumius Albus*, *A. Manlius*, & *Sulpicius Camerinus* in Græciam, vt Græcorum mores & instituta noscerent, ac describerent, sunt missi. *a*)

a) *Dion. Halicarn.* Lib. X. *Liuius* L. III. & *Plinius* VIII. epist. fin. ibi: *Habe ante oculos hanc esse terram, quæ nobis miserit iura, quæ leges non inuitis, sed petentibus dederit.* Ridiculam fabulam de hac legatione *Roberti Marantæ* ex speculo huius aureo p. 3. n. 2. *Henr. Habnius* in orat. De vsu chronologiæ in iure §. 31. recenset.

§. IX.

Sed hic rursus inter scriptores antiquos ab vna & *Pomponium* ab altera parte non conuenit, nam illi tres, hic vero *a*) decem viros in Græciam ad petendas leges missos esse memorat, quare viri doctissimi ad componendum hoc dissidium varia attulerunt; *Clarus* enim *Syluius* *b*) tres ex decem missos fuisse existimat, *Cuiacius* contra Pomponium compendio studuisse dicit *c*), sed mihi iterum *Bynckershoeckii* sententia placet, qui traiectis verbis Pomponium ab errore liberare studet *d*), & ita legit: *Placuit publica auctoritate peterentur leges a Græcis ciuitatibus, & decem constitui viros, per quos ciuitas fundaretur legibus.*

a) §. 4. *b*) in commentario ad LL. XII. Tabul. *c*) in notis ad Pomponium. *d*) in prætermissis ad eundem. conf. *Rad. Fornerius* II. Rer. Quotid. 15.

§. X.

§. X.

Videtur etiam maximam ſtatus romani imperfectionem ſapere, quod leges a Græcis fuerint petitæ, quem defectum etiam illuſtris *Thomaſius a)* notat, verum, cum legislatoriam poteſtatem neque plebi patricii, neque patriciis plebs permittendam iudicaret, vix autem, rempublicam diutius ſine lege ſinere, conſultum eſſet, mitius de Romanis, leges peregrinas petentibus, ſentiendum eſſe, cenſeo *b*).

a) in næuis pag. 159. *b*) Non tantum Decemuiros leges Græcorum deſcripſiſſe, ſed etiam Prætores, Conſules, Imperatores illorum prudentiam æmulatos fuisſe, *Rad. Fornerius* I. Rer. Quot. 15. variis exemplis monſtrat.

C A P. III.

DE STATV LEGVM ROMANARVM SVB DECEMVIRIS, ET DE CONDITIONE LEGVM DVODECIM TABVLARVM.

§. I.

REuerſis poſt biennium e Græcia legatis, decemuiri A. V. C. 302. iuris communis condendi gratia, ſunt creati, qui partim ex Græcorum iure, partim ex patriis inſtitutis decem tabulas compilarunt, populoque publice propoſuerunt. *a*)

a) *Dion. Halicarn.* L. X. *Gellius* L. XX. c. 1. & *Liuius* L. III. c. 33. add. *Georg. Goetzii* diſſ. *De Decemuiratu Romanorum*, Ienæ 1670. habita.

§. II.

Caue tamen, ſolas Athenienſium leges in has X. tabulas relatas eſſe, exiſtimes, nam quamvis *Solonis* leges ſolas commemorent ſcriptores quamplurimi *a*),

attamen Lacedæmoniorum, nec non aliorum legislatorum, *Draconis* nimirum, *Zaleuci*, & *Charondæ* leges non excludendas esse, ex *Symmacho b)* & *Gellio c)* constat.

a) hinc *Cicero* pro *Flacco*: *Adsunt Athenienses, vnde humanitas doctrinaque, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur*, add. *Tacitus* III. Annal. 27. & *Plinius* VIII. epist. fin. æquitatem legum Atheniensium etiam *Phædrus* I. *Fabul.* 2. commendat. *b)* epistol. 12. L. 3. *c)* qui L. XX. c. 1. duodecim tabulas inquisitis exploratisque multarum vrbium legibus scriptas esse testatur. conf. *Edmundus Merillius* L. 2. obs. iur. c. 10.

§. III.

Inde est, quod ius Romanum sit vel scriptum, vel non scriptum *a)*, quodue illud in multis cum iure Græco conspiret; quare ex veteribus *Plutarchus b)* & *Diodorus Siculus c)*, ex recentioribus vero *Ioannes Meursius d)*, *Pardulphus Prateius e)*, *Conradus Rittershusius f)*, *Samuel Petitus g)*, *Claudius Salmasius* & *Desiderius Heraldus h)*, qui ad iuris Græci antiqui notitiam parandam egregie faciunt, consulendi sunt.

a) Licet enim Romani iam ab ipso Romulo & moribus & legibus regerentur: tamen ab hoc tempore, quo Romani leges à Græcis petierunt, Jus Romanum in scriptum & non scriptum distinctum fuisse, ex Gaii Lib. I. Instit. Tit. I. & §. 10. I. de Iure N. G. & Ciu. patet. v. *Ferandus Adduensis* L. I. explicat. iur. ad L. 6. §. 1. de I. & I. *b)* in Solone. *c)* in Bibliotheca historica. *d)* in Solone seu de eius vita & legibus Hafniæ 1632. 4. in Themide Attica Traiecti 1685. 4. vt & in miscellaneis, quæ cura *Puffendorffii* Amstelod. 1661. 4. prodierunt. *e)* in jurisprud. veteri Lugd. 1559. 8. recensionem huius libri T. I. obs. Hall. p. 82. inuenies. *f)* in collatione actionum Atticarum & Romanarum commentario ad Instit. subiuncta. *g)* in comment. ad LL. Atticas Paris. 1635. f. *h)* in scriptis eristicis ad Ius Atticum spectantibus, quæ recensentur a *Beyero* spec. 2. auct. iurid. & Dn. *Struvio*

vio in prolegom. ad hiſt. iur. p. 45. Quæ & ſimilia ſcripta, in *Iacobi Gronouii* Græcarum Antiquit. Theſauro, qui XII. Tom. in f. ab a. 1697. ad 1702. Lugd. Batau. prodiit, reperiuntur, v. Clar. *Fabricii* Bibliogr. Antiqu. p. 36.

§. IV.

Præter ius Græcum, multa etiam ex legum regiarum reliquiis & inſtitutis patriis in leges XII. Tabularum migrarunt; quod ex veteribus *Dionyſius Halicarnaſſenſis a)*, *Feſtus b)*, *Liuius c)* & *Vlpianus d)* aperte teſtantur; ex recentioribus vero *Iacobus Cuiacius e)*, *Guilielmus Maranus f)*, & *Georg. Eberlin g)* probarunt.

a) L. 2. & 10. *b)* de verborum ſignificatione voce *reus, nuptias, plorare.* *c)* Lib. VI. c 1. *d)* in fragment. tit. 10. §. 1. *e)* L. III. obſ. c. 40. *f)* ad L. 2. de O. I. p. 107. *g)* de orig. iur. c. 4.

§. V.

Cum vero decemuiri & Græci ſermonis plane eſſent ignari & prudentia legislatoria parum inſtructi, *Hermodoro* exule Epheſino partim interprete, partim tabularum conficiendarum auctore, fuerunt vſi *a)*; vnde etiam in illius honorem ſtatua fuit erecta *b)*.

a) L. 2. §. 4. de orig. iur. *Thomaſius* in nævis pag. 165. *b)* *Cicero* L. V. Tuſcul. quæſt. *Plinius* L. XXXIV. hiſtor. natur. c. 3. *Diog. Laërtius* in vita Heracliti.

§. VI.

Quo autem decemuiri eo magis imperium ſuum ſtabilirent, deeſſe quasdam leges populo perſuaſerunt, ac duas adhuc tabulas decem prioribus propria auctoritate adiecerunt, quæ tamen abrogato decemuirorum imperio a conſulibus demum vim legum acceperunt, vnde leges XII. Tabularum ſunt ortæ *a)*.

a) *Dion. Halicarn.* L. X. *Liuius* L. III. *Macrobius* L. I. Saturn. c. 13. & *Pomponius* in L. 2. §. 4. de orig. iur.

§. VII.

Hæ leges primum roboreis, deinde eboreis & postremum æneis tabulis *a*) sunt incisæ; vnde *Ouidius* canit *b*):

- - - Nec verba minantia fixo.
Ære ligabantur, *c*)

& pro rostris illustri loco in foro ante Curiam Hostiliam, vt a populo apertius possent perspici, propositæ fuerunt *d*).

a) *Pomponius* §. 4. has tabulas fuisse eboreas statuit, cui tamen *Dionys. Halicarn.* L. III. & X. *Liuius* L. III. & quicquid in antiquitate superest contradicit, æneasque fuisse dicit, vnde optime facimus, si cum *Cuiacio* & *Byncker shoeckio* ad dictum §. 4. tempora distinguamus, & primum hasce tabulas roboreas, deinde eboreas & postremum æneas fuisse statuamus. *b*) Lib. I. Metam. v. 19. *c*) De more incidendi leges in æs, vid. *Guil. Fornerius* I. Select. 24. *d*) vid. *Diodorus Siculus* L. XX. Biblioth. Histor. & *Val. Maximus* IX. 5. ibique *Torrenius* in not. nec non Prolusio nostra: *De variis veterum Legibus suis sanctitatem auctoritatemque conciliandi modis* Ienæ 1729. edita.

§. VIII.

Licet autem quidam breuitatem, alii obscuritatem *a*), alii denique iniquitatem *b*), in hisce legibus desiderent, fuerunt tamen illæ, teste *Liuio c*), fons omnis subsecuti publici priuatique iuris Romani, iuxta illud:

Flumina magna vides paruis de fontibus orta.

Vnde etiam omnium philosophorum Bibliothecis, omniumque aliarum ciuitatum legibus *Cicero d*) illas anteponendas censet.

a) v. *Sexti Cæcilii* ICti & *Fauorini* philosophi apud *Gellium* L. V. c. 15. Lib. XVI. c. 10. & L. XX. c. 1. de harum legum obscuritate disputationes conf. *Mercerius* II. opin. c. 3. *b*) v. *Quinctilianus* L. III. Instit. orat. c. 6. & *Tertullianus* in apologet. cap. 4. sed legatur amplissimus *Bynckershoeckius* L. I. obseru. iur. 1. vbi

vbi ab iniquitate has leges quoad conceſſam debitorum ſectionem tam ſolide liberauit, vt omnium fere eruditorum applauſum meruerit. add. Excerpta ex litteris *Chriſtfried Wächtleri* IC. ad I. B. M. in Actis Erud. a. 1710. p. 73. *c*) Lib. III. c. 34. vel & *Tacitus* III. Ann. c. 27. ait: *Finis æqui iuris.* *d*) L. I. de oratore. ſed vid. *Petri Petiti.* Miſcellan. IV. cap. 5.

§. IX.

Vnde etiam *lex* per eminentiam de XII. Tabulis in iure noſtro dicitur, & *legitimum*, quicquid ex illa lege deſcendit, v. g. *legitima cognatio* v. Tit. XVI. Collat. Leg. Moſ. & Roman. *legitima Tutela* v. Tit. I. de legit. agn. tut, *legitima conuentio* v. L. 6. & 7. D. de Pact. *legitima pœna* L. 7. §. 1. De condict. furtiu. *aqua legitima* i. e. *pluuia eiusque arcendæ actio legitima* L. 22. de Aqu. vel A. P. *a*)

a) v. *Ianus* a *Coſta* ad Tit. I. de legit. agn. tut. *Merillius* V. c. 10. Quam ſignificationem, qui ignorant, in interpretandis legibus miſere labuntur. *Mercerius* II. Opin. 3. at *Franc. Bosquetus* in not. ad Innocent. III. Epiſtol. p. m. 214.

§. X.

Continebant hæ leges XII. Tabularum ius priuatum, publicum, & ſacrum. Ad ius priuatum octo priores tabulæ pertinebant, ad ius publicum tabula nona, ad ſacrum decima tabula, vndecima in fraudem legis erat adiecta, vnde etiam contumeliæ cauſa Oſca, quod ex Faliſcorum iure ciuili, quos Romani Oſcos vocabant, eſſet petita, fuit dicta *a*), duodecima denique priorum tabularum quaſi erat ſupplementum, vnde *Auſonius* canit:

Ius triplex, tabulæ quod ter ſanxere quaternæ
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vsquam, eſt.

a) *Theodorus Marcilius* in interpretam. LL. XII. Tabularum pag. 9.

§. XI.

Sicuti autem Decemuiri ab in ius vocatione ſuam

legem ſunt orſi, quem ordinem etiam *Saluius Iulianus* in edicto perpetuo, & *Gaius* in commentariis ad Leges XII. Tabularum *a*) ſeruarunt, ita ex prima tabula Tituli Digeſtorum: *De in ius vocando b*), *ſi quis in ius vocatus &c.* originem ſuam trahunt.

a) vti ex inſcriptione L. 18. 20. & 22. *de in ius vocat.* L. 6. *ſi quis cautionibus &c.* & L. 233. de V. S. patet. *b*) ex hac tabula, & quidem ex verbis NIT, ANTESTAMINO: IGITUR EN CAPITO. SI CALVITUR PEDEMVE STRVIT MANVM ENDO IACITO Doctores violentam in ius vocationem etiam in cauſis ciuilibus obtinuiſſe, probare conantur, ſed violentam hanc in cauſis ciuilibus in ius vocationem ex legibus XII. Tab. probari non poſſe, ſolide Dn. *Gundlingius in Gundlingian.* Part. 25. n. 2. monſtrauit. ſimulque ad argumenta diſſentientium reſpondit. conf. Beati I. P. *Slcuogtii* diſſ. *De in ius vocatione antiqua & hodierna.*

§. XII.

Tabula ſecunda actum fuit I. de die iudicii obeundo, legitimisque vademonii deferendi cauſis *a*), II. de furto variisque eius ſpeciebus nocturno ſcilicet & diurno, manifeſto & non manifeſto, concepto & oblato, prohibito & non exhibito *b*) III. de prohibita vſucapione rei furtiuæ §. 2. I. de *vſucap.* IV. de arboribus furtim cæſis L. 2. & 4. D. h. t. & *Paulus* L. 5. ſent. tit. 20. §. 6. *c*).

a) v. Tit. D. *Si quis cautionibus in iud. ſiſt. factis non obtemper.* *b*) v. §. 4. I. de *obligation. quæ ex del. naſc.* *Tatii Alpini* epiſtola ad *Wolfgangum Hungarum* conſcripta & editioni Inſtitutionum *Io. Wateri* ſubiecta, & *Wielingi* ſchediaſma de furto per lancem & licium concepto Marpurgi 1717. & *auctor. Anonymus*, qui occaſione illius ſchediaſm. Conjecturalem diſquiſitionem Helmſtad. 1721. 4. edidit. qua legem XII. Tabb. de furto per lancem & licium concepto explicat, à deprauatione Triboniani & ceterorum interpretum vindicat, cumque diuinis legibus illud confert. quibus addi poſſunt *Ioannes Water* L. II. obſ. iur. cap. 1. *Petr. Pithæus*. I. Aduerſ. c. 2. *Joſ. Aueranius* I. Interpr. c. 26. &

& *Heineccius* in Syntagm. antiq. ad Tit. *de oblig. quæ ex del. nasc.* c) v. *Merillius* IV. 33. & libro III. ex Cuiacio p. m. 321. & *Rad. Fornerius* IV. 26.

§. XIII.

In Tabula tertia I. pœna dupli in dolosum depositarium fuit statuta, quam tamen pœnam Prætor postea mitigauit, actionemque in simplum tantum, excepto deposito miserabili, dedit. L. 1. §. 1. D. *depositi* a). II. Hosti seu peregrino vsucapiendi facultas fuit denegata, quæ tamen posterioribus temporibus, imprimis post constitutionem *Antonini Caracallæ* cum multis peregrinis communicata b); Præterea III. multa de rebus creditis, sectione nimirum obæratorum debitorum & vsuris in hac tabula dispposita legimus c).

a) v. *Paulus* II. Sent. 11. §. 12. & a. *Collatorem Legum Mosaic.* tit. X. §. 7. nec non *Gundlingiana* P. II. p. 179. b) vid. *Ezechiel Spanhemius* in orbe Rom. Exercit. 2. c. 13. c) v. *Tacitus* VI. Ann. 16. ibique *Gronou.* in not. *Cornelius Bynckershoeckius* L. I. obseru. iur. 1. *Claudius Salmasius* de vsuris, & modo vsurarum, *Gerhard Noodt* de fœnore & vsuris.

§. XIV.

Tabula quarta sancitum fuit de iure patrio & de trina venditione liberorum, vnde originem trina illa imaginaria venditio, a ritu, quem prudentes adhibuerunt, emancipatio dicta, habuit a), deque partu legitimo decimo mense post mortem patris nato b), hinc vulgaris illa de postumis instituendis apud veteres nata videtur formula: *Qui post mortem meam in decem mensibus proximis natus erit.*

a) v. *Gaius* Lib. I. Instit. Tit. 6. & *Vlpianus* in fragm. tit. 10. §. 1. ibique *Anton. Schulting.* in not. b) v. L. 3. §. 9. 11. 12. D. *de suis & legit. hered.* *Gellius* L. III. c. 16. & L. V. c. 5. *Merillius* V. Obs. c. 30. & *Gundlingiana* P. IIX. p. 229.

§. XV.

Tabula quinta dispositum erat I. de tutela testamentaria & legitima a) nec non cura furiosorum & pro-

prodigorum, quamuis verosimile sit, eam iam ante leges XII. Tabularum obtinuisse, & deinde in hasce leges migrasse, cum moribus eiusmodi curatio apud *Paulum b)* tribuatur, II. de succesfione testamentaria & legitima *c)* & III. de obligationibus hæreditariis ipso iure inter hæredes diuidundis *d)*.

a) v. L. I. *de testam. tut.* L. I. *de legit. tut.* *Vlpianus* in fragm. tit. 12. §. 2. *b)* Lib. III. recept. Sent. tit. 4. conf. L. I. D. *de curat. fur.* *Cicero* L. III. *Tuscul. quæst.* & L. II. de inuent. add. *Guil. Fornerius* II. Select. 5. *c)* L. 9. §. 2. D. *de lib. & postum.* *Vlpianus* in fragm. tit. 26. §. I. ibique *Schulting.* *Thomasius* de sensu legis Decemuiralis testamentariæ & *Bynckershoeckius* Lib. II. obs. I. & 2. *d)* L. 25. §. 13. *fam. ercisc.* L. 6. C. eod. & L. vlt. *de hæredit. action.* conf. Prolusio nostra: De *ICtis ercifcundis siue Miscellionibus.* §. 6.

§. XVI.

Tabula sexta actum fuit I. de iure dominii eiusque adquirendi modis, sicuti autem res, quæ in dominio priuatorum, erant vel mancipi vel nec mancipi, ita etiam diuersi a Romanis introducti erant alienandi modi, iuris nimirum gentium & iuris ciuilis *a)*, II. de vxore sine iusta causa a marito non dimittenda *b)*, de actione de tigno iuncto in duplum *c)*.

a) de quibus vid. *Vlpianus* Tit. IX. *Heineccius* in syntagm. antiquit. ad Tit. I. Lib. II. de *rer. diu.* & *Cornelius Bynckershoeckius* in tract. de rebus mancipi & nec mancipi, qui inter opuscula eius Lugd. Batau. 1719. 4. edita, reperitur. *b)* L. 43. D. ad L. Iul. de adult. *Cicero* Philipp. II. conf. *Zacharias Huber* II. Diss. Iurid. 3. *c)* §. 29. I. *de rer. diu.* vnde etiam hæc actio *antiqua* in L. 23. §. 6. D. de R. V. dicitur.

§. XVII.

Tabula septima de variis criminibus fuit actum, nimirum I. de noxa animalium *a)*, II. de damno iniuria casuque dato *b)*, III. de incantamentis frugum, IV. de incendio *c)*, V. de iniuriis tam leuioribus

ribus quam grauioribus, verbalibus & realibus *d*), VI. de tutoris dolo furtoque *e*), VII. de falsis testimoniis *f*) & VIII. de parricidio *g*).

a) L. 1. D. *si quadrupes paup. fec. dic.* *b*) L. 1. D. ad L. *Aquil.* *c*) *Paulus* L. V. Sent. tit. 3. & 20. *d*) Collat. LL. Mosaic. & Rom. II. 5. *Paulus* L. V. Sent. tit. 4. §. 6. & §. 7. I. *de iniur.* *e*) v. tit. I. & D. *de suspect. tut.* & *de tutel. & rat. distrah. &c.* *f*) §. 6. I. *testam. ordin.* & *Gellius* L. XV. c. 13. *g*) v. *Cicero* I. ad Herennium c. 13. *Bynckershoeck.* I. Obs. 4. licet alii, anno DC. post V. C. demum pœnam in parricidas fuisse statutam, existiment, vt *Nicol. de Meesters* in diss. ad L. 9. de L. Pompeia de Parric. Trai. 1722. habit. add. *Ioann. Franc. Ramoz.* ICti Salmantic. *Tribonianus siue Errores Triboniani de pœna parricidii in* §. 6. *I. de publicis iudic.* Lugd. Batau. 1728. edit.

§. XVIII.

Tabula octaua sancitum fuit I. de iure prædiorum tam rusticorum quam vrbanorum *a*), II. de finibus agrorum finiumque regundorum iudicio *b*), III. de arboribus cædendis *c*) & glande legenda, & denique IV. de aqua pluuia vicino nocente arcenda *d*).

a) v. L. 8. D. *de seruit. præd. rustic.* L. 58. *de iur. dot.* *Cuiac.* I. obs. c. 4. & *Brissonius* L. I. Antiqu. c. 1. *b*) L. f. D. *fin. regund.* & *Cicero* Lib. II. de LL. *Nec ex Mamilia lege singuli: sed ex XII. Tabularum tres arbitri fines regemus.* vid. *Alciatus* de præscriptione V. pedum & *Zach. Huber.* II. Disput. p. 370. *c*) L. 1. §. 8. & L. 2. D. h. t. v. *Merillius* ex Cuiacio p. 321. & *Heinecc.* ad π sub Tit. De *arb. cæd.* *d*) L. 22. D. h. t. & L. 5. *ne quid in loc. public.* L. 21. pr. *De statu lib.*

§. XIX.

Tabula nona ad ius publicum spectabat, cautumque, ne ius exorbitans & singulare statuatur *a*), ne quis nisi maximo comitatu, i. e. iussu populi damnetur, vtque quæstores constituerentur, qui de rebus

bus capitalibus quærerent *b*). Ne quis cœtus nocturnos in vrbe ageret, aut hoſtem concitaret, aut ciuem hoſti ſub pœna capitis traderet *c*).

a) Vnde *Cicero pro Domo* de hoc iure ſingulari ait: *Nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil quod minus hæc ciuitas ferre poſſit.* Cum itaque Senatus principesque Romani ſæpius alicui tale priuilegium odioſum irrogarent, vt pœna damnatorum in X. dies differretur, SCto cautum fuit *Sueton.* in Tiber. c. 74. & *Tacit.* III. Annal. c. 51. quem terminum *Theodoſius* deinceps ad XXX. dies in L. 20. C. de pœn. extendit. v. *Sirmondus* in notis ad Sidon. p. 17. *b*) L. 2. §. 23. de O. I. & *Feſtus* voce *Quæſtores.* *c*) L. 3. D. ad L. *Iul. Maieſt.* add. Obſ. Hall. in addit. ad Tom. X. p. 73.

§. XX.

Tabula decima & vndecima ius ſacrum continuere, duodecima fuit cautum de pignoribus *a*), de re litigioſa ſub pœna dupli non alienanda *b*), de malæ fidei poſſeſſore *c*) & de noxali actione *d*).

a) v. L. 238. §. 2. de V. S. *b*) L. f. D. de *litig.* *c*) L. 19. de vſur. & fruct. *d*) L. 2. §. 1. de nox. act.

§. XXI.

Dicitur autem Ius, quod Legibus XII. Tabularum continetur, *antiquum*, *vetus*, *Iurisprudentia antiqua*. Ita *lex antiqua* in L. 1. §. 1. de Nox. act. *Ius vetus* in L. 1. de hered. pet. *hereditas vetus* in L. 1. §. 8. ad SCt. Trebell. *actio antiqua* in L. 23. §. 6. de rei vind. & *Lex vetus* in L. 1. de orig. iur. occurrit *a*).

a) v. Clar. *Schulting* in Iurisprud. Anteiuſtin. p. 597.

§. XXII.

Hæ leges XII. Tabularum A. V. C. 368. Gallico incendio vna cum ipſa vrbe conflagrarunt, poſtea tamen teſte *Liuio a*) fuerunt reſtitutæ, &, ne iterum amitterentur, a pueris vt carmen neceſſarium, narrante *Cicerone b*), addiſci debuerunt.

a) L. VI. c. 1. *b*) L. II. de Legibus c. 4. & 21. *Petrus* tamen *Perrenonius* I. Animadu. 27. Ciceronem non de

de LL. XII. Tabb. ſed de XII. vnciis, quæ aſſem conficiunt, intelligit, Romanosque à pueritia calculis operam dediſſe & aſſem in varias partes deducere didiciſſe, exiſtimat, huncque *Horatium* de arte Poët. p. 325. trahit.

Romani pueri longis rationibus aſſem
Diſcunt in parteis centum deducere.

ſed Ciceronem de LL. XII. Tabb. loqui, contextus docet.

§. XXIII.

Licet autem ſua adhuc ætate illas perduraſſe *Diodorus Siculus a*), qui Auguſti ætate vixit, ſcribat, idemque *Cyprianus* teſtetur *b*), imo ipſo Iuſtinianeo æuo in commentariis ſcilicet *Gaii* ICti, quibus integrum Legum XII. Tabularum textum inſertum fuiſſe, ex fragmentis, in Digeſtis reliquis, patet, extiterint, ad noſtram tamen ætatem integræ illæ non peruenerunt.

a) L. XII. Biblioth. Hiſtor. *b*) L. II. epiſt. 2. ad *Donatum.*

§. XXIV.

Ex veteribus ICtis ad Leges XII. Tabularum *Sextus Ælius a*), L. *Acilius b*), *M. Portius Cato*, *Seruius Sulpitius c*) *T. Gaius*, qui integrum Legum XII. Tabularum ſenſum commentariis ſuis inſeruit, & *Antiſtius Labeo d*) commentati ſunt.

a) in Tripartitis, in quibus Legem XII. Tabularum præpoſuit, illique interpretationem & actionem adiecit vid. §. 38. L. 2. *de orig. iur.* *b*) Ita enim *Cicero* II. de Legibus ait: *Quid leſſum XII. TT. appellarent, veteres earum interpretes L. Ælius & L. Acilius non ſatis ſe intelligere, dixerunt.* *c*) quod ex L. 237. ſi cum eius inſcriptione confertur, colligitur. *d*) vid. *Gellius* L. I. c. 12. Lib. V. c. 15. & Lib. XX. cap. 1.

§. XXV.

Ex recentioribus ICtis illas reſtituerunt, notisque & commentariis ſuis illuſtrarunt *Antonius Auguſtinus*

mus a), *Franciſcus Balduinus* b), *Iacobus Rævardus* c), *Aimarus Riuallius* d), *Baſinſtochius* e), *Theodorus Marcilius* f), *Conradus Rittershuſius* g) *Ricardus Vitus* h), *Criſpinus* i), *Ianus Vincentius Grauina* k) & qui omnibus palmam præripuit *Iacobus Gothofredus*, quippe qui Leges XII. Tabularum ordini ſuo reſtituit, hiſtoriam, probationem, notas & Gloſſarium adiecit l).

a) de LL. & SCtis Romæ 1584. 4. b) Baſileæ 1557. 8. c) in oper. ſuis Tom. I. d) in hiſtor. iur. Mogunt. 1539. 8. edita. e) Atrebat. 1597. f) in interpretam. LL. XII. TT. Pariſ. 1603. 12. g) in comment. LL. XII. Tabul. h) in notis ad LL. XII. Tabb. Atrebati 1598. 8. i) cuius annotationes ad L. XII. TT. in notis ad Petronium edit. Burmann. p. 515. citantur. k) L. II. orig. iur. ciu. l) hæc collectio in quatuor fontibus iuris ciuilis, Geneuæ 1653. 4. editis, reperitur.

§. XXVI.

Occurrunt alia adhuc apud ſcriptores Romanos Legum XII. Tabularum fragmenta, à recentioribus Doctoribus non memorata, nec inter fragmenta harum legum relata a); ſed falſo ſæpius tam à veteribus, quam recentioribus Decemuiris tribui, quæ ab illis nec ſtatuta, nec in XII. Tabulas relata ſunt, *Ioannes Mercerius* b) monuit, exemplisque illuſtrauit.

a) v. *Gellius* XX. 1. *Cicero* de Leg. III. *Alciatus* I. Parerg. 17. *Cuiacius* IX. Obſ. c. 37. *Guil. Fornerius* I. Select. 6. *Rad. Fornerius* III. Rer. Quotid. 10. *Mercerius* II. Opin. 25. *Iuſtus Fontaninus* in Antiquit. Hortæ L. I. c. 1. p. 38. b) Lib. I. Opin. & Obſ. c. 17.

§. XXVII.

Nec ſilentio prætereundi ſunt illi, qui veram legum XII. Tabularum lectionem repræſentare conati ſunt, vt *Ioannes Funccius* a), *Balthaſar Branchu* b) aliique; egregium denique auxilium in exponen-

ponendis intelligendisque Legum XII. Tabularum verbis *Claudius Dausquius* & *Cellarius c*), nec non *Norisius d*) præstant.

a) in tractatu de pueritia Latinæ linguæ Marpurgi 1721. edito. b) in obseruationibus ad ius Romanum, quæ Lugd. Bat. 1721. 8. prodierunt cap. 10. vbi etiam quædam aduersus *Funccium*, peculiari schediasmate ab hoc deinceps excepta, monuit. c) in orthographia. d) in Cenotaphiis Pisanis.

C A P. IV.

DE INTERPRETATIONE PRVDENTVM ET DISPVTATIONE FORI.

§. I.

CVm autem leges XII. Tabb. nimis breues & obscuræ essent, paullo post illarum publicationem orta est interpretatio prudentum, & disputatio fori, Romanique magis ICtorum opinionibus, quam scriptis legibus causas controuersas deciderunt *a*.)

a) vid. §. 5. L. 2. *de orig. iur.* quem locum corruptum *Bynckershoeckius* in *prætermissis* restituit.

§. II.

Interpretari autem leges ICti solebant partim libris scriptis, partim editis responsis, partim disputatione fori, de qua hoc capite nobis agendum erit.

§. III.

Ad fori itaque disputationem quod attinet, solebant viri iuris peritia maxime conspicui graues perplexasque iuris quæstiones aliis ICtis proponere, rationesque suas eum in finem allegare, quo viderent, quid prudentibus & peritioribus magis probaretur, quoque communem decisionem inuenirent *a*).

a) De hisce fori disputationibus *Cicero* in Topic. ad Trebatium ait: *Hoc differendi genus attingit vestras quoque in respondendo disputationes*, & *Ascon. Pædianus*, in *Verr.* III: *Maleficia*, ait, *sponte non disputatione ICtorum fugienda sunt.*

§. IV.

Ita *Augustus* ob quæstionem: *Vtrum codicillorum vsus esset introducendus?* ICtos interque eos Trebatium conuocauit *a*). Eodem modo *Paulus* ICtus *b*) *quum de quodam quæreretur, an recte exhæredatus videretur, Scæuolam respondisse non videri, & in disputando responsi sui rationem eundem Scæuolam adiecisse*, ait.

a) v. §. 1. l. de Codic. *b*) L. 19. D. de lib. & postumis aliud exemplum in L. 17. D. *de iure patron.* occurrit.

§. V.

Plures eiusmodi fori disputationes apud *Ciceronem a*), in L. 78. §. pen. D. *de iure dotium*, L. *pro legat.* L. 32. *de obligat. & act.* & L. f. §. 26. *de muner. & bonor.* occurrunt.

a) Lib. I. de oratore & L. I. de fin. add. *Gottlied Struogtii* programma: De disputatione fori Ienæ 17.. edit.

§. VI.

Huiusmodi disputationum libros *Venuleius* VII. *Scæuola* I, *Vlpianus* X, *Tryphoninus* vero XXI. reliquerunt, ex quibus multæ leges in Digestorum corpus sunt relatæ *a*).

a) *Iacobi Labitti* index ICtorum p. 137. 171. & 2.. edit. *Gundling.* in quibus sæpius verba: *dixi*, *dicebat*, *placuit*, *putarunt*, *post magnas varietates obtinuit* & similia occurrunt. v. *Petrus Perrenonius* II. Animadu. c. 1.

§. VII.

Non tamen prudentes in eruendo genuino legis sensu substiterunt, sed legislatores magis *a*), quam interpretes egerunt, vnique legi quid addiderunt, alter

alteri vero ademerunt, inde eſt, quod interpretatio prudentum apud Romanos ſingularem iuris ſpeciem conſtituerit.

a) Elegans huius rei teſtimonium eſt apud *Ciceronem* pro Muræna c. 12. ibi: *Quum permulta præclare legibus eſſent conſtituta, ea ICtorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata ſunt.* &c.

§. VIII.

Non autem quælibet ICtorum interpretationes vim legis ſtatim habebant, ſed eæ, quæ paullatim, vtilitate ſuadente, a populo probatæ, vel in foro vexatæ erant, tandem quaſi *κυρίαι δόξαι*, ſiue, vt *Cicero* interpretatur, ratæ ac firmæ ſententiæ in mos & ius commune tranſibant *a*), atque RECEPTA SENTENTIA, RECEPTVM IVS, RECEPTVS MOS, dicebantur *b*).

a) Et hoc ſenſu prudentes iura condere, componere, conſtituere in Lib. 29. de lib. & poſtum. & L. 3. de conjung. cum emancip. lib. dicuntur. v. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. 3. *b*) v. L. 215. de V. O. d. f. pro legat. L. 32. de O. & A.

§. IV.

Ex hac iuris ſpecie plura iuris capita prodierunt, nimirum ſubſtitutio pupillaris *a*), querela inofficioſi teſtamenti *b*), quamuis *Iacobus Cuiacius c*) & *Ioannes Gottlieb Heineccius d*) lege Glicia hanc querelam introductam eſſe, contendant.

a) L. 2. D. *de vulgari & pupill.* *b*) v. *Franc. Hottomannus* in diſſert. *de quarta legitima* cap. 1. *Ianus Vinc. Grauina* in orig. iur. ciu. p. 649. & *Cornelius Bynckersboeckius* L. II. obſ. 21. & L. XVII. obſ. 17. *d*) in antiquit. ad inſtit. L. II. p. 515. Qui tamen Vir doctiſſ. in nou. edit. nec non in Elem. Iur. Ciu. ſecundum ordinem π ſub Tit. *De inoffic. Teſtam.* in *Hottomanni* & *Bynckersboeckii* ſententiam conceſſit.

§. X.

Eandem originem habuiſſe videntur adquiſitio per arrogationem *a*), legitima patronorum tutela *b*), codicillorum vſus, prohibitio donationis inter virum

& vxorem *c*), differentia inter exhæredationem filiorum & filiarum *d*), ſtipulatio Aquiliana, regula Catoniana, actio rei vxoriæ, quarta legitimæ *e*) aliaque iuris capita quamplurima *f*).

a) vid. Tit. l. h. *b*) *Vlpianus* in fragm. tit. 11. §. 3. & L. 3. pr. & §. 1. D. de legit. tut. *c*) v. L. 1. de don. inter V. & U. *d*) pr. l. de exher. lib. *e*) v. *Contius* I. Subſec. lect. 3. & *Ioann. Water.* I. Obſ. 11. & *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. c. 3. *f*) *Grauina* in orig. iur. ciu. §. 43. Aliud adhuc exemplum vid. apud V. C. *Eucr. Ottonem* in not. ad. §. 41. Inſt. de Rer. Diuiſ.

§. XI.

Hæc iuris Romani ſpecies vocatur ius ciuile in §. 5. & 12. L. 2. D. *de orig. iur.* pr. l. *de vſucapion.* §. 3. l. *de teſtament. ordin.* §. 3. l. *de exhæredat. liber.* §. 25. *de legatis* §. 9. *de hæredit. quæ ab inteſt. defer.* §. 1. *de honor. poſſeſſ.* L. 7. D. *de bon. damnat.* & apud *Paulum* L. IV. ſentent. Tit. 8. §. 3.

§. XII.

Vocatur etiam ius conſuetudinarium, vnde *Theophilus a*) inter leges ſcriptas & auctoritatem prudentum diſtinguit. Dicitur per manus traditum *b*), conſenſu receptum *c*), poſt multas variationes receptum *d*), commentitium *e*), id eſt ex commentatione ſeu interpretatione prudentum ortum.

a) in paraphraſi ad proœm. I. de *offic. iudic.* *b*) in L. 10. π' de *iure codicill.* *c*) in pr. l. de *adquiſ. per arrogat.* Hinc *Cicero* de Inuent. L. II. ait: *Conſuetudinis ius eſſe putatur id, quod voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobauit.* v. L. 40. de Legib. & *Rad. Fornerius* V. Rer. Quot. 3. *d*) in L. f. *pro legat.* & L. 32. de O. & A. *e*) in L. 20. D. *de pœn.*

§. XIII.

Denique hæc iuris ciuilis ſpecies media ab Imperatore *Iuſtiniano a*) vocatur iurisprudentia, vnde *Cuiacius*, *Hottomannus*, *Pacius* & *Strauchius*, qui per mediam iurisprudentiam legem Voconiam intelligunt,

gunt, & *Vldaricus Zasius b*), qui per mediam eam, quæ *Traianum* secuta est, intelligit, errant *c*).

a) in §. 3. l. de *legit. agnat. success.* Licet in omnia alia eant *Perizonius* in diss. de L. Voconia & Clariss. *Heineccius* in Elem. iur. ciu. secundum Institut. pag. 8. & secundum Digesta sub Tit. de Orig. iur. §. 45. & mediam iurisprudentiam ab Hadriano ad Constantinum M. porrigi, statuant. *b*) ad L. I. D. de legat. I. n. 3. *c*) vid. M. *Aurelius Galuanus* de vsuf. c. 6. *Bæckeln.* de diuers. fam. vet. ICt. & *Euer. Otto* in Papiniano c. III. §. 2.

§. XIV.

Priuato studio hoc ius ciuile *P. Mucius* X. *M. Brutus* VII. *M. Manilius* III. libris collegerunt, *Quintus* vero *Mucius Scæuola* in vnum corpus & XVIII. libros illud redegit, ad quos deinceps *Pomponium* XXIX. libros conscripsisse, ex indice auctorum, Pandectis præfixo, patet.

§. XV.

Per hanc interpretationem prudentum & fori disputationem Romana non multum profecit iurisprudentia; cum enim in interpretandis XII. Tabularum legibus non vna omnium ICtorum fuerit sententia, secundum *Persium*:

Mille hominum species, & rerum discolor vsus
Velle cuique suum est, nec voto viuitur vno.

factum est, vt magna introduceretur iuris incertitudo ac subtilitas *a*), suaque mole Romana laborare inciperet iurisprudentia.

a) Hinc tritum factum esse prouerbium: *Summum ius, summa iniuria*, *Terentius* in Heautont. Act. IV. Scen. 4. v. 47. *Cicero* I. offic. 10. & *Columella* I. de Re rust. c. 7. testantur.

CAP. V.

DE IVRISPRVDENTIA ROMANORVM FORMVLARIA.

§. I.

Eodem tempore prudentes legum actiones, id est formulas, quibus includerentur descendentes ex Legibus XII. Tabularum actiones, quibusque, si quis apud magistratum, vel eum, qui iuris dicendi habebat potestatem, agere vellet, vtendum erat, quo plebi difficiliorem iuris redderent vsum, sibique legislatoriam vindicarent potestatem, excogitarunt *a*).

a) vid. §. 6. L. 2. de *orig. iur. Ioann. Schilteri* de iure formulario Romanorum & Francorum tractatio quæ Exercit. eius ad D. p. 27. est inserta: *Ioann. Hieron. Stengeri* diss. De Iure formulario, Lips. 1709. hab. nec non *Ioan. Gottlieb Heineccii* de Iurisprudentia Romanorum formularia oratio Franeckeræ 1724. recitata.

§. II.

Consistebant autem legis actiones in certis solemnitatibus tam respectu actionis, quam ratione temporis & loci ab iis, qui in iudiciis agere volebant, ad amussim & sub iactura totius causæ testantibus *Cicerone a*) & *Quintiliano b*) obseruandis; nonnunquam tamen prætor *c*) vel princeps *d*) eum, qui formula ceciderat, in integrum restituisse videtur.

a) Lib. II. de *inuent.* c. 19. *ita ius ciuile habemus constitutum, vt causa cadat is, qui non, quemadmodum oportet, egerit.* conf. idem pro *Muræna* & pro *Roscio Comœdo.* b) L. III. instit. orat. c. 8. & L. VII. c. 3. c) docet nos hoc *Seneca* epist. 48. *Quid enim aliud agitis, quum eum, quem interrogatis, scienter in fraudem inducitis, quam vt formula cecidisse videatur, sed quemadmodum illum prætor, sic hos in integrum philosophia restituit.* d) De Claudio id testatur *Suetonius*

tonius c. XIV. *Nec ſemper præſcripta legum ſecutus*, ait, *duritiem lenitatemue multarum, ex bono & æquo perinde vt afficeretur, moderatus eſt. Nam & iis, qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidiſſent, reſtituit actiones.* conf. *Barn. Briſſonius* IV. Select. antiqu. c. 10.

§. III.

Sicuti autem omnes actiones adeo formulis erant adſtrictæ, vt ipſæ formularum nomine venerint *a*), ita reſpectu actionis in perſonam hæc erant concepta verba: AIO TE MIHI DARE AVT FACERE OPORTERE; reſpectu actionis in rem & quidem rei immobilis vindicationis hæc erant concepta verba: FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, MEVS EST: EVM EGO EX IVRE MEVM ESSE AIO; rei denique mobilis ita inſtituebatur vindicatio, vt is, qui rem vindicabat, eam manu tenens diceret: HANC EGO REM EX IVRE QVIRITIVM MEAM ESSE AIO *b*).

a) Ita legis Aquiliæ actio *damni dati formula* a Plinio IX. epiſt. 59. actio de dolo, *formula de dolo malo* a *Cicer.* III. de offic. & I. de fin. dicitur, huc etiam *formula familiæ erciſcundæ* apud *Apulei.* IX. Metam. in fin. *formula hypothecaria*, ad quam Gaius & Martianus ſcripſerunt, *formula Fabiana* apud *Paulum* III. Recept. Sent. tit. 3. & *formula injuriarum* apud *Suetonium* in Vitellio c. 7. pertinent. *b*) v. L. 1. §. 1. D. de *Rei vindic. Obrechti* ſpecimen proceſſus antiqui de rei vindicatione, & Illuſtr. *Bergeri* diſſ. De Contrauindicatione.

§. IV.

Non tamen tanta τυπικῶν ῥημάτων erat religio, vt nequaquam variarent; variaſſe enim interdum ſententiarum, edictorum, interdictorumque formulas, rectè *Guilielmus Fornerius a*) obſeruauit.

a) Lib. III. Select. c. 17.

§. V.

Nec etiam promiscue omnibus diebus actionem instituere licebat, erant enim alii dies fasti, alii nefasti, alii intercisi *a*); fastus dies vocabatur, quo ius dicere aut iudicium exercere, vel tria illa verba DO, DICO, ADDICO a Prætore, qui iudiciis præerat, fari licitum erat, hinc *Ouidius b*):

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

a) v *Varro* de lingua Lat. Lib. V. c. 4. *Gellius* Lib. V. c. 17. & *Polleti* for. Rom. L. I. c. 8. *b*) I. Fastor. v. 47. conf. *Macrobius* I. Saturn. 16.

§. VI.

Dies nefasti erant, quibus, vel quia feriæ erant, vel quod pontifices seu ominis, seu religionis causa iustitium indixerant, fari non licebat, intercisi autem illi dies dicebantur, quibus tantum per pomeridianum tempus fari licebat *a*), si enim mane sacerdotibus placuerit cædere hostiam, iudicia silebant *b*).

a) dies itaque quibus fari licebat, *Vlpiano* in L. 51. D. *vt in poss. legat.* dies sessionum nominantur. v. *Siccama* de Centumu. iudic. Lib. II. c. 1. *Rad. Fornero* II. Rer. Quotid. 21. & *Sam. Pitiscus* in Lex. Antiq. Rom. voce *dies*. *b*) *Ouidius* I. Fastor. v. 51.

Neu toto perstare die sua iura putaris.
Qui iam fastus erit, mane nefastus erat:
Nam simul exta Deo data sunt licet omnia fari,
Verbaque honoratus libera prætor habet.

§. VII.

Sed caue, ne has legis actiones cum actibus legitimis veluti mancipatione, manumissione, hæreditatis aditione, serui optione, tutoris datione, de quibus in L. 77. de R. I. confundas, nam quamuis negandum non sit, etiam actus legitimos in sensu generaliori

neraliori ſub nomine legis actionum venire. L. 4. D. de *adoption.* tamen hi actus legitimi à legis actionibus in eo quam maxime differebant, quod illi etiam extra ius & ſine prætore vel alio magiſtratu, hæ vero nunquam niſi apud magiſtratum expediri poterant *a*).

a) vid. *Schubard* Exercit. 2. §. 6. *Hottomann.* XII. obſ. c. 21. *Marcus Lyclama* in iuris Studioſorum libro ſing. pag. 244. *Guil. Muclenius* ad Tit. *de iuſtit. & iure & de orig. jur. pag.* 375. *Petrus Perrenonius* I. Var. lect. 8. & *Heineccius* in Elem. Iur. Ciu. ſecundum ordinem Pandect. ſub Tit. de Orig. Iur. §. 34. & 35.

§. VIII.

Sicut autem hæ legis actiones a prudentibus erant excogitatæ, ita etiam illas veluti ſingulare peculium quoddam *a*), donec ad prætorem ius dandi legis actiones peruenit, ſeruabant, vnde errant, qui cum *Pomponio b*) omnes legis actiones penes collegium pontificum fuiſſe, exiſtimant, cum aliud nos *Cicero c*) edoceat.

a) Hinc *Petronius* omnem ICtorum ſcientiam in formulis conſtare, his verbis cap. 137. dicere voluit:

> *Carmina componat, declamet, concrepet omnes*
> *Et peragat cauſſas, ſitque Catone prior,*
> *ICtus paret, non paret, habeto*
> *Atque eſto quicquid Seruius & Labeo.*

b) in §. 6. L. 2. de D. 1. *c*) L. 2. de Legibus c. 19. ibi: *Sæpe ex patre audiui pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet. Totumne? Quid ita? Quid enim ad pontificem de iure parietum aut aquarum, aut vllo ſimilium? Ergo quod cum religione coniunctum eſt. Id autem quantulum eſt? De ſacris credo, de votis, de feriis, de ſepulchris, & ſiquid eiusmodi eſt.* conf. *Barn. Briſſonius* IV. Select. Antiqu. 16. *Chifletius* diſſ. Apolog. c. 4. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. 2. & *Heineccius* in ſyntagm. antiquit. p. 66.

§. IX.

Has legis actiones, repositas in penetralibus Pontificum & prudentum *a*), *Cneus Flauius* Scriba *Appii Claudii*, cui collectionem harum formularum sustulerat, vulgauit, fastosque, vt quando lege agi posset, sciretur, circa forum in albo proposuit *b*), vnde ius Flauianum natum est *c*).

a) Vnde *Liuius* L. IX. c. 45. ait: *In Pontificum penetralibus abditum est ius ciuile, abdita dierum ratio, quibus lege agi poterat.* *b*) v. *Liuius* L. IX. c. 46, *c*) v. §. 7. L. 2. de *orig. iur.* Cicero pro Muræna, & *Gellius* L. VI. c. 9.

§. X.

Sed cum *Cneus Flauius* ingratam patriciis rem fecisset, novas agendi excogitarunt formulas, easque, ne iterum proderentur, notis expresserunt intellectu difficilioribus *a*), verum & has formulas notasque denuo S. *Ælius Pætus Catus* summus iuris peritus circa A. V. C. DCIII. euulgavit, vnde ius Ælianum enatum est *b*).

a) Hinc *Cicero* pro Muræna ait: *Itaque irati illis, quod sunt veriti, ne dierum ratione peruulgata & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, vel omnibus in rebus ipsi interessent.* *b*) v. §. 7. L. 2. de *orig. iur.* & *Norisius* in Cenotaph. Pisan. differt. 3. c. 9. vbi de gente Ælia agit, mirifice etiam hunc Ælium collaudant *Cicero* in Bruto. XX. *Plinius* XXXIII. Hist. Nat. II. & *Ennius* apud Cicer, I. de Orat. 45.

§. XI.

Huius S. *Ælii*, nec non libri eius, qui *Tripartita* inscriptus est, *Pomponius* §. 38. rursus facit mentionem, qui tamen cum iure Æliano vnus idemque esse videtur *a*), quia in tripartitis præter leges XII. Tabularum earumque interpretationem, etiam legis actiones occurrunt *b*).

a) dissentiunt *Bertrandus* de iurisper. L. II. c. 4. & *Guil.*

Guil. Grotius in vit. ICtor. L. I. c. 3. *b*) nobis-cum *Heineccius* in *syntagm. antiqu.* p. 12. aliique sentiunt.

§. XII.

Has legis actiones siue solennes actionum formulas Christiani imperatores *Constantinus a*), *Theodosius* & *Valentinianus* sustulerunt *b*), ne vero in posterum leges notis vel zifris conscriberentur, imperator *Iustinianus* sub pœna infamiæ vetuit *c*).

a) in L. 1. C de form. & imper. action. sublat. *b*) in L. 2. C. eod. conf. *Ger. Noodt.* L. I. de iurisd. c. 15. *c*) in epist. ad antecess. §. 8. & ad Tribonianum §. 13.

§. XIII.

Fit quidem huius rei mentio in L. 47. §. 1. D. *de negot. gest.* quæ desumta est ex *Pauli Sentent. Lib.* I. verum locum illum à Triboniano interpolatum, iurique nouo accommodatum esse, additis hisce: *Quia in extraordinariis iudiciis, vbi conceptio formularum non obseruatur*, hæc subtilitas superuacua est, viri præstantissimi *Antonius Faber a*), *Hubertus Giphanius b*), & *Antonius Schulting c*) recte monuerunt *d*).

a) L. 4. Conject. 7. *b*) in prolegom. ad Libr. VIII. C. *c*) in diss. De recusat. iud. c. 7. §. 4. *d*) fuisse autem solemnes actionum formulas temporibus Pauli adhuc in vsu, ex eo potissimum probatur, quod ipse librum singularem, de conceptione formularum, ex quo L. 20. de except. desumta est, scripserit.

§. XIV.

Formulas actionum, vt & reliquas a Romanis in variis negotiis adhibitas, stupenda plane industria *Barnabas Brissonius* collegit *a*), notarum vero iuridicarum post *Valerium Probum*, *Petrum Diaco-*

num

nium & *Mangonem*, qui cura *Friderici Lindenbrogii* coniunctim prodiere *b*), ſpecimen *Ioannes Nicolai* nuperrime edidit *c*).

a) in libris *de formulis & ſolemnibus populi Romani verbis* qui Francof. 1594. 4. & Lipſ. 1731. f. cura *Franc. Caroli Conradi* prodierunt. *b*) Lugd. Batau. 1549. 8. *c*) de ſiglis veterum Lugd. Batau. 1703. 4. conf *Stephani* diſſert. Regiomont. *de Tachygraphia eiusque in iure vſu.*

C A P. VI.

DE ALIIS ROMANORVM LEGIBVS.

§. I.

VAriæ præterea poſt Leges XII. Tabularum a populo latæ ſunt leges, a plebe plebiſcita, a prætoribus ac ædilibus edicta, a Senatu Senatusconſulta, a ICtis Reſponſa, a Principibus Conſtitutiones, quæ omnia iuris Ciuilis Romani partem conſtituunt *a*).

a) v. L. 7. D. de Iuſt. & I.

§. II.

Lex in iure romano vocatur, quam populus romanus, ſuperiore magiſtratu rogante, conſtituit *a*), vnde etiam ab *Vlpiano* communis reipublicæ ſponſio dicitur *b*).

a) v. §. 4. I. de *Iure* N. G. & *Civ.* *b*) in L. 1. D. de *legib.* Sicuti autem ſolus populus legem faciebat, ita etiam ex. L. Cornelia nemo legibus ſolui poterat, niſi ex more veteri de ea re ad populum relatum eſſet. Dio Lib. XXXVI.

§. III.

Erant autem magiſtratus ſuperiores, qui leges rogare poterant, quibusque cum populo agendi facultas erat, Reges, vnde *leges regiæ*, Dictatores, vnde

de *Lex Æmilia de censura*, Consules, vnde *Leges Ælia Sentia, Fusia Caninia, Papia Poppæa* &c. Tribuni militum, inde *lex Pinaria de ambitu*, & denique prætores, hinc *leges Aurelia iudiciaria, Cæcilia, Cassia, Fusia de comitiis* &c. *a*)

a) conf. *Josephus Aueranius* Libr. I. *interpr. iur.* cap. 6.

§. IV.

Referunt etiam scriptores inter personas, quibus ius conuocandi comitia competiit, Interreges & Censores, sed, legum ferendarum causa comitia illos habuisse, nullibi legimus, si itaque legum Censoriarum apud *Ciceronem* & *Plinium*, vt legis Cæciliæ *de fullonibus*, fit mentio, de Censorum subscriptione, vel edictis Censorum non legibus proprie sic dictis illas intelligendas esse, cum *Iosepho Aueranio a*) & illustri *Gundlingio b*) censemus *c*).

a) v. L. I. Interpret. iur. c. 6. *b*) in Gundlingianis part. 16. §. 26. vbi recte aduersus *Nieuportum* Censores ius ferendi leges non habuisse, sed executores & conseruatores tantum legum & SCtorum illos fuisse, monuit. *c*) Eodem modo *lex Censoria* in L. 15. D. de Public. & L. 203. de V. S. non lex proprie sic dicta est, sed conditio, quam Censores in locationibus vectigalium adponebant. v. *Merillius* VI. 12. & *Guil. Fornerius* I. Select. 25. add. *Wächtleri* monita ad has LL. in Act. Erudit. a. 1716. p. 261.

§. V.

Regulariter hæ leges nomen suum a rogatore accipiebant, nonnunquam tamen etiam ex re cognomen sortiebantur, vt lex *Cassia agraria*, Gabinia *tabellaria*, Iulia & Aurelia *iudiciaria*, Papia *decimaria*, Cornelia *sumtuaria*, Iulia *Vicesima*, Iulia *Miscella. a*).

a) v. dissertatio nostra: de conditione, si non nupserit, vltimis voluntatibus addita §. 23.

§. VI.

Adhibebantur autem a Romanis in legum latione sequentes solennitates, 1) Legis scriptio, 2) cum senatu communicatio, 3) promulgatio, 4) suasio & dissuasio, 5) sortitio, 6) intercessio, 7) rogatio, 8) suffra-

ſuffragiorum latio, 9) eorum diremtio, & 10) legis confirmatio, quæ plenius a *Merula a)* & *Heineccio b)* explicantur.

a) in libro de Legibus. b) in Antiquit. Rom. ſub tit. de I. N. G. & *Ciu.*

§. VII.

Locum autem ferendæ legis interdum prata Flaminia, qui poſtea Circus Flaminius dictus eſt, interdum lucum Petilinum, quandoque Capitolium, plerumque autem Forum, aut Campum Martium fuiſſe, apud Scriptores Romanos *a)* legimus.

a) Quorum loca *Samuel Pitiſcus* in Lexico Antiqu. Rom. voce *lex* annotavit.

§. VIII.

Perlatæ ita leges iureiurando confirmabantur, & deinde in æs incidebantur, unde *Ouidius a)*

- - - Nec verba minantia fixo
Ære ligabantur b),

Et publice populo legendæ proponebantur.

a) L. I. Metamorph. & *Guil. Fornerius* I. Select. 24. nec non Proluſio noſtra cap. III. §. 7. cit.

§. IX.

Vetus autem lex interdum nova lege vel in totum *a)*, vel pro parte *b)* tollebatur, vel contrarium aliquid poſteriore lege ei rogabatur *c)*, vel, vt tempora moresque requirebant, aliis cautionibus adjectis augebatur *d)* vel pœna grauior irrogabatur *e)*.

a) Vnde legis abrogatio eſt L. 102. de V. S. b) inde legis derogatio l. c. c) Hinc legis obrogatio *Feſtus :* Obrogare eſt legis prioris infirmandæ cauſa aliam legem ferre. conf. *Liuius* IX. 34. d) v. *Rad. Fornerius* I. Rer. Quotid. 17. e) *Cicero* II. de offic. 21. *Nondum centum & decem anni ſunt* ait, *cum de pecuniis repetundis a L. Piſone lata eſt lex, nulla antea cum fuiſſet : at vero poſtea tot leges & proxima quæque duriores*, & *Lactantius* VI. Diu. Inſt. 8. *Huic legi*

legi, inquit, *nec obrogari fas est*, *neque derogari ex hac aliquid licet*, *neque tota abrogari potest.* Ad odiosa tamen leges non facile trahi poterant. v. *Macrobius* III. Saturnal. c. 17. & *Riccius* Vindic. Iur. cap. 10.

§. X.

Virtus harum legum erat, dicente *Modestino a*), imperare, vetare, permittere, punire, vel, vt *Quinctilianus* ait *b*): *Lex omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut vetat, aut permittit.*

a) In L. 7. D. de *Legibus.* *b*) Lib. VII. Institut. orat: c. 4.

§. XI.

Ex hisce legibus quædam erant perfectæ, quædam minus perfectæ, illæ vocabantur, quæ, quod aduersus leges factum erat, rescindebant *a*). Minus perfectæ leges erant, quæ id, quod factum erat, non rescindebant, sed pœnam imponebant *b*); præterea leges sanctione *c*) carentes etiam imperfectas dictas fuisse, ex *Liuio*, *Macrobio* & *Vlpiano* constat *d*).

a) Hinc, si aduersus legem Iuliam fundus dotalis alienaretur, nec dominium transferebatur, nec fideiussor datus tenebatur L. 42. D. de *vsurp.* & *vsucap:* & L. 46. D. de *fidei.* conf. §. 13. I. de *Nuptiis.* *b*) v. Imperator. *Theodosii* & *Valentiniani* Nou. 4. & L. 1. §. vlt. de *annal. except. Frideric. Brummer* ad L. Cinciam cap. 3. & *Edmundus Merillius* L. V. obseru. iur. cap. 11. *c*) extrema enim legis pars sanctio appellabatur L. sanctio D. *de pœn.* & §. 10. I. de R. D. *d*) Ita lex Cincia dicitur imperfecta, quia nulla pœna hac lege erat prodita, *Vlpianus* fragm. I. §. 1. & 2. XVI. §. 4. & *Burgius* Elect. c. XVIII.

§. XII.

Quædam ex hisce Legibus publicum Romanorum statum, aliæ negotia priuatorum concernebant. Nos iam potiores, quæ de negotiis priuatorum sunt latæ, recensebimus, exactiorem vero Legum Romanarum qui desiderat catalogum, illum apud *Uldaricum*

Za-

Zasium a), *Franciscum Hottomannum c)*, *Ludouicum Charundam c)* & *Ianum Vincentium Grauinam d)* inueniet.

a) in catalogo Legum Romanarum Argentor. 1551. 8. edito. b) in indice Legum. c) In Legibus Romanorum restitutis Paris. 1567. 4. d) in origin. iur. ciu. Lib. III.

§. XIII.

Præcipuæ itaque leges Romanæ, quæ in iure nostro occurrunt, hæ sunt: Lex *Ælia Sentia* de manumissione seruorum A. V. C. 756. S. *Ælio Cato* & *C. Sentio Saturnino* Coss. lata a) *Æbutia*, per quam furtorum quæstio cum lance & licio est abrogata b). Lex *Ateria Tarpeia* de æstimatione mulctarum lata c).

a) vid. *Norisius* in Cenotaph. Pisanis Diss. III. cap. fin. vbi numisma Ælii Cati & S. Saturnini sculptum, cum Triumuiri Monetarii essent, reperitur. b) v. *Gellius* L. XVI. c. 10. c) ad quam *Ioannem Kolium* Senatorem Amersfurtensem dissertationem scripsisse, *Gronou.* ad Gellium L. XI. c. 1. refert.

§. XIV.

Bæbia Æmilia a M. *Bæbio* & L. *Æmilio* Coss. A. V.C. 571. de ambitu lata; *Claudia* a *Claudio* Imperatore A. V. C. 800. lata, qua cautum, ne creditores pecuniam, filiis familias datam, referente *Tacito a)*, repeterent, &, cum *Suetonius b)* idem de *Vespasino* narret, ingeniose has diuersas *Taciti* & *Suetonii* sententias *Petrus Faber c)* conciliauit.

a) Lib. II. c. 13. b) in Vespasiano cap. 11. c) Libro I. Semestr. cap. 25.

§. XV.

Claudia de Tutela fœminarum cessitia a). *Cornelia* de Sicariis & veneficis a L. *Cornelio Sulla* dictatore A. V. C. 671. lata b). *Cornelia* de iniuriis ab eodem anno 672. perlata. *Cornelia* de falso, quæ falsificationes testamentorum coercuit, quæque deinde

inde variis SCtis ad alia falſa prolata eſt. *Cornelia* de teſtamentis eorum, qui in poteſtate hoſtium eſſent, ex qua fictio Legis Corneliæ orta. *Cornelia* de luſu c)

a) v. L. 3. C. de legit. tut. *Ioann. van der Water* Lib. III. obſeru. iur. c. 11. b) quæ lex ſæpius cum Lege Aquilia confundi ſolet. v. Tom. II. Exercit. Francof. Sect. II. n. 5. c) cuius legis in L. 3. D. de *aleat.* fit mentio.

§. XVI.

Fabia de plagiariis a *Q. Fabio Leone & M. Claudio* a. 571. lata. *Furia Caninia* S. Furio Camillo & C. Caninio Gallo Coſſ. a. 751. lata a). *Glicia* de querela inofficioſi teſtamenti b).

a) v. *Ioſeph. Nerius* I. Analect. 27. *Colerus* Parerg. c. 33. & *Ephraim Gerhardi* diſſ. Ienenſ. de hac lege. b) v. inſcriptio L. 4. D. de inoffic. teſtam. quamuis *Franc. Hottomannus* in diſſertat. de quarta legitima nullam legem Gliciam agnoſcat. v. *Bynckershoeck.* L. II. obſ. iur. ciu. cap. 12.

§. XVII.

Hoſtilia, cuius legis nullo in alio iuris noſtri loco, quam in pr. I. *de iis, per quos agere poſſ.* fit mentio. Vnde vero nomen ſuum hæc lex habeat, inter Doctores non conuenit. *Antonius* Auguſtinus fluctuat, vt tamen ab Hoſtilio Mancino, qui A. V. C. 616. Lepidum Porcinam collegam habuit, eam arceſſat, pronior eſt. *Franciſcus Hottomannus* & *Antonius Contius* Hoſtilio Attilii A. V. C. 583. collegæ tribuunt. *Ioſephus* denique *Nerius* illam ab hoſte ſic appellatam eſſe ſibi perſuadet a). Sed, licet incerta ſit huius legis denominatio, ab hoſte tamen illam nomen ſuum non accepiſſe, certiſſimum eſt, quia gens Hoſtilia Romanis non fuit incognita b), & *actiones Hoſtilianæ* apud *Ciceronem* c) occurrunt.

a) Lib. I. Analect. 26. b) Nummum ad Hoſtiliam gentem pertinentem *Perizonius* in Diſſert. triade. p. 222. & in epiſt. de numm. Conſul. p. 236. exhibet, conf. *Sam. Pitiſcus* in Lexic. voce *Gens Hoſtilia*, *Theodor. Sellius* in Specim. Obſeru. Miſcell. p. 62. *Euer. Otto* in præf. T. II. Theſ. Iur. Ciu. præm. c) I. de Orat. 57.

§. XVIII.

In primis autem in corpore iuris ciuilis leges *Iuliæ*, a *Iulio Cæſare* & eius ſucceſſore *Auguſto* latæ, celebrantur; ab illo enim deſcendit *Iulia Agraria* de terminis, *Iulia* de vi publica *a*), *Iulia* repetundarum, cuius capita *Carolus Sigonius b*) collegit, commentario vero *Iacobus Gothofredus c*) illuſtrauit.

a) cuius meminit *Cicero* Philipp. I. c. 9. *b*) L. 2. de iudic. c. 27. *c*) Lib. IX. Tit. 27. ad Cod. Theod. Quæ tamen Leges Iuliæ non raro inter ſe confunduntur, quod exemplum præbet pr. I. *Quib. alien. licet vel non*, quod a multis ad L. Juliam & Papiam refertur, cum tamen L. Iuliæ de Adulteriis fragmentum ſit.

§. XIX.

Ad *Auguſti* ſancita pertinent *Iulia* de vi publica & priuata, cuius legis capita *Carolus Sigonius a*) collegit, *Iulia* Maieſtatis, cuius capita ſub tit. D. ad L. *Iul.* Maieſtatis extant *b*), *Iulia* de ambitu *c*); *Iulia* de maritandis ordinibus a. 735. lata, quam *Ramos del Manzano d*), *Franciſcus Balduinus*, *Iacobus Gothofredus* & *Ioann. Gottlieb Heineccius e*) reſtituerunt, & ſcriptis ſuis illuſtrarunt.

a) L. 2. de iudic. c. 33. *b*) v. *Franc. Balduinus* ad LL. Maieſtatis Pariſ. 1563. 8. & *Nicolaus Hieronimus Gundlingius* in ſingularibus ad L. Iuliam Maieſt. Halæ 1721. editis. *c*) v. *Kettwig* de ambitu antiquo & hodierno. *d*) qui teſte *Grauina* in origin iur. ciu. p. 340. immanes ad hanc legem commentarios edidit. *e*) in Comment. ad L. Iul. & Papiam Poppæam Amſtelod. 1726. 4. edit.

§. XX.

Iulia de adulteriis, ad cuius legis XXIX. capita pereruditum *Barnabas Briſſonius a*) commentarium edidit; *Iulia* de viceſima parte hereditatis ex inſtituto Auguſti in fiſcum inferenda *b*); *Iulia caducaria* de bonis vacantibus, *Iulia* de annona; *Iulia peculatus* & de reſiduis; *Iulia* & *Titia* de tutoribus a præ-

præſidibus prouinciarum dandis; *Iulia* de ceſſione bonorum; & *Iulia Miſcella c*).

a) qui Pariſiis 1557. prodiit. b) v. diſſ. Ienenſ. præſide illuſtri *Ioan. Philipp. Sleuogtio* de viceſima hæreditatis habita. c) v. tit. C. de indicta viduit. toll. & L Iul. Miſcell. Nou. 22. cap. 43. & diſſert. noſtra. De conditione ſi non nupſerit, vltimis voluntatibus addita. Non tamen hæc lex a Iulio Miſcello, vti Latinus Nou. XXII. c. 43. & 44. interpres fabulatur, ſed a mixtis, quas in ſe continebat, rebus, ita dicta fuit. vid Proluſio noſtra: De ICtis Erciſcundis ſiue Miſcellionibus, quorum fragmenta in Digeſtis ſuperſunt, Ienæ 1728. edit. §. 7.

§. XXI.

Iunia Norbana de libertinis M. *Iunio Silano & L. Norbano Balbo* Coſſ. a 771. rogata; *Iunia Petronia a*) a. 813. data; *Iunia Velleia* de hæreditate quaſi poſtumorum *b*); *Lætoria* de cura minorum *c*); *Papia Poppæa* quæ cum Lege Iulia de maritandis ordinibus coincidit *d*); *Pompeia* de Parricidis; *Remmia*, ſeu vt alii eam vocant, *Memmia*, de falſis accuſationibus *e*).

a) v. *Paullus* IV. Sentent. 12. & L. 24. D. de Manumiſſ. cuius legis capita *Rad. Fornerius* II. Rer. Quot. 29. & nuperrime *Hermann. Noordkerk* in diſqu. de L. Petronia Amſtel. 1731. 8. collegit. b) v. §. 2. I. de exhered. liber. L. 29. D. de *liber. poſth. hered. inſtit.* & *Lælius Taurellus* ad eam legem. c) huius *Plautus* in Pſeudolo SC. 1. act. 3. v. 68. ſub nomine quinceuicenariæ legis facit mentionem v. *Hertogenii* diſſ. Ienenſ. cui tit. *Tribonianus non errans circa Legem Lætoriam.* d) Maximam autem Legis Iuliæ & Papiæ Poppææ fuiſſe auctoritatem, ex eo patet, quod ſimpliciter ſæpius nomine legum in iure noſtro veniant v. *Merillius* V. 10. & VIII. 10. *Euer. Otto* in Papin. c. 7. doctiſſ. *Heineccius* in Comm. ad L. Iul. & Papiam L. I. c. 1. §. 4. & *Lipſius* in Excurſ. ad Tacitum apud *Gronou.* p. 737. add. *Kirchmaieri* Lex Papia Poppæa & *Franc. de Amaya* L. II. Obſeru. c. 1. e) v. *Ephraim Gerhardi* de criminum abolit. diſſ. c. 1. & *Henrici Brenckmanni* de L. Remmia; quæ

Tom. IV. Thesauri iuris ciuilis inserta reperitur, dissertatio.

§. XXII.

Rhodia de iactu, cuius magna apud Romanos fuit auctoritas, cuiusque historiam & contenta *Iacobus Gothofredus a)*, *Cornelius Bynckershoeckius b) & Petrus van der Schelling c)* nobis exposuerunt. *Scribonia* de vsucapione seruitutum, de qua *Iacobus Rauardus d)* ex instituto scripsit. Lex *Iunia* Velleia e).

a) cuius ὑπομνήμα de L. Rhodia Geneu. 1654. prodiit. b) in libro singulari ad L. 9. π. ad L. Rhodiam de iactu Hagæ 1703. 8. edito. c) in diatribe theoretico-practica de Lege Rhodia de iactu Lugd. Batau. 1722. 8. edita add. *Pagan. Gaudentius* Lib. II. Expos. Iurid. p. m. 126. d) scriptum Raeuardi inter cetera ejus opera reperitur. conf. Clar. *Ioann. Wolfius* II. Obseruat. c. 18. e) de Legis Vellejæ capitibus nonnullis *Tet seu Langerbeck* annotat. ad LL. difficiliores cap. 41. agit. add. Celeb. *Schulting* in Iurisprud. Anteiust. p. 640.

§. XXIII.

Supersunt & aliæ leges, quas tamen, cum magis statum Romanorum politicum; quam negotia priuatorum respiciant, merito prætermittimus. Ex antiquis de hisce Romanorum legibus Atticus *a)* egit, ex recentioribus vero de illis *Franciscus Philelphi b)*, *Antonius Augustinus c) & Paulus Merula d)* ex professo tractarunt.

a) teste *Cornelio Nepote* in eius vita c. 18. scripsit etiam *Cicero* libros de legibus, sed sparsim tantum de Legibus Romanorum egit. b) cuius liber extat typis exscriptus vna cum eiusdem orationibus. c) in libro de LL. & SCtis, qui cum fragmentis eius & Fuluii Vrsini notis Romæ 1583. lucem adspexit. d) in libro de Legibus Romanis, posteaquam separatim plus simplici vice excusus fuit, Tomo II. Thesauri Græuiani est insertus.

§. XXIV.

Singulares leges Romanas peculiari studio collegerunt, commentariisque illustrarunt suis tum veteres,

teres, tum recentiores ICti. E veteribus *ad L. Æliam Sentiam* Domitius Vlpianus & Iulius Paullus, ad L. *Fusiam Caniniam* Paullus, ad L. *Vicesimam* Macer, ad L. *Velleiam* Paullus, ad L. *Iuliam de adulteriis* Vlpianus, *ad Leges*, id est, *Iuliam* & *Papiam Poppæam* Terentius Clemens, Iunius Mauricianus, Vlpius Marcellus, Vlpianus & Paullus, ad L. *Rhodiam* L. Volusius Mæcianus scripserunt. Recentiorum ICtorum scripta ad Leges Romanorum singulares *Euerard Otto* a) studiose collegit & recensuit.

a) In præf. T. I. Thes. Iur. Ciu. præm.

CAP. VII.

DE PLEBISCITIS.

§. I.

Sicuti autem a populo Leges ferebantur, ita plebs plebeio magistratu, i. e. Tribuno plebis interrogante, plebiscita eodem fere ritu, quo ipsæ leges condebantur, constituebat *a*).

a) v. §. 4. l. de iure N. G. & Ciu. L. 2. §. 8. de O. I. & *Gellius* XIII. 20.

§. II.

In eo autem plebiscita a Legibus differebant, quod 1) lex interrogante superiore, plebiscitum plebeio magistratu, 2) illa suffragante vniuerso populo, hoc plebe tantum, 3) illa in Campo Martio, hoc etiam in circo Flaminio, aut in Capitolio, vel maxime in comitio *a*), 4) illa in comitiis centuriatis, hoc in tributis conderetur, & 5) illam populus, hoc autem plebs dissuaderet *b*).

a) Vbi ex Rostris Tribuni ad plebem concionabantur, exempla v. apud *Ciceronem* epist. 1. ad Atticum Lib. I. & ad fam. Lib. VII. epist. 30. b) v. Heineccius in Syntagm. Antiq. Roman. pag. 52.

§. III.

Cum enim plebi exosa esset patriciorum ambitio & auctoritas, post varias secessiones partem legislatoriæ potestatis sibi vindicauit, & obtinuit, vt, quod Tribuni plebis ad plebem ferrent, quodue plebs iuberet, ratum esse deberet *a*).

a) v. *Liuius* L. III. cap. 55. & *Christoph. Riccius* Vindic. Iur. cap. 1.

§. IV.

Tres autem legimus apud scriptores factas fuisse secessiones, quarum prima circa A. V. C. 259. accidit, qua, vt plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio aduersus consules esset, neue cui patrum eum magistratum capere liceret, inter patricios & plebem teste Liuio *a*) conuenit.

a) Lib. II. cap. 3. add. *Halicarn.* Lib. VI. & L. 2. §. 20. D. de O. I.

§. V.

Vnde caue, ne cum Pomponio *a*) plebem post Leges demum XII. Tabularum sibi iura quædam constituisse, quæ plebiscita vocantur, existimes, cum plebiscita a tempore primæ secessionis, quam longe ante leges XII. Tabularum factam esse ex Halicarnassensi & Liuio constat, cœperint.

a) in §. 8. L. 2. π. de orig. iur. v. *Ioann. Mercerius* II. Opin. 15. vbi Pomponium excusat.

§. VI.

Secunda secessio circa annum V. C. 305. accidit, in qua lex de sanctitate tribunorum & prouocatione magistratuum teste Liuio *a*) & Dionysio *b*) fuit restituta.

a) L. III. c. 52. 53. & 55. *b*) Lib. XI.

§. VII.

Et cum post secundam hanc secessionem in controuerso iure esset, tenerenturne patricii plebiscitis, L. Valerio & M. Horatio Coss. lex, Valeria siue Ho-

Horatia dicta, A. V. C. 304. fuit rogata cautumque, vt, quod tributim plebs iussisset, populum teneret *a*).

a) v. *Liu.* L. III. c. 55. Quod etiam Publius Piso siue Philo medio inter Horatiam & Hortensiam legem tempore lege Publilia a. 414. repetiit, vti *Liuius* L. VIII. refert.

§. VIII.

Sed cum patriciorum ambitione legi huic iterum esset derogatum, post tertiam plebis secessionem, quæ A. V. C. 367. contigit, Q. Hortensius *a*), dictator legem Valeriam renouauit, & repetiit *b*), vnde Pomponius *c*) plebisciti & legis eandem fuisse vim, sed diuersam constituendi speciem, dicit.

a) De gente Hortensia vid. *Iustus Fontaninus* in Antiquit. Hortæ L. I. cap. 1. *b*) v. *Gellius* XV. 27. *Plinius* XVI. Hist. Nat. 10. & *Augustinus* III. de Ciuit. Dei, vnde merito *Connani* I. Comment. Iur. Ciu. 13. & *Goueani* I. Var. lect. 33. reiicitur sententia, qua non Hortensiæ sed Horatiæ legi id acceptum ferunt. *c*) in §. 8. L. 2. *π*. de orig. iur.

§. IX.

Non itaque apud Pomponium *a*) pro lege Hortensia substituendum esse L. Horatia censemus, nam Pomponius compendio vsus, de L. Horatia nihil dixit, sufficere ratus, si vltimæ legis, qua plebiscitorum auctoritas, intermortua fere, fuit restituta, mentionem iniiceret *b*).

a) in §. 8. L. 2. de orig. iur. *b*) Eadem ratione Imperator. in §. 4. I. de Iure N. G. & Ciu. Hortensiæ legis tantum fecit mentionem, bene gnarus legislatione Decemuirali apud *Liuium* VII. 17. *Quodcunque postremum populus jusserit, id ius ratumque esto*, & *Ciceronis* effato L. II. de inuent. c. 49. *Postrema quæque lex grauissima est*, nec non *Modestini* in L. 4. D. de Constit. Princip.

§. X.

Eiusmodi plebiſcita fuere Lex Aquilia a L. Aquilio Tribuno plebis lata *a*); Atilia de tutoribus a prætore vrbano vel maiore parte tribunorum dandis, proculdubio a L. Atilio Tribuno plebis lata *b*); Atinia de rerum furtiuarum vſucapione *c*); Aufidia de ambitu ab Aufidio Lurcone Trib. plebis rogata *d*).

a) Ridiculus de origine huius legis error eſt *Theophili* ad §. 15. I. de L. Aquilia. v. Franc. Balduinus & Gerardus Noodtius ad hanc legem. conf. *Jo. Suarez de Mendoza* ad L. Aquiliam Salmant. 1640. & *Claud. Chifletius* de Legis Aquiliæ ſecundo capite. *b*) v. *Liu.* L. II. in f. *c*) in §. 2. l. de Vſucap. legitur *Atilia* quam lectionem etiam *Pancirollus* II. Var. lect. c. 277. defendit, ſed contra tot textus, nimirum L. 4. §. 6. L. 33. de vſurp. & vſuc. L. 215. de V. S. conf. *Gellius* XIV. c. fin. & XVII. 7. *Riccius* Vindiciar. iur. c. 9. & Hadriani Pulvæi liber ſingularis ad legem Atiniam, Venetiis 1585. editus. *d*) v. Cicero ad Atticum I. epiſt. 13.

§. XI.

Calpurnia de repetundis a L. Calpurnio Piſone A. V. C. 604. rogata *a*); Cincia de muneribus patronorum M. Cincio A. V. C. 549. ſancita *b*); Clodia de auctoritate Cenſorum reſtringenda *c*); Cornelia C. Cornelio Tribuno plebis a. 687. lata, qua cautum, vt prætores ex edictis perpetuis ius dicerent, neque per integrum annum quidquam in illis immutarent.

a) v. Cicero de offic. L. III. c. 21. *b*) Quæ lex ſæpius repetita memoratur, & quidem ſub Auguſto. v. *Dio* L. LIV. ſub Claudio v. *Tacitus* II. Annal. ſub Nerone v. *Sueton.* c. 17. Traiano v. *Plinius* V. epiſt. fin. v. *Merillius* VIII. 21. *Burgius* Elect. c. 18. & Frider. *Brummeri* elegans ad hanc legem commentarius, Pariſiis 1668. editus & cum aliis Brummerianis cura Georg. *Beyeri* Lipſiæ 1712. recuſus. *c*) v. *Scipionis* Gentilis de lege Clodia diſſert. & *Petrus Burgius* Elect. c. 18.

§. XII.

§. XII.

Falcidia de legatis P. Falcidio A. V. C. 714. lata, cuius ipsa legitima verba ex parte in L. 1. ff. ad L. Falcid. supersunt *a*); Furia testamentaria *b*); Gabiniana, Genucia, & Sempronia de vsuris *c*); Plautia siue Plotia de vsucapione rerum vi possessarum M. Plautio Tribuno plebis sancita *d*).

a) Cuius legis capita magna cura collegit Franciscus Balduinus & cum lege Voconia, Iulia, Papia Poppæa, Rhodia, Aquilia Basil. 1559. 8. edidit. conf. *Franc. Husmanni* Paradoxa ad L. Falcidiam Paris. 1584. 4. *b*) v. Vlpianus in fragment. tit. 28. §. 7. *c*) vid. Gerardi Noodtii doctissimus de fœnore & vsuris liber. *d*) cuius Cicero L. VIII. epist. ad fam. 8. & pro Milone cap. 13. meminit. conf. *Merillius* VIII. 3. & *Riccius* Vindic. Iur. c. 10.

§. XIII.

Scatinia siue Scantinia de Venere illicita *a*); Voconia a Q. Voconio Saxa A. V. C. 594. rogata, quam Perizonius peculiari dissertatione *b*) egregie illustrauit; & denique Thoria, cuius fragmenta Carolus Sigonius *c*) exhibuit.

a) vid. Historia Legis Scatiniæ a Clar. *Ioann. Frid. Christio* Halæ 1727. 4. edit. *b*) Dauentriæ vna, cum aliis 1679. in 8. edit. *c*) pag. 638. edit. Thomasian.

§. XIV.

Plebiscitorum indicem *Paullus Manutius*, *Antonius Augustinus*, *Paulus Merula*, *Franciscus Hottomannus* & *Ianus Vincentius Grauina* texuerunt. Ad singularia vero Plebiscita & quidem ex veteribus ad L. *Cinciam* Paullus, ad *Falcidiam* Rutilius Maximus, & Paullus: ex recentioribus ad L. *Aquiliam* Balduinus & Noodtius, ad *Atiniam* Puluæus, ad *Cinciam* Brummerus, ad *Clodiam* Scipio Gentilis, ad *Falcidiam* Balduinus, ad *Scatiniam* Christius, ad *Voconiam* Balduinus & Perizonius scripserunt.

CAP. VIII.

DE PRÆTORIBVS ET ÆDILIBVS, EORVMQVE EDICTIS.

§. I.

CVm circa annum V. C. 387. Plebeii consularis dignitatis facti essent participes *a*), Patricii hoc ægre ferentes, nouum excogitarunt magistratus officium, & a plebe, vt prætor iuris in vrbe dicendi gratia ex patribus crearetur, impetrarunt, ac ita consularem plebis potestatem eneruarunt.

a) v. *Liu.* L. VI. in fin.

§. II.

Aliam quidem *Pomponius a*) institutæ præturæ rationem, nimirum absentiam Consulum propter bellicas occupationes, adfert, quam multi interpretum ieiunam vocant, sed mitius cum ICto agendum esse, & duplicem instituendæ præturæ fuisse causam, æmulationem scilicet & vtilitatem censeo.

a) v. §. 27. L. 2. ff. de orig. iur.

§. III.

Constat autem ex scriptoribus Romanis, Consules olim, quia exercitui præibant, prætores dictos fuisse *a*), vnde Cicero *b*) de Consulibus: *Regio Imperio*, ait, *duo sunto: iique præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, iudices, consules appellantur*; vsque dum anno 387. peculiaris iuris in vrbe dicendi gratia magistratus fuit constitutus, cui illud nominis proprium esse cœpit.

a) De quo Prætorum genere capiendus est *Horatius* II. epist. v. 34.

Forte sub hoc tempus castellum euertere Prætor
Iusserat.

Et *Propertius* III. Eleg. 2. v. 41.

Nil tibi sit rauco prætoria classica cornu
Ferre, nec Ausonium cingere Marte nemus.

v. *Fri-*

v. *Freherus* II. Parerg. 1. *b*) Lib. II. de LL. v. Nou. 25. & *Josephus Aueranius* L. I. Interpret. iur. cap. 6.

§. IV.

Cum itaque generale fuerit Prætoris nomen, non nouum est in iure nostro, vt Prætoris appellatio non Prætorem modo proprie sic dictum, sed & Pro-Consulem, Legatum Cæsaris siue Præsidem *a*), Præfectum vrbis *b*), Præfectum Vigilum, Ædilem & Iudicem *c*) significet.

a) exemplum præbet L. 13. §. 1. de Iurisd. vbi pro Prætore siue Legato Cæsaris Prætor ponitur. *b*) L. 35. de iniur. vbi loco Præfecti Vrbis, Prætor nominatur v. G. Noodt I. Probab. 6. *c*) vt in L. 11. de Iurisdict. L. 5. de Re Iud. L. 12. de Iudic. L. 2. §. 1. Si quis in ius voc. L. 1. de Iudic. L. 34. Sol. matrim. v. *Franciscus Duarenus* I. Disput. anniu. c. 1. & *Ludouicus Charonda* I. Pithan. 3.

§. V.

Primus autem Prætor Sp. *Furius Camillus* A. V. C. 389. iuris in vrbe dicendi gratia, vtque iuris custos & disceptator esset, creatus fuit *a*).

a) v. *Liu.* L. VI. cap. fin. & L. VII. c. 1. nec non *Cicero* de L. III. c. 3. & *Lipsius* in Excurs. ad Tacit. apud *Gronouium* p. 718.

§. VI.

Non tamen diu iste honor patriciorum mansit proprius, anno enim V. C. 418. prætor ex plebe Q. *Publilius Philo* teste *Liuio a*) est creatus, & prætura cum plebeiis communicata.

a) Lib. VIII. c. 15.

§. VII.

Sub belli deinde Punici primi tempora, cum magna peregrinorum turba in ciuitatem veniret, alius prætor, qui peregrinis ius diceret teste *Pomponio a*) creatus *b*), qui potestate vrbano minor non erat, edictaque sua proponebat *c*).

a) §. 28. L. 2. de orig. iur. *b*) *Liu.* L. XIX. *Dio Cass.*

L.

L. XXIV. & *Appian.* L. VI. de bello ciu. cap. 20. *c*) in dubium quidem hoc vocant *Hottomannus* & *Rosinus* antiquit. roman. L. VII. c. 11. ſed cum *Theophilus* §. 7. de iure N. G. & C. præcipuam iuris conſtituendi poteſtatem etiam prætori peregrino datam fuiſſe dixerit, imo *Labeo* libros prætoris peregrini, quorum trigeſimus ab *Vlpiano* in L. 9. §. 4. π. *de dolo malo* laudatur, conſcripſerit, merito contrariam ſententiam, quam etiam ex profeſſo doctiſſimus *Reinoldus* Varior. c. 37. defendit, amplectimur. conf. doctiſſ. *Heineccius* in Elem. iur. Ciu. ſecundum ordinem ſub tit. de orig. I. p. 14. vbi ſententiam hanc Boëthii teſtimonio confirmat. conf. *Marqu. Freherus* L. II. Veroſimil. c. 17.

§. VIII.

Sequentes autem inter præturam vrbanam & peregrinam fuiſſe differentias, interpretes tradunt I. Quod ſoli ciues romani agere apud prætorem vrbanum potuerint, peregrini non æque, ſed ab hac conſuetudine Romanos nonnunquam receſſiſſe, iurisdictionemque vrbanam & peregrinam coniunxiſſe, ex *Liuio a*) conſtat. II. Quod apud vrbanum lege ageretur, apud peregrinum non æque *b*), III. Quod prætor vrbanus in albo edicta ſua propoſuiſſet, quibus de rebus eo anno ius dicturus eſſet, peregrinus vero aut ex edicto vrbano, aut ſecundum ius gentium ius dixiſſet, ſed hanc differentiam commentitiam eſſe ex antecedenti §. conſtat.

a) L. XXIV. c. 44. & XXV. c. 3. *b*) v. *Cicero* pro Flacco c. 21.

§. IX.

Etſi vero par in vtroque prætore poteſtas erat, tamen peregrinus dignitate vrbano inferior, ita vt etiam vrbanus maior *a*), peregrinus minor dictus fuerit, erat; hinc factum, vt rara inter eos concordia fuerit, alter alterius decreto ſæpius interceſſerit, imo *M. Cælius Rufus* prætor peregrinus referente *Dione Caſſio b*) & *Iulio Cæſare c*) tribunal ſuum iuxta ſellam *Caii*

Caii Trebonii prætoris vrbani collocauerit, omniaque eius officia impediuerit.

a) Hinc etiam Prætor vrbanus proprio cognomento *honoratus* dictus fuit, eiusque ius *honorarium Ouid.* I. Fast. v. 12.

Verbaque honoratus libera Prætor habet.

conf. *Ioseph. Nerius* I. Annal. 32. & *Euer. Otto* in Papiniano p. 193. b) L. XLII. c) L. III. c. 20. de bello ciuili.

§. X.

Crescentibus dein prouinciis & latius patescente Imperio Romano auctus etiam fuit prætorum numerus, vrbanoque & peregrino teste *Liuio* a) & *Pomponio* b), quatuor additi sunt prætores prouinciales, non solum vt ius in prouinciis dicerent, sed etiam exercitibus cum imperio præessent, vnde distinctio in iure Romano inter edictum vrbicum & prouinciale fuit orta.

a) L. XXXIII. c. 28. b) §. 32. L. 2. de orig. iur.

§. XI.

Maiorem autem prouinciales prætores habuisse iurisdictionem, quam habuit vrbanus, ex eo patet, quod non solum ius in prouinciis sibi demandatis dicerent, sed etiam merum imperium, quod prætores in vrbe non nisi extra ordinem poterant, in illis exercerent, vnde etiam illis sex fasces cum securibus prælati fuerunt a).

a) v. L. 6. §. 8. π. de offic. præsid. & *Car. Sigon.* de antiq. iure ciu. Rom. I. 20. pag. 227.

§. XII.

Mox causis specialibus etiam dati sunt prætores: *Cornelius* enim *Sulla* duos, non quatuor, vt *Pomponius* a) refert, vt quæstionum publicarum, a se introductarum, quæstores & iudices essent, constituit, quibus *Iulius Cæsar* alios duos addidit, ideoque numerum prætorum ad decem vsque auxit b), & cum *Augustus* sæpius prætorum numerum auxerit & diminue-

minuerit, sedecim hac ætate prætores constitutos fuisse, *Pomponius* c) refert.

a) §. 32. excusari tamen ICtum ex eo facile posse, quod inter ipsos rei Romanæ scriptores de numero prætorum non constet. recte *Iacobus Cuiacius* & *Bynckersboeckius* ad cit. §. censent. b) *Dio* Lib. XLII. c) §. 22. quem numerum se non excessurum, Tiberius iureiurando pollicitus est. v. *Alex. ab Alexandro* II. Dier. Gen. 15.

§. XIII.

Non tamen hos duos prætores, vt frumento præessent, a *Iulio Cæsare* constitutos esse, recte aduersus *Ianum Vincentium Grauinam* a) & *Ioannem Rosinum* b) *Bernardus Henricus Reinoldus* c) asseruit; nam quamuis *Pomponius*: *Deinde Iulius Cæsar duos prætores & duos ædiles, qui frumento præessent, & a Cerere Cereales, constituit*, dixerit: tamen verba *Pomponii* de solis, ad quos proxime referuntur, Ædilibus capienda esse, quilibet facile perspiciet.

a) in orig. iur. ciu. p. 31. b) L. I. Antiquit. Rom. cap. 1. c) Variorum cap. 3. add. *Græuii* præf. T. I. Thes. Antiqu. Rom. præm. & *Pitiscus* in Lexico voce, *Prætor Cerealis*.

§. XIV.

Eodem modo *Claudius* Imperator teste *Suetonio* a) duos prætores, qui de fideicommissis cognoscerent, & ius dicerent, quibus tamen vnum detraxit *Titus* b), *Nerua* prætorem fiscalem c) & M. *Antonius Philosophus* d) Tutelarem constituit.

a) in Claudio cap. 23. Prætoris fideicommissarii mentio fit apud *Gruterum* in Inscript. & *Vlpianum* fragm. Tit. 25. §. 12. b) v. §. 32. L. 2. de orig. iur. c) §. 32. eod. d) *Iul. Capitolinus* in vita eius c. 10. & *Paullus* V. Sent. 16. §. 2. ANICII AVCHENII BASSI. PRÆTORIS apud *Reinesium* Inscript. VI. 4. fit mentio, alias de hoc Prætore inscriptiones *Castalio* Var. lect. c. XX. & *Pitiscus* voce, *Prætor Tutelaris* collegerunt.

§. XV.

§. XV.

Licet autem in Coloniis & municipiis nec Consules, nec Prætores, sed horum loco Duumuiri fuerint, tamen eadem, aut similia Magistratuum nomina, quibus vrbs Roma splendebat, partim adulandi cupiditate, partim ambitionis sensu Magistratibus suis imposuerunt, ac Duumuiros Prætorum nomine indigitarunt *a*).

a) Sic de Campaniæ Colonia *Cicero* II. Agraria 34. ait. *Nam primum id quod dixi, cum in ceteris Coloniis Duumuiri appellantur, hi se Prætores appellari volebant.* & *Petronius* Campanum Prætorem fingens, se Majestate eius perterritum fuisse cap. 65. dicit. conf. notæ Var. ad h. l. edit. Clar. *Burmanni* & Doctiss. *Euer. Otto* De Ædil. Colon. & Munic. cap. 2. §. 5.

§. XVI.

Maxima autem libera republica Prætoris erat dignitas, & tam in vrbe quam in prouinciis consulatus proxima *a*); vtebatur enim prætor sicut consules prætexta & sella curuli, ei præibant duo lictores cum securibus, præcipuumque eius insigne hasta erat.

a) vnde consulum collega prætor dictus apud *Liuium* VII. & *Gellium* Lib. XIII. c. 15. & absente Consule Consulare munus sustinebat. *Cicero* ad famil. X. 12.

§. XVII.

Versabatur prætoris officium I. circa leges II. Iudicia & III. negotia extraiudicialia; ad primum prætoris munus quod attinet, legislatoria quidem potestate, quippe quæ erat penes populum, non gaudebat *a*), vnde etiam initio magistratus in Leges iurare debebat *b*), interim ius constituebat *c*), legesque ciuiles sub æquitatis obtentu adiuuabat, supplebat & emendabat.

a) in prouinciis quidem prætores auctoritate a Senatu accepta leges condiderunt v, *Cicero* II. in Verrem, ast hæ leges potius populi ac Senatus, quam prætoris

ris esse videntur. *b*) *Cicero* de finibus L. II. c. 22. *c*) vnde probe animaduertendum est, aliud esse legem condere, aliud ius constituere, poterat enim prætor ius constituere & abrogare, legem vero condere & abrogare non poterat L. 12. § 4. de *public. in rem act.* improprie tamen etiam Edictum Prætoris lex dicitur in L. 1. §. 7. vnde Cogn. & apud *Ciceronem* Verr. I. 42. Edictum Prætoris *lex annua* dicitur, & ita Nou. 24. & 25. in præf. vbi *Iustinianus* prætoribus legum potestatem tribuit, sunt intelligendæ. v. *Iosephus Aueran.* L. I. interpret. iur. c. 6. *Ger. Noodt* L. I. de Iurisd. 13. & *Gundlingiana* Part. XX. n. 4.

§. XVIII.

Ita, scriptis in testamento hæredibus bonorum possessionem decernendo, ius ciuile iuuabat, vtilem actionem, quando nulla iure ciuili prodita erat, dando, illud supplebat, *a*) & tandem exceptionem, contra negotia de iure ciuili valida, dando, illud emendabat, & corrigebat.

a) v. L. 2. π. præscript. verb.

§. XIX.

Priusquam vero prætor ius diceret, edicta sua, secundum quæ durante prætura ius dicere vellet, albo inscripta, pro rostris, vt de plano legi, & ab omnibus conspici possent, collocabat *a*); hinc actio prætoria pœnalis albi corrupti L. 7. π. de iurisdict. & aduersarium ad album producere in L. 1. π. de edend. *b*)

a) Hinc *Cicero* II. de fin. 22. ait: *Quid enim mereri velis, iam cum tu magistratum inieris & in concionem ascenderis. Est enim tibi edicendum, quid sis obseruaturus in iure dicendo* v. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quot. 9. & *Iac. Re-uardus* L. IV. protribun. *b*) dicitur autem album Prætoris a *Dione* L. XLVII. & XLVIII. nec non *Suida* λεύκωμα, murus gypso dealbatus.

§. XX.

Hæc prætoris edicta erant vel generalia, quæ ab initio

initio præturæ, vti diximus, in albo proponebantur, & cum prætura expirabant *a*), vel ſpecialia, quæ, prout res incidebat ad ſpeciales cauſas, ad ſimiles tamen non extendenda, dirigebantur *b*), eruntque vel monitoria, vel conſolatoria, vel prohibitoria *c*), vel obiurgatoria.

a) vnde etiam annuæ leges vocantur *Cicer.* Verr. I. c. 42. *b*) v. L. 75. D. *de iud.* & 53. §. 1. *de re iudic.* *c*) de quibus late *Briſſonius* de formul. L. III. in princip. egit. conf. L. VII. π. de *iurisdict.* Hæc Prætorum Edicta in Templo & Bibliotheca Trajani ſeruabantur v. *Gellius* XI. 17.

§. XXI.

Cum vero improbi ac ambitioſi prætores, primum non omnia edictis ſuis, vt pro arbitrio ius dicere poſſent, complecterentur, deinde edicta ſua non obſervarent, & aliter, quam edixerant decernerent *a*), obuiam huic prætorum licentiæ itum eſt primum Senatus conſulto A. V. C. 586. condito, cuius fragmenta *Stephanus Vinandus Pigbius b*) & *Ezechiel Spanbemius c*) exhibent, deinde lege Cornelia A. V. C. 687. a *Cornelio* Tribuno plebis. C. Piſone & Man. Glabrione Coſſ. ſancita, quibus cautum, vt prætores ſuis perpetuis edictis ius dicerent *d*).

a) Hæc omnia *Cicero* in Verre reprehendit. *b*) L. II. Annal. *c*) in orbe Roman. p. 97. *d*) v. *Dio* Lib XXXVI. & ex hoc tempore paullo certius cœpit eſſe ius prætorium, adeo vt iam Ciceronis ætate plerique non a XII. tabulis, ſed a prætorum edictis iuris diſciplinam auſpicarentur. v. *Perizonius* in diſſ. ad L. Vocon. p. 193.

§. XXII.

Sed caue, prætores ab eo tempore noui aliquid edicere non potuiſſe, credas, etſi enim eo anno, quo magiſtratum gerebant, edicta ſua non immutare, ab anteceſſorum tamen edictis pro lubitu, etiam poſt legem Corneliam, recedere poterant; Ita *Cicero* in edicto ſuo in quibusdam ab edicto Bibuli receſſerat,

mul-

multaque ab edicto Asiatico Q. Mutii Scæuolæ, vt ipse testatur *a*), mutuatus erat.

a) L. VI. ad Attic. epist. 1. conf. *Ioseph. Aueranius* I. Interpret. iur. c. 6.

§. XXIII.

Quamuis autem prætorum edicta singularem præ se ferre viderentur æquitatem, incertam tamen Romanorum reddiderunt iurisprudentiam, cum nullus prætorum crearetur, qui non aut edicta antecessorum immutaret, aut iis aliquid adderet, vnde etiam *Hadrianus* Imperator de condendo edicto perpetuo consilium cepit.

§. XXIV.

Edicta hæc Prætorum, quibus vniuersum fere ius continebatur, ex veteribus ICtis *Antistius Labeo*, *Massurius Sabinus*, *Saluius Iulianus*, *P. Furius Anthianus*, *Callistratus*, *T. Gaius*, *S. Pomponius*, *Q. Venuleius Saturninus*, *Iulius Paullus* & *Domitius Vlpianus* interpretati sunt; *a*) ex recentioribus *Stephanus Perræus* opusculum, Edicta Prætorum ex Digestis congruo ordine desumta, continens, edidit *b*), sed quid in eo præstiterit? dum ad manus meas haud peruenit, dicere non possum.

a) v. Index ICtorum π' præfixus. *b*) Parisiis 1554. 4.

§. XXV.

Ad iurisdictionem prætoris quod attinet, aut per se, si de iure disceptaretur, idque vel pro tribunali L. 3. §. 8. π. *de bon. poss.* vel de plano L. 4. C. *de dilation.* iudicabat *a*), vnde cognitiones prætoriæ seu extraordinariæ, vel iudicem, si de facto quæstio esset, pedaneum dabat, eique certam iudicandi formulam præscribebat *b*) hunc in modum: *L. Octavius iudex esto si paret fundum Capenatem, quo de agitur ex iure P. Seruilii esse, neque is fundus Q. Catulo petitori restituatur; Contra si paret non Seruilii: Sed Q. Catuli ex iure esse, eum Seruilius Catulo dare, restituereue damnas esto c*).

a) Nonnunquam tamen Prætor, si personæ essent egregiæ, vel si valetudine impedirentur, ad illarum domus

mus ire, ibique, illas vel interrogare, vel iuramentum recipere tenebatur vid. *L.* 15. *de Iurei.* & *Tacitus* II. Annal. 34. *b*) v. *Siccama* de Centumuir. Iudic. cap. 2. *Gerard Noodt* de iurisd. & imper. L. I. c. 7. & 8. Hinc aliud in Iuris nostri Libris est ius dicere, aliud iudicare, illud erat Prætoris, hoc Iudicis Pedanei, quæ si non obseruantur, ficta à Doctoribus antinomia inter L. 10. de Iurisd. & L. 77 de Iudic. tolli non potest. *c*) v. *Cicero* IV. in Verrem.

§. XXVI.

Qui, si iustam excusationis causam non haberet, in causa, secundum formulam a prætore præscriptam, inuitus cognoscere cogebatur L. 13. §. 2. *de vacat. & excus. mun.* *a*) a partibus tamen iudcx datus recusari poterat *b*).

a) Nec ullo modo ab hac formula recedere & plus partibus adiudicare poterat, nisi formula: *Ex bona fide*, formulæ a Prætore datæ inserta erat, quæ formula tamen negotiis b. fidei tacite inerat. v. *Cicero* III. de Offic. 17. & *Seneca* II. de Clem. c. 7. *b*) v. *Anton. Schulting.* diss. de recusatione iudicis & *Iosephus Aueranius* L. I. Interpr. c. 5.

§. XXVII.

Quoties autem pro tribunali prætor cognoscebat, nihil faciebat sine consilio assessorum, qui Romæ ex quinque senatoribus & quinque equitibus, *a*) qui iidem erant cum decemuiris stlitibus iudicandis, quorum *Pomponius* *b*) meminit, in prouinciis vero ex viginti recuperatoribus ciuibus Romanis constabant *c*).

a) Quorum collegium *Consilium* siue συμβούλιον Act XXV. v. 12. & in §. 4. I. *Qui & ex quib. causs. mnanum. dicitur*, v. *Vlpianus* in fragm. Tit. I. & *Theophilus* §. 4. I. *Qui & ex quibus causis* &c. add. *P. Pithæus* II. Aduers. c. 19. *b*) §. 29. conf. *G. Noodt*, de iurid. L. I. c. 12. Illorum etiam mentio fit in variis inscriptionibus, ita apud *Zamoscium* I. de Senatu Rom. 15. SCÆVA QUÆSTOR STLITIBVS IVDICANDIS, occurrit; alias inscriptiones *Lipsius* ad Tacit. XII. Ann. c. 27. & *Sam. Pitiscus* in Lex. voce *Flamen Hadrianalis* exhibent, add. *Rad.*

Fornerius III. Rer. Quotid. 1. *c*) v. *Iacob. Rauarcius* Protribun. c. 18. 19. & 20.

§. XXVIII.

Adhibebat etiam prætor, ſi cauſæ grauitas illud requirere videretur, centumuiros, vnde centumuiralis *b*), cui ipſe prætor vna cum centumuiris præerat *c*); cauſas centumuirales *Cicero d*) accurate recenſet: *Iactare ſe in cauſis centumuiralibus*, ait, *in quibus vſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum, aut ratorum, ceterarumque rerum innumerabilium iura verſantur.*

a) v. *Val. Maxim.* VII. c. 8. *b*) hinc centumuiralem haſtam cogere apud *Sueton.* in Auguſto cap, 36. *c*) v. *Plinius* L. V. epiſt. vlt. & *Sibrandi Tetardi Siccamæ* de iudicio centumuirali Lib. duo anno 1595. editi, & anno 1725. Halæ recuſi. *d*) L. I. de orat. cap. 38.

§. XXIX.

Præcipuæ cauſſæ, de quibus ICtorum temporibus Centumuiri cognoſcebant, *de inofficioſo teſtamento & hereditatis petitione* erant *a*). Vnde Scæuola Centumuirale iudicium pro querela inofficioſi teſtamenti in L. 13. D. de *inoff. teſtam.* & Paullus pro petitione hereditatis in L. 30. D. *de liber. cauſſa* poſuit. Imo Tribonianus Tit. *de inofficioſo teſtamento*, Titulo *de petitione hereditatis* ſubiecit.

a) Sicuti autem diuerſa Iudicii Centumuiralis erant tribunalia, ita etiam eueniebat, vt diuerſæ eſſent iudicum ſententiæ, vtque teſtamentum pro parte inofficioſum iudicaretur, & pro parte confirmaretur L. 10. *de inoffic. teſtam* L. 76. pr. *de leg.* 2. L. 29. *de exc. rei iudic.* v. *Cuiacius* X. Obſ. c. 20. *Merillius* Lib. I. ex Cuiacio p. 260. & Doctiſſ. *Schultingius* in diſſ. ad *Val. Maxim.* VII. c. 7. De Teſtamentis reſciſſis in princ.

§. XXX.

Tota autem prætoris iurisdictio hiſce tribus verbis,

bis, DO, DICO, ADDICO, continebatur, dabat enim iudicem pedaneum, arbitrum, recuperatores, & bonorum possessionem *a*), dicebat ius de possessione aliisque priuatis caussis, & denique, facta in iure cessione vel mancipatione, addicebat.

a) v. *Cicero* VII. ad fam. epist. 21. & *Val. Maximus* VII. 7.

§. XXXI.

In extraiudicialibus denique negotiis non minore auctoritate prætor pollebat; ludorum enim curam habebat, literas allatas in senatu recitabat *a*), bonis interdicebat *b*), consules a prouinciis euocandi potestatem habebat *c*), ius Senatus habendi ei erat *d*), imo aliquando in prouinciis exercitui præibat *e*).

a) v. *Liu.* L. XXXII. c 31. *b*) formulam, qua bonis interdicebat prætor, seruauit nobis *Paulus* Rec sent. L. II. tit. 4. *Quando tibi bona paterna auitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis: ob eam rem tibi ea re commercioque interdico*, exempla interdictionis apud *Senecam* III. Controu. præf. *Dion. Cass.* & *Valer. Maximum* occurrunt. *c*) *Liu.* L. XXII. c. 33. *d*) *Idem* L. XXXII. c. 26. *e*) conf. *Conradi Lancellotti* & *M. Antonii Coccii Sabellici* de officio prætoris libri.

§. XXXII.

Posteaquam vero pleraque Prætorum munera ad Præfectos vrbis transiere, valde etiam prætorum auctoritatem fuisse imminutam, nihilque fere quam ludorum curam illis relictum, *ex tit. C. Theodos. de prætoribus* constat *a*).

a) Hinc *Boëthius* III. de Consol. ait: *Prætura magna olim potestas, nunc inane nomen, & Senatorii census grauis sarcina.* conf. *Ezechiel. Spanhem.* in orbe Rom. c. 8. & *Guil. Fornerius* I. Select. 21.

§. XXXIII.

Prætorum exemplo Ædiles quoque edicta sua prone-

ponebant *a*), quæ & ipſa ad ius honorarium pertinebant *b*), tres autem fuiſſe Ædilium ordines, quorum alii Plebeii, alii Curules, alii denique Cereales ſunt dicti, apud ſcriptores rerum Romanarum legimus.

a) & quidem, vt videtur, iam *Plauti* ætate v. ille in Captiu. Actu IV. Sc. 2. v 44. *b*) v. §. 7. I. *de Iure N. G. & C.* & §. 2. I. *de diuiſ. ſtip.*

§. XXXIV.

Plebeii Ædiles A. V. C. 310. vt Tribunis ad manus eſſent, ædiumque ac locorum publicorum curam haberent, ſunt creati, vnde *Cicero a*): *Sunto Ædiles curatores vrbis, annonæ, ludorumque ſolennium.*

a) L. III. de Legib. L. un. *De via publ. & ſiquid.* & *Euer. Otto* de Ædil. Colon. & Munic. c. 8. 9. & 10.

§. XXXV.

Præterea hoc eis datum fuit, vt Senatus conſulta, quæ ante arbitrio Conſulum ſupprimebantur, vitiabanturque, in æde Ceteris, teſte *Liuio a*), cuſtodirent, quod etiam *Zonaras b*) de plebiſcitis reliquisque decretis affirmat.

a) Lib. III. c. 55. *b*) T. 2. Annal.

§. XXXVI.

Ædiles Curules A. V. C. 387. ad eneruandam conſularem dignitatem cum plebe communicatam ex patribus, & quidem primi *Cn. Quinctius Capitolinus & P. Cornelius Scipio*, referente *Liuio a*), ſunt lecti, curulesque, quod curuli ſella vterentur, dicti *b*).

a) L. VII. in princ. conf. *Pomponius* §. 26. *b*) v. *Gellius* III. 18.

§. XXXVII.

Hi Ædiles Curules præter ludorum, viarum, menſurarum, balneorum, aquæductuum omniumque publicorum & priuatorum operum curam *a*), quam

quam habebant, de rebus venalibus cognoſcebant, edictaque proponebant ſua, vnde frequens Ædilitii edicti in iure noſtro fit mentio *b*).

a) quæ ad officium Ædilium Curulium pertinebant, accurate *Cicero* VII. in Verrem deſcribit. apud hoſce Ædiles fœminæ copiam ſui facientes, nomen & impudicitiam profitebantur & ſimul meretricium vectigal ſoluebant L. 5 §. 3. *de cond. ob turpem cauſſam*, *Tacitus* II. Ann. 85. ibique Lipſius. *Merillius* II. 12. *Euer. Otto* in Papin. p. 98. *b*) vid. Tit. π. *de ædil. edicto* & *Ioann Strauchii* diſſert. ædilitiæ Et hæc Edicta etiam in prouinciis a Municipalibus Ædilibus, teſte *Theophilo* ad §. 7. I. *de Iure N. G. & C.* obſeruabantur.

§. XXXVIII.

Ex hoc edicto Ædilitio quædam in corpus iuris Romani ſunt relata, vt I. de vitiis rerum venalium, vnde actiones redhibitoria & quanti minoris; II. de eo qui puerum caſtrauerit L. 27. §. 28. π. *ad. L. Aquil.* III. de beſtia noxia iuxta viam habita L. 40. §. 1. L. 41. & 42. *de ædil. edicto*, & *Paullus* I. Sentent. Tit. 15. *a*).

a) conf. *Byncker shoeckius* in Obſeru. L. IV. cap. 8. Edicta Ædilium Curulium ex veteribus T. Gaius & Iulius Paullus interpretati ſunt.

§. XXXIX.

Hiſce alios duos Ædiles, Cereales ex eo dictos, quod rei frumentariæ & annonæ præeſſent, a Iulio Cæſare additos eſſe, *Pomponius a*) refert.

a) §. 32.

§. XL.

Non ſolum autem in vrbe ſed & Coloniis ac municipiis ædiles fuiſſe conſtitutos, ſimulque hos ſecundum Edicta Ædilium Vrbanorum iudicaſſe, egregie *Euerard. Otto a*) & *Petrus Weſſeling* monſtrarunt.

a) in Tractat. de Ædilibus Coloniarum & municipiorum Francof. 1713. & Lipſ. 1732. in 8. edito. *b*) L. 1.

 Obſ.

Obſ. c. 25. conf. *Barnab Briſſonius* III. Select. antiq. 10. *Freherus* l. Parerg. 28. *Noriſius* in Cenotaph Piſan. Diſſ. 1. c. 3. *Iuſtus Fontaninus* in Antiq Hortæ L. I. c. 1. & Cl. *Henr. Brenckmannus* De Legum inſcrip. § 19.

C A P. IX.

DE STATV LEGVM ROMANARVM SVB AVGVSTO EIVSQVE SVCCESSORIBVS AD HADRIANVM VSQVE, IN PRIMIS DE LEGE REGIA ET SENATVS CONSVLTIS.

§. I.

POſt cruentam Iulii Cæſaris mortem, & deuictum Antonium *Octauius Auguſtus* ad ſummum reipublicæ faſtigium tranſiit, populusque Romanus poteſtatem ſuam in eum propagauit, & mox hanc mox illam ſummi imperii partem ei per varia Senatus conſulta teſte *Dione Caſſio a)* detulit.

a) Lib. LIII. & 54. add. *Franc.* de *Amaya* Lib. I. Obſeruat. c. 1.

§. II.

Hæc Senatus conſulta, in gratiam Auguſti facta, Legem Regiam, Legem Imperii, dicta fuiſſe, conſtans eſt ICtorum opinio; inde *Vlpianus* ait *a)*: *Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote quum* LEGE REGIA, *quæ de imperio eius lata eſt, populus ei & in eum b), omne ſuum imperium & poteſtatem conferat*, quæ iisdem verbis Imperator *Iuſtinianus c)* repetiit.

a) in L. 1. pr. D. *de Conſtit. princip.* b) v. Charonda I. Veroſimil. 2. *Ioann. Mercerius* in Conciliat. p. 120. & *Ger. Noodt.* I. Obſ. 3. c) §. 6. I. *de Iure N. G. & Ciu.*

§. III.

§. III.

Hinc errant *Franciscus Balduinus*, *Iacobus Cuiacius*, *Franciscus Hottomannus*, *Ioannes Corasius*, *Ianus a Costa* & alii, qui, decepti *Liuii a*) loco, Legem hanc Regiam a Romulo repetunt, eamque sub Augusto postliminio restitutam esse, contendunt.

a) Lib. XXXIV. c. 6. ibi: An vetus lex Regia simul cum ipsa vrbe nata?

§. IV.

Nec minus errant, qui verbis *Ciceronis a*): *Regio imperio duo sunto in præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, iudices, Consules appellantur*, moti, ad Leges XII. Tabularum huius legis originem reiiciunt *b*).

a) III. de Leg. c. 3. *b*) Non enim hæc lex Decemuirorum sed ipsius Ciceronis est; vti *Ioann. Frider. Gronou.* in Orat. de Lege Regia bene obseruauit.

§. V.

Tandem etiam *Clapmari* reiicienda est opinio, qui sub Vespasiano legem hanc natam esse, existimat; nam licet negandum non sit, eiusmodi legem sub Vespasiano occurrere: tamen hæc nouæ legis non fuit constitutio, sed antiquæ legis Regiæ sub Augusto latæ repetitio *a*).

a) v. *Gronouii* Orat. cit.

§. VI.

Solebant enim Romani in Augusti successoribus, quotiescunque imperium inchoabant, legem Regiam repetere: fragmentum huius Legis Regiæ, sub Vespasiano repetitæ, bene longum in marmoribus Capitolinis apud *Ianum Gruterum a*) extat.

a) In corpore Inscriptionum p. 242. & apud *Hoffmannum* in histor. iur. pag. 131. nec non *Heineccium* in syntagm. antiq. L. I. tit. 2. §. 67.

§. VII.

Ex quibus patet, *Franciſcum Connanum a)* & *Martinum Schoockium b)* absque ſufficienti ratione, legem hanc in Triboniani cerebro fuiſſe natam, ſtatuiſſe, quibus abunde *Vlricus Huberus c)* ſatisfecit.

a) in comment. iur. ciu. L. I. c. 16. b) in diatribe de Lege Regia Triboniani, quam auctiorem ſub tit. de quadruplici lege Regia Francof. 1668. 12. edidit. c) in Digreſſ. Iuſtin. I. 1. 16.

§. VIII.

De hac Lege Regia *Scipio Gentilis a) Ioann. Baptiſta Caſtellus b)*, *Ioann. Fridericus Gronouius c)* & *Gerardus Noodtius d)* ex profeſſo tractarunt.

a) in orat. de L. Regia. b) in diſſert. de L. Regia, qua Romanorum imperium Octauiano Auguſto delatum Patau 1685. edita. c) in orat. de hac Lege Lugd. Batau. a. 1675. in 8. in publicum emiſſa. d) in oratione de iure ſummi imperii & Lege Regia.

§. IX.

Sed caue, populum Romanum lege hac regia omne ius ſuum in principem tranſtuliſſe, credas, potius ex *Tacito a)* aliisque ſcriptoribus Romanis, veterum magiſtratuum vocabula fuiſſe retenta, populumque ſub Auguſto eiusque ſucceſſoribus in comitiis de rebus tam publicis, quam priuatis rogatum fuiſſe, conſtat.

a) L. XIII. Ann. c. 25. & L. XIV. c. 28. conf. *Ger. Noodt.* L. I. Obſ. iur. cap. 3. & in orat. modo cit.

§. X.

Ita ſub *Auguſto* Leges Iuliæ, Ælia Sentia, Fuſia Caninia, Papia Poppæa, ſub *Tiberio* vero lex Iunia Norbana centuriatis comitiis ad populum ſunt latæ; eodem modo Imperator *Claudius* legem, vt *Domitius* in familiam Claudii tranſiret, & Neronis nomen acciperet, veteri ritu rogauit a).

a) v. *Tacitus* Annal. L. I. c. 15. & L. XII. c. 26.

§. XI.

§. XI.

Verum enim vero non diu Imperatores veterem leges ferendi modum retinuerunt; *Tiberius* enim princeps callidiſſimus legislatoriam poteſtatem populo ademit, comitia ex Campo in Curiam tranſtulit, vtque leges non ſuffragio populi ſed Senatus ferrentur, teſte Tacito *a*), voluit.

a) Lib. I. Annal. cap. 15.

§. XII.

Aliam Pomponius *a*), quem Imperator Iuſtinianus ſequitur *b*), de origine Senatusconſultorum affert relationem, notatus exinde ab eius interpretibus, verum nullo iure hoc loco Pomponium vapulare, alii vt Cornelius Bynckershoeckius *c*) & Wilhelmus Muelenius *d*) docuerunt.

a) §. 9. L. 2. *de orig. iur.* *b*) in §. 5. I. *de Iure N. G. & Ciu.* *c*) in prætermiſſ. ad §. 9. L. 2. *de orig. iur.* *d*) in exercitat. ad dict. §. 9.

§. XIII.

Vnde rariores factæ ſunt leges, frequentiora Senatus conſulta, quæ ab hoc demum tempore vim & auctoritatem legis obtinuerunt.

§. XIV.

Non equidem ſtatuo, Senatum ſub libera republica SCtorum faciendorum facultatem non habuiſſe; ſunt enim primordia Senatusconſultorum, teſte Halicarnaſſenſi *a*) & Liuio *b*), vetuſtiſſima, hoc tantum volo, ſub libera republica Senatus conſulta auctoritatem legis non habuiſſe, cum legislatoria poteſtate non ſenatus, ſed populus gauderet, ſed Tiberii demum ætate Senatum legum ferendarum poteſtatem accepiſſe, unde recte de ſuo tempore *Vlpianus* dixit *c*): *Non ambigitur ſenatum ius facere poſſe.*

a) Lib. I. c. 28. *b*) L. I. c. 17. *c*) L. 9. π. *de Legib.* conf. *Vincentius Cabotius* II. Diſput. 3. & Clar. *Wieling* in Præterm. ad Habnium p. 234.

§. XV.

§. XV.

Fiebant autem Senatus consulta sub libera republica non nisi in sacro, auspiciisque dicato loco, conuocato per edictum Senatu *a*), quo præsente a Consule, quem penes fasces eo mense erant, vel eo, absente a Prætore, Dictatore, vel etiam, recusante consule, a Tribuno plebis relatio ad Senatum fiebat.

a) His verbis: QVI PATRES, QVIQVE CONSCRIPTI, *Liu.* II. 1. quibus postea addi cœpit: QVIBVSQE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. *Gellius* XIV. 18. *Lampridius* in Alexandro Seuero, cap. 6. & *Norisius* in Cenotaph. Pisan. diss. 1. p. 12.

§. XVI.

Facta relatione his verbis: REFERIMVS AD VOS, PATRES CONSCRIPTI, sententiam rogabantur senatores: DIC SP. POSTVME QVID SENTIS? QVID FIERI PLACET? QVID TIBI VIDETVR? quibus dictis Consul sententias uel pronunciabat, vel supprimebat, vtque quilibet in tanta sententiarum varietate vnam amplecteretur, sequentibus verbis iubebat: QVI HÆC SENTITIS, IN HANC PARTEM, QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS *a*).

a) v. Barnabas Brissonius Lib. II. de formul.

§. XVII.

Hisce prolatis, Senatores mutabant locum, eoque singuli discedebant, vbi recitata fuerat, quam probarent, sententia, discessione facta, numerabantur Senatores ab vtraque parte stantes, in quamcumque ergo partem frequentior concesserat Senatus, in eam deinde sententiam conficiebatur Senatus consultum.

§. XVIII.

Confectum ita SCtum solenniter scribebatur, & confirmatum a Tribuno plebis *a*), ex instituto Valerii & Horatii in ædem Cereris ad Ædiles plebeios deferebatur *b*), quem ritum condendi SCta sub libera republica ex veteribus *Gellius c*), ex recentioribus

ribus vero *Wilhelmus Muelenius d)* & *Ioann. Gottlieb Heineccius* describunt *e*).

a) poterant enim Tribuni plebis, sin minus placerent SCta, intercedere, quo casu non vim SCtum obtinebat, sed auctoritas Senatus dicebatur. v. *Liuius* IV. 52. *Cicero* ad Famil. I. 2. Erat autem intercessionis Tribunitiæ formula: VETO Lib. VI. 35. *Pitiscus* ad Sueton. Tiber. c. 2. n. 10. Quod si autem Tribuni plebis consentirent. litteram T. subscribere solebant. *Valer. Maximus* Lib. II. c. 7. *b*) v. *Liu.* L. III. c. 55. & L. VI. 35. postea vero, ad Ærarium sunt translata v. *Sueton.* in Augusto c. 94. & *Tacitus* III. Ann. c. 51. *c*) Lib. XIV. c. 7. *d*) in Exercit. ad Pompon. §. 9. *e*) in Syntagm. antiquit. L. I. pag. 86. seq.

§. XIX.

Eodem etiam ritu Senatus consulta sub Cæsaribus condebantur, nisi quod princeps orationem præmitteret: ita Seueri oratio, quam Paulus ICtus singulari libro exposuit, in L. 1. D. *de rebus eorum, quæ sub tut.* &c. occurrit, Seueri vero & Commodi oratio in L. 20. *de Rei vind.* Antonini in L. 1. *de feriis*, Diui Pii L. 4. C. *de profess. & medic.* Pertinacis in §. 7. l. *quibus modis testamenta* &c. reperitur *a*).

a) plures eiusmodi Principum orationes, quæ à Senatoribus acclamationibus excipiebantur. v. *Merillius* ad Callistratum T III. Thesaur. Iur. Ciu. p. 623. partim apud scriptores rei Augustæ, partim in corpore iuris Romani occurrentes, Barnabas Brissonius L. II. de formul. Scipio Gentilis & Bœckelen, in differt. de orationibus principum nec non *Ioann. Strauchius* in diss. De statutis a Principe §. 11. collegerunt.

§. XX.

Inde Senatus consultorum & orationum principis promiscua occurrit appellatio, & sæpe oratione principum dicitur cautum, quod SCto erat constitutum *a*); Sic Vlpianus D. Marci orationem de alimentis vltima voluntate relictis in L. 8. π. *de transact.* recitat, in L. vero 23. §. 2. *de condict. indeb.* hanc constitutionem SCto imputat *b*).

a) v. L. penult. π. *ad SCtum Turpilianum.* *b*) v. Scipio Gen-

Gentilis ad Orationem D. Marci & *Barn. Brisson.* l. Select. antiq. c. 16.

§. XXI.

Solebat autem princeps frequenter & pro lubitu Senatum conuocare, orationem in Senatu vel ipse habere, vel per Quæstorem recitare, vel literis voluntatem suam exponere, quidue constituendum esset, suadere *a*); quo facto quilibet ex Senatu sententiam suam secundum ordinem dicebat, & quia nemo principi contradicere audebat, plerumque pedibus in eius sententiam ibant, ac ita ad eius placitum SCtum fiebat.

a) v. L. 1. D. *de hered. petit. Sueton.* in Tito c. 6. & *Barn. Brissonius* I. Select. Antiq. c. 17.

§. XXII.

Conditum hoc modo SCtum principi offerebatur & postea vna cum oratione vel libris elephantinis inscribebatur *a*) vel æneis tabulis incidebatur *b*).

a) Et in Bibliotheca Vlpia asseruabatur. *Vopiscus* in Tacito, c. 8. *Habet Bibliotheca Vlpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc SCtum perscriptum.* *b*) v. *Plin.* L. VIII. epist. 6. & *Gutherius* de offic. dom. Aug. Lib. I. c. 30.

§. XXIII.

Et hæc SCta etiam sub Cæsaribus, qui ipsi legislatoria vsi sunt potestate, fieri non desierunt; ita sub Hadriano SCtum *Iulianum*, *Apronianum* & *Tertullianum*, sub M. Antonino *Orficianum* prodiit, licet pristinum splendorem atque vim amisisse videantur *a*).

a) Hinc etiam pro lege non erant nisi lege Augusta i. e. Edicto Principali essent confirmata v. *Symmachus* X. epist. 21.

§. XXIV.

Non solum autem de negotiis principalibus, sed si quid latis legibus supplendum aut detrahendum erat, SCta fiebant; ita SCtum *Largianum* circa legem Iuniam

Iuniam Norbanam *a*), *Plancianum* circa L. Falcidiam *b*), *Libonianum* & *Claudianum* circa L. Corneliam de falsis *c*), *Persicianum d*) & *Claudianum* circa L. Papiam Poppæam *e*), facta fuerunt.

a) apud *Vlpianum tit*.3. *de Latin.* L. un. C. *de Latin. libert.* §. f. 1. *de success. libert. b*) L. 59. D. *ad L. Falcid. c*) L. 3. C. *de his, qui sibi adscrib. d*) v. *Perizon.* ad L. Voconiam & *Heinecc.* ad. L. Iul. & Papiam p. 159. *e*) *Vlpian.* tit. 16. & *Suetonius* in *Claudio* cap. 24. nec non *Merillius* L. V. Obs. c. 12.

§. XXV.

Eodem modo SCtum, quod captatorias institutiones improbauit *a*) circa. L. Fabiam de plagiariis *b*) factum fuit, nec vno sed pluribus SCtis Legi Papiæ adiectum, vel detractum est *c*), de quibus ex professo *Edmundus Merillius d*) tractauit.

a) L. 71. D. *de hered. instit.* conf. *Corn. Byncker sh.* de captat. instit. cap. 1. *b*) L. 2. D. *ad L. Fabiam. c*) quæ deprehenduntur L. 60. *de Legat.* 2. L. 35. *de mort. caus. donat.* L. 20. *de hered. instit. d*) L. V. Obseruat. c. 12.

§. XXVI.

Potiora SCta, quæ in iure nostro occurrunt, hæc sunt: *Æmilianum* A. V. C. 934. Æmilio Iunco & Iulio Seuero Coss. de libertate fideicommissaria *a*) factum, quod etiam *Iuncianum b*) dicitur; *Aproniarum* de uniuersitatum successione fideicommissaria, cuius originem *Cuiacius c*) & *Hoffmann. d*) ad *Marci* tempora, *Antonius Schultingius* vero *e*) ad *Hadriani* ætatem referunt; sed videtur tempore *Marci* id, quod ciuitatibus erat concessum, hoc SCto ad Collegia productum *f*).

a) v. L. 29. §. 4. D. *de fideic. libert. b*) L. 51. §. 8. eod. *c*) ad Vlpian. tit. 22. *d*) in hist. iur. p. 178. *e*) in iurisprud. Anteiust. p. 635. propter L. 27. D. *de reb. dub. f*) L. 20. eod. v *Merillius* IV. Obs. c. 16.

§. XXVII.

§. XXVII.

Caluitianum seu potius *Caluisianum*, quo cautum si maior quinquagenaria minori sexagenario nupserit non proficeret ad capiendas hereditates & legata a)

a) *Vlpianus* in fragm. tit. 16. *Heinecc.* in syntagm. L. I. p. 30

§. XXVIII.

Claudianum de tutoribus a Consulibus dandis a) de mulieribus seruili amore bacchantibus b); de assignatione libertorum A. V. C. 798. P. *Suilio Rufo & Ostorio Scapula* Coss. factum c); & de nuptiis sexagenarii f).

a) v. *Sueton.* in *Claud.* c. 23. b) *Tacitus* L. XII. Annal. 23. quamuis *Suetonius* Vespasiano in eius vita cap. 11. hoc SCtum tribuat. conciliationem *Petrus Faber* L. I. Semestr. c. 21. P. *Burgius* Elect. c. 8. & *Gundlingiana* P. X. p. 436. afferunt. Quod SCtum non Alexander Seuerus, uti quidem *Cuiacius* Lib. 21. Obs. 16. & *Strauch.* diss. Iustin. XI. §. 39. existimant, sed Imperator Iustinianus per l. un. C. *de Situ. Claud. toll.* sustulit. L. 3. C. *de lib. causa* enim non loquitur de foeminis, sed de maribus seruili amore bacchantibus. vid. Gundlingiana P. X. p. 437. c) vid Tit. I. *de assign. libert.* d) v. *Vlpianus* Tit. 16. §. 3. & *Perizonius* ad L. Vocon. p. 15. e) vid. tit. D. *de SCt. Silan. & Claudian.* f) v. *Vlpianus* Tit. 21. & P. *Faber* I. Semest. 25.

§. XXIX.

Cognitum adhuc fuit aliud SCtum *Claudianum* quod sub nomine Iuris ciuilis in §. 4. I. *de Iure pers.* venit. Cum enim adolescentes maleferiati se ipsos aliis vendendos dare, & deinceps ad libertatem proclamare solerent, SCto hoc cautum fuit, vt in seruitute manerent a). Requirebatur tamen, vt quis sui iuris esset, non libertus alicuius L. 4. D. *de lib. caussa*, neque filius familias, qui facto suo conditionem patroni vel patris deteriorem reddere non poterant b).

a) v. Tit. D. *Quib. ad libert. proclam. non licet.* b) *Paulus* II. Sent. 21. 9.

§. XXX.

§. XXX.

Huc pertinent SCta, quibus lex de falſis eſt explicata, & ad alios caſus prolata *a*); nec non SCta, quæ ad explicandam Legem Corneliam de iniuriis prodierunt, vt *Geminianum*, *Libonianum b*), *& Licinianum*, quorum apud *Paullum c*) fit mentio.

a) v. fragmentum Vlpiani apud auctorem Collat. LL. Moſaic. & Rom. VIII. 7. vbi varia eiusmodi SCta recenſentur. *b*) An hoc SCtum etiam Claudianum dictum fuerit; v. apud *Merillium* L. II. ex Cuiacio p. 305. *c*) recept. ſent. L. V. c. 4. §. 14. 15. & 17. add. L. 5. §. 10. D. *de iniur.*

§. XXXI.

Daſumianum de fideicommiſſariis libertatibus *a*); SCtum ſub Hadriano de legatis ciuitatibus, quæ ſub imperio populi Romani erant, relictis *b*); *Iulianum* ſub Imperatore Hadriano conditum *c*); *Iunianum*, ſeu *Numianum* ſub Domitiano A. V. C. 839. factum *d*).

a) quod citatur a *Paulo* L. IV. Sentent. recept. tit. 13. n. 3. add. L. 36. §. 4. *de fideic. libert.* *b*) v. *Vlpianus* 24. §. 28. & *Schulting.* in Iurispr. Anteiuſt. p. 659. *c*) quod in L. 20. D. *de hered. pet.* citatur. *d*) vti in L. 2. C. *de colluſ. deteg.* nominatur.

§. XXXII.

Largianum A. V. C. 798. Claudio & Cæcina Largo Coſſ. factum, quo cautum, vt liberi manumiſſoris non nominatim exheredes ſcripti extraneis heredibus eorum in bonis Latinorum præferrentur *a*).

a) v. §. vlt. I. *de ſucceſſ. libert.* & L. vn. C. *de Lat. lib. toll.*

§. XXXIII.

Macedonianum, cuius auctorem quidam *Claudium* Imperatorem *a*), alii *Veſpaſianum b*) faciunt, rurſus alii *Claudii* legem obliteratam *Veſpaſianum* reſtituiſſe credunt. Si itaque dicendum quod res eſt, recte v-

trique

trique hoc SCtum tribuitur, *Claudio* nimirum vt Imperatori, *Vespasiano* vero vt Consuli, quippe qui A. V. C. 800. quo *Claudius* legem, de mutuo filiis familias dato non repetendo, tulit, Consulatum vna cum Vitellio gessit *c*).

a) propter *Tacitum* L. II. Annal. c. 13. *b*) ob verba *Suetonii* in vita Vespas. cap. 11. *c*) conf. *Petr. Faber* L. I. Semestr. 25. & *Bern. Henr. Reinoldi* diss. ad SCtum Macedonianum. Vtrum vero luxuriosus quidam iuuenis, an improbus fœnerator huic SCto nomen dederit? inter eruditos non conuenit. vid. *Pagan. Gaudentius* Lib. I. Expos. Iurid. c. 28. & licet apud plerosque *Theophilus*, qui ad §. 7. I. *Quod cum eo* &c. prius adfirmat, vapulet: tamen eius partes hodie viri doctissimi, vt *Reinoldus* in cit. dissert. & Cl. *Heineccius* in Elem. Iur. Ciu. ad π sub tit. de *SCto Maced.* tuentur.

§. XXXIV.

SCtum de Senatorum nuptiis tempore D. *Marci* conditum *a*); *Neroniana* de legatis *b*); de simulatis adoptionibus *c*); quorum testamenta ne aperiantur *d*); vt si quis à suis seruis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent *e*); *Orphitianum* de bonis maternis A. V. C. 931. Iuliano Rufo & Gavio Orphito Coss. factum *f*).

a) cuius mentio sit in L. 16. D. *de sponsal.* *b*) v. *Vlpianus* XXIV. 11. *c*) v. *Tacit.* L. XV. Annal. c. 19. *d*) vid. tit. D. *de SCto Silan. & Claudian.* *e*) v. *Tacitus* XIII. Annal. 32. quod etiam Pisonianum in L. 8. D. *de SCto Silan.* dicitur. *f*) v. tit. I. de h. SCto.

§. XXXV.

SCtum *Pegasianum* sub Vespasiano Pegaso & Pusione Coss. factum *a*); *Pernicianum* seu potius *Persicianum* sub Tiberio de nuptiis sexagenariorum & quinquagenariarum conditum *b*); *Plancianum* de denunciatione prægnationis post divortium & de partu agnoscendo *c*).

a) v.

a) v. §. 5. l. *de fideic. hered. Rad. Fornerius* II. Rer. Quot. 18. & *Merillius* VII. 15. VIII. 14. b) v. *Perizonii* diss. de L. Vocon. c) vid. tit. D. *de lib. agnosc.* & G. *Noodtii* Iulius Paullus cap. 3.

§. XXXVI.

SCtum *Rubrianum* quo libertatibus subuentum a); *Sabinianum* b); *Silanianum* de quæstione in familia ob occisum dominum instituenda c); *Statilianum* de falso; *Tertullianum* de successione materna tempore Hadriani factum d);

a) v. L. 26. §. 7. D. *de fideic. libert.* b) v. §. 14. l. *de heredit. quæ ab Intest.* c) vid. tit. D. *ad SCtum Silan. Cuiacius* I. Obs. 18. *Radulphus Fornerius* V. Rer. Quotid. 13. nec non *Lipsius* & *Vetranius* in notis ad Tacit. XIII. Ann. 32. & *Franc. de Amaya* L. III. Obs. c. 8. d) v. §. 2. l. h. t. & *Schulting.* in iurispr. Anteiust. p. 668.

§. XXXVII.

SCtum *Trebellianum* de fideicommissariis hereditatibus a); *Turpilianum* de abolitionibus criminum b); SCtum *Traiani* de magistratu conueniendo, si neglexissent a Tutoribus & Curatoribus exigere cautionem c).

a) cuius ætatem indicat L. I. §. 1. D. *ad SCtum Trebell.* v. §. 4. l. *de fideic. heredit.* b) vid. Tit. D. h. & dissert. auctoris sub præsidio *Ephraim Gerhardi* D. de abolitionibus criminum Ienæ 1714. habita. c) v. L. 5. D. *de magistrat. conuen.*

§. XXXVIII.

SCtum *Velleianum* de intercessione mulierum sub Claudio, Marco Silano & Velleio Coss. factum a), a quo aliud *Velleianum* de assignandis libertis b) differt. *Vitrasianum* c); *Volusianum* d); SCtum de vsufructu quantitatum & iurium e).

a) v. L. 2. §. 1. D. *ad SCtum Vellei.* & *Gerard. Noodt* L. I. Obs. c. 18. nec non *Steckii* Vindicat. Anticriticæ cap. 9. b) cuius fit mentio in L. 2. D. *de assign. lib.* c) cuius in §. 2. l. *de vsufr.* L. 69. D. *ad L. Falcid.* & L. 1. C. *de vsufr.*

vsufr. fit mentio. v. *P. Faber* III. Semestr. 12. *Noodt* II. de vsufr. 20. & *Euer. Otto* in præf. T. I. Thes. Iur. Ciu. præmissa; statuam Vitrasii v. apud *Nerium* I. Annal. 32. *d*) v. L. 6. D. *ad L. Iul. de vi publ. & priu.* *e*) v. *Vlpianus* in fragm. 24. §. 26. L. 1. *de vsufr. quemadm. cau. Galuanus* de vsufr. differt. 3. & G. *Noodt* de vsufr. L. II. c. 20.

§. XXXIX.

Præterea etiam nonnulla sita in Iuris nostri Corpore reperiuntur de quorum origine atque auctore plane non constat. Huc pertinet situm, cuius in L. 70. & 71. D. *de hered. instit.* fit mentio *a*), nec non situm de usufructu quantitatum & iurium.

a) vid. Ampliss. *Bynckershoeckii* opusc. De cap. stat. instit. in princip.

§. XL.

De hisce SCtis ex veteribus *Iulius Paullus*, ex recentioribus vero *Antonius Augustinus a*), *Ianus Vincentius Grauina b*), tractarunt. Nec minus *Hoffmannus c*) catalogum eorum exhibuit.

a) in libro de LL. & SCtis, qui Romæ 1583. lucem adspexit. *b*) in orig. Iur. ciu. L. III. *c*) in histor. Iur. p. 178.

§. XLI.

Singularia SCta restituerunt commentariisque illustrarunt suis tum veteres, tum recentiores ICti. Ex veteribus *ad SCtum Orficianum & Tertyllianum*, T. Gaius, *ad Turpilianum* Ælius Marcianus, *ad Libonianum*, *Orficianum*, *Silanianum*, *Tertyllianum*, *Turpilianum* & *Velleianum* Iulius Paullus scripserunt: Ex recentioribus *Macedonianum* Reinoldus *a*), *Marcianum* vero *de bacchanalibus tollendis* Vir Ampliss. Bynckershoeckius *b*) restituerunt.

a) in diss. cit. *b*) in Opusc. De cultu Religion. peregrinæ apud veteres Romanos p. m. 259.

CAP.

CAP. X.

DE IVRECONSVLTIS EORVMQVE RESPONSIS.

§. I.

ICtis Romæ originem dedit *Romuli* inſtitutum, a Græcis acceptum, & in melius reformatum, quo nimirum in fidem patriciorum plebeios dedit, vt, quem vellent ex patriciis, ſibi patronum eligerent *a*).

a) v. *Dion. Halicarnaſſ.* L. II. & *Plutarchus* in vita Romuli.

§. II.

Patricius vocabatur patronus, plebeius cliens, eius erat, clienti iura interpretari, lites pro eo ſuſcipere *a*), atque otium ei tam in publicis quam priuatis negotiis & quidem gratis parare: huius erat, patronum in elocandis filiabus adiuuare, captiuum eiusque liberos redimere, mulctas indictas pro eo repræſentare, & ad ſumtus pro magiſtratu faciendos conferre *b*).

a) vnde *Horatius* II. Epiſt. 1. v. 103. canit:

Romæ dulce diu fuit & ſolenne, recluſâ
Mane domo vigilare, clienti promere iura.

b) v. *Gellius* L. V. c. 3. *Fridericus Brummer* ad L. Cinciam. *Deſiderius Heraldus* L. II. Rer. iudicat. auctorit. cap. 5. nec non *Philipp. à Turre* in Monumentis veteris Antii cap. 11.

§. III.

Non ſolum autem plebs in vrbe in patrocinio erat, ſed & integræ coloniæ, ſocietates, municipiaque ſibi patronos ex patriciis eligebant, vt negotia eorum in vrbe curarent, verbaque pro illis facerent *a*).

a) v. *Cicero* de offic. I. & Philipp. VI. *Sueton.* in Auguſto & Tiberio. Extant quamplurimæ inſcriptiones apud *Gruterum*, *Reineſium* & *Noriſium* Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. c. 7. nec non *Philippi à Turre* in Monument. veteris Antii c. 11. in quibus Coloniarum ac Municipiorum Patroni laudantur. v. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. 4.

§. IV.

Cum autem patroni promiscue omnibus consulentibus, & quidem mercede conducti se dare cœperint, obsoleuit antiquum illud ius patronatus, omnesque, studiorum suorum fiduciam habentes, ad causas ciuium perorandas sunt admissi, ac priuatorum iudiciorum fortuna in ICtorum opinione est sita *a*).

a) v. *Cicero* Top. c. 17. *Brissonius* IV. Select. Antiqu. 16. locumque inuenit illud *Iuuenalis* Sat. VIII. v. 47.

- - - Sæpe ima plebe Quiritem
Facundum inuenias, solet hic defendere caussas
Nobilis indocti, veniet de plebe togata
Qui iuris nodos & legum ænigmata soluat.

§. V.

Primis vero temporibus hi ICti a docendo respondendoque sese abstinebant, posteaquam vero arcanum illud Pontificum, nempe legis actiones, esset diuulgatum, & cum plebe communicatum, responsa iuris tam partibus litigantibus *a*) quam iudicibus, & quidem non solum medio in foro, sed & domi dabant *b*), discipulosque suos, vt eos audirent, & responsa notarent, admittere solebant *c*).

a) Qui deinceps responsa ad iudices adferre solebant. L. 2. §. 47. *de O. I. Cicero* I. de Orat. & *Freherus* II. Parerg. 6. *b*) v. *Cicero* Top. c. 17. & de Leg. I. c. 3. *Pomponius* §. 47. *Georg. Schubart.* Exercit. 2. p. 265. *Ioseph. Nerius* I. Analect. 6. & *Euer. Otto* in Papiniano p. 223. fiebat autem id interdum viua voce & tempore matutino sub galli cantum, vt ex *Horatio* Serm. I. v. 9. & 10. constat:

Agricolam laudas iuris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor vbi ostia pulsat.

c) *Cicero* in Orat. ad Brutum.

§. VI.

Non solum autem ICti a ciuibus consulebantur, sed sese inuicem ipsos consulere solebant; Ita, Proculum

culum Attilicinus *a*), Paulum Rufinus *b*) consuluisse legitur, eodem modo Sexto Cæcilio Africano Iulianus respondit; imo iudicibus sæpius absentes, quid iuris esset, scribebant *c*), vel coram iura explicabant.

a) in L. 17. D. *de pact. dot.* *b*) in L. 4. D. *Quib. ad libert. procl. non licet.* *c*) v. L. 2. §. 47. D. *de Orig. iur.* & *Ioan. Strauchius* in præf. Consiliis Fichardi Giessæ 1677. editis, præmissa.

§. VII.

Nec minus non tantum auctores vnius scholæ, sed etiam alterius sese inuicem consulere solebant. Ita Aristo Iulianum ex Sabinianis in L. 4. D. *de leg. præst.* & Neratius Aristonem ex Proculeianis in L. 3. D. *Quæ res pign. dar.* &c. consuluit. Pari modo aliquis ex Proculeianis Iauolenum in L. 28. *de reb. auct. iud. possid.* interrogauit *a*).

a) v. *Merillius* V. Obs. 29. & 38.

§. VIII.

Solebat autem cliens ICtum alloqui, & veniam petere his verbis: LICETNE CONSVLERE; respondente ICto: CONSVLE, referebatur ei negotium, addita quæstione: QVÆRO, AN EXISTIMES? tunc breuissime *a*) nulla addita ratione *b*), ICtus respondebat; SECVNDVM EA, QVÆ PROPONVNTVR, EXISTIMO, PLACET, PVTO, vel: NON EXISTIMO, NON PLACET, NON VIDETVR *c*).

a) Sicuti ICti breuissimè, ita etiam sæpius obscurè respondebant, hinc *Iuuenalis:*

- - - *Iurisque peritus Apollo.*

v. *Gabriel Vallus* ad L. vn C. *de sententiis, quæ pro eo, quod interest* &c. & *Gilbertus Regius* II. Enantiophan. c. 14. *b*) ICti Romani ad augendam iuris ciuilis dignitatem rationes ciuiles clam populo habebant, ne cauillandi occasio daretur. *Seneca* epist. 95. *Quid quod etiam sine probationibus, ipsa monentis auctoritas prodest. Sic quomodo ICtorum valent responsa, etiamsi ratio non redditur.* v. *Kressii* diss. De rationibus decedendi in vario

rio iure & *Euerard. Otto* de Ædil. Col. & Municip. p. 257. c) v. *Barn. Briſſonius* de form. L. III. L. 19. D. *de lib. & poſtum.*

§. IX.

Præter conſilia, quæ ICti conſulentibus dabant, id etiam agebant, vt leges populi Romani interpretarentur, earumque rationes inueſtigarent, vnde ſæpius inter ſe de iure controuerſo diſputare ſolebant, quæ diſputationes quæſtiones & altercationes dicebantur *a*); hinc formulæ: PLENIUS ROGO, QVÆ AD HÆC SPECTANT ATTINGAS *b*), POSSE DICI *c*).

a) eiusmodi quæſtionum Papinianus Libros 37. conſcripſit, egregium etiam exemplum huius quæſtionis, in auditorio Papiniani ventilatæ, in L. 40. D. *de reb. cred.* ad quam Legem difficillimam Ampl. *Bynckershoeckius* ſingularem librum 1696. conſcripſit, qui Lugd. Batau. 1699. 8. vna cum diſſ. *De pactis ſtricti iuris contractibus in continenti adiectis*, & Diatriba: *De auctore auctoribusque Authenticarum* recuſus fuit. Aliud in L. 43. *de act. E. & V.* occurrit. De hiſce Quæſtionum libris v. *Perrenonius* II. Animadu. c. 11. & *Euer. Otto* in Papin. p. 235. *b*) L. 25. *de lib. leg.* *c*) L. 14. D. *de legat.* 1.

§. X.

Summam autem ICti non ſolum in reſpondendo, ſed etiam in refutandis aduerſariorum ſententiis adhibere ſolebant modeſtiam, quod ex formulis, quibus ad diſſenſum ſuum indicandum vtebantur, ſatis elucet; Ita *Vlpianus* in L. 48. §. 4. D. de ædil. edict. *difficile eſſe*, ait, *vt contineatur* quod negat contineri, & in L. 23. pro ſocio, *difficile eſſe*, inquit, *negare*, quod non vult negare *a*).

a) v. *Gerard Noodt* de dolo malo c. 12. & de tranſact. cap. 24. nec non P. *Burgius* Elect. c. 6. In primis autem ICti formula vtebantur: NON VIDERI, a veteribus petita. qui eandem, quod facile mortales errare poſſunt, in LL. Plebiſcitis, & iudicum cognitionibus religioſe obſeruarunt. v. *Cuiacius* III. Obſ. c.

26.

26. *Duarenus* II. Diſput. Anniu. c. 2. *Henricus Brenckmann.* in diſſ. de legum inſcriptionibus §. 27. & *Hermann. Noordkerk* obſeru. cap. 4.

§. XI.

Eodem modo ICtus in L. 12. §. 1. de aqu. pluu. *ſibi magis placere*, in L. 4. §. 7. de Uſurp. & V. *commodius dici*, L. 3. de Riu. *Ego contra*, *mihi videtur*, *nos & hic opinamur*, L. 11. §. 15. de leg. 3. *procliuior ſum*, L. 59. §. 1. de iur. dot. *vereor ne non ita ſit.* & in L. 45. §. 5. de ritu nupt. *vereor ne poſſit ita eſſe*, ait; de qua veterum ICtorum modeſtia ex profeſſo *Antonius Matthæi a*) egit.

a) in oratione de modeſtia veterum ICtorum, add. *Boeckelen.* de diu. fam. vet. ICtorum c. 7. De modeſtia T. Ariſtonis vid. *Plinius* I. epiſt. 22. de Papiniani *Euer. Otto* in Papin. p. 340. & V. A. *Zacharias Huber* in diſſ. ad L. 63. *de R. N.*

§. XII.

Hoc etiam non minimum modeſtiæ illorum argumentum eſt, quod, rationibus aliorum conuicti, ſententiam ſuam mutare, ac in contrariam concedere non erubuerint. *Papiniani* retractationes in L. 6. de ſeru. export. & L. fin. C. de furt. *Scæuolæ* in L. 23. §. 3. de A. R. D. *Iuliani* in L. 15. §. 1. ad L. Aquil. *Maſſurii Sabini* in L. 17. de hered. inſt. *Vlpii Marcelli* in L. 17. §. pen. de pact. *Mæciani* in L. 17. de iure patron. & *Vlpiani* in L. 92. de C. & Demonſtr. occurrunt *a*).

a) v. *Cuiacius* IV. Obſ. c. 1. *Franc. Marſius Gordonius* Prætermiſſ. c. 11. *Merillius* I. Obſ. 9. *Ger. Noodt* ad L. Aquil. c. 10. *Euer. Otto* in Papin. p. 344. & Proluſio noſtra: *De retractationibus veterum ICtorum, quorum fragmenta in Digeſtis ſuperſunt*, Ienæ 1726. 4. edit.

§. XIII.

Præter reſponſa, quæ conſulentibus ICti dabant, etiam clientes conſilio & induſtria aduerſus nimiam

iuris ſubtilitatem, aut aduerſariorum machinationes muniebant, cautionesque quamplurimas, Græcis *συρημάτικα* dictas, ſubtiliter excogitabant *a*).

a) Ad munus ICti etiam cautiones pertinere *Cicero* I. de Orat. 48. docet. Eiusmodi cautionum librum *Modeſtinus* ICtus conſcripſit, cuius fragmenta *Ioann. Schilterus* & *Henricus Brenckmannus* collegerunt, atque peculiaribus ſcriptis illuſtrarunt.

§. XIV.

Sæpius etiam prudentes in commune conſulebant, & quam, poſt varias altercationes, communi ſuffragio deciſionem inueniebant, diſputationem fori adpellabant, eamque vſu fori accedente ad ſimiles caſus extendebant, de qua fori diſputatione iam cap. IV. a nobis fuit actum.

§. XV.

Præterea ICti ex principiis generalioribus ſpeciales regulas deducebant *a*), aut regulas ab anteceſſoribus datas repetebant, & confirmabant, vel aliis modis iurisprudentiam Romanam illuſtrabant, vnde tot regularum, definitionum, diſputationum, veroſimilium, inſtitutionum, opinionum & Digeſtorum libri ſunt orti *b*).

a) Licet difficile fuerit antiquis ICtis, regulas eiusmodi generales breui complexu edere L. 202. *de R. I.* Quintus tamen Mucius primus vadum tentauit, ac regulas iuris compoſuit, L 2. §. 42. *de O. I.* quem deinceps Seruius Sulpitius & Pomponius ſecuti ſunt, vſque dum Papinianus duos definitionum libros edidit, atque in illos æquiſſimas iuris regulas retulit. v. *Merillius* ad L. Deciſiones p. 64. & *Euer. Otto* in Papiniano p. 244. De uſu Regularum iuris vid. *Mercerius* II. Opin. cap. 16 *b*) De libris Quæſtionum, Diſputationum, Aſſeſſoriorum, Diſceptationum & Decretorum v. *Perrenonius* II. Animadu. II. De libro Maſſurii Sabini Memoralium *Pitiſcus* in Lexico v. *Memoriales.*

§. XVI.

§. XVI.

Nec minus ICti vel libros aliorum ſupplere, illuſtrare, illisque aliquid addere, vel etiam reprehendendi animo ad aliorum libros ſcribere ſolebant. Vnde libri *Iauoleni* ex Caſſio, *Iuliani* ex Minucio Natali *a*): *Maſſurii Sabini* libri ſeu notæ ad Vitellium *b*) *Vlpii Marcelli* ad Iulianum, *Vlpiani* ad Vlpium Marcellum, *Paulli* ad Sabinum & Plautium *c*), *Paulli*, *Vlpiani* & *Martiani* ad Papinianum in iure noſtro paſſim occurrunt.

a) Ad horum imitationem ex recentioribus *Merillius* tres libros ex Cuiacio Pariſ. 1638. 4. edidit, quibus *Oſius Aurelius* Diſpunctorem ſuum Aureliæ 1642. 4. oppoſuit. *b*) v. *A. Auguſtinus* I. Emend. 6. *Iac. Curtius* II. Coniect. 2. *Ioſeph Nerius* II. Analect. 22. *Petr. Perrenonius* II. Animadu. 6. *Guil. Beſt.* in ratione emendandi leges c. 8. & V. A. *Corn. Bynckershoeckius* ad L. Rhodiam de iactu p. 4. *c*) v. pr. I. *de hered. inſtit.* ibique Dn. *Boëhmer* in not.

§. XVII.

Ex hiſce ICtis, qui veteres in iure noſtro dicuntur *a*), quorumque iurisprudentia dicitur media *b*), quod primum *M. Aurelius Galuanus* detexit *c*), celebres præ ceteris fuerunt *Tiberius Corruncanius*, qui primus referente *Pomponio d*) iuris ciuilis ſcientiam Romæ profeſſus eſt, quique teſte *Cicerone e*) tantæ fuit ſapientiæ, vt ad eum de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur.

a) in L. 3. §. 19. *π. de A. vel A. P.* L. 1. §. 9. & L. 31. *ad L. Falcidiam*, licet negandum non ſit, etiam primos illos ICtos, qui ſub imperatoribus floruerunt, hoc nomine venire. v. L. 3. § 19. de *adqu. vel amitt. poſſ.* & L. 31. *ad L. Falcid.* vnde etiam *Cuiacius* ad L. 37. D. *de vſurp. & V.* ex veteribus vltimos Sabinum & Caſſium fuiſſe ait. *b*) in §. 31. *de legit. agnat. ſucceſſ.* *c*) in diſſ. de vſufr. c. 6. *d*) §. 35. *e*) L. III. de Orat.

§. XVIII.

§. XVIII.

P. Papyrius Legum Regiarum collector; *Manius Manilius Ciceroni* princeps ciuitatis dictus *a*); *Appius Claudius Cæcus*, vel etiam *Centummanus*, vti eum *Pomponius b*) appellat, qui libellum de Legis actionibus composuit, quem Cneum Flauium surripuisse, & populo dedisse supra annotauimus.

a) L. I. de Finib. c. 4. Huic Manilio *Euer. Otto* in præfat. T. I. Iur. Ciu. præm. nomen suum vindicauit. *b*) §. 36. vid. L. 1. §. 5. D. *de postul. Suetonius* in Tiberio, de hoc Appio etiam *Ouidius* L. VI. Fast. canit:

Appius est auctor Pyrrho, qui pace negata
Multum animo vidit; lumine captus erat.

De hoc Appio Claudio eiusque honoribus elegans est inscriptio apud *Petrum Marcellinum Corradinum* in Vet. Latio III. c. 20. & alia apud *Gruterum* p 389. Quatenus autem litteræ caninæ *R.* inuentor dici possit? viri doctiss. *Bynckershoeckius* in prætermn. ad §. 36. L. 2. *de O. I.* & *Euer. Otto* in præf. T. I. Thes. Iur. ciu. præm. explicant.

§. XIX.

S. *Ælius* Æliani iuris auctor, quem *Tullius* maximum oratorem maximumque ICtum prædicat *a*). *Marcus Cato* Porciæ familiæ princeps, & regulæ Catonianæ auctor *b*); *Publius Mucius* & *Quintus Mucius Scæuolæ* pater & filius, viri Iuris ciuilis scientia florentissimi, quorumque domus oraculum ciuitatis fuit dicta, eius mentio fit in L. 36. D. *pro soc.* & L. vlt. *de legat.* hic vero cautionem Mucianam *c*) invenit, & librum ὅρων aliosque decem & octo, quibus ius ciuile antea confusum in ordinem redegit, composuit *d*).

a) Quem Justinianus in L. 1. p. 2. C. de comm. seru. manumis. *iuris antiqui auctorem* appellat, unde male *Cuiacius* pro S. Ælio S. Cæcilius legit. v. *Merillius* Lib. II. ex Cuiacio p. m. 294. *b*) v. Tit. 7. Dig. Lib. 34. Catonianæ sententiæ mentio fit in L. 86. *de cond. & demonstr.* vid. etiam L. 10. §. 1. *de ædil. Ed.* L. 44. *Solut. matrim.*

matrim. L. 5. §. 1. *de V. O.* & L. 98. §. 1. eod. vbi eiusdem obſeruationem de menſe intercalari, ex iure Pontificio petitam, perſpicimus. De libris a Catone editis v. *Gellius* XIII. 18. Inſcriptiones de hoc Catone v. apud P. *Seruium* in Miſcell. T. II. Miſcellan. Ital. p. 77. *c*) de hac cautione vid. L. 79. §. 2. & 3. D. *de Condit. & demonſtrat.* De hiſce Muciis v. *Val. Maxim.* VIII. c. 12. vbi tamen pro *iure Prætorio*, legendum eſſe *iure prædiatorio Pighius* in notis & *Gilbertus Regius* Enantioph. c. 27. obſeruauit. conf. *Iac. Curtius* I. Coniect. 27. *d*) ex quibus multa Digeſtis inſerta ſunt loca, quæ *Franciſcus Balduinus* collegit, & in ſuis Scæuolis, ſeu de Iurisprudentia Muciana libro 1558. 8. Baſileæ edito, commentariis egregie illuſtrauit.

§. XX.

Quintus Tubero Panætii non Panſæ, vti quidem *Pomponius a*) ait, auditor, a quo diſciplina Stoica ita fuit imbutus, vt Stoicam grauitatem in omnibus ſuis actionibus & moribus expreſſerit; maximam autem eius in iure fuiſſe auctoritatem ex L. 7. §. 1. de *ſupellect. leg.* patet; meminit etiam eius *Iauolenus* in L. 77. *de C. E. & V.* & *Vlpianus* in L. 13. §. 30. π. *de A. F. & A.*

a) §. 40. Huius ICti mentionem *Gellius* XIV. 2. facit, & diuerſus eſt ab Ælio Tuberone, cuius idem Lib. XXII. meminit. v. *Valer. Maxim.* IV. c. 9. p. 356. edit. Torrenii.

§. XXI.

Mucii auditores fuerunt quam plures *Aquilius Gallus* ſtipulationis Aquilianæ, quam formulam ICtus *Florentinus* in L. 18. §. 1. D. *de acceptil.* & *Tribonianus* in §. 1. I. *Quib. mod. toll. obligat.* deſcribunt, artifex *a*); *Publius Rutilius Rufus*, *Lucius Balbus*, *Sextus Papirius*, & *Caius Iuuentius*.

a) v. *Ioann. Strauchii* vita C. Aquilii Galli inter program. a Conſultiſſimo Dn. *Budero* coniunctim Ienæ 1720. 8. edita pag. 112. & Clar. *Heineccii* de C. *Aquilio Gallo* Oratio 1731. recit. Ab hoc ICto diuerſus eſt Ælius Gallus. v. *Gellius* XVI. 5. & *Macrobius* VI. Saturn. 8.

§. XXII.

§. XXII.

Horum discipulus *Seruius Sulpicius* fuit, qui primus, teste *Cicerone a*), artem, quam dialecticam vocant, ad iurisprudentiam attulit, & obiurgatus a Q. Mucio, cum ad consulendum eum de re amici venisset, quod ius, in quo versaretur, ignoraret *b*), iuri ciuili adeo operam dedit, ut prope centum & octoginta libros, narrante *Pomponio c*), reliquerit.

a) in Bruto cap. 41. *b*) Hic Seruius Sulpicius, quasi vlciscens suam iniuriam, Mucium postea notauit v. §. 2. I. *de Societ.* L. 30. *pro socio*, L. 3. §. 6. *de pen. leg.* *Gellius* IV. 1. *Merillius* II. 2. & *Freher.* II. Parerg. 1. §. 43. v. *Ioann. Strauchii* vita huius ICti inter programm. p. 68. De hoc Sulpicio elegans est inscriptio apud *Reinesium* Classe VII. Inscriptione 30.

§. XXIII.

A Seruio Sulpicio iuris disciplinam didicerat *Alphenus Varus a*) Epicureæ sectæ deditus *b*), qui in iuris scientia adeo excelluit, vt non solum XL. Digestorum libros *c*), quos Paulus ICtus in ordinem redegisse videtur, sed etiam Coniectaneorum seu, vt alii malunt, Collectaneorum, quorum secundum *Gellius* citat *d*) reliquerit; vitam huius ICti *Henricus Brenckmannus* conspectui π *e*) adiecit.

a) alius hic *Alphenus* ab eo fuit, qui tempore Othonis & Galbæ vixit, de quo *Tacitus* Lib. II. Ann. c. 29. & 43. Lib. III. c. 36. & *Plutarchus* in Othone. *b*) vti ex L. 76. D. *de iudic.* patet. vid. tamen *Iacobus Cuiacius* L. XXVI. Obs. 40. & *Menagius* ad Laërtium Lib. X. p. 63. *c*) qui in Indice π. præmisso recensentur. non magnæ tamen eius sententias inter ICtos auctoritatis fuisse, ex L. 72. *de leg.* 2. patet. *d*) Lib. VI. c. 5. *e*) Amstelod. 1709. edito v. excerptum e litteris *Christfr. Wæchtleri* ad I. B. M. in Actis Erud. a. 1711. p. 21. promisit etiam *Euerardus Otto* Alphenum Varum ab iniuriis vindicatum, quem auide expectamus.

§. XXIV.

C. *Aulus Ofilius*, qui teste *Cicerone a*) viuente adhuc *Seruio* præceptore maximam in respondendo habuit auctoritatem, quique iudice Pomponio *b*) Trebatio & Cascelio doctior fuit; reliquit libros de iure ciuili plurimos, de Legibus, vicesima, iurisdictione, ad Edictum Prætoris, & de actionibus *c*).

a) L. VII. ad famil. epist. 21. *b*) §. 45. *c*) v. *Menagius* amœnit. iur. ciu. c. 42.

§. XXV.

Eodem tempore vixit *Trebatius Testa a*) Cornelii Maximi auditor, & Labeonis præceptor, Ciceroni vero admodum familiaris *b*), cuius suasu Augustum codicillorum vsum recepisse, Imperator testis est *c*); Proculeianæ sectæ auctorem eum *Ioannes Bertrandus d*), motus verbis Ciceronis *e*) *familiam duxit in iure ciuili*, facit, sed familiam ducere esse prouerbialem loquendi modum, idemque significare, quod præcipuum est, nemo est qui non intelligit.

a) Epicureis illum multi, propter verba Cicer. Lib. VII. ad fam. epist. 12. *Indicauit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum*, accensent, sed Ciceronem ludere, vt in aliis locis, recte obseruauit *Schilterus* in Manud. ad philos. mor. cap. 1. §. 6. vid. *Everard Otto* in not. ad orat. de Stoica veterum ICtor. philosophia p. m. 251. *b*) v. Epist. 1. L. IV. ad famil. *c*) in §. 1. I. *de Codicill.* *d*) Lib. II. Vit. ICtor. c. 18. *e*) L. VII. epist. 5.

§. XXVI.

Huius *Trebatii* ICti, quem *Cicero*, *Iulius Cæsar* & *Augustus* magni fecerunt, *Ammianus* vero *Marcellinus a*) inter præstantissimos ICtos numerauit, laudibus multum *Nicolaus Heinsius b*) detrahere, eiusque sententias plerumque in Digestis reiici, variis eam in rem adductis locis, probare voluit, sed *Trebatii* defensionem doctissimus *Gundlingius* in se suscepit, eumque ab Heinsii iniuriis liberauit *c*).

a) L. XXX. c. 4. b) in diss. de Satyra Horatiana. c) in pecul. dissert. Halæ habita.

§. XXVII.

Trebatio & Ofilio æqualis fuit *Cascelius* Q. Mucii & Volcatii auditor, quem *Macrobius a)* ICtum miræ vrbanitatis & libertatis nominat; scripta eius incognita sunt, præter librum benedictorum, cuius *Pomponius b)* meminit, quis autem ille liber fuerit, inter Doctores non satis constat *c)*.

a) L. II. Saturnal. c. 8. b) §. 45. c) v. *Menagius* amœnit. iur. ciu. c. 8. *Scipio Gentilis* I. Parerg. 38. & *Freher.* I. Parergor. 3. & *Ioannes Strauchius* in vita huius ICti inter programm. pag. 62. ad imitationem Cascelii *Marcus* à *Lyclama* ICtus Benedictorum libros quatuor aduersus maledicta *Antonii Fabri*, qui eum in libris de erroribus pragmaticorum reprehendit, conscripsit.

§. XXVIII.

Præterea ICtorum catalogo etiam *M. Tullium Ciceronem Guilielmus Budæus a)*, *Franciscus Balduinus b)*, *Reinerus Bachouius c)*, *Guilielmus Grotius d)*, *Nicolaus Sudorius e)* & *Antonius Schultingius f)* inferunt, sed rectius alii g) *Ciceronem*, qui ipse a ICtis se separare videtur *h)*, albo ICtorum non inscribunt.

a) ad L. 1. *de I. & I.* b) qui integrum de Iurisprudentia Ciceronis librum conscribere voluit. c) ad Fabri error. pragmat. Decad. 49. err. 9. d) de vit. ICtor. L. I. c. 9. e) in disputat. ciuil. libro ad L. 13. C. *de iudiciis.* f) in orat. de Iurisprudentia Ciceronis Francecker. recitata. g) vt amplissimus *Bynckershoeckius* in prætermissis ad §. 46. L. 2. *de O. I.* h) epist. 19. L. VII. & c. 13. Oration. pro Muræna, vbi nimis abiecte de ICtis loquitur.

§. XXIX.

Licet autem hi ICti non solum clientibus, sed & iudicibus responsa dederint, non tamen ea sub libera republi-

republica vim & auctoritatem iuris habuerunt, nec iudices obligarunt? *Augustus* enim primus respondendi de iure facultatem ICtis per modum beneficii concessit, iudicesque, ne ab eorum responsis recederent, adstrinxit *a*), vnde etiam ab hoc tempore ICti *iuris conditores b*) & *iuris auctores c*) sunt dicti.

a) v. §. vlt. L. 2. *π. de orig. iur.* Quod si tamen dissentirent inter se, qui consulebantur, liberior & solutior iudicandi potestas iudicibus competebat, nec obstat §. 8. I. *de Iure N. G. & C.* ibi enim multi *non facile* vel *non temere* legunt. v. *Grauina* in Origin. Iur. Ciu. c. 40. & *Perrenonius* II. Animadu. 11. *b*) v. L. 17. *π. de iur. patron.* L. 120. *de V. S.* L. 25. C. *de nupt.* *c*) v. L. 39. *de A. E. & V.* L. 32. *de vsur.* & L. 3. C. *de repud.* nec non *Albericus Gentilis* Lib. III. Epist. cap. 3.

§. XXX.

Non autem *Augustus* hanc responsis ICtorum tribuit vim, vt maior iuris auctoritas esset, vti *Pomponius a*) narrat, nec vt responsa ICtorum Prætoris regnum euerterent, vti *Hubero b*) placuit, sed vt eo ipso sibi legislatoriam potestatem callide vindicaret, ac Leges Romanas per ICtos statui præsenti accommodaret *c*).

a) §. vlt. *b*) auspic. domest. V. p. 178. *c*) v. Dn. *Thomasius* in Næuis iurispr. Anteiust. p. 70. & *Heineccius* in Syntagm. antiquit. p. 77.

§. XXXI.

In dubium quidem hoc Augusti factum *Iacobus Gothofredus a*) vocauit, & partim ante Augustum responsorum auctoritatem iam saluam, partim a Valentiniano III. stabilitam fuisse, censuit, sed rationes eius solide illustris *Thomasius b*) excussit.

a) in Comment. ad C. Theod. L. I. Tit. 5. p. 32. *b*) in Næuis pag. 67.

§. XXXII.

Seruarunt idem institutum sequentes Imperatores,

 excepto

excepto *Caligula*, qui referente *Suetonio a)*, totum ICtorum ordinem abolere voluit, nisi quod ſub *Tiberio* & ſucceſſoribus reſpondendi facultatem ab Imperatore impetrare cogerentur, quod tamen iterum *Hadrianus*, auctore *Pomponio b)*, ſuſtulit.

a) in eius vita c 34. conf. *Mercerius* in Conciliat. p. m. 123. b) §. 47.

§. XXXIII.

Sicuti autem ICti & vitæ ratione plane diuerſi, & ingenio doctrinaque diſſimiles erant, ita contigit, vt in ſtudio iuris ciuilis, partim ex æmulatione & diſſentiendi ſtudio, partim ex diuerſo ius & æquum interpretandi modo, dum alii ſtrictæ iuris rationi adhæreſcerent, alii in æquitatem procliuiores eſſent, & legum aſperitatem verecunde lenire vellent, in partes diſtraherentur; diuerſæque ICtorum familiæ orirentur, quarum controuerſiæ iurisprudentiam Romanam mirifice turbarunt.

§. XXXIV.

Primi diuerſarum ſcholarum auctores fuerunt *Ateius Capito* & *Antiſtius Labeo*, qui ambo ſub *Augusto* floruerunt, ille quidem Sabinianæ ſeu Caſſianæ, hic vero Proculeianæ ſeu Pegaſianæ ſcholæ princeps; quarum Scholarum ſeriem & ſucceſſionem in compendioſa tabella *Antonius Auguſtinus a)*, *Antonius Contius b) Iacobus Gothofredus c)*, *Criſtian Otto a Boeckelen d)* & *Petrus Lambecius e)* exhibent.

a) Lib. III. Emend. c. 4. b) Lib. I. Subſeciu. lect. c. 12. c) in Manual. iur. d) de diuerſ ICt. fam. cap. 2. quibus *Gottfridi Maſcouii* exercit. inaugur. De Sectis Sabinianorum & Proculianorum in iure ciuili Altorfi 1724. ventilata, addi poteſt. e) in Prodr. Hiſtor. Litter. p. 232.

§. XXXV.

Ceterum, quæ *Labeonem* inter & *Capitonem* extitere

ſtitere controuerſiæ, ex diuerſitate ingeniorum maximam partem fuiſſe ortas, ſuſpicari licet; *Labeo* enim, dum Stoicam affectaret ſeueritatem, libertatis priſtinæ ſtrenuus defenſor *a*): *Capito* contra aulæ deditus, ille nouator erat, ac a ſententia veterum lubenter recedebat *b*): hic vero veterum veſtigia premebat *c*), hic honorum appetentiſſimus erat; ille vero etiam delatos ſibi repudiabat; diuerſos horum ICtorum mores præter *Pomponium d*) *Edmundus Merillius e*) *Chriſtian Otto a Boeckelen f*) *Cornelius Eckius g*) *Chriſtian. Thomaſius h*) & *Godfried Maſcou i*) notarunt.

a) eius παῤῥησίας exempla apud *Sueton.* in Auguſto c. 54. & *Dione Caſſio* L. LIV. proſtant. *b*) exempla vid. in L. 1. §. 41. D. *depoſ.* L. 1. § 2. *de peric. & comm. rei vend.* L. vlt. *de iur. deliber* L. 31. *de vſufr. & vſu leg.* v. *Petr. Perrenonius* Lib. I. Animadu. 21. *c*) v. *Gellius* Lib. XIII. c. 12. *d*) in §. 47. *e*) L. I. Obſ. c 3. & L. V c. 54. *f*) cap. 2. *g*) in oratione de hiſce duobus ICtis 1692 Vltraiect. recitata. *h*) in comparatione horum ICtorum inter programm. pag. 1. *i*) in citat. exercit. inaugur.

§. XXXVI.

Quæ autem & ingeniorum & doctrinæ inter Antiſtium Labeonem & Atteium Capitonem interceſſit diuerſitas, illa etiam ad eorum ſectatores Proculeianos & Sabinianos propagata fuit; *Proculiani* enim magis a partibus Stoicorum erant: *Sabiniani* vero diuerſas ſequebantur ſententias *a*), *illi* ſubtilitatem iuris & ſtrictam diſputandi ſequebantur rationem *b*): *hi*, quod æquius erat ac benignius, aduerſus ſtrictam diſputandi rationem & verborum ſubtilitatem probabant *c*), *illi* veterum regulis inſiſtere nolebant: *hi* regulis iuris antiqui, quæ fluxerant ex iure ciuili ſiue interpretatione prudentum, inſiſtebant, probabantque a maioribus conſtituta,

licet eorum non possent reddere rationem *d*).

a) Hinc *Arrianus* IV. Diss. Epict. c. 3. Massurium & Cassium Sabinianos his verbis perstringit: *Hæ sunt illinc missæ leges, hæc Edicta, horum interpretem esse oportet, his parere, non Massurii & Cassii præceptis.* v. *Merillius* I Obs c. 20. & 27 Lib. IV. c. fin. & ad L. Decis. p. 79 & 82 *b*) *Idem* I. 3. *c*) v. L. 51. *ad L. Aquil.* L. 20. *de R. C.* L. 13. *de lib. & postum.* *d*) *Merillius* l. c. 3. & 5.

§. XXXVII.

Sicuti autem sectam Capitonis *Massurius Sabinus a*), Labeonis vero *Proculus* propagauit, ita primum de scholæ Sabinianæ auctore eiusque successoribus nobis erit agendum.

a) Vtrum Massurius, an Masurius scribendum sit? vid. *Euer. Otto* in præf. T. I. Thesauri Iur. Ciu. præm.

§. XXXVIII.

Massurius Sabinius, a quo Sabiniani *a*) nomen habent suum, quique primus responsa sua, non vti ante viva voce, sed in scriptis dedit, sub Tiberio floruit, variosque iuris ciuilis libros, & inter hos commentarios ad Edictum Prætoris, ex quibus quintum *Paullus* ICtus allegauit *b*), reliquit. *C. Cassius Longinus* Sabini discipulus fidelisque ac tenax eius dogmatum seruator fuit *c*), vnde nihil frequentius in iure nostro, quam *Sabinum* & *Cassium* ita sentire, & sicuti a suo nomine Scholam Sabinianam appellari voluit Cassianam, ita etiam Cassianæ scholæ princeps ac parens vocatur *d*), discipulique eius Cassiani *e*) ab eo sunt dicti.

a) v. L. 11. D. *de donat. inter V. & V.* & L. 11. *de A. R. D.* *b*) in L. *suo victu de oper. libert.* de eius libris Memorialium vid. *Gellius* IV. 20. & *Gronovius* in not. *c*) v. L. 19. π. *de recept. qui arbitr.* & *Freherus* II. Parerg. 15 *d*) v. *Plinius* L. VII. epist. 24. *e*) v. L. 35. π. *de mort. caus. donat.* & L. 18. π. *de furt.* De Massurio

furio Sabino *Dan Guilielm. Mollerus* in peculiari diſſ. Altorfi 1693. habita, de Caſſio Longino vero *Ioann. Strauchius* in vita eius inter programm. p. 30. & *Noriſius* in Cenot. Piſan. Diſſ. II. p. 332. conferri merentur.

§. XXXIX.

Caſſium excepit *Cœlius Sabinus* tempore Veſpaſiani clarus, quique Sabinianorum iterum induxiſſe nomen creditur; huius ſucceſſor fuit *Iauolenus Priſcus*, qui poſt tempora Veſpaſiani floruit, cuiusque indolem & conditionem prolixe *Plinius* a) nobis deſcribit; *Aburnius Valens*, quem in conſilio Antonini Pii fuiſſe, *Capitolinus* b) refert.

a) L. VI. epiſt. 15. ubi illum dubiæ fuiſſe ſanitatis, ſcribit. b) in vita Antonini.

§. XL.

Nominatur a Pomponio a) inter ICtos etiam *Tuſcianus*, quem tanquam hominem ignotum choro ICtorum expellunt, & alium in eius locum ſubſtituunt, ita Bertrandus b) *Tuſcium Fuluianum* adoptauit, Antonius Auguſtinus c) & Menagius d) *Mæcianum* pro Tuſciano ſubſtituerunt, *Grotius* e) contra de adoptando *Viuiano* deliberauit, ſed cum *Tuſciani* nomen etiam alibi f) occurrat, horum virorum opiniones recte a *Bynckershoeckio* g) reiiciuntur.

a) §. 47. b) de Iurispr. II. 54. c) in not. ad librum de Nomin. propriis Pandect. p. 24 d) in amœnit. iur. ciu. c. 5. in eadem opinione eſt *Ioann. Strauch.* in Mæciano inter programm. p. 46. e) L. II. c. 11. f) in L. 18. C. *mand.* g) in prætermiſſ. ad Pomponium.

§. XLI.

Iauoleni diſcipulus fuit *Saluius Iulianus*, de quo capite ſequenti plura dicemus; præterea inter Sabinianos etiam *Sextus Cæcilius Africanus* a), *Terentius*

 Cle-

Clemens, *Minucius Natalis*, *Lucius Volusius Mæcianus b)* & *Vinidius Verus* referuntur, de quibus *Rutilius*, *Bertrandus* & *Grotius* conferri possunt.

a) v. *Gellius* XX. 1. *Menagius* c. 23. & *Strauchii* Africanus pag. 55. b) cuius de asse & eius partibus libellus, a *Vineto* Parisiis 1565. 8. editus, a *Cuiacio* Codici Theodosiano, & à *Gronouio* libro de Sestertiis adiectus, nec non à *Græuio* cum Vineti & Gronouii notis Tom. XI. Thesaur. Antiq. Rom. insertus. superest. vid *Strauch.* in Mæciano p. 46. *Menagius* cap. 5. *Bynckershoeck.* ad L. ἀξίωσις *de Iactu* & *Euer. Otto* in præf. T. I. Thes. Iur. Ciu.

§. XLII.

Venimus nunc ad Labeonis sectatores, inter quos primus *M. Cocceius Nerua*, sub Tiberio a) clarus, eminet; excepit Neruam *Sempronius Proculus b)*, qui Proculianæ Sectæ nomen dedit, ex cuius scriptis soli epistolarum libri octo in indice Digestorum memorantur.

a) Tiberio familiarissimum fuisse *Pomponius* §. fin. & *Tacitus* L. IV. Ann. c. 58. & L. VI. c. 26. testantur, vnde *Perrenonius* II. Var. 24. fallitur, qui ad Cæsaris ætatem ascendit. b) De hoc *Proculo* aliisque eiusdem nominis v. P. *Burman.* in not. ad Petron. p. 169. & *Euer. Otto* in præf. cit.

§. XLIII.

Eodem tempore floruit *Cocceius Nerua* filius, qui annos septendecim natus de iure responsitasse, ab Vlpiano a) narratur; cuique Vlpianus multum tribuisse videtur b); Nec non *Longinus* a Cassio Longino longe diuersus c).

a) in L. 1. §. 3. *de postul.* *Menagius* in Amœnit. Iur. c. 2. b) v. L. 13 §. 7. *de vsufr.* & L. 3. §. 8. *de pecul.* c) v. *Pomponius* §. 47.

§. XLIV.

Proculo cum Nerua & Longino successit *Pegasus a)*, qui tanta Sectæ Proculianæ dogmata prose-

cutus

cutus eſt fama, vt, qui eum ſecuti, Pegaſiani dicti fuerint; Pegaſum *Iuventius Celſus* pater & filius, Proculianæ ſcholæ ſtrenui ſectatores *b*), exceperunt.

a) Pegaſiani SCti cum Puſione Coſ. auctor. cuius etiam *Iuuenalis* Sat. 4. v. 77. meminit. v. *Strauchii* Pegaſus inter progr. p. 75. *b*) diſſentionem patris & filii *Vlpianus* in L. 3. §. 7. *de condict. cauſ. dat.* notauit. v. *Strauchii* Celſi p. 12. *Iac. Curtius* II. Coniect. 22. *B. Briſſonius* III. Sel antiq. 7 *Nerius* II. Annal. 6. *Pitiſcus* in Lexico v B. pro F *Euer Otto* in cit. præſ. & *Franc. de Roy* ad L. 51. D. *de A. R. D.* vbi Celſum ICtum ab A. Cornelio Celſo Medico diuerſum eſſe, monſtrat. add. Cl. *Heineccii* Orat. de P. Iuventio Celſo a. 1727. recit.

§. XLV.

Agmen huius ſcholæ apud Pomponium claudit *Neratius Priſcus a*), qui ſub Traiano & Hadriano floruit, ſed hiſce alii *Attilicinum*, *Titum Ariſtonem* a Plinio *b*) laudatum, *Vlpium Marcellum* D. Pii coætaneum *c*), *Vrſeium Ferocem d*) & *Iunium Mauricianum e*) recte addunt.

a) De *Neratii* libr Membranorum v. *Colerus* Parerg. c. 23. huius frater *Marcellus* in L. 43. de *fundo inſtr.* dicitur, qui cum Vlpio Marcello non eſt confundendus. *b*) Lib. I. epiſt 23. *c*) vid. de ætate, ſecta *Vlpii Marcelli* de libris Digeſtorum eiusdem, & notis Vlpiani ad Marcellum *Edmundus Merillius* L. VII. Obſ. c. 18. & *Iac. Curtius* I. Coniect. 38 Hic *Vlpius Marcellus* notas ad Iulianum ſcripſerat, eumque, quacumque poterat ratione, reprehenderat; verum, quod *Iulianus* paſſus fuit a *Marcello*, id *Marcellus* ab *Vlpiano* paſſus eſt; hic enim, vt *Iulianum* vlciſceretur, notas ad *Marcellum* ſcripſit. v. *Merillius* l. c. *Pancirollus* II. Var. lect c. 131. & *P. Perrenonius* II. Var. lect. c. 23. *d*) Quis ille *Ferox* fuerit & qua ætate vixerit? v. idem l. c. *e*) vid. idem *Perren.* l. c.

§. XLVI.

Veſtigia diſſenſionum, inter diuerſas ſcholas agitatarum, in corpore iuris noſtri occurrunt quampluri-

plurima, quæ a *Christophoro Othone Boecklenio a)* *Edmundo Merillio b)* & *Gothofredo Mascouio c)* recenſentur.

a) de diuerſ. fam. vet. ICtorum c. 8. b) in Obſeru. libris. c) Sectis Sabin. & Proculian. cap. 8.

§. XLVII.

Cum itaque quælibet ſecta ſuos auctores habuerit, non immerito quæritur, quænam magis ſecta præualuerit, Sabinianorumne, an Proculianorum; Et quidem vbi diuerſæ fuerunt ſectarum ſententiæ, ad principem relationes factas eſſe, eamque ſententiam magis probatam, quam princeps confirmaſſet, recte *Edmundus Merillius a)* exiſtimat.

a) L. I. Obſeruat. cap. 5. & L. VII. c. 11. Ita Proculeianorum Sententia aduerſus Sabinianos probata fuit, quod eam principes admiſiſſent. v. §. 2. l. *de empt. & vendit.* L. pen. C. *de rer. permut.*

§. XLVIII.

Hinc accidit, vt pleræque diverſarum ſcholarum controuerſiæ ſub Imperatoribus *Seuero* & *Antonino*, qui præſtantiſſimos in conſilio habebant ICtos, & ſub quibus calor iſte ſectarum refrixerat, reſcriptis illorum deciſæ fuerint, quo *Tertullianus*, cum ait *a)* *Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem, & ſqualentem ſilvam legum, nouis principalium reſcriptorum, & edictorum ſecuribus truncatis, & cæditis!* Edmundo Merillio *b)* reſpexiſſe videtur.

a) in apologet. cap. 4. b) v. L. I. Obſ. c. 5. Quod ſi itaque reſcriptis principum aliquid deciſum eſſet, hiſce ICti vtebantur formulis: *Non ambigitur. Nemo ambigit hodie.* v. *Merillius* VII. 18. & Proluſio noſtra, de ICtis Erciſcundis §. 27.

§. XLIX.

Reliqui ICti, qui ſub *Antonino Pio*, *Diuis fratribus*, & ſubſequentibus Imperatoribus floruerunt, media

dia via incesserunt & in conciliandis aliorum sententiis laborarunt, vnde etiam *ercijcundi* & *miscelliones* sunt vocati, de quibus *Stephanus Morinus a) Edmundus Merillius b)* & *Euerard Otto c)* egerunt.

a) in Dissertationibus, quibus multa antiquitatis monumenta illustrantur p. 105. b) L. I. Obseruat. c. 6. & Lib. VIII. c. 1. c) in Papiniano p. 297. & in orat. de philosophia ICtorum Stoica.

§. L.

Diuersa autem ratione hos ICtos *erciscundos* siue *miscelliones* extitisse, & I, vel mediam inter diuersas sectas viam elegisse, vel II, ex diuersis sententiis vnam conflasse, vel III, vtramque, licet diuersam, probasse, vel IV, partim hanc, partim illam elegisse, vel V, neutram sine distinctione admisisse, vel denique VI, alterutram sectarum sententiam Imperatorum rescriptis confirmasse, in Prolusione nostra, *De ICtis erciscundis & Miscellionibus, quorum fragmenta in Digestis supersunt*, ex professo commonstravimus a).

a) Jenæ 1728. 4. add. *Gotfridi Mascouii de Sectis Sabinianorum & Proculianorum in Iure Ciuili*, Diatriba, inserta est disquisitio, *de Herciscundis* Lipsiæ 1728. 8.

§. LI.

Media itaque via *S. Pomponius, T. Gaius, Tertullianus, Cerbidius Scæuola, Marcianus Venuleius Saturninus, Æmilius Papinianus, Claudius Tryphoninus, Iulius Paullus, Domitius Vlpianus, Æmilius Macer & Herennius Modestinus* incesserunt.

§. LII.

Ad *S. Pomponium* itaque quod attinet, cum inter Papiniani discipulos & Alexandri Seueri familiares *Riuallius, Rutilius, Cocceius, Bertrandus, Lambecius* & alii, moti auctoritate *Lampridii a)*, collocant, sed cum veteres Codices neque Pomponii ne-

que aliorum, in vulgatis editionibus memoratorum, faciant mentionem, merito illorum opinionem reiicimus, eumque ſub Antoninis vixiſſe, firmiter nobis perſuademus.

a) vid. L. 14. D. *de pollicit.* & *Bernhardi Henrici Reinoldi* oratio de S. Pomponio Herbornæ 1710. recitata; huius ICti leges, quæ ex libro ad Sabinum in Digeſtis reliquæ ſunt, *Henricus Theodorus Pagenſtecher* collegit, ſecundum argumenti ordinem diſpoſuit & explicuit Lemgou. 1725.

§. LIII.

Titus Gaius diui Pii temporibus floruit *a*), & plures libros *b*) ſcripſit, ex quibus duo Inſtitutionum libri, olim in deliciis habiti, & in ſcholis præcipue ſtudioſis expoſiti *c*), a Wiſigothis vero deformati, ſuperſunt *d*), quos poſt *Almarici Bouchardi*, *Ioannis Siebardi*, *Iacobi Cuiacii*, *Hieronymi Alexandri*, & *Iacobi Oiſelii* operas *Antonius Schultingius* Iurisprudentiæ Anteiuſtinianæ *e*) inſeruit, notisque ſuis locupletauit.

a) v. L. 7. D. *de reb. dub. Anton. Auguſtinus* L. I. Emendat. c. 5. & in not. ad librum de propriis Nomin. Pandect. p. 7. & *Ægidius Menagius* in amœnit. iur. ciu. cap. 43. *b*) ex quibus etiam libri aureorum ſeu rerum quotidianarum ab Imperatore Iuſtiniano in procem. Inſtit. memorantur. v. *Colerus* Parerg. c. 23. & Clariſſ. *Wieling* in Iurispr. reſtit. P. I. p 74. ad quorum imitationem *Radulphus Fornerius* ICtus Gallus Rerum quotidianarum libros conſcripſit. *c*) v. Conſtit. Omnem §. 1. *de Concept Digeſt.* Licet alii Inſtitutiones Cajanas, quas habemus, non eſſe opus Caji, exiſtimare velint. *Riccius* in Vindic. Iur. T. 11. Theſ. Iur. Ciu. p. 765. *e*) ab eo anno 1717. 4. Lugdun. Bat. editæ.

§. LIV.

Tertullianus ICtus, cuius Imperator Iuſtinianus in L. vlt. C. *de curatore furioſi* facit mentionem, a Seueri & Antonini temporibus ad Alexandri Seueri imperium vixit, quatuorque *a*) quæſtionum libros, & ſingularem de caſtrenſi peculio compoſuit, quem a

Q. Sep-

Q. Septimio Florente Tertulliano Scriptore Ecclesiastico diversum esse contra *Bernardinum Rutilium*, *Ioannem Fichardum*, *Antonium Augustinum*, *Radulphum Fornerium* & *Guilielmum Grotium* recte *Pammelius b*) *Philippus Priorius c*) *Alysius*, & *d*) *Ægidius Menagius e*) asseruerunt.

a) Octo libros habet *Rad. Fornerius* VI. Rer. Quotid. 5. v. Cl. *Wielingii* P. I. Iurispr restit. p. 92. *b*) in diss. de vita, opinionibus & erroribus Tertulliani. *c*) in diss. de vita & scriptis Tertulliani. *d*) in diss. de vita & scriptis Tertulliani. *e*) in amœnit. iur. ciu. c. 12. add *Merillius* IV. 27. *Henr. Hahnius* in Orat. de vsu chronologiæ in iure §. 43. & sequ. nec non. *Euer. Otto* in præf. T. I. Thes. Iur. Ciu. præmissa.

§. LV.

Cerbidius Scæuola, cuius magnum ingenium Tryphoninus *a*) laudat, sub Marco & Commodo floruit, & Seueri ac Papiniani præceptor *b*), a *Quinto* tamen *Mucio* & gente Mucia, cum qua præter iuris cognitionem & cognomen nihil commune habuit, plane diuersus fuit *c*). Nulli sectæ noster *Scæuola* totum se addixit quasi ercisfcundus, licet in Sabini sententias magis pronus fuerit *d*).

a) in L. 209. D. *de condit. & demonstrat.* *b*) v. *Spartianus* in vita Caracallæ c. 8. & *Lamprid.* in Seuero, nec non *Euer Otto* in Papiniano cap. 11. in hunc Scæuolam *G. Noodt.* II. Probab. 2. insurgit, eumque in L. 14. D. *de transact.* non respondisse ex animi sui sententia, sed vt amico rem gratam acceptamque faceret, putat, notatus exinde a *Wächtlero* in not. ad Probab. l. c. *Duirsema* I. Coniect. 2 §. 3. & Cl *Leysero* in diss. de Logomachiis ICtorum §. 33. *c*) vnde errat *Iacobus Cuiacius*, qui ad L 10. § 2. *de vsurpat. & vsuc.* eum Muciorum gentilem fuisse dicit, errant etiam *Feltman.* ad Pand. p. 77. & alii nostrum Scæuolam cum Q. Mucio confundentes. *d*) v. L. 93 §. f. *de solut. & liber.* L. 39. §. 1 D *de Neg. gest.* De eius libris Digestorum & Quæstionum v. *Perrenonius* I. Animadu. 22.

§. LVI.

§. LVI.

Non immerito etiam ercifcundis ICtis, qui nulli fectæ addicti fuerunt, *Ælium Marcianum a*) & *Venuleium Saturninum* annumeramus, quorum ille, alias ob nimium Papiniano contradicendi ftudium *b*) clarus, mediæ fententiæ in quæftione L. pen. C. *de adoption.* fuit, Papinianumque & Paullum in diuerfa euntes, adhibita diftinctione, conciliare conatus eft.

a) Diuerfum ab *Ælio* fiue *Aurelio Marciano* Proconfule Bæticæ, ad quem refcriptum D. Pii in §. 2. I. & L. 2. D. *De his, qui funt fui vel al. iur.* extat. quomodo enim is, qui ad Papinianum notas fcripfit, tempore Antonini Pii viuere potuit? quod contra *Bertrandum*, *Grotium* omnesque fere biographos notandum erit. vid. Prolufio noftra: De *ICtis Ercifcundis* §. XI. not. e. De eius Inftitutionum libris v. *Iac. Gothofredus* de Cenotaphio Tom. III. Thef. Iur. Ciu. p. 331. De antinomio vero inter eum & *Vlpianum* ratione cenotaphii vid. eund. p. 342. *Pagan Gaudentium* L. 1. Expof. Iurid. c. 16. & Ampl. *Bynckershoeckius* Lib. I. Obf. c. 5. *b*) hinc etiam *Marciani* notas ad Papiniani libros de adulteriis non tam interpretationis quam reprehenfionis caufa adornatas effe *Francifcus Raguellus* ad L. 1. C. *de vet. iur. enucl.* profitetur.

§. LVII.

Eodem modo *Venuleius Saturninus*, qui fub Diuis Fratribus & Diuo Pio vixit, non certæ alicuius fectæ, fed ex mifcellionibus illis ICtis fuiffe videtur, modo enim Sabini *a*) Caffii & Iuliani *b*) auctoritate nititur, modo cum Proculo *c*) confentit, modo aduerfus Proculum *d*) difputat, de quo ICto eiusque fecta *Edmundus Merillius e*) ex profeffo tractauit.

a) in L. 93. *de folut. & lib.* *b*) in L. 14. *de fideic. & mandat.* *c*) in L. 138. *de V. O.* *d*) in L. 93. *de folut & lib.* *e*) L. VIII. Obferuat. cap. 1. v. tamen Cl. *Wicling.* in not. ad Indicem ICtorum p. 93. Alios Venuleios *Fabrettus* in Infcript. p. 47. & 48. collegit.

§. LVIII.

Peruenimus nunc ad *Æmilium Papinianum* doctrina

na ac honoribus celeberrimum ICtum, & ſub Seuero, Antonino & Geta clarum, qui tanta eruditione pariter ac auctoritate polluit, vt octo eius libri reſponſorum iuris cultoribus, ſeculo adhuc Iuſtinianeo, tertio anno explicarentur, & hi Papinianiſtæ *a*) inde nominarentur.

a) v. Conſtit. Omnem §. 1. *de Concept. Digeſtor.* & *Merillius* VI. 3.

§. LIX.

Præter excerpta, quæ in Digeſtis reperiuntur, nihil de ſcriptis eius ad noſtra tempora peruenit, niſi fragmentum quoddam ex Lib. I. *Reſponſorum* ſub titulo de pactis inter virum & vxorem, quod *Iacobus Cuiacius* Papiano Burgundioni cuidam adſcribit, ſed *Ioannes Sichardus*, & *Antonius Schultingius a*) Papiniano noſtro recte vindicant.

a) qui illud Iurisprud. Anteiuſtin. p. 810. inſeruit.

§. LX.

Non fucatam *Papiniani* philoſophiam Beatus *Sleuogtius* noſter *a*) celebrauit, vitam vero conſummatiſſimi huius ICti *Matthæus Weſenbecius*, *Chriſtophorus Beſoldus*, *Ioſephus de Ruſticis*, *Iacobus Lectius*, *Ioannes Strauchius*, &, qui omnibus palmam præripuit, doctiſſimus *Euerard Otto b*) delinearunt.

a) in proluſione lectionibus moralibus a. 1711. præmiſſa. *b*) in Papiniano ſeu de vita, ſtudiis, ſcriptis, moribus, & morte Æmilii Papiniani Lugd. Batau. 1718. in 8. edito.

§. LXI.

Nec ſilentio prætereundus eſt *Tryphoninus* Papiniani condiſcipulus *a*) eiusque in Præfectura Prætoria aſſeſſor *b*), qui XXVI. libros diſputationum reliquit, quorum fragmenta, in Digeſtis diſperſa, collegit doctiſſimoque commentario *Antonius Dadinus Alteſerra* ICtus Gallus illuſtrauit *c*).

a) vnde etiam Tryphoninus Scæuolam aliquoties ſuum ap-

§. LXVII.

Pariter *Domitius Vlpianus* Paulli æqualis & Papiniani æmulus, natione Tyrius *a*), id, vt quasi ercis-cundus vtramque ſectam mediis ſententiis conciliaret, vel vt alterutram ſectarum ſententiam Imperatorum reſcriptis confirmaret, laborauit; ita inter Labeonem & Sabinum diuerſæ ſectæ homines *Vlpianus* in L. 15. §. 32. *de damno infect.* medius fuit.

a) v. L. 1. *π. de Cenſ.* conf. *Iacobi Lectii* orationes de Vlpiano Geneuæ 1601. recitat. & *M. Adrian Stegeri* diſſert. de Vlpiano Lipſ. 1726. hab. Non tamen hic ICtus cum Vlpiano Sophiſta, vt *Cuiacius* XXIV. Obſ. c. 32. fecit, confundi debet, v. *Euer. Otto* in notis ad Orat. De vera non ſimulata ICtor. philoſ. p. m. 277.

§. LXVIII.

Sicuti autem *Vlpianus* varia eruditione erat clarus *a*), ita multis iurisprudentiam Romanam ſcriptis illuſtrauit, ex quibus Tituli XXIX. ex libro eius regularum ſingulari excerpti, hodie ſuperſunt, quos *Ioannes Tilius*, *Ioannes Sichardus*, *Emarus Ranconettus* ediderunt, *Ludouicus* vero *Charondas*, *Iacobus Cuiacius*, *Petrus Pithoeus* & denique *Antonius Schultingius b*) notis condecorarunt.

a) egregia inprimis docendi & diſſerendi facultate *Vlpianus*, quam in libris ad edictum præcipue oſtendit, pollebat. v. *Car. Molinæus* in Tract. Commerc. n. 775. *b*) qui hoc Vlpiani fragmentum Iurispr. Anteiuſtin. p. 539. inſeruit.

§. LXIX.

Ad horum ICtorum claſſem etiam *Æmilium Macrum*, qui ſub Alexandro Seuero floruit *a*) variisque ſcriptis clarus fuit, inter quæ libri duo publicorum ſiue de publicis iudiciis *b*) eminent, merito referimus.

a) v. L. 1. *ſi pend. appellat.* L. 31. C. *de Calumniat.* &

Euer. Otto in præf. T. I. Thes. Iur. Ciu. præm. *b*) Leges ex hisce libris in Digestis dispersas *Iacobus Lectius* collegit, & commentario Lugd. 1597. 8. illustrauit.

§. LXX.

Agmen ICtorum claudit *Herennius Modestinus* Vlpiani discipulus *a*), (cuius libri περὶ ἑυρημάτικῶν dicti fragmenta, a *Ioanne Schiltero b*) & *Henrico Brenckmanno c*) edita, & doctissimis commentariis illustrata, nec non aliud fragmentum *d*) ex libro regularum tertio, de bonis libertorum & testamentis, supersunt,) cœperuntque post eum quasi obmutescere ICtorum oracula *e*), & causæ controuersæ magis auctoritate Cæsarum, quam responsis prudentum fuerunt diremtæ *f*).

a) Hinc Vlpianus in L. 32. §. 20. D. *de furt. Modestinum* studiosum suum vocat. de *Modestino* notabilis apud *Fabrettum* p. 278. extat inscriptio. *b*) Argentorat. 1687. in 4to. *c*) Lugd. Batau. 1711. 8. *d*) quod *Antonius Schulting* Iurisprud. Anteiust. p. 801. inseruit. *e*) de misero iurisprudentiæ post *Modestinum* statu legatur *Mamertinus* in grat. action. pro Consulat. ad Iulianum & *Amm. Marcellinus* Lib. XXX. *f*) v. L. 1. f. C. *de Legibus*.

§. LXXI.

Theodosius itaque & *Valentinianus*, vt pro his tenebris lumen accenderent priscis ICtis, & simul iuris incertitudinem tollerent, quorundam tantum ICtorum, nimirum *Papiniani, Paulli, Vlpiani, Iuliani*, & *Modestini* libros receperunt, vtque vim legis obtinerent, in L. vn. C. Theod. *de resp. prud.* statuerunt, quam constitutionem *Tribonianus* in Codice suo nobis inuidit *a*).

a) Imo *Iustinianus* illam in L. 1. §. 6. *de V. I. E.* plane sustulit, veterumque ICtorum auctoritatem iterum exæquauit. v. *Bynckershoeckius* ad L. 40. *de Reb. C.* c. 2.

§. LXXII.

Tandem Imperator *Iustinianus* omni interpretandi facultate interdixit ICtis, vtque non prolixos commentarios, ſed paratitla *a*) tantum conſcriberent, ſtatuit *b*).

a) quid ſint paratitla *Aegid. Menag.* in amœn. iur. ciu. c. 15. nec non Clar. *Brenckmannus* in Diſ. de legum inſcript. exponunt. *b*) in L. vlt. C. *de Legib.* & §. 2. Conſtit. *de concept. Digeſt.*

§. LXXIII.

Caue tamen, nullos poſt Modeſtinum extitiſſe ICtos, credas; fuere enim quamplurimi in tribus ſcholis Romana, Conſtantinopolitana & Berytenſi celebres *a*), non tamen illorum reſponſa vim & auctoritatem iuris obtinebant, ſed ſolo docendi fungebantur munere, vnde Iuris Doctores & Profeſſores *b*) nec non Anteceſſores *c*) vocabantur.

a) ita ſub Conſtantino M. eiusque liberis *Gregorius*, *Hermogenes*, *Aurelius Arcadius Chariſius* & *Iulius Aquila* clari ICti extitere; nec minus Theodoſius & Valentin. Imperatores duos ICtos, qui iuris ac legum formulas panderent, in Conſtantinopolitana academia inſtituerunt v. L. vn. C. *de ſtud. liberal. vrb. Rom. & Conſtantinop.* conf. *Hermanni Conring.* comment. ad illam legem. *Ioan. Strauchii* diſſert. de Beryto, & *Iacobi Haſæi* diſſ. de Beryto Halæ 1716. 8. edita. *b*) in L. vn. C. cit. *c*) cur hi ICti Anteceſſores fuerint dicti? vid. apud *Triuorium* in diſſ. apolog. c. 32. & *Colerum* Parerg. c. 22.

§. LXXIV.

Excellentiſſima ceterum ICtorum Romanorum fuere ingenia, Latinæ & Græcæ linguæ, philoſophiæ, omniumque rerum peritia imbuta. Si enim Titulos Digeſtorum *de legatis*, *de ædilitio Edicto*, *de ſeruitutibus*, aliosque quamplurimos percurramus, omnem rem medicam, inſtitoriam, ruſticam, fabrilem, veſtiariam, nummariam, nauticam & vuguentariam eos calluiſſe deprehendemus *a*).

a) Hinc etiam ICti Romani propter ſummam omnium rerum ſcientiam nec non ſingulares, quibus pollebant, virtutes. *Burgius* Elect. cap. 1. & *Chifletius* diſſ. Apolog.

log. c. 3. in ſummo ſemper honore fuerunt. *Merillius* L. IIX. obſ. c. 39.

§. LXXV.

Quæ cum ita ſint, fragmenta horum ICtorum accurate ſunt perluſtranda, &, dum illa perluſtramus, merito de illis dicere poſſumus, quod anus de amphora apud *Phædrum a)* dixit:

O ſuauis anima, quale in te dicam bonum
Antehac fuiſſe, tales cum ſunt reliquiæ!

a) Lib. I. Fab. 3. vid. *Franciſci* de *Roye* diſſ. ad L. Transfugam ſi. D. de A. R. D. T. 11. Theſ. Iur. Ciu. p. 722

§. LXXVI.

An vero etiam fuerint Theologi ICti noſtri? quod *Cornelius van Eck* anteceſſor Vltraiectinus in oratione *a)*: *de religione & pietate veterum ICtorum*, nobis perſuadere voluit, aliis diiudicandum relinquimus.

a) a. 1717. recitata.

§. LXXVII.

Vitas horum ICtorum *Bernardus Rutilius a) Ioannes Bertrandus b), Guilielmus Grotius c), Aymarus Riuallius d), Franciſcus Hottomannus e), Valentinus Forſterus f), Nicolaus Henelius g), Ioannes Strauchius h)* & *Petrus Taiſand i)* delinearunt.

a) in vitis vet. ICtor. Romæ 1536. & Argent. 1538. 8. edit. *b)* in libris duobus de Iuriſperitis Tholoſæ 1617, & 22. editis & Lugd. Batau. 1675. 8. recuſis. *c)* in vitis ICtorum, quorum in Pandectis extant nomina, a *Iac. Grotio* filio Lugd. Bat. 1690. 4. edit. qui tres biographi coniunctim Halæ 1718. 4. cura *Ioan. Chriſtoph. Franckii* prodierunt. *d)* Lib. V. hiſt. iur. *e)* in tract. de ICtorum vitis, qui in Pomponio memorantur, qui cum aliis eius opuſculis & Briſſonii lexico iur. Francof. 1587. f. prodiit. *f)* L. II. hiſt. iur. *g)* in commentario de veter. ICtis, e quorum Legibus iuſtitiæ Romanæ templum exædificatum eſt Lipſ. 1641. & 54. in 8. *h)* in programm. Ienæ 1723. coniunctim edit. conf. *Ioan. Gottlieb Olearii* diſſ. Regiomont. de Biographis antiquorum ICtorum. *i)* Les Vies des plus celebres Iuriſconſultes de toutes les

Nations Parif. 1721. 4. v. Iournal des Sauans menf. Ian. 1722.

CAP. XI.

DE STATV LEGVM ROMANARVM SVB HADRIANO ET DE EDICTO PERPETVO.

§. I.

QVod Prætores poteftate fua abufi fuerint, ac omnia ad gratiam & odium retulerint, quodue eam ob caufam primum *SCto*, deinde *Lege Cornelia* eorum nequitia fuerit coërcita, fancitumque, vt edicta eorum perpetua forent, capite octauo dictum fuit *a*).

a) v. *Stephan. Landus* Enarrat. cap. 4.

§. II.

Quia autem Prætorum edicta in immenfum creuerant, *Hadrianus* Imperator, qui plurima circa Leges nouauit, adeo quidem, vt Legibus rempublicam apud *Latinum Pacatum a*) imbuiffe dicatur, ne difperfa amplius iacerent, aut prorfus interirent, *Saluio Iuliano* ICto colligendi Prætorum edicta, vnoque volumine complectendi negotium dedit *b*), vnde quam maxime *Claudius Salmafius c*), Prætorem edictum perpetuum compofuiffe credens, errat.

a) in Panegyr. ad Theodof. cap. 11. conf. *Renati Bottereau* Hadrianus legislator Pictauii 1661. in 8. editus. *b*) v. *Eutropii* epit. hift. Rom. Lib. VIII. c. 9. & *Iuftinianus* in præf. Dig. ad Magnum Sen. §. 18. vnde *Ioann. Chifletius* errat. dum in Differt. *De iuris vtriusque architectis* c. V. §. 5. Iulianum priuatim Edictum Perpetuum compofuiffe, fcribit. *c*) de modo vfur. cap. 18.

§. III.

Ante Hadriani tempora *Seruius Sulpitius* libros duos

duos ad edicta composuerat, eosque *ad Brutum* inscripserat *a*); Nec minus *C. Aulus Ofilius* imperante Augusto Edicta Prætorum colligere cœperat *b*), sed *Sulpicii* libros breuissimos fuisse, *Pomponius c*) testatur, *Ofilii* vero opus publicam obtinuisse auctoritatem haud legimus.

a) ex quibus fragmentum in L. 5. D. *de instit. act.* extat. *b*) v. L. 2. §. 44. *de orig. iur.* & L. 1. D. *Ne quis eum, qui in ius vocatus est* &c. *c*) l. cit. conf. *Menagius* in amoenit. iur. ciu. cap. 24.

§. IV.

Fuit itaque Edicti Perpetui conditor *Saluius Iulianus a*) (natione Afer e Colonia Adrumetina, Sabinianæ *b*) non Proculianæ sectæ, vti quidem *Hugo Donellus c*) credit, addictus) vnde quam maxime *Hugo Grotius d*) errat, qui *Didium Iulianum* Imperatorem Edicti Perpetui auctorem facit, eundemque, qui est *Saluius Iulianus* ICtus noster, esse putat.

a) Stemma *Iuliani* nostri indicauit *Reinesius* III. Var. lect. 2. & epist. 59. ad Rupertum, reliquos Iulianos amplius sexaginta Celeb. *Fabricius* Vol. IIX. Bibl. Græcæ p. 98. recensuit. *b*) L. 37. D. *de manumiss. vindict.* & L. 30. *de lib. causa.* hinc etiam in L. 11. §. 5. *ad L. Aquil.* non dissimulat, se a Proculo dissentire. *c*) Lib. V. Commentar. iur. ciu. c. 5. & 20. *d*) in florum sparsione ad Ius Iustinian. & quidem ad L. 2. *de O. I.* conf. *Ioann. Strauchii* Iulianum inter programm. p. 5.

§. V.

Decepisse autem videtur *Grotium* locus *Aurelii Victoris* de Cæsaribus *a*), ibi: *At Didius* (*an Saluius?*) *Iulianus fretus Prætorianis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex præfectura Vigilum ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, iurisque vrbani præstans scientia, quippe, qui primus edictum, quod varie inconditeque a Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit*, verum verba, *an Saluius?*

e glossemate esse, vt & illa, *qui primus Edictum* &c. a sciolo quodam præcedentibus admixta, viri doctissimi *Iaannes Strauchius* b) & *Ezechiel Spanhemius* c) agnouerunt.

a) c. 19. b) in Iuliano. c) in Orbe Roman. cap. 8.

§. VI.

Nec minus, qui *Iulianum* senio vltra octauum & septuagesimum annum prouectum fuisse credunt, errant, nec ad rem L. 20. D. *de fideicomm. libert.* facit, duo enim ibi continentur, Epistola eius, qui Pomponium ICtum consuluit, ab initio textus vsque ad verba: *bellissime Aristo*, & deinde Pomponii responsio vsque ad finem; non itaque Iulianus, sed is, qui ad Pomponium epistolam scribebat, annum septuagesimum octauum agebat *a*).

a) Simile quid in L. 57. pr. D. *ad SCt. Trebellianicum* occurrit, vbi non semper verba priora fideicommissi, à posterioribus ICti, abrupte, vt solet, respondentis, distinguuntur. v. *Euer. Otto* in Papin. pag. 3.

§. VII.

Magna autem *Iulianus* in colligendis & in decorum ordinem redigendis Prætorum edictis vsus est libertate, suumque magis quam aliorum sæpius secutus iudicium, multa edicta reiecit, alia, quæ deesse videbantur, addidit, quædam, quæ prætor nunquam edixerat, immutauit.

§. VIII.

Iulianum multa edicta reiecisse ex *Gellio* *a*) probatur, vbi edictum occurrit, quod in corpore iuris nostri non reperitur, aliud ex *Gellio* *b*) edictum de iureiurando Vestalibus & Flamini Diali remittendo *Ioann. Strauchius c*) & *Heineccius d*) allegant, illudque *Iulianum* reiecisse existimant, sed *Gellium* verba huius edicti ab ipso *Iuliano* mutuatum esse, *Strauchium*que accusationem suam in *Tribonianum* potius, qui

hoc

hoc edictum omisit, quam in *Iulianum* conuertere debuisse, recte *Laurentius Andreas Hambergerus* e) monuit.

a) Lib. XI. c. 17. *b*) Lib. X. c. 15. *c*) in Iuliano. *d*) in Syntagm. antiquit. Roman. in procem. §. 14. *e*) in dissert. de Edicto Perpet. c. 7.

§. IX.

Iulianum etiam quædam addidisse Edicto Perpetuo, ex Marcello in L. 3. D. *de coniung. cum emancip. lib.* apparet; quædam denique eum immutasse, argumento est Edictum Prætoris. *Quod vi metusque causa*, a quo detractum est vocabulum *vis*, quia id, quod vi atroci fit, metu quoque fieri videtur *a*); aliud exemplum *Callistratus* ICtus *b*) prodit.

a) v. L. 1. D. *quod metus causa.* *b*) in L. 1. §. 1. D. *de iur. fisci.*

§. X.

Hoc *Edictum Perpetuum* deinceps Romani tanquam nouum iuris ciuilis corpus in oculis tulerunt, magnique semper non solum ICti *a*), sed etiam Imperatores fecerunt.

a) Inde *Papinianus* perpetui Edicti exemplo in L. 77. §. 29. *de legat.* 2. respondit. vid. tamen *Iosephus Aueranius* L. I. interpret. iur. c. 6. in fin. utrum vero & quousque edicendi facultas post conditum Edictum Perpetuum apud Prætores remanserit. vid. apud *Hermann. Noordkerk.* obs. c. 8.

§. XI.

Ad ICtos enim quod attinet, omnes fere libros & commentarios suos ad Edictum perpetuum, sicut ante ad Leges XII. Tabularum & libros Sabini accommodarunt *a*), quod satis testantur eorum, *Gaii* præcipue *Vlpiani* & *Paulli* ad Edictum, commentarii, quorumque fragmenta vtramque in Digestis faciunt paginam, & cognoscuntur ex verbis: *Ait Prætor: edixit Prætor.*

a) v. *Liuius* III. 34. & *Gellius* XX. 1.

§. XII.

Eodem modo *Iulianus*, *Celſus*, *Marcellus*, *Scæuola* Digeſtorum, *Paullus* ſententiarum receptarum, *Papinianus* quæſtionum & reſponſorum libros in partes minores ſeu titulos, pariter ac ipſum Edictum Perpetuum in titulos erat diuiſum, diſtinxerunt.

§. XIII.

Scripſit etiam *Hermogenes* epitomarum iuris libros ſex, quorum in Indice fit mentio, quibus ordinem Edicti perpetui, vti ipſe *a*) fatetur, eſt ſecutus, vnde factum, vt libros hos librorum *Iuliani*, qui Edictum Perpetuum libris ſex ordinaverat, epitomen fuiſſe, nonnulli exiſtimauerint, ſed horum errorem *Iacobus Cuiacius b*) egregie refutauit.

a) in L. 2. D. *de ſtatu homin.* *b*) L. II. Obſ. cap. 27.

§. XIV.

Imperatores autem, qui Edicti perpetui meminerunt, *Gordianus* in L. 2. C. *de in ius vocat.* L. 4. C. *de his, quæ vi metusque* &c. *Valerianus* & *Gallienus* in L. 18. C. *ex quibus cauſis infamia* &c. *Diocletianus* & *Maximinianus* in L. 13. C. *de tranſact.* L. 5. *de appell.* L. 6. *qui admitti ad bon. poſſ.* L. 8. *de iniur.* & L. 7. C. *de incol.* fuerunt.

§. XV.

Præ ceteris Imperator *Iuſtinianus* magnis non ſolum *Iulianum* Edicti perpetui conditorem mactauit elogiis *a*), ſed etiam, vt Digeſtorum corpus ad imitationem Edicti Perpetui conficeretur, iuſſit *b*); in quantum autem hoc a Digeſtorum compilatoribus obſeruatum fuerit, ſuo loco videbimus.

a) in §. 18. præf. D. *ad Magnum Senatum.* §. 18. *ad Senat. & omnes popul.* L. 10. C. *de condict. indeb.* L. 5. C. *de bonis, quæ. lib.* *b*) L. 1. §. 15. C. *de vet. iur. enucl.*

§. XVI.

§. XVI.

Vnde errat *Gerhard Feltman a)*, imperatorem *Seuerum* in animo habuisse, Edictum perpetuum abolere, existimans, nam *Spartiani* locum in vita Seueri *b)* esse mendosum &, pro *Saluio*, *Didium Iulianum* substitui debere, accuratiores iamdudum animaduerterunt.

a) ad §. 47. L. 2. *de O. I. b)* c. 17.

§. XVII.

Ad exemplum Edicti Perpetui collectum est sub eodem *Hadriano*, vti *Dodwello a)* placet, vel potius *Antoninorum* imperio, vti *Ezechiel Spanhemius b)* & *Hambergerus c)* monstrarunt, Edictum Prouinciale, cuius memoriam *Gaius* ICtus, libris triginta & duobus ad illud compositis, nobis conseruauit, quorum multas particulas in Pandectis superstites habemus.

a) ad Spartiani Hadrianum. *b)* in Orbe Romano Exerc. 2. c. 12. *c)* cit. diss. cap. vlt.

§. XVIII.

Edictum perpetuum non amplius superest, fragmenta tamen eius non multo post restauratam Gallorum studio Romanam iurisprudentiam *Eguinarius Baro* primus colligere, & dispersa in manualium libris coniungere cœpit, de quo tamen labore, cum nimiam sibi in fingendis Prætorum edictis sumserit licentiam, non bene *Iacobus Gothofredus a)*, *Hambergerus b)* aliique sentiunt.

a) in Manual. iur. p. 46. *b)* in differt. cit. cap. 1.

§. XIX.

Præterea in restituendo Edicto perpetuo, edendisque eius fragmentis *Guilielmus Ranchinus a)*, cuius librum *Ioann. Herman Sminckius* Syntagmati critico variorum auctorum *b)* inseruit, *Florens Petrus Pittenius*, *Obertus Giphanius*, *Iacobus Gothofredus*, *Simon Leeuwenius*, nec non *Gerardus Noodtius*, qui in com-

mentario ad XXVII. priores digeſtorum libros priſtinam Edicto perpetuo reddere cœpit formam, operam collocarunt.

a) Parif. 1597. 8. *b*) Marpurg. 1717. 4. edito. *Hadriani Pulvæi* vero Commentarius ad Edict. Perpetuum, cuius ad L. 13. C. de *Transact.* ſpem fecit, lucem non adſpexit.

§. XX.

Hiſtoriam Edicti Perpetui *Laurentius Andreas Hambergerus* in diſſertatione de Edicto perpetuo *a*) & *Hoffmannus b*) recenſuerunt, doctiſſimusque *Euerard Otto* in Hiſtoria, quam promiſit, Edicti perpetui, narrabit.

a) Ienæ 1714. habita. *b*) in hiſtor. iur. p. 205. Quibus *Guido Pancirollus* I. Var. lect. c. 34. addi poteſt.

CAP. XII.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM.

SIcuti paulatim inſurgere, & rempublicam occupare *Auguſtus* eiusque ſucceſſores cœperunt, ita iuris condendi poteſtatem ſibi non ſtatim vindicarunt, ſed e campo in Curiam eam transtulerunt, poſteaquam vero ſeruituti lento progreſſu aſſueuerant Romani, apertius agere, ipſique principes reſcribere cœperunt, vnde *conſtitutiones* ſunt ortæ, quæ mox legum vim & auctoritatem obtinuerunt. *a*)

a) vnde Vlpianus in L 1. §. 1. D. *de Conſtit. Princip.* ait: *Quodcunque igitur Imperator per epiſtolam & ſubſcriptionem ſtatuit vel cognoſcens decreuit, vel de plano interlocutus eſt, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat; hæc ſunt quas vulgo Conſtitutiones adpellamus:* quæ iisdem verbis Imperator §. 6. I. *de iur. N. G. & C.* repetiit. conf. *Ioann. Strauchii* Diſſ. de ſtatutis a ſummo principe ſiue Conſtitutionibus Principum.

§. II.

§. II.

Aliam de origine Conſtitutionum imperialium *Pomponius* a) affert rationem, cum ait: *Nouiſſime, ſicut ad pauciores iuris conſtituendi via tranſiſſe ipſis rebus dictantibus, videbatur, per partes euenit, vt neceſſe eſſet Reipublicæ per vnum conſuli* &c. vbi quidam *per partes* intelligunt paullatim lentoque progreſſu, alii per factiones, diſcordias, Seditiones, rurſus alii, vt ampliſſimus *Bynkershoeckius* b) pro *partes* legi volunt *Patres*, quicquid tamen ſit, neque *Rupertus* c), neque *Ludouicus Charonda* d), populi Patrumque voluntate & beneplacito tantam principi delatam fuiſſe poteſtatem, nobis perſuadebunt.

a) §. 11. b) in prætermiſſis ad illum §. c) in animadu. ad illum §. d) Lib. I. Pithan. c. 2.

§. III.

Nec minus a veritate hiſtorica aberrare viri ſummi *Iacobus Cuiacius* a) & *Franciſcus Hottomannus* b) mihi videntur, dum hanc Principum Romanorum poteſtatem ex illa Lege Regia, qua Romulo regnum fuit delatum, arceſſunt, legem enim hanc Regiam ab illis SCtis, per quæ ſummi honores Auguſto eiusque ſucceſſoribus in Republica Romana ſunt delati, quam maxime differre, alio loco notauimus.

a) in not. ad §. 6. I. *de iure N. G. & C.* b) in enumerat. Legum Roman.

§. IV.

Primus autem ſeruatum ab Auguſto eiusque ſucceſſoribus modum ſoluiſſe, & conſtitutiones edidiſſe *Hadrianus* videtur, cum nullius principis antiquioris quam huius conſtitutiones tam in Codice Theodoſiano quam Iuſtinianeo occurrant.

§. V.

Plures *Hadriani* epiſtolas, reſcripta & ſententias *Doſitheus Grammaticus*, qui in Oriente ante Iuſtinianum

num vixit *a*), libro tertio Grammatices collegit, quas *Iacobus Cuiacius* indicauit *b*), poſt *Melchiorem* vero *Goldaſtum*, qui notis illas illuſtrauit, & editionem *Nicolai Catharini*, *Antonius Schultingius* iurisprudentiæ Anteiuſtinianeæ *c*) inſeruit.

a) v. *Reineſii* defenſio Var. Lect. p. 90. & *Ioan. Albert. Fabricius* in Biblioth. Græc. Vol. 7. p. 60. & Vol. 12. p. 514. *b*) L. XXI. Obſ. c. 5. *c*) pag. 855.

§. VI.

Idem *Doſitheus* fragmentum regularum ex veteri ICto (quem quidam *Vlpianum*, alii *Gaium* fuiſſe exiſtimant,) nobis ſeruauit, quod *Claudius Puteanus* Senator Pariſienſis primus eruit, & *Iacobo Cuiacio a*) communicauit, *Petrus* vero *Pithœus* ſub finem collationis Legum Moſaicarum & Romanarum edidit *b*), notisque illuſtrauit; idem fragmentum poſt editiones Pariſienſem, Geneuenſem & Lugdunenſem *Antonius Schultingius c*) protulit, notisque ſuis ornauit.

a) vti ipſe Lib. XVII. Obſ. c. 20. teſtis eſt. *b*) Pariſ. 1573. 4. *c*) in Iuriſpr. Anteiuſtin. p. 803.

§. VII.

Non tamen ob conſtitutiones Imperatorum Romanorum ſtatim deſierunt SCta, ſub ipſo enim Hadriano, vti iam ſupra monuimus, quamplurima *Iulianum* nempe, *Apronianum* & *Tertullianum*, ſub Marco vero Antonino *Orficianum* prodiit, imo ad Conſtantini M. vsque tempora SCta fuiſſe condita, *Paganinus Gaudentius a*) obſeruat, quæ tamen tantam, vt antea, non obtinuerunt auctoritatem.

a) de Iuſtinian. ſeculi morib. cap. 14.

§. VIII.

Antequam autem Principes Romani Conſtitutiones ſuas emitterent, ſolebant iuriſperitos & Magiſtra-

ſtratus in conſilium adhibere *a*); ita *Antonini* & *Alexander Seuerus* Imperatores præſtantiſſimos in conſilio habuerunt ICtos, horumque ope quamplurimas diuerſarum ſectarum controverſias conſtitutionibus ſuis diremerunt *b*).

a) vid. Cl. *Hermann. Noordkerk* Obſerv. c. 5. elegans exemplum in L. 17. D. *de Iure patron.* occurrit. conf. *Rad. Fornerius* IV. Rer. Quotid. 10. vid. *Spartianus* in Hadriano cap. 8. *b*) *Merillius* I. 5.

§. IX.

Solebant vero Principes Romani vel proprio motu, vel ad ſupplicantium preces aut ad relationem iudicum aliquid ſtatuere, ſin illud Edictum vel Mandatum, ſin hoc Decretum & Reſcriptum vocabatur *a*), Erat autem *Edictum* vel *generale*, quod omnes ligabat *b*), vel *ſpeciale*, quod urbis aut prouinciæ vtilitatem reſpiciebat, aut breuiter aliquid monebat *c*).

a) Aliquando tamen reſcripta omnes reliquas conſtitutionum ſpecies ſub ſe comprehendunt v. *Merillius* II. 26. *b*) v. L. vn. C. *de ſtrator.* L. 4. §. 6. π. *de legation.* *c*) v. L. 26. π. *de lib. & poſtum.* L. 15. D. *ad L. Corn. de Falſ.* L. 3. C. *de his, qui ſibi adſcribunt in teſtam.*

§. X.

Ad ſpecialia Edicta referenda ſunt *monitoria*, quæ etiam breuia dicebantur *a*), quibus principes, ſi quid notum fieri vellent, vtebantur; qualia apud *Tacitum b*), *Plinium c*), *Lampridium d*) & *Capitolinum e*) occurrunt, ad quæ *Paullus* ICtus tres libros ſcripſit.

a) v. *Pancirollus* L. I. var. lect. c. 34. qualia etiam erant *euocatoria*, quorum Vlpianus in L. 7. §. vlt. π. *de ſuſpect. tut.* & L. 72. *de iudic.* facit mentionem. *b*) L. III. Annal. *c*) L. V. epiſt. vlt. *d*) in Alexandro. *e*) in Diadum.

§. XI.

Mittebantur hæc Principum Edicta ad magiſtratus

tam

tam vrbanos quam prouinciales, imo etiam ad magiſtros militum *a*), qui publico programmate ea, quo in omnium notitiam peruenirent, proponere ſolebant; hinc etiam eiusmodi magiſtratuum programmata aliquando *b*) Leges edictales vocantur.

a) v. Impp. Theod. & Valentin. Nou. 40. & 45. *b*) v. eorundem Nou. 25.

§. XII.

Et horum Edictorum in primis *generalium* maxima erat auctoritas; *ſpecialia* enim ſub Auguſto eiusque ſucceſſoribus, quorum tempore imago veteris reipublicæ adhuc conſeruabatur, niſi SCto probarentur, aut iuris ratione niterentur, aut legibus latis aliquid adiicerent aut derogarent, perpetuam non habebant iuris auctoritatem; ita *Auguſti Edictum*, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredaret, ſublatum eſt *a*).

a) v. L. 26. D. *de liber. & poſtum.* & *Iacob. Gutherius* de offic. domus Auguſt. L. I. c. 32.

§. XIII.

Nullius autem auctoritatis erant Edicta ſiue Conſtitutiones Principum, quæ diei & Conſulis adiectione carebant, L. 1. C. Theodoſ. *de Conſtit. Princip.* Sed hæc lex abrogata eſt Conſtitutionibus Iuſtinianeis, *de nouo Codice faciendo*, &, *de Iuſtinianeo Codice confirmando*, quibus, omnes Principum Conſtitutiones valere debere, modo in Codicem fuerint relatæ, præcipitur *a*).

a) v. *Burgius* Elector. cap. 11.

§. XIV.

Mandata Principis erant præcepta ſeu monita, quæ prouinciarum rectoribus aliisque magiſtratibus *a*) dabantur, quibusque aut iurisdictionis eorum forma, aut quæ ad prouinciæ curam *b*) pertinebant, continebantur.

a) Ita

a) Ita Pro Consulibus mandata esse data ex L. 6. §. fin. *de offic. proconſ.* & L. 8. *de extraordin. crim.* Præfectis vero Prætorio ex inſcriptione L. 9. C. *de offic. eius qui vicem alicui. iudic. obtinet*, conſtat. vid. *Iac. Gutherius* de offic. dom. Aug. L. I. c. 33. b) mandatorum capita plurima *Iacobus Cuiacius* ad Nou. 8. & 17. explicat.

§. XV.

Horum Mandatorum alia erant *ordinaria*, commonitoria dicta a), alia *extraordinaria*, ſecreta vel occulta vocata, *illa* per Referendarios ſpectabiles, *hæc* per Tribunos ſeu Notarios aut Comites mittebantur; vtraque non aliter, quam ſi literis relata fuerint, valebant. b)

a) v. L. 9. *de officio Præf.* L. 1. C. *de Colleg. & Corpor.* Nou. IIX. & XVII. *Cuiacius* ad h. Nou. & *Strauchius* in diſſ. De conſtitut. Princip. §. 15. b) v. L. 1. C. *de mandat. Princip.*

§. XVI.

Occurrunt eiusmodi Mandata Principum tum in Digeſtis a) tum in Codice b) vt & in Nouellis c) quamplurima; de quibus *Carolus Emanuel Vizzanius* d) ex profeſſo tractauit.

a) v. L. vn. D. *de offic. Præf. Auguſt.* L. 3. & 19. *de offic. Præſ.* L. 35. *de pœn.* b) v. L. 1. C. *de colleg. & corp. illic.* & tot. tit. *de Mandat. princip.* c) v. præf. ad Nou. 17. d) in libro *de mandat. princip.* qui Amſtælod. 1657. 4. prodiit.

§. XVII.

Reſcripta principum erant reſponſiones, quas vel ad appellationes & ſupplicantium preces a), vel ſuggeſtiones & relationes magiſtratuum dabant, quæ maximam iuris nouiſſimi partem conſtituunt b); quæque affatus ſacri c), auguſti d), diuini e), & ſacra oracula f) nominantur.

a) Principes enim, licet præſentes, non viua voce, ſed ſcri-

ſcriptis adiri moris fuerit, inprimis a temporibus *Tiberii*, vti ex *Tacito* Lib. IV. Annal. conſtat. v. *Barn. Briſſon.* Lib. III. antiquit. c. 7. vnde Tituli in Codice repetitæ prælect. *De precibus imperatori offerendis. De quibus rebus ſupplicare liceat.* &c. *b*) v. §. 6. I. *de Iur. N. G. & C.* *c*) L. 5. C. *de diu. reſcript.* *d*) L. 14. C. *de religioſ. & ſumt.* *e*) L. 23. §. 1. *de nupt.* *f*) L. 5. C. *ſi contra ius vel vtil. publ.* conf. *Iac. Gothofredus* in parat. ad tit. C. Theodoſ. *de diu. reſcript.*

§. XIX.

Solebant Principes *vel ipſi ad libellos ſupplicantium*, & quidem in iuris quæſtionibus ſecundum reſponſa ICtorum *a*) *reſcribere*, quæ reſcripta certam formam modumque non habebant, ſed pro rerum varietate varia erant, *vel* quandoque *libellos ad iudicem*, vt ipſe inquireret, ſi preces veritate niterentur, *mittere b*).

a) v. L. 17. π. *de quæſtion.* & L. 4. C. de *contrah. & committ. ſtipulat.* vbi Alexander ſecundum reſponſum *Domitii Vlpiani* amici ſui reſcribit. Imo ſolebant Principes Romani integras ICtorum ſententias reſcriptis inſerere. v. *Burgius* Elect. VI. &c. *Perrenonius* I. Animadu. 16. *Rad. Fornerius* I. Rer. Quotid. 17. *b*) v. L. 33. *de re iudic.* & L. 6. C. *ad L. Iul. de vi publ.*

§. XIX.

Debebant autem ſupplicantes ab iniuſtis petitionibus falſisque allegationibus abſtinere, alias illorum petitiones tanquam inciuiles *a*) cum dedignatione reiiciebantur; ita *Diocletianus* & *Maximianus* Impp. in L. 2. C. *de Rei vind.* Alexandri, *Seuerus* vero & *Antoninus* Impp. Lucretii petitionem tanquam inciuilem, in L. 2. C. *de inoffic. teſtam.* reiecerunt.

a) v. illuſtris *Wilduogelii* progr. inaug. de petitione inciuili 1724. editum.

§. XX.

Præterea Principes *ad relationes* & *ſuggeſtiones magiſtra-*

gistratum & iudicum rescripta dabant; quodsi enim casus emergeret difficilis nec in iure decisus, moris erat, vt princeps ipse a magistratibus rogaretur *a*), ne quicquam inconsulto eo agere viderentur *b*)-

a) v. L. 27. D. *de fideicomm. libert.* *b*) v. L. 6. D. *de oper. publ.* & L. 27. §. 1. *de pœn.*

§. XXI.

Exempla *a*) eiusmodi relationum quam plurima *Plinius* Libro epistolarum decimo exhibet, vbi sparsim dubia sua Imperatori *Traiano* exponit, atque ab Imperatore de officio suo eruditur, inter quas illa merito celebratur, quam epistola nonagesima septima de Christianorum disciplina, cum prouinciam Bythiniam regeret, Traiano Imperatori misit, quæ tanti a *Francisco Balduino*, *Conrado Rittershusio*, *Gerh. Ioann. Vossio* & *Dn. Bœhmero* fuit habita, ut illam commentariis suis ac dissertationibus illustrarent.

a) Exempla harum relationum etiam apud *Symmachum* Lib. X. epist. occurrunt.

§. XXII.

Et id eo magis a magistratibus erat obseruandum, quod aperte hoc ipsum *Hadrianus* & *Iustinianus a*) Imperatores præceperant. Nec obstat quod constitutionibus *Constantini b*) nec non *Theodosii*, *Arcadii* & *Honorii c*) relationes iudicum vetitæ fuerint & sublatæ, citatos enim principes relationes iudicum intempestiuas & non necessarias *d*) prohibuisse, ex inspectione harum constitutionum patet.

a) v. L. 2. §. 18. & 21. & L. 3. §. 18. & 21. C. *de vet. iur. enucl.* *b*) L. 1. C. Theod. *de relat.* *c*) L. 55. C. Theod. *de appellat.* *d*) & de hisce relationibus Nouella 125. cap. 1. est intelligenda. Licet non desint qui relationes iudicum indistincte per Nou. 113. & 125. sublatas esse, statuunt.

§. XXIII.

Emittebant autem Principes rescripta vel *generalia*,

a) Diuersus a *Papirio* Legum Regiarum collectore, nec non a *Papirio Frontone*, cuius in L. 220. §. 1. *de V. S.* fit mentio.

§. XXIX.

Præterea in Institutionibus a) & Digestis b) rescripta *Diui Marci* in Semestribus occurrunt, quæ *semestria* nihil aliud sunt, quam libri, sex mensibus hibernis c) conscripti, quibus Sententiæ, decreta & rescripta eius, continebantur.

a) v. §. 2. I. *de excus. tut. vel cur.* b) v. L. pactum D. *de pact.* & L. 12. *de acquir. vel omit. hered.* c) Solebant enim Imperatores Romani sex mensibus æstiuis bella gerere, sex hibernis conuentus agere, & ius dicere, quod primum ab Augusto institutum fuisse, *Suetonius* in eius vita auctor est. De *Iuliano*, qui eundem seruauit morem vid. *Mamertinus* in Paneg. c. 4. & *Freherus* I. Parerg. 20. nec non *Pagan. Gaudentius* II. Expos. Iurid. c. 34.

§. XXX.

Cum itaque non legibus amplius nec SCtis, sed Rescriptis omnia agerentur, *Opilius Macrinus* Imperator a) de tollendis illis cogitauit; quod consilium Macrini cum viris præstantissimis *Iacobo* nimirum *Cuiacio*, *Francisco Hottomanno*, *Hugoni Grotio*, & *Iacobo Gothofredo* impense placuerit, pro rescriptis Imperatorum Romanorum vir doctissimus *Antonius Schultingius* peculiari dissertatione b) egit, æquitatemque eorum defendit.

a) teste *Capitolino* in eius vita c. 13. b) quæ vna cum aliis Franeck. 1708. prodiit.

§. XXXI.

Species rescriptorum Principis erant 1) *Epistolæ* a), quæ tamen a rescriptis in eo differebant, quod hæc ad relationem iudicum, vel supplicationes partium litigantium, illæ vero proprio motu a principe emitterentur; 2) *Pragmaticæ Sanctiones*, quæ non ad preces singulorum, sed

curiæ,

curiæ, ciuitatis vel alterius vniuersitatis dabantur *b*); 3) *Adnotationes*, quando princeps propria manu rescriptum subscribebat *c*).

a) Extant harum epistolarum per partes aliquot exempla in iure nostro, vt in L. 16. C. *de præscript. long. temp.* L. 13. C. *de fidei & mandat.* L. 8. C. *de accusat.* L. 5. C. *ad L. Corn. de Sicar.* L. 5. C. *de iure fisci*, v. *Strauchius* in diss. De centum lapidib. Vrbicar. *b*) v. §. 4. Constit. *de Iustinian. C. confirm.* & L. 7. C. *de diu. rescript.* *c*) v. L. 9. C. *de Palat. Sacr.* & *Pitiscus* in Lexico, voce *Adnotatio*.

§. XXXII.

Præterea etiam Principes Romani ex appellatione cognoscere, & *decretis* suis lites priuatorum determinare solebant *a*), quæ decreta vim perpetui iuris non habebant, nisi quæstionem deciderent, de qua adhuc ambigebatur; Qua autem ratione illi cognitiones hasce exercuerint, illustri exemplo *Marcellus* ICtus *b*) ostendit.

a) Inde *Theophilus* ad §. 6. I. *de Iure N. G. & Ciu.* ait: *Et quid est decretum? Est sententia principis inter duas partes, de quarum ipse causa cognoscit, & iudicat, pronunciata* &c. *b*) in L. 3. D. *de his, quæ in testam. delentur.* conf. *Strauch.* de Statutis a principe §. 25. & 26. & *Merillius* II, 26.

§. XXXIII.

Quamplurima eiusmodi *decreta* principum, a ICtis adducta, in Digestis *a*) reperiuntur, quorum multa *Barnabas Brissonius* collegit; Imo *Iulium Paullum* ICtum talium decretorum seu imperialium sententiarum, in cognitionibus prolatarum, sex libros composuisse, ex nonnullarum legum *b*) inscriptionibus liquet.

a) v. L. 7. *De Iust. & I.* L. 2. *de offic. assessor.* L. 3. §. 5. *de lib. exhib.* L. 13. *quod metus causa* &c. *b*) v. L. vlt. *ad SCtum Trebell.* L. vlt. *de hered. instit.* L. vlt. *de condit. & demonstrat.* L. 24. *de iure patron.* L. 10. *de manumiss.*

numiss. L. 240. *de V. S.* conf. *Iac. Cuiacius* Lib. II. Obſ. c. 26. *Edmund Merillius* L. II. Obſ. c. 26. & *Bynkersboeckius* in libro ſingul. ad L. 40. *de Reb. Cred.* cap. 1.

§. XXXIV.

Conſtitutionibus Principum generalibus apponuntur *ſpeciales* ſiue *perſonales* a) priuilegia etiam dicta b); quibus princeps, vel ob meritum aliquid indulget, vel pœnam extra ordinem irrogat, quæ perſonam non egrediuntur, nec ad exemplum trahuntur c).

a) v. §. 6. I. *de Iure N. G. & C.* b) quaſi priuæ leges *Gellius* X. 20. *Iſidorus* V. Orig. 18. & *Cicero* de Legib. III. 19. *In priuos homines leges ferri noluerunt: id eſt enim priuilegium.* c) L. 1. *de Conſtit. Princip.*

§. XXXV.

Denique etiam principes ſæpius aliquid iure ſingulari contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem vel gratiam introducebant, quod *beneficium legis* vocabatur, eratque vel *generale*, vt beneficium reſcripti L. 2. C. *de iure domin. impetr. beneficium inuentarii, competentiæ, ordinis, diuiſionis, cedendarum actionum* &c. vel *ſpeciale*, quod ad poſtulationem ciuitatis, corporis, vel etiam priuati concedebatur, nec ad exemplum trahi poterat a).

a) v. *Iac. Gutherius* de offic. Dom. Auguſt. Lib. I. cap. 37. & 38. Quomodo autem beneficia legis a priuilegiis differant? *Iacobus Cuiacius* XV. Obſ. c. 8. docuit.

CAP.

CAP. XIII.

DE COLLECTIONIBVS CONSTITVTIONVM IMPERIALIVM, IN PRIMIS DE CODICE GREGORIANO ET HERMOGENIANO.

§. I.

HAdrianum imitati ſunt eius in imperio Romano ſucceſſores, ſuasque ediderunt *conſtitutiones*, ſed cum quotidie numero augerentur, poſt particulares *Doſithei, Papyrii Iuſti, Domitii Vlpiani, & Iulii Paulli* collectiones, ne perirent, conſtitutiones ethnicorum principum ab Hadriano ad Conſtantinum Magnum *Gregorius* & *Hermogenes* ICti priuata auctoritate collegerunt, vnde Codices *Gregorianus* & *Hermogenianus* originem traxerunt.

§. II.

Errat itaque quam maxime *Wolfgang Adam Lauterbachius* ICtus alias celeberrimus, dum in compendio Digeſtorum ſub titulo *de origine iuris* Auguſtum eiusque ſucceſſores varias promulgaſſe conſtitutiones, illasque ad Hadrianum *Gregorium*, ad Conſtantinum M. *Hermogenem* collegiſſe, exiſtimat; Auguſtum enim eiusque ſucceſſores leges quidem veteri ritu rogaſſe, conſtitutiones autem nunquam ediidiſſe, ex ſcriptoribus Romanis ſatis conſtat.

§. III.

De auctoribus horum Codicum, cum Scriptores fere taceant, nihil dici poteſt; *Guido* enim *Pancirollus a) Gregorium* ſub Valente & Gratiano Præfectum annonæ & Proconſulem Africæ fuiſſe exiſtimat, *Iacobus* vero *Gothofredus b)* eum ſub Conſtantino M. A. C. 336. Præfectum Prætorio fuiſſe, illiusque mentionem in L. 3. C. Theod. *de annon. & tribut.*

tribut. L. 2. C. Theod. *de contrab. emt.* & L. 1. C. *de natur. lib.* fieri,ſibi perſuadet,ſed neutrum adeo certum & probatum nobis videtur.

a) L. I. de clar. Leg. interpret. c. 65. b) in prolegom. ad Cod. Theodoſ. cap. 1.

§. IV.

Antonius denique *Schultingius* a), auctorem Codicis Gregoriani non Gregorium ſed *Gregorianum* fuiſſe dictum, tum ob verba *Auguſtini* ad Pollentiam b), tum quia ſæpius ita a collatore Legum Moſaicarum & Romanarum citatur c), ſatis probabiliter coniicit.

a) in not. ad Tit. I. Cod. Gregor. b) Lib. II. c. 8. ibi: *legi apud Gregorianum.* c) Tit. I. & 6.

§. V.

Nec certior *Hermogeniani* Codicis auctor eſt, nam *Guido Pancirollus* a) *Eugenio* illi *Hermogeniano*, qui, teſte *Baronio* b), Diocletiano & Maximiniano imperantibus Præfectus Prætorio fuit, & in Senatu de perſecutione in Chriſtianos decernenda retulit,hunc Codicem tribuit.

a) L. I. de claris LL. interpret. c. 65. b) in annal. ad annum 301. n. 18.

§. VI.

Alii vt *Georg. Caſpar. Kirchmaier* a) *Hermogenem* poſt Iulianum ſub Hadriano floruiſſe, alii denique vt *Guilielmus Budæus* b) & *Iacobus Cuiacius* c) *Hermogenem* huius Codicis auctorem ſub Alexandro Seuero vixiſſe, & in huius imperatoris conſilio fuiſſe, moti auctoritate *Aelii Lampridii* d) certò ſibi perſuadent, ſed *Hermogenem* vna cum Pomponio, Alfeno, Africano, Florentino, Martiano, Calliſtrato, Venuleio, Triphonino, Mæciano, Celſo, Proculo & Modeſtino ex conſeſſu Alexandri imperatoris accuratiores e) recte excedere iubent.

a) In

a) In elogiis & elect. vet. ICtorum p. 13. b) de asse eiusque part. Lib. V. c) Lib. II. Obs. 27. d) in vita Alexandri Seueri. e) ita *Claudius Salmasius* Hermogenem ex numero consiliariorum Seueri ad finem comment. ad Ael. Lamprid. expungit.

§. VII.

Rursus alii, vt *Guido Pancirollus a)*, *Anicium Hermogenianum Olybrium* ICtum & Consulem b) sub Valentiniano & Valente circa A. C. 315. clarum, Codicis huius confectorem faciunt, sed temporis rationem obstare, nemo est, qui non intelligit. c)

a) Lib. II. Var. lect. c. 257. b) de quo sequens inscriptio apud *Gruterum* p. 342. occurrit: ANICIVS. HERMOGENIANVS. OLYBRIVS. V. C CONSVL. ORDINARIVS. c) accedit, quod plures fuerint *Hermogenes* siue *Hermogeniani*, quorum stemma *Reinesius* Classe I. inscript. 39. & in epist. 69. ad Rupertum contexuit. conf. *Vignolius* in columnam Antonini p. 329.

§. VIII.

Verum enim vero *Iacobus Gothofredus a) Ægidius Menagius b)* & *Ioannes Strauchius c)* Hermogenem ICtum, qui, vti Diadumenus ab Herodiano Diadumenianus, & Diogenes Tzetzæ Diogenianus vocatur, *Hermogenianus* fuit dictus d), & sub Constantini M. liberis vixit, Codicis Hermogeniani fuisse auctorem, probabilius contendunt.

a) In proleg. *ad Cod. Theod.* c. 1. b) in amœn. iur. ciu. cap. 11. c) in vita Hermogeniani inter programm. p. 22. d) vid. *Gronou.* in notis *ad* Tacitum pag. m. 161.

§. IX.

Meminit enim in L. 17. D. *de minor.* Præfectorum Prætorio, quod ab illis appellari non possit, quod Constantinus M. in L. 16. C. Theod. *de appel.* constituit, deinde in L. 23. D. *de manumiss. vindict.* manumissionem fieri posse domino tacente, nec amplius solennibus opus esse verbis, docet, quod ius a

Conſtantino M. eiusque liberis introductum eſſe, ex L. 15. C. *de teſtam.* L. 21. C. *de leg.* & L. 1. C. *de form. & impetrat. ſubl.* conſtat.

§. X.

Alia adhuc a celeberrimis viris *Iacobo Gothofredo* & *Ioanne Strauchio* locis citatis ad aſſerenda hæc, quæ dicta ſunt, aſſeruntur argumenta, nimirum quod I. correctorum in L. 10. D. *de offic. præſ.* mentionem faciat. II. numero plurium de Principibus in L. 41. D. *de excuſ.* L. 10. *de publ. & vectigal.* L. 46. §. 7. *de iure fiſci* loquatur, & III. muneris Camelaſiæ *a*) in L. 1. §. 2. *de muner. & honor.* mentionem iniiciat, ſed ea, tanquam parum firma, ſolide celeberrimus *Schultingius b*) excuſſit.

a) Quid ſit *Camelaſia* & *Camelſium* v. apud *Ferandum Adduenſem* Lib. I. Explicat. T. II. Theſ. Iur. Ciu. p. 558.
b) in not. ad Tit. I. Cod. Gregor. Iurispr. Anteiuſt. p. 683.

§. XI.

Vtrum autem profano Deorum cultui, an vero religioni Chriſtianæ fuerint addicti, inter DD. non conuenit, *Iacobus* enim *Gothofredus a*) vtrumque ethnicum fuiſſe contendit, *Bertrandus* contra Chriſtianum Hermogenem fuiſſe, adductis eius verbis in L. 6. D. *de donat. inter vir. & ux.* ibi: *Diuortii cauſa donationes inter virum & vxorem conceſſæ ſunt: Sæpe etiam euenit, vti propter Sacerdotium, vel etiam ſterilitatem ſatis commode retineri matrimonium non poſſit*; credit, ſed nimis debile hoc *Bertrandi* argumentum eſſe, cum etiam, monente *Iacobo Ræuardo b*)), inter gentiles propter ſacerdotium facta fuerint diuortia, *Ægidius Menagius c*), *Guilielmus Grotius d*) & *Ioannes Strauchius e*) animaduerterunt.

a) l. cit. *b*) L. I. coniectan. c. 2. eum ethnicum fuiſſe Inſcriptio, quæ apud *Reineſium* Claſſ. 1. Inſcript. 39. confirmat. alia inſcriptio de hoc ICto a. *Vignolio* in Columnam Antonini p. 326. reperitur. *c*) loc. cit. (*d* in vita ICtore. L. II. c. 12. *e*) loc. cit.

§. XII.

§. XII.

Vnde ſatis probabilis *Iacobi Gothofredi* videtur coniectura, exiſtimantis, *Gregorium* & *Hermogenem* ex eo ethnicorum Principum collegiſſe conſtitutiones, quo antiquam & gentilem Romanorum iurisprudentiam, quæ Conſtantini M. conſtitutionibus mirum in modum euertebatur, poſteritati conſeruarent.

§. XIII.

Inſeruit autem *Gregorius* Codici ſuo conſtitutiones ethnicorum Principum ab Hadriano ad Diocletianum & Maximianum vsque, & licet *Iacobus Cuiacius a*) Codicem hunc in Valeriano & Gallieno deſiiſſe, exiſtimet, ſubſequentium tamen principum imo & Diocletiani ac Maximiani conſtitutiones illum continuiſſe, ipſa Codicis fragmenta, quæ hodie ſuperſunt, nec non collatio Legum Moſaicarum & Romanarum docent.

a) in princip. paratitl. Cod.

§. XIV.

Eorum quoque Principum conſtitutiones in *Hermogeniano Codice* eſſe poſitas, *Iacobus Gothofredus* cenſet, quod etiam ex collatione Legum Moſaicarum & Romanarum probabile redditur, vbi titulo VI. conſtitutio Diocletiani & Maximiani ſub titulo *de nuptiis* citatur, quæ in *Gregoriano* triceſima & ſecunda dicitur, verum ex hoc argumento, in vtroque Codice extitiſſe leges aliquas illorum Principum, non vero vtrumque Codicem omnes easdemque conſtitutiones ab Hadriano ad Conſtantinum M. comprehendiſſe, colligi poſſe, recte *Antonius Schultingius a*) monuit.

a) loc. cit.

§. XV.

Cum itaque in *Hermogeniano Codice* Diocletiani & Maximiani tantum conſtitutiones reperiantur, præter tres primas, quæ Aurelio tribuuntur, quarum-

que

que inſcriptio merito falſa, cum nemo veterum Imperatorum ſolo Aurelii nomine dictus fuerit, *Gregorianum Codicem* omnium Imperatorum ethnicorum conſtitutiones, *Hermogenianum* vero Diocletiani & Maximiani tantum continuiſſe, adeoque hunc illius quaſi ſupplementum fuiſſe, concludimus.

§. XVI.

Ad ordinem quod attinet, quem horum Codicum auctores ſeruarunt, videtur ille ad Edictum Perpetuum *a*) accommodatus, in *Codicis* enim *Gregoriani* fragmentis multa videmus ex eodem libro citari & titulo, ſub quibus in Iuſtinianeo Codice ſunt collocata, quamuis ſæpius alio etiam ordine conſtitutiones proferantur, quod *Antonius Schultingius* in notis ſuis locis obſeruauit.

a) Scripſit etiam *Hermogenes* ἐπιτομῶν βιβλία ἕξ, quibus ordinem Edicti Perpetui, vt ipſe in L. 2. D. *de ſtatu homin.* fatetur, ſecutus eſt.

§. XVII.

Licet autem hi Codices priuato ſtudio fuerint collecti, publice tamen eos fuiſſe receptos, lectos & confirmatos ex *Aniano* Legis vnic. Cod. Theodoſ. *de reſponſis prud.* interprete, qui breuiarium horum Codicum fecit, conſtat, vnde etiam Imperator *Iuſtinianus* conſtitutiones ethnicorum Principum ex hiſce Codicibus hauſit, illasque Codici ſuo includere iusſit *a*).

a) v. conſtit. *de nouo Cod. fac.* & *de Iuſtinian. Cod. confirm.*

§. XVIII.

Ipſi Codices ad noſtram ætatem non peruenerunt, ſed pauciſſima eorum fragmenta ex breuiario *Aniani* nobis ſunt reliqua, quæ primus *Ioannes Sichardus* vna cum Codice Theodoſiano *a*), deinde *Petrus Gregorius Tholoſanus b*) & *Iacobus Gothofredus c*) ediderunt;

derunt; notis illa *Antonius Schultingius* illuſtrauit, ac iurisprudentiæ Anteiuſtinianeæ *d*) inſeruit.

a) Baſil. 1528. f. *b*) Lugd. 1566. *c*) Colon. Allobrog. & Pariſ. a 1586. *d*) pag. 683.

CAP. XIV.

DE CODICE THEODOSIANO, NEC NON THEODOSII ET SVBSEQVENTIVM IMPERATORVM NOVELLIS.

§. I.

HAec erat legum Romanarum ſub ethnicis Imperatoribus conditio, quæ non parum ſub *Conſtantino M.* fuit immutata; cum enim Chriſtianam religionem ſtabilire, paganiſmum contra ex ditionibus ſuis extirpare hic princeps vellet, non potuit non anteceſſorum ſuorum conſtitutiones, quæ paganismum redolebant, immutare, multasque nouas leges condere *a*).

a) v. *Nazarius* in Panegyr. ad Conſtant. c. 8. & *Euſebius* in eius vita L. IV. c. 26.

§. II.

In primis *Conſtantinus* noſter per quadriennium illud 319, 20, 21, & 22, mores populi Romani variis nouis legibus in melius mutare, atque ad pietatem, pacem, humanitatemque traducere, occupatus fuit, cuius rei fidem faciunt innumeræ conſtitutiones, quas collegit, & erudito commentario *Franciſcus Balduinus* in Conſtantino ſuo M. ſiue de legibus Conſtantini M. eccleſiaſticis & ciuilibus *a*) illuſtrauit.

a) Baſileæ. a. 1556. in 8. edito & Argent. 1612. nec non Halæ 1727. 8. recuſ. conf. *Pagan. Gaudentii*, De cauſſis immutatæ iurisprudentiæ, recitatio, quæ in Academ. inſt. p. 48. reperitur.

§. III.

§. III.

Caue tamen omnes conſtitutiones, quæ *Conſtantino M.* tribuuntur, eius fuiſſe credas, nam nihil frequentius eſt in Codice Theodoſiano & Iuſtinianeo, ea, quæ a liberis eius ſunt propoſita, Conſtantino M. adſcribere, item Conſtantinos & Conſtantios, Iulianos & Iouianos, Iuſtinianos & Iuſtinos confundere; exemplo L. vlt. C. *de curat. fur.* & Nou. 134. c. 10. eſſe poſſunt, vbi imperator Iuſtinianus Conſtantino M. aliquid tribuit, quod tamen liberis eius eſt adſcribendum; plura *Antonius Contius a)*, *Iacobus Gothofredus b)* & *Petrus Relandus, c)* collegerunt.

a) Lib. II. Lect. ſubceſiu. c. 20. *b*) in chronol. Conſtit. Codici Theod. præmiſſa. *c*) in faſtis conſular.

§. IV.

Eandem mutationem ius Romanum ſub ſequentibus Imperatoribus *Conſtantino*, *Conſtantio* & *Conſtante*, *Iuliano*, *Iouiano*, *Valentiniano*, *Valente*, *Gratiano*, *Valentiniano* iuniore *Theodoſio M. Arcadio* & *Honorio* expertum eſt; dum enim hi Principes legislatoriæ poteſtatis modum non tenebant, inordinata variarum legum copia Iurisprudentiam mirum in modum turbarunt *a*).

a) v. *Iſidor. Hiſpal.* Lib. V. orig. c. 1.

§. V.

Obſeruarunt hanc miſeram iurisprudentiæ Romanæ conditionem *Theodoſius* Iunior eiusque in Imperio ſocius *Valentinianus* III. hinc Legum Romanarum ἀνάκρισιν quandam inſtituerunt; *Valentinianus* enim, habita poſt natum Chriſtum 426. ad Senatum vrbis Romæ oratione, quænam conſtitutionum ſpecies vt leges generaliores ab omnibus æqualiter obſeruari deberent, non tantum definiuit *a*), ſed etiam præcepit, omnibusque iudicibus, vt reſcripta, quæ iura læderent, a iudicii limine remouerent ac reiicerent *b*), iniunxit.

a) v. L. 2. & 3. C. *de Legib.* b) v. L. 5. C. *si contra ius* &c. & L. 7. *de precib. Imperat.* offerend.

§. VI.

Iidem Imperatores, quo iuris Romani incertitudinem, ex auctoritate ICtorum ortam, tollerent, scripta tantum *Papiniani*, *Paulli*, *Gaii*, *Vlpiani* & *Modestini* singulari constitutione *a*), a. c. 426. firmarunt, illisque, rejectis aliis, legum auctoritatem conciliarunt.

a) v. L. vn. C. Theod. *de respons. prud.*

§. VII.

Tandem *Theodosius Iunior*, constitutiones Christianorum Principum, confusas sibique vt plurimum dissidentes, in ordinem redigere, ac ad imitationem Gregoriani ac Hermogeniani Codicis in vnum corpus illas conferre, consilium cepit.

§. VIII.

Tribuunt quidem nonnulli confectionem huius Codicis *Theodosio Magno*, moti auctoritate *Chronici Idaciani* ibi: *Vndecimo anno Theodosius regni sui Romam cum filio Honorio ingressus, legesque Romanorum integra emendatione edidit*; verum *Idacii* Chronicon næuo hac in re laborare, ac *Theodosium Iuniorem* huius Codicis esse auctorem, fidem non solum Nouella, de huius Codicis auctoritate ab hoc Imperatore ad Florentium Præf. Orient. data, facit, sed & quamplurimæ constitutiones *Theodosii M.* eiusque successorum, in hunc Codicem relatæ, id confirmant *a*).

a) vid. *Iac. Gothofredus* in prolegom. c. 1. §. 2. Trahuntur etiam huc sequentia *Claudiani* verba;

Iniustitia insultat vitiisque a stirpe recisis,
Elicit oppressas tenebroso è carcere leges.

Sed quamuis negandum non sit. *Theodosium M* post deuictum Maximum Tyrannum multas leges edidisse: codicem tamen hunc non condidit.

§. IX.

§. IX.

Annus, quo hic Codex confectus, est CCCCXXXIX. post N. C. vnde *Innocentius Cironius* a) aliique errant, qui ob subscriptionem Nouellæ de Confirmando hoc Codice a Theodosio Iuniore emissæ, quæ est *Dat. XV. Calend. Mart. Constantinopoli Theodosio A. XV. Consule & qui fuerit nuntiatus*, annum 435. substituunt, mendosam enim huius Nouellæ esse subscriptionem, MSSCtum Ottobonianum, in quo sequens dictæ Nouellæ conspicitur subscriptio: *Dat. prid. Kal. Febr. Theodosio A. XVI. Cons.* qui consulatus in annum 438. incidit, docet *b*).

a) Lib. V. Obseruat. Iuris Canonici cap. I. *b*) v. *Bernh. Henr. Reinold.* Obseruationes interpret. Cod. præmiss. p. 25. diss. nostra inaugur. De Codice Theodosiano eiusque in Iure Iustinianeo vsu & *Eric. Mauricius* de libr. Iur. Comm. thes. 6.

§. X.

Iacobus quidem *Gothofredus* etiam huius Codicis confectionem ad annum 438. retulit, non tamen falsam dictæ Nouellæ confirmatoriæ subscriptionem correxit, quod doctissimus *Henricus Brenckmannus* a) obseruauit.

a) in epistola de Consulibus, quorum in Digestis fit mentio, Fastis *Petri Relandi* consularibus subiecta.

Causas, quare Imperator *Theodosius* Codicem hunc conficere iussit, tres in Nouella, quam de auctoritate sui Codicis emisit, librorum nimirum ad ius pertinentium multitudinem, collapsam iuris scientiam, & ementitam iurisperitorum seueritatem *a*), allegat, vnde recte *Henricus Brenckmannus b*), Theodosium nostrum, non tam promouendæ rescriptorum auctoritatis gratia, quam vt causidicorum licentiam abusumque in iis temere allegandis refrenaret, Codicem suum composuisse, coniicit.

a) Mul-

a) Multum enim de ſplendore ſuo iurisprudentia amiſerat, iuſtique ac recti ſcientia in artem Rabuliſticam degenerauerat, conquerentibus *Mamertino* in gratiarum actione pro Conſulatu ad Iulianum & *Ammiano Marcellino* L. XXX. Hiſtor. b) in diatrib. de Euremat. p. 141.

§. XII.

Adiutores ſibi, huic operi conſummando, octo viros Illuſtres ac Spectabiles, iurisque ſcientia maxime præſtantes, *Antiochum* ſcilicet, *Maximum*, *Martyrium*, *Sperantium*, *Apollodorum*, *Theodorum*, *Epigenium* & *Procopium* elegit, illisque, ut antecedentium Principum conſtitutiones a confuſione & obſcuritate liberarent, ac ea, qua poſſent, breuitate in vnum corpus conferrent, facultatem dedit.

§. XIII.

Qui etiam ſumma id peregerunt fide, & ſexdecim Principum legitimorum ſeu Chriſtianorum conſtitutiones, per centum & viginti ſeptem annorum ſpatium, i. e. ab anno poſt N. C. 312. quo Conſtantinus M. Chriſtianam amplexus eſt fidem, vsque ad annum 438. latas, in hunc Codicem retulerunt.

§. XIV.

Vnde quam maxime *Ezechiel Spanhemius*, Codicem Theodoſianum e Principum Romanorum ab Hadriano ad Theodoſium Iuniorem conſtitutionibus ac reſcriptis conditum fuiſſe, exiſtimans *a*), errat.

a) in orbe Romano. pag. 253.

§. XV.

Diuiſus eſt hic Codex in ſexdecim libros, & varias Principum conſtitutiones, vel ad omnes imperio Romano ſubiectos populos, vel ad certam prouinciam aut ciuitatem emiſſas, vel etiam ad certas perſonas directas, decreta nimirum, mandata,

rescripta, epistolas, sanctiones pragmaticas, acta habita in Consistoriis, interlocutiones & beneficia principum, imo omnis iuris principalis species conspiciendas præbet.

§. XVI.

Quinque autem priores libri ad ius ciuile spectant, reliqui vndecim per omnes iuris publici decurrunt partes, nec ecclesiastica negotia intacta relinquuntur, quippe quæ vltimo libro definiuntur.

§. XVII.

Ad Ordinem quod attinet, quem conditores huius Codicis seruarunt, videtur is *Iacobo Gothofredo a)* & *Antonio Schultingio b)* Codici Gregoriano, qui ipse ad ordinem Edicti Perpetui fuit compositus, accommodatus, verum, licet negari nequeat, confectores huius Codicis eundem sæpe, qui in Codice Gregoriano fuit, seruasse ordinem: semper tamen & vbique id factum esse, cum constitutiones ecclesiasticæ, quæ in Codice Gregoriano primo loco fuerunt positæ, in nostro vltimo conspiciantur loco, probabile nobis non videtur.

a) in prolegom. ad Cod. Theod. c. 12. b) in Iurisprud. Anteiustin. p. 684.

§. XVIII.

Confecto hoc Codice Imperator *Theodosius*, vt constitutiones, in illum relatæ, essent norma ac regula, secundum quam omnes Romano Imperio subiectæ viuerent gentes, voluit, inde Codicem suum promulgauit, eique iuris principalis auctoritatem Nouella quadam, ad *Florentium* Præf. Præt. Orient. emissa, quæ inter Theodosianas numero prima conspicitur, conciliauit.

§. XIX.

Vt vt vero multum studii ac laboris Imperator *Theodosius* Iunior eiusque in conficiendo hoc Codice adiutores impenderint, ita vt inter Legum Romanarum

harum conferuatores ac reftauratores non vltimum mereantur locum, quamplurimas tamen neceffarias conftitutiones illos omififfe, alias non recte in hunc Codicem retuliffe, multas etiam repetiiffe, ex perluftratione & recenfione næuorum huius Codicis a *Iacobo Gothofredo* a) & *Chriftiano Thomafio* b) inftituta, conftat.

a) prolegom. c. 2. b) in Næuis Iurisprud. Anteiuft. p. 156. add. *Mabillon* de Re Diplomat. Lib. III. c. 5. §. 11.

§. XX.

Poft Codicis Theodofiani confectionem Imperator *Theodofius* Iunior XLIIX, *Valentinianus* XIIX, *Martianus* V, *Maiorianus* IX, *Seuerus* II, & *Anthemius* III, nouas ediderunt conftitutiones, quæ Codici Theodofiano fubiectæ reperiuntur.

§. XXI.

Separatim hæ Nouellæ apud *Robertum Stephanum* a), inter *Petri Pithœi* opera b) & cum notis *Conradi Rittershufii* c) prodierunt; nouam denique harum Nouellarum earumque auctiorem & accuratiorem editionem ex collatione MSCti Ottoboniani *Leonhardus Adamus Volfinienfis* pollicitus eft d), cuius fpecimen, clariffimo *Menckenio* ab auctore transmiffum, *Hoffmannus* e) exhibet.

a) Parif. a. 1571. b) ibid. a. 1609. edita. c) Francof. 1651. 4. d) vti die gelehrten Zeitungen ad a. 1717. n. 54. referunt. e) v. in hift. iur. p. 232.

XXII.

Integer Codex Theodofianus ad nos non peruenit, nam non folum a Wifi Gothis mirum in modum fuit deprauatus, fed etiam CCCXX. in Codice Iuftinianeo occurrunt conftitutiones, quarum indicem *Antonius Maruillius* confecit, & fub titulo fupplementi Codicis Theodofiani fuæ editioni fubiecit, quæ in

Codice hoc non reperiuntur. Edidit etiam *Iacobus Sirmondus* ex duobus MSS. Appendicem Codicis Theodosiani *a*), qui quindecim constitutiones Constantini, Arcadii, Honorii, Theodosii & Valentiniani continet.

a) Paris. 1631. 8. & Tom. I. eius oper. ann. 1696. in f. ibidem recus.

§. XXIII.

Primus Codicem Theodosianum vna cum aliis Iurisprudentiæ Anteiustinianeæ particulis *Ioannes Sichardus* edidit *a*), sed omnia in hac editione esse manca ac mutila, ex inspectione eius patet; deest enim ex Codice Theodosiano integer liber octauus, & ex reliquis libris non pauci tituli, vnde hæc *Sichardi* editio parum vtilitatis præbet.

a) Basileæ 1528. f.

§. XXIV.

Post *Ioannem Sichardum* & *Ioannem Bertrandum a*) locupletiorem hunc Codicem *Ioannes Tilius b*) & *Iacobus Cuiacius c*) ediderunt, variaque veteris prudentiæ ciuilis fragmenta adiecerunt; sed omnium labores *Iacobus Gothofredus* Dionysii filius, non frater, vti ICto alias celeberrimo placuit, longe superauit, qui non solum integrum Codicem Theodosianum eruit, ac doctissimis omnisque eruditionis genere refertis commentariis illustrauit, sed etiam collatione vtriusque Codicis, indice Titulorum, chronologia constitutionum, prolegomenis ad historiam huius Codicis facientibus, notitia dignitatum vtriusque orbis, prosopographia, Topographia, Glossario Nomico aliisque additamentis eum ornauit, adauxitque, quod opus, in sex Tomos diuisum, studio *Antonii Maruillii d*) prodiit.

a) qui illum Paris. 1550. 8. edidit vid. Biblioth. Duboisiana p. 444. *b*) Paris. 1549. *c*) Paris. 1566. f. 1586 f. & 1593. f. (*d* Lugdun. 1668. VI. Tom. in fol.

§. XXV.

§. XXV.

Hiſtoriam Codicis Theodoſiani *Iacobus Gothofredus* in Prolegomenis huic Codici præmiſſis, *Innocentius Cironius* ICtus Gallus *a*) & *auctor* in diſſertatione inaugurali ſub præſidio venerandi ſoceri ſui *Guilielmi Hieronymi Brückneri* ICti habita *b*) : *de Codice Theodoſiano eiusque in Codice Iuſtinianeo vſu* , ex profeſſo delinearunt.

a) Libro V. Obſeruationum Iur. Canonici. *b*) Ienæ 1719.

C A P. XV.

DE FATIS IVRISPRVDENTIÆ ANTE-IVSTINIANEÆ, INPRIMIS CODICIS THEODOSIANI.

§. I.

MAximam Codices *Gregorianus* , *Hermogenianus* & *Theodoſianus* tum in oriente tum occidente, nacti ſunt auctoritatem ; ad terras enim orientalis Imperii quod attinet , juſſu Theodoſii Imperatoris per Florentium Præfect. P. Orient. *Codex Theodoſianus* fuit publicatus , & ab omnibus imperio ſubiectis viua ac abſolutiſſima iuris imago habitus.

§. II.

Eodem modo in Oriente ſub Theodoſii Iunioris ſucceſſoribus *Martiano*, *Leone*, *Zenone*, *Anaſtaſio* ac *Juſtino* Theodoſianæ collectionis nonaginta ferme annos viguit auctoritas, vsque dum Imperator *Iuſtinianus* ſeculo poſt N C. ſexto nouam iuris meditatus fuit collectionem, &, reiectis tribus illis Codicibus, alium in eorum locum ſubſtituit.

§. III.

Et hoc ex Scriptoribus eius æui, inprimis vero Legum Romanarum & Mosaicarum, quisquis ille sit, pariatore, quippe qui Codicem Theodosianum in oculis habuerunt, & frequenter ad eum prouocarunt, colligi ac probari potest.

§. IV.

Laudat enim memoratus Legum Romanarum ac Mosaicarum collator ac profert Tit. V. constitutionem Valentiniani, Arcadii & Theodosii *de stupratoribus*, quam ex integro & nondum decurtato Codice hausit, cum constitutionis huius pars tantum hodie in Codice Theodosiano, & quidem in L. 6. *ad L. Iul. de adult.* extet; deinde *Tit.* 14. *de plagiariis* nouellas memorat constitutiones, quarum nomine innuere videtur Constantini legem, qua ob plagium liberi hominis seruus vel libertinus bestiis obiiciebatur, quæ in Codicem Theodosianum & quidem sub titulo; *Qui inuol. alien. liber.* est relata.

§. V.

De auctore huius collationis Doctores non conueniunt, *Ioannes* enim *Bertrandus* & *Iacobus Cuiacius Licinio Rufino*, qui Alexandri temporibus vixit, quique Paullum in L. 4. D. *Quib. ad lib. proclam. non licet.* consuluit, eam tribuunt, alii, vt *Marquardus Freherus a*), Iudæum quendam eius auctorem faciunt; rursus alii *Petro Pithæo* primo huius collationis editori illam, sed absque sufficienti ratione, adscribunt *b*).

a) Parerg. I 9. *b*) v. *Cuiacius* Lib. VII. Obs. c. 2. Lib. XII. cap. 10. 16. & 35. Lib. XIV. c. 2. & Lib. XXI. c. 2. *Ægidius Menagius* in amœnit. iur. ciu. c. 7. & *Antonius Schulting* ad principium huius collat. in Iurispr. Anteiust. p. 719.

§. VI.

Quicquid tamen sit, collatorem hunc post confe-

ctum

ctum Codicem Theodosianum, & ante tempora Iustiniani circa decursum quinti seculi vixisse, quia integras Codicis Gregoriani, Hermogeniani & Theodosiani affert constitutiones, certissimum est; vnde non cohærent dicta *Iacobi Gothofredi a)*, quando pariatorem nostrum circa decursum sexti seculi, & tamen ante Iustinianum vixisse, statuit.

a) in proleg. c. 3.

§. VII.

Vtilitas huius collationis triplex est, quod I. quid Iustinianus eiusque adiutores in excerpendis veterum ICtorum libris sibi indulserint, perspicue repræsentet, II. quamplurima priscæ Iurisprudentiæ ciuilis fragmenta, tum ex veteribus ICtis, tum ex tribus Codicibus contineat *a*), & III. quomodo in titulos veterum ICtorum libri fuerint diuisi, ostendat *b*).

a) v. *Val. Guil. Förster* I. Lect. Succisiu. c. 18. b) v. *Marquard. Freberi* parergor. c. 1.

§. VIII.

Ad terras Imperii Occidentalis quod attinet, receptum ibi a *Valentiniano* III. Theodosii in Imperio collega eiusque genero fuisse Codicem Theodosianum, partim ex Nouellis Valentiniani III. X. & XII. partim ex Nouella Codicis Theodosiani confirmatoria constat *a*).

a) v. *Gothofredus* in prolegom. c. 3. & differt. nostra de Codice Theodos. cap. 3. §. 5.

§. IX.

Eodem modo sub insecutis occidentalis imperii Principibus *Maioriano*, *Seuero*, & *Anthemio* in Gallia, Italia, aliisque prouinciis viguit; *Maioriani* enim Nouella I. & *Anthemii* Nouella III. *de bonis vacant.* antecessorum confirmantur constitutiones *a*).

a) v. *Sidon. Apollinaris* L. II. epist. 1.

§. X.

Et quamuis ſeculo poſt N. C. quinto Gothi aliæque gentes ſeptentrionales, relictis patriis laribus, Italiam & Galliam occupauerint, fixasque ſibi & poſteris ſuis ibi ſedes ſtabiliuerint; eam tamen erga ſubiugatos Romanos exercuerunt humanitatem, vt Leges Romanas illis non excuſſerint, ſed, qua lege viuere vellent, teſte *Gregorio Turonenſi* a) & *M. Aurelio Caſſiodoro* b) permiſerint.

a) Lib II. Hiſtor. Franc. c. 33. b) Lib. I. Var. c. 1. & Lib. III. c. 4.

§. XI.

Imo quo *Alaricus* Wiſi-Gothorum in Gallia rex Romanos ad Gothorum mores eo citius traheret, anno poſt N. C. 504. *Goiarico* viro illuſtri aliisque, vt nouum iuris corpus, quod Legibus Romanis non eſſet contrarium, a moribus tamen ſuæ gentis non plane alienum, conficerent, demandauit. a).

a) De Codice Alarici Regis v. *Sirmondi* liber, cui Titulus: *Quæſtio triplex* Pariſ. 1642. edit.

§. XII.

Tribuunt quidem fere omnes, etiam, quod miror, doctiſſimus *Antonius Schultingius* a) compilationem hanc *Aniano* Alarici regis Referendario, ex eo quod in fine commonitorii huius breuiarii Alariciani perſcriptum extet: *Anianus vir ſpectabilis ex præceptione Domini Glorioſiſſimi Alarici Regis hunc Codicem de Theodoſianis legibus atque ſententiis iuris vel diuerſis libris electum Aduris* b) *anno XXII. eo regnante edidi & ſubſcripſi.*

a) in præfat. Iurisprud. Anteiuſt. præmiſſa. b) v. *Sirmondus* in not. ad Sidonium Apollin. p. 25.

§. XIII.

Sed, quod pace tanti viri dixerim, *edere* hoc loco nihil aliud ſignificat, quam legem ſiue iuſſionem principis ſubſcribere, annulo eius confirmare, iudicibusque illam inſinuare, quod Referendariis tum tempo-

ris erat proprium, vti ex *Gregorio Turonensi a)*, *Flodoardo b)*, *du Fresne*, *c) Iacobo Gutuerio d)* & Nouellis *e)* Imperatoris Iustiniani colligere licet.

a) Lib. V. Histor. Franc. c. 3. *b)* Histor. Remens. c. 2. *c)* in Glossario h. voce. *d)* de offic. Dom. August. L. III. c. 8. *e)* v. Nou. 10. 113. & 124.

§. XIV.

Hic demandatum sibi ab *Alarico* Rege negotium ita executus est, vt ex Codice Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, Nouellis Imperatorum, nec non Paulli sententiis, Gaii Institutionibus & Papiniani libris *Breuiarium* quoddam confecerit, ac cuilibet legi interpretationes, ex Iure Gothico vtplurimum desumtas, subiecerit.

§. XV.

Etsi autem hoc iuris Romani *Breuiarium* genium populi seculique satis redolet, eam tamen mox nactum est auctoritatem, vt, reiectis ICtorum libris & genuinis Principum Constitutionibus, in foris volitauerit, ac loco veri Codicis Theodosiani mox sub lege Romana, mox Theodosiana, a scriptoribus eius ætatis citatum fuerit.

§. XVI.

Patet hoc ex *Papiani* responsorum libro, quem ad imitationem huius breuiarii iussu *Gundobaldi* Burgundionum Regis ex iisdem fontibus in gratiam eorum, qui Romana lege viuere vellent, composuit *a)*

a) v. *Iac. Gothofredus* in biblioth. iur. ciu. cap. 2. §. 11. & *Frider. Lindenbrogius* in prolegom. Codici LL. antiqu. præm.

§. XVII.

Hic enim frequentissime ad Legem Theodosianam prouocat, multasque ex Codice Theodosiano constitutiones, quæ non amplius ibi extant, obseruanti-

bus *Innocentio Cironio a*) & *Antonio Schultingio b*), affert.

a) Lib. V. Obf. iur. Canon. c. 2. b) in Iurisprud. Anteiuft. p. 827.

§. XIIX.

Eodem breuiario Alariciano vfus eft mediæ ætatis auctor Confultationis de pactis, quam, ab *Antonio Loifello* fibi miffam, *Iacobus Cuiacius a*) primus in publicum extulit, *Antonius* vero *Schultingius* Iurisprudentiæ Anteiuftinianeæ b) inferuit.

a) vti ipfe Lib. VII. Obf. cap. 27. profitetur b) pag. 813.

§. XIX.

Eodem modo *Edilbertus* Rex Cantii hunc Codicem fuum fecit, ita enim *Beda a*) ait: *Inter cetera bona, quæ genti fuæ confulendo conferebat, etiam decreta iudiciorum iuxta exempla Romanorum cum confilio fapientum conftituit, quæ confcripta Anglorum fermone hactenus habentur & obferuantur ab ea.*

a) Lib. II. Hiftor. Angl. cap. 5.

§. XX.

Nec minus fub Francis, qui feculo poft N. C. fexto, interfecto Alarico Gothorum Rege, omnem Galliam ab Aquitania ad Narbonenfem primam fub fuam redegerunt poteftatem, Breuiarii Alariciani remanfit auctoritas; Nam quamuis Francorum Duces nouas condiderint Leges: deuictis tamen gentibus propria etiam iura, fcilicet Cifalpinis *Romana*, Burgundionibus *Gundobadica*, Tranfalpinis autem *Longobardica* & *Romana*, intacta reliquerunt.

§. XXI.

Fidem huius rei facit *Chlotarii* Francorum Regis conftitutio generalis *a*), qua cautum, vt inter Romanos caufæ controuerfæ Romanis terminarentur legibus, vt & *Hincmarus* Archiepifcopus Rhemenfis *b*) cum

cum ait: *Sciant ſe, nec Romanis in die iudicii, nec Salicis, nec Gundobadis, ſed diuinis iudicandos*; nec non *Gregorius Turonenſis* c) & *Sidonius Apollinaris* d), qui ſub Chlotario Francorum rege iuuentutem ſtudio Codicis Theodoſiani initiatam fuiſſe, ſcribunt e).

a) Circa annum 560. data, quam *Stephanus Baluzius* T. I. Capitul. p. 7. exhibet. b) in libello contra Tietbergam. c) Lib. IV. Hiſt. Franc. c. 41. d) Lib. II. epiſt. 1. e) idem *Rutilius Numatianus*. I. Itiner. v. 207. teſtatur, cum canit:

Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis
Miſſus Romani diſcere iura fori.

Plura de hac re vid. apud Ludou. Antonium Muratorium in præf. P. II. T. I. Script. Rer. Italic. præmiſſa.

§. XXII.

Vnde *Lex Romana* & *Salica* apud ſcriptores eius ætatis paſſim iunguntur a), &, qui Legem *Romanam* ſequebantur, vulgo ciues Romani b), qui vero *Salicam*, Franci vel Salici c) vocabantur.

a) Has duas Leges etiam *Eginhardum* in vita Caroli M. cum ait: *Franci duas habent leges*, ſubintellexiſſe, *Innocentius Cironius* L. V. Obſ. iur. Can. non absque ratione exiſtimat. b) v. *Marculphi* formula 40. & incerti auctoris formula. 8. & 56. c) v. formula 5. incerti auct.

§. XXIII.

Patet hoc etiam ex formulis, ea ætate in iudiciis vſitatis, quæ omnes ſecundum Legem Romanam, Codicem ſcilicet Theodoſianum, ſunt factæ & compoſitæ; ita in formulis *Marculphi* monachi, quas *Stephanus Baluzius* & *Hieronymus Bignonius* ediderunt, ſæpius hæc verba reperiuntur. *Lex Romana expoſcit; Quod ſecundum legem Romanam actum, vt nullatenus reuocetur*; a) idem etiam in formulis veteribus a *Iacobo Sirmondo* editis obſeruare licet.

a) v. Diſſ. noſtra *de Codice Theodoſiano* c. 3. §. 13.

§. XXIV.

Nec minus iuris Romani in Gallia ea ætate obſeruati exemplum præbent matrimonia & teſtamenta, ſecundum ius ciuile condita & celebrata. Ita *Cæſarius* Archiepiſcopus Arelatenſis, teſte *Baronio a)* hanc ſuo teſtamento clauſulam adiecit: *Et ideo* &c. *Deo diſponente hoc teſtamentum condidi & manu propria ſubſcripſi, atque iure prætorio vel iure ciuili, & ad vicem illorum codicillo confirmaui.* Pari modo *Remigius* Epiſcopus Rhemenſis, referente *Flodoardo b)* & *Arcadius* Epiſcopus Lemouienſis, narrante *Alteſerra c)*, teſtamenta ſua clauſula codicillari muniuerunt.

a) L. VI. Ann. ad a. 506. *b)* Hiſt. Rhemenſi Lib. I. c. 18. *c)* L. 3. Rer. Aquitan. c. 8. plura habet *Donato Antonio d'Aſti* in libro; Dell'uſo & autorita' Ragion ciuile nelle prouincie dell'Imperio occidentale c. 7.

§. XXV.

Præterea exemplum immixti iuris Romani in Legibus Salicis, & quidem L. 2. Tit. 14. reperimus, quo loco cautum fuit: *Si quis Sororem aut fratris filiam, aut certe alterius gradus conſobrinam, aut fratris vxorem, aut auunculi ſceleratis nuptiis ſibi iunxerit, huic pœnæ ſubiaceat, vt a tali conſortio ſeparetur; atque etiam, ſi filios habuerint, non habeantur legitimi heredes, ſed infamia ſint notati*: quæ lex eſt particula interpretationis ad L. 3. C. Theod. *de inceſt. nuptiis*, quod erudite *Hieronymus Bignonius a)* obſeruauit.

a) in not. ad Leges Salicas. conf. diſſert. noſtra l. c. Vnde *Agathias*, Francos Germanosque deſcribens: *Romanæ eos politiæ non omnino exſortes eſſe, Romanasque inter ſe leges & eosdem in contractibus connubiisque mores ſeruare*, dicit.

§. XXVI.

Eodem modo quamplurima ex Lege Romana, i. e. Codice Theodoſiano in *Capitularia* Regum Francorum ſunt translata; ita Capitulare 11. de a. 813. a *Carolo M.*

M. emiſſum, XX. capitula de iuſtitiis faciendis ex Lege Salica, Romana & Gundobada continet, & in additione IV. Capitularium capitulo 160. Lex Romana omnium humanarum legum vocatur mater *a*).

a) plura exempla *Stephanus Baluzius* in notis ad Capitularia Regum Francorum collegit.

§. XXVII.

Vnde euenit, vt adhuc hodie quædam Galliæ prouinciæ Lege ſcripta, aliæ vero moribus, obſeruante *Innocentio Cironio a*), regantur, de qua re ex profeſſo doctiſſimus Anteceſſor Tholoſanus *Ianus à Coſta* in tractatu; *De origine iuris in Gallia*, qui tamen lucem expectat, egit.

a) Lib. V. Obſ. iur. Can. c. 6.

§. XXVIII.

Fidem huius rei etiam *M. Aurelius Caſſiodorus* Senator facit, qui ſub Zenone, Anaſtaſio, & Iuſtino formulas ſuas dictauit, & promouente Theodorico Rege ad ſummos honores peruenit, in variarum libris ab eo conſcriptis *a*); ibi enim Rex Theodoricus ait: *Delectamur iure Romano viuere, quos armis cupimus vindicare b*),

a) Lib. I. c. 1. & 27. & Lib. III. c. 13. & 43. conf. epiſt. *Gelaſii* Pontificis, quæ in decreto Diſtinct. X. c. 12. reperitur. *b*) conf. edict. *Theodorici* Oſtro-Gothorum Regis a *Frider. Lindenbrogio* Codd. LL. antiqu. inſertum. & *Agathias* Lib. I. de reb. Iuſtiniani.

§. XXIX.

Non maiori autem in pretio habitus fuit Codex Theodoſianus quam à Clericis, quippe in quorum fauorem multa ibi, inprimis Libro XVI. erant diſpoſita, vnde maximis non ſolum eum ornarunt laudibus, ſed etiam ſecundum eum, monente *Rheginone a*), tanquam eccleſiaſticam legem vixerunt.

a) Lib. II. de Eccleſ. diſcipl. c. 89. add. *Stephan. Baluz.* in not. ad. Capitul. Reg. Franc. p. 996. & c. 1. §. 58. Leg. Ripuar.

§. XXX.

§. XXX.

Maximam inde in Conciliis & decretis ecclesiasticis Codex Theodosianus & praecipue Liber XVI. ex obseruatione *Hincmari a)* habuit auctoritatem; ita enim in Concil. Aurelianensi can. 7. sub nomine Legum citatur, eodem modo L. 3. C. Theodos. *de incestis nuptiis*, quae prima vetuit consobrinorum coniugia, non tantum in Concilio Agathensi eodem anno, quo Codex Theodosianus ab Alarico fuit promulgatus, celebrato, sed etiam in Concilio Turonensi II. anno 567. sub *Chariberto* habito can. 21. fuit recepta *a)*.

a) v. *Innoc. Ciron.* Lib. V. Obs. iur. can. c. 2. & 6.

§. XXXI.

Vnde non mirandum est, quod actores, qui seculo X. & XI. canonum adornarunt collectiones, vt *Abbas Prumiensis*, *Burchardus Wormatiensis* & *Iuo Carnotensis* frequentissime ad Legem Romanam prouocent, quod in ipso etiam *Gratiano a)* Decreti compilatore deprehendimus.

a) v. can. *si quem poenituerit* c. 2. qu. 3. & c. 22. c. 2. qu. 6. add. nostra differt. *de Codic. Theod.* c. 3. §. 14.

§. XXXII.

Caue itaque, Ius Iustinianeum semper sub lege Romana intelligi, existimes, nam quoties lex Romana in legibus veterum Germaniae populorum, capitularibus Regum Francorum & a iuris Canonici compilatoribus citatur, *ante-Iustinianeum* non *Iustinianeum*, quippe quod ad seculum fere XXIII. hisce gentibus incognitum fuit, intelligitur. *a)*.

a) D. *Virginius Valsecbius* tamen in epistola: De veteribus Pisanae ciuitatis constitutis ad Guidonem Grand. Florentiae 1727. 4. edit. probare voluit, quod sub lege Romana etiam apud scriptores Saeculi. IX. X. & XI. Codex & Nouellae Iustinianeae intelligantur. vid. Noua litter. a. 1728. p. 659.

CAP.

PARS II.

HISTORIA IVRIS IVSTINIANEI.

CAP. I.

DE IMPERATORE IVSTINIANO, EIVSQVE IN COMPONENDO IVRIS CORPORE ADIVTORE TRIBONIANO.

§. I.

HÆc erat iurisprudentiæ Romanæ facies, hac immani laborabat mole, cum Imperator *Iustinianus* ad eam emendandam, ac in decorum ordinem redigendam, feculo fexto animum adplicaret, manumque ei medicam adhiberet.

§. II.

Non defuerunt quidem, qui ante Iuſtinianum vniuerſalem iuris Romani meditati ſunt collectionem, vt *Cicero*, cuius integrum, de iure ciuili in artem redigendo, librum *Gellius a)* citat, *Iulius Cæſar b)*, *Pompeius c)* & *Conſtantinus M.* ſed irrita horum fuiſſe conſilia, deprehendimus.

a) Lib. I. cap. 22. ipſe quoque *Cicero* Lib. I. de orat. c. 42. luculentam huius operis ſciagraphiam dederat. b) *Sueton.* in eius vit. c. 44. c) ſi vera ſunt, quæ *Iſidorus Hiſpalenſis* Lib. V. orig. c. 1. & qui eum exſcripſit *Gratianus* can. fin. diſtinct. 7. referunt.

§. III.

Vnde eo maior laus debetur Imperatori noſtro *a)*, quod

quod inordinatæ Romanæ Iurisprudentiæ ſuccurrere, &, ad amputandam litium prolixitatem, ex multitudine conſtitutionum immenſisque veterum ICtorum libris ortam, nouum iuris corpus, opus a multis ante ſed fruſtra tentatum, conficere voluerit *b*). De cuius vita & indole pauca quædam, ad meliorem hiſtoriæ iuris Iuſtinianei cognitionem facientia, prælibabimus.

a) v. *Paganini Gaudentii* pro Iuſtiniano Imperatore, expoſtulatio, quæ in Inſtar Acad. p. 56 reperitur *b*) Hinc *Warnefridus* I. de geſtis Longob c, 25. de Imperatore noſtro ait: *Leges quoque Romanorum quorum prolixitas nimia erat, & inutilis diſſonantia, mirabili breuitate correxit.* a. dd. *Paulus Diaconus*, 1. De geſtis Longobard. cap. 25.

§. IV.

Vt itaque rem a prima origine repetamus, ſciendum eſt, ſcriptoris neque in anno neque loco natiuitatis Imperatoris noſtri conuenire; *Giphanius a*) enim A. C. 482. imperante Zenone & Fauſto Conſule, *Theophilus* contra *b*) Iuſtiniani præceptor ſub Zenone & Acacio Patriarcha eum natum eſſe exiſtimant.

a) In comment. de Iuſtiniano p. 4. *b*) in vita Iuſtiniani.

§. V.

Secundum *Antonii Pagi* vero computationem, qui eum fuiſſe XLIII. annorum ait *a*), cum Iuſtino Seniori auunculo ſuo ſucceſſit, quod ſecundum eundem *b*) Kal. Auguſt. A. C. 527. accidit, Imperator noſter A. C. 484. natus eſſe debet.

a) in Crit. ad Baron. T. II. p. 532. *b*) in diſſert. hypat. de Conſul. Cæſar. pag. 325.

§. VI.

Eodem modo de loco natiuitatis inter ſcriptores non leuis eſt diſſenſio, *Procopius a*) Taureſium patriam Iuſtiniani fuiſſe aſſerit, *Agathias b*) denique il-

lum

lum Achridum vel Ochridum vocat; Sed si dicendum quod res est, *Tauresium* natalis, *Bederina* vero seu *Achridum*, quam deinde Imperator *Iustinianeam primam* adpellauit, & Archiepiscopalem sedem multis priuilegiis ornatam, ibi erexit *d*), locus, vbi Iustinianus educatus est, fuit.

a) Lib IV. de ædif. Iust. *b*) Lib. V. *c*) Lib. XVII. c. 28. *d*) vid. Nou. 11. & *Alemannus* ad Procopium pag. 14. conf. *Henrici Mascampii*: De Patria Iustiniani, Disquisitio, Duisburgi edita.

§. VII.

Mater Iustiniani fuit *Bigleniza*, soror Iustini senioris, pater vero *Sabbathius*, homo obscuro genere natus *a*), fuit; vnde errant, qui illum ex celeberrima *Aniciorum* familia, quâ nulla ferè inter Romanas gentes, teste *Prudentio b*), generosior, vel Christo deuotior fuit, oriundum esse existimant *c*), nec ad rem facit, quod in antiquis nummis *Iustinus*, imperatoris nostri auunculus, *Anicius* habeatur, fortasse enim ab Anicianis in familiam fuit cooptatus, aut sibi ipsi, vti *Alemannus d*) suspicatur, id nominis adsciuit.

a) Genealogiam Iustiniani *Alemannus* in not. ad Procopium pag. 68. sistit. *b*) Lib. I. contra Symmachum: de eadem familia multa Reinesius in Inscript. p. 66. *Lambecius* Libro XI. Biblioth. Vindebon. pag. 478. *Nesselius* in Catalogo Cod. MSStorum Biblioth. Vindeb. T. I. p. 4. & *Montfaucon* in Palæographia Græca p. 207. habent. *c*) in qua opinione est *Arnoldus Wion* de Aniciana familia gradu 20. & 21. & *Pitiscus* in Lexico voce, *Gens Anicia*. *d*) in not. ad Procop. pag. 14.

§. VIII.

Adoptatus ab auunculo suo *Iustino* Seniore *a*) & in imperii consortium Kal. April. A. C. 527. *b*) adscitus, mortuo hoc eodem anno, Kalendis Augusti vna cum *Theodora* vxore imperium suscepit, illud annos 38. menses 7. & dies 13. tenuit, annoque post

N. C. 565. c) vitam cum morte, ætatis circiter 82. annorum, commutauit.

a) Vnde *Alciatus* Lib. IV. dispunct. c. 10. & alii *Iustinum* Iustiniani parentem appellant. b) v. *Euagrius* Lib. IV. c. 9. *Auctor* Chron. Alexandrini & Nou. 47. c. 1. vbi Imperator eo die Romanorum rebus se a Deo superpositum ipse scribit, annosque imperii sui ab eodem die numerandos iubet. Vnde quam maxime *Grauina* errat, cum in Orig. iur. ciuil. p. 90. Iustinianum triennio ante a Iustino Cæsarem fuisse appellatum, dicit. c) *Victor* quidem *Tununensis* Iustiniani coætaneus in Chronico, ab *Henrico Canisio*, *Iosepho Scaligero*, *Francisco Schotto* & Cardinali *d'Aguirre* edito, Chronicon Alexandrinum, & ex recentioribus *Philipp. Labbeus* in Chronico, *Carolus le Cointe* T. II. & *Alemannus* ad Procopium *Iustinianum* 39. annos regnasse dicunt, eiusque mortem in sequentem annum 566. differunt, verum historicos Græcos annos Imperatorum inchoatos aliquando integros, aliquando transactos appellare, eruditi obseruarunt. vid. *Pagi* diss. hypat. de Consul. Cæsar. p. 327.

§. IX.

Ad mores & ingenium *Iustiniani* quod attinet, plerique quidem a) scientiarum rudem & vacuum eum sibi fingunt, sed deceptos illos esse loco *Suidæ*, apud quem in editione Mediolanensi, quam *Demetrius Chalcondyles* seculo XVI. procurauit, ille ἀναλφάβητος legitur, cum tamen omnes Vaticani Codices Ἰουστῖνος habeant, recte *Alemannus* b), *Triuorius* c), *Kusterus* d), *Relandus* e), *Natalis Alexander* f) aliique animaduerterunt g).

a) Nimirum *Alciatus* IV. Dispunct. 17. *Guil. Budæus* P. I. annot. ad π. *Du Pin* in Notit. Script. Eccles. p. 62. b) in not. ad Procop. p. 17. c) in Apologet. Obseru. c. 3. d) in not. ad Suidam. e) in Fastis Consul. pag. 691. f) Hist. Eccles. Seculo VI. p. 476. g) *Iustinus* enim scribere non potuit, vnde manum illius aliquis dirigebat, cum subscribendum esset libellis, v. *Borremansius* Var. lect. c. 4.

§. X.

§. X.

Quod autem Imperator noster ἀναλφάβητος non fuerit, ex eo potissimum patet, quod non solum ipse iudicia frequentauerit & sententias tulerit *a*), sed & multas nouas leges conceperit *b*), antiquas vero ad statum Imperii sui præsentem accommodauerit.

a) Hoc ipse Imperator diserte narrat in Nou. 88. *Litem nuper*, ait, *audientibus nobis* (*id quod publice in Regia raro non facimus*) *orta est controuersia* &c. & in L. 12. C. qui potior. sunt in pign. *Assiduis aditionibus mulierum inquietati sumus.* *b*) vnde *Procopius* in anecdot p. 63. *Quæ sibi rescripto respondenda forent, hæc non, vti mos est, Quæstori committebat, sed vt plurimum sumebat sibi pronuncianda* &c.

§. XI.

Has leges, ab Imperatore latas, *Franciscus Balduinus* ICtus, *in Iustiniano suo, seu de iure nouo commentariorum libris quatuor* *a*) pro ordine temporis collegit, examinauit, commentariisque suis egregie illustrauit.

a) qui Basil. 1569. 8. prodierunt, digni vt prælo iterum subiicerentur.

§. XII.

Nihil iam de *Iustiniani* progressibus in Philosophia *a*), Mathesi *b*) & Musica *c*) in medium proferam, hoc saltem dicam, eum studiis Theologicis a *Theophilo* præceptore suo ita fuisse imbutum *d*), vt non solum Conciliis ipse summa cum laude præsederit, & uarias ecclesiasticas turbas a Manichæis, Sabbathianis aliisque motas *e*), feliciter sopiuerit, sed etiam, editis scriptis *f*), suam in Theologia scientiam prodiderit.

a) v. *Agapetus* Iustiniani contubernalis in Parænesi. *b*) v. *Procopius* Lib. I. de ædific. *c*) v. *Alemannus* ad Procop. p. 88. *d*) De Theologica Imperatoris scientia v. *Liberati* breuiarium, c. 23. quod *Ioann. Garnier* Paris. 1675. edidit, notisque & dissertationibus egre-

gie illuſtrauit. *e*) v. *Arnold.* Kirchen- und Ketzer-Hiſtorie/ P. I. p. 248. & *Harduin.* in Act. Concil. T. II. p. 1283. *f*) quæ *Alemannus* ad Procopium p. 87. *Dupin* in noua Biblioth. Eccleſ. T. V. p. 55. aliique recenſuerunt.

§. XIII.

Ad vitia Imperatoris noſtri quod ſpectat, multi recentiorum omnia fere, nimirum ambitionem, vanam gloriæ cupiditatem, prodigalitatem, auaritiam, iniuſtitiam, ſimulationem, hæreſin, & quæ alia ſunt, in eo ſe inueniſſe firmiter ſibi perſuadent, ſed vix eſt, vt *Procopio*, affectibus ſuis ſæpius indulgenti, ex quo pleraque ſua habent, in omnibus aſſentiamur.

§. XIV.

Inprimis autem multi, vt *Baronius a*), *Colerus b*), *Paganinus Gaudentius c*) *auctor* dans le Traité de l'incertitude des ſciences *d*) & *Hermannus Poſtius e*), Imperatori noſtro, quod verbis: *diuina noſtra, Numen noſtrum, pientiſſimum oraculum, æternitas, perennitas noſtra* &c. vſus fuerit, & diuinitatem quandam ſibi tribuerit, vitio vertunt, verum, *Numen* non Deum ſemper ſed potentiam, quando de Principe dicitur, apud ſcriptores veteres etiam Chriſtianos denotare, recte viri doctiſſimi *Chriſtoph. Cellarius f*) & *Gundlingius g*) monuerunt.

a) in Annal. ad a. 527. n. 6. *b*) Parerg. c. 17. *c*) de Iuſtinianei ſeculi moribus P. I. c. 5. *d*) qui, in Gallicam linguam verſus, Amſtelod. 1715. 12. prodiit. *e*) in diſſert. Erfurt. de diuinis Imperatorum titulis eorumque origine. 1716. *f*) in præfat. ad Panegyr. veteres. *Qui ſunt*, ait, *ordine medio, aut etiam incerto nomine, non abſtinent quidem*, diuinum *aliquid*, *aut* numen *de imperatoribus dicere: ſed vel ſolito illuſtriores tralationes ſunt, vel temporum illorum conſuetudo, qua, quæ olim conſecrationis fuerant, tanquam majeſtatis dignitatem honoremque retinuerunt, etiam quum Chriſtianis iam ritibus Imperatores publice addicti eſſent*. *g*) in Gundlingian. P. I. n.

I. n. 5. add. *Guido Paneiroll.* I. Var. lect. 2. & *Chifletius* in diss. Apologet. c. 2. & 3.

§. XV.

Quicquid tamen sit, in eo Imperatorem nostrum, quod *Theodoram* mulierem Scenicam & embolariam *a*), humilique conditione natam, cuius vitam *Gundlingius b*) belle describit, imaginem vero musiuo opere, Rauennæ dum adhuc viuebat, expressam *Alemannus* exhibet *c*), non solum in matrimonium duxerit, sed & imperium cum illa communicauerit, minimè excusandum esse, censemus *d*).

a) narrat autor de antiquitate vrbis Constantinopolitanæ apud Alemannum ad Procopium p. 3. *Theodoram* in Embolo, vbi scilicet abiectissimæ meretrices corpora prostituebant, vnde apud Plinium Lib. VII. c. 48. *mulier embolaria*, habitasse, hinc non mirandum, quod illa, narrante *Victore Tununensi*, cancri plaga corpore toto perfusa, prodigiose vitam finierit. *b*) in Obseruat. Hall. T. I. n. 8. *c*) in not. ad Procop. p. 47. *d*) vnde etiam *Tiraquellus* in Lib. II. Connub. n. 2. *stolidum, mulierosum, flexum a mulieris arbitrio, in quam vellet partem*, eum nominat.

§. XVI.

Obstant quidem huic matrimonio Leges Romanæ, *a*) nimirum L. 44. D. de *ritu nupt.* rescriptum Constantini ad Gregorium in L. 1. C. de *natur. lib.* nec non rescriptum Impp. Valentiniani & Marciani ad Palladium in L. 7. C. *de incest. & inutil. nupt.* quæ Senatoriis viris matrimonia cum Scenicis mulieribus & meretricibus interdicebant; Sed *Iustinus* senior, non ipse *Iustinianus*, vt bene *Alemannus b*) monuit, has leges antiquauit, in fauorem matrimonii Iustiniani cum Theodora ineundi L. 23. C. *de nupt.* a Iustiniano sæpius, *c*) deinde confirmatam, promulgauit, eaque aditum ad meretricia connubia patefecit.

a) Scilicet L. Iulia & Papia Poppæa. v. Cl. *Heineccius* ad has LL. cap. 1. & 2. *b*) inscriptio enim L. 23. C. *de nuptiis* IVST. quæ in Codicibus manu exaratis reperitur ad *Iustini* non *Iustiniani* nomen interpretari debet.

conf. *Gabr. Triuorius* in diff. apolog. c. 3. & *Heineccius* in Comm. ad L. Papiam Popp. p. 147. *c*) in Nou. 89. c. 15. & Nou. 117. c. 4.

§. XVII.

Quod autem *Iuſtinianus* imperium cum *Theodora* coniuge ſua communicauerit, & in rebus grauiſſimis eam conſiliorum participem habuerit, ſcriptores eius ætatis ut *Zonaras a*), *Procopius b*), *Euagrius c*), *Victor Tunnunenſis d*), imo ipſe Imperator illud ingenue fatetur *e*).

a) Lib. XIV. Annal. *b*) in anecdot. p. 47. *c*) Lib. IV. c. 10. *d*) in Chron. p. 37. *e*) in Nou. 8. cap. 1. *Hæc omnia*, inquit, *apud nos cogitantes*, & *hic quoque participem conſilii ſumentes eam, quæ a Deo data eſt nobis reuerendiſſimam coniugem* &c. conf. L. 3. C. *de quadr. præſcript.*

§. XVIII.

Ex hoc *Iuſtiniani* nimio in *Theodorum* amore, varia, conquerentibus illius ætatis ſcriptoribus, in rempublicam redundarunt incommoda; *Theodora* enim callidiſſima fœmina imperii habenas ſola fere dirigebat, magiſtratus ſuo arbitrio conſtituebat *a*) hæreſiarchas fouebat *b*), vtque varias in fauorem mulierum conderet leges, maritum commouebat.

a) inde omnes, qui prouincias & magiſtratus ſuſcipiebant, fidem ſuam *Iuſtiniano* æque ac *Theodoræ* iureiurando adſtringere debebant, formulam iuramenti in Nou. 8. Tit. 3. inuenies. *b*) quare bis anathemate ſemel ab *Agapeto*, iterum a *Vigilio* Pontifice Romano percuſſa fuit vid. *Victor. Tunnunenſis* ad Conſulatum Iuſtini & *Gregorius* Lib. IX. epiſt. 36.

§. XIX.

Ita Imperator in L. 12. *qui potiores ſunt in pignore*, mulieribus hoc priuilegium indulſit, vt omnibus indiſtincte mariti creditoribus, anteriorem etiam hypothecam habentibus, ratione dotis præferrentur; Eodem modo per Nouellam 134. c. 10. legi 30. C. *de adulter.* a Conſtantino latæ, in gratiam mulie-

lierum derogauit, adulteræ pœnam gladii remisit, verberatamque in monasterium detrudi voluit *a*).

a) plures leges ab Imperatore nostro in gratiam mulierum latas citat *Giphanius* in Iustiniano p. 19. conf. *Merillius* VI. Obs. 14. *Paganinus Gaudentius* in expostulatione pro Iustiniano Imperatore, quæ in eius instar Academ. p. 56. reperitur. venerandi soceri nostri *Guilelm. Hieron. Bruckneri* programma: *An Iustinianus Imperator fuerit vxorius* a. 1705. editum & Dn. *Gundling*. T. I. Obs. Hall. 8. nec non J. H. *Boecleri* diss. De Justiniani favore erga fœminas. Argent. 1719.

§. XX.

Vitam imperatoris & res gestas multi Iustinianei seculi scriptores, nimirum *Agathias*, *Corippus*, *Euagrius*, *Ioannes Scholasticus*, *Iornandes*, *Isidorus Hispalensis*, *Cassiodorus*, *Malala*, *Cedrenus*, *Theophanes*, *Liberatus*, *Diaconus*, *Marcellinus* comes, *auctor* appendicis ad Marcellinum, *Theophilus* abbas, *Zacharias*, *Victor Tunumensis*, *autor* historiæ Miscellæ, aliique consignarunt *a*).

a) Nec minus Clariss. *Abrah. Wieling* doctissimum Schediasma de Iustiniano & Theodora Franeck. 1729. 4. edidit.

§. XXI.

Omnibus tamen hisce scriptoribus *Procopius* Cæsariensis *a*) qui Iustiniani ætate vixit, plurimorumque eius factorum, quæ literis consignauit, spectator fuit, palmam præripit. Is enim, de rebus ab Imperatore nostro gestis, octo libros *b*) conscripsit, eos legendos illi tradidit, ac viuus adhuc in publicum emisit.

a) notitiam huius auctoris succinctam *Alemannus* in præf. ad Anecdota dedit; conf. *Martinus Hanckius* de rerum Byzantin. scriptoribus Part. I. c. 5. & *Pope Blount* in Censura celebr. auctor. p. 323. *b*) optima editio Procopii est *Claudii Maltreti*, quæ Paris. 1663. in f. Græce & Latine, cum eius variis lectionibus & emendationibus prodiit.

§. XXII.

Hisce octo libris nonum ſupplementi loco *Procopius* addidit, eumque *ἀνέκδοτα* inſcripſit, in quo multa de *Iuſtiniano* eiusque facinoribus, auaritia, violentia, venali iuſtitia, iuris ab eo conſtituti ambiguitate, innouandique ſtudio, vt & de *Theodoræ* maioribus, meretricio vitæ genere, faſtu, vſurpatoque imperio narrantur *a*).

† *a*) recenſionem huius libri inuenies apud Dn. *Struuium* in hiſtor. iur. p. 264. & *Georg. Beyerum* Spec. II. auct. iuridic. p. 94.

§. XXIII.

Hæc Procopii *ἀνέκδοτα* *Nicolaus Alemannus* Bibliothecæ Vaticanæ cuſtos in publicum protraxit *a*), notis illuſtrauit, operique duas præfationes, quarum vna de Procopio & arcana eius hiſtoria iudicium continet, altera vero ad lectorem de Procopii libris & ſua editione inſcribitur, præmiſit.

a) Græce & Latine Lugduni 1623. f. quæ poſtea Coloniæ Agrippinæ 1669. in f. cum aliis *Procopii* operibus Pariſ. 1663. in f. vt & Helmſtadii cum animaduerſionibus *Eichelii* a. 1654. prodierunt.

§. XXIV.

Varios autem *Procopius* eiusque editor *Alemannus* nacti ſunt aduerſarios, nimirum *Gabrielem Triuorium* Gallum *a*), *Thomam Riuium* Anglum *b*) & *Ioannem Eichelium* Germanum *c*), qui omnia, quæ Procopii & Alemanni fidem labefactare poſſunt, collegerunt, verum Alemanno ab Eichelio aliisque minime ſatisfactum eſſe, viri doctiſſimi *d*) indicarunt.

a) in Obſeruat. apologet. ad inſcriptionem orationis ad anteceſſores Digeſtis præmiſſæ Pariſ. 1631. 4. *b*) in defenſione Iuſtiniani contra Alemannum Francof. 1618. 8. *c*) Titulus libri eſt: Ἀνέκδοτα ſiue hiſtoria arcana Procopii Cæſarienſis, plerisque in locis falſitatis conuicta ab *Ioann. Eichelio* Helmſt. 1654.

1654. 4. *d*) v. Dn. *Thomasius* in Næu. n. 3. Dn. *Gundling*. T. I. Obs. 7. & Dn. *Hoffmann* in histor. iur. p. 271.

§. XXV.

Ex recentioribus Iustiniani vitam *Franciscus Hottomannus a*), *Ioannes Cuspinianus*, *Ægidius Perrinus b*), *Obertus Giphanius c*), *Franciscus Guinetus d*) & *Ioannes Chifletius e*) scriptis consignarunt; orthodoxiam vero Imperatoris *Arnoldus Coruinus f*) & *Conrad. Samuel Schurzfleisch g*) probare annisi sunt.

a) qui vitam Imperatoris Comment. ad Institutiones præmisit. *b*) huius vita Iustiniani editioni corporis iuris glossati Lugd. 1589. accessit. *c*) Ingolstad. 1591. *d*) Paris. 1628. 8. quos ambo *Christoph. Arnoldus* Norib. 1660. 12. coniunctim edidit. *e*) in apologet. dissert. *de iuris vtriusque architectis, Iustiniano, Triboniano, Gratiano & Raymundo* Antuerp. 1651. excusa. *f*) in libello cui tit. *Imperator Iustinianus Catholicus.* *g*) in dissert. cui tit. *Iustinianus Orthodoxus.*

§. XXVI.

In componendo nouo hoc iuris corpore Imperator Iustinianus *Triboniani* primarii administri, viri sua ætate doctissimi, in quem summam fiduciam *a*) collocauerat, opera potissimum usus est.

a) v. §. 9. Constit. *de confirmat. Dig. ad Senat. & omn. pop.* §. 2. Constit. *de emend. Cod.* & L. 1. §. 3. C. *de V. I. E.*

§. XXVII.

Hic *Tribonianus*, qui in Pamphilia natus, & Macedoniani filius erat, ab Imperatore nostro primum Magister officiorum, & deinde quæstor fuit creatus, & quamuis propter horrendam seditionem Byzantii excitatam, fuerit exauctoratus, mox tamen receptus ad Consularis dignitatis fastigium assurrexit *a*).

a) v. *Procopius* de bello Pers. Lib. I. c. 24. & 25.

§. XXIIX.

Ad vitam & indolem *Triboniani* quod attinet, scriptores inter se non conueniunt, quidam enim laudes eius nimis efferunt, alii contra in eum præter meritum acerbi sunt, seque omnia flagitia in hoc viro inuenisse credunt *a*); Ita Procopii æqualis *Hesychius b*) & *Suidas c*) paganismi & atheismi Tribonianum accusant, *Giphanius* contra *d*) & *Guinetus e*) relationem hanc ridiculæ vanitatis plenissimam fabulam dicunt.

a) Eiusmodi homines non assentiuntur maioribus nostris,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco &c.
Sed.
Vt libet illudunt, lacerant impune, manusque
Tingunt magistri feriatas sanguine.
Hinc in Satyra Menippea *Lipsii* inter ICtos etiam clamores & confusæ voces Triboniani audiuntur: *Ecce me infelicem! & ô vanos labores meos! non corrigunt me solum, sed corripiunt, quasi mala imo nulla fide in exscribendis legibus versatum* &c. *b*) de viris illustribus. *c*) voce Τριβωνιανός. vid. *Colerus* Parerg. cap. 17. *d*) in vita Iustiniani p. 63. *e*) in vita Iust. p. 37.

§. XXIX.

Eodem modo auaritiam *Triboniani*, quodque leges pretio fixerit atque refixerit *Procopius a*), *Suida b*), *Harmenopolus c*), *Coelius Rhodiginus d*) & *Ludouicus Viues e*) notant; *Guilielmus* autem *Maranus f*) & *Ioannes Chifletius g*) eum ab auaritiæ crimine absoluunt, & ad leges figendas refigendasque non tam pretio quam inconstantia rerum humanarum adductum fuisse, probare satagunt.

a) de bello Pers. Lib. I. *b*) l. c. *c*) in προχείρῳ Lib. I. Tit. 1. *d*) Lib. XXII. Lect. antiqu. c. 20. *e*) de caussis corrupt. art. Lib. I. *f*) in comment. de æquit. & iustit. *g*) in dissert. apologet. c. 2.

§. XXX.

§. XXX.

Alii, vt *Iacobus Ræuardus a)* & *Hieronymus d'Oroz b)*, Triboniano, quod multa Iustinianum seque in iure constituisse, quæ iam pridem ab aliis tradita sunt, gloriatus sit, obiiciunt, verum potuisse eum in leges desuetudine abolitas, a se vero reuocatas, ius aliquod Imperatori sibique vindicare recte *Iacobus Cuiacius c)* & *Radulphus Fornerius d)* monuerunt, hacque ratione Tribonianum excusarunt.

a) in Triboniano seu de veris vsucapionum differ. b) in apicib. iur. ciu. Lib. V. c. 7. c) Lib. VIII. Obs. 16. d) Lib. I. Rer. quotid. cap. 17.

§. XXXI.

Nec minus merum esse *Francisci Hottomanni a)*, & qui eum sequuntur, commentum, quasi Tribonianus veterum ICtorum libros, ne sua facinora, in digestis commissa, deprehenderentur, suppresserit, illosque flammis mandauerit, censemus; sicuti enim illud L. vnic. §. 9. in f. C. *de caduc. toll.* refellit, ita *Papiniani* libros quæstionum seculo XIV. integros superfuisse, ex *Harmenopulo b)* nouimus.

a) in Anti-Tribon. c. 11. b) Lib. II. promtuar. Tit. 4. & *Gaii* Institutiones seculo adhuc XI. integriores superfuisse, quam hodie illas habemus, ex Cyni loco Ampliss. *Bynckershoeckius* in tract. de rebus mancipi c. 7. ostendit.

§. XXXII.

Inter omnes autem Triboniani insectatores primo loco mihi *Franciscus Hottomannus* ICtus Gallus nominandus videtur, quippe qui integro libello *a)* admodum acerbe Tribonianum impetere aggressus est, sed sicuti Iustinianeæ Iurisprudentiæ iniquior est, & quod in aliis scientiis artibusque *Cornelius Agrippa* fecit, idem fere in Iustiniani libris *Hottomannus* tentare videtur, ita quibusdam eius dubiis ex pro-

professo oratione speciali *b*) *Antonius Schultingius* respondit.

a) Anti-Tribonianus dicto, qui Gallice ab auctore ad mentem *Michaëlis Hospitalii* est conscriptus, & a. 1605. post obitum auctoris editus, ab anonymo vero in sermonem Latinum translatus, Hamburgi a. 1647. sub tit. Anti-Tribonianus siue de studio legum prodiit. Fuere equidem, qui *Hottomannum* auctorem huius Scripti esse, dubitarunt, sed dubitationem omnem eximit filius eius *Ioannes*, qui in epistola ad Nicolaum Brulartium Silerium illud parenti aperte tribuit. *b*) Franeckeræ 1695. habita, qua disquiritur; Culpandusne sit Tribonianus, quod ICtor. qui stante libera republica Romana claruere, scripta suppresserit, ac posteriorum, qui sub Imperatoribus floruere, responsa in Pandectas retulerit.

§. XXXIII.

Quamuis autem negandum non sit, Tribonianum humani quid in colligendo iure Iustinianeo passum fuisse, illi tamen, qui talia conuicia in eum euomunt, suo nimium ingenio, suisque indulgent affectibus; quare vtilem meo quidem iudicio *Ioannes Chifletius* *a*), *Radulphus Fornerius* *b*), *Guilielmus Maranus* *c*), *Vlricus Huberus* *d*) & *Ianus Vincentius Grauina* *e*) operam præstitisse videntur, quod afflictam Triboniani existimationem ab eiusmodi imputationibus liberare studuerint *f*).

a) in differt. *de iuris vtriusque architectis Iustiniano, Triboniano, Gratiano & Raymundo.* *b*) Lib. I. Rer. quot. c. 17. *c*) de recta iur. docendi rat. & de antecessorum delectu Tholos. 1615. 8. *d*) in digression. Iustin. Lib. III. c. 16. *e*) in Orig. iur. ciu. p. 95. *f*) conf. *Jo. Francisc. Ramos.* apparatus s. De Triboniano & iuris peritis Somniun Criticum, quod in eius Triboniano s. Erroribus Triboniani de pœna parricidii, libro primo reperitur.

CAP. II.

DE CODICE IVSTINIANEO.

§. I.

Hic itaque Imperator *Iuſtinianus*, poſteaquam Perſas coërcuit, Vandalos ex Africa eiecit, alias vero gentes quamplurimas ſuæ ſubiecit poteſtati *a*), ad enucleandum vniuerſum ius vetus, quod inter deſperata tum temporis collocabatur, animum adpulit, ac eiusmodi ius, quod in ipſis obtineret rerum argumentis, componere ſtuduit.

a) v. L. 2. p. C. *de V. I. E.* *b*) v. procem. Inſtit. & *Chriſtfried. Wachtleri* de vet. iur. enucleando ad Nicetam Spilium Διάσπασμα Argent. 1684. edit.

§. II.

Prima autem *Iuſtiniani* cura fuit, ſuperiorum principum conſtitutiones, quas, antea vagas & confuſas *Gregorius* & *Hermogenes* ICti priuato ſtudio, *Theodoſius* vero iunior publica auctoritate in peculiares Codices coniecerant, colligere, in iuſtum corpus quoddam illas deducere, hocque ſub felici ſui nominis vocabulo edere. *a*)

a) ſunt verba Imperatoris in Conſtit. ad *Senatum vrbis Conſtantinopol. de nouo Codice faciendo.*

§. III.

Cauſas huius collectionis Imperator ſat graues allegat *a*), nimirum I. vt prolixitatem litium amputaret; II. multitudinem conſtitutionum reſecaret, & III. eas in vnum corpus colligeret: Vnde gloriæ cupiditatem minime huius collectionis cauſam fuiſſe, etſi ἀυτοκρατωρίαν in *Iuſtiniano* præ cæteris Orientis Imperatoribus eluxiſſe haud diffiteamur, ſtatuimns.

a) in procem. Conſtit. *de nou. Cod. faciendo.*

§. IV.

§. IV.

Laborem hunc Imperator decem viris illustribus & doctissimis *a*) anno post N. C. 528. commisit, iisdemque addendi detrahendique facultatem dedit, qui arduum hoc opus intra anni spatium absoluerunt, nouum *Codicem Iustinianeum*, ex tribus antea recensitis Codicibus & illis, quae post *Theodosium* iuniorem vsque ad *Iustinianum* Imperatores sanxerant, collectum, confecerunt, eundemque Imperatori obtulerunt *b*).

a) qui pr. Constit. *de nouo Codice faciendo* recensentur.
b) v. §. 2. Constit. *de Iustinianeo Codice confirm.*

§. V.

Verum enim vero, quamuis Imperator, abolitis tribus anterioribus Codicibus *Gregoriano* nimirum, *Hermogeniano* & *Theodosiano*, Codicem suum publice receperit, & singulari constitutione *a*) Id. April. A. C. 529. confirmauerit, post Institutionum tamen & Pandectarum compositionem ille iterum reiectus, aliusque, repetitae praelectionis dictus, fuit compositus, de quo suo loco dicemus.

a) v. Constit. *de confirm. Cod. Iustin. ad Mennam Praef. Praet.* directa.

§. VI.

Ex hoc Codice nonnullae in Institutionibus allegantur constitutiones, quae deinde in Codicem repetitae praelectionis non translatae, & iniuria temporum exstinctae sunt, adeoque hodie desiderantur *a*).

a) Exemplum praebet §. 24. Instit. *de action.* v. *Cuiacius* XII. Obs. 22.

§. VII.

Ad historiam huius Codicis Constitutio, *de nouo Codice faciendo ad Senatum vrbis Constantinopolitanae* A. C. 528. nec non, Constitutio *ad Mennam Praefectum Praetorio* A. C. 529. directa, faciunt.

CAP.

CAP. III.

DE DIGESTIS SEV PANDECTIS.

§. I.

Confecto Codice Iustinianeo Imperator ad immensa veterum ICtorum volumina, quorum numerus secundum *Triboniani* calculum ad duo millia, vel, vt Imperator ait, ad plus quam trecenties millia versuum assurgebat *a*), se conuertit *b*), ex illis certum corpus compilari iussit, eique ad imitationem *Iuliani*, *Celsi*, *Marcelli*, *Alpheni*, *Scæuolæ*, *Vlpiani* & *Modestini* Digestorum & Pandectarum nomen dedit *c*).

a) v. L. 2. & 3. §. 1. C. *de V. I. E.* *b*) v. §. 2. pr. I. *c*) Solebant veteres libros suos *Pandectas* & *Digesta* inscribere, de *Tyronis* Ciceronis liberti ↄ vid. *Gellius* XIII. 9. eodem modo *Cælii Apicii* Lib. IV. de re culinaria πανδέκτης inscriptus est, v. *Pancirollus* II. Var. lect. c. 184. *Ioseph. Nerius* I. Anal. 38. *Petr. Perrenonius* I. Var. lect. 22. *Caroli Seluagbii*, de origine, ethymo & præstantia Pandectarum, recitationes, quæ T. I. Thes. Iur. Ciu. reperiuntur. quod autem Pandectæ & Digesta differant, *Colerus* c. 23. Parerg. monuit.

§. II.

Dicitur hoc corpus *Digesta*, quia omnia suo ordine proposita sunt, & digesta; *Pandectæ* vero ἀπὸ τοῦ πᾶν καὶ δέχομαι, quia omnes iuris materias plenissime tractatas continent; vel vt ipse Imperator ait *a*), *Digesta* vt iuris antiqui διαιρέσεις καὶ διατυπώσεις, *Pandectæ* vero ἐκ τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι.

a) v. §. 1. Constit. *Tanta* & L. 2. §. 1. C. *de V. I. E.*

§. III.

Vtrum vero Pandectarum genus masculinum sit, an

an fœmininum? neque inter Grammaticos, neque ICtos conuenit; *Antonius* enim *Augustinus* a) & qui eum sequuntur *Antonius Faber* b), *Iosias Mercerus* c), *Iacobus Gutherius* d), *Petrus Burmannus* e), *Laurentius Theodorus Gronouius* f), *Euerard Otto* g), *Henricus Stephani* h), aliique pro virili Pandectarum pugnant genere: a contraria parte *Isaacus Casaubonus*, *Obertus Giphanius*, *Christian. Becmann.* i) & *Basilius Faber* k) consistunt.

a) in præfat. Tract. de Nominibus propriis τῦ πανδέκτυ præmissa. b) Lib. I. Coniect. 14. c) in vita *P. Pithœi.* d) de offic. Dom. Aug. Lib. I. e) ad calcem Petronii. f) In emendat. Pand. ad exemplar Florent. c. 21. g) in dissert. ad L. 28. §. 27. *ad L. Falcid.* h) de abusu linguæ Græcæ p. 12. i) in schediasm. philog. p. 36. k) in Thes. Latin.

§. IV.

Alii, ne terminatio offenderet, in singulari enunciarunt, & *Pandecten Florentinum* dixerunt a), rursus alii, vt *Philippus Pareus* b), in singulari masculini generis esse, in plurali fœminini contendunt, alii tandem alia vt *Franciscus Broeus* c) & *Cornelius Eckius* d) in medium afferunt, de quibus omnibus doctissimus *Henricus Brenckmannus* e) ex professo tractauit.

a) vt *Paganinus Gaudentius* de Iustin. seculi mor. Lib. II. c. 29. & *Iac. Aug. Thuanus* de vita sua. b) in Lexico Crit. h. voce. c) ad proœm. Instit. d) in Princip. iur. Ciu. ad Tit. de *orig. iur.* e) in histor. Pand. Lib. III. c. 6.

§. V.

Si itaque dicendum quod res est, probabilior eorum videtur sententia, qui Pandectarum nomen masculini generis esse statuunt, quam qui muliebri sexu illud efferunt a), vnde bene faciunt, qui vitandæ litis gratia Digestorum non Pandectarum nomine vtuntur.

a) Nec obſtat §. 11. I. *de nupt.* ibi: Quas in libris Digeſtorum ſeu Pandectarum ex vetere iure collectarum enumerari permiſimus, Codices enim MSCtos in Inſtitutionibus h. l. variare, optime *Laur. Theodor. Gronou.* in Emend. π. c. 21. monſtrauit.

§. VI.

Huic labori Imperator *Tribonianum* præfecit, eique facultatem dedit, vt quos probauerit *tam ex facundiſſimis antecesſoribus, quam ex viris diſertiſſimis togatis ad ſociandum laborem* eligeret *a*), qui etiam XVI. viros *b*), partim iuris in academiis Conſtantinopolitana & Berytenſi Profeſſores, partim cauſarum forenſium patronos prudentiſſimos, ſibi adiutores elegit.

a) v. L. 13. C. *de V. I. E.* *b*) qui recenſentur §. 9. Conſtit. Tanta *de confirmat. Digeſt.* & in L. 2. & 3. §. 9. C. *de V. I. E.*

§. VII.

Hiſce XVII. viris Imperator, vt omnes veterum ICtorum libros & legerent, & elimarent, omnem ex illis materiam colligerent, nullas nec tautologias nec antinomias relinquerent, corpus hoc ſecundum ordinem in Codice & Edicto Perpetuo ſeruatum colligerent, nihil, quod neceſſarium eſſet, omitterent, & tandem nomina ICtorum, ex quorum libris Leges erant hauſtæ, cuilibet legi præmitterent, iniunxit *a*).

a) v. §. 5. Conſtit. *de concept. Dig.* & L. 1. §. 5. C. *de V. I. E.*

§. VIII.

Facultatem præterea Imperator *Triboniano* eiusque in componendo Digeſtorum corpore adiutoribus dedit, vt, quod in veterum ICtorum libris non bene poſitum eſſet, emendarent, corrigerent, & ad ſeculi Iuſtinianei mores accommodarent *a*).

a) v. L. 1. § 7. C. *de V. I. E.*

§. IX.

Hi itaque viri præſtantiſſimi veteris prudentiæ volumina, quæ ab ineunte ætate familiaria habuiſſe, dignum eſt credere, ſumma diligentia pervolutarunt, & ex illis, quod dignum & moribus ſeculi ſui conueniens iudicarent, ſub certos libros & titulos retulerunt, cuique legi ICti nomen & librum, toti vero operi indicem prudentum, ex quorum libris illud compoſitum fuit, præmiſerunt *a*).

a) Iuſſerat enim Imperator in L. 3. §. 10. C. *de V. I. E.* vt non ſolum a quo ICto ſingula accepta eſſent, ſignificaretur, ſed etiam vno loco omnium librorum, ex quibus Digeſta exſcripta fuerant, index ſcriberetur, qui tamen index imperfectus eſt, nec omnes continet libros, ex quibus Leges deſumtæ ſunt. v. *Cuiacius* I. Obſ. 21. *Bynkershoeckius* ad L. Rhodiam de Iactu. p. 5. & Cl. *Wieling* in Iurispr. reſtit. p. 61.

§. X.

Hic *Index* ante MSCtum Florentinum magna parte Græce ſcriptus deprehenditur, habet eum etiam editio Haloandrina, qui tamen Latine ſcriptus, a Florentino aliquot locis diuerſus, & ex *Angelo Politiano a*) deſumtus eſt *b*).

a) Et quidem ex epiſt. eius vltima Lib. V. ad *Iacobum Modeſtum Pratenſem* conſcripta, *b*) v. *A. Auguſtini* Emend. & opin. p. 31. & *Laur. Theodor. Gronou.* Emend. π. p. 69.

§. XI.

In numero tamen iurisprudentium, ex quorum libris leges Digeſtorum deſumtæ ſunt, aſſignando, Doctores non conueniunt; *Gregorius* enim *Holoander* XXXIX. *Taurellus* XXXIIX. *Guilielmus Budæus a*) XXXVII. *Ioannes* denique *Mercerius b*) XXXVI. numerat, ſed *Taurelli* ſententiam veriorem eſſe, *Laurentius Theodorus Gronouius c*) & *Bernhardus Henricus Reynoldus d*) commonſtrarunt *e*).

a) In

a) In not. ad π. p. 47. b) in conciliat. pag. 13. c) in emendat. π. p. 82. d) in notis ad *Mercerii* conciliatorem p. c. e) *Taurellum* tamen & *Gronouium* Claudii Saturnini & Terentii Clementis oblitos esse, V. C. *Wieling* in iurispr. restit. & quidem in praeterm. ad Labittum & Schmuckium pag. 210. monuit.

§. XII.

Ordinem etiam Edicti Perpetui a *Triboniano* eiusque adiutoribus in Pandectis componendis, vti Imperator iusserat a), seruatum fuisse, non solum antiqui iuris interpretes, sed etiam multi recentiorum vt *Antonius Augustinus* b), *Franciscus Duarenus* c) *Georg. Frantzkius* d) & *Kleinschmidius* e) firmiter sibi persuadent.

a) v. L. 1. §. 5. C. *de V. I. E.* b) Lib. I. emend. & opin. c. 1. c) Lib. I. disput. anniuers. c. 55. d) in comment. ad π. pr. n. 3. e) in praecogn. iur. Tract. IV. Sect. 11. n. 36.

§. XIII.

Sed, quamuis negandum non sit, Digestorum confectores, vt potuerunt & debuerunt, Edicti Perpetui ordinem fuisse secutos: non tamen semper & vbique eum obseruasse a), multosque titulos, qui in Edicto non reperiebantur, illos Digestis inseruisse, vna cum *Dionysio Gothofredo* b), *Hagemeiero* c), *Erico Mauricio* d), *Cornelio Bynckershoeckio* e), & *Henrico Brenckmanno* f) statuimus.

a) Exemplo erunt ICti praecipue *Paullus* & *Vlpianus*, qui ad Edictum commentati sunt, quae enim illi in primis ad Edictum libris tractarunt, ad finem π. leguntur, rursus, quae illi extremis exhibent libris, in principio Digestorum proponuntur; b) ad L. 2. π *de statu hom.* c) de auctor. iur. Lib. III. d) de Libr. iur. comm. §. 8. e) Lib. II. Obs. iur. cap. 25. f) in Diss. *De Legum inscriptionibus* §. 5.

§. XIV.

Cum itaque, Pandectarum ordinem non naturalem sed admodum singularem esse, ex deductis liqueat, in ordine illarum quaerendo cum *Wesenbecio, Cuiacio, Frantzkio, Iacobo Gothofredo, Lemkenio* & perillustri *Lynckero* temporis iacturam non esse faciendam; non tamen omnem plane Digestorum ordinem cum *Connano, Donello, Titio, Boenickenio* aliisque reiiciendum esse, iudicamus.

§. XV.

Arduum hoc opus, quod Imperator decennio vix integrum perfici posse, existimabat, *Tribonianus* ejusque socii intra triennium absolverunt, illudque Imperatori obtulerunt; quam *Triboniani* festinationem, quamuis adeo non tulerit aegre Imperator, vt miraculi instar, tantum opus intra tres annos consummatum esse, potius habuerit *a*), merito *Arthurus Duckius b*), *Vigilius Zuichemus c*), doctissimus *Hoffmannus d*) aliique notarunt.

a) in L. 2. & 3. C. *de V. I. E. b*) de auctor. iur. Rom. Lib. I. c. 4. §. 8. *c*) in comment. ad. §. 4. l. *de milit. testam. d*) in hist. iur. p. 295.

§. XVI.

Oblatum a *Triboniano* Digestorum corpus Imperator publicauit, III. Kalend. Ian. anno post N. C. 533. vna cum Institutionibus confirmauit *a*), omniaque, quae ibi habentur, sua fecit. *b*)

a) v. L. 2. §. 23. C. *de V. I. E. b*) v. §. 10. & 19. Constit. *Tanta de confirmat. Digest* & §. 10. Constit. *dedit nobis Deus.*

§. XVI.

Vnde non immerito quaeritur: Vtrum Pandectae derogent Institutionibus, an hae illis, quod, cum Institutiones & Digesta vno eodemque tempore iuris acceperint auctoritatem *a*), plerique negant, alterum-

terumque ex altero v. g. §. 25. I. *de Rer. Diuiſ.* ex L. 7. D. *de A. R. D.* §. fin. I. *de obligat.* ex L. 1. §. 1. D. *de O. & A.* §. 6. I. *de legat.* ex L. 34. §. 3. *de legat.* explicandum eſſe, ſtatuunt.

a) v. L. 2. §. 23. *de V. I. E.*

§. XVIII.

Verum enim vero, licet intentio Imperatoris nequaquam fuerit, vt inſtitutiones Pandectis, vel hæ illis derogare debeant, quippe qui vnicam intendebat legislationem, omnesque antinomias ex ſua exulare iuſſerat iurisprudentia: non pauca tamen Digeſtorum corpus continere capita, quæ abrogata in inſtitutionibus reperiuntur, ſi veritatem dicere velimus, fateri cogimur.

§. XIX.

Nec etiam hoc aliter, poſtquam ex nouiſſimis *Iuſtiniani* conſtitutionibus Inſtitutionibus aliquid inſertum *a*), diſſenſusque Sabinianorum & Proculianorum in Digeſtis relictus, in illis variis ſub titulis ſublatus fuit, fieri potuit; cuius rei famoſum §. 34. I. *de R. D.* præbet exemplum, vbi reiecta *Paulli*, quam in L. 23. §. 3. *de R. V.* de pictura fouit, ſententia, *Gaii* ICti *b*) fuit adprobata *c*).

a) Illarum conſtitutionum, quarum in Inſtitutionibus mentio fit, indicem *Iacobus Cuiacius* compoſuit, *Ioannes* vero *van de Water* editioni ſuæ Inſtitutionum ſubiecit. *b*) in L. 9. §. 2. *de A. R. D.* *c*) alia exempla in §. 14. I. *de legat.* & §. 2. *de Societ.* occurrunt.

§. XX.

Duas etiam Imperator confirmationi Digeſtorum annectit prohibitiones, unam, ne quis leges per *ſiglorum* obſcuritates ſub pœna falſi in poſterum ſcribere audeat *a*), alteram, ne Legibus Pandectarum commentarii annecterentur, ſed tantum *paratitla* confi-

cerentur *b*), verum, vtrumque neglectum fuiſſe, conſtat *c*).

a) v. Conſtit. *omnem* §. 8. & L. 2. §. 22. C. *de V. I. E.* de inuentore notarum furtiuique ſcribendi generis, vti *Gellius* XVII. 9 loquitur, vid. *Lipſius* Cent 1. epiſt. 27. *Petrus Marcellinus Corradinus* in Veter. Latio Lib. II. c. 19. *Rad. Fornerius* III. Rer. Quot. c. 2. & 3. *b*) v. Conſtit *Deo auctore* §. 7. & Conſtit. *Tanta* §. 21. *c*) ad poſteriorem enim prohibitionem Imperatoris quod attinet, reſtauratores Iuris Iuſtinianei primum Summas. mox Gloſſas, deinde vero immanes Commentarios ad illud conſcripſerunt. Azonem autem primum hanc Imperatoris prohibitionem contemſiſſe, *Conſtantinus Labidus* Enarrat. c. 1. quæ Tom. V. Theſ. Iur. Ciu. p. 1308. reperiuntur, refert.

§. XXI.

Erant autem *ſigla* litteræ ſingulares, ſeu ſingulæ, vti eas *Cicero a*) vocat, vel ſingulariæ, vt *Gellius b*) loquitur, quæ integram dictionem deſignabant, vt S. P. Q. R. *Senatus Populusque Romanus*, R. P. *Respublica*, D. M. A. *Dolus malus abeſto*, M. *Mille* &c. a quibus notæ iuridicæ & actuariorum, vt & abbreuiaturæ, monogrammata, & conſignationes litterarum, de quibus omnibus, poſt *Valerium Probum c*) *Joannes Nicolai d*) & *Henricus Brenckmannus e*) erudite tractarunt, differebant.

a) in orat. pro Muræna. *b*) Lib. XVII. N. Attic. c. 9. *c*) de notis Romanorum interpretum, qui vna cum aliis eiusdem notæ auctoribus cura & cum notis *Friderici Lindenbrogii* Lugd. Batau. 1549. 8. prodiit. *d*) de ſiglis veterum Lugd. Bat. 1703. 4. *e*) in Hiſtor. Pandect. Lib. II. c. 3. add. *Val. Guil. Förſter* Lib. I. Lection. Succiſ. c. 24. *Ioſeph. Nerius* II. Anal. 12. *Briſſon.* IV. Sel. antiqu. c. 31. *Pancirollus* I. Var. c. 30.

§. XXII.

Non ſolum autem Romani *ſiglis* in Legibus, SCtis, Prætorum Edictis, actionumque formulis vtebantur *a*), ſed etiam iurisperitorum, quæ extabant, ſcripta, magna parte per compendium litterarum erant expreſſa

pressa *b*); hinc euenit, vt *Tribonianus*, & qui in describendo iure ei operam commodarunt, in iis explicandis non raro lapsi fuerint, & sic antinomias *c*) in Ius Iustinianeum induxerint.

a) *Cicero* pro Muræna. *b*) hæc tamen inter siglas publicas & priuatas mihi intercessisse videtur differentia, quod illæ certæ, hæ arbitrariæ fuerint. *c*) De dissidiis legum, quæ ex siglis male intellectis nata sunt, vid. **Cuiacius** ad Vlpian. Tit. XI. *Foquelinus* ad Tit. I. de vulg. subst. *Rad.* **Fornerius** III. Rerum Quotid. c. 2. & 3. *Ger. Noodt* Lib. II. Probab. c. 5. 19. & Lib. III. c. 3. & 5. de iurisd. Lib. I. c. 7. *Reynoldus* in not. ad Mercerii conciliatorem p. 44. *Petrus Pithœus* II. Aduers. c. 15. & *Hermann. Noordkerk* obseruat. c. 1.

§. XXIII.

Ad *paratitla* quod refert, non titulorum illa erant explicationes, vt plerique falso credunt, sed titulorum ex aliis titulis repletiones, seu admonitoria; Dum itaque Imperator permisit *a*), vt titulis secundum paratitlorum vsum aliquid adscribatur, hæc eius mens fuit, vt liceat, quemuis ad titulos Pandectarum annotare, quæ aliis in titulis ac locis, illum ad titulum pertinentia, reperiuntur; quod plenius *Ioannes Leunclauius b*), *Ianus a Costa c*) & *Ægidius Menagius* exposuerunt *d*).

a) in §. 12. C. *de concept. Digest.* & §. 21. Const. *Tanta.* *b*) in præfat. *De priscor. paratitlorum vsu* tribus antiquis paratitlorum libris, Francof. 1593. editis præmissa. *c*) in præfat. ad Summaria Tit. X. *d*) in amœnit. iur. ciu. cap. 15.

§. XXIV.

Continent *Digesta* L. libros *a*) & CCCCXXXIII. titulos, etsi titulorum numerus variat, prout Digestorum variant editiones; Ita in editionibus *Dionysii Gothofredi* titulus *pro soluto* cum Tit. *De usurpationibus & vsucap.* coaluit, & a L. 46. h. t. incipit; eodem modo Tit. *de priuilegiis creditorum* coaluit cum Tit. de

de rebus auctoritate iudicis possidendis & a L. 16. h. t. incipit, qui tamen in Glossato iuris corpore, vt & in Haloandrina editione distinguuntur.

a) v. L. I. §. 14. & L. 2. §. I. C. *de V. I. E.*

§. XXV.

Leges in Digestis 9142. numerantur, quamuis Glossa 8134. tantum agnoscat, quæ enim a *Iacobo Cuiacio* & *Antonio Contio* ex Basilicis sunt restitutæ, & Digestis, inprimis sub Tit. *de interdictis & relegatis*, *& de bonis damnatorum* insertæ *a*), pro spuriis habentur, nec ad causarum decisionem faciunt *b*).

a) Spuriæ hæ leges in editione *Dion. Gothofredi* litteris minusculis notantur. *b*) Etiam *Carl. Hannibal Fabrottus* LL. nonnullas, quæ in Digestis deerant, ex Libro LX. Basilic. Tit. 52. & 54. edidit, quæ post eius XII. Exercitationes reperiuntur.

§. XXVI.

Secundum Imperatoris constitutionem *a*) *Pandectæ* centum quinquaginta millia continent versuum; Quid autem versuum nomine intelligatur, inter Doctores non conuenit; *Franciscus* enim *Duarenus b*); & *Iacob. Fridericus Ludouici c*) de integris versus explicant orationis membris seu periodis, huncque numerandi familiarem veteribus fuisse morem contendunt, *Antonius* vero *Contius d*), *Dionysius Gothofredus e*), & *Antonius Schultingius f*) non periodos sed lineas intelligunt.

a) L. 2. §. I. C. *de V. I. E.* *b*) Lib. II. Disput. anniuers. c. 6. *c*) in hist. Pand. §. 28. *d*) Lib. I. Lect. Subcess. II. c. 8. *e*) ad L. 2. §. I. C. *de V. I. E.* *f*) in pr. §. 4. ad πρῶτα.

§. XXVII.

Verum, cum antiqui loco distinctionum, commatum, & colorum nouis lineis, obseruante *Montfauconio a*), vsi fuerint *b*), illasque *versus*, quia vertitur stilus, dum nouam lineam incipimus, appellauerint, illorum sententia, qui versuum nomine, non inte-

integra orationis membra siue periodos, sed lineas in allegata Iustiniani constitutione venire, existimant, verior nobis videtur, quam etiam ex professo doctissimus *Nicolaus Hieronymus Gundlingius* c) defendit.

a) in Palæog. Græca Lib. I. c. 4. b) vnde *Augustus*, hunc veterem scribendi morem negligens, a *Suetonio* in eius vita c. 87. his verbis notatur. *Notaui & in chirographo eius illa præcipue, non diuidit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum transfert, sed ibidem statim subiicit circumducitque.* c) *Gundling*. Part. 4. n. 5.

§. XXVIII.

Habentur etiam in Digestis Græca, ex scriptis *Scæuolæ*, *Papiniani* & *Modestini* potissimum desumta, quæ quis Latine verterit, non satis constat; *Accursius* & *Antonius Augustinus* huius versionis *Bulgarum* faciunt auctorem; *Odofredus* a) contra, *Guido Pancirollus* b) & *Laurentius Pignorius* c) *Burgundioni* iudici & ciui Pisano eam tribuunt, quorum sententia, cum *Bulgarus* Græcarum litterarum omnino expers, *Burgundio* vero illis apprime eruditus fuerit d), & nobis probabilior videtur.

a) ad L. 11. D. *de legib.* b) Lib. II. *de clar. LL. interpret.* c. 15. c) Symbol. epistol. epist. 39. d) docente *Menagio* cap. 33. amœnit. iur. ciuil. Sed, quisquis ille fuerit, Græce non admodum peritus fuit, & pleraque perperam interpretatus est, v. *Menagius* ad Laërtium Lib. IV. segm. 50. *Otto* de Aedil. Colon. & Munic. c. 6. §. 3. & in Orat. De vera non simulata ICtorum philos. p. m. 301.

§. XXIX.

In *septem Digesta* ab Imperatore diuiduntur tractatus seu partes, quem septenarium numerum non perperam elegisse, sed *ad numerorum naturam & harmoniam* se respexisse ingenue fatetur a), in quo non minimum suæ superstitionis *Iustinianus* dedit argu-

mentum, vt recte, ex veterum superstitione *b*) hoc ortum esse, *Franciscus Duarenus* mihi dixisse videatur.

a) in L. 2. §. 1. & L. 3. §. 1. C. *de V. I. E.* *b*) veteres enim diuinitatem quandam septenario inesse numero crediderunt, v. *Gellius* Lib. II. c. 10. & *Macrobius* Lib. I. de Somn. Scip. c. 6. add. *Pancirollus* II. Var. lect. c. 184.

XXX.

Prima pars τὰ πρῶτα continet, & libris quatuor prioribus absoluitur; *Secunda* pars a libro quinto ad XII. vsque progreditur doctrinamque de iudiciis sistit; *Tertia* a XII. ad XIX. diuersas contractuum species tractat; *Quarta* a XX. ad XXVII. sese extendit & de hypothecis, emtionibus, locationibus, vsuris, probationibus, nuptiis & tutelis agit, mediaque totius operis, μέσον τȣ̃ παντὸς, nec non vmbilicus Pandectarum vocatur *a*).

a) in L. 2. §. 5. & L. 3. §. 4. C. *de V. I. E.*

§. XXXI.

Quinta pars a libro XXIIX. ad XXXVII. doctrinam de successione testamentaria & legitima persequitur: *Sexta* a XXXVIII. ad XLV. de bonorum possessione, interdictis, actionibus & exceptionibus agit; *Septima* denique a XLV. ad finem vsque porrigitur, & materiam de verborum obligatione, vt & de delictis tam priuatis quam publicis continet *a*); Quae septem Digestorum partes in *Dionysii Gothofredi* editionibus accurate designantur.

a) Non tamen negari potest, plurima reperiri, quae sub aliis titulis commodius collocari potuissent, quales leges, fugitiuas dictas, *Cuiacius* ad Tit. I. *de grad. cogn.* collegit, conf. *Labittus* in vsu indicis ff. *Pithoeus* ad tit. 2. in f. Collat. LL. Mos. & Rom. & Cl. *Schulting* in prolegom. ad π.

§. XXXII.

§. XXXII.

Post restauratum, *Irnerii* potissimum studio, in Italia ius Iustinianeum, Digesta in *duo volumina* fuerunt diuisa, quorum alterum circa finem L. 82. *ad L. Falcidiam* incipit; quam diuisionem, antequam glossari inciperent ICti, receptam fuisse, *Albericus Gentilis a*) refert.

a) De lib. iur. ciu. p. 60.

§. XXXIII.

Tandem, *Bulgaro* auctore, vti vulgo creditur, Digesta in *tres* distincta sunt *partes*; Vetus, Infortiatum, & Nouum; *Vetus* ab initio incipit & in Titulo II. Libri XXIV. *de diuortiis & repudiis* finitur; *Infortiatum* seu potius infarctum, infarcitum, infertum *a*) a Titulo III. eiusdem libri orditur, & in vltimo Libri XXXIIX. Titulo definit; *Nouum* denique reliquos libros ad finem vsque complectitur.

a) Varias huius vocabuli deriuationes glossa ad principium Infortiati, *Riccius* de lib. iur. aphor. 34. & *Ludouici* in historia π. §. 8. exhibent. add. *Ferandus Adduensis*, qui Lib. I. Explicat. in Tit. *solut. matrim.* a Græco nomine φορτίον, quod *onus* significat, illud deducit, nec non *Vossius* de vitiis Sermonis Lib. IV. c. 2. *Du Fresne* in Glossar. voce *fortiare* & *Corasius* epist. quæst. c. 22.

§. XXXIV.

Pandectæ vel per litteram D qua *Digesta*, vel per Græcorum π, quo *Pandectæ* denotantur, vel etiam per digramma ff. hodie allegantur, de quo postremo citandi modo variæ dantur Doctorum sententiæ seu potius coniecturæ *a*); nobis *Andreæ Alciati b*) coniectura, littera π, cui veteres circumflexum hac forma π̃ suprapofuerunt, incuria librariorum digramma *c*) factum esse, existimantis, admodum probabilis videtur.

a) Quas recenset *Ludouici* in histor. π. §. 59. quibus addi possunt coniecturæ *Ferandi Adduensis*, *Ioannis Tilii*,

Tilii, & *Cattelliani Cottæ*, quorum *primus* in explic. Iur. Digesta olim perduplex. (*ll.*) ad denotandum librorum numerum, quos illa continent, fuisse allegata, *secundus* in libro Ration. Quotid. hoc ex errore venisse eorum, qui Longobardicum §. cum linea per mediam litteram illa traducta, adspexerunt, *tertius* in Memoral. voce *Pandectæ*, Pandectas per *ff.* scribi, quod *factæ fuerint*, existimat. imo *Clericus* Tom. XXIII. Biblioth. ancienne & mod. aliquem *ff. farraginem farraginum* denotare dixisse, scribit. *b*) Lib. III. dispunct. c. 16.

§. XXXV.

Historiam Pandectarum Constitutiones Imperatoris Iustiniani *de conceptione & confirmatione Digestorum*, & quæ sub Titulo XVII. Libri I. Cod. *de veteri Iure enucleando & de auctoritate prudentium* reperiuntur, nec non *Iacobus Fridericus Ludovici a*) sistunt.

a) In historia Pandectarum doctrinæ eius Pandectarum Halæ 1709. 8. editæ præmissa.

CAP. IV.

DE ILLIS QVÆ PRÆTER MERITVM ET MERITO IN DIGESTORVM LIBRIS A DOCTORIBVS REPREHENDVNTVR.

§. I.

NOn defuerunt, nec adhuc desunt, qui acriter in *Tribonianum* ceterosque Digestorum inuehantur confectores, quod non bona satis fide in excerpendis, inque decorum ordinem redigendis veterum ICtorum libris & responsis versati fuerint *a*).

a) Immemores illius *Ciceronis* pro Plancio c. 23. *Nihil est tam volucre, quam maledictum, nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur.*

§. II.

§. II.

Quodſi enim *Alciati*, *Budæi*, *Balduini*, *Cuiacii*, *Hottomanni*, *Duareni*, *Contii*, *Pancirolli*, *Amelini*, *Prateii*, *Ræuardi*, *Fabrorum*, *Matthæi*, *Wiſſenbachii*, *Thomaſii* aliorumque euoluamus ſcripta, multa inuenimus animaduerſa, quorum nomine *Tribonianus* cum adiutoribus ſuis reprehendatur, ac incuriæ, negligentiæ, inſcitiæ, imprudentiæ & audaciæ accuſetur.

§. III.

Sicuti autem cum hiſce minime faciendum eſt, qui nunquam tantopere ſibi plaudunt, quam ſi quid Digeſtorum confectoribus exprobrandum inuenerint, ita contra indignum eſſe ICto, ita ſeruiliter Romana tractare iura, vt omnia effata *Iuſtiniani* pro oraculis habeat, nullaque in eius collectionem irrepſiſſe vitia, ſibi perſuadeat *a*), cenſemus.

a) Quam perſuaſionem *Ioannes Mercerius* in Conciliat. p. 11. edit. *Reynold.* Superſtitionem, *Reinerus* vero *Bachouius* ac Treutl. Vol. II. Diſp. 13. th. 4. cum *Cuiacio* puerilem hæreſin appellitat.

§. IV.

Quare hocce capite, ea, quæ præter meritum & merito a Doctoribus Pandectarum obiiciuntur confectoribus, ingenue recenſere, ſimulque errata, in hoc corpore admiſſa, tanta non eſſe, quæ vix corrigi, aut ſanari queant, oſtendere, ab inſtituto noſtro non prorſus alienum eſſe duximus.

§. V.

Præter meritum itaque a *Franciſco Hottomanno a*) Triboniano vitio vertitur, quod ICtorum, qui ſtante libera Republica claruerunt, ſcripta ſuppreſſerit, ac poſteriorum Græcorum ſcilicet, Syrorum & Africanorum, qui ſub Imperatoribus floruerunt, reſponſa in Digeſta retulerit; prudentiæ enim erat, vt ICtos recen-

recentiores consuleret, & iuris tunc temporis recepti notitiam ex illis hauriret, quo in Tribonianum reliquosque Digestorum confectores *Antonius Schultingius b)* strenue contra *Hottomannum* defendit.

a) in Anti-Triboniano cap. 12. *b)* in oratione Idibus Martii 1715. recitata, quæ nitidissimo eius operi, quod Iurisprudentiam Anteiustinianeam inscripsit, subiecta reperitur.

§. VI.

Nec maioris momenti sunt, quæ *Ioannes Gröningius a)* aliique proferunt, compilatores scilicet Pandectarum multa ex superstitione Romana in hoc corpus retulisse, vt illud *Paulli b)*: *Vir simplicitate gaudens, aut desidiæ deditus*, vel *Hermogeniani c)*: *De diuortio propter sacerdotium*, vel *Scæuolæ d)*: *sponsa priusquam aqua & igni acciperetur*, vel *Vlpiani e)* & *solent, qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare.*

a) de Næu. corp. Iur. §. 10. *b)* in L. 25. §. 1. D. *de probat.* quo iniurioso nomine Christianorum conditionem descriptam esse non dubitamus. v. *Merillius* Lib. IIX. Obs. 20. *c)* in L. 60. *de Donat. inter vir. & vxor.* *d)* in L. 66. §. 1. eod. v. *Fer. Adducensis* Lib. I. Explic. & *Perrenonius* I. Variar. 6. *e)* in L. 9. §. 2. *de Diuis. rer.* huc etiam L. 6. & 7. *de offic. Præsid.* & L. 3. §. fin. *de Decur.* referunt. v. *Freber.* II. Parerg. 11.

§. VII.

Demus enim, vestigia quædam ethnicæ superstitionis in Pandectis reperiri *a)*, quia tamen *Tribonianus* non tam compendium fidei Christianæ conscribere, quam corpus quoddam, in quo æqui & iusti regulæ proponuntur, ex scriptis veterum ICtorum collectum, Imperatori suo exhibere voluit, excusari hæc merito debent.

a) Minime tamen hunc in censum L. 19. §. 4. *de minor.* & L. 24. pr. D. *ad L. Iul. de adult.* veniunt, a tole-

tolerantia enim quorundam actuum ad eorum adprobationem non valet consequentia, conf. *Strauchii* dissert. de statutis a principe §. 31. & 32.

§. IIX.

Eiusdem farinæ sunt, *Bernhardi Autumni a)*, *Cypriani Regneri b)*, & *Simonis Groenewegii c)* imputationes, Pandectarum corpus multa capita, a moribus Christianorum plane aliena continere, adeoque iustitiam in eo exulare; infirmum enim a moribus Christianorum ad iustitiam vel iniustitiam duci argumentum, quilibet facile cognoscet; quare ab iniquitatis & iniustitiæ nota Ius Romanorum *Benedictus à Jesu Christi d)* *Iacobus Mæstertius e)* & *Vlricus Huberus f)* ex professo liberare voluerunt.

a) In Censura Gall. in ius ciuile Roman. Paris. 1618. 8. *b)* in tractatu, quo iniustitiam quarundam LL. Romanarum aduersus *Mæstertium* propugnat Lugd. 1674. 12. *c)* De LL. abrogat. & inusit. in Holland. Nouiomagi 1677. 4. *d)* in Vindiciis Iustinianismi aduersus istos qui vim ac dignitatem legis diminuunt aut destruunt Ticini 1652. 4. *e)* de LL. Romanarum iustitia Lugd. 1674. 12. & 1676. 4. *f)* in Eunomia Romana siue Censura censuræ Iuris Iustinianei curante *Zacharia Hubero* Franeck. 1700. 4. edita.

§. IX.

Eodem modo superflua *Francisci Hottomanni a)* & *Ioannis Iacobi Wissenbachii b)* mihi videtur censura, quod Pandectarum confectores plurimi de suo addere, ICtorum veterum sententias immutare ac interpolare non veriti fuerunt; licet enim hanc iuris veteris colligendi rationem minime probemus, vix tamen aliter fieri poterat, si mandatis *c)* Imperatoris obedire, ac corpus quoddam, moribus seculi Iustinianei conueniens, componere vellent, quamuis, imprudentia *Triboniani* esse factum, quod emblemata sua non signo aliquo notauerit, lubenter illustri *Thomasio d)* concedamus.

a) In Anti-Tribon. c. 12. *b)* qui emblemata *Triboniani* collegit, quæ *Iacobi Friderici Ludouici* Doctrinæ Pan-

Pandectarum, Halæ 1714. editæ, subiecta reperiuntur. Tribonianismos etiam se congessisse & edere voluisse. *Nicolaus Catharinus* Lib. Obseruat. iur. ad L. 197. *de R. I.* testatur. *c*) quæ in §. 2. Constit. *de concept. Digest.* & L. 2. §. 10. C. *de vet. iur. enucl.* dedit. v. *Rauardus* IV. Var. c. 17. *d*) in delin. hist. iur. §. 47.

§. X.

Nec ad rem facit, quod hoc modo magnam veteris ciuilis prudentiæ particulæ, in primis responsa prudentum, passæ fuerint vim ac iniuriam, quodue non tam *Papiniani*, *Vlpiani*, *Paulli* aliorumque prudentum quam *Triboniani* sententiæ in hoc corpus fuerint relatæ; non enim quid veteres statuerint, sed quomodo & qua ratione Imperator suam illorum facere voluerit sententiam *a*), inquirendum est.

a) Vnde Imperator §. 7. Constit. *Deo auctore* ait: *Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere, vt, etsi aliter fuerant apud veteres conscripta, in contrarium autem in positione inueniantur, nullum crimen scripturæ imputetur, sed nostræ electioni hoc adscribatur.*

§. XI.

Neque aliud iudicium de repetitionibus & geminationibus in Digestis occurrentibus, quas magno labore *Pardulphus Prateius a*), *Radulphus Fornerius b*) & *Guido Pancirollus c*) collegerunt, ferre possumus; sicuti enim exiguum imo nullum plane in iurisprudentiam nostram exinde redundat damnum, ita Digestorum confectoribus hic aliquid esse indulgendum, & excusanda hæc, non reprehendenda, ipse Imperator monuit *d*).

a) Lib. I. Iurisprud. Med. quæ Lugd. 1591. 8. prodiit. conf. Obs. Hallens. 8. T. 1. *b*) Lib. I. Rer. quotid. c. 17. *c*) Lib. I. Thesaur. var. lect. c. 78. *d*) in L. 2. §. 14. C. *de V. I. E.*

§. XII.

Merito autem *Tribonianus* ceterique Digestorum con-

confectores a viris eruditis reprehendi nobis videntur, quod multas contradictiones & discrepantes sententias, quas vulgo antinomias vocant, in hoc corpore reliquerint, & tot cruces a) ac ænigmata ICtis imprudenter satis posuerint.

a) Leges difficiliores v. g. L. cum societas *pro socio* L. frater a fratre *de condictione indebiti*, L. lecta 40. *de Reb. Cred.* L. Barbarius Philippus 3. *De offic. Præt.* quarum longam seriem, versiculis quibusdam comprehensam, videre est in principio Corporis iuris glossati, cruces ICtorum nuncupantur. Huc etiam pertinet sequens distichon:

Damnatur mater, damnatur lectaque frater,
Damnatur Gallus, damnatur filius eius.

§. XIII.

Scio ego quidem non deesse, qui in illis, quæ extant Romani iuris voluminibus, nihil residere contrarii, omnesque suaui harmonia & connexione Leges coniungi, seu, vt vulgo loquuntur a), ad vnam consonantiam omnia esse redacta, arbitrentur; Verum esse quasdam in Digestis sententias, nulla ratione componendas, nulloque fœdere sociandas, fateri cogimur, nisi in verba *Triboniani* iurare, aut hominem eum non fuisse, nec falli potuisse, nobis persuadere velimus, quas antinomias *Ioannes Mercerius* b), *Antonius Matthæi* c), *Ioann. Iacob. Wissenbachius* d) aliique annotarunt.

a) Imitati *Iustinianum* in §. 2. pr. I. & L. 2. pr. *de V. I. E.* b) in Conciliatore. c) in differt. de antinomiis. d) in exercitat. ad Pandect. conf. *Hieron. Elenus* Lib. II. Diatrib. Iur. Ciu. c. 24.

§. XIV.

Ipse sane Imperator *Iustinianus*, cui operis difficultas & humani ingenii imbecillitas bene cognita erat, non temere, omnem ab hoc volumine abesse antinomiam, asserere voluit, vnde, *contrariam autem aliis legibus legem ex his, quæ in hoc volumine positæ sunt, non facile quis reperiet*, dixit a).

a) In L. 3. §. 15. C. *de V. I. E.* licet in Constit. *de concept. Digest.* nullum contrarium inueniri posse Imperator professus sit.

§. XV.

Sicuti autem prudentis medici est, non solum veras morborum causas scire, sed etiam remedia adhibere, morbis conuenientia: ita etiam illis, qui Digestorum volumen clariori lumine perfundere cupiunt, incumbit, ea adhibere media, quibus antinomias dissoluere, ac crucem, vel imprudentia *Triboniani*, vel librariorum incuria fixam, refigere queant feliciter.

§. XVI.

Plures equidem fuerunt, qui pugnantes has Digestorum sententias conciliare tentarent a) *Vdalricus* nimirum *Zasius*, *Ioannes Wurmserus*, *Euerhard Bronkhorst*, *Gilbertus Regius*, *Nicolaus de Passeribus*, *Gratianus de Garzatoribus*, *Obertus Giphanius*, *Iacobus Brandmüllerus*, *Reinerus Bachouius*, *Helfricus Hunnius*, *Georg. Adam. Struuius*, *Luderus Menckenius* & perillustris *Ioannes Henricus Bergerus*; sed cum horum quidam misere sæpius in legum obstantium conciliatione sese torquere, alii, quam legis interpretationem animo conceperunt, emendatione iuuare, alii denique nihil aliud, quam, non recte vel perperam scriptum aliquid esse, proferre soleant: quomodo ea, quæ contraria videntur, & tamen non sunt b), conciliari possint, ac quænam huius rei sint adminicula, paucis exponemus.

a) Antinomiis colligendis etiam *Photium* operam dedisse, librumque περὶ ἐναντιοφανῶν conscripsisse, ipse *Nomocan.* tit. 4 c. 1. testatur. b) In conciliatione enim eorum, quæ vere contraria sunt, nullum tempus est consumendum, sed vtrum ex pluribus sequi seruareque oporteat, inquirendum.

§. XVII.

Ad Legum itaque, quæ sibi contrariari videntur, con-

conciliationem quod attinet, I. *De vtriusque legis, quæ sibi inuicem opponuntur, lectione constare debet*; Cum enim librarii, genus hominum imperitissimum, hoc ante diuinum typographiæ inuentum, fungerentur munere, vt auctorum libros describerent, accidit, vt, cum litterarum figuras verborumque compendia non intelligerent, aliud pro alio reponerent, & sic totam auctoris sententiam corrumperent *a*).

a) Vnde *Martialis* II. Epigram. 8. ait:

Non meus est error, nocuit librarius illis.

& *Seneca* I. Controu. c. 7 ait: *Ego dictaui; duplum dabo, si manus non præcideritis: librario vna Syllaba excidit,* NON, *& scripsit, si præcideritis,* add L. 92. *de R. I.* & *Rad. Fornerius* IV. Rer. Quot. c. 2. 3. 26. & 27. v. *Ioannes Mercerius* in Conciliat. p. 20. & præfatio *Cornelii Bynkershoeckii* Obseruat. iur. præmissa.

§. XVIII.

Præuidit hoc sacratissimus Imperator *Iustinianus*, vnde, ne per singularium captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & suum vitium induxerunt antinomias, eius volumina conscriberentur, iussit *a*), sed eius iussui paritum non fuisse, Codices MSCti, in publicis & priuatis bibliothecis extantes, fidem faciunt.

a) in L. 1, §. 13. C. *de V. I. E.* conf. Constit. *Omnem* §. 8.

§. XIX.

Accessit & correctorum insana libido *a*), qui scindentes, vrentes, secantes, quicquid cerebello suo non placebat *b*), nullum non iuris textum temerarunt, pluraque vulnera & cicatrices illi intulerunt, quam sustulerunt.

a) Leges emendandæ & corrigendæ non nisi rarissime, & summa cum cautione, nec a iuris tyronibus sed a ICtis, alias de illis vere dici poteft, quod de aliis *Quinctilianus* IX Inst. Orat. c. fin. dixit: *Dum librariorum insectari volunt inscitiam, suam confitentur.* conf. P.

Faber. II. Semestr. c. 13. & 16. *Hugo Donellus* ad L. 34. *de V. O. Delrio* ad L. 18, C. *de Transact*. *Val. Guil. Förster*. de iur. interpr. Lib. I. c. 2, V. A. *Bynkershoeck*. in præf. Obseru. præm. & Cl. *Heinecc*. in præf. ad easd. Obseru. v. *Ant. Augustinus* Lib I. emend c. 3. *Iacobus Gothofredus* in præf Libro animaduersionum præmissa, & *Bynkershoeckii* Præf cit. *b*) exemplo esse poterit *Antonius Faber*, ICtus alias acuti & præstantis ingenii, qui secutus Tribonianum suo arbitratu leges fixit atque refixit.

§. XX.

Quo itaque de vera legum discrepantium lectione constet, Digesta, ad exemplum MSCti Florentini edita, sunt conferenda, horum enim ope multa recentiorum editionum vitia, in primis verba, quæ ex glossis in contextum irrepserunt, detexerunt *a*), infinitasque *Antonius Augustinus*, *Iacobus Cuiacius*, *Franciscus Hottomannus*, *Iacobus Gothofredus*, *Gerhardus Noodt*, *Cornelius Bynckershoeckius* aliique viri celeberrimi dissoluerunt antinomias.

a) *Ant. Augustini* Emend. & opin. Lib. I. c. 2. & Lib. IV. cap. vlt. *Val. Guil. Förster* de Iur. interpret. Lib. I. c. 2. n. 4. & *Desiderius Heraldus* Obseru. & emend. cap. I.

§. XXI.

Multa vero in collatione Digestorum, ad exemplar Florentinum editorum, iuris cultori, obseruanda sunt, quæ, si negliget, ad veram legis lectionem non perueniet; I) enim leges ab interpunctionis vitio liberare, & II) permutationes, geminationes, nec non traiectiones literarum atque vocum, &, quæ sunt alia scripturæ vitia atque compendia, librario Codicis Florentini admodum communia, probe pernoscere debet. De quibus omnibus *Guilielmus Fornerius a*), *Radulphus Fornerius b*), *Petrus Faber c*) *Iosephus Nerius d*), *Thomas Reinesius e*), *Iacobus Cuiacius f*), *Ezechiel Spanhemius g*) *Euerard Otto h*), &, qui ex professo hanc spartam ornauit, *Guilielm. Best i*) solide tractarunt.

a) Lib.

a) Lib. III. Select. 2. b) Lib. I. Rer. Quot. c. 10. & 30. Lib. II. c. 1. 2. 3. 6. 9. & 10. c) Lib. I. Semestr. 24. d) I. Anal. 1. e) epist. 35. ad Rupertum. f) Lib. I. Obs. c. 38. g) de præst. Numism. Diss. II. p. 120. h) in præf T. I. Thes. Iur. Ciu. præm. i) in libro: *De ratione emendandi Leges*, Vltrai. 1707. 8. edito. ad hunc libellum monita quædam B. *Wächtlerus* Actis Erudit. a. 1708. p. 512. inseruit & cum *Bestius* in cit. Actis a. 1710. p. 51. responderit, ille uberiorem suorum monitorum illustrationem in Actis Erud. eiusd. a. p. 236. cum erudito orbe communicauit.

§. XXII.

Quodsi autem Florentinum exemplar, vtpote in quo plura reperiuntur, quæ manifeste corrupta sunt, & quorum vel nulla plane sententia, vel non idonea est *a*), genuinam non suppeditat lectionem, Græci interpretes, nimirum *Theophilus, Harmenopulus*, sunt adeundi, nec non libri Basilicôn dicti, consulendi *b*); ex hisce enim, cum integriora Digesta, ex vero Iustiniani Prototypo Latino fideliter translata, habuerint, quæcunque sunt in Pandectis Florentinis lacunæ aut vitia repleri ac emendari commode possunt *c*).

a) Exemplo sit L. 7. §. 1. π. de *Captiu. & postlim. reu.* b) existimant quidem *Ioannes Mercerius* in conciliatore p. 41. aliique, præter MSCtum Florentinum alios MSCtos Codices esse consulendos, sed cum ex illo MSCto omnia, quotquot exstant Digestorum volumina, manarint, exiguam hanc collationem præstare vtilitatem, *Reynoldus* in notis ad Mercerium l. c. monuit. c) v. *Mercerius* in Concil. p. 51. & sequ. *Anton. Contius* Lib. I. Disput. cap 6. & *Guilielm. Best* in ratione emend. leges cap. 1. p. 40.

§. XXIII.

Cognita legis lectione II. *Ad sententiam eius progrediendum est:* quia, monente *Celso* ICto *a*) : *Scire Leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem;* Commode autem legis sententiam eruimus, si & orationis & verborum, in ea occurrentium, significationes excutiamus, ad quod lectio eorum librorum, qui ea, qua ICti floruerunt ætate, sunt conscripti,

non ICtorum & Hiſtoricorum tantum, ſed & Comicorum ac Poëtarum, multum conducet.

a) In L. 17. π. de LL.

§. XXIV.

Scio ego quidem non paucos eſſe, qui Poëtis & Comicis Romanis nullam in rebus, ad ius noſtrum ſpectantibus, tribuant fidem, ex eo, quod Græcorum comœdias verterint, illorumque mores plerumque expreſſerint, aſt Poëtarum in iure noſtro utilitatem, Poëticesque & iurisprudentiæ Romanæ adfinitatem *Scipio Gentilis a)*, *Valentin. Guil. Förſter b)* & *Cornelius Eckius c)* egregie monſtrarunt.

a) Lib II. parerg. iur. c. 2. b) de interpr. iur. Lib. I. c. 7. c) In duabus Orat. *De ſtudio poetices coniungendo cum ſtudio iuris Romani*; quæ principiis eius iuris Romani præmiſſæ reperiuntur.

§. XXV.

Quodſi autem ICti oratio ita ſit ambigua, vt in varios torqueri poſſit ſenſus; ea ſignificatio, monente *Iuliano a)* ICto, eſt accipienda, quæ rei gerendæ aptior eſt, quæque minimum a naturali abhorret æquitate.

a) L. 61. de R. I.

§. XXVI.

Perſpecta legis lectione & ſententia, nihil magis ad tollendas antinomias conducit, quam ut III. *Quæ verbis & ſententiæ legis conuenit ſpecies, ſeu, vt veteres loquuntur, caſus ponatur*; probe hoc primi iuris Iuſtinianei intellexerunt interpretes, vnde nihil magis tentarunt, quam vt caſum, verbis ſententiæque legis conuenientem, proponerent a).

a) Hinc cogniti ſunt verſus:

Præmitto, ſcindo, ſummo, caſumque figuro,
Perlego, do cauſas, connoto & obiicio.

qui

qui reperiuntur apud *Matthæum Gribaldum Mopham* Lib. I. de rat. ſtud. c. 14. & quos *Val. Guil. Förſter* Lib. II. de interpr. iur. c. 1. expoſuit.

§. XXVII.

Exiſtimant quidem nonnulli, faciliorem eſſe hanc operam in illis Legibus, quæ in Codice habentur, quam quæ in Digeſtis, ex eo, quod illæ totam cauſam ſiue factum cum omnibus circumſtantiis complectantur, in his vero pleræque quæſtiones ex facto ab ICtis tractatæ ſint; verum cum Imperatores etiam ad quæſtiones, ex facto propoſitas, reſcripſerint, imo libelli ſupplicantium & relationes iudicum, quibus ſubſcripſerunt vel reſponderunt principes, non amplius extent, æque difficilem Legum Codicis quam Digeſtorum eſſe interpretationem, recte *Iacobus Cuiacius a*) & *Gerardus Noodtius b*) arbitrantur.

a) in epiſtola dedicatoria ad Paulum de Foix, paratitlis Codicis præmiſſa. *b*) in Diocletiano & Maximiniano cap. 2.

XXVIII.

Ad ſpeciem autem legis ponendam nihil aptius erit, quam ſi diligenter legum, in Digeſtis huc vel illuc per diuerſas rubricas diſtractarum diuulſarumque, inſcriptiones diſcutiamus, ac diſperſa hinc inde diſſitaque membra ad proprios artus reuocemus, & non ſolum cuius ICti lex, & ex quo eius libro deſumta, ſed etiam ſub quibus titulis reliquæ eius partes ſint translatæ & collocatæ, probe inſpiciamus & ſpectemus *a*).

a) Bene itaque *Seneca* epiſt. 33. *Depone iſtam ſpem*, ait, *poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum, tota tibi inſpicienda ſunt; tota tractanda. Res geritur & per lineamenta ſui ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt; Nec recuſo, quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine conſideres.* Probe hoc ICtus

ICtus celeberrimus *Henricus Brenckmannus* perpendit, vnde etiam leges Digestorum dissecare & dissectas suis quasque locis conglutinare, diu meditatus est, &, vt consilii sui rationem vberius aperiret, *Pandectas Iuris Ciuilis auctoribus suis & libris restitutas* Amstelod. 1709. 8. edidit. v. Acta Erud. Lips. a 1710. p. 531. & excerpta e litteris *Christfr. Wächtleri* in Act. Erud. a. 1711. pag. 21.

§. XXIX.

Sic enim Pandectarum corpus contemplanti amplus aperitur campus, in quem excurrere & inquirere liceat, quam singuli ICti in scribendo, respondendo, disputando ac interpretando methodum in vnoquoque libro suo & tractatu secuti sint, quaenam ICti fuerit sententia, & quisnam genuinus cuiuslibet legis sensus.

§. XXX.

Plane non alio fine Imperator, vt, a quo ICto singula accepta essent, significaretur, vno autem loco omnium librorum, ex quibus Digesta confecta ac compilata sunt, index scriberetur, vtque numeri librorum per consequentias litterarum, non per sigla manifestarentur, iussit *a*), quam vt diligenti & accurata capitum, ab vno eodemque ICto profectorum, coniunctione & comparatione genuinus cuiuslibet legis sensus erui, leges fugitiuae ad suas sedes, unde perperam deiectae sunt, reuocari, ac ita commode loca obscuriora ex clarioribus illustrari & deprauata emendari ac sanari possent.

a) in epist. ad antecess. §. 10. & L. 5. §. 10. C. *de V. I. E.*

XXXI.

Quare non satis laudandam *Iacobus Labittus* ICtus Gallus praestitit operam, quod collectum a se indicem legum omnium, quae in Pandectis continentur, in quo singulae ad singulos ICtorum libros, ex qui-

quibus desumtæ sunt, vt earum monet inscriptio, referuntur, in publicum emiserit *a*); quem omnibus iuris studiosis vna cum *Ioannis Mercerii* ICti Conciliatore *b*), *Iacobo* filio inscripto, de meliori commendamus.

a) Index *Labitti* primum lucem vidit Paris. a. 1557. in 8. deinde cum librorum iuris indice *Ioannis Baptistæ Ziletti* Venetiis a. 1596. fol. prodiit, postea Lipsiæ a. 1616. 8. cum annotationibus *Guilielmi Schmuckii* publicamlucem adspexit, recusus denique Lugd. Batau. a. 1674. & 1724. Francofurti & Lipsiæ curante doctissimo *Gundlingio*. *b*) q·i post varias editiones cura & cum notis *Bernhardi Henrici Reynoldi* Vltraiecti a. 1713. 8. prodiit.

§. XXXII.

Huc merito viri Cl. *Abrahami Wielingii Iurisprudentiam restitutam a*) siue *indicem chronologicum in totum iuris Iustinianei corpus ad modum Iacobi Labitti, Antonii Augustini & Wolfgangi Freymonii collectum*, referimus, quippe quo leges suis auctoribus restituuntur, aditusque ad interiora Themidis penetralia masculæ iurisprudentiæ sectatoribus aperitur.

a) Quæ Amstelod. 1727. 8. prodiit, cuique varia doctissimorum virorum opuscula, iudicia, nec non suas animaduersiones & prætermissa ad Labittum, Schmuckium, Hahnium & Reinoldum subiecit.

§. XXXIII.

Nec minus illorum Iuris cultoribus commendamus labores, qui leges ICtorum, in digestis dispersas, ad suas reduxerunt sedes, pristinæque figuræ quadantenus restituerunt; Sic *Antonius Augustinus* leges ex Modestini ICti libro de excusationibus singulari *a*); *Franciscus Balduinus* vero ex Scæuolarum libris *b*) sumtas, & in Digestorum corpus relatas, variisque sub titulis disiectas, collegerunt, perturbata disposuerunt, suisque commentariis illustrarunt.

a) qui *Augustini* Modestinus eius emendationum & opi-

nionum Libris ſubiectus reperitur. b) *Balduini* Scæuolæ ſiue de Iurispr. Muciana commentarius Baſileæ 1558. in 8. prodiit.

§. XXXIV.

Eodem modo ICtorum princeps *Iacobus Cuiacius* lacera *Africani* per Pandectas membra iterum concinnauit & diſpoſuit; *Papiniani* libros reſponſorum, definitionum, quæſtionum reliquaque eius opera, vt & *Paulli* ad Edictum & quæſtionum, *Modeſtini* differentiarum, *Saluii Iuliani* nonaginta digeſtorum, *Paulli*, *Neratii*, *Marcelli*, *Vlpiani*, *Modeſtini* & *Scævolæ* reſponſorum libros in ordinem redegit, commentariis illuſtrauit, priſtinoque ſuo nitori reſtituit a).

a) Quæ ſcripta omnia inter opera eius, a *Carolo Hannib. Fabrotto* Pariſ. 1658. in fol. edita, reperiuntur.

§. XXXV.

Pariter *Edmundus Merillius* a) librum ſingularem differentiarum iuris reſtitutum ex libris Manualium Iulii Pauli ſcripſit; *Iacobus Lectius* b) Leges ex Aemilii Macri libris de publicis iudiciis & Modeſtini c) libro de pœnis, *Antonius* vero *Dadinus Alteſerra* ex Tryphonini XXVI. libris diſputationum d), in Pandectas relatas, rurſus collegerunt, ſingulasque leges commentariis ſuis illuſtrarunt.

a) Qui Pariſ. 1638. 4. & inter opera eius Neapolis 1720. 4. edita reperitur b) qui liber Lugdun. 1597. in 8. prodiit. c) a. 1592. in 8. d) Toloſæ 1679. 4.

§. XXXVI.

Tandem etiam *Ioannes Schilterus* a) & *Henricus Brenckmannus* b) Modeſtini librum περὶ ἑυρηματικῶν i. e. de cautelis inſcriptum, idem *Brenckmannus* Alfeni Vari reliquias c), & *Henricus Theodorus Pagenſtecher* d) Pomponii leges quæ ex libro ad Sabinum in Digeſtis reliquæ ſunt, collegerunt, diſpoſuerunt, & ita in maiori luce collocarunt.

a) *Schil-*

a) *Schilteri* Modeſtinus Argent. 1687. 4. prodiit. b) huius diatriba, qua Modeſtinum reſtituit, Lugdun. Batau. 1711. 8. publicam adſpexit lucem. c) in Conſpectu Pandectarum Amſtelod. 1706. 8 edit. d) Lemgou. 1725. 4. nec minus V. Clar. *Franc. Car. Conradi* Leges ex Julio Paulo libro ſingulari, de iure ſingulari collegit & illuſtrauit Lipſ. 1728.

§. XXXVII.

Scio ego quidem multos eſſe *a*), qui ex ſingularum legum inſcriptionibus tam in ſcholis quam in iudiciis infirmum admodum duci argumentum, eam ob cauſam arbitrantur, quod Imperator *Iuſtinianus* collationem priſci Iuris, eiusque in foro allegationem ſub pœna falſi ſeueriſſime interdixerit *b*), ſed iuſtam hiſce *Ioannes Struuchius c*) *Bernhardus Henricus Reynoldus d*), *Ioannes Mercerius e*), *Petrus Perrenonius f*), *Valentin. Guilielm. Förſter g*), *Henricus Brenckmannus h*) illuſtris *Gundlingius i*) & *auctor k*) dixerunt ſententiam.

a) Ita ſentit *Lauterbachius* in Concluſ. Theoret. pract. Exercit. 1. §. 5. &, quod mirandum, *Alb. Gentilis* Lib. I. Lect. & epiſt. c. 13. & in Diſp. I. de poteſt. regia abſol. ad L. 1. *de conſtit. princip.* b) in Conſtit. ad Tribon. §. 7. c) in programm. Ienæ d. 24. Maii. a. 1668. edito, quod *Georg. Schubartus* in ſuas exercit. de fatis iurisprud. Rom. coniecit. d) in orat. de LL. inſcriptionibus. e) in Conciliatore. f) Lib. II. animadu. c. 15. g) Lib. II. de interpret. iur. c. 2. §. 4. h) in diſſert. de LL. inſcriptionibus. i) in præfat. Labitti indici præmiſſa. k) In Proluſione academica: De vtilitate ex diligenti comparatione omnium eiusdem inſcriptionis in Digeſtis capitum capienda, deque huius artificii inuentoribus & promotoribus, Ienæ 1724. edit.

CAP.

CAP. V.

DE PANDECTARVM SEV DIGESTORVM EDITIONIBVS.

§. I.

QUamuis tres regulariter Pandectarum a Doctoribus numerentur editiones, *Vulgata*, *Haloandrina*, siue *Norica*, & *Florentina*, non tamen illorum plane reiiciendam esse sententiam, qui aut pauciores, aut plures Pandectarum esse editiones, contendunt, censemus.

§. II.

Ita *Ericus Mauricius a*) plures π. esse editiones ex eo statuit, quod non solum illæ, quæ Haloandrinam & Florentinam præcesserunt, non vna sed variæ, verum etiam *Heruagiana* & *Hugonis a Porta* editiones a tribus illis editionibus longe diuersæ fuerint, imo subsecutæ editiones, nimirum *Antonii Augustini*, *Russardi*, *Contii*, *Charondæ*, *Hottomanni*, *Pacii*, *Dionysii Gothofredi* & *Simonis Leeuwenii* singulæ quid habeant, quo a tribus illis commemoratis editionibus discrepent.

a) De lib. iur. comm. th. 7.

§. III.

Henricus Hahnius contra a) duplicem Pandectarum esse editionem *Vulgatam* & *Florentinam* scribit, illamque *Haloandrinam* sub se comprehendere, non sine ratione statuit, imo si eorum sententiam, qui ex MSCto Florentino omnia, quotquot extant Digestorum volumina, manasse defendunt, amplectamur, vnicam tantum esse Pandectarum editionem, commode dicere possumus.

a) Ad Wesenbec. diss. 1.

§. IV.

§. IV.

Cum tamen vulgo tres a Doctoribus recenseantur &c. editiones, *Vulgata*, *Haloandrina*, seu *Norica*, & *Florentina*, quænam illæ fuerint, vnde sic dictæ, & quomodo inter se differant? hoc & sequenti capite docebimus.

§. V.

Vulgata, seu vulgaris, ea Pandectarum dicitur editio, quæ in omnium fuit manibus, eamque illa lectionem constituit, in quam plures antiquæ editiones conspirant; seu *Vulgata* non est certa quædam editio, certumque exemplar, sed consensus plurium exemplorum in eandem lectionem *a*).

a) v. *Alber. Gentilis* de lib. iur. ciu. c. 2. & *Riccius* de lib. iur. aphor. 36.

§. VI.

Non enim vna eademque *Vulgata* erat editio, sed multiplex; prout enim Doctor quidam insignis huius vel illius legis lectionem variandam putabat, ita aliud exemplar conficiebatur; vnde variantes Vulgatæ lectiones non solum Glossa, sed & *Dionysius Gothofredus a*) annotauit.

a) in notis ad Corpus iur.

§. VII.

Licet autem in *Vulgatam* non pauca irrepserint vitia, quia tamen illa primi Iuris Iustinianei restauratores vsi fuerunt, in praxi ea est recepta, & *Haloandrina* ac *Florentina* non tam in foris, quam scholis ad indagandam genuinam legis sententiam vtimur.

§. VIII.

Secunda Pandectarum editio *Haloandrina* dicitur ab auctore *Gregorio Haloandro*, alias *Hoffmann* dicto, Zuiccauiensi, qui, postquam suasu & sumtibus *Iulii Pflugii* iuris studio se totum manciparat *a*), Italiam

adiit,

adiit, ibique summos in iure honores capessiuit, Venetiis, cum iuuandæ iurisprudentiæ causa in Italiam rediret, misere, non sine veneni suspicione *b*), extinctus est *c*).

a) Vid. Dedicat. Pand. præmissa. *b*) v. *Anton. Augustinus* Lib. I. Emend. cap. pen. & *Spigelius* apud Conringium de orig. iur. German. cap. pen. *c*) v. *Melchior Adami* in eius vita, *Viglius Zuichemus* in præfat. ad Carolum V. Theophilo præmissa, & *Henricus Brenckmannus* in hist. Pand. Lib. IV. cap. 3.

§. IX.

Hic *Haloander*, descriptis Bononiæ *Ludouici Bolognini* libris, adiutusque a *Ioanne Baptista Egnatio* Veneto & consilio & vetustis codicibus *a*), Pandectas ad nouam quandam venustatem redegit, illasque, sumtibus amplissimi ordinis Norimbergensis anno 1529. *b*) in eadem ciuitate, multis mendis, maculis & næuis sublatis *c*), tribus voluminibus in 4to edidit.

a) Vid. dedicat. Pandect. præmissa. *b*) vnde *Franciscus Broeus* in histor. iur. chronolog. Haloandrinam editionem anno demum 1541. lucem publicam adspexisse falso existimat. *c*) Hinc *Antonius Augustinus*, qui alias multa in Haloandrina damnat, omnium editorum librorum optimos eos Lib. I. Emend. & opinion. iur. c. 2. & Lib. III. c. 4. vocat.

§. X.

Eadem *Haloandri* editio, quia partim sumtibus amplissimi Senatus Norimbergensis, partim in eadem ciuitate typis *Ioannis Petreii* fuit exscripta, *Norica* dicitur, vnde quam maxime *Andreas Schottus*, diuersas esse Haloandrinam & Noricam editiones, existimans *a*), errat.

a) In vita Anton. Augustini.

§. XI.

§. XI.

Ipſum autem MSCtum Florentinum *Gregorius Haloander* non inſpexit, ſed *Ludouici Bolognini* ICti libros, qui Bononiæ ſua aſſeruabantur ætate, quique ex *Angeli Politiani* ſchedis, cui *Laurentius Medices*, Summus Etruriæ dux, inſpiciendi illius MSCti dederat facultatem *a*), manauerant, exſcripſit.

a) v. *Angeli Politiani* epiſt. 4. Lib. X. non tamen ille archetypum deſcripſit, ſed tantum exemplar typis expreſſum ad illud contulit. v. *Henrici Brenckmanni* hiſtor. Pand. Lib. IV. c. 1.

§. XII.

Imo ne quidem *Angeli Politiani* ſchedas *Haloander* vidit; nam quamuis notas Florentinas, quas *Angelus Politianus* deſcripſerat, ſe in commune proferre, ipſe profiteatur *a*), illum tamen *Politiani* libros nunquam vidiſſe, ſed potius ſua ex *Bolognini* deſcriptione hauſiſſe, *Antonius Auguſtinus b*) detexit.

a) In Dedicat. *π*. præm. *b*) Lib. III. Emend. & opin. 3. & Lib. IV. c. 14.

§. XIII.

Cum itaque *Gregorius Haloander* neque MSCtum Florentinum, neque *Angeli Politiani* libros inſpexerit, ſed tantum *Bolognini* deſcriptione vſus fuerit, non in omnibus eius editio cum Florentina conuenit; *Politianus* enim non ſemper diligentiſſimus fuit, nec, qui a Politiano ſua accepit, *Ludouicus Bologninus a*) ſemper Politianum, vti potuit, deſcripſit.

a) Quem hominem neque natura acutum, neque inſtitutione eruditum, Græcarumque litterarum expertem *Antonius Auguſtinus* Lib. IV. Emend. & opin. cap. pen. nominat. conf. *H. Brenckmann.* Lib. IV. Hiſt. *π*. c. 2.

§. XIV.

§. XIV.

Diſcrepantes Haloandrinæ & Florentinæ editionis lectiones ſumma cura ac diligentia *Antonius Auguſtinus a)* in elegantiſſimis emendationum ac opinionum libris *b)* annotauit, ſimulque Noricorum librorum errores indicauit *c)*, & emendauit.

a) Huius ICti vita ab *Andrea Schotto* conſcripta reperitur in Leickerriana collectione, conf. *Henr. Brenckmanni* in hiſt. π. Lib. IV. cap. 4. *b)* qui Venetiis a. 1543. in 4. prodierunt, ſæpius deinde recuſi: *c)* quæ enim prima Noricorum librorum parte mendoſa ſunt. Lib. III. c. 6. quæ ſecunda, Lib. III. c. 7. quæ tertia parte c. 9. recenſet.

§. XV.

Non tamen in omnibus *Haloander* Ludouici Bolognini libris fidem habuit, ſed alios etiam MSCtos Codices, in primis vero Vulgatam adhibuit lectionem *a)*, licet illam etiam ſæpius correxerit; ita in L. 19. §. 2. *de iudiciis* in Vulgata legitur: *Nam vbi ſic venit, vt confeſtim diſcedat, quaſi a viatore emtis &c.* aſt Haloander vocabulum *emtis*, quia ſenſum turbat, omiſit; eodem modo in L. 34. §. 4. *de Iureiur. neque patrono neque parentibus* legitur, Haloander vero *æque patrono & parentibus* legit, quamuis alii *b)* geminum illud *neque* recte ſeſe habere, exiſtiment.

a) In Dedicat. π. proœm. *b)* conf. Clar. *Wieling* in præterm. ad Labittum & Schmuckium pag. 211.

§. XVI.

Nec minus *Guilielmi Budæi* & *Andreæ Alciati* coniecturas ſuas fecit; multa ex ingenio ſuo reſtituit, &, ſi de genuina legis lectione dubitauit, integrum ad lectorem transmiſit iudicium, ac aſteriſco illud notaque adſcripta teſtatus eſt *a)*.

a) vid. Dedic. π. præmiſſa.

§. XVII.

§. XVII.

Multa præclara *Haloandrina* continet editio, non ſolum enim Græcam loquendi rationem *Haloander* indicauit, & in fine operis Græcorum omnium, quæ in Pandectis occurrunt, interpretationes adiecit, ſed etiam iuris ſtudioſis per faſtos conſulares quam maxime conſuluit, & maioribus literarum formis Legum, Edictorum, actionum & exceptionum, formulas deſcribi curauit, vt non immerito *Antonius Auguſtinus a) omnium editorum optimos Haloandri libros* vocauerit.

a) Lib. I. Emend. & opin. c. 2.

§. XIIX.

Summa præterea laude dignum nobis videtur, quod ſingulorum capitum inſcriptiones, quo iuris cultores, ex quo ICto, quoque eius libro leges deſumtæ eſſent, videre poſſint, quatuor & viginti fere libris primus ediderit; ceteras enim, quia neque *Politianus*, neque *Bologninus*, ex quibus ſua hauſit, illas deſcripſerant; nec etiam ceteri, quibus vſus fuit, Codices MSCti illas habuerunt, edere non potuit *a*).

a) v. Dedic. π. præmiſſa.

§. XIX.

In hoc tamen *Haloander* cenſuram *Antonii Auguſtini a*), *Henrici Brenckmanni b*) aliorumque mereri videtur, quod multa ſui arbitrii fecerit, particulas variauerit, ſæpiusque verba textui detraxerit, alia vero adiecerit, & ſic mirum in modum a lectione vulgata & Florentina receſſerit, nouamque plane lectionem ſubſtituerit.

a) *Ant. Auguſtinus*, Haloandrum ſe nimis audacem oſtendere, recte dixit. b) in hiſtor. Pand. Lib. IV. c. 3.

§. XX.

Si itaque dicendum quod res eſt, plana quidem ac perſpicua plerumque in *Haloandrina* editione eſt lectio, vnde etiam multos inuenit amatores, non tamen ſemper accurata, elegantiæque magis ſermonis, quam genuinæ lectionis habita fuit ratio.

§. XXI.

Poſt editionem Pandectarum ab *Haloandro* Norinbergæ anno 1529. tribus Tomis in 4to procuratam, ad exemplar eius Pandectæ editæ ſunt Pariſiis apud *Carolam Guillardam* anno 1540. vndecim voluminibus in 8. Pariſiis apud *Carolum Guillard*, viduam Cheuallonii & Guilielmi des Boys a. 1552. & 1553. ſeptem voluminibus in 8. Baſileæ apud *Thomam Guarinum* a. 1570. cum aliis iuris Iuſtinianei voluminibus tribus Tomis in f.

CAP. VI.

DE EDITIONE PANDECTARVM FLORENTINA VT ET MSCTO FLORENTINO.

§. I.

Tertia denique Pandectarum editio eaque præcipua dicitur *Florentina*, a MSCto illo Pandectarum vnico, quod Florentiæ inter κειμήλια Magni Ducis Etruriæ hodie ſeruatur, & olim Piſanum *a*), Litteræ Piſanæ *b*); Pandectæ Piſanæ *c*), Codex Piſanus *d*), & Archetypum Piſanum eſt dictum, ex eo quod MSCtum hoc a Piſanis Amalphis primum repertum, iure belli acquiſitum, & Piſas translatum fuit.

a) Quo nomine in gloſſis citari ſolet. *b*) ab *Accurſio* ad L. 9. π. *de pecul.* & L. 8. *de acceptat.* *c*) a *Guil. Budæo* in annot. ad L. 3. *de Legib.* *d*) ab *Andr. Alciato* Lib. II. diſpunct. c. 15.

§. II.

§. II.

Cum enim ſeculo XII. anno 1135. *Rogerius* Siciliæ Rex Amalphin ciuitatem in Apulia ſitam aggreſſus fuiſſet, dominiisque ſuis adieciſſet, terrore omnem Neapolin impleuiſſet, Piſani, implorati a *Roberto* Capuæ Duce reliquisque regni Neapolitani principibus *a*), claſſem miſerunt; Amalphim *b*) improuiſo occuparunt, & cum cetera præda præſtantiſſimum Pandectarum MSCtum, caſu fortaſſe, uti *Henricus Brenckmannus* ſatis probabiliter coniicit *c*), Piſas transtulerunt *d*).

a) Cauſam & occaſionem huius belli *H. Brenkmannus* in hiſtor. π. Lib. I. c. 6. & diſſ. poſteriori de Amalphi a Piſanis direpta, refert: *b*) non tamen Amalphin cum Melphi, ciuitate in agro Picentino ſita, eſſe confundendam idem diſſertatione priori de Republica Amalphitana monuit. *c*) L. I. c. 8. *d*) non tamen vt victores, vti vulgo creditur, ſed vt victi a *Rogerio* Piſas rediere, vid. *H. Brenckmanni* diſſ. altera de Amalphi a Piſanis direpta §. 34.

§. III.

Vnde errant, qui duas diuerſas Piſanorum expeditiones *a*) confundunt, & Piſanis hoc MSCtum pro nauata opera, vel ab Imperatore *Lotvario* II. *b*), vel ab *Innocentio* II. Pontifice & Imperatore ſimul *c*) eſſe donatum, ſtatuunt; nec minus errant, qui MSCtum hoc a Piſanis Neapoli *d*), vel Conſtantinopoli *e*), vel in *Mathildæ* cuiusdam comitiſſæ Italiæ bibliotheca ab ipſo Imperatore *Lothario* II. inuentum eſſe, credunt.

a) Quas bene *Henricus Brenckmannus* Lib. I. c. 7. diſtinxit, multosque communes errores reiecit. *b*) vt *Taurellus* in Epiſtola ad Coſmum Medicem Pand. Florent. præmiſſa, vbi etiam inſtrumentum donationis eius, per *Lotharium* in Piſanos collatæ, meminit, & *Henr. Spelmann.* in Gloſſar. voce *Pandectæ*, ſed vid. *Brenckmann.* Lib. I. c. 7. *c*) vti *Marquard Freberus* in epiſt. ad Rudolphum II. Iuri Græco præm. & *Iac. Gothofredus*

dus in hiſt. iur ciu. c. 9. *d*) *Giouanni Ant. Summonte* dell' Iſtor. di Napoli Lib. II. & *Franc. de Petris* Hiſtoria Napol. Lib. I. c. 6. *e*) *Iac. Thuanus* de vita ſua Lib. I.

§. IV.

Remanſit Pandectarum exemplar Piſis, vbi in minus eruditi ICti manus incidit *a*), & violentas falſasque, conquerente *Antonio Contio b*), manus pertulit, vsque ad annum 1416. quo a Florentinis per Ducem *Ginum Caponium* ſubacta eſt Piſanorum Respublica, & MSCtum illud Florentiam translatum *c*), vbi adhuc hodie in publico Reipublicæ palatio, non vero in Magni Ducis Bibliotheca, aut palatio, aut muſeo, vti multi falſo ſibi perſuadent, & quidem in pretioſa ciſta ſanctiſſime ſeruatur *d*).

a) Quod ipſe *Henr. Noriſius* in Cenotaph. Piſan. diſſ. 4. c. 3. profitetur. *b*) in præfat ante π. *c*) v. *Taurelli* præfat. π. præmiſſ. & *Angelus Politianus* epiſt. 4. Lib. X. ad *Marquardum Breiſacium* ICtum Germanum conſcripta, quæ multa ſingularia de hoc MSCto continet. *d*) v. *Mabillon* de Re diplom. Lib. V. Tab. 7. p. 356.

§. V.

Quo tempore hic codex ſcriptus ſit, inter Doctores non conuenit; *Angelus* enim *Politianus a*) non ſolum ætate Imperatoris Iuſtini illum eſſe conſcriptum, ſed & ipſius Imperatoris archetypon fuiſſe, ſtatuit, *Andreas* contra *Alciatus b*) multis poſt Iuſtinianum ſeculis, illum ſcriptum eſſe, aſſeruit.

a) Lib. X. epiſt. 4. & cap. 41. Miſcellan. *b*) Lib. III. diſpunct. cap. 12.

§. VI.

Verum enim vero hunc Codicem neque ipſius *Iuſtiniani* vel *Triboniani* exemplar fuiſſe, neque ea ætate conſcriptum eſſe, partim ex mendis quamplurimis, quæ in eo reperiuntur, partim quod quibusdam in lo-

cis

cis *a*) numerorum & verborum notis librarii vſi fuerint, quas notas tamen & verborum compendia Imperator tribus conſtitutionibus ſub pœna falſi fieri prohibuit, *Franciſcus Taurellus b*), *Antonius Auguſtinus c*) & *Henricus Brenckmannus d*) iudicant.

a) v. g. in tit. *de Legibus & Senatusconſultis*. *b*) in præfat. π. præmiſſa. *c*) Lib. I. Emendat. & opin. c. 1. *d*) Lib. I. cap. 2.

§. VII.

Quare accuratiores, nimirum *Henricus Brenckmannus a*), *Ioannes Mabillon b*) & *Iuſtus Fontaninus c*), illum Codicem a Græco homine in ipſa imperii ſede Conſtantinopoli proxime poſt exceſſum Imperatoris *Iuſtiniani*, & quidem ſeculo VI. eſſe conſcriptum, ex ipſarum litterarum antiqua forma & ſcripturæ comparatione probabiliter coniiciunt.

a) Lib. I. hiſt. π. c. 3. & 4. *b*) de re diplomat. Lib. V. Tab. 6. *c*) de antiquit. Hortæ Lib. I. c. 5. n. 6.

§. VIII.

Sed valde diſceptatur inter eruditos; Vtrum ex Manuſcripto Florentino omnia, quæ ſuperſunt Pandectarum exempla, manauerint? Negatiuam *Iacobus Cuiacius a*), *Cornelius Eckius b*), *Ianus Vincentius Grauina c*), *Antonius Schultingius d*), *Chriſtian. Godofredus Hoffmannus e*) aliique, affirmatiuam vero *Antonius Auguſtinus f*), *Franciſcus Taurellus g*), *Franciſcus Balduinus h*), *Ericus Mauricius i*), *Vlricus Huberus k*), aliique tuentur.

a) Lib. II. Obſ. c. 1. *b*) in princip. iur. ciu. ſub tit. de origin. iur. n. 16. *c*) Lib. I. orig. iur. ciu. c. 140. *d*) in Iurispr. Anteiuſtin. in not. ad vitam Iulii Paulli a *Guil. Grotio* conſcriptam. *e*) in Hiſt. iur. Lib. II. c. 21. §. 9. *f*) Lib. I. Emend. c. 1. *g*) in dedic. ante π. Florent. *h*) in προλεγομ. de iure ciu. *i*) de lib. iur. comm. n. 9. *k*) in digreſſ. Iuſtin. P. 2. Lib. I. cap. 1.

§. IX.

Rationes *negantium* sunt I. Quod MSCtum hoc a Pisanis & Florentinis omni tempore summa cum religione fuerit custoditum, vt omnes Codices MSCtos, qui hodie in Bibliothecis reperiuntur, ex eo manasse, exinde non sit probabile *a*): II. Quod magna sit lectionum varietas, & hoc vel illud exemplar meliorem, & analogiæ iuris conuenientiorem lectionem sæpius exhibeat *b*); III. Quod *Iuo Carnotensis c*) Pandectas citet, qui tamen anno MCXVI. & ita XIX. annos ante repertum Amalphi MSCtum, mortuus esse dicitur *d*); IV. Quod eodem tempore, quo Amalphi π. inuentæ, etiam Rauennæ aliud exemplar repertum fuerit.

a) Ita sentit *Hoffmann* in histor. iur. p. 311. *b*) in hac opinione idem vt & *Schultingius* in Iurisprud. Anteiust. in not. ad vitam Paulli ICti est. *c*) epist. 99. & 134. quas *Innocentius Cironius* Lib. V. Obs. Iur. Can. citat. *d*) in Chronico *Alberici* apud Leibnitium inter scriptores Rer. Brunsu.

§. X.

Rationes *affirmantium* præcipuæ hæ sunt I. Quod præposterum ordinem vltimarum paginarum sub titulo: *de regulis iuris* cum Florentino omnes Codices MSCti communem habeant *a*); II. Quod Tituli: *de ventre in possessionem mittendo*, & *de coniungendis cum emancip. liberis* in omnibus Codicibus manuscriptis præpostere scripti sint *b*); III. Quod quatuor capita finalia Tituli *de vsurpationibus & vsucapionibus* separatum Titulum *pro soluto* in omnibus MSCtis constituant *c*); IV. Quod lacunæ post Titulos: *de bonis damnatorum* & *de interdictis & relegatis*, quas *Cuiacius* & *Contius* supplerunt, in omnibus tam scriptis quam editis Pandectarum exemplaribus reperiantur; Quibus adhuc alias sat prægnantes *Antonius Augustinus d*), & *Henricus Brenckmannus e*) addunt.

a) V.

a) v. *Anton. Augustinus* c. 2. Emend. c. 1. & Taurellus in præf ad . *b*) Titulus enim: *de ventre in possessionem mittendo*, ante titulum: *de coniung. cum emanc. lib.* est scriptus. *c*) *A. Augustinus* Lib. III. Emend. c. 1. *d*) Lib. III. c. 3. *e*) Lib. III. c. 1.

§. XI.

Et hæc affirmantium argumenta validiora nobis videntur rationibus negantium; Non enim sequitur: difficilis ad hoc MSCtum semper fuit aditus, ergo non omnes Codices MSCti ex eo manarunt; sufficit enim, quod vnus vel alter describendi copiam acceperit *a*), quem deinceps mille alii describere potuerunt, nec varietas lectionum nos turbare debet, vt affirmatiuam deseramus sententiam; variantes enim in vulgaribus Codicibus lectiones vt plurimum sunt mendosæ, & si aliquando melior & plenior in illis, quam in Florentina sit lectio, illam ingenio & eruditioni ICtorum, mendosam MSCti Florentini lectionem emendantium, non antiquo cuidam MSCto, a Florentino diuerso, tribuendam esse credimus.

a) Exemplo esse potest *Angeli Politiani* collatio, quam deinceps *Ludouicus Bologninus*, *Antonius Augustinus*, *Victorius* & alii descripserunt.

§. XII.

Maioris quidem momenti videntur esse tertium & quartum negantium argumentum; sed vt ea, quæ de MSCto Pandectarum Ravennatensi a Doctoribus proferuntur, dubia plane ac incerta sunt, ita particulas Pandectarum, quas *Iuo* citat, alibi laudatas inuenisse, vel MSCtum, si quod habuit, antequam ab aliis descriptum fuit, vti probabiliter *Henricus Brenckmannus a*) coniicit, potuit.

a) L. 3. c. 2.

§. XIII.

Constat autem MSCtum duobus voluminibus prope

pe quadratis in membrana conſcriptis, quorum alterum libros nouem & viginti, alterum vnum & viginti reliquos continet, Græcum in fronte epigramma eſt. Græcae præfationes, Græcus auctorum, ex quibus Leges ſumtæ & in Digeſta relatæ, index conſpiciuntur *a*).

a) *Ang. Politian.* epiſt. Lib. X. *Anton. Auguſtinus* Lib. III. emendat. & opin. c. 3. & *H. Brenckmann.* Lib. II. c. 1.

§. XIV.

Scriptura huius Codicis maiuscula eſt & continua, atque non orationibus ac periodis ſolum, ſed ne verbis quidem more veterum librorum diſtincta *a*); inueniuntur tamen in eo, inprimis ſub Titulo: *De Legibus & Senatusconſultis*, quædam notæ, abbreuiaturæ, monogrammata, contignationes, aliaque ſcripturæ compendia. *b*)

a) *Anton. Auguſt.* Lib. I. Emend. c. 9. add. *Chriſtian. Vlrici Grupen.* Tract. Quod melius ſit virginem ducere, quam vxorem, Ienæ 1721. edit. vbi in fin. de Virgine Florentina i. e. *Codice ff.* agit, illumque non maiuſculis & verſalibus ſemper litteris ſcriptum eſſe, monſtrat. *b*) idem L. 1. c. 1. *Franciſcus Taurellus* in præf. cit. & *Henricus Brenckmann.* Lib. II. cap. 3. & 4.

§. XV.

Et licet librarii ſummam in deſcribendo hoc Codice adhibuerint diligentiam; tamen, cum homines ſimplices & minus eruditi fuerint illorum imperitia, negligentia ac ineptia varia in hunc Codicem irrepſerunt vitia, quæ *Antonius Auguſtinus a*), *Laurentius Theodorus Gronouius b*) & *Henricus Brenckmannus c*) annotarunt.

a) Lib. IV. Emend. c. 2. *b*) in emendat. π. ad exemplar Florent. *c*) Lib. II. c. 5.

§. XVI.

§. XVI.

Ita libro Pandectarum XXXIIX. post Titulum *de dotis collatione* sequitur titulus: *De ventre in possessionem mittendo*, omisso medio titulo *de coniungendis cum emancip. liberis* a) Pariter sub titulis: *De bonis damnatorum* & *de interdictis & relegatis* multa desiderantur capita, a *Iacobo Cuiacio* & *Antonio Contio* ex libris Basilικῶν deinceps restituta.

a) Quo igitur de ordine horum titulorum lectori constaret, initio tituli: *De ventre in possessionem mittendo* librarius in margine sequentia adposuit. οὗτος ὁ τίτλος μετὰ τὸν ἑξῆς ἐστιν i. e. hic titulus post sequentem est. v. *Brenckmann.* Lib. I. c. 3.

§. XVII.

Eodem modo cum librarii, homines Græci, linguam Latinam non callerent, voces sæpius perperam distinxerunt a), syllabas vocum immutarunt b), multaque alia imperitiæ & simplicitatis suæ specimina, obseruante *Henrico Brenckmanno* c), dederunt.

a) Ita cum in L. I. §. 52. *depositi* in apographo scriptum fuerit: *quem dominum eius putasti cum non esset*, librarius, *quem dominum eius puta Stichum non esset*, posuit, sic alibi sub Tit. *ad SCtum Turpilianum* pro *in Turpilianum* scripsit *inter pupillianum.* b) ita *pars hodie* pro *rapsodiæ*, *supertus* pro *subreptus*, *iurnæ* pro *ruinæ*, *domus* pro *modus*, *susceptam* pro *suspectam*, *nepotum quantibus* pro *quantum nepotibus*, *damnatum* pro *mandatum* scriptum esse *Antonius Augustinus* Lib. IV. Emend. c. 2. annotauit. c) L. 2. c. 5.

§. XIIX.

Paria fata Codex Florentinus a friuola & inepta correctorum manu, in primis a correctionibus, quæ Pisis in illum irrepserunt, expertus est; vt enim correctores eiusdem farinæ homines erant ac librarii, sic partim Latinæ linguæ, partim antiquitatis ignorantia,

ſæpius ab illis fuit peccatum; & loco veræ ac genuinæ falſa lectio ſuperinducta; ineptæ falſæque correctionis exempla quamplurima *Henricus Brenckmannus a)* adducit.

a) Lib. II. hiſt. *x*. c. 6.

§. XIX.

Summa autem huius MSCti ab eo ſtatim tempore, quo Piſas eſt translatum, fuit auctoritas; cum enim, Piſanum illud MSCtum *Iuſtiniani* eſſe archetypon, omnium ſtudioſorum, a maioribus accepta, & a veteribus præceptoribus per manus quaſi tradita esſet opinio; eius lectionem ſummo in pretio habebant, & ſi controuerſiæ inter illos orirentur, ad hoc exemplar, tamquam Apollinis oraculum & ſacram quaſi anchoram, confugiebant.

§. XX.

Patet hoc non ſolum ex gloſſis, ſeculo XII. & XIII. a primis iuris Iuſtinianei interpretibus ad hoc conſcriptis, in quibus frequens ad lectionem Piſanam, ſeu vt *Accurſius* loqui amat *a*), literam Piſanam, eſt prouocatio; ſed etiam ex aliis Pandectarum Codicibus, manu ea ætate exaratis, in quibus frequenter lectio Piſana adfertur.

a) ad L. 9. in f. *de pecul.* & L. 8. *de acceptilat.*

§. XXI.

Optimum præterea huius rei, decantata *Bartoli* legatio Piſas præbet teſtimonium; Cum enim illi cum *Accurſio* minore ſiue *Franciſco Accurſio a)*, non vero *Baldo*, vti *Antonius Auguſtinus b)*, *Carolus Labbæus c)* aliique ſentiunt, neque cum *Franciſco Tigrino*, quem *Ianus Vincentius Grauina d)*, communem opinionem refutans, in locum *Baldi* ſubſtituit, magna de re eſſet contentio, & de cuiusdam capitis ſcriptura dubitaretur, Piſas miſerunt, huiusque MSCti lectionem conſuluerunt *e*).

a) Ipſe

a) Ipſe *Bartolus* aduerſarium ſuum ad L. 3. C. *de Condict. ob cauſ. dat.* n. 4. nominat. *b*) Lib. I. Emend. c. 1. *c*) in Dedic. ante Synopſin Baſilικῶν. *d*) in orig. iur. ciu. Lib. I. c. 164. *e*) legationis huius, vt maxime memorandæ, ipſe *Bartolus* ſæpius meminit, nimirum ad L. nemo *de pactis.* ad L. ſi creditor §. fin. *de Distract. pign.* ad L. 114. §. 14. *de leg.* 1. ad L. 135. §. ſi ita *de V. O.*

§. XXII.

Mirum in modum huius MSCti, poſteaquam poſterior ætas litteras elegantiores attulit, illasque cum ſtudio iuris ciuilis coniunxit feliciter, creuit auctoritas; ICti enim, non contenti vulgarium librorum lectione, frequenter illud conſuluerunt, omnibus vulgatis exemplaribus antepoſuerunt, eiusque beneficio varia Pandectarum capita mendoſa, manca & mutila reſtituerunt.

§. XXIII.

Primus, qui renaſcentibus elegantioribus litteris MSCtum hoc adiit, contulit, & in ſuos vſus conuertit, *Angelus Politianus*, bonarum litterarum reſtaurator egregius, fuit: non tamen, vti vulgo creditur, illud deſcripſit, ſed tantum exemplar typis impreſſum ad illud ſtudioſe ac diligenter contulit *a*).

a) v. *Brenckmann.* Lib. IV. c. 1.

§. XXIV.

Poſt Angelum Politianum *Ludouicus Bologninus* ICtus, cuius maxima in corrigendis reſtituendisque iuris libris fuit diligentia, non contentus illius collatione, quam deſcripſit, ipſum MSCtum ad vnguem euoluit *a*), aliosque Codices cum eo contulit, & Pandectarum editionem magna cura parauit, quæ tamen poſt eius demum obitum publicam adſpexiſſe lucem videtur *b*).

a) Vt ipſe in libris π, quæ Bononiæ in ædibus S. Dominici aſſeruantur, profitetur, vnde errat *Ant. Augu-*

ſtinus

stinus, dum *Bologninum* libros Florentinos contulisse, negat. *b*) & quidem Lugd. a. 1516. apud. *Franciscum Fradin* vti doctissimus *H. Brenckmannus* Lib. IV. c. 4. coniicit.

§. XXV.

Praeterea Florentinum exemplar *Guilielmus Budaeus a*), *Andreas Alciatus b*) & *Antonius Augustinus c*) etiam inspexerunt; quorum hic circa annum 1540. tres Menses illud diligentissime euoluit, cum libris editis summa solertia comparauit, ac quamplurima, in primis Noricorum librorum, loca ope huius Codicis correxit *d*).

a) Vti ipse ad L. 1. *de I. & I.* L. 3. *de Leg.* & L. 10. *de pollic.* profitetur. *b*) vt ipse in dedicat. ante libros dispunctionum testatur. *c*) *Brenckmannus* Lib. IV. hist. π. c. 4. *c*) de quo elegantissimi eius Emendationum & opinionum libri satis superque testantur.

§. XXVI.

Cum autem incredibile ICtorum, publice libros Florentinos inspiciendi, esset desiderium, gratum hoc *Laelius Taurellus* ICtus vniuerso ICtorum ordini praestitit officium, & non solum Pandectas ab innumeris, quibus scatebant, sordibus liberauit, sed etiam illas ad exemplar MSCti Florentini, iussu *Cosmi* Magni Etruriae Ducis, per *Franciscum* filium in adspectum lucemque protulit, *a*) puramque ac putam Florentinarum Pandectarum lectionem exhibuit *b*).

a) & quidem Florentiae a. 1553. in f. Typis *Laurentii Torrentini* pulcherrimis. *b*) posteaquam fere decennium in conferendis Florentinorum libris contriuit, vid. eius praef. ante π. Fasciculus IV. Nouae rariorum librorum collectionis, quae Halae 1715. 8. prodiit, vbi quaedam de vtroque *Taurello* patre & filio adferuntur, & *H. Brenckmannus* Lib. I. c. 11. & Lib. IV. c. 5.

§. XXVII.

§. XXVII.

Ediderunt etiam Digesta ad exemplar Florentinum ante Taurellum *Hugo* a *Porta* Typographus Lugdunensis anno MDLI *a*), & *Ludouicus Miræus* Parisiis MDLII. & post Taurellum *Ludouicus Russardus* Lugduni MDLXI. *Antonius Contius* Parisiis MDLXII. *Ludou. Charondas* Antuerpiæ MDLXXV. aliique, sed puram putam lectionem Florentinam illos non exhibere, ex collatione harum editionum cum Taurelliana statim patet.

a) De *Hugonis a Porta* editione ita *Taurellus* in præf. ante π. iudicat: *Hic quidem puram putam, quam prætendit Florentinarum Pandectarum lectionem, nunquam vidit: accepit autem multa ex quodam bono viro, cui familiariter suorum priuatorum librorum Lælius pater non adeo tunc emendatorum copiam fecerat, ex quibus tum alia, tum annotatiunculas nonnullas desumpsit, Hugonique exhibuit nobis ignaris, plurima tamen omisit, plurima secus quam in Florentino exemplari habeantur, tradidit; vt clare vobis legentibus apparebit.*

§. XXVIII.

Vt autem non omnibus eruditis Taurelliana, quod quædam sui arbitrii *Taurellus* fecerit, alia vero eius diligentiam effugerint, Pandectarum satisfecit editio *a*), *Laurentius* vero *Theodorus Gronouius* ex sua MSCti Florentini collatione, circa annum MDC LXXX. instituta *b*), nihil præter emendationes in Pandectarum constitutiones præuias & indicem auctorum ad exemplar Florentinum *c*) cum erudito orbe communicauit; ita doctissimus *Henricus Brenckmannus* ICtus, ad exornandam elegantiorem iurisprudentiam diuinitus excitatus, communis vtilitatis causa Italicum iter ad excutiendum MSCtum Florentinum suscepit, Florentiam adiit, & antiquissimum illud archetypum a capite ad calcem inspexit.

a) Accusationes & querimonias *Antonii Contii*, *Alberici Gentilis* aliorumque aduersus Taurellum *Brenckmannus*

Lib,

Lib. IV. c. 5. recenſet, ſimulque defenſionem *Taurelli* ſubiicit. vid. *Georg. Conr. Cruſii* deſiderium quod Tom. I. Theſ. iur. Ciu. p. 642. reperitur. *b*) de hac *Gronouii* ad MSCtum Florentinum admiſſione conf. *Noriſius* in Cenotaph. Piſ. Diſſ. II. c. 17. *c*) quæ Lugduni Batau. 1685. 8. prodierunt.

§. XXIX.

Ac poſteaquam integros quatuordecim menſes in conferendo MSCto Florentino contriuit, & omnia, quæ *Angeli Politiani*, *Antonii Auguſtini*, *Lælii Taurelli*, *Laurentii Theodori Gronouii*, & reliquorum, quibus licuit MSCtum illud conſulere, ἀκρίβειαν effugerunt, ope *Antonii Mariæ Saluini*, hominis κριτικωτάτου, diligenter annotauit, & in ordinem coëgit, in eo iam occupatus eſt *a*), vt quam emendatiſſime accuratisſimeque Pandectarum prodeant libri; quod opus multo deſiderio expectamus, doctiſſimoque auctori ad illud perficiendum & vitam & vires adprecamur.

a) ceu in eius hiſtoria Pandectarum ſeu fato exemplaris Florentini Traiecti ad Rhenum 1712. 4. edita legimus, add. Tom. II. Diarii Veneti & Acta Erudit. Lipſ. a. 1710. p. 468.

§. XXX.

Ad auctoritatem denique exemplaris Florentini quod attinet, quidam vt *Angelus Politianus a*), *Franciſcus Taurellus b*) aliique nimium eam efferunt, vulgariumque librorum lectionem omnino aſpernandam eſſe credunt *c*); alii, vt *Andreas Alciatus d*), *Nicolaus Henelius e*) & *Ioannes Robertus f*) nimium illi detrahunt, imo vulgarium librorum lectionem maiori in pretio, quam Florentinam habent; rurſus alii, vt *Ioannes Goeddæus g*) & *Elbertus Leoninus h*) Codices vulgatos pari cum Florentina habent.

a) Lib. X. epiſt. 4. *b*) in præfat. ante π. *c*) nimiam MSCti Florentini ſuo tempore auctoritatem *Anton. Faber* Lib. I. Coniect. c. 14. incuſat *d*) Lib. III. diſpunct. c. 12. *e*) de vet. ICtis c. 2. *f*) Lib. I. re-

recept. lect. c. 8. g) in tit. *de Verb. signif.* b) Lib. VII. Emendat. c. 21.

§. XXXI.

Quamuis autem errores MSCti Florentini haud celemus, quos etiam *Antonius Augustinus*, strenuus alias illius defensor, non inficiatur, & *Iacobus Cuiacius*, *Franciscus Hottomannus*, *Iacobus Gothofredus*, *Gerard Noodtius & Cornelius Bynckerhoekius* variis locis ostenderunt: esse tamen, cum ceteri Codices omnes ex illo manarint, reliquis omnibus libris illud anteponendum, & a scriptura eius non temere recedendum *a*), firmiter concludimus.

a) Vnde recte *Ioachim. Hagemeyer* nobis sentire videtur, cum de auctor. iur. ciu. & can. c. 4. ait: *Codex Florentinus non immerito praefertur vulgatis exemplaribus, modo nihil absurdi, iniqui aut duri habeat, vel quod expressis textibus iuris & rationi aut naturali aequitati aduersetur: si vero tale quid ibi reperiatur, tum non facile ab antiquis editionibus recedendum est.* add. *Detleu Langerbeck* Annotat. iur. c. 41. & *Petr. de Toullieu* in Diss. ad Legem cum societas *pro socio* c. 9.

CAP. VII.

DE QVINQVAGINTA IMPERATORIS IVSTINIANI DECISIONIBVS.

§. I.

CVm autem Imperator *Iustinianus*, de Pandectis componendis cogitans, quamplurimas discrepantes in libris veterum ICtorum reperiret sententias, post editionem prioris sui Codicis, eo quidem tempore, quo Pandectae, conficiebantur, quinquaginta Decisiones *Triboniani* potissimum industria *a*) edidit, illisque iuris antiqui altercationes, quae vix decidi posse *Iustiniano* videbantur *b*), feliciter composuit.

a) Ipse

a) Ipse *Tribonianus* sibi quinquaginta Decisiones in §. 7. I. *de libertinis* his verbis tribuit: *& dedititios quidem per constitutionem nostram expulimus, quam promulgauimus inter nostras decisiones, per quas, suggerente nobis Triboniano, viro excelso, Quaestore, antiqui iuris altercationes placauimus.* b) L. pen. C. *de necess. seru. her. instit.*

§. II.

Sunt itaque quinquaginta Imperatoris Decisiones post primi Codicis Iustinianei editionem a) tribus illis annis 530. 31. & 32. seu 4. 5. & 6. imperii *Iustiniani* anno promulgatae, & permixtim ad *Iulianum & Ioannem* P. P. *Lampadio & Oreste* Coss. & post Consulatum *Lampadii & Orestis* anno secundo scriptae: anno enim sequenti 533 *Iustiniano* III. & *Paulino* Coss. quatuor Institutionum libros, in quibus Decisionum suarum meminit b), edidit & confirmauit c).

a) Ita enim Imperator in constitut. *de Emendat. Cod. Iustin.* §. 1. ait. *Postea vero, cum vetus ius considerandum recepimus, tam quinquaginta decisiones fecimus, quam alias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas constitutiones promulgauimus, quibus maximus antiquarum legum articulus emendatus, & coarctatus est; omneque ius antiquum superuacua prolixitate liberum atque enucleatum in nostris Institutionibus & Digestis reddidimus;* b) §. f. I. *de libertin.* c) vnde *Wilhelm Ludwell.* L. Decisiones eodem tempore, quo Institutiones compositae sunt, editas esse, existimans, errat in diss. inaugur. *de L. Decis.* §. 5.

§. III.

Quare L. vlt. C. *Quando tutores vel curatores* & L. 12. C. *de contrahenda stipulatione*, ad quinquaginta Decisiones, quamuis altercationes iuris antiqui in illis componantur, haud sunt referendae, quia, vt docet illarum subscriptio, 3. & 9. Idib. April. *Decio* V. Con-

Consule sunt promulgatæ; adeoque quibusdam diebus primi Codicis editionem præcesserunt.

§. IV.

Etsi autem iisdem tribus annis, quibus Digesta conficiebantur, quinquaginta Decisiones ab Imperatore fuerunt promulgatæ: prius tamen illarum, quam Digestorum compositionem aggressus est; exemplo erit L. 1. C. *de communi seruo manum.* quæ vna ex quinquaginta Decisionibus, & Kal. April. *Lampadio* & *Oreste* Coss. edita est: cum tamen Pandectarum confectio 18. Kal. Ianuar. iisdem Coss. *Triboniano* demum mandata fuerit *a*).

a) Vti ex subscriptione Constit. *de Concept. Digest.* colligitur. conf. *Edmundus Merillius* prolegom. ad L. Decisiones.

§. V.

Numerus harum Decisionum valde incertus ac dubius est, nam licet, Imperatorem *Iustinianum* quinquaginta post primi sui Codicis editionem promulgasse, certissimum sit *a*): incertum tamen est, utrum pauciores, an plures in Codicem, quem iam habemus, repetitæ prælectionis fuerint coniectæ; *Edmundo* sane *Merillio q*) vtrumque probabile videtur, & quidem prius, quia, omnes in posteriorem Codicem relatas esse Decisiones, non constat, posterius vero, tum quod quasdam Decisiones ex priori Codice posteriori inseruerit *c*), & alias in diuersa capita secuerit *d*), tum quia fieri potuerit, vt quinquaginta Decisionibus, quas antea fecerat, alias adiecerit.

a) Ex §. 1. C. *de Emend. Cod. Iustin.* *b*) in prolegom. ad L. Decis. *c*) vt L. f. C. *Quando tut. vel curat. esse desinunt* & L. 12. C. *de contrah. vel comm. stipulat.* *d*) v. §. 2. C. *de emend. Cod. Iustin.* exemplo erunt L. 6. C. *de cur. fur.* & L. 9. *qui testam. fac. possunt*, quas vnam fuisse Decisionem, in duas dissectam, *Edm. Merillius* l. c. probabiliter coniicit.

§. VI.

Eodem modo non ſatis conſtanter Quinquaginta Deciſiones in Codice Iuſtinianeo *Ioannes Strauchius* ICtus conſignaſſe videtur; nam in catalogo ſeu tabula chronologica LIII. Deciſiones exhibet, in ſubſecuta vero decem legum tractatione tres Deciſiones, quarum tamen nulla in tabula mentio, nimirum L. 35. §. 1. C. *de inoffic. teſtam.* L. f. C. *vbi & apud quem in integr. reſtitut.* L. 12. *de uſufructu* proponit, & prolixe explicat.

§. VII.

Sequentem quinquaginta Deciſionum catalogum, ſecundum ordinem temporis, quo editæ fuerant, *Edmundus Merillius*, qui omnium accuratiſſime rem expendiſſe videtur, *a*) confecit;

Deciſiones editæ *Lampadio* & *Oreſte* Coſs.

Lex 1. *de comm. ſeru. manum.* L. f. C. *ad SCtum Macedon.* L. 24. C. *de nuptiis.* L. 12. C. *de vſufr.* L. pen. C. *de cond. ind.* L. pen. C. *ad SCt. Vellei.* L. f. C. *de contrah. emt.* L. 20. C. *de furt.* L. f. C. *de præt. pign.* L. 13. C. *de contrah. & comm. ſtipul.* L. f. *arbitr. tut.* L. 6. *de cur. fur.* iuncta L. 9. *Qui teſtament. fac. poſſ.* L. f. *de furt.* L. pen. *de adopt.* L. 13. 14. 15. 16. *de vſufr.* L. f. *de cond. ind.* L. 25. & 26. *de nupt.* L. 21. *de furt.* L. f. *ad SCt. Orphit.* L. 14. *de fideic. libert.* L. f. *de dot. promiſſion.* L. f. *per quas perſ. nob. acquir.* L. antep. *de neceſſ. ſeru. her. inſt.* L. pen. *de poſt. hered. inſtit.* L. 23. *de legatis*, L. pen. & vlt. *de fideic. libert.* L. f. C. *de comm. ſeru. manum.* L. f. C. *de neg. geſt.* L. f. C. *de poſt. her. inſtit.*

Deciſiones editæ poſt Conſulatum *Lampadii* & *Oreſtis.*

L. pen. *de fideic.* L. pen. *de neceſſ. ſeru. her. inſtit.* L. 24. C. *de legat.* L. 20. *de iure delib.* L. 4. *de verb.*

verb. signif. L. 21. *de iure delib.* L. pen. & vlt. *de impub. & aliis subst.* L. vlt. *qui & adv. quos in integr. restit.* L. vlt. *de vsufr.* L. f. *de reb. cred. & iurei.* L. f. *de pact. int. emt. & vend. comp.* L. f. *de acquir. & retin. poss.* L. f. C. *de seruit. & aq.*

Decisiones editæ post consulatum *Lampadii* & *Orestis* anno secundo.

L. vlt. *de condit. insert.* L. vlt. *de remiss. pign.*

a) Et ex eo Dn. *Struuius* in hist. iur. p. 315. *Hoffmanus* in hist. iur. p. 355. & *Wieling*, qui catalogum harum Decisionum secundum ordinem temporis, quo editæ fuerunt, Iurisprudentiæ restitutæ p. 144. inseruit, nec minus *Francisc Raguellus* post præfat. Comm. ad Constit. & Decis. Iustin. Paris. 1610. 4. aliam seriem L. Decisionum exhibet.

§. VIII.

Vt autem permixtim quinquaginta Decisiones & variæ constitutiones ab Imperatore *Iustiniano* fuere editæ *a*), ac ipse Imperator promiscue Decisionum & Constitutionum nomine vtitur *b*), nec in omnibus *Iustiniani* Decisionibus verbum Decisionis reperitur *c*); ita Decisiones a Constitutionibus dignoscere, & quisnam verus quinquaginta Decisionum externus pariter ac internus sit character, exprimere, admodum difficile est.

a) v. §. 1. Const. *de emendat. Cod. Iustin.* *b*) ita L. 1. C. *de comm. seruo manumisso* est decisio, quæ tamen in §. f. I. *de donat.* dicitur Constitutio, L. pen. C. *de necess. seruo hered. instit.* est Decisio in §. idemque iuris I. *Quib. ex causis manum. non licet*, eadem constitutio nominatur, plura exempla *Edmundus Merillius* in proleg. ad L. Decis. adducit. *c*) sed tantum in 29. ex illis L. Decisionibus Decisionis verbum reperitur.

§. IX.

Videtur quidem hæc inter Constitutiones & Deci-

ſiones intercedere differentia, quod in his controuerſiæ antiquorum ICtorum decidantur *a*), in illis vero vel ius obſoletum abrogetur, vel, quod certum, immutetur, vel, quod dubium erat, interpretatione ſuppleatur, vel, quod ſuperfluum, coarctetur, vel differentia quædam tollatur; verum non omnes deciſiones & conſtitutiones, quibus iuris veteris altercationes tolluntur, ex quinquaginta eſſe deciſionibus, recte *Edmundus Merillius b*) & *Wilbelmus Ludwellus c*) animaduerterunt.

a) v. §. fin. I. *de Libert. b*) in prolegom. ad L. deciſ. *c*) in diſſertat. inaugur. *de L. Deciſion.* §. 10.

§. X.

Primo enim illæ Deciſiones, quæ prioris Codicis editionem præceſſerunt *a*), quamuis ICtorum controuerſiæ illis decidantur, quinquaginta Deciſionibus non recte annumerantur; deinde illæ quoque deciſiones, quibus iuris controuerſiæ non circa ſpeciem aliquam, ſed generaliter tolluntur *b*), aut quibus in iudiciis aliqua contentio deciditur *c*), aut inter aduocatos Illyricianæ, Palæſtinæ & Cæſarienſis aduocationis lis aliqua dirimitur *d*), in Deciſionum numerum haud referendæ ſunt.

a) Vt L. vlt. C. *quando tutor. vel curat.* & L. 12. C. *de contrab. & committ. ſtipul. b*) veluti circa petitionem hereditatis in L. vlt. C. *de heredit. pet* nudum ius Quiritium in L. vn. C. *de nudo iure Quir. toll.* præſcriptionem longi temporis, in L. vlt. *de præſcript. long. tempor.* miſſionem in bonorum poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, in L. f. C. *de bon. auctorit. iud. poſſid.* ſententias in L. vn. C. *de ſentent. quæ pro eo, quod intereſt.* nouationes in L. vlt. C. *de Nouation. c*) vt in L. f. C. *de natur. lib.* L. 1. & f. C. *de annal. exc* L. vlt. C. *de ædific. priu.* L. f. C. *Qui bon. ced. poſſ.* L. 14. C. *de contrab. & comm. ſtipul. d*) vt in L. f. C. *de pact.* L. f. C. *de aduoc. diu. iud.* L. f. C. *de V. S.* L. f. C. *vnde vi* L. pen. C. *de fideiuſſ.*

§. XI.

Si itaque dicendum quod res eſt, eæ tantum Deciſiones *Iuſtiniani*, quæ poſt primi Codicis editionem ſunt promulgatæ, quibusque controuerſiæ iuris antiqui non generaliter, ſed circa ſpeciem aliquam componuntur, in numerum quinquaginta Deciſionum Iuſtinianearum referri debent.

§. XII.

Externam harum L. Deciſionum notam *Andreas Alciatus*, a) & cum eo plerique recentiorum, faciunt inſcriptionem *ad Ioannem* vel *Iulianum P. P.* & ſubſcriptionem *Lampadio & Oreſte* Coſſ. vel *poſt eorum Conſulatum*; ſed ab inſcriptionibus differentiam Deciſionum & aliarum conſtitutionum non commode peti, ex eo quod quamplurimæ aliæ conſtitutiones *ad Iulianum & Ioannem P. P.* eodem quidem tempore quo L. Deciſiones promulgatæ ſunt, editæ fuerint b), ſatis cognoſcitur.

a) Lib. VI. Parerg. c. 12. b) Imperator hoc ipſe in §. 1. Conſt. *de Emend. Cod. Iuſtin.* profitetur.

§. XIII.

Licet autem L. Deciſiones diuerſo tempore nimirum A. C. 530. 31. & 32. fuerint emiſſæ: illas tamen mox eſſe collectas, & in vnum corpus redactas, quia Imperator non ſolum in plurali eas frequenter citat a), ſed etiam Deciſiones a Conſtitutionibus ſollicite ſeparat b), admodum probabile nobis videtur.

a) Vt in L. vn. §. his ita C. *de caduc. toll.* & §. 5. I. *de obligat. quæ ex delicto.* b) vt in §. fin. I. *de libert.*

§. XIV.

Poſteaquam vero Imperator *Iuſtinianus* priorem Codicem emendare, illumque, quem iam habemus, conficere iuſſit; has L. Deciſiones, quæ extra illum hactenus diuagabantur, decerptas, & ad competentes

 titu-

titulos a *Triboniano* relatas, in Codice repetitæ Prælectionis iam conſpicimus *a*).

a) Ita enim Imperator §. 2. Conſtit. *de emend. Cod. Iuſtin.* hæc quæ a nobis dicta ſunt, vlterius declarat: *Sed cum Nouellæ noſtræ tam Deciſiones quam Conſtitutiones, quæ poſt noſtri Codicis confectionem latæ ſunt, extra corpus eiusdem Codicis diuagabantur, & noſtram providentiam noſtrumque conſilium exigere videbantur, quippe cum earum quædam ex emerſis poſtea factis, aliquam meliore conſilio permutationem vel emendationem deſiderabant, neceſſarium nobis viſum eſt, per Tribonianum virum excelſum* &c. *easdem conſtitutiones noſtras decerpere, & in ſingulas diſcreta capitula, ad perfectarum Conſtitutionum ſoliditatem competentibus ſupponere titulis, & prioribus conſtitutionibus eas aggregare.*

§. XV.

Vtrum vero L. Deciſiones Pandectarum derogent Legibus annon? inter Doctores non conuenit; affirmatiuam enim *Franciſcus Duarenus a*), *Eguinarius Baro*, *Hunnius* aliique quamplurimi, ex eo quod iuris antiqui controuerſiæ, quæ in Digeſtis ſuperſunt, hiſce Deciſionibus tollantur, tuentur; verum cum ius antiquum, quod in veterum ICtorum libris reperiebatur, iam ante Pandectarum compilationem hisce Deciſionibus fuerit emendatum, atque ita demum in Pandectarum corpus relatum, non poſſe L. Deciſiones tanquam priores poſteriores Digeſtorum leges corrigere, alii ſtatuunt.

a) Quod ipſe Imperator §. 1. C. *de emend. Cod. Iuſtin.* profitetur.

§. XVI.

Has L. Deciſiones, in Codice repetitæ prælectionis diſtractas, rurſus collegerunt, eruditisque ſuis commentariis *Edmundus Merillius a*), *Petrus Franciscus Linglois b*), *Ioannes Strauchius c*) & *Dominicus Baſſi d*) illuſtrarunt: dolendum tamen, quod omnes, præter *Merillii*, labores imperfecti, nec ad finem perducti fuerint.

a) Parif. 1618. 4. & inter opera Neapol. 1720. 4. coniunctim edita. b) Antuerp. 1661. f. c) Gieffæ 1676. 4. cuius tamen eruditus commentarius ad X. tantum leges dirigitur. d) in rediuiuo ingenii partu, fiue De Iuftin. Imp. L. Decifionibus, præcipuis controuerfiis ex vniuerfo iure communi defumtis, folide illuftratis, iurique Bauarico paffim accommodatis Viennæ 1708. 4. v. Acta Erud. a. 1709. p. 216,

§. XVII.

Hiftoriam L. Decifionum, præter fcriptores hiftoriæ iuris Iuftinianei, *Edmundus Merillius a)*, *Francifcus Balduinus b)*, *Ioannes Strauchius c)* & *Wilhelmus Ludwellus d)* tradiderunt.

a) In prolegom. Comment. *ad L. decif.* præmiffa. b) in Iuftiniano fiue de iure nouo commentario. c) Diff. I. *ad L. Decif.* c. 1. d) in Differt. inaugur. *de L. Decifionibus*, quæ eius exercit. XVIII. ad Ius Iuftin. Altorf. 1663. 4. editis fubiecta reperitur.

CAP. IIX.

DE INSTITVTIONIBVS IVSTINIANEIS.

§. I.

Antequam autem Imperator *Iuftinianus* Digefta emitteret, libros Inftitutionum a) quatuor componendos curauit, vt effent prima legum principia & elementa b), vtque a principio ipfo ftudiofi legum vocem principalem audire c), & eiusmodi ius, quod in ipfis obtineret rerum argumentis, addifcere poffent d).

a) Veteres etiam dixerunt *Inftituta*, vt *Prifcianus* Lib. VI. in f. laudat *Gaium* Lib. I. Inftitutorum, & *Boëthius* in Top. Cic. Lib. II. Vlpianum citat in fuis Inftitutis, fed hoc pofterioris minusque probatæ latinitatis effe, & multum apud Latine loquentes differre *Inftitutio-*

tutiones & *Instituta*, *Schulting* in not. ad Gaium pag. 1. notauit. conf. *Colerus* Parerg. c. 23. & *Constantinus Landus* Libri Enarrat. cap. 3. *b*) §. 4. pr. 1. *c*) §. 3. pr. I. Tempore enim *Iustiniani* legum studiosi quadriennio integro, antequam ad Constitutiones principum venirent, in veterum ICtorum libris erant occupati. *d*) §. 3. cit. ibi *Imperator*: vt *liceat vobis prima legum cunabula, non ab antiquis fabulis discere, sed ab imperiali splendore appetere*: sed vocabulum *fabulis* delendum esse, auctoritate quorundam librorum veterum *Muretus* in notis monet.

§. II.

Labori huic Imperator Triumuiros illos *Tribonianum* Magistrum & Ex-Quæstorem sacri palatii, nec non *Dorotheum* & *Theophilum* viros illustres antecessores præfecit, vtque compendium aliquod ex veterum ICtorum Institutionibus ac principum constitutionibus conficerent, & sic viam ad Iurisprudentiam Romanam studiosis redderent commodiorem, iussit *a*).

a) v. §. 3. & 6. pr. I.

§. III.

Eadem ratio *Saluium Iulianum*, *Vlpianum*, *Callistratum*, *Florentinum*, *Paullum*, *Martianum* & *Gaium* ad componendas Institutiones permouit, haud tantum, vt illis ciuium diffidentium lites sopirentur, vti *Lactantius a*) quidem sensit & ex eo *Iacobus Rævardus b*), sed vt diffusam Romanorum Iurisprudentiam ad simplicia & indubitata principia reuocarent, & viam ad eam, hactenus asperam & horridam, planam accessuque facillimam redderent.

a) Lib. I. Instit. diu. c. 1. *b*) Lib. III. coniect. c. 13.

§. IV.

Hi itaque Triumuiri, quorum incredibilem solertiam vehementer extollit *Iustinianus a*), compendium aliquod, in quatuor libros & nonaginta nouem titulos,

los, quorum ſinguli ſuas habent rubricas *b*) & §§. *c*,) diuiſum, ex magno fragmentorum & conſtitutionum aceruo collegerunt, illudque Imperatori obtulerunt.

a) §. 3. pr. Inſtit. *b*) Veteres enim librorum exordia minio notare, illaque *rubricas* vocare ſolebant. Hinc apud Iuuenalem Sat. 14. *Rubræ maiorum leges*, & apud Perſium, *MaſſurI rubrica*, conf. *Ioſeph. Nerius* II. Anal. 35. *Coler.* Parerg. c. 37. Cl. *Henricus Brenckmannus* in diſſ. de Legum inſcriptionibus & *Mabillon* de Re diplom. Lib. I. c. 10. §. 3. *c*) Cur autem paragraphus ſub hac forma §. ſcribatur, docet *Ferandus Adduenſis* Lib. I. Explic. n. 1. & *Colerus* Parerg. c. 39.

§. V.

Commode autem Inſtitutiones in procemium & tractationem diuiduntur, illud pleniſſimum robur his Inſtitutionum libris conciliat; tractatio generalia & ſpecialia complectitur, illa primis duobus libri primi titulis abſoluuntur, horum materia triplex eſt; Ius perſonarum, Rerum, & actionum.

§. VI.

Perſonarum ius, i. e. multiplices perſonarum differentias & qualitates primus Inſtitutionum liber tradit; *Rerum ius* Libro ſecundo, tertio & prioribus quinque libri vltimi titulis traditur; *Actionum* denique *ius* titulo ſexto libri quarti vsque ad finem operis exponitur.

§. VII.

Fontes, ex quibus *Tribonianus* eiusque in colligendis Inſtitutionum libris adiutores doctrinam hauſerunt ſuam, varii fuerunt; primo enim ex *Gaii* ICti *a*), quem *ſuum* exinde Imperator nominat *b*), elegantibus & doctis lucrubrationibus, Inſtitutionum nimirum & rerum quotidianarum libris & commentariis

quamplurima depromſerunt, ac in compendium hoc transfuderunt.

a) Qui *Hadriani* ætate vixit conf. *Theodor. Marcilius* in not. ad §. 6. pr. Inſtit. *Aeg. Menagius* in amœn. iur. ciu. cap. fin. & *Ioannes van de Water* Lib IX. Obſ. iur. 16. b) non quod ſua ætate vixerit, ſed quod eius lucubrationes ei in deliciis fuerint. v. *Ant. Auguſtinus* Lib. I. Emend. & opin. c 5.

§. IIX.

Vnde ſolidæ iurisprudentiæ cultores *Gaii* Inſtitutionum fragmenta cum Inſtitutionibus Iuſtinianeis ſedulo conferre debent; hac tamen adhibita cautione, vt, quæ ab *Aniano* & *WiſiGothis* illis ſunt addita, a genuinis *Gaii* laboribus prudenter ſeparent, ne cum *Ezechiele Spanhemio*, viro alias doctiſſimo, a), *Gaio* manumiſſionem in eccleſia b), quæ æuo demum *Conſtantini* inualuit, tribuant; plures eiusmodi Gothorum interpolationes *Antonius Contius* c) & *Iacobus Gothofredus* d) annotarunt.

a) In orbe Romano exercit. 2. c. 5. & in add. p. 578. b) cuius Lib. I. fragm. *Gaii* tit. 2. fit mentio. c) Lib. I. Diſput. c. 12. d) in prolegom. Theod. c. 5.

§. IX.

Quamplurima etiam ex veteribus Romanorum Legibus, Plebiſcitis, Senatusconſultis, a) & reſponſis prudentum, in Digeſta relatis, ſunt deſumta & in Inſtitutionum libros collocata; vnde frequenter imperator *ad latiores Digeſtorum libros* prouocat, eoque lectorem remittit b).

a) Indicem Legum & Senatusconſultorum veterum, quorum in Inſtitutionibus fit mentio, *Ioannes van de Water* editioni ſuæ Inſtitutionum p. 653 ſubiecit. b) notabile vexatiſſimus §. 2. I. *de actionibus* præbet exemplum ibi: *Sane vno caſu qui poſſidet, nihilominus actoris partes obtinet, ſicut in latioribus Digeſtorum libris opportunius apparebit*, hunc enim vnicum caſum ICti in Digeſtis hactenus reperire non potuerunt.

runt. vid. *Ioannis Douiatii* Antecessoris Parisiensis dissertatio ad §. 2. I. *de Act. Theophili* paraphrasi subiecta.

§. X.

Nec minus ex antecedentium Principum Legibus & constitutionibus nimirum *Augusti*, *Tiberii*, *Neruæ*, *Traiani*, *Hadriani*, *Pertinacis*, *Pii*, D. *Marci*, *Seueri* & *Antonini*, *Gordiani*, *Valentiniani*, *Theodosii* & *Arcadii*, *Leonis*, *Zenonis*, *Anastasii* & *Iustini* plurima, nomine eorum expresso & non expresso, in libris Institutionum adducuntur.

a) Horum Indicem exhibet *van de Water* post Institut. p. 652. & *Dn. Wieling* p. 183.

§. XI.

Præ ceteris autem ingens Imperatoris *Iustiniani* Decisionum & Constitutionum, quibus ius vetus vel emendatur, vel confirmatur, vel ampliatur, quibusque iuris antiqui dirimuntur controuersiæ, in Institutionibus refertur numerus *a*), vt iure meritoque hos libros *Iustiniano* attribuamus potius, quam vlli alii Imperatori vel iuris auctori, ex cuius libris desumta sunt cetera, quæ in Institutionibus Iustinianeis conspiciuntur.

a) Index Decisionum & Constitutionum Imperatoris *Iustiniani*, quarum mentio in Institutionum libris fit, opera *Iacobi Cuiacii* compositus, post editionem *Ioannis van de Water* p. 655. reperitur, alium harum Decisionum & Constitutionum indicem, ex Cuiacio, Vulteio & Baudoza collectum, Cl. *Wielingius* Iurispr. restitutæ p. 179. inseruit.

§. XII.

Ad constitutiones *Iustiniani* illæ etiam sunt referendæ, quas imperator in Institutionibus fecit, quæque alibi non reperiuntur, nimirum Constitutio, *de SCto Pegasiano tollendo a*), *de data minori XX. annorum seruorum manumittendorum potestate b*); *de herede*

rede vetito in testamento testimonium perhibere c), nec non, *de satisdationibus in iudiciis præstandis d)*.

a) v. §. 7. 9. *de fideic. hered.* b) v. §. fin. I. *Qui & ex quib. causs.* c) §. 10. I. *de testam. ordin.* d) §. fin. *de satisd.*

§. XIII.

Tandem etiam Institutionum libri Constitutiones quasdam continent, quæ priori aut repetitæ prælectionis Codici non fuerunt insertæ, aut iniuria temporum periere; Memorabile exemplum præbet constitutio *Iustiniani* correctoria *de personis incertis*, ad quam nos Imperator in §. 27. I. *de legatis* & §. 1. I. *de Bon. Possess.* remittit, quæ tamen in Codice repetitæ prælectionis non reperitur *a*).

a) Nudum enim titulum *de personis incertis* Codex Iustinianeus Lib. VI. Tit. 48. nobis proponit, sine nigro seu nulla lege rubricæ subiecta. Huc etiam pertinet Constitutio, *de iure patronatus*, cuius §. pen. *de legit. agn. successione* facit mentionem, nec non Constitutio *de plus petitionibus*, de qua in §. 24. & 33. *de Action.* agitur, & Constitutio condictitia in §. 24. I. *de action.*

§. XIIII.

Existimat quidem *Reinerius Bachouius a)* in priorem tantum Codicem hanc constitutionem esse positam, sed Codici, quem habemus, repetitæ prælectionis illam etiam insertam fuisse, ex *Photio b)*, & *Balsamone c)*, qui nullo alio Codice quam repetitæ prælectionis vsi sunt, liquido constat *d*).

a) Ad Treutl. Vol. I. Disput. 10 th. 7. b) in Nomocanone Tit XII. c. 9. c) in συλλογῆ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων ex Libro I. Codic. in paratitl. ad tit. 2. (d conf. *Ioannis Strauchii* dissert. ad Tit. 48. Lib. VI. Cod. *de personis incertis* Ienæ 1671, ventilata & ibidem 1714. recusa.

§. XV.

Quamuis autem quidam sibi, varia παροράματα næuos-

uosque quamplurimos in hiſce quatuor Inſtitutionum libris ſeſe inueniſſe, perſuadeant; eſſe tamen illos opus laude dignum, cenſemus, vtilemque Iurisprudentiæ Romanæ a *Triboniano* nauatam operam debitis laudibus cum *Iacobo Cuiacio a*) & *Antonio Fabro b*) proſequimur.

a) Lib. II. Obſ. c. 38. *b*) in pr. Rationalium.

§. XVI.

Quodſi enim percurramus ipſas, de quibus ſermo nunc eſt, Inſtitutiones, ea, quæ ad iuris introducti originem & cauſam, ad ritus, formulas, ſolemnia populi Romani verba, ipſumque veterum iudiciorum ordinem pertinent, ſine quibus intelligi haud poſſunt leges Romanorum, accurate ſatis pertractata, detegemus *a*).

a) Exemplo Tit. I. *de Teſtam. ordin. de Lege Falcidia, Codicillis, de fideicommiſſ. heredit.* & *ad SCtum Trebell.* &c. erunt.

§. XVII.

Cum itaque hi Inſtitutionum libri haud exiguam Romanæ antiquitatis contineant partem, adeoque a nemine, niſi qui interiorem ſibi antiquitatis comparauerit ſcientiam, commode, monente *Franciſco Hottomanno a*), intelligi queant; elegantioris iurisprudentiæ ſectatoribus viri doctiſſimi *Ioannis Gottlieb Heineccii Antiquitatum Romanarum, iurisprudentiam illuſtrantium, Syntagma, ſecundum ordinem Inſtitutionum digeſtum b*), in quo ad ſingulos Inſtitutionum titulos ea, quæ ex antiquitatibus, ad intelligendam illam iuris materiam faciunt, explicantur, & omiſſa a *Triboniano* ſupplentur & emendantur, de meliori, vt nihil penitus antiquitatis ignoretur *c*), commendamus.

a) Ad pr. I. *de teſtam. ordin.* *b*) Halæ 1719. 8. edit. & Argentor. 1724. recuſum. *c*) ſunt verba Imperatoris in pr. I. *de teſtam. ordin.*

§. XVIII.

§. XVIII.

Non minorem laudem hi Inſtitutionum merentur libri, quod controuerſiæ inter Proculianos & Sabinianos, vehementi ſpiritu olim agitatæ, a *Triboniano* vero in Digeſtorum libros incaute relatæ, nec tamen ſopitæ, feliciter ſæpius componantur, ac, reiecta vnius ſcholæ ſententia, altera, vel reiecta vtriusque ſcholæ opinione, media quædam ſententia auctoritate publica muniatur ac firmetur.

§. XIX.

Exemplum huius rei §. 3. I. *Qui & quibus ex cauſis* &c. præbet, vbi reiecta *Caii* ICti ſententia, quæ in L. 10. D. *eodem* proponitur, reliquorum iuris auctorum *a*) opinio, qui ad fraudulentam manumiſſionem & fraudandi animum & euentum fraudis requirunt, confirmatur.

a) Nimirum Vlpiani in L. 4. §. 19. D. *de fideicommiſſ. lib.* Papiniani in L. 77. *de Reg. iur.* & Imperat. Alexandri in L. 1. C. *Qui manum. non poſſ.*

§. XX.

Plura ſublati veterum ICtorum diſſenſus exempla in §. 13. 34. & 37. *de Diuiſione rerum*, §. 2. *de vſucap.* pr. *de hered. inſtit.* §. 10. & 14. *de legatis*, §. 2. *de aſſign. libert.* §. 2. *de Emtione & vendit.* §. 4. *de locatione & conduct.* §. 2 & 9. *de Societate* §. 6. & 8. *Mandati* aliisque quamplurimis in locis occurrunt.

§. XXI.

Nec minus ad laudes Inſtitutionum Iuſtinianearum referimus, quod multa ſingularia, quæ fruſtra in aliis iuris noſtri libris & auctoribus quæruntur, contineant; Quis enim veterum ICtorum fideicommiſſorum & Codicillorum originem aperuit? quis diuerſa furtorum genera tam accurate recenſuit, & furti concepti mentionem iniecit? Qui Legem Hoſtiliam ab

ab obliuione, quam *Tribonianus*, vindicauit? Taceo reliqua, quorum *Iacobus Cuiacius a)* longum catalogum contexuit.

a) Lib. II. Obſ. c. 38. qui etiam apud *Hoffmannum* in hiſt. iur. p. 317. *Ioannem van de Water* poſt Inſtitutiones pag. 657. & *Wielingium* p. 189. reperitur. dolendum tamen quod Juſtinianus quamplurimas CC. poſt Inſtitutionum compilationem ediderit, quibus nonnulla harum Inſtitutionum loca mutata ſunt; Indicem illarum Cl. *Wieling* p. 190. exhibet.

§. XXII.

Vt autem Inſtitutionum harum confectores, *Tribonianus*, *Dorotheus* & *Theophilus* homines fuere; ita quibusdam illas laborare næuis ac vitiis, quæ *Tribonianum* iuſtæ doctiſſimorum hominum ſubiecerunt cenſuræ, lubenter concedimus; non enim connexio tantum hiſce in libris ſæpius eſt neglecta, ſed etiam quamplurima inutilia, obſoleta & antiquata *a)*, alia perperam poſita, in iis reperiuntur.

a) Exemplo erit doctrina Lib.III. *de ſucceſſionibus ab inteſtato*, quæ per Nouellam 118. penitus eſt immutata.

XXIII.

Hisce vitiis merito annumeramus, quod ne quidem prima fundamenta, in materiis maxime neceſſariis, vt in doctrina de ſponſalibus, dote, diuortio, pignore, hypotheca, pactis, contractibus innominatis reſtitutione in integrum, iurisdictione, foro competente & inprimis proceſſu iudiciario, cuius particulæ quædam tantum libro quarto recenſentur, tacta fuerint, ideoque Doctoris ſupplementa neceſſario deſiderent.

§. XXIV.

Has itaque Inſtitutiones Imperator *Iuſtinianus* XI. Kal. Decembr. A.C. DXXXIII. publicauit, illisque *pleniſſimum Conſtitutionum ſuarum robur* accommodauit. Hinc certo reſpectu priores ſunt Pandectis, certa ratione poſteriores, certo conſiderandi modo etiam coætaneæ; *priores* ſunt Digeſtis ratione promulga-

gationis *a*), *posteriores* ratione compositionis *b*), & *coætaneæ* ratione confirmationis; vno enim eodemque die cum Pandectis vim iuris acceperunt *c*).

a) v. §. 6. pr. I. *b*) §. 3. & 4. pr. I. *c*) v. §. 23. Const. *Tanta de confirm. Digest.* & L. 2. §. pen. C. *de V. I. E.*

§. XXV.

Variæ post diuinum Typographiæ inuentum Institutionum prodiere editiones, quarum antiquissima videtur, quæ anno 1468. in membrana per *Petrum Schoyffer de Gernsheyn* Moguntiæ est excusa *a*), quam Louaniensis a. 1473. Romana 1475. Moguntina 1476. Veneta 1478. Basileensis anno 1486. aliæque sunt insecutæ; ex recentioribus Institutionum editionibus *Ioannis van de Water* *b*) & *Böhmeri* *c*) reliquis præstant.

a) v. *Michaëlis Maittaire* Annal. Typogr. T. 1. p. 64. & Celeberrimi *Fabricii* Bibl. Græc. Vol. XII. p. 355. *b*) quam cum integris *Theodori Marcilii*, *M. Antonii Mureti* & *Iani a Costa* notis Traiecti ad Rhenum 1714. adornauit. *c*) quæ Halæ 1728. prodiit.

§. XXVI.

Germanice Institutiones Francof. 1535. f. opera *Ortholphi Fuchspergeri*, Dillenburgi a. 1551. & 1565. 8. Cothenis 1632. 8. Ingolstad. 1549. & 1592. f. & Augusti Vind. 1717. 4. Belgice ex versione *C. Ortwini*. Lugd. Bat. 1715. 4. Gallice studio *Du Teilii* Paris. 1670. 12. & *Claudii Iosephi de Ferriere* Paris. 1719. 12. & 1722. publicam lucem adspexerunt *a*).

a) v. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ l. cit. v. Nouell. Liter. a. 1722. p. 954.

CAP.

CAP. IX.

DE CODICE REPETITÆ PRÆLECTIONIS.

§. I.

CVm autem variæ poſt Iuſtinianei Codicis editionem nouæ Conſtitutiones, vt & quinquaginta deciſiones, quibus vetus valde corrigebatur iurisprudentia, eſſent promulgatæ; Imperator *Iuſtinianus*, vt prior Codex emendaretur, nouusque auctior & emendatior, inſertis illis Conſtitutionibus & Deciſionibus, conficeretur, iuſſit *a*).

a) Vid. Imperat. Conſtitutio *de emendat. Cod. ad Senat. vrb. Conſtant.* §. 1. &. 2.

§. II.

Laborem hunc ſuo iterum *Triboniano*, vt & *Dorotheo*, *Mennæ*, *Conſtantino* & *Ioanni* viris eloquentiſſimis commiſit, illisque, vt priorem Codicem a ſuperfluis, contrariis & obſoletis purgarent, nouasque Conſtitutiones ac quinquaginta Deciſiones decerperent, & per titulos diſtributos, nouo Codici inſererent, negotium dedit *a*).

a) v. §. 2. Conſt. *de emend. Cod.*

§. III.

Qui etiam, emendata prioris Codicis editione, *nouum Codicem* tum ex variis anteriorum principum conſtitutionibus, in tres illos Codices *Gregorianum*, *Hermogenianum* & *Theodoſianum* relatis, tum potiſſimum Imperatoris *Iuſtiniani* collectum, confecerunt, & in illum præcipuam iurisprudentiæ partem, quæ Iuſtinianeo florebat ſeculo, coniecerunt *a*).

a) Indicem legum Codicis, ordine alphabetico & chronologico digeſtum, Cl. *Wieling* Iurispr. reſtit. inſeruit.

§. IV.

Sicut autem, fatente ipso Imperatore *Iustiniano a)*, *in nullo aberrare, seu in omnibus irreprehensibilem & inemendabilem esse, diuinae vtique solius non autem mortalis est constantiae*; ita confectores huius Codicis Constitutiones principum, in illum relatas, non raro interpolarunt, plures in alium sensum detorserunt, falsique genus non vnum admiserunt; innumeras Legum, Codice *Theodosiano* contentarum, interpolationes *Iacobus Gothofredus b)* annotauit & recensuit.

a) V. L. 3. §. 13. C. *de V. I. E.* b) In comment. ad singulas Leges Cod. Theodos. & in prolegom. c. 4.

§. V.

Quae cum ita sint, fragmenta Codicis Gregoriani & Hermogeniani, a *Ioanne Sichardo, Iacobo Cuiacio* & *Antonio Schultingio* notis illustrata, inprimis vero Codicem Theodosianum, cum omni eruditione refertis *Iacobi Gothofredi* commentariis, iuris Iustinianei cultoribus de meliori commendamus *a)*; hisce enim ducibus ad genuinum constitutionum imperialium, a *Triboniano* interpolatarum, sensum commode peruenire poterunt.

a) V. Dissert. auctoris inaug. *de Codice Theodosiano, eiusque in Codice Iustinianeo vsu,* Ienae 1719. habita.

§. VI.

Absoluitur Codex XII. libris, quilibet suos habet titulos, titulus vero suas leges *a)*; tituli eiusdem plerumque ordinis sunt, ac in Digestis, ita, vt multis quoque ad imitationem Edicti Perpetui ille compositus videatur.

a) Distinctio librorum titulorumque memoratur quoque apud *Euagrium* Lib. I. Hist. Eccl. cap. 12.

§. VII.

Continet autem Codex constitutiones Principum singu-

ſingulares, id eſt, ad propoſitam facti ſpeciem emiſſas, vnde etiam in illis non valet argumentum a contrario ſenſu, vel, quod idem eſt, ab vnius incluſione ad alterius excluſionem; quod bene *Hartmann Piſtoris a)*, *Vulteius b)* & *Valentin Guilielm Förſter c)* aliique monuerunt.

a) Lib. I. qu. 30. n. 23. b) Diſcept. 15. c) Lib. Obſ. Succiſ. c. 24.

§. VIII.

Singulæ huius Codicis Leges ſuas inſcriptiones habent, nonnunquam & ſubſcriptiones, vt & loca, vbi conſtitutio data, a quibus tamen, cum in illis varia incuria typographorum irrepſerint vitia *a)*; ad auctorem legis eiusque ætatem non tuto ſemper argumentari licet; quare vtilem *Iacobus Gothofredus b*, *Petrus Relandus c)* & illuſtriſſimus quidam Neapolitanus *d)* iurisprudentiæ nauarunt operam, quod inſcriptiones & ſubſcriptiones Codicis Iuſtinianei a mendis purgare, & ſic conſtitutiones in illum relatas maiore in luce collocare voluerint.

a) Obſeruat hoc *Antonius Pagi* in Crit. ad Baronium ad a. 287. *Corrigendus error*, ait, *collectorum Codicis Iuſtinianei, qui in titulis legum emiſſarum Diocletiano II. & Ariſtobulo Coſſ. ac Maximo II. & Aquilino ante Kal. Aprilis ſcripſere Impp. Diocletianus & Maximianus A. A. cum id temporis vnus Diocletianus imperaret. Porro in titulos legum Codicis Iuſtinianei & in harum ſubſcriptiones toties error irrepſit, vt fateri cogamur valde plerumque vrgentia non eſſe quæ inde deducuntur argumenta. b)* In Chronologia Codicis Theodoſiani. *c)* In Faſtis Conſularibus Traiecti 1715. *d)* Scilicet *Diego Vincenzio Vidania* in ſpecimine maioris operis ſub h. T. edito: *Inſcriptiones & ſubſcriptiones Iuſtinianei Codicis a Typographorum iniuriis vindicatæ*, cuius *Henricus Brenckmannus* in epiſtola *de Conſulibus, quorum in Pandectis fit mentio*, meminit. add. *Giornali* de Letterati D'Italia Tom. Venteſ. A. 1725. p. 440.

§. IX.

Inſcriptiones legum nomina Imperatoris, vel etiam plurium, nec non Præfecti Prætorio, vel alterius magiſtratus, ad quem Conſtitutio data eſt, continent; Sed nomina legislatorum, inprimis *Conſtantini Conſtantii* & *Conſtantis*, *Ioueani* & *Iuliani*, *Valentiniani* & *Valentis*, *Iuſtini* & *Iuſtiniani* ſæpius confundi, *Iacobus Gothofredus a*), *Thomas Reineſius b*) & *Petrus Relandus c*) non vno loco annotarunt.

a) In Chronol. Cod. Theod. *b*) in epiſt. ad Rupertum. *c*) in Faſtis Conſul. p. 282. 691. & alibi.

§. X.

Subſcriptiones nomina Conſulum, non ſuffectorum ſed ordinariorum, quorum Conſulatu conſtitutiones emiſſæ ſunt, exhibent; Reſcriptis enim principum, etiam iis, quæ in Codices *Theodoſianum* & *Iuſtinianeum* ſunt relata, non ſuffectorum ſed ordinariorum Conſulum nomina fuiſſe addita, *Antonius Pagi a*) aduerſus *Baronium* & *Panuinium*, & *Petrus Relandus b*) contra *Cuperum* recte monuerunt.

a) In diſſ. hypat. ſeu *de Conſulibus Cæſar.* p. 57. *b*) in Faſtis Conſularibus p. 23. exinde *Henricus Dodwellus* aduerſus *Falconerium*, qui *Seuerum* & *Sabinianum*, quos A. V. C. 908. Faſti Conſulares exhibent, non *ordinarios* fuiſſe, ſed *ſuffectos* contendebat in inſcriptionibus athleticis, etiam telum depromſit.

§. XI.

Præterea plures in Codice Iuſtinianeo leges hac notantur formula: *Poſt Conſulatum*, quæ a *Conſtantini M.* tempore inualuit *a*), maximeque fuit frequentata, poſtquam idem Romanum Imperium in orientale & occidentale diuiſit, atque, vt ex duobus Conſulibus, quos annuos eſſe voluit, alter Romæ, alter Conſtantinopoli deſignaretur, ſtatuit.

a) Legitur ea primum in Faſtis Idatianis a. 307. quo *Maximinianus Herculius* IX. & *Conſtantinus* Conſules ordinarii fuere.

§. XII.

§. XII.

Hoc enim modo, notante *Onuphrio Panuinio a)* euenit, vt ob bella & ciuilia & externa, vel alias etiam ob caufas annus fine ordinariis Confulibus aliquando fuerit, ac Confules, qui fuperiori anno Confulatum gefferant, faftis nomen dederit, de quo *Antonius Pagi b)* ex profeffo tractauit, variaque formulæ *Poft Confulatum* genera fimul recenfuit.

a) Lib. II. Faftor. b) in diff. hypat. p. 316. feq. conf. *Mabillon* de re diplom. Lib. II. c. 25. §. 3.

§. XIII.

Dies denique & menfes, quibus latæ fuerunt, legibus additæ reperiuntur *a)*; & quamuis legum fubfcriptionibus refpectu dierum & menfium non femper fidere liceat, quoniam non omnes leges datæ funt illis diebus, qui fubfcripti funt, fed quædam REDDITÆ, quædam PROPOSITÆ, LECTÆ aliæ; non tamen menfium & dierum obferuationem, quum aliam præftet vtilitatem, plane effe negligendam, bene *Hadrianus Relandus b)* monuit.

a) Quare *Freymonius* in Simphonia iuris anno 1574. edita leges Codicis fecundum feriem dierum, quibus illæ latæ funt, digeffit. b) in præfat. Faftis Confularibus *Petri Relandi* fratris fui præmiffa.

§. XIV.

Cum itaque in Codice Iuftinianeo non alio charactere anni diftinguantur, quam nominibus confulum *a)*, non minimum autem ad iuris fcientiam accurata temporum & interuallorum diftinctio conferat *b)*; Faftorum Confularium euolutio Iuris Iuftinianei cultoribus curæ cordique effe debet.

a) Eundem computandi modum priorum feculorum fcriptores obferuarunt, vnde *Iulianus* Orat. II. confulatum ἐπώνυμον τοῦ ἔτους ἀρχὴν vocat. add. *Seneca* III. de Ira c. 31. & *Rad. Fornerius* II. Rer. Quotid. 18. b) quod *Antonius Schultingius* in oratione de Iurispruden-

tia historica Franecq. recitata, *Henricus Brenckmannus* in Alfeno ICto, *Mercerius* in Concil. pag. 118. *Val. Guil. Förster* Lib. I. de interpr. c. 5. & *Theodorus Ianson ab Almeloueen* in præf. Fastis Consularibus præmissa indicarunt.

§. XV.

Ad quem finem, præ ceteris Fastorum Consularium scriptoribus *a*), *Petri Relandi* ICti *Fastos Consulares ad illustrationem Codicum Iustinianei & Theodosiani secundum rationes temporum digestos atque auctoritate scriptorum atque lapidum antiquorum confirmatos a*) commendamus, quippe qui labor ordinem & successionem Imperialium Constitutionum, omnemque eius temporis rationem mirifice illustrat.

a) cit. pag. *b*) quos frater eius *Hadrianus Relandus* Traiecti Batau. 1715. in 8. edidit., simulque Fastos Consulares Græcos ex Codice MSCto Bibliothecæ Medicæ & Latinos ex MSCto Bibl. Oxon. nec non *Henrici Brenckmanni* epistolam *de Consulibus, quorum in Digestis fit mentio*, operi subiecit.

§. XVI.

Codici suo Imperator *Iustinianus* peculiari constitutione, XVI. Kal. Decembr. DXXXIV. data, auctoritatem legalem tribuit *a*) ei *Repetitæ Prælectionis* nomen imposuit, vtque ex die quarto Kal. Ian. in iudiciis, exclusis ceteris Constitutionibus, quæ extra corpus hoc legerentur, allegaretur, iussit *b*).

a) v. Constit. *de Confirmat. Codic. Iustin. ad Senat. Vrb. Constantinop.* data. *b*) Vtrum vero etiam antinomiæ in Codice dentur v. *Charonda* Lib. II. Pithan. c. 1.

§. XVII.

Quod autem Codicem suum *Repetitæ Prælectionis* Imperator appellauerit, eius rei rationem ipsemet reddit in Constitutione sua *de Emendatione Codicis a*); ait enim secundas editiones a veteribus *Repetitas Prælectiones* appellatas fuisse, idque exemplo *Vlpiani*

piani, qui libros suos ad Sabinum hoc titulo donauit, probat.

a) §. 3. Quinam autem prælector dictus *Gellius* Lib. XXIIX. c. 5. & quænam prælectiones *Iacobus Cuiacius* in pr. paratitl. in Cod. docent.

§. XIIX.

Vtrum vero Codex repetitæ prælectionis Pandectis deroget, an secus? valde inter Doctores disceptatur: sunt enim qui negatiuam simpliciter defendant, vt *Obertus Giphanius a)*, *Adam. Georg. Struuius b)* & *Georg. Frantzkius*, alii quinque illas Constitutiones, quæ L. 2. *de Præf. Africæ*, L. f. C. *de Iurei. propter calumn. dand.* L. f. C. *de testam.* L. f. C. *de legit. hered.* L. f. C. *de Caduc. tollend.* continentur, vtpote quæ post Pandectarum editionem publicatæ sunt, leges in Pandectis corrigere, existimant.

a) In pecul. libro. b) in Syntagm. iur. ciu. Ex. 1. §. 62. c) in pr. n. 17.

§. XIX.

Vicissim alii per quinquaginta Decisiones tantum Pandectarum ius abrogari, per alias leges non item, vt *Helfricus Vlricus Hunnius a)*, *Edmundus Merillius b)* existimant; alii denique, vt *Albericus Gentilis c)*, *Benedictus Carpzouius d)*, *Ericus Mauritius e)*, *Wolfgangus Adam. Lauterbachius f)* & *Ioachimus Hagemeier g)* simpliciter præcipuam auctoritatem legibus in Codice, vtpote posterioribus, tribuunt.

a) De auctorit. iur. c. 1. qu. 1. b) in prolegom. ad L. Decis. c) de libr. iur. ciu. c. 1. d) P. 2. C. 7. def. 6. e) de libr. iur. comm. th. 14. f) in Compend. Pandect. p. 3. g) lib. singul. *de auctor. Iur. ciu. & Can.* c. 5.

§. XX.

Verum enim vero cum Codex repetitæ prælectionis præter L. Decisiones & quinque illas Constitu-

 tiones

tiones, post Pandectarum editionem datas, Digestis complectatur ius recentius *a*), & constitutiones tempore posteriores, monente *Modestino* ICto *b*), potiores sint his, quae ipsas praecesserunt; illorum, qui Codicem, nullo habito respectu ad L. Decisiones vel alias constitutiones, Pandectis derogare statuunt, sententiam merito amplectimur.

a) *Purgatum enim & candidum, omnibus & circumductis & additis & repletis, factum esse Codicem repetitae praelectionis*, ipse Imperator §. 4. Const. *Cordi nobis est*, profitetur. *b*) in L. vlt. π. *de Constit. Princ.*

§. XXI.

Huius Codicis repetitae praelectionis maior olim fuit auctoritas, quam Pandectarum, partim quod ius nouum exhiberet, partim quod multa in fauorem Clericorum *a*) statuta in eo reperirentur; vnde etiam euenit: vt plura Codicis, quam Pandectarum exempla extent; quae tamen exemplarium multitudo quamplurimas etiam variantes lectiones *b*) induxit.

a) Vnde *Theodorus Balsamon* collectionem legum ecclesiasticarum ex corpore Iuris Iustinianei instituit, quae apud *Iustellos* in Biblioth. iur. Can. vet. p. 1225. reperitur. conf. *Conring* de Orig. Iur. Germ. c. 20. *b*) de hisce *Antonius Contius* in praef. Codici praem. conqueritur.

§. XXII.

Cum autem multae inde iniuria temporum exciderint Constitutiones; illas opera *Antonii Augustini, Iacobi Cuiacii* & *Antonii Contii* *a*) ex Basilicis, Photii Nomocanone, aliisque iuris Graeci Scriptoribus restitutas habemus *b*), quae tamen omni in foris nostris destituuntur auctoritate, & ne quidem in casibus, iure ciuili haud decisis, docentibus *Alberico Gentili* *c*), *Christophoro Besoldo* *d*), *Arthuro Duckio* *e*), *Christophoro Richtero* *f*), *Lauterbachio* *g*) aliisque, allegari possunt.

a) Qui, se Codicem plus quam centum quinquaginta Græcis Constitutionibus suppleuisse, in præf. ad π gloriatur. b) huc pertinet L. fin. C. *de sponsal.* quæ nemini, antequam *Leunclauius* eclogam suam Basiliκῶν 1575. edidit, cognita fuit, quamque *Cuiacius* nouo additamento, quod in nullo Codice MSCto *Fabrottus* & *Labbæus* inuenerunt, cap. 18. Obs. Lib. XI. edidit, & deinceps Codici repetitæ prælectionis inseruit. v. litteræ V. Clar. *Christfr. Wächtleri* in Act. Erud. a. 1719. Mens. Aug. de lib. iur. ciu. c. 6. c) de lib. Iur. Ciu. c. 5. d) de libris Iur. Ciu. c. 6. e) de auctor. iur. ciu. Lib. I. c. 4. f) P. 1. D. 37. g) in Concl. Theor. Pract. Exercit. 1. §. 7.

§. XXIII.

Variæ Codicis repetitæ prælectionis reperiuntur editiones: in antiquioribus tamen nouem tantum priores conspiciuntur libri; optima illarum est, quæ studio & opera *Antonii Contii*, ex magno Codicum MSCtorum numero emendata, Parisiis MDLXII. in f. publicam lucem adspexit.

CAP. X.

DE AVTHENTICIS.

§. I.

PRæter Romanorum Principum Constitutiones, in Codice repetitæ prælectionis etiam quam plurimæ *Authenticæ*, legibus subiectæ & literis minusculis notatæ, reperiuntur, quæ duplicis potissimum sunt generis; aut enim sunt *Friderici* I. & II. Imperatorum, eorum iussu in Codicem relatæ, aut sunt excerpta ex Nouellis, illis Legibus Codicis, quibus derogant, eum in finem, vt statim pateat, in quo Nouella a Codice abeat, addita.

§. II.

Ad *Fridericorum* Imperatorum Conſtitutiones pertinent Authentica *Sacramenta puberum* C. *ſi aduerſus venditionem* a), Authentica *Caſſa* C. *de S. S. Eccleſiis*, Auth. *Item nulla* C. *de epiſc. & Cler.* Auth. *Credentes* C. *de hæret.* Auth. *Habita* C. *ne filius pro patre*, Auth. *Nauigia* C. *de furt.* Auth. *Agricultores* C. *quæ res pign.* &c. quæ in foris noſtris, non quod ab auctoribus illis legis auctoritas fuerit data, ſed quod vſu & obſeruantia receptæ b), auctoritate legali gaudent.

a) De origine huius Authent. vid. auctoris proluſio academ. *De Sectis & controuerſiis Iuris Iuſtinianei interpretum, quos vulgo Gloſſatores nominamus.* b) v. *Conradi Sinceri* diſſ. epiſtol. *de Germanic. LL. vet. ac Romani iur. in republ. noſtra origine*, Thomaſii Vſui mod. π. ſubiecta, p. 381.

§. III.

Ad Authenticarum genus poſterius quod attinet, magna de illarum ætate non minus ac auctore inter Doctores eſt diſceptatio; quidam enim, vt *Carolus Molinæus* a), *Ioannes Strauchius* b), & *Alexander Arnold Pagenſtecher* c) paullo poſt *Iuſtiniani* tempora illas factas eſſe, ſibi perſuadent, alii *Irnerium* omnium Authenticarum faciunt auctorem, veluti *Tiberius Decianus* d), *Conradus Rittershuſius* e), & *Ioann. Iacob Wiſſenbach* f), alii denique, vt *Cornelius Bynckershoeckius* g) & *Georg. Beyerus* h) media incedunt via, & ſtatim poſt tempora *Iuſtiniani* ſummaria Nouellarum Legibus Codicis quidem ſubiecta, aucta tamen deinde per *Irnerium* aliosque eius ætatis ICtos illa fuiſſe, ſtatuunt.

a) In Lect. Dolan. III. n. 20. b) in Irnerio non errante cap. 2. c) in proluſione, Irnerio iniuria vapulanti præmiſſa. d) in apolog. pro Iurisprud. aduerſus *Alciatum* c. 8. n. 6. e) in Promulſide errorum Irner. f) in Syllog. err. Irner. g) de auct. & authorit. Authent. c. 3. h) in Poſit. ad π. p. 30.

§. IV.

§. IV.

Qui *Irnerium* Authenticarum plane non esse auctorem, sed illas paullo post *Iustiniani* tempora, ante lapsum scilicet seculi sexti Codici insertas fuisse, statuunt, ad *Gregorii* I. pontificis, quem non vltra viginti quinque annos ab obitu *Iustiniani* sedisse constat, auctoritatem confugiunt, eumque non solum Auth. *Presbyteros C. de episc. & Cler.* citare, sed & ad verbum referre *a*), contendunt.

a) Lib. XI. epist. 54. ibi: *Ne vero obiiciatur*, ait, *quod de Clerico hoc loquitur, non de Presbytero, sciendum est, quod in eadem constitutione L. 1. Cod. legitur appellatione Clericorum & Presbyteros & Diaconos contineri. Verba autem legis sunt ista: Presbyteros & Diaconos & Subdiaconos, Cantores, & Lectores, quos omnes Clericos appellamus.* vid. tamen *Niellius* Disp. feud. 2. th. 5. & *Bynckershoeck.* de auth. Auth. p. 57.

§. V.

Nec minus ad *Burchardum Wormatiensem* & *Iuonem Carnotensem* canonum collectores, quorum ille iam A. C. 1010. scripsit, hic vero 1114. antequam *Irnerius* ius profiteri cœpit, obiit, prouocant, & in illorum libris varias Authenticas, v. g. Auth. *item prædium* & Auth. *sed & permutare C. de SS. Eccles.* nec non Auth. *qui res vero*, sese inuenisse credunt, indeque, *Irnerium* nullas Authenticas in Codicem retulisse, concludunt *a*).

a) Vt *Pagenstecher* in Sicilimentis ad compend. Lauterbach. manip. tertii inprimis appendice, quem cum *Cornelius Bynckershoeckius*, edita diatriba: *de auctoribus auctoritateque Authenticarum*, inter ceteros confutasset, *Irnerium*que si non omnium, tamen quarundam Authenticarum fuisse auctorem, docuisset, magna inter illos orta est contentio; *Pagenstecherus* enim *Bynskershoeckio* auditorem quendam obiiciebat, cui *Byncker hoeckius* in *Contentione literaria* respondebat, mox *Pagenstecherus Irnerium iniuria vapulantem* Grœningæ, 1701. 4. edebat, & in præfatione ad lectorem aduer-

aduerſus *Byncker shoeckium* diſputabat, cuius tela hic in præfat. ad librum ſingularem *ad L. Rhodiam de Iactu* Hagæ 1703. editum, excepit.

§. VI.

Qui vero *Irnerium* omnium Authenticarum fuiſſe auctorem contendunt *a*), illorum aſſertio nullo alio nititur fundamento, quam fama diuturni temporis, nec ex *Odofredo b*), ad quem prouocant, ſuam intentionem probant, quippe qui non ipſam Authenticam *Irnerio* adſcribit, ſed ab eo aliquid ad illam adiectum adſutumque fuiſſe, ſaltim narrat.

a) Vt præter auctores §. 3. citatos *Didacus Couarruuias* ad cap. ſi heredes X. de teſt. n. 7. *Guido Pancirollus* de claris LL. intrepret. Lib. II. c. 13. & *Ianus Vincentius Grauina* de ortu & progreſſu iur. p. 172. *b*) ad Auth. *qui res* C. *de S.S. Eccleſ. Or ſignori*, ait, *vos non debetis hic plus habere in ipſa Authentica: tamen quidam hic habent plus, ſed iſta verba non ſunt iuſti, quia non ſunt in corpore Authenticarum, ſed hæc ſunt verba Irnerii*. conf. *Ioan. Strauchii* Irnerius non errans, c. 2.

§. VII.

Qui quasdam denique *Irnerio* Authenticas tribuunt, partim ad conſtantem Doctorum famam prouocant, partim teſtimonia Gloſſatorum, inprimis *Azonis a*) *Accurſii* & *Odofredi*, quibus *Irnerius* quarundam Authenticarum auctor expreſſis verbis declaratur, afferunt.

a) Qui in ſumma ad Tit. de SS. Eccleſiis n. 13. *re caret, inquit, & penſionem ſoluere tenetur ſingulis temporibus etiam futuris, prout conuentum eſt; Et ſic videtur adieciſſe Guarnerius*; plura collegit ampliſſimus *Bynckershoeckius* de auct. auctoribusque Auth. cap. 3.

§. IIX.

Si itaqae in re tam controuerſa & dubia dicendum quod res eſt, ſtatim poſt exceſſum *Iuſtiniani* interpres qui-

quidam, quia Nouellæ nondum in ordinem erant redactæ, summaria quædam Legibus Codicis subiecisse videtur, quæ deinde ab *Irnerio* reliquisque Iuris Iustinianei, qui seculo XII. & XIII. vixerunt, interpretibus fuere auctæ, Authenticarumque nomen illis tributum, quam sententiam amplissimus *Cornelius Bynckershoeckius a)* late de duxit, & adargumenta dissentientium solide respondit.

a) in diatriba *de auctor. auctoribusque Authenticarum* a. 1699. edit.

§. IX.

De numero harum Authenticarum certo non constat, quamuis *Conradus Rittershusius a)* CCXXIII. numeret, multas enim a veteribus citari, quæ hodie nuspiam apparent, alias vero, veteribus plane incognitas, hodie deprehendi, idem *Cornel. Bynckershoeckius b)* ostendit.

a) in Comment. ad Nou. p. 77. b) de auctor. auctoribusque Auth. p. 46. seq.

§. X.

Multis Authenticas scatere vitiis, viri doctissimi ex professo monstrarunt; *Conradus Rittershusius a)*, quadraginta Authenticas partim falsas, partim impertinentes, partim omissas esse, vbi apponi debuissent, docuit; eodem modo quindecim *Irnerii* errores *Ioannes Iacobus Wissenbachius b)* perstrinxit, quodque quamplurimas Authenticas perperam descripserit, alias in alienum locum transtulerit, adeoque oscitanter consarcinauerit, grauiter conquestus est.

a) in promulside errorum Irnerianorum, quæ cura *Georgii* Filii prodiit & annexa est edit. nouiori expos. Nouell. methodicæ Argentorati 1669. 4. b) in sylloge errorum Irnerianorum, quæ adiecta est eius diatribæ de mutuo Franeck. 1660.

§. XI.

§. XI.

Causam tamen Irnerii *Ioannes Strauchius a)* & *Alexander Arnoldus Pagenstecher b)* strenue egerunt, & non solum, eum nullas in Codicem Authenticas retulisse, sed etiam in Authenticis, Codici insertis, nihil admissum esse erroris, contenderunt.

a) in Irnerio non errante, quæ inter differt. academicas Ienæ 1673. editas num. 4. est. *b)* in Irnerio iniuria vapulante Grœningæ 1701. 4.

§. XII.

Ad auctoritatem Authenticarum quod attinet, *Franciscus Balduinus a)*, *Ioseph Maria Suaresius b)* & *Ioannes Strauchius c)* illas, si non *Lotharii* II. sanctione expressa, tamen a *Friderico* I. auctoritate imperatoria fuisse donatas, existimant; verum dictas Authenticas neque ab initio, neque ex post facto expressa sanctione, sed vsu potius, & obseruantia vim legis accepisse, probabilius videtur.

a) in protheoria ad Nouell. *b)* in notitia Basilic. *c)* in Irnerio non errante c. 2.

§. XIII.

Vtrum vero Authenticis, a sensu Nouellarum licet alienis, fidendum sit nec ne, inter Doctores non conuenit; *Albericus Gentilis a)* & cum eo communis ICtorum schola Authenticas non aliter valere, quam quatenus cum fontibus, vnde manarunt, conueniunt, statuit; contra illas simpliciter valere, imo Nouellis, vnde desumtæ sunt, præferendas esse, *Paulus de Castro b)*, *Christophorus Besoldus c)*, *Matthias Berlichius d)* & *Ioannes Strauchius e)* contendunt.

a) de lib. iur. ciu. cap. 6. *b)* in Auth. *Res quæ C. comm. de legat.* n. 4. *c)* de lib. iur. c. 5. vers. sed sunt. *d)* Part. II. Decis. 257. n. 44. *e)* in Irnerio non errante cap. 2. th. 7.

§. XIV.

§. XIV.

Nos priorem amplectimur ſententiam, *a*) hac tamen addita limitatione, niſi Authentica, recedens a Nouella, vſu & obſeruantia maiorem, quam ipſa Nouella, nacta ſit auctoritatem; ita Auth. *Bona damnatorum* C. *de bon. præſcript.* quæ mentionem facit collateralium ad tertium vsque gradum; cum tamen Nouella 134. cap. fin. ex qua deſumta eſt, deſcendentes ſolum & aſcendentes commemoret, ipſi Nouellæ præfertur; Eodem modo Authentica *ſed iudex* C. *de Epiſc. & Cler.* per quam Clericis, teſtimonium perhibentibus, iurisiurandi neceſſitas remittitur, Nouellæ 123. c. 7. in qua de hac remiſſione nihil legitur, præſtat.

a) vid. *Alber. Gentilis* L. 4. epiſtol. c. 9.

§. XV.

Commentariis ſuis Authenticas illuſtrarunt *Chriſtophorus Richterus* in expoſitione omnium Authenticarum *a*), & *Alexander Arnoldus Pagenſtecher* in Irnerio iniuria vapulante, ſiue commentario ad Authenticas, Codici repetitæ prælectionis additas *b*)

a) Ienæ 1661. 4. *b*) Grœningæ 1701. 4.

CAP. XI.

DE NOVELLIS IMPERATORIS IVSTINIANI.

§. I.

DEnique Imperator *Iuſtinianus*, vt erat ad ius mutandum procliuis, atque etiam emendandi, ſupplendi, nouaque ſtatuendi ſibi reſeruauerat libertatem *a*), varias, poſt editum repetitæ prælectionis Codicem, Conſtitutiones, quæ *Nouellæ*, Νεαραὶ διατάξεις, *b*) non ſolum ab Imperatore, ſed etiam a ſcriptoribus eius ætatis, *Ioanne Antiocheno c*), *Diacono d*) & *Agathia e*) ap-

appellantur, ab anno DXXXV. vsque ad annum DLIX. edidit.

a) §. 3. *de emendat. Cod.* & L. 3. §. 18. C. *de V. I. E.* b) i. e. *nouæ* vt nouella matricula in L. 22. C. Th. *de arg. in reb.* nouella professio L. 15. C. Th. *de iure fisci.* Nouellum opus in L. 16. C. Th. *de oper publ.* c) in Iustiniano pag. 168. d) de gestis Longobard. Lib. I. c. 23. e) Lib. V. de imperio & reb. gest. Iustin. Imperat.

§. II.

Græco Nouellas has editas fuisse sermone, sat prægnantibus rationibus *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Vach *a*) ostendit, nec obstat, quod Græcas quarundam Nouellarum v. g. IX. XI. XXIII. XXXIV. XXXV. XLI. LXII. LXV. CIV. CXIV. CXLIII. & CL. hodie desideretur textus; ex eo enim, Latina tantum illas conscriptas esse lingua, tuto vix colligi potest *b*).

a) in præfat. nou. Nouell. vers. præmissa. b) fortasse enim Græcus harum Nouellarum periit textus, vt Latinæ illæ Constitutiones, quas Imperator Nouella 17. & 66. se edidisse dicit.

§. III.

Quamuis autem, Nouellas Græco editas fuisse idiomate, statuamus; quasdam tamen illarum in Latinum etiam versas fuisse sermonem, ipse Imperator *Iustinianus* in Nouellis XVII. & LXVI. *a*), vbi duo constitutionum exempla; vnum Græce, alterum Latine se fecisse dicit, nos edocet.

a) cap. 1. §. 2. præter has duas etiam Nou. IX. XI. XXIII. LXII. CXLIII. & CL. Latine promulgatas esse, *A. Augustinus* in paratitlis ad Nou. statuit.

§. IV.

Vtrum vero textus Nouellarum Græcus, quem hodie habemus, authenticus sit & *Iustiniani*, maior dubi-

dubitatio oritur: *Albericus* ſane *Gentilis* a) *de textu ipſius Iuſtiniani Græco non conſtare ſatis qui ſit, aut vbi ſit* aſſerit: imo *Ioannes Strauchius* b), *Græcum textum illum non eſſe, cui ceu authentico tuto fidi poſſit*, expreſſe dicit; ſed ad horum dubia *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Bach c) reſpondit, Græcasque conſtitutiones, quas iam habemus, *Iuſtiniani* eſſe primigenius, quoniam ſtilum *Iuſtiniani*, phraſes innumeras, totam orationem, ipſumque etiam animum eius præ ſe ferant, docuit.

a) de lib. iur. ciu. c. 7. b) in Irnerio non errante cap. 3. c) in præfat. cit.

§. V.

Hiſce Nouellis Imperator conſtitutiones non ſolum anteceſſorum ſuorum, ſed & proprias immutauit, nouumque plane ius ſtatuit; exemplum præbet Nouella XXII. caput 43. vbi mulierem, cui ſub conditione, ne nupſerit, legatum eſt relictum, non aliter ad illud, niſi conditionem adimpleat, admittere voluit, & ſic Conſtitutionem ſuam in L. 2. & 3. C. *de indicta viduit. toll.* anno DXXXI. datam correxit a); pariter L. 10. C. *de vſur.* per Nouellas CXXI. c. 1. & 2. ac CXXXIIX. L. 7. C. *de repudiis* per Novellam XXII. c. 14. & L. 29. C. *de teſtam.* per Nouellam CXIV. cap. 9. emendauit.

a) vid. diſſert. auctoris: *de conditione, ſi non nupſerit, vltimis voluntat. addita* §. 28. & 34.

§. VI.

Nec hic Imperatoris noſtri variandi libertas ſubſtitit; quod enim vna Nouella conſtituit, per alteram iterum ſuſtulit; ita Nouella XXII. cap. 14. qua, vt mulier maritum, in expeditione degentem, per decennium expectare debeat, cautum erat, per Nouellam CXVII. eſt immutata; eodem modo, quæ de legitima Nouella XIIX. ſtatuit, per Nouellam CXV.

cap. 3. iterum correxit, vtque legitima titulo institutionis relinqueretur, statuit *a*).

a) Indicem Nouellarum quibus nonnulla Institutionum loco mutata sunt *Wielingius* Iurispr. restitutæ p. 190. inseruit.

§. VII.

Caue tamen, omnes Nouellas, quæ in Corpore iuris nostri conspiciuntur, *Iustiniani* esse, credas; quædam enim, vt Nouella CXVII. CXL. CXLIV. *a*) CXLIX. *Iustino Iuniori*, aliæ, vt Nouella CLXI. CLXIII. & CLXIV. *Tiberio* Imperatori ab *Antonio Augustino b*); *Henrico Agylæo* & *Henrico Scrimgero c*) recte tribuuntur.

a) Referunt quidem *Antonius Augustinus*, *Henricus Agylæus* & *Henricus Scrimgerus* etiam Nouellam 148. ad *Iustini* Iunioris tempora, sed illam esse *Iustiniani*, *Ioann Friedrich Hombergk* zu Vach recte annotauit, & *Antonius Contius* in sua versione eius subscriptionem sequentem in modum restituit: *Datum Constantin. Dn. N. Iustiniani P. P. Augusti anno XVIIII. post Consulatum Basilii V. C. anno III.* *b*) in paratitl. & schol. ad Nou. *c*) qui in margine ex veteribus exemplaribus hoc annotarunt.

§. IIX.

Deinde etiam quædam Nouellæ, *a*) nimirum CLXVI. CLXVII. & CLXIIX. sunt ex *Eparchicis*, i. e. libris, quibus *generales formæ*, siue Edicta Præfectorum Prætorio *b*) continebantur; quæ quamuis ab Imperatore *Iustiniano* fuerint probatæ, *c*) a *Iacobo Cuiacio* ex Basilicis restitutæ, ac Commentario ad Nouellas additæ, minus tamen accurate *Iustiniano* adscribuntur.

a) Quæ legis vim habuisse, ex L. 2. *de offic. Præf. Prat.* constat: horum mentionem facit *Harmenopulus* in promptuar. præf. §. 3. ac ex illis quædam Lib. II. tit. 14. §. 12. refert. *b*) qui Ἐπάρχοι vocabantur, a quibus quam maxime differebant Ὑπάρχοι,

quam-

quamuis hæc nomina promiſcue in Nouellis poſita, obſeruante *Hombergkio* zu Bach ad Nou. 1. legantur. c) vid. *Cuiacius* Lib. VI. Obſeru. cap. 10. v. *Wieling* in auctuar. indic. Nouell. p. 196.

§. IX.

Hæ Nouellæ præfatione, ipſa lege, & epilogo conſtant; præfationes, quamuis ſatis ſint verboſæ, occaſionem tamen nouæ legis & cauſam egregie exponunt, & non parum ad ipſius conſtitutionis intellectum faciunt *a*), lex ipſa in certa capita eſt diuiſa, quæ diuiſio, cum & *Iulianus* capitum faciat mentionem, antiquiſſima videtur.

a) v. *Seneca* epiſt. 94. vid. B. *Thomaſii* oratio de vera & falſa Iurisprudentia p. m. 111.

§. X.

Inſcriptiones harum Nouellarum Græcæ *a*), antiquæ quidem ſunt, & illius fere temporis, quo editæ *b*): non tamen authenticæ *c*), vt nec inſcriptiones capitum veteris Latinæ verſionis, quas ex *Iuliano* magnam partem eſſe deſumtas, & in Græcum exemplar translatas, ſæpius etiam perperam lectas & acceptas, *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Bach notauit.

a) Indicem titulorum, ſingulis Dn. *Iuſtiniani* nouellis conſtitutionibus argumentorum loco præfixorum, celeb. *Ioan. Alb. Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. pag. 373. exhibet. b) *Malala* enim in Iuſtiniano p. 220. edicti περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ κατὰ ἀσεβῶν αἱρετικῶν meminit, nec minus *Iulianus* Nouell. 17. *de mandatis principum* inſcriptam eſſe, notat. c) v. *Cuiacius* Lib. XX. Obſeru. 33. d) in præf. Nouell. verſioni præmiſſa.

§. XI.

In numero editiones Nouellarum non conueniunt; *Iulianus* enim Anteceſſor Conſtantinopolitanus, qui epitomen harum conſtitutionum circa annum 570. fecit, Nouellas CXXV. numerat *a*); *Vetus verſio*

XCIIX. tantum complectitur, quæ etiam solæ a primis iuris Iustinianei interpretibus, quos Glossatores vocamus, commentariis & glossis illustrantur.

a) Vnde *Albericus Gentilis* Lib. I. de lib. iur. ciu. cap. 7. non nisi CXXV. Nouellas Imperatoris *Iustiniani* agnoscere vult.

§. XII.

Gregorius Haloander CXLIV. Nouellas exhibet, alias XXIII. ex Codice Fuggeriano *Henricus Scrimgerus* extulit, quibus *Antonius Contius* ex Iacobo Cuiacio tres adiecit, adeoque CLXIIX. edidit; quas centum sexaginta & octo Nouellas *Iustiniani* etiam Græci iuris interpretes *Harmenopulus*, *Attaliata* & *Michael Blastares* a) agnouerunt, *Dionysius Gothofredus* vero in suam corporis iuris editionem retulit.

a) Testibus *Iosepho Maria Suaresio* in Notit. Basilic. & *Mauricio* de libr. iur. comm. th. 17.

§. XIII.

An vero omnes Nouellæ Imperatoris *Iustiniani* ad nostram peruenerint ætatem, *Nicolaus Allemannus* a) & *Christian Godfried Hoffmann* b) non abs re dubitant, pluresque illum nouas sanciuisse Constitutiones, quæ partim perierint, partim adhuc in MSCtis c) lateant, probabiliter satis coniiciunt.

a) Ad Procopii anecd. pag. 146. b) in hist. iur. p. 326. c) ita *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Bach duorum Codicum elegantissimorum, quorum vnus in bibliotheca Vaticana, alter in Medicea asseruatur, in præf. ad Nou. meminit.

§. XIV.

De harum Nouellarum auctoritate multum inter viros doctos disputatur; *Adamus Riccius* a) & *Ericus Mauricius* b) omnes, quæ vulgo in Corpore iuris circumferuntur, vim ac auctoritatem habere, tuentur; *Albericus* vero *Gentilis* c) & cum eo com-

communis Doctorum ſchola rectius Gloſſatis Nouellis tantum vim legis tribuit; & cum in recentioribus corporis iuris editionibus, ordo Nouellarum, qui in Gloſſato corpore ſeruatur, fuerit interruptus, & Nouellæ non Gloſſatæ cum Gloſſatis permixtæ, haſce *Alexander Arnold Pagenſtecher d)* & *Chriſtian Gottfried Hoffmann* indicarunt.

a) In tractatu Rapſodico, ſiue de librorum iuris Romani quantit. & qualit. n. 64. *b*) de libr. iur. comm. th. 17. *c*) de lib. iur. ciu. cap. 7. *d*) in Sicilimont. ad *Lauterbach.* manip. 4. *e*) in hiſt. iur. pag. 327. conf. *Gottfr. Ludou. Menckens* diſſ. de Nouellarum gloſſatarum & non gloſſatarum auctoritate.

XV.

Hae nouellæ in nouem collationes ſeu collectiones ſunt diuiſæ, non quidem a *Triboniano*, quamuis Nouellarum collectionem promiſerit *a*), ſed ab incerto quodam auctore, *Bulgaro* aut *Burguntione b*), vel potius a ICtis Papienſibus ætate *Friderici* II. Imperatoris *c*); & quamuis nulla nec temporis nec materiæ habita fuerit ratio: tamen, quia hæc diuiſio ad memoriam & allegandi promtitudinem apprime vtilis eſt, a recentioribus Doctoribus fuit retenta.

a) in §. 4. Conſt. *de emend. Cod.* *b*) vid. *Hagemeier* de auct. iur ciu. cap. 8. & *Guido Pancirollus* de claris LL. interpret. p. m. 122. *c*) vti refert *Odofredus* ad Auth. *Caſſa* C. *de SS. Eccleſ.* & ex eo *Aluarottus* pr. de feud. n. 12.

§. XVI.

Poſtea *Hugolinus* ICtus loco decimæ collationis libros feudorum, vt & Conſtitutiones Imperatorum *Fridericorum* & *Conradi*, Nouellis, vti ex *Odofredo a*) diſcimus, ſubiecit, qui iam in plerisque Corporis iuris editionibus poſt Nouellas conſpiciuntur.

a) Ad Auth. *Caſſa* C. *de SS. Eccleſ.* & ex eo *Aluarottus* pr. feud. n. 12. & *Strauchius* in Irnerio non errante cap. 2. verba *Odofredi* hæc ſunt: *Vt vnum ſciatis, Authe-*

thenticum, quod fuit compositum a Iustiniano, habet nouem collationes. Postea cum venit Imperator Fridericus Iunior, misit constitutiones ad ciuitatem istam Doctoribus LL. vt aptarent eam singulis Legibus, sub congruis titulis: & ita fecerunt Dd. dum conuenerunt in S. Petro, qui istam (Auth. *Cassa) aptauerunt ad Legem istam: Postea quid fecerunt? Dominus Hugolinus post nouam collationem posuit librum feudalem, & omnes Constitutiones Friderici antiqui & iunioris, & aliquas LL. Conradi Imp. & vocatur decima collatio. Sed pauci sunt, qui habent ita ordinate in libris suis.*

§. XVII.

Sicuti autem a Nouellarum collectoribus nullus materiarum ordo fuit seruatus; ita ex recentioribus huic næuo medelam *Dionysius Gothofredus* in epitome Nouellarum ad ordinem Codicis adaptata, & *Conradus Rittershusius* in expositione Nouellarum methodica adferre voluerunt *a*).

a) Pari modo cum nec temporis ratio a collectoribus Nouellarum habita fuerit Clar. *Wielingius* in gratiam iuris cultorum Indicem Chronologicum Nouellarum Iustiniani contexuit Iurisprudentiæque restitutæ p. 167. adiecit.

§. XVIII.

Ad historicam Nouellarum cognitionem *Franciscus Balduinus* in Iustiniano, siue de iure nouo Commentario *a*) & *Petrus Gudelinus* in iure nouissimo *b*) faciunt. Commentariis vero, vt *Glossatores* taceamus, Nouellas *Iacobus Cuiacius c*), *Franciscus Balduinus d*), *Matthias Stephani e*) & *Conradus Rittershusius f*) illustrarunt.

a) Basil. 1560. 8. *b*) Arnheim. 1661. 4. *c*) in exposit. Nou. Lugd. 1570. & inter opera a *Fabrotto* edita T. II. part. alt. *d*) in Iustiniano & in Comment. in præcip. Nou. Paris. 1548. 4. *e*) Griphiswald 1653. 4. *f*) in methodica Nou. expositione Argent. 1669. 4. edit.

CAP.

CAP. XII.

DE VARIIS NOVELLARVM VERSIONIBVS ET EDITIONIBVS.

§. I.

INter Nouellarum Iuſtinianearum interpretes *Iulianus*, qui ſub Iuſtino II. Tiberio II. & Mauricio Imperatoribus floruit, primum nominandus eſt, quippe qui circa annum DLXX. plerasque Iuſtiniani Nouellas Conſtitutiones Latine vertit, &, omiſſis prologis atque epilogis, in compendium illas contulit.

§. II.

Hic *Iulianus* non Patricius, nec Exconſul, vti *Andreas Alciatus a)*, *Ioſephus Maria Suareſius b)* & *Ioannes Strauchius c)* exiſtimant, nec etiam ille fuit, cui iisdem titulis *Priſciani* Grammatici libri inſcripti extant, propterea quod huius libri anno DXXVII. vltimo Imperii *Iuſtini* imperatoris anno, & ita quinquaginta fere ante *Iuſtini* verſionem annis, deſcripti fuerunt. *d)*

a) Lib. II. parerg. c. 46. *b)* in notit. baſilic. §. 21. *c)* in diſſ. *de Beryto* cap. 4. §. 2. *d)* quod probe *Antonius Auguſtinus* in præf. ad Iuliani epitomen & *Suareſius* loc. cit. animaduerterunt.

§. III.

Nec *Iulianus* Præf. P. ad quem aliquot Græcæ conſtitutiones Lampadio & Oreſte Coſſ. datæ leguntur, nec *Saluius Iulianus* Edicti perpetui collector huius verſionis auctores fuerunt; ſed *Iuliano* Anteceſſori Conſtantinopolitano, vti in antiquis ſuæ verſionis MStis nominatur, & ad quem ſequens *Theæteti* epigramma *a)*.

Τȣτον Ιȣλιανὸν, νομικῆς Φάος, εἶπον, ἰδȣσαι
Ῥώμη καὶ Βερόη, πάντα Φύσις δύναται,

Roma & Berytus, conspecto hoc lumine legum,
Quantum,aiunt, virtus ingeniumque potest !

spectat, huius versionis laus debetur.

a) Quod Lib. IV. Anthol. Græcæ extat, quodque *Andreas Alciatus* Lib. II. dispunct. cap. 27. & qui eum sequuntur, *Corasius* & *Cagnolus* ad tit. ff. de orig. iur. *Saluio Iuliano* ICto minus recte tribuunt, vid. *Ioannes Strauchius* in dissert. *de Beryto* cap. 4. §. 13. & *Frid. Iac. Leickher* in notis ad vitam *Anton. Augustini* pag. 163.

§. IV.

Quamuis autem *Iulianus* Nouellas Imperatoris nostri in epitomen contraxerit,imo quasdam, Græce extantes, non attigerit *a*) : sunt tamen in hoc compendio quædam constitutiones, v. g. Nouellæ XLI.LXII. LXV.LXXV. CIV.&CXXXIIX.*b*),quæ Græce plane non,vel breuis saltem illarum epitome, extant.

a) Ita Nouellæ 166. 167. & 168. quas *Iacobus Cuiacius*, ex Basilicis depromtas, commentario suo ad Nouellas addidit, & multæ aliæ, quas vir celeberrimus *Ioann. Albert. Fabricius* in Indice titulorum, qui singulis *Iustiniani* Nouellis argumentorum loco præfixi sunt, vol. XII. Biblioth. Græcæ pag. 373. indicat, apud *Iulianum* desiderantur. *b*) v. *Fabritii* index cit.

§. V.

Hæc *Iuliani* epitome, cuius stilus longe elegantior & purior, quam vulgatæ illius translationis, est, CXXV. Nouellas continet, & in duos diuiditur libros, quorum prior, ad Nouellam LXIII. progrediens, titulis CI. posterior CXXXV. absoluitur.

§. VI.

§. VI.

Hanc *Iuliani* epitomen, qua *Irnerius*, *Bulgarus*, *Azo*, *Accurſius* ceterique iuris Iuſtinianei reſtauratores ſub nomine Nouellarum vſi ſunt, *Ambroſius Camaldulenſis* Mantuae ſub titulo: *Ioannis Conſulis de variis quæſtionibus*, inuenit *a*), *Nicolaus* vero *Boërius* ICtus Gallus primus in publicam lucem protraxit. *b*)

a) Vt ipſe *Ambroſius* in epiſtolis teſtatur, quæ manuſcriptæ viſuntur in Bibliothecæ Vaticanæ Codice 1393. referente *Suareſio* in notit. Baſilic. §. 21. *b*) Lugdun. 1512. & Venet. 1537. 8.

§. VII.

Ab eo tempore ſæpius hæc epitome recuſa fuit; *Ludouicus* enim *Miræus* pleniorem & correctiorem illam Lugd. 1560. 8. &, poſtquam ab *Æmaro Rantonetto* duo, a *Ludouico Ruſſardo* vnum exemplar accepiſſet, Brugis 1565. 4. cum præfatione *Huberti Goltzii* & notis edidit.

§. IIX.

Hanc ſecuta eſt editio *Antonii Auguſtini* vna cum paratitlis, indicibus, variis lectionibus & obſcurorum verborum *Iuliani* ſignificationibus Ilerdæ 1567. 8. cui Baſileenſis anno 1576. in fol. cum iisdem *Auguſtini* ſcholiis ex Bibliotheca Pithœorum cum variis lectionibus & *Franciſci Pithœi* Gloſſario, & denique Pariſienſis 1689. f. curante *Franciſco Deſmares* ſucceſſit.

§. IX.

Secunda Nouellarum verſio, quæ ipſa vetus, ſed minus elegans eſt, *Authentica*, quoniam ad litteram facta eſt & κατὰ πόδα, dicitur *a*), de cuius ætate ac auctore Doctores non conueniunt; Sunt enim *b*) qui auctorem huius translationis *Bulgarum* vel *Burguntionem* Iurisconſultum Piſanum, qui ambo ſeculo XII. vixerunt, faciunt, alii, vt *Iacobus Cuiacius c*), *Franciſcus Balduinus d*), *Ioſeph Maria Suareſius e*) &

& *Ioannes Strauchius f)* Græcum hominem hunc interpretem fuiſſe, illumque *Iuſtiniani* tempore, vel non multo poſt, verſionem ſuam edidiſſe, ſtatuunt.

a) v. *Alciatus* Lib. II. parerg. c. 46. *Suareſius* in Notit. Baſil. §. 22. & *Hombergk* zu Bach in præfat. Nouell. verſioni præmiſſa. *b)* *Alciat.* Lib. II. parerg. c. 47. *c)* Lib. III. Obſ. 36. *d)* in Iuſtinian. pag. 573. & in præf. Schol. ad Nouell. *e)* In Notit. Baſil. §. 22. *f)* in Irnerio non errante c. 3. §. 5.

§. X.

Quorum rationes hæ ſunt. I. Quod ſtilus illi ſimilis ſit, qui in Conſtitutionibus *Iuſtiniani*, in Codicem relatis, conſpicitur; II. Quod *Gregorius M.* Pontifex in epiſtolis ſuis *a)* huius interpretis verba recitet; Quodque III. in *Iſidori* libro Canonem eccleſiæ *b)*, in Concilio Pariſienſi ſub *Ludouico Pio* habito *c)*, Capitularibus regum Francorum, veteribusque iuris Canonici ſcriptoribus, *Iuone*, *Burchardo*, *Gratiano* & *Ioanne* Sarisberienſi multæ paginæ huius translationis reperiantur.

a) Epiſt. 54. Lib. XI. relata apud *Gratianum* can. 38. c. 11. qu. 1. & *Raymundum* tit. de teſtibus cap. 2. *b)* qui integram Nouell. 42. de depoſitione *Anthimi* ex eadem veteri translatione ſumſit. *c)* in quo ex veteri iſta translatione integer Nou. 113. locus, qui apud *Iuonem* Panormiæ Part. 5. extat, recitatur.

§. XI.

Quamuis autem illi, qui non multo poſt *Iuſtinianum* tempore hanc Nouellarum verſionem prodiiſſe, exiſtimant, ad veritatem proxime accedere videantur: Conſtitutiones tamen illas non vnum, ſed varios interpretes habuiſſe, veriſſimum eſt, & ex ſtili atque verſionis Latinæ diuerſitate ſatis probatur.

§. XII.

§. XII.

Hanc verſionem, licet *Iacobus Cuiacius* a) & *Antonius Contius* b) partim ob antiquitatem, partim ob religionem interpretis, quod κατὰ πόδα textum vertere voluerit, magni fecerint, & *Ioannes Leunclauius* c), multis in locis eam longe pleniorem atque integriorem, quam *Haloandri* & *Scrimgeri* eſſe, oſtenderit: iniucundam tamen illam eſſe & ſalebroſam, quæ Græcæ linguæ verbis reſpondet, non loquendi generibus, ipſi huius verſionis defenſores d) concedere debent. e).

a) Lib. IIX. Obſ. 40. Huius tamen laudes potius ex minus æquo erga *Haloandrum* animo eſſe profectas, quam ex ſincero de eruditione & fama veteris interpretis iudicio Clariſſ. *Hombergk* zu Vach in præf. ad Nouell. obſeruat. b) in præf. ad Nouell. edit. c) Lib. II. Notat. iur. pag. 365. d) vt *Antonius Contius* in præfat. Nou. præmiſſa & *Ioannes Strauchius* in Irnerio non errante c. 3. §. 6. quibus *Andreas Alciatus* Lib. IV. parerg. c. 12. & Lib. II. c. 46. *Rittershuſius* ad Nou. prooem. c. 4. *Ioſeph Maria Suareſius* in Notit. Baſil. §. 22. aliique adſtipulantur. e) Sic cum in MSCtis Nou. 59. & 131. ſcriptum fuerit S. M. Samſon i. e. Sanctæ Memoriæ Samſon, in vulgata verſione Sanctæ Mariæ Samſon legitur. vid. *Nic. Alemannus* ad Procop. pag. 9. & *Mabillon* de Re diplomat. L. III. cap. fin. 37. aliud exemplum in diſſ. noſtra: *De conditione, ſi non nupſerit, ultimis voluntatibus adiecta*, §. 20. occurrit.

§. XIII.

Hæc verſio *Authentica*, quam ICti Papienſes ſub *Friderico* II. imperatore in IX. Collationes diſpoſuerunt, quibusque decimæ loco *Hugolinus* ICtus librum feudalem *Oberti de Orto* ſubiecit a), in praxi eſt recepta, Græcoque textui præfertur.

a) Refert hæc *Odofredus* ad Auth. *Caſſa* C. *de SS. Eccleſ.* his verbis: *Poſtea quid fecerunt? Dominus Hugolinus poſt nouam collationem poſuit librum feudalem, & omnes Conſtitutiones Friderici antiqui & Iunioris & aliquas Leges Conradi Imper. & vocatur decima collatio.*

§. XIV.

Etſi autem hæc verſio in antiquioribus Corporis iuris

iuris editionibus ſincera frequentiſſime edita, in recentioribus tamen illa mirum in modum, admixtis Nouellis ex verſione *Haloandri*, *Scrimgeri*, *Iuliani* epitome, atque *Iacobo Cuiacio*, qui tres poſtremas Nouellas primus edidit, interpolata fuit.

§. XV.

Sola hæc verſio *Authentica*, vt & *Iuliani* epitome per aliquot ſecula in iureconſultorum manibus fuerunt, vsque dum *Gregorius Haloander* Græcum Nouellarum CLXV. textum *a*) edidit, elegantemque verſionem adiecit.

a) Norimbergæ a. 1531. in fol. apud *Ioannem Petreium*. v. Excerptum e litteris V. Cl. *Chriſtfridi Wächtleri* IC. ad I. B. M. in Act. Erud. Lipſ. a. 1711. p. 264.

§. XVI.

Sunt quidem, qui textum Græcum, quem *Haloander* edidit, authenticum non eſſe, ex eo, quod ille, antequam *Haloander* eum Norimbergæ edidiſſet, viſus non ſit, ſtatuant, *Antonius* ſcilicet *Contius a*), *Carolus Molinæus b*), *Albericus Gentilis c*), & *Ioannes Strauchius d*): verum tempus, quo ſcripta latent, illorum fidei & ingenuitati nihil detrahere, *Io. Fridericus Hombergk* zu Vach *e*) bene monuit.

a) in dedicat. Nouellarum editioni præmiſſa. *b*) de vſuris n. 67. *c*) de Libr. iur. ciu. cap. 7. *d*) in Irnerio non errante cap. 3. *e*) in præf. Nouell. edit. præm.

§. XVII.

Recuſæ ſunt Nouellæ ex *Haloandri* editione Græce & Latine Baſileæ 1541. fol. Græce Pariſiis 1542. 8. Latine Baſileæ 1561. 4. Pariſiis 1562. 8. ex *Franciſci Duareni* caſtigatione Pariſ. 1567. & Antwerpiæ 1667. 8. *a*)

a) vid. Clar. viri *Ioann. Alberti Fabricii* Vol. XII. Bibl. Græcæ pag. 400.

§. XIIX.

§. XIIX.

Cum autem in editione Nouellarum *Haloandri* Græcæ aliquot Conſtitutiones deſiderarentur, noua Græca Nouellarum *Henrici Scrimgeri a*) prodiit editio, in qua non ſolum ope Codicum MStorum Cardinalis *Beſſarionis* & *Hulderici Fuggeri* textus Græcus emendatior eſt expreſſus, ſed etiam XXIII. Nouellæ, ab *Haloandro* præteritæ, ſunt additæ.

a) Baſileæ 1541. f. & Pariſiis ex officina *Henrici Stephani* anno 1558. fol.

§. XIX.

Nec minus *Henricus Agylæus Syluæducenſis* Latinam *Haloandri* verſionem ad Græcum *Scrimgeri* exemplar emendauit, varietatemque vtriusque editionis Haloandrinæ nimirum & Scrimgerianæ, annotauit. *a*)

a) Pariſ. 1560. 4. Baſil. 1561. 4. & Colon. 1562. 8.

§. XX.

Nouam etiam *Ioan. Fridericus Breithauptius* Conſiliarius Saxonicus meditatus eſt Nouellarum editionem, ſed nihil niſi præfationem, ac prima Nouellæ primæ *a*) quatuor folia edidit *b*), Græco textui Latinam verſionem e regione appoſuit, & notis criticis illuſtrauit.

a) Hæc Nouella prima *de heredibus & Lege Falcidia* etiam Græce cum verſione & ſcholiis *Franciſci Balduini* Pariſ. 1542. 4. lucem vidit. *b*) Gothæ 1694. f.

§. XXI.

Tandem doctiſſimus Marpurgenſium Anteceſſor *Ioannes Fridericus Hombergk* zu Bach, collatis *Haloandri* & *Scrimgeri* editionibus, libris Baſilικῶν, vt & Codice Vaticano & Mediceo, nouam Nouellarum verſionem erudito orbi dedit *a*), notas ſuas textui addidit, & ad calcem voluminis *Antonii*

Augu-

Augustini Paratitla, verborum obscuriorum *Iuliani* interpretationem, *Francisci Pithoei* Glossarium in Iulianum, & *Henrici Agylaei* nec non *Iacobi Cuiacii* de dierum annotatione obseruationes adiecit.

a) Postquam enim doctissimus auctor, barbaram esse vulgatam Nouellarum versionem, in dissertatione ad Nouellam XXII. Marpurgi 1709. ventilata, ostenderat, & nouam Nouellae I versionem notis criticis & commentario illustratam, Marpurgi 1710. in fol. ediderat, (v. Acta Erudit. A. 1710. & monita *Christfridi Wächtleri* ibidem p. 505.) egregiam hanc omnium Nouellarum versionem Marpurgi 1717. 4. in publicum emisit.

CAP. XIII.

DE ALIIS IMPERATORIS IVSTINIANI CONSTITVTIONIBVS.

§. I.

SVpersunt adhuc aliae imperatoris *Iustiniani* constitutiones, quae partim corpori iuris sunt additae, partim extra iuris Romani corpus diuagantur.

§. II.

Corpori iuris insertae sunt, Nouellarumque collectionem excipiunt, *XIII. Edicta* imperatoris *Iustiniani*, quae speciales quidem illius continent Constitutiones, legali tamen in foris nostris destituuntur auctoritate.

§. III.

Haec XIII. Edicta *Iustiniani* imperatoris Graece vna cum Nouellis *Iustiniani*, *Iustini* & *Leonis* *Henricus Scrimgerus* edidit a), Latine vero vna cum *Leonis* Constitutionibus *Henricus Agylaeus* vertit. b).

a) Parisiis apud *Henricum Stephanum* a. 1558. fol. b) Paris. 1561. 8.

§. IV.

§. IV.

Nec minus Græce & Latine hæc XIII. Edicta in variis Corporis iuris editionibus v. g. Geneuensi de a. 1583. Parisiensi de a. 1628. & Amstelodamensi *Simonis Leeuwenii* de a. 1663. Latine vero tantum in *Russardi* & *Dionysii Gothofredi* editionibus extant.

§. V.

Inter illas vero imperatoris *Iustiniani* Constitutiones, quæ extra iuris Corpus diuagantur, *pragmatica* eius *sanctio* capitibus XXVII. constans *a*), quæ incipit: *Pro petitione Vigilii venerabilis antiquioris Romæ episcopi*, nec non Constitutio *de adscriptitiis & colonis*, cuius initium: *Docuerunt nostram serenitatem Lugdunensium habitatores*, eminent. *b*)

a) a. 544. data. *b*) quæ Latine ad calcem Nouellarum edit. Amstelod. *Simonis van Leeuwen* de a. 1663. conspiciuntur.

§. VI.

Sunt & aliæ Constitutiones imperatoris *Iustiniani*, quas *Iacobus Cuiacius* ex Basilicis restituit, nimirum Constitutio *de iure patronatus ad Librum VI. Cod. Tit.* 4. *a*) Constitutio *de pœnis b*), Constitutio, quæ desideratur *in titulo mandati vel contra c*) & Constitutio *de testibus d*) quæ omnes tamen nulla in foro gaudent auctoritate.

a) Quam Græce & Latine Lib. XX. Obs. c. 34. edidit. *b*) Lib. XX. Obs. c. 31. *c*) Lib. XVI. Obs. c. 16. *d*) Lib. XIII. Obs. 38.

§. VII.

Præterea enim quamplurimæ nostri imperatoris Constitutiones & epistolæ ecclesiasticæ apud scriptores passim reperiuntur, quarum quasdam *Ioannes Leunclauius* Tomo I. iuris Romano Græci inseruit. *a*) alias

alias vero doctiſſimus *Ioannes Albertus Fabricius* in Bibliotheca ſua Græca *b*) recenſuit.

a) pag. 73. & 74. *b*) Volum. IX. p. 440. & Vol. XII. p. 404.

CAP. XIV.

DE PRÆCIPVIS CORPORIS IVRIS IVSTINIANEI EDITIONIBVS.

§. I.

Ex hiſce libris, a nobis recenſitis, *Corpus Iuris Romano-Iuſtinianei* conſtat, qui manu exarati per integra nouem ſecula in foris volutati ſunt, vsque dum poſt diuinum Typographiæ inuentum typis impreſſi fuerunt *a*).

a) Hinc recte de iuris noſtri libris dici poteſt:
Scilicet annorum ſeries, nec flamma, nec enſis
Aeternum potuit hoc abolere decus.

§. II.

Caue tamen, ſtatim iuris Iuſtinianei libros coniunctim prodiiſſe, exiſtimes; *Inſtitutiones* enim, & quidem, vt probabile nobis videtur, ante alios iuris libros, ſeparatim typis ſunt adornatæ; ſeorſim enim Moguntiæ 1468. Baſileæ 1478. & Venetiis 1487. in publicum prodierunt.

§. III.

Vtrum vero *Digeſta* initio absque Codice impreſſa fuerint, & ſeparatim tres *Digeſtorum* partes, *Vetus*, *Infortiatum*, & *Nouum*, non ſatis conſtat *a*); ex Codice tamen priores tantum nouem libros, quia tres poſteriores ad ſtatum Romanum publicum ſpectant, impreſſos fuiſſe, nemo eſt, qui ignoret.

a) Hinc non ſtatim, ſi pars tantum *Pandectarum* reperitur, concludendum eſſe, eam ſeorſim prælo commiſſam

missam esse, sed potius reliqua ibi deesse volumina, recte *Henricus Brenckmannus* Lib. III. Hist. MSCti Florent. cap. 4. monuit.

§. IV.

Præterea illud etiam monendum esse censeo, antiquas Corporis iuris Iustinianei editiones *charactere Gothico*, seu *littera S. Petri*, vti vocant, vel *monachali*, vt alii loquuntur, expressas esse, nonnunquam etiam habere *rubricas miniatas*, & vt plurimum in margine glossas *Accursii* aliorumque exhibere, quod etiam *Henricus Brenckmannus* monendum duxit *a*).

a) In hist. cit. Lib. III. cap. 4.

§. V.

Operæ itaque pretium esse, statuimus, præcipuas & notabiliores Corporis Iuris *editiones* recensere, & simul, quid editores illarum præstiterint, quidue quælibet singulare præ ceteris habeat, lectorem edocere; & cum viri doctissimi *Henricus Brenckmannus*; *a*) & *Ioann. Albertus Fabricius b*) antiquissimas & rariores Seculi XV. & XVI. *editiones* enumerauerint, beneuolum lectorem ad illorum etiam scripta remittimus.

a) In historia MSti Florentini Lib. III. cap. 4. *b*) Vol. XII. Biblioth. Græc. pag. 359. quibus iungi potest *Simon van Leeuwen* de origine, progressu, vsu atque auctoritate iuris ciuilis Romani, eiusdemque varia editione atque emendatione, historica narratio, quæ reperitur in Fragment. vet. ICtor. pag. 711.

§. VI.

Prodiit itaque Digestum nouum per *Petrum Mauser* Paduæ a. 1479. f. Infortiatum & Nouum Venetiis, per *Ioannem & Gregorium* fratres *Furliuienses* anno 1485. & eodem anno Institutiones & Nouellæ, Digestum Nouum Venetiis a. 1489. Vetus Venetiis a. 1498. f.

§. VII.

Coniunctim Corpus iuris ciuilis prodiit Venetiis apud *Baptistam de Tortis* a. 1499. 1500. & 1501. quinque Tomis in f. quæ editio apud eundem a. 1506. & 1507. quinque Voluminibus in f. est repetita.

§. VIII.

Secutæ sunt Parisienses editiones a. 1508. in f. & a. 1511. apud *Iodocum Ascensium* quinque Tomis in 4. & a. 1513. vsque ad 1516. quinque Tomis in 4. per *Bartholdum Rembolt* a. 1515. & 1516. in f. apud *Claudium Cheuallonium* ab a. 1528. ad 1530. quinque Voluminibus in f. quæ repetita est a. 1534. curante *Aegidio Perrino* & a. 1536. septem voluminibus in 8. nec non a. 1548. ad 50. ex emendatione *Antonii Augustini* 5. Volum. in 4. & denique edente *Aegidio Dauringy* a. 1531. apud *Franciscum Regnault* a)

a) De Corpore Iuris, quod Parisiis 1517. prodiit v. *Mattaire* in Annal. Typogr. Tom. II. p. 237. sequ.

§. IX.

Nec minus celebres sunt editiones Lugdunenses de a. 1515. apud *Iacobum Mareschall* & de anno 1516. opera *Francisci Fradin* secundum correctionem *Ludouici Bolognini* ex Pandectis Pisanis quinque voluminibus in f. & de a. 1550. ad Florentinarum Prototypon & ad Aueniense archion *a*) emendata apud *Sennetonios* fratres 5. Tom. in f.

a) Sed illud archion Auenione se frustra quæsiuisse, testatur vir celeberr. *Ioan. Alb. Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ pag. 362.

§. X.

Præterea recenseri merentur editiones Lugdunenses, quæ impensis *Hugonis a Porta* & heredum *Aemonis a Porta* publicam adspexerunt lucem, nimirum

rum a. 1536. quinque Tomis in f. *a*) a. 1540. & 41. 5. Tom. in f. a 1547. 5. T. in f. collatis non paucis MSCtis adhibitoque doctissimorum virorum consilio; a. 1549. 5. Tom. in f. a. 1551. ex π. Florentinis recognita, emendata & annotationibus doctissimorum virorum aucta apud *Hugonem a Porta* & *Antonium Vincentium* 5. Vol. in 4. a. 1560. 5. Tom. in f. & a. 1562. iuxta exemplar Florent. emendata 5. T. in f.

a) Apud *Franciscum Fradin*, quos iuris libros *Antonius Augustinus* Lugdunenses, & Lugdunenses antiquiores Lib. II. emend. cap. 5. & Lib. III. cap. 1. nominat.

§. XI.

Gregorii etiam *Haloandri* memoranda est editio; Pandectæ enim ex *Ludouici Bolognini* Florentiniarum Pandectarum collatione tribus Voluminibus in 4. Norimbergæ a. 1529. prodierunt *a*); Deinde Institutiones, optima fide ex Digestorum collatione recognitas, in lucem emisit, quas a. 1530. Codex, cum antiquissimis exemplaribus collatus, & a. 1531. Nouellæ Græce in f. *b*) sunt secutæ.

a) Quid in Pandectarum editione præstiterit *Haloander*, vid. apud *Henr. Brenckmannum* Lib. IV. cap. 3. & P. II. Histor. nostræ cap. 5. *b*) vid. Hist. nostra P. II. cap. 12.

§. XII.

Hæc *Haloandri* editio repetita est a. 1531. & Parisiis apud *Carolum Guillardum* a. 1540. vndecim Voluminibus in 8. nec non a. 1552. apud *Carolum Guillard* viduam *Claudii Cheuallonii* & *Guil. Des Boys* curante *Ludouico Miræo Rosetano* septem Volum. in 8. & denique Basileæ apud *Thom. Guarinum* a. 1570. tribus Tomis in f.

§. XIII.

Ad editionem etiam *Haloandri* Pandectæ collatæ,

 additis

additis *Modestini* legibus Græcis in Tit. π. *de excusat. tutorum*, & Græcorum interpretatione Latina in calcem operis adiecta, nec ceteri Iuris libri *a*) Basileæ a. 1541. in f. cura *Ioannis Herwagii b*) prodierunt.

a) In Codice loca non pauca emendata, feudorumque libri, necnon variæ Doctorum lectiones additæ repeiuntur. *b*) *Andreæ Alciati* aliorumque Doctorum opera se adiutum *Herwagius* in præf. profitetur.

§. XIV.

Herwagianam excepit *Vintimilliana* editio, quæ Parisiis a. 1548. *a*) cura *Ioannis Vintimillii* Rhodii in publicum est emissa, & nouem voluminibus in 8. constat; in Pandectis Haloandrina quidem editio expressa, sed scriptura Florentina sæpius temperata, imo sexcentis locis ad illius fidem emendata fuit.

a) repetita Paris. 1550. 8.

§. XV.

Prodierunt etiam *Antonii Syphriani* Pandectæ manuales in minori forma Lugduni apud *Guilielm. Rouillium* a. 1551. post omnium editiones *Haloandri* castigationem, ad librorum Florentinorum fidem innumeris in locis emendatæ, adiunctis Codice & Nouellis, studio atque opera *Bernardi Rollandi* Castrensis editæ *a*).

a) vid. *Simon v. Leeuwen* in histor. narrat. p. m. 739.

§. XVI.

Edidit etiam *Ludouicus Russardus* Iuris apud Bituriges Professor consilio atque auctoritate *Francisci Duareni* nec non manuscriptorum librorum ope iuris civilis libros Lugduni 1561. f. & Antwerpiæ a. 1567. nec non 1570. apud *Plantinum* infinitis locis emendatos, & notis perpetuis illustratos, sed de hoc Russardino iuris corpore parum beneuole *Antonius Contius a*) iudicat.

a) In

a) In præfat. ad Corpus Iuris Gloſſatum an. 1612. editum. vid. *Henric. Brenckmannus* Lib. III. Hiſt. MSCti Florent. c. 5.

§. XVII.

Huic a. 1562. ſucceſſit *Antonii Contii* nitidiſſima editio Pariſiis apud *Guilielmum Merlinum* nouem voluminibus in 8. excuſa; in Pandectis *Contius* duas inſignes lacunas in fin. Tit. *de bonis damnatorum*, item *de interdictis & legatis* ope libri LX. Baſilikῶν repleuit, multaque ad reſtituendam lectionem ex ſcriptoribus Romanis & ICtis Græcis ad marginem notauit, Codicem vero quamplurimis Græcis Conſtitutionibus auxit. Hæc Contiana editio etiam Lugduni apud *Rouillium* a. 1580. quatuordecim tomis in 12. prodiit.

a) De hac Contiana editione legatur *Henr. Brenckmann* Lib. III. Hiſtor. MSCti Florentini c. 5. & *Simon. v. Leeuwen* in Narrat. Hiſt. p. 741.

§. XIIX.

Poſt Contianam a) nitidiſſima *Ludouici Charondæ* editio typis Plantinianis a. 1575. f. prodiit, in qua Pandectæ Florentinæ ſunt repræſentatæ, & breuiſſimis *Contii*, *Ruſſardi* & ipſius *Charondæ* annotationibus explicatæ, Codex vero permultis Græcis Latinisque conſtitutionibus, inſcriptionibus, nec non *Antonii Contii* Chronicis canonibus, faſtis regiis & conſularibus auctus, vt & Nouellis quamplurimæ Conſtitutiones additæ. b)

a) Prodiit etiam corpus iuris cum notis *Franciſci Hottomanni* Pariſ. 1572. X. Volum. 8. b) vid. *Simon. v. Leeuwen* pag. 742. & *Brenckmann.* l. c.

§. XIX.

Hanc ſequitur *Iulii Pacii* non contemnenda editio Atrebati an. 1580. fol. apud *Euſtatium Vignon*, eodem anno apud eundem IX. Voluminibus in 8. repetita

petita. Tandem *Dionysii Gothofredi* celebris ICti cum notis marginalibus ad omnes iuris ciuilis partes Lugduni a. 1583. 4. ex officina *Balth. Vincentii* prodiit editio, quæ sæpius Geneuæ, Lugduni, Francofurti, & Lipsiæ in f. 4. & 8. repetita fuit, & studiosorum manibus passim teritur.

§. XX.

Inter *Dionysii Gothofredi* editiones maxime etiam celebratur ea, quæ Amstelodami a. 1663. f. *b*) sumtibus societatis & cura *Simonis Leeuwenii a*) publicam lucem adspexit; sed quamuis splendidissima sit hæc editio, multis tamen illam scatere næuis, pulcherrima editione indignis, *Henricus Brenckmannus c*) obseruauit.

a) Repetita 1681. & 1700. absque notis in 8. nec non Antuerpiæ 1726. II. Tom. in f. *b*) Quid *Sim. v. Leeuwen* in hac editione præstiterit, late in narratione hist. pag. 742. seq. persequitur. *c*) in histor. MSCti Florent. p. 298.

§. XXI.

Nouissime etiam *a*) *Christophorus Freiesleben* Corpus Iuris Ciuilis academicum in duas partes distributum, vsuique moderno ita accommodatum, vt nunc studiosorum quiuis, etiam tyro, vno quasi intuitu, omnes leges Digestorum & Codicis, omnesque titulos institutionum inuenire possit, edidit.

a) Altenburgi & Lipsiæ 1721. 4.

PART.

PART. III.

HISTORIÆ IVRIS POST-IVSTINIANEI

MEMBRUM I.

DE FATIS IVRIS IVSTINIANEI IN ORIENTE.

CAP. I.

DE VERSIONE IVRIS IVSTINIANEI IN LINGVAM GRÆCAM.

§. I.

Non diu autem Legum Iuſtinianearum in Oriente viguit auctoritas, licet enim puræ & in Latina lingua ſub *Iuſtino*, *Tiberio* & *Mauritio* Imperatoribus per quadraginta annos floruerint, recedente tamen paulatim linguæ vſu, Græca Iurisprudentia, ſuppreſſis iuris Iuſtinianei libris, caput ſuum extulit, ſuamque auctoritatem vsque ad infelicia euerſi a Turcis Orientalis imperii tempora retinuit.

§. II.

Et primo quidem Iuris Iuſtinianei volumina, nimirum Inſtitutiones, Digeſta & Codex in Græcum ſermonem fuerunt verſa, & a *Phoca* Imperatore circa annum DC. poſt C. N. in forum recepta, mox quamplurimas Græci Imperatores addiderunt Conſtitutiones, illasque in corpus quoddam coniecerunt, quibus deni-

denique ICtorum Paraphrases, Eclogæ, Synopses, Promtuaria, Manualia, & Paratitla accesserunt.

§. III.

Digesta itaque *Thalelæus*, *a*) vir illustris & antecessor Constantinopolitanus, nec non *Triboniani* in colligendo Pandectarum volumine adiutor *b*), in gratiam subiectorum Orientis, in Græcum idioma, & quidem *κατὰ πόδα*, *c*) transtulit.

a) Cuius meminit Imperator *Iustinianus* in Constitut. *Omnem*, & qui a ceteris Iuris interpretibus τῆς νομικῆς ὀφθαλμὸς vocatur. vid. *Cuiacius* Lib. XIII. Obs. c. 33. *b*) vnde errant *Franciscus Broëus* in Chronolog. totius iur. hist. *Iac. Gothofredus* in manual. iur. *Marq. Freherus* in chronol. vtriusque imperii, & *Grauina* in Orig. Iur. ciu. p. 97. qui *Thalelæum* Basilicorum commentatorem fuisse statuunt. *c*) vt vult *Balduinus* in præf. scholiorum ad Nouell. & *Haloander* in proœm. ad Nouell.

§. IV.

Ex hac *Thalelæi* Pandectarum versione, quam *Gregorius Haloander a*) & *Adamus Suallembergius b*) se legisse testantur; quamplurima in contextum Basilicorum, quæ & hodie supersunt, sunt relata, vti *Iacobus Cuiacius c*) & *Antonius Augustinus d*) bene annotarunt.

a) In præfat. ad Nouellas. *b*) in prologo ad *Harmenopulum*. *c*) in obseruationum libris Lib. XIII. Obs. 33. *d*) in notis ad tractat. de Nominibus propriis τῶ πανδέκτω; quibus addi potest index ICtorum & aliorum in Basilicis memoratorum, quem vir celeb. *Ioann. Albertus Fabricius.* Vol. XII. Biblioth. Græcæ pag. 462. inseruit.

§. V.

Sicuti autem *Thalelæus* Digesta *κατὰ πόδα*, siue de verbo ad verbum, vertit; ita *Stephanum* εἰς πλάτος illa interpretatum esse, *Cyrillum* κατ' ἐπιτομὴν, *Dorotheum* vero

vero per modum indicis, *Matthæus Blastares* a) auctor est.

a) Qui circa annum 1335. scripsit, in præf. ad syntagma Canon. legumque alphabeticum v. Dn. *Fabricius* Vol. X. Bibl. Græcæ p. 493. & Volum. XII. p. 366.

§. VI.

Eodem modo Codex Iustinianeus in gratiam plurimorum, qui linguam Latinam non intelligebant, siue a *Thalelæo*, a), siue ab alio quodam, in Græcum translatus fuit sermonem, quem *Marquardus Freberus* b) se vidisse testatur, eiusque versionis auctorem illum, qui in Basilicis κωδικεύτȣ nomine laudatur, fuisse existimat.

a) *Matthæus* enim *Blastares* l. c. *Thalelæum* Anticensorem, vel, vt rectius vir celeberrimus *Fabricius* legit, antecessorem, τȣ̀ς κώδικας ἐις πλάτ@ expofuisse, scribit. b) in epistola dedic. ad *Rudolphum* II. Imperat. Iuri Græco Rom. præmissa, eundem etiam Codicem Græcum in insula Creta visum fuisse, *Adamus Suallembergius* in prologo ad Harmenopuli promtuar. refert.

§. VII.

Huius Codicis versionis etiam in Basilicis multa, vti *Iacobus Cuiacius* a) passim obseruauit, vestigia reperiuntur; vnde etiam *Antonius Augustinus* non paucarum Constitutionum, quæ in Codice desunt, Græcam interpretationem diuulgauit b).

a) In Libris obseruationum. b) Ilerdæ an. 1576. 8. quæ etiam in quibusdam corporis iuris editionibus, vt *Dionysii Gothofredi* de an. 1587. & Paris. 1628. & *Simon v. Leeuwen* de a. 1663. fol. reperiuntur.

§. IIX.

Extat etiam *Theodori Hermopolitæ* a) Synopsis seu argumenta breuia in Codicem, per interrogationes & responsiones octoginta duobus capitibus digesta,

MSCta in Bibliotheca Vindebonensi *b*); nec minus interpretationis ἐις πλάτος a *Thaleleo* compositæ, & aliarum duarum *Anatolii* & *Isidori* *Matthæus Blastares* *c*) meminit.

a) Cuius argumenta breuia in Basilicis etiam citantur & laudantur, vid. *Iosephus Maria Suaresius* in Notit. Basil. §. 20. *b*) teste *Lambecio* Lib. VI. Bibl. Vindebon. p. 15. incipit: πότε τελευτῶν ὁ ἡγέμενος. *c*) loco antea citato apud *Fabricium* Vol. XII. Bibl. Græcæ p. 370.

§. IX.

Sicuti autem vocabula in iure Romano recepta, v. g. *heres suus*, *donatarius*, *legatarius* vix in Græcum conuerti potuerunt sermonem *a*): ita Græci hi iuris Iustinianei interpretes, vt & *Theophilus*, *Harmenopulus*, multas eiusmodi Latinas voces retinuerunt.

a) Quod *Modestinus*, cum libros de tutelæ & curæ excusationibus Græce scriberet, iam in L. 1. §. 1. D. *de excusat.* obseruauit.

CAP. II.

DE THEOPHILI PARAPHRASI INSTITVTIONVM, DEQVE VARIIS EIVS EDITIONIBVS.

§. I.

EOdem modo quatuor Institutionum libri Imperatoris Iustiniani a *Theophilo* quodam cum paraphrasi in Græcum idioma sunt translati, de cuius tamen paraphraseos auctore atque ætate Doctores inter se non conueniunt.

§. II.

Sunt enim, vt *Ioannes Mercerius* *a*), *Barnabas Brissonius* *b*) & *Iacobus Curtius* *c*), qui hunc paraphrasten illum *Theophilum* esse, qui tempore *Iustiniani*

ni Anteceſſor Conſtantinopoli fuit, & vna cum *Triboniano* & *Dorotheo* Imperatori *Iuſtiniano* in componendis Inſtitutionibus operam præſtitit, exiſtimant *d*).

a) in Conciliatore p. 51. edit. Reynold. *b*) in Lexico iuris voce Anteceſſor. *c*) in epiſtola, quam *Theophilo* ſuo Latino præfixit. *d*) Sic *Alberic. Gentilis* Lib. V. de nupt. c. 11. & *Eguin. Baro* ad tit. I. *Quib. mod. ius patr. pot. ſolu.* Triboniano ſocium ſuppoſititium & mendacem ſcriptorem *Theophilum* nominant.

§. III.

Alii contra, *Franciſcus* nimirum *Broëus a*), *Viglius Zuichemus*, *b*) & *Carolus Hannibal Fabrottus c*) Theophilum hunc antiquiſſimum quidem ICtum dicunt, alium tamen ab eo, qui condendo iure Iuſtinianeo operam nauauit, fuiſſe contendunt, quorum hæ ſunt rationes I. nimiam fuiſſe modeſtiam, ſi *Theophilus* in §. 3. Prooemii Inſtitutionum, a ſe in Græcum ſermonem translatorum, non meminiſſet, dicunt, & II. Non veroſimile eſſe, *Theophilum* Anteceſſorem Conſtantinopolitanum ius illud, in quo verſabatur, ignoraſſe, &, vt paraphraſtes fecit, ea ſæpius, quæ *Iuſtiniani* Conſtitutionibus ſunt contraria, tradidiſſe, putant.

a) in hiſtor. iur. chronolog. *b*) in præf. ad Theophil. *c*) in præf. ad Theophilum.

§. IV.

Rurſus alii, *Iacobus* ſcilicet *Gothofredus a*), Paraphraſten hunc illum *Theophilitzen* fuiſſe, qui inter ceteros Baſilicorum interpretes memoratur, & circa annum M. poſt N. C. vixit, ſibi perſuadent; imo *Iacobus Cuiacius*, qui tamen multa ex *Theophilo* ſcriptis ſuis inſeruit, ſibi parum conſtans, mox paraphraſten hunc ex vltima iurisprudentia vetuſtisſimum vocat *b*), mox ipſum etiam *Accurſio* iuniorem facit.

a) in Manual. iur. p. 72. *b*) in comment. ad L. 19. π. *de reb. cred.*

§. V.

Nobis illorum placet ſententia, qui paraphraſten hunc eundem *Theophilum* fuiſſe ſtatuunt, qui in prooemio Inſtitutionum *a*) inter harum confectores & Iuris anteceſſores refertur. Primo enim *Theophilus* ad tit. I. *de vſucapionibus Iuſtinianum* ſæpius Principem & Dominum ſuum vocat, deinde *Thalelæus*, qui ætate *Iuſtiniani* vixit *b*), *Theophilum* eiusque librum citat; quam ſententiam ex profeſſo vir illuſtris *Nicolaus Hieronymus Gundlingius c*) defendit, & ſimul argumenta diſſentientium ſolide diſcuſſit *d*).

a) §. 3. nec non §. 3. Conſtit. *Omnem* & L. 2. §. 11. L. 3. §. 9. & 11. C. *de vet. iur. enucl.* *b*) quod *Antonius Auguſtinus* in notis ad tract. de nomin. propriis π. probauit. *c*) in Gundling. Part. II. n. 2. *d*) Idem D. *Io. Henricus Mylius* in Theophilo S. de Græcarum Iuris Inſtitutionum earumdemque auctoris hiſtoria, fatis, dotibus, næuis, ætate, auctoritate Lipſ. 1730. 8. edit. fecit.

§. VI.

Non autem *Theophilus* κατὰ πόδα Inſtitutiones Iuſtinianeas vertit, ſed ſæpius ritus & conſuetudines Romanorum veteres vberius & latius aliquando, quam in Latino Codice referuntur, recenſuit, multaque alia, ad pleniorem rerum intellectum facientia, ſæpius inſeruit.

a) Exemplum Tit. I. *de litter. oblig.* præbet, ſub quo *Theophilus* optime naturam contractus chirographarii expoſuit. vid. *Angelus Politianus* Miſcell. c. 84. *Ioſeph. Nerius* I. Analect. 21.

§. VII.

Equidem non inficiamur, næuos quosdam & παροράματα in *Theophili* Paraphraſi reperiri *a*); ita ſub *tit. de nuptiis*, vbi *Iuſtinianus* §. 3. conſobrinorum matrimonia permittit, *Theophilus* paraphraſin, quaſi ea prohiberet, concepit; eodem modo in *pr. I. quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum*, inutile filiifamilias teſtamentum, de alio quam militari peculio factum, pronunciatur; aſt *Theophilus* filiifamilias teſtamentum in peculio aduentitio, cuius pater vſumfru-

fructum non habet, permittit; taceo iam alia *Theophili* vitia, quæ *Ioachim Hagemeier b*), *Carolus Hannibal Fabrottus c*), *Theodorus Marcilius d*), *Riccius e*), *Iacobus Curtius f*), *Hermann. Vulteius g*) & *Ioannes Douiatius h*) passim annotarunt.

a) Quam ob causam *Edmundus Merillius* Theophilum in variantibus *Cuiacii* interpretationibus & in obseruationibus Lib. II. c. 28. sæpius notauit, imo animaduersiones in eum scribere voluit, v. Lib. II. Obs. c. 27. sed *Merillium* ex odio erga *Fabrottum* Theophilum ceterosque Græcos contemsisse interpretes, non absque ratione doctissimus *Gundlingius* in Gundlingianis l. cit. coniicit. *b*) de vsu & auctor. Iur. Ciuil. *c*) in notis ad *Theoph.* *d*) in notis ad Instit. & quidem ad §. 3. *de suspect. tutor.* & ad tit. *de Curat.* *e*) Vindic. Iur. c. 3. *f*) Lib. II. Coniectur. c. 49. *g*) ad §. 4. I. *de nupt.* *h*) in not. ad *Theoph.*

§. IIX.

Sed vt silentio *Fabrotti* prætermittam sententiam *a*), quod scilicet hæc errata non *Theophili*, sed studiosi cuiusdam fuerint, qui hæc in ora libri sui adscripserit, vnde in contextum postea irrepserint; talia tamen hæc vitia minime esse censemus, vt eam ob causam cum *Ottone Tabore b*) aliisque Græcorum interpretum osoribus *Theophilum* de manu abiicere, & vetustissimi huius Institutionum interpretis fidem, auctoritatem atque vsum in dubium vocare debeamus *c*).

a) In præfat. ad *Theophilum.* *b*) qui in racemat. Crim. ad tit. *arbor. furt. cæs.* parum benigne de Græcis interpretibus iudicat. *c*) vid. *Pancirollus* L. II. Var. c. 9. & Cl. *Heineccius* in præf. ad Vinnium & Element. ff. sub tit. ad SCtum Macedonianum.

§. IX.

Non inutilem itaque Iurisprudentiæ Iustinianeæ *Viglius Zuichemus*, *Iacobus Curtius*, *Dionysius Gothofredus*, *Carl Hannibal Fabrottus* & *Ioannes Douiatius* operam præstitisse videntur, quod *Theophili* paraphrasin

sin non tantum in publicam lucem protrahere, sed etiam in Latinum sermonem vertere, atque annotationibus suis ornare voluerint.

§. X.

Primus autem *Theophili* paraphraseos præco *Angelus Politianus* a) fuit, post quem *Viglius Zuichemus* Frisius illam ex MSCtis Bibliothecæ Venetæ S. Marci, cui *Bessarion* Cardinalis reliquerat b), & *Ioannis Egnatii* Basileæ an. 1534. f. apud *Frobenium* Græce edidit, primum titulum *de Iustitia & iure*, qui in vtroque exemplari deficiebat, Græce versum præposuit, &, præmissa longa atque doctissima de operis vtilitate præfatione, *Carolo* V. Imperatori dicauit.

a) Cap. 84. Miscellaneorum, quam ob causam ab *Antonio Augustino* Lib. IV. emend. c. 14. vehementer laudatur. b) quod MSCtum a Cardinali *Bembo* acceperat.

§. XI.

Eodem anno hæc *Theophili* Paraphrasis integrior ope quorundam Codicum MSCtorum Parisiis apud *Christianum Wechelum* Græce in 8. repetita *Viglii Zuichemi* præfatione, prodiit, nec minus Græce illa Louanii an. 1536. 4. ex officina *Rutgeri Rescii*, adiunctis aliquot *Petri Nannii* annotatiunculis, publicam lucem adspexit.

a) Vti vir celeb. *Ioann. Albertus Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ p. 354. refert.

§. XII.

Post decennium ferme hæc Græca paraphrasis textui Institutionum Iustinianearum, respondentibus inuicem paragraphis, fuit addita; & Basileæ apud *Henricum Petri* curante *Iodoco Petro Neitharto* Vlmensi adhuc iuuene in 12. in publicum emissa. a).

a) vid. Gundlingiana Part. II. p. 120.

§. XIII.

§. XIII.

Circa idem tempus, nimirum anno 1545. *a*) *Iacobus Curtius* Brugensis interpretationem *Theophili* Latinam Brugæ in 12. emisit *b*), annotationesque quasdam adiecit, quæ sæpius deinceps Lugduni & Louanii curante *Ludouico Miræo* recusa fuit.

a) Citat quidem vir celeb. *Ioann. Albertus Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 354. Latinam editionem *Iacobi Curtii* Pictauiensem de a. 1539. sed illam nunquam vidimus. *b*) Latina enim versio *Francisci Cranenfeldii*, quam laudat *Petrus Nannius* in apologia aduersus *Iacobum Curtium* T. I. Lampadis artium Gruterianæ p. 1378. non vidit lucem. vid. *Fabricius* l. c.

§. XIV.

Nec minus *Dionysius Gothofredus* paraphrasin Græcam cum Latina interpretatione *Iacobi Curtii* Geneuæ 1587. 4. apud *Eustathium Vignon* edidit, Institutionibus Iustinianeis illum ἐν παραλλήλῳ iunxit, marginesque paratitlis & vtilibus notis adspersit, quæ Gothofredi editio ibidem a. 1598. & 1620. 4. repetita fuit.

§. XV.

Sed omnes hasce *Theophili* editiones superant *Caroli Hannibal. Fabrotti* antecessoris Aquæ Sextiensis binæ editiones, quarum una Parisiis 1638. altera ibidem 1657. 4. prodiit *a*); in hisce enim Græcum textum sexcentis in locis, vt ait, ad tres Codices Bibliothecæ regiæ, & *Petri Nancelii* atque *Iacobi Menzelii* castigationes emendauit, Latinam *Curtii* versionem recognouit, Græca denique ex MSCtis scholia & notas suas addidit.

a) Cum autem *Fabrottus* in posteriori sua editione multas annotationes omiserit, alias addiderit, priori etiam tuto carere non possumus.

§. XVI.

Tandem *Ioannes Douiatius*, Antecessor Parisiensis, *Theo-*

Theophili paraphrasin cum notis *Cuiacii*, *Fabrotti* & propriis Parisiis a. 1681. 8. Latine edidit *a*), versionemque *Curtii* & *Fabrotti* sæpius emendauit; nec minus Latini *Theophili* paraphrasis Institutionibus Iustinianeis subiuncta, secundum versionem *Fabrotti*, aliquot tamen in locis emendata, Lugduni Batauorum apud *Ioannem van der Linden* a. 1711. 8. publicam lucem adspexit. *a*).

a) In fine *Ioannes Douiatius* dissertationem ad difficilem §. 2. I. *de actionibus* addidit. conf. Acta Erudit. a. 1683. p. 289. nec minus Illustr. *Boëhmerus* postremæ edit. Institut. Iustinianearum Theophil. Paraphrasin textui subiecit.

CAP. III.

DE CONSTITVTIONIBVS IMPERATORVM ORIENTIS AD BASILIVM VSQVE MACEDONEM.

§. I.

QVamuis autem *Iustiniani* in Imperio Orientali successores iure eius per aliquot tempus vsi fuerint; ipsi tamen suas etiam ediderunt Constitutiones: ita eius successor *Iustinus* ab anno 566. ad a. 587. quinque edidit Edicta I. *de indulgentia tributariorum reliquorum a*); II. *De matrimonio per consensum soluendo b*); III. *De illicitis nuptiis in Osroëna & Mesopotamia contractis c*); IV. *De Præsidibus prouinciarum d*). Et V. *De Sarmaritanis. e*)

a) Est Nouell. 148. *b*) est Nouell. 140. *c*) conf. Nou. 154. *d*) est Nou. 149. *e*) est Nou. 144.

§. II.

Hæc *Iustini* edicta Græce *Henricus Scrimgerus* cum Nouellis Iustiniani apud *Henr. Stephanum* Parisiis 1588. edidit, Latine vero *Henricus Agylæus* vertit, & cum Nouellis *Leonis* ibidem a. 1561. 8. in publicum emisit; eadem *Iustini* edicta in editionibus

nibus Corporis Iuris *Ludouici Charondæ* & *Simonis van Leeuwen* Græce & Latine, in ceteris vero editionibus Latine reperiuntur *a*).

a) *Iustiniani* Imp. edicta, item *Iustini*, *Tiberii* ac *Leonis* Augustorum Nouellæ Constitutiones *Henrico Agylæo* interprete etiam Lugduni a. 1571. 12. prodierunt.

§. III.

Extant etiam quatuor *Tiberii* Imperatoris Constitutiones *a*), nimirum I. *De priuatorum fundis & prædiis per Imperatorum procuratores non grauandis*; II. *De heredibus*; III. *De præsidibus prouinciarum* & IV. *De releuatione tributorum publicorum*, quæ Græce ab *Henrico Scrimgero*, Latine vero ab *Henrico Agylæo* sunt editæ.

a) Quinta enim *Tiberii* Constitutio desideratur; sacrum eius pragmaticum *de confirmatione Constitutionum Iustini, de filiis Coloniarum & liberalium* in edit. Corpor. Iuris Leeuwenii conspicitur.

§. IV.

Nec minus *Heraclii* Imperatores pater & filius ab a. 610. ad 641. varia iuris capita, v. g. *de fide, de Iudæis, de foro competente Episcoporum, Clericorum & Monachorum*, quæ apud *Edmundum Bonefidium a*), *Marquardum Freherum b*) & *Iustellos c*) reperiuntur, ediderunt.

a) In iure Orientali Paris. 1573. 8. apud *Henricum Stephanum* editio Lib. I. b) in Iure Græco-Romano, quod Francofurti a. 1590. f. prodiit Tom. I, c) in Bibliotheca Iuris Canon. veteris Paris. 1661, fol. edita.

§. V.

Successerunt denique Leonis Iconomachi *a*) tria capita; *de Hebræis & Montanis, de patrimoniis templorum vrbis Romæ & de capitatione infantium, & de duabus siliquis prouinciarum administratoribus præstandis*; Constantini Copronymi *b*): *De reliquiis & intercessione sanctorum*; Nicephori *c*) *De militia inopum*, de

de chartiatico & fumario & naucleris, & inuentione thesauri & aliis quibusdam, de vsuris, de vasis sacris & rebus ecclesiasticis. Leonis Armenii: *d) De praefecto poenam adultero non irrogante* & Theophili: *e) De imaginibus, de expulsione monachorum, de connubio Persarum cum Romanis, de tonsura capillorum, de poena raptoris equi,* quae omnia apud *Edmundum Bonefidium* conspiciuntur.

a) Ab a. 717. ad 741. *b*) ab a. 741. ad 775. *c*) ab a. 802. ad 811. *d*) ab a. 813. ad 820. *e*) ab a. 829. ad 842. vid. *Fabricius* Tom. XII. Bibl. Graecae p. 416.

CAP. IV.

DE CONSTITVTIONIBVS IMPERATORVM BASILII MACEDONIS ET FILIORVM CONSTANTINI AC LEONIS ; NEC NON DE LIBRIS BASILIκῶν, VARIISQVE ILLORVM EDITIONIBVS.

§. I.

SEquentes Orientis Imperatores, breuitatem, perspicuitatem, ordinemque concinnum in Iure Iustinianeo desiderantes *a*), nouum iuris Corpus, ex iure Romano suisque constitutionibus collectum, ediderunt, illudque libros βασιλικῶν adpellarunt.

a) Ita enim *Cedrenus* Histor. compend. p. 569. de *Basilio Macedone* loquitur: *Sed & ciuiles leges videns multum habere confusionis atque obscuritatis, operam dedit, ut iis conuenientem faceret medicinam, itaque abrogare inutiles, iisque amputatis, multitudinem bonarum expurgare intendit; Sed mors eius hoc institutum intercepit, res a filio deinde perfecta est.*

§. II.

Primus itaque *Basilius Macedo*, inter captiuos venales Constantinopolin ductus, annoque post N. C.

867.

867. in imperialem dignitatem euectus, nouam iuris meditatus fuit collectionem, interpolandique iuris iustinianei consilium cepit. *a*)

a) Vid. *Const. Porphyrogenneta* siue potius *Leontius Byzantius* in vita *Basilii Macedonis* p. 66. in symmictis *Allatii*, *Ioannes Curopalates Scillizes* p. 37. & *Cedrenus* l. c. a celeberrimo *Fabricio* in notis ad §. 2. *Suaresii* notit. Basilic. citati. non itaque *Philippus Macedo*, ut *Habnius* in Orat. de Vsu Chronologiæ in iure §. 23. putauit.

§. III.

Vnde non solum varias nouas Constitutiones, vt capita quatuor: *De quartis nuptiis*, *concubinis*, *de non cogendis ad matrimonium*, *& de benedictionibus nuptiarum clam non faciendis a*) & alia capita septem *b*) promulgauit, sed etiam, cum opus inchoatum ad finem perducere non posset, πρόχειρον siue eclogam quandam Legum anno post N. C. 876. edidit.

a) Apud *Freherum* Tom. I. Iuris Rom. Græci p. 86. *b*) apud eundem T. II. p. 134. vbi etiam *Basilii* & filiorum *Constantini* & *Leonis* de non iurando, de testibus ac contractibus, reperitur constitutio pag. 135.

§. IV.

Hæc legum ecloga Titulis XL. non LX. vti *Iacobus Cuiacius a*) & *Iacobus Gothofredus b*) existimant, absoluitur, & partim edita, partim non edita, modo sub *Leonis* Imperatoris, modo *Leonis* & *Alexandri* seu *Constantini*, modo *Basilii*, *Leonis & Constantini* nominibus atque diuersis præfationibus, uti *Marquardus Freberus c*) adnotauit, extat.

a) Lib. VI. Obs. c. 9. *b*) in Manual. iur. p. 76. *b*) in chronol. iur.

§. V.

Edita quidem fuit etiam legum ecloga a *Ioanne Leunclauio* & *Marquardo Frebero* Græce ac Latine, atque Tomo II. Iuris Græco-Romani inserta *a*), sed

V 2 hæc

hæc a priori diuerſa & recentior paulo eſt, *Leonis* nimirum *Philoſophi* & *Conſtantini Porphyrogennetæ* eius filii *b*); non edita hæc ecloga in quamplurimis Bibliothecis tam publicis, vt Vaticana *c*) & Vindebonenſi *d*), quam priuatis, nimirum Vffenbachiana *e*), conſpicitur.

a) A pag. 79. ad 130. *b*) vid. litteræ Clar. *Wächtleri* ad I. M. B. in Actis Erudit. a. 1715. pag. 506. num. 223. *c*) teſte *Suareſio* in Not. Baſil. §. 3. *d*) teſt. *Joh. Lambecio* Lib VI. Bibl Vindeb. p. 19 & *Dan. Neſſelio* in Catal. Bibl. Vindeb. p. 369. *e*) vid. Catalog Bibl. Vffenbachianæ pag. 525. & Dn. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 407.

§. VI.

Opus, a *Baſilio Macedone* inchoatum *a*) filius eius, *Leo*, Philoſophus dictus, perfecit; is enim opera *Sabbathii Protosphatarii*, ut *Matthæus Blaſtares b*) tradit, conſtitutionum regiarum recenſionem, in ſex τεύχη, ſeu volumina, diſtinctam, & in LX. libros ſubdiuiſam, edidit, illamque βασιλικὰ νόμιμα adpellauit *c*).

a) Plerique quidem *Baſilium Macedonem* βασιλικῶν auctorem eſſe crediderunt, moti Nouella *Leonis* LXXXI. vbi patri ſuo *Baſilio* hos libros tribuit, ſed, cœptum a *Baſilio* opus, *Leonem* ad finem perduxiſſe, ſcriptores eius ætatis teſtantur, Vid. *Agylæi* præf. ad Nouell. *Leonis*. *b*) in præf. ad Syntagma Canonum legumque alphabet. apud *Fabricium*. Vol. XII. Bibl. Græc. p. 371. *c*) parum benigne de *Leone* Imperatore *Claudius Chifletius* in disquiſit. de ſecundo capite L. Aquiliæ indicat.

§. VII.

In quam Iuris recenſionem Imperator *Leo* omnia quidem iuris Iuſtinianei volumina, vt & Græcorum Imperatorum, qui poſt *Iuſtinianum* floruerunt, conſtitutiones retulit *a*), nomina tamen ICtorum, vt & inſcriptiones legum, ex Codice deſumtarum ſuppreſſit.

a) Quod *Harmenopulus* L. I. Promtuar. iur. tit. I. §. II. teſta-

ſtatur: *Vltimus vero omnium*, ait, *erat Leo Sapiens, inter reges admodum celebris, qui Digeſta & Codices, ex Inſtitutionibus multa & Nouellas in unum colligens, atque hoc opus libris abſoluens ſexaginta* ἑξηκοντάβιβλον *penitus perfecit.*

§. VIII.

Idem Imperator *Leo* Iuris epitomen, meris definitionibus & regulis conſtantem, vt inſtar Inſtitutionum eſſet, edidit, vti *Antonius Auguſtinus a*), & ex eo *Ioſeph Maria Suareſius b*) adnotarunt.

a) In not. ad Nouell. *b*) in Notit. Baſilicor. §. 11.

§. IX.

Vicennio poſt, nimirum circa A. C. 910. *Conſtantinus Porphyrogenneta a*) Baſilii Macedonis nepos & Leonis filius *b*) repetitam Baſilicorum recenſionem *c*) edidit; & hæc ſunt ipſa illa Baſilica, quæ *Gentianus Heruetus*, *Iacobus Cuiacius*, & *Carolus Hannibal Fabrottus* in publicam lucem protraxerunt.

a) *Luitprando* & *Balſamone* teſtibus, ſic dictus, quod natus ſit in domo imperatoria, quæ πόρφυρα dicebatur *b*), non frater *Leonis*, vti *Dion. Gothofred.* in variis lect. ad Harmenopulum & *Marquardus Freherus* in Chronologia iuris exiſtimant, vid. *Iacobus Cuiacius* Lib. VI. Obſ. c. 7. *Suareſius* in notit. Baſil. §. 11. & Clariſſ. *Chriſtfried. Wächtler* in litteris ad J. B. M. quæ Actis Erudit. a. 1715. p. 505. inſertæ reperiuntur. *c*) vid. *Balſamo* in præf. ad Photii Nomocan. & *Cuiacius* l. c.

§. X.

Fontes horum Baſilicorum præ ceteris ſunt Iuris Iuſtinianei volumina, Inſtitutiones nimirum, Digeſta, Codex & Nouellæ, vt ex epigraphis Prochirorum atque ex præfatione *Leonis* in ἐκλογὴν βασιλικῶν *a*) patet; ex quibus quamplurima hodie in Baſilicis ſupereſſe capita, *Antonius Auguſtinus b*) & *Iacobus Cuiacius* paſſim adnotarunt.

a) Vid. *Suareſius* in Notit. Baſil. §. 17. ſeq. *b*) in not. ad

ad tr. de Nom. propriis τῶ πανδέκτω. *c*) in obseruat. libris.

§. XI.

Conflati quoque sunt libri Basilικῶν ex *Iustiniani* edictis, quæ tredecim supersunt, ex Nouellis *Iustini* iunioris ceterorumque Imperatorum Orientalium, vt & ex Constitutionibus βασιλικαῖς, ἐπαρχικαῖς & Ῥωμαϊκαῖς *a*); Nec minus ex ICtorum tam Romanorum, quam Græcorum libris, sanctis patribus, atque conciliorum canonibus multa libris Basilicorum inserta reperiuntur.

a) De quibus fuse *Iacobus Cuiacius* Lib. VI. Obs. c. 10. egit.

§. XII.

Basilicorum libros *Gregorius Haloander* & *Viglius Zuichemus* *a*) primum indicarunt, scholisque ICtorum intulerunt; plura etiam, eaque præclara Duumuiri illi hac in parte præstitissent, nisi illum præmatura mors, hunc vero vitæ ratio, alio traxissent.

a) In præfat. ad Theophili paraphrasin: *Percurri*, ait, *aliquando voluminis, quod* βασιλικὸν *inscribitur, bonam partem, quæ libros quinque continebat* (*nimirum Lib.* 38. 39. 40. 41. 42.) *& titulos ex Pandectis*, *Codice atque Nouellis plus minus* 90. *Inter hos primus titulus est, de Excusatione Tutorum.*

§. XIII.

Ex hisce LX. Basilicorum siue Imperialium Constitutionum libris *Gentianus Heruetus* sex *a*), nimirum librum XLV. *de successionibus ab intestato*, XLVI. *de statu hominum & rerum diuisione*, XLVII. *de donationibus*, XLIIX. *de manumissionibus*, integros, nec non XXIIX, XXIX. & XXX. *de dotibus & nuptiis*, mutilos ex Codice *Antonii Augustini* Parisiis 1557. f. edidit, & Latine vertit.

a) Existimant *Suaresius* in notitia Basilic. §. 31. & *Iac. Gothofredus* in Manual. Iur. pag. 81. *Heruetum* etiam librum

librum 30. Basilicorum edidisse, sed ne quidem integros sex edidit. vid. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ pag. 425.

§. XIV.

Deinde *Iacobus Cuiacius* librum LX. *a*) Basilicorum, quo iuris ciuilis tituli 70. *de criminibus & pœnis* continentur, & Græcorum scholiis explicantur, Latine versum Lugdun. a. 1566. f. in publicum emisit; promiserat equidem *Cuiacius* etiam libros 38. 39. 40. 41. & 42. quos *Viglii Zuichemii* beneficio acceperat, nec non libros 28. 29. & a 45. ad 49. emendatiores edere *b*), sed mors illum præuenit.

a) Quem a *Iacobo Cambrayo*, cui etiam illum inscripsit, dono acceperat, vti ipse ad tit. *de excusat. tut.* & Lib. XVI. Obs. cap. 40. profitetur. *b*) imo *Cuiacium* totum Basilicorum corpus, cum scholiis Græcorum interpretum, quod eo mortuo ad *Petrum Fabrum* Saniorianum Præsidem, Tolosanum peruenit, possedisse *Franciscus Broëus* in Chronol. hist. totius iuris narrat. vid. *Suaresius* Not. Basil. §. 32.

§. XV.

Hi Basilicorum libri, quos scilicet *Gentianus Heruetus* & *Iacobus Cuiacius* ediderunt, coniunctim etiam Hanouiæ apud *Wechelios* sub nomine *Βασιλικῶν διατάξεων*, absque Græco tamen textu, curante *Dionysio Gotbofredo*, a. 1598. & 1606. f. publicam lucem adspexerunt.

XVI.

Sicuti autem mors *Iacobi Cuiacii* præclaros conatus interruperat; ita librum XXXIIX. & XXXIX. quibus iuris tituli XXXI, explicantur, additis Græcorum scholiis, nec non indice titulorum Lib. XXXIIX. vsque ad XLII. ex autographo Cuiacii *Carolus Labbæus* Parisiis 1609. f. edidit.

§. XVII.

Integros tandem sexaginta Basilicorum libros *Carolus Hannibal Fabrottus* Antecessorum Aquisextiensium

ſium Decanus ex Bibliotheca Regia, auſpiciis *Petri Seguierii a)* ſeptem voluminibus *b)* in f. Pariſiis 1647. edidit, verſionemque adiecit.

a) Curam edendorum Baſilicorum *Fabrotto* demandatam fuiſſe, annuo bis mille librarum honorario conſtituto, *Claudius Sarrauius* in epiſt. pag. 47. teſtatur.
b) cum veteres libros Βασιλικῶν in ſex τεύχη ſiue volumina diſtinxerint.

§. XVIII.

Quamuis autem *Cuiacii* verſionem *Fabrottus* retinuerit, imo, vt omnes a *Cuiacio* Baſilicorum libri in linguam Latinam translati eſſent, optauerit; *Gentiani* tamen *Herueti*, viri quidem alias doctiſſimi, ſed iuris haud periti, verſionem reiecit, & propriam textui Græco adiunxit.

§. XIX.

Tomus I. huius editionis priores libros XI. Tom. II. librum XII. ad XXI. Tom. III. librum XXII. ad XXIV. Tom. IV. librum XXV. ad XXVII. Tom. V. librum XXXIIX. ad XLIV. Tom. VI. librum XLV. ad LIX. & Tom. VII. librum LX. continet; libri tamen XIX. XXXI. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XLIII. XLIV. XLIX. & LIX. non ſunt authentici *a)*, ſed a *Fabrotto* partim ex ſynopſi Βασιλικῶν, partim ex *Theodori Hermopolitæ* ſcholiis, *Harmenopulo*, ceteriſque iuris Græci interpretibus vtcunque congeſti.

a) Vnde *Simon van Leeuwen* errat, dum, *Fabrottum* integros omnes Baſilicorum libros edidiſſe, in hiſtor. narrat. de origine & progreſſu iuris ciuilis ſcribit.

§. XX.

Præterea *Fabrottus* gloſſas, ſeu ſcholia, non quidem margini, ſed cuique titulo, præfixis plerumque auctorum nominibus, ſubiecit, toti vero operi *a)* *Notitiam Baſilicorum hiſtoricam*, a *Ioſepho Maria Suareſio* ad *Vrbanum* IIX. Pontificem M. concinnatam,

&

& beneficio Cardinalis *Barberini* ad *Fabrottum* transmissam, præmisit. *b*).

a) Recensionem huius editionis *Fabrotti* apud *Georg. Beyerum* Cent. III. Auctorum Iuridic. p. 78. inuenies.
b) eadem *Suaresii* Notitia Basilicorum vna cum *Iacobi Gothofredi* Man. iuris Amstelod. a. 1663. prodiit, & a celeb. viro *Ioann. Alb. Fabricio* Vol. XII. Bibl. Græcæ pag. 467. & sequ. est inserta notisque illustrata.

CAP. V.

DE NOVELLIS LEONIS IMPERATORIS, EARVMQVE IN FORIS NOSTRIS AVCTORITATE.

§. I.

Idem Imperator *Leo* Philosophus, post perfectum opus Βασιλικῶν, a patre *Basilio Macedone* cœptum, nouas quasdam Constitutiones *a*) ab anno post N. C. 889. ad annum 911. iuris condendi gratia edidit, quæ sub nomine Nouellarum *Leonis* plerisque corporis iuris ciuilis editionibus subiectæ reperiuntur.

a) Constitutionum harum CXIII. hodie numerantur, licet plures illarum fuisse, negandum non sit, vid. Excell. *Beckii* diss. cap. 1. §. 4. Indicem harum constitutionum habet Clar. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 409.

§. II.

Quamnam vero Nouellæ *Leonis* habuerint auctoritatem, & adhuc habeant, inter Doctores non conuenit; *Viglius* enim *Zuichemus*, qui Nouellas *Leonis* nondum editas seruabat, *a*), apud Græcos illas habuisse auctoritatem, vtut nunc non habeant, scribit *b*); *Iacobus* contra *Cuiacius c*), *Iacobus Gothofredus d*) aliique, Nouellas *Leonis* nunquam obtinuisse, ne *Leonis* quidem ætate, contendunt.

a) Vt ipse ad pr. Instit. *Quibus mod. testam. infirm.* auctor est; b) in præfat. ad Institut. c) Lib. XVII. Obs. cap. 31. d) in Manual. iur. p. 75.

§. III.

Sed ad Imperium Orientale quod attinet, Nouellas *Leonis* vsu probatas, & ceu leges fuisse habitas, nullus dubito; I. enim *Leo* Imperator illas iuris condendi gratia a) edidit; II. Sequentes Imperatores frequenter ad has Nouellas ceu leges prouocant; b) Nec minus III. Basilicorum adnotatores, vt & *Harmenopulus*, frequentissime Nouellas *Leonis* adducunt.

a) Vti ipse in procem. harum Nouell. prolixe ostendit; b) ita *Alexius Comnenus* Imperat. Nouella II. non vno loco Nouellas *Leonis* παλαιτέρας νομοθεσίας appellat. & Nouell. XXVII. per quam fœminis & virginibus adoptare permissum fuit, in Oriente fuisse receptam, ex *Harmenopuli* Enchirid. Lib. II. tit. 8. §. 9. & *Matthæo Monacho* Quæst. matrim. tit. *de adopt.* patet.

§. IV.

Nec obstant scholium Græci interpretis & pragmatica *Michaëlis Attaliatæ*, quæ *Iacobus Cuiacius* adfert a); non enim, Nouellas *Leonis* generaliter non obtinuisse, dicunt, sed potius illas Nouellas, quæ de his rebus constituebant, de quibus nihil antea erat cautum, aut quæ ius vetus corrigebant, atque emendabant, auctoritatem legalem habuisse, probant, deinde vtrumque locum, non de ætate *Leonis*, vti quidem *Cuiacius* existimat, sed de subsecutis temporibus, ubi per Basilicorum auctoritatem vilescere cœpit hæc Nouellarum auctoritas, esse intelligendum, recte *Bynskershoeckius* b) monuit.

a) Lib. XVII. Obs. c. 31. b) Lib. IV. Obs. cap. 1. vbi erudite historiam harum Nouellarum exponit.

§. V.

Quamuis autem in terris imperii Orientalis Nouellæ *Leonis* auctoritatem habuerint: in Occidente tamen nunquam vſu illas eſſe receptas *a*), conſtans Doctorum eſt aſſertio *b*), quorum etiam ſententiæ nos calculum, hoc tamen cum temperamento, adiicimus, niſi hæc vel illa Nouella *Leonis* moribus ſit recepta, & ſententiis iudicantium confirmata.

a) Cum enim hæ Nouellæ Latine non fuerint redditæ, idem illis accidiſſe videtur, quod Græcis *Iuſtiniani* legibus, quarum non fuit translatio Latina, accidit, quippe quæ neglectæ, quibusque fides abrogata fuit. vid. *Bynckershoeck*. Lib. IV. Obſ. c. 1. *b*) Vt *Stryckius* in præcogn. iur. Dn. *Struuius* in hiſtor. iur. p. 330. *Theodorus Marcilius* in not. ad §. 2. I. *ad R. D.* §. 21. *de donat.* & ad Tit. I. *de teſtam, ordin.* & alii.

§. VI.

Ita conuentio pœnalis, ſponſalibus addita, quamuis non valeat de iure ciuili L. 134. in f. *de V. O.* L. 5. §. vlt. C. *de ſponſal.* Nouella tamen *Leonis* XIIX. ſuſtinetur, quam moribus receptam eſſe, illuſtris *Bergerus a*) teſtatur; pariter idem *b*) in quæſtione: Vtrum error, circa virginitatem admiſſus, vitiet matrimonium? de qua in iure ciuili nihil reperitur deciſum, ad Nouellam *Leonis* XCIII. prouocat; ſimili modo *Huldericus Eybenius c*) in quæſtione: Annon in cauſis ciuilibus locus ſit territioni? Nouellam *Leonis* LI. adducit *d*).

a) In oecon. iur. p. 105. *b*) ibid. p. 104. *c*) in diſſert. de territione torturali §. 13. *d*) conf. *Bynckershoeck* Lib. IV. Obſ. c. 1.

§. VII.

Quæ cum ita ſint, vtilem Vir Excellentiſſimus *Caſpar Achatius Beckius*, Iurisprudentiæ præſtitit operam, quod in diſſertatione ſua, pro loco in illuſtri Facultate Iuridica obtinenda, *De nouellis Leonis earumque*

rumque vsu & auctoritate, habita *a*), plerasque Nouellas *Leonis* non solum ad pleniorem Iustinianearum Constitutionum cognitionem insigniter conducere, verum etiam magna ex parte fori vsu reuera obtinere, monstrare, & obiectiones dissentientium solide discutere voluerit.

a) Ienae 1726. 4.

§. VIII.

Graecum harum Nouellarum Codicem ex Bibliotheca Fuggeriana *Henricus Scrimgerus* 1558. in lucem protraxit *a*); Latinam vero earum versionem *Henricus Agylaeus* Basileae 1661. 8. edidit *b*)

a) Quae Nouellae una cum Imperatoris *Iustiniani*, *Iustini* & *Leonis* Nouellis, nec non *Iustiniani* Edictis Graecis ex Bibliotheca *Hulderici Fuggeri* per *Henr. Scrimgerum* restitutae atque emendatae Paris. apud *Henr. Stephanum* prodierunt. *b*) In Biblioth. Du Boisiana sub libris in 8. p. 445. etiam *Iustiniani* Edicta, item *Iustini*, *Tiberii* ac *Leonis* Nouellae Lugduni 1571. 12. citantur.

CAP. VI.

DE GLOSSIS, SCHOLIIS, COMMENTARIIS ET COMPENDIIS IN BASILICA CONSCRIPTIS.

§. I.

Sicuti maxima in Oriente Basilicorum fuit auctoritas, ita factum est, vt variis glossis atque commentariis illa illustrarentur, atque glossae nomicae, nec non Synopses Basilicorum inualescerent.

§. II.

In Basilicorum libros, glossas & scholia conscripserunt quamplurimi ICti, quos *Iosephus Maria Suaresius a*) recenset, ex quibus *Stephanus b*), *Nicaeus*, *Thalelaeus*, *Eustathius*, *Eudoxius*, *Dominus*, *Hagio-*

giotheodoretus, *Baphius*, *Gregorius* præ ceteris celebres extiterunt.

a) In Notit. Basil. §. 34. & 42. *b*) *Lingua legum* dictus vid. *Iosephus Nerius* II. Analect. 29.

§. III.

Has glossas, quas *Carolus Annibal Fabrottus* textui Basilicorum adiecit, quarumque particulas aliquas *Alciatus*, *Cuiacius*, *Brissonius*, *Pithæi*, *Fornerius* eruerunt, *Carolus Labbæus* ex Codicibus MSS. Regis Galliæ descripsit, & ad calcem obseruationum atque emendationum in Synopsin Basiliκῶν Parisiis 1606. conscriptarum, edidit, quæ deinde cum glossariis Latino-Græcis *Cyrilli*, *Philoxeni* & aliorum ex eiusdem *Labbæi* recensione Parisiis 1679. f. publicam lucem adspexerunt. *a*)

a) Conf. de glossariis Græcis iuridicis *Fabricius* Lib. IV. Biblioth. Græcæ cap. 36. §. 11.

§. IV.

Reperiuntur etiam eiusmodi glossæ Græco-Latinæ iuridicæ, manu exaratæ, in variis Bibliothecis, dignæ, vt in publicum emittantur; de glossis Græco-Latinis iuridicis, quæ in Vindebonensi Bibliotheca reperiuntur, *Daniel Nesselius* *a*) testatur; eodem modo vir doctissimus *Ioann. Albertus Fabricius*, se eiusmodi glossarium MSCtum possidere, asserit *b*).

a) In catal. MSCt. Bibl. Vindeb. p. 8. & 29. *b*) L. cit.

§. V.

Huc etiam *Nicolai Rigaltii* glossarium verborum, quæ ad Nouellas Imperatorum, qui in Oriente post *Iustinianum* regnarunt, quod Parisiis 1601. 4. prodiit, vt & Nomenclator Græcorum iuris verborum, promtuario *Harmenopuli* a *Dionysio Gothofredo* subiectus, pertinent.

§. VI.

Magis tamen Græcis Eclogæ, Synopſes, Promtuaria, Manualia & Paratitla placuerunt. Primus autem *Baſilius Macedo* eclogam quandam Legum *a*), XL. titulis conſtantem, edidit, a qua tamen diuerſum eſt illud compendium *Leonis & Conſtantini Porphyrogennetæ* in XXIIX. Titulos diuiſum, quod manu exaratum in Bibliotheca Vindebonenſi, teſte *Petro Lambecio b*) & *Daniele Neſſelio c*) reperitur.

a) De qua cap. 4. §. 4. egimus. *b*) Lib. VI. Comment. Biblioth. Vindeb. *c*) in catalogo MSCt. Bibl. Vindeb. P. 2. pag. 8.

§. VII.

Aliam Synopſin Baſilicorum, quam *Iacobus Cuiacius* laudauit *a*); ſimul tamen etiam eius errores indicauit *b*), *Ioannes Leunclauius* ex *Ioannis Sambuci* Codice, quem Tarenti reperit, Latine verſam cum Nouellis quibusdam Imperatorum Conſtantinopolitanorum ineditis Græce & Latine Baſileæ 1575. in f. edidit *c*).

a) In præfat. comment. ad tit. *π. de excuſat. tut.* *b*) Lib. XVIII. Obſeru. c. 37. & 38. *c*) vid. *Suareſius* in not. Baſil. §. 15. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 427. & Clar. *Wächtler* in litteris ad I. M. B. in Act. Erudit. a. 1715. p. 507.

§. VIII.

Ad hanc Synopſin Baſilicorum *Carolus Labbæus* obſeruationes & emendationes, in quibus multa loca reſtituuntur, plurimæ lacunæ ſupplentur, quædam capita nunc primum in lucem proferuntur, quædam etiam leges Digeſtorum & Codicis rationibus illuſtrantur & explicantur, conſcripſit, & cum pluribus Nouellis Græcorum Imperatorum emendatius editis, vt & gloſſis Græco-Latinis *a*) Pariſiis a. 1606. 8. in publicum emiſit.

a) Cum his illæ conferendæ ſunt, ex quibus excerpta *Montfauconius* in Catal. Codicum Mss. Bibliothecæ Coislinianæ p. 488. dedit.

§. IX.

Cum hac Synopſi Baſilικῶν, quam *Ioannes Leunclauius* edidit, cum *Iacobo Gothofredo a)* & aliis non confundere debemus *b)* Eclogam legum compendiariam, in titulos quinquaginta diuiſam, & primo Imperatoris *Romani* ſenioris imperii anno editam, quæ manu exarata in Bibliotheca Vindebonenſi, teſte *Petro Lambecio c)* & *Daniele Neſſelio d)*, extat.

a) In Manuali iur. p. 81. *b)* vti bene monuit Dn. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ p. 428. *c)* Lib. VI. Comm. Bibl. Vind. p. 18. *d)* in Catal. MSCt. Vind. P. 2. pag. 9.

§. X.

Aliam Baſilicorum Synopſin, ſeu ποίημα νόμικὸν ἤτοι πραγματικὸν, *Michaël Attaliata* Iudex & Proconſul iuſſu *Michaëlis Ducæ* Imperatoris anno poſt N. C. 1077. conſcripſit, quam *Ioannes Leunclauius* indicauit *a)*, & in Latinum ſermonem tranſtulit, *Marquardus* vero *Freherus* Tom. II. iuris Græco-Romani Græce & Latine inſeruit, manu vero exarata illa in Vaticana *b)*, & in Bibliotheca Vindebonenſi, teſte *Petro Lambecio c)* & *Daniele Neſſelio d)*, longe tamen ab edito exemplari diuerſa, reperitur.

a) Lib. II. Notat. pag. 335. *b)* Cod. 640. & 865. *c)* Lib. VI. p. 20. *d)* P. 2. Catal. MSCt. p. 10.

§. XI.

Eodem fere tempore *Michaël Pſellus*, Michaëlis Ducæ Imperatoris præceptor, *a)* Synopſin legum verſibus Iambicis & politicis contexit, ex quibus nonnulla ſcholiorum nomine vulgata fuerunt a *Leunclauio b)* in iure Græco Romano in Synopſin legum

Mi-

Michaëlis Attaliatæ Tit. præſertim 16. 25. 28. 32. 37. 40. 42. 48. & 83; Græce & Latine illam *Franciſcus Boſquetus* Pariſiis 1632. 8. edidit.

a) Conf. *Leonis Allatii* de *Pſellis* & eorum ſcriptis Diatriba Romæ 1634. edita & a Celeb. *Fabricio* Lib. V. Bibl. Græcæ inſerta. nec non *Nat. Alexander* Hiſtor. Eccleſ. ſæc. XI. artic. 4. p. 503. b) quem tamen, cum non animaduertiſſet numerum carminum, tanquam ſolutam orationem indiſtincte ea excudiſſe, *Leo Allatius* cit. diatr. §. 48. obſeruauit.

§. XII.

Laudat etiam *Antonius Auguſtinus* a) πρόχειρον βασιλικῶν κατὰ ςοιχεῖον & indicem βασιλικῶν κατὰ ςοιχεῖον *Ioſephi Tenedii*, nec non *Antiochi Balſamonis* prochirum, quæ manu exarata in Bibliotheca Vaticana b) & Vindebonenſi, teſte *Lambecio* c) & *Neſſelio* d) reperiuntur.

a) In notis ad Nouell. & in Catal. MSCt. ſuorum Cod. 18. vid. *Suareſius* not. Baſil. §. 8. & 9. b) Cod. 181. 182. & 187. c) Lib. VI. Comm. Bibl. Vind. d) P. 2. catal. p. 1.

§. XIII.

Præ ceteris autem *Conſtantini Harmenopuli*, iudicis Theſſalonicenſis, & qui *Ioanni Cantacuzeno* & *Ioanni Palaeologo* Imperatoribus a conſiliis fuit, Promtuarium iuris, ex *Baſilii*, *Conſtantini* & *Leonis* manuali legum potiſſimum excerptum, memorandum eſt.

§. XIV.

Hic enim *Conſtantinus Harmenopulus*, qui & alia, ad Ius Ciuile & Canonicum pertinentia, ſcripta edidit a), cum in Promtuario *Baſilii*, *Leonis* & *Conſtantini* maximè neceſſaria omiſſa, nonnulla autem non ſatis explicata eſſe, videret b), aliud Iuris Græci Promtuarium, partim ex iure Romano, partim libris βασιλικῶν & recentiorum Imperatorum Conſtitutioni-

tionibus collectum *c*), atque in libros sex titulosque LXXIX. diuisum, circa medium seculi XIV. *d*) edidit.

a) Quæ *Ioann. Leunclauius* Iuri Græco-Romano inseruit, & de quibus *Fabricius* Vol. X. Bibl. Græc. pag. 274. multa dixit. *b*) Ipse *Harmenopulus* rationem sui instituti in præfat. exponit. *c*) vsus etiam est libro, qui inscribitur μικρὸν κατὰ στοιχεῖον, de quo vid. *Cuiacius* Lib. VI. Obs. 10. & *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. pag. 428. *d*) non anno 1143. vti *Suaresius* in Notit. Basil. §. 5. nec anno 1150. vti *Reynoldus* ad Merceri Conciliat. pag. 53. & Clar. *Wächtlerus* in litteris ad I. M. B. quæ in Actis Erudit anno 1715. pag. 501. reperiuntur, existimant, natus enim *Harmenopulus* fuit a. 1320. & mortuus a. 1380. quod *Lambecius* in Comment. Bibl. Vindeb. P. I. Lib. VI. p. 39. detexit.

§. XV.

Primus huius Promtuarii liber *de Legibus ac iudiciario statu*, vt & *in integrum restitutione & libertatibus*, secundus *de variis iudiciorum litiumue generibus & noui operis nuntiatione* agit, tertius doctrinam *de contractibus* exponit, quartus *de sponsalibus & nuptiis*, quintus *de testamentis & tutoribus*, & sextus *de damno ac pœnis* tractat *a*).

a) Indiculum ad *Harmenopuli* promtuarium exhibet *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ pag. 433.

§. XVI.

Primus hoc Harmenopuli Promtuarium *Theodoricus Adamæus Sualembergius* Græce Parisiis 1540. 4. edidit. Latine illud *Bernardus* a *Rey* vertit, & Coloniæ 1547. & 49. 8. in publicum emisit. Rursus, a *Ioanne Mercero* linguæ Ebraicæ apud Parisienses Doctore Latine redditum, Lugduni 1556. & demum Græce & Latine, cura *Dionysii Gothofredi*, Geneuæ a. 1587. 4. publicam lucem illud adspexit *a*.) Hoc

Promtuarium etiam manu exaratum in Vaticana *b*) & Vindebonensi Bibliotheca *c*) extat.

a) De hisce *Harmenopuli* editionibus conf. *Fabricius* Vol. X. Bibl. Græc. pag 274. *b*) teste *Suaresio* in Not. Basil. §. 5. *c*) referente *Nesselio* P. II. Catal. MScr. pag. 15.

§. XVII.

Erant etiam tunc in manibus ICtorum Paratitla, i. e. supplementa cuiusque tituli ex aliis titulis & locis; horum paratitlorum libros tres, quibus materia ecclesiastica continetur, *Ioannes Leunclauius* Latine vertit, & cum libris duobus Notatorum, quibus Ius ciuile mirum in modum illustratur, Francofurti 1593. 8. edidit.

§. XVIII.

Scriptum horum Paratitlorum esse *Theodori Balsamonis* συναγωγὴν constitutionum ecclesiasticarum, e Codice & Nouellis *Iustiniani* congestam *a*), quam e duobus Cod. MSS. Græce publicauit *Henricus Iustellus* Tom. II. Bibliothecæ Canonicæ a pag. 1217. ad 1361, addita *Leunclauii* versione, sed passim emendata, cum *Caroli Annibalis Fabrotti* notis, *Ioannes Albertus Fabricius* monuit *b*); vnde *Franciscus Broëus*, qui, ex libris *Harmenopuli*, quem tamen *Balsamo* ætate antecessit, hos paratitlorum libros excerptos esse, statuit *c*), quam maxime errat.

a) Auctor horum paratitlorum etiam quasdam in Codice legit Constitutiones, quæ hodie desiderantur. *b*) Vol. XI. Bibl. Græcæ pag. 53. *c*) in histor. iur. chronol.

§. XIX.

Huc etiam pertinent I. *Eustathii* Antecessoris *de temporum intervallis* liber, quem Græce sine nomine auctoris *Cuiacius* Tomo I. operum & *Freherus* Græce & Latine Tomo II. Iuris Græco-Romani inseruit, *Simon Schardius* vero Græce cum versione

sua,

ſua, ſubiunctis Legibus Rhodiorum naturalibus & *Iuſtiniani* militaribus atque Georgicis, Baſileæ 1561. 8. edidit. Idem *Euſtathii* libellus cum *Petri Lindenbergii* numeris ſacris & profanis, & *Chriſtiani Woldenbergii* de numeris vtriusque iuris libro Francofurti 1670. 4. & Roſtochii 1671. 4. prodiit. II. *Athanaſii Scholaſtici* de criminibus liber, qui in Bibliotheca *Antonii Auguſtini a*) fuit.

a) Codice 188. vid. *Suareſius* in Notit. Baſil. §, 26.

§. XX.

Referri denique huc poſſent Scriptores iuris eccleſiaſtici Græci, vt *Photii* Patriarchæ Conſtantinopolitani Nomocanon a. 808. conſcriptus, & *Theodori Balſamonis* commentarius in illum, nec non huius meditata & reſponſa, *Conſtantini Harmenopuli* epitome iuris Canonici Græcorum, vt & liber de ſectis & veræ fidei confeſſione, porro *Ioannis Scholaſtici* Nomocanon & alia, quæ *Freberus* Iuri Græco-Romano & *Iuſtelli* Bibliothecæ iuris Canonici veteris inſeruerunt, ſed cum hi ſcriptores non ius ciuile, ſed canonicum illuſtrent, merito illos iam præterimus.

CAP. VII.

DE CONSTITVTIONIBVS SVBSEQVENTIVM IMPERATORVM AD EVERSVM VSQVE A TVRCIS ORIENTALE IMPERIVM.

§. I.

POſt Baſilicorum collectionem, variæ a Græcis Imperatoribus ad captam vſque a Turcis Conſtantinopolin promulgatæ ſunt Conſtitutiones, quæ non minimam iuris Græci faciunt portionem.

§. II.

Præter Nouellas enim, quas edidit *Leo* Philoſo-

phus *a*), varias alias, nec non tacticas & militares promulgauit Constitutiones, quas *Ioannes Checus* Cantabrigiensis Latine vertit & Basileæ 1554. 12. edidit; easdem *Leonis* Constitutiones, subiectis aliquibus castigationibus, *Ioannes Meursius* Lugd. Batauorum 1612. 4. vulgauit, quæ ipsa editio, cum nouo titulo præfixo, *Æliani* Tacticis, a *Sixto Arcerio* illustratis, ibidem a. 1613. 4. adiuncta est *b*).

a) De quibus cap. 5. egimus. *b*) de hisce editionibus conf. celeb. *Fabricius* Vol. VI. Bibl. Græcæ p. 368.

§. III.

Nec minus *Romanus Senior* ab a. 919. ad 944. varias nouas edidit Constitutiones, quæ apud *Marquardum Freherum* Tomo II. Iuris Græco-Romani, *Edmundum Bonefidium* in iure Orientali *a*), & *Carolum Labbæum* ad calcem obseruationum & emendationum ad Synopsin Basilicorum reperiuntur.

a) Paris. 1573. edit. pag. 24. & 25. De hoc *Bonefidio* v. *Cuiacius* XI. Obs. cap. 20. *Paulus Colomesius* in Gallia Orientali & Clar. *Wächtlerus* in Act. Erud. an. 1715. pag. 508.

§. IV.

Inprimis autem memorandæ sunt *Constantini Porphyrogennetæ* constitutiones, quas ab a. 912. ad 959. de variis iuris materiis promulgauit, quarum editionem *Iacobus Cuiacius a*) promisit, *Ioannes* vero *Leunclauius b*, *Edmundus Bonefidius c*) *Ioannes Meursius d*) & *Carolus Labbæus e*) in publicam protraxerunt lucem.

a) Lib. XII. Obs. c. 21. *b*) qui XIII. Constitutiones *Constantini* primus vulgauit ad calcem ἐκλογῆς βασιλικῶν Basileæ 1575. f. & Tom. II. Iuris Græco - Romani. *c*) in Iure Orient. pag. 14. *d*) in editione operum *Constantini Porphyrogenneti*, Græce & Latine ab eo Lugd. 1617. 8. vulgat. *e*) qui *Constantini Porphyrogenneti* Nouellas

uellas ex Codicibus regiis auctiores melioresque cum noua versione & castigationibus Paris. 1606. edidit.

§. V.

Porro quamplurimae *Nicephori*, *Phocae*, *Basilii Porphyrogenneti*, *Romani* Iunioris, *Zoës*, *Michaelis*, *Isaaci Comneni*, *Michaelis Parapinacei*, *Nicephori Botaniotae*, *Alexii Comneni*, *Ioannis Comneni*, *Manuelis Comneni*, *Alexii Comneni Secundi*, *Isaaci Angeli*, *Ioannis Ducae* & *Michaëlis Palaeologi* superstitiones, quas ab a. 963. vsque ad annum 1282. promulgarunt, quae apud *Ioannem Leunclauium a)*, *Edmundum Bonefidium b)* *Carolum Labbaeum c)* & *Ioannem Baptistam Coteleriun d)* reperiuntur.

a) In Iure Graeco Romano Francofurti 1596. f. edit. *b*) in Iuris Orientalis Lib. III. Paris. 1573. 8. edit. *c*) ad calcem obseruat. & emend. ad Synopsin Basiliκῶν Paris. 1606. 8. in publicum emiss. *d*) In monumentis Ecclesiae Graecae Paris. 1681. 4. editis.

§. VI.

Silentio iam praetereo varia Rescriptorum Graecorum Imperatorum volumina, quae manu exarata, partim in Bibliotheca Regia Parisiensi, teste *Montfauconio a)*, partim in Taurinensi, teste *Maffeio b)*, partim in Vindebonensi, referente *Petro Lambecio c)* conspiciuntur, quae, si in publicum protraherentur, maiori in luce forsan Ius Iustinianeum collocaretur.

a) In Palaeographia Graeca. *b*) in epistola ad *Apostolum Zennum* data, quae Tom. VI. Diarii Veneti inscripta. *c*) Lib. VIII. Comment. Bibl. Vindeb.

CAP. VIII.

DE NECESSARIA CONIVNCTIONE IVRIS GRÆCI CVM IVRIS IVSTINIANEI STVDIO.

§. I.

VTut vero ius Græcum ad nos pertinere non videatur *a*), tam quod nobis non promulgatum, quam quod nunquam in foris Germaniæ receptum fuit: ad ſolidam tamen iuris Iuſtinianei theoriam neminem ſine iuris Græci euolutione peruenire poſſe, acutiores iam dudum monuerunt.

a) Et dicere quis poſſet, quod *Ariſtonem* ICtum *Plinius* Lib. VIII. epiſt. 14. ſcribit: *Quotusquisque enim tam patiens, vt velit legere, quod in vſu non ſit habiturus?*

§. II.

Cum enim plerique iuris Græci conditores atque interpretes paullo poſt *Iuſtinianum*, & in ipſa quidem vrbe Conſtantinopolitana, quæ imperii & ſtudiorum ſedes, legumque cuſtos fuit, vixerint: non dubium eſt, quin integra iuris Romani volumina, quæ incuria ſcribarum nondum corruperat, poſſederint, adeoque ſua ex illis hauſerint *a*).

a) Hinc *Antonius Contius* Lib. I. Diſputat. 6. *Græcos*, ait, *non tranſcripſiſſe ſuos libros ex Piſanis Pandectis, ſed habuiſſe integriora Digeſta ad verbum* & κατα πόδα *ex vero Iuſtiniani Prototypo Latino fideliter translata, ex quibus, quæcunque ſunt in Pandectis Florentinis lacunæ, aut vitia, repleri aut emendari poſſunt.* addatur cap. 7. eiusd. libri. & *Guil. Beſt.* in rat. emend. LL. cap. 1. p. 40.

§. III.

Quæ cum ita ſint, non commodius Ius Iuſtinianeum interpretari, lacunæ eius ſuppleri, veraque

&

& genuina legis lectio inueniri *a*), quam ope Basilicorum ceterorumque Iuris Græci interpretum, poterit.

a) Optime hanc in rem *Mercerius* in Conciliatore p. 51. edit. Reynold. ait: *Si quis locus suspectus fuerit, & de cuius vera & Germana lectione non constet satis, suppetias ferent ad interpellandum eorum possessionem Græci interpretes &c.* & mox. *Verosimile est, eos emendatissimis libris vsos, cum ex Latio in Græciam ius transferrent. Etiam obseruati loci quam plurimi, quibus lucem illi auctores dispersere; receptæ ex iis emendationes plane innumeræ, fides facta verioris lectionis, si quando aut excusi inter se, aut scripti cum excusis discreparent.*

§. IV.

Non equidem desunt, vt *Otto Tabor*, summus alias ICtus, qui, non magnam vtilitatem ex euolutione iuris Græci in nostram redundare iurisprudentiam, existimant: sed iustam hisce Græcæ Iurisprudentiæ osoribus *Carolus Annibal Fabrottus*, *b*) & Illustris *Hieronymus* Nicolaus *Gundlingius c*) dixerunt sententiam.

a) In racemation Crim. ad tit. *arbor. furtim cæs.* tit. 15.
b) qui apologiam pro Græcis, quæ eius XII. Exercit. Parisiis editis, subiecta reperitur. *c*) in Gundlingian. P. 2. p. 112. & in Comment. ad τὰ πρῶτα p. 26.

§. V.

Maiori in pretio habiti sunt libri Basilικῶν a solidæ & masculæ iurisprudentiæ restauratoribus *Guilielmo Budæo, a*) *Gregorio Haloandro*, *Viglio Zuichemo*, *Antonio Contio, Ioanne Leunclauio*, *Marquardo Frebero, Carolo Labbæo*, *Dionysio Gothofredo*, inprimis vero *Iacobo Cuiacio b*), quod partim Leges & Constitutiones, ex Basilicis ceterisque iuris Græci voluminibus restitutæ, & Pandectis atque Codici insertæ,

tæ, partim reliquiæ iuris Græci, a doctiſſimis hiſce viris in publicum prolatæ, teſtantur.

a) Recte de eo Schurtzfleiſch epiſt. ſelect. p. 401. ſcribit: Gallia, quod Græca eſt, quod Græcia barbara non eſt, utraque Budæo debet utrumque ſuo. b) Qui inſignem in iure ciuili ſcientiam ex hiſce fontibus *Hagemeiero* libro de author. iur. ciu. & can. cap. 5. aliisque hauſiſſe videtur. conf. *Leickher* in notis ad Ant. Auguſtini vitam p. 167.

§. VI.

Quos ſi imitaretur cupida legum iuuentus, faciliori ac commodiori via ad ſolidam atque maſculam iuris cognitionem peruenire, multaque præclara, neque in ſcholis iuris decantata, neque in doctorum commentariis protrita, inde haurire poſſet.

PART.

PART. III.

HISTORIÆ IVRIS POST-IVSTINIANEI

MEMBRUM II.

DE FATIS IVRIS IVSTINIANEI IN OCCIDENTE.

CAP. I.

DE FATIS IVRIS IVSTINIANEI IN OCCIDENTE VSQVE AD TEMPORA LOTHARII II. IMPERATORIS.

§. I.

Sicuti Imperator *Iuſtinianus*, poſt deuictos per *Belliſarium* & *Narſetem* Gothos, Italiæ factus erat dominus: ita magnum eius iuris per Italiam tum temporis fuiſſe exiſtimationem, publicatumque a Præſidibus nouum Iuris Iuſtinianei corpus, dubium non eſt.

§. II.

Docet hoc nos pragmatica illa *Iuſtiniani* conſtitutio *a*), cuius initium: *Pro petitione Viglii venerabilis antiquioris Romæ Epiſcopi, quædam diſponenda eſſe cenſuimus, ad vtilitatem omnium pertinentia, qui per occidentales partes habitare noſcuntur*, in cuius articulo X. hæc habentur: *Iura inſuper vel leges, Codicibus noſtris inſertas, quas iam edictali programmate in Italiam dudum miſimus, obtinere ſancimus; ſed & eas, quas poſtea promulgauimus conſtitutiones*,

nes, iubemus sub edictali programmate vulgare, & ex eo tempore, quo sub edictali programmate vulgatæ fuerunt, etiam per partes Italiæ obtinere, vt, vna volente Deo facta republica, legum etiam nostrarum vbique prolatetur auctoritas.

a) Hæc pragmatica *Iustiniani* sanctio in editione *Simon. van Leeuwen* de a. 1663. f. post calcem Nouellarum reperitur.

§. III.

Durauit post mortem Imperatoris *Iustiniani* iuris eius in Italia auctoritas, non solum in Exarchatu, sed & in illis, quas Longobardi, a *Narsete* euocati, occupauerant prouinciis *a*); nam quamuis Longobardi proprias suas leges, a *Rothare* rege a. post N. C. 637. primum collectas, a successoribus vero auctas, introducerent, Romanis tamen, qua lege viuere vellent, permiserunt *b*).

a) Iustinianei vniuersi operis luculenta laus in *Pauli Warnefridi* Histor. Longob. Lib. I. c. 25. extat. *b*) latius hoc persequitur *Paullus Diaconus* de gestis Longob. Lib II. cap. 5. & iuris amantem fuisse hanc gentem *Ligurinus* Lib. II. v. 141. docet:

Gens astuta, sagax, prudens, industria, solers,
Prouida consilio, legum iurisque perita.

§. IV.

Vnde est, quod frequenter in Legibus Longobardicis ad Leges Romanas prouocetur, *a*), & 1 Feudorum 1. *Legum Romanarum non vilem esse auctoritatem*, 11. vero Feud. 1. *quasdam causas iure Longobardico, quasdam iure Romano decidi*, asseratur.

a) Significatur hoc lege *Luitprandi* Regis, quæ Lib. I. LL. Longobard. tit. 29. extat: *De scribis hoc prospeximus, vt, qui chartam scripserit, siue ad Legem Longobardorum, quæ aptissima & pene omnibus nota est, siue ad Legem Romanorum, non aliter faciant, nisi quomodo in ipsis legibus continetur, nam contra legem*

Longobardorum aut Romanorum non scribant. conf. *Conring.* de Orig. I. Germ. c. XI.

§. V.

Hæc Iuris Iustinianei in Italia auctoritas, deuicto a Francis *Desiderio* Longobardorum Rege, non desiit, sicuti enim *Carolus M.* vtramque legem Romanam & Longobardam in terris regni Longobardici inuenerat *a*), ita Italicæ plebi non solum vsum harum legum vlterius permisit *b*), sed etiam multa capitula *c*), in quibus legem Romanam omnium legum humanarum matrem vocare non dubitauit, Legibus Longobardicis adiecit.

a) Ipse *Carolus M.* in procemio LL. suarum Longobard. hoc testatur. *b*) ita enim Libro II. Leg. Longob. tit. 56. *Caroli* constitutio sonat: *Sicut consuetudo nostra est, vt Longobardus aut Romanus, si euenerit, quod causam inter se habeant, obseruemus, vt Romani successiones iuxta illorum legem habeant, similiter & omnes scriptiones secundum suam legem faciant, & quando componunt, iuxta legem ipsius, cui malum fecerint, componant: & Longobardos illos conuenit similiter componere.* *c*) quæ apud *Baluzium* T. I. Capitul. Regum Franc. pag. 345. sequ. reperiuntur; conf. Dn. *Struuius* in histor. iur. Gothici & Longob. p. 366.

§. VI.

Idem fecit *Pipinus* Caroli M. filius, quem Longobardici regni socium pater viuens acciuerat, & Italicæ genti liberum iuris Romani atque Longobardici vsum concessit: & quamuis *Lotharius* Ludouici Pii filius primus Romana iura abrogare voluerit, intercedente tamen *Leone* IV. Pontifice *a*) vsum iuris Romani permisit, imo, quod hactenus insolitum fuerat, simul plebi Italicæ optionem, qua lege viuere vellet, dedit *b*).

a) Verba Pontificis apud *Gratianum* Dist. 10. c. 13. ita se habent: *Vestram flagitamus clementiam; vt sicut*

hacte-

hactenus Romana Lex viguit absque vniuersis procellis, & pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur propriumque vigorem obtineat. b) vti ex tit. 57. Lib. I Leg. Longob. colligi potest: *Volumus,* ait: *vt cunctus populus Romanus interrogetur, quali lege vult viuere, vt tali lege, quali viuere professi sunt, viuant &c.* vid. *Sigonius* Lib. IV. & VIII. de Regno Italiæ & *Conring.* de Orig. I. G. c. 20.

§. VII.

Quæ libertas eligendi aut Romanam aut Longobardam Legem, a *Lothario* concessa, varias confusiones, testantibus eius ætatis scriptoribus, peperit, ita *Hincmarus* Archiepiscopus Lugdunensis conqueritur a): *Quando sperant ob id lucrari, ad Legem Romanam se conuertunt, quando vero per legem non æstimant acquirere, ad capitula confugiunt,* imo patrem, Romanam, filium vero Longobardam, vel maritum Longobardam, vxorem Romanam Legem sæpius professos esse, illustri quodam exemplo *Carolus Sigonius* b) docet.

a) Cap. 15. de Potest. Reg. similes querelæ apud *Agobardum* in libro ad Ludou. Pium T. 1. Operum a *Baluzio* edit. c. 45. & in libro aduersus legem *Gundobaldi* c. 14. in f. occurrunt. b) Lib. VIII. de regno Ital. apud. *Conring.* c. 20. de O. I. G. p. 111.

§. IIX.

Nec seculo IX. & sequentibus plane iuris Iustinianei desiit auctoritas. *Ioannes* enim IIX. vel IX. Pontifex in concilio Tricassino, circa annum 888. habito, in hæc verba scripsit a). *Vnde nostra serenitas cum præscriptis episcopis, inspectis legibus Romanis, vbi habeatur de sacrilegiis, invenimus ibi a Iustiniano Imperatore legem compositionis sacrilegii constitutam in quinque libras auri optimi*; & *Henrici* II. Imperatoris duæ extant constitutiones b), quarum priore antecedentium regum leges confirmantur, altera

tera quæstio, nata ex diuersis legibus Codicis Iustinianei, de Iuramento Clericorum, deciditur.

a) Vid. huius Pontif. epist. 163. *b*) In Codice LL. Longobard. Lib. II. Tit. 8. & 47.

§. IX.

Quæ cum ita sint, non parum mihi ab historica veritate *Viglius Zuichemus a*), dum, ius ciuile in Italia nullo vel honore vel vsu ante *Lotharium* fuisse, scribit, & Cardinalis *Ioann. Baptista de Luca b*) qui aut nunquam leges Iustinianeas in Italia receptas, aut ob diuersas dominationes abolitas fuisse, sibi persuadet, aberrare videntur *c*).

a) In præfat. ad *Carol.* V. ante Theophili Instit. *b*) de seruit. præd. disc. I. n. 11. & de feud. disc. 36. n. 11. *c*) quod *Donato Antonio d'Asti* in Tract. a. 1720. 8. Neapoli edit. cui Titulus: *Dell' Uso e Autorita' della Ragion ciuile nelle prouincie dell' Imperio Occidentale dal diche furono inondate da' Barbarismo a Lothario II.* monstrare voluit.

§. X.

Quamuis autem ex adductis sole meridiano clarius pateat, iam ante *Lotharium* Saxonem Imperatorem in Italia vsum iuris Iustinianei arbitrarium, & frequentiorem in Exarchatu *a*,) quam regno Longobardico & ceteris Italiæ prouinciis, fuisse: caue tamen, in Galliam etiam & Germaniam huius iuris vsum penetrasse, existimes; non enim, si legis Romanæ in Capitularibus regum Francorum & veterum Germaniæ populorum fit mentio, ius Iustinianeum, sed Codicem Theodosianum intelligi, iam Part. I. c. fin. ostendimus *b*).

a) Hinc de Rauenna ciuitate *Odofredus* ad L. Ius ciuile *de Iustit. & iure* scribit: *Ea enim diutius Græcorum imperio paruerat, & sub Exarchis Constantinopolitanis Iustiniani leges ad eam diem seruarat.* *b*) probatur hoc etiam ex *Gregorii Turonensis* Lib. IV. c. 41. ubi *Guntranum* filium Chlo-

Chlotarii primi quendam *Andarchicum* peritum in Codice Theodosiano ad summos honoris gradus euexisse refert.

§. XI.

Quibusnam autem iuris Iustinianei voluminibus Italicæ gentes ea ætate vsæ fuerint, in disquisitionem venit. *Hermannus Conringius a*) & qui eum sequuntur, quia nihil ex Pandectis adductum legitur, solum Codicem & Nouellas in vsu fuisse, statuunt, imo nec viuo *Iustiniano*, nec multo post, aut Romam, aut in Italiam, Digesta peruenisse, *Franciscus Broeus b*) scribit.

a) De orig. iur. Germ. cap. 20. *b*) in histor. iur. chronolog.

§. XII.

Sed quamuis negandum non sit; rariorem fuisse Pandectarum tum temporis vsum; prorsus tamen illas incognitas fuisse, cum *Iuo* Carnotensium Episcopus *a*), qui anno MCXVI. mortuus esse dicitur in Chronico *Alberici*, a *Leibnitio* inter Scriptores Brunsuicenses edito, aliique earum meminerint *b*), a vero alienum esse censeo.

a) Epist. 99. *b*) taceo exemplar Rauennatense, cuius plures meminerunt, quodque *Henricus Brenckmannus* in hist. MSCti Florent. Lib. III. cap. 2. ad somnia *Odofredi* recte retulit.

§. XIII.

Quod vero maior Codicis & Nouellarum, quam Digestorum ea ætate fuerit auctoritas, hæc videtur fuisse ratio, quod quamplurima in illis in fauorem clericorum statuta reperiantur *a*), quæ frustra in Pandectarum libris quæruntur. Ex eadem ratione Codicem Theodosianum in maximo pretio apud Clericos fuisse, cap. fin. Part. I. docuimus.

a) Vid. *Hincmarus* Opp. T. II. pag. 440. & alibi.

§. XIV.

Fuisse autem Codicem Iustinianeum maximae inter clericos auctoritatis, ex *Hincmaro* Lugdunensium Archiepiscopo & seculi IX. scriptore constat, qui in opusculo XVI. communi episcoporum nomine ad Regem dato *a*), ad Constitutionem *Iustiniani*, quae in Codice sub titulo *de raptu virginum* reperitur, prouocat. Nec minus *Ioannes* IIX. pontifex, consultus a *Sineboldo* Narbonensium antistite de priuilegiis ecclesiae violatis, in Synodo Tricassina, circa a. 870. habita, legem Codicis i. e. constitutionem *Arcadii* & *Honorii*, quae est in Lib. XIII. C. *de episc. & cleric.* allegat. *b*)

a) Tomo II. oper. edit. *Sirmondi* p. 225. c. 5. *b*) apud *Iuonem* in Decreto P. III. c. 98. §. si quis contra; plura exempla *Conringius* de O. I. G. c. 20. & Dn. *Struuius* in hist. iur. p. 369. proferunt.

§. XV.

Maiorem adhuc Nouellae Imperatoris *Iustiniani*, in primis in negotiis ecclesiasticis, nactae sunt auctoritatem; non solum enim scriptores ecclesiastici seculi IX. & X. nimirum *Hincmarus* Lugdunensis *a*) & *Iuo* Carnotensis *b*), sed & ipsi pontifices, vt *Gregorius M.* *c*), *Ioannes* IIX. *d*) nec non canonum collectores, vt *Gratianus*, *e*) frequenter ad Nouellas Imperatoris *Iustiniani* prouocant.

a) Qui opusculo LV. c. 29. ad Nouellam 123. prouocat & c. 51. nec non opusc. XLIV. c. 22. ex Nouellis *Iustiniani* testimonia adfert. *b*) qui epist. 243. & 280. Nouellas citat. *c*) v. epist. 51. Lib. XII. & epist. 54. Lib. XI. *d*) epist. 163. *e*) c. 38. c. 11. qu. 1. c. 6. c. 24. qu. 3. conf. *Conring.* de Orig. Iur. Germ. c. 20. *Petrus de Marca* de Concord. Sacerd. & Imp. Lib. III. c. 6. §. 2. Dn. *Struu.* in hist. iur. p. 369. & *Natal. Alexander* Hist. Eccles. Sec. VI. p. 476.

§. XVI.

Nec tantum Nouellae *Iustiniani*, sed earum etiam

ver-

versiones, *Iuliani* nimirum & vulgata, ea ætate maximo in vsu fuerunt, quod Part. II. cap. XI. §. 6. & 10. latius ostendimus.

CAP. II.

DE REDVCTIONE IVRIS ROMANI IN SCHOLAS ET FORA ITALIÆ.

§. I.

Constans Doctorum fuit opinio, *Lotharium* II. Imperatorem, inuento seculo XII. in vrbe Amalphi Pandectarum Codice, non solum studium iuris Iustinianei in scholas & fora Italiæ consilio *Irnerii* ICti reduxisse, sed etiam, vt, abrogatis omnibus aliis legibus, ius illud vbiuis obseruaretur, peculiari constitutione sanxisse.

§. II.

Posteaquam enim *Carolus Sigonius a*), constantem doctorum hominum monimentis esse famam, *Lotharium*, vt ex vno iure Romano posthæc iudicia fierent, lege sanxisse, scripserat, omnes fere, nimirum *Franciscus Balduinus b*,) *Guido Pancirollus c*), *Hubertus Giphanius d*), *Valentin Wilhelm Foerster e*), *Arthurus Duck f*), *Innocentius Cironius g*), *Ianus Vincentius Grauina h*), aliique pedibus in hanc iuerunt sententiam.

a) De Regno. Italiæ Lib. XI. in fin. *b*) in Prolegom. iur. ciu. *c*) Lib. II. de claris LL. interpret. c. 3. & 23. *d*) in vita Iustin. in f. *e*) Lib. III. hist. iur. Rom. c. 6. *f*) de vsu & auctor. iur. ciu. Lib. I. c. 14. *g*) Lib. V. Obs. iur. Can. c. 5. *h*) in orig iur. ciu. p. 206.

§. III.

Licet autem omnes, immortali *Lotharii II.* Imperatoris beneficio iuris Romani studium in Occidente restauratum esse, statuant, in circumstantiis tamen huius

huius reductionis mirum in modum variant. Quidam enim *Lotharium* II. *Irnerium* ICtum iussisse ius Iustinianeum publice docere, volunt, alii contra, vt *Marquardus Freherus a)* & *Valentin. Guilielm. Foersterus b)* *Irnerium* apud *Lotharium* effecisse, auctoremque ei & suasorem fuisse, vt ius Iustinianeum in vsum reuocaret, statuunt, atque ex *Lothario* alterum Iustinianum, ex *Irnerio* vero Tribonianum sibi formant.

a) In epist. dedicat. ante Ius Græco-Rom. *b)* Lib. III. histor. iur. cap. 6.

§. IV.

Alii denique, vt *Abbas Vrspergensis a)* *Irnerium* iussu *Mathildæ b)* Bonifacii Ducis Lucensis in Tuscia filiæ studium iuris Iustinianei renouasse, cumque ad preces huius *Mathildæ* a *Lothario* Imperatore illud obtinuisse contendunt.

a) Ita enim, cum de *Lothario* II verba fecisset fol. 291. ait: *Eisdem quoque temporibus Dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renouauit.* *b)* Alii *Mathildam* Italiæ reginam faciunt, sed vid. *Henricus Brenckmann* Lib. I. Hist. MSCti Florent. cap. 7. vitam *Mathildis* a *Bonizone*, nec non *Franc. Maria Florentinio* conscriptam, *Ludou. Anton. Muratorio* Tom. V. Script. Rer. Italic. Mediol. 1724. edit. exhibet.

§. V.

Sed cum *Mathilda* Tusciæ Comes iam anno MCXV, vti *Baronius a)*, *Innocentius Cironius b)*, & *Burchardus Gotthelf Struuius c)* demonstrarunt, obierit: merito *Abbas Vrspergensis* hanc ob rem a *Carolo Sigonio d)* notatus fuit.

a) In Annal. ad annum 1115. n. 9 *b)* Lib. V. Obseru. iur. Canon. c. 5. *c)* in Syntagm. histor. Germ. Diss. XVI. §. 7. *d)* de regno Italiæ Lib. XII. *Hoc autem*, ait,

ſenſiſſe quoque videtur Vrſpergenſis, cum, Irnerium regnante Lothario ad Pandectas interpretandas acceſſiſſe, ſcribit; in eo tamen aperte falſus, quod Mathildis rogatu id ſuſcepiſſe muneris ait, quæ multo ante Lotharii imperium e vita migrauit.

§. VI.

Verum enim vero, cum, quodcunque *Carolus Sigonius* aliique de reſtitutione iuris ciuilis, per *Lotharium* II. Imperatorem facta, proferunt, famæ, ipſo agnoſcente *Sigonio*, vnice innitatur, ſolidaque huius aſſerti fundamenta deficiant: recte alii communem hanc Doctorum opinionem falſitatis arguerunt, iuſſuque *Lotharii* neque ius Iuſtinianeum in ſcholas eſſe reductum, neque ceteras leges abrogatas; ſolide commonſtrarunt.

§. VII.

Primus autem, quantum ſcio, contradicere auſus fuit *Fridericus Lindenbrogius a)*, commentum vocans, quicquid de reſtauratione iuris Romani per *Lotharium* dicitur. Quod cum *Georgio* etiam *Calixto* placuiſſet *b)*, *Bartholdum Nibuſium* aduerſarium perpetuum & inimiciſſimum hanc ob rem nactus eſt hoſtem, qui in libris aduerſus *Calixtum* editis, nimirum *Corollario ad apologeticum c)*, *Facula* & *Irnerio*, adductis in medium *Sigonii, Balduini*, & *Foerſteri* teſtimoniis, vt & Louanienſium atque Bononienſium *d)*, quos conſuluerat, reſponſis & epiſtolis, *Calixti* argumenta impugnare, atque communem ſententiam operoſe defendere, contendit.

a) In præf. ad Codicem Legum antiqu. *b)* in epitome Theolog. Moral. p. 112. *c)* Colon. Agripp. 1640. 8. edit. *d)* Bononienſium epiſtolam *Hermannus Conringius* Tract. de Orig. Iur. German. p. 321. ſubiecit.

§. VIII.

Tandem *Hermannus Conringius* Georgii Calixti aſſertionem aduerſus maledicta *Bartholdi Nibuſii* maſcule

mascule defendit *a*), solidissimisque rationibus, ius Iustinianeum per *Lotharium* II. Imperatorem, neque in scholas & fora Italiæ, neque Germaniæ, abrogatis ceteris omnibus iuribus, vnquam reductum esse, ostendit, & ita æquiores rerum æstimatores, vt *Ericum Mauricium b*), *Conradum Sincerum c*), *Henricum Brenckmannum d*); *Polycarpum Leyserum e*) aliosque in suum assensum pertraxit.

a) Partim in præfat. primæ editioni de orig. iuris German. anno 1643. præmissa, partim in ipso opere cap. 21. & 22. partim etiam in responsione ad *Nibusii* obiectiones, quam tract. de orig. iur. German. pag. 259. subiecit. *b*) de libr. iur. comm. §. 21. *c*) in differt. epist. de German. Legum auctorit. l. c. *d*) in histor. MSCti Florent. Lib. I. c. 7. *e*) In obseruatis Diplomatico-Historicis: De Iure Iustinianeo a Lothario Imperatore in Germaniam minime introducto. Helmst. 1727. 4.

§. IX.

Argumenta *Conringii* hæc sunt: primo nullus scriptor coætaneus, *Dodechinus*, *Helmoldus*, *Albertus Stadensis* & *Otto Frisingensis*, qui tamen geminam *Lotharii* in Italiam expeditionem commemorant, huius rei mentionem facit, ac *Lothario* iuris Iustinianei restaurationem tribuit.

§. X.

Secundo recentiores scriptores, nimirum *Baronius*, *Nauclerus*, *Cuspinianus*, imo ipse *Carolus Sigonius* & *Ioannes Sleidanus*, ad quos dissentientes prouocant, nullum aliud momentum, licet omnes pluteos omniaque scrinia excusserint, quam traditionem, afferre possunt.

§. XI.

Tertio nusquam extat *Lotharii* hac de re constitutio, ne quidem in Archiuo ciuitatis Bononiensis, alias *Carolus Sigonius*, qui tamen multa in libris suis, de regno Italiæ & de rebus Bononiensibus, de reducto per *Lotharium* II. in scholas & fora Italiæ iure Iustinianeo fabulatur, imo ipsi Bononienses in

epiſtola ſua reſponſoria *a*), ad *Bartholdum Nibuſium* data, illam in publicam lucem protrahere non omiſiſſent.

a) Quam *Conringius* oper. de orig. iur. German. ſubiecit.

§. XII.

Quarto denique antiqui & fide digni ſcriptores vt *Abbas Vrſpergenſis a*), alia plane de reſtauratione iuris Iuſtinianei proferunt, & non *Lothario* II. ſed, aut *Mathildæ* Tuſciæ Comitiſſæ, aut *Irnerio* ICto, eam tribuunt.

a) Loco ſuperius citato.

§. XIII.

Si itaque dicendum quod res eſt, circa *Lotharii* II. Imperatoris tempora iuris ciuilis ſtudium quidem cœpit, non tamen Cæſarea auctoritate, ſed priuatis curis hoc factum eſſe, *Odofredus*, auditorum *Azonis* longe celeberrimus *a*), ipſique Bononienſes, qui omnia patriæ ſuæ monumenta hanc ob rem curioſe perluſtrarunt, adſerunt *b*).

a) Ad L. Ius Ciuile D. *de Iuſtit. & iure*. *b*) in epiſtola ad *Bartholdum Nibuſium* apud *Conringium* pag. 322.

§. XIV.

Occaſionem huius reductionis diſerte *Henricus de Secuſia* Cardinalis Oſtienſis, ob controuerſiam ſcilicet grammaticam de voce AS, ſtudium ciuile Bononiam veniſſe, idque ſe a domino ſuo, i. e. *Azone*, audiuiſſe, tradit *a*).

a) Ad c. 1. x. de teſtament. & Bononienſes in epiſt. ad *Nibuſium* apud *Conringium* p. 322.

§. XV.

Priusquam enim e Piſano Codice Ius Ciuile Bononiam deferretur, quod ſatis propinquo ab huius Codicis inuentione ſpatio factum videtur, ſolum ibi ſtudium in artibus, teſte *Odofredo a*) vigebat, i. e.

vt Bononienses *b*) & *Henricus Brenckmannus c*) interpretantur, nonnisi Philosophiam, Grammaticam aliasque artes liberales Bononiensium Doctores docebant.

a) Ad L. Ius ciuile *π. de Iustit. & Iur.* *b*) in epist. apud *Conring*. p. 322. *c*) Lib. I. Hist. MSCti Flor. c. 9.

§. XVI.

Primus autem ius Iustinianeum *Pepo*, qui antea artes liberales docuerat, Bononiæ interpretari cœpit, sed cum nullius plane fuerit nominis *a*), *Irnerius* auditorium iuris primus ibi aperuisse dicitur. *b*). Vtrum vero hic sua sponte, an vero excitatus a *Mathilda* hoc fecerit, non satis constat *c*).

a) *Odofredus* ad L. Ius Ciuile *de I. & I. Pancirollus* de claris LL. interpret. Lib. II. c. 4. *b*) *Odofredus* l. c. *Quanquam quidam*, ait, *Pepo nomine, primus priuata auctoritate leges esse professus feratur; tamen tam obscurus ille tamque nullius nominis fuit, vt merito, ante Irnerium nemo ius docuisse, dici possit.* *c*) conf. *Angeli Gaggii* Doctorum Pontificii scilicet & Cæsarei iuris orig. & dotes Bonon. 1710. 4.

§. XVII.

Quamuis autem priuato studio iuris ciuilis studium Bononiæ fuerit restauratum, eam tamen mox nactum est auctoritatem, vt incredibili concursu auditoria iuris fuerint frequentata, & studium Theologicum propterea negligentius excoli cœperit, quæ causa fuit, vt *Bernardus* Abbas Claræuallensis non solum parum benigne de iure Romano iudicauerit *a*), sed etiam de studio Monachorum in addiscenda iurisprudentia conquestus fuerit *b*).

a) Ita enim Lib II. ad *Eugenium* ait: *Quotidie perstrepunt in tuo palatio leges: sed Iustiniani, non Domini; Rectius etiam? Istud tu videris. Nam lex Domini immaculata, convertens animas: ea autem non tam leges, quam lites sunt & cauillationes.* *b*) de consider. ad Eugenium. add. Epistolæ Pontificum, quæ a. *Matthæum Paris* in Histor. Anglic. occurrunt.

C A P. III.

DE SCHOLA IRNERIANA, SEV DE DOCTORIBVS IVRIS CIVILIS AB IRNERIO AD ACCVRSIVM VSQVE, DEQVE ILLORVM SECTIS ET CONTROVERSIIS.

§. I.

PRimus itaque omnium, vti diximus, *Irnerius, Guarnerius, Warnerius, Wernher a)*, homo Germanus *b)*, qui Constantinopoli IÇtos docentes audiuerat, auditorium iuris aperuit, & Bononiam euocatus, cum antea Rauennæ liberales artes doceret, ius Romanum summa nominis celebritate, teste *Odofredo c)*, publice explicandum suscepit.

a) Vocatur etiam *Irnerius, Hirnerius, Wirnerius, Wernher*, vid. *Byncker:hoeck* de auctorit. auctoribusque Authenticarum ad lectorem. *b)* Mediolanensem *Irnerium* faciunt *Capecelatro* Lib. I. Hist. Neap. & *Panciroll.* Lib. II. de clar. LL. interpret. c. 13. sed eum Germanum fuisse, accuratiores, nimirum *Cornelius Bynckershoeckius* l. c. *Henricus Brenckmann* Lib. I. hist. MSCti Florent. c. 5. & *Pierre Bayle* dans le Diction. histor. & critique voce *Irnerius* statuunt; imo ipse *Nicolaus Alidosius* Bononiensis in præf. libri, cui titulus: *Li Dottori Bolognesi de legge Canonica è ciuile*, his verbis: *L'Imperatore Lothario II. die de ordine à Guarnerio dette Irnerio Tedesco, il quale in Bologna leggeua filosofia, che publicamente le dichiarasse, il che gli comincio à fare circa l'anno* 1128. hoc fatetur: *c)* in L. Ius Ciuile *de Iust. & iur.* ibi: *Primus illuminator scientiæ nostræ, & quia primus fuit, qui fecit glossas in libris nostris, vocamus eum lucernam iuris.*

§. II.

Is enim sparsa iuris Iustinianei volumina rursus collegit & ad illa scholia, quæ *glossas* seu interpretationes vocauit, mira quadam breuitate & ingenii acumine primus conscripsit, instrumentorumque o-

mnium

mnium formulam, *formularium* dictam a), composuit.

a) Glossa in l. 2 §. sane 2. in verb. petitione C. *de SS. Eccles. Odofredus* in Auth. *qui res.* ante num. 4. C. *de SS. Eccles.*

§. III.

Idem *Irnerius* barbaram Nouellarum versionem, quam Authenticam nominauit a), in scholam recepit, garrulasque *Iustiniani* Nouellas in compendium redegit, ac illis legibus Codicis, quæ Nouellis aut abrogantur, aut corriguntur, sub nomine Authenticarum, attexuit.

a) *Haloander* in præf. ad Nou. & *Pancirollus* de clar. LL. interpret. Lib. II. c. 13. b) *Bynckershoeck* de auctoritate auctoribusque Authent.

§. IV.

Non tamen *Irnerius* primus, vti vulgo creditur, Doctores iuris creauit, solennitates enim in conferendis gradibus academicis apud Gallos originem traxisse, *Hermannus Conringius* a) & *Itterus* b) docuerunt.

a) In antiqu. academ. diss. 4. b) de grad. acad. cap. 4. §. 25.

§. V.

Quamuis autem *Irnerius* morte circa finem seculi XII. occubuerit, multi tamen & celebres ex illius schola prodierunt discipuli, qui pari dexteritate atque nominis celebritate Bononiæ aliisque in locis iura ciuilia docuerunt, iurique Romano maximam auctoritatem conciliarunt.

§. VI.

Horum præcipui fuerunt *Martinus Gosia*, *Bulgarus*, *Iacobus* & *Vgolinus a Porta Rauennate*, de quibus, cum ad *Irnerium*, in extremis laborantem, venirent discipuli, dicentes; *Domine, quem vultis post*

 mortem

mortem vestram Doctorem nobis constituere? Sequens *Irnerius* iudicium tulit *a)*:

Bulgarus os aurêum, Martinus copia legum,
Mens legum est Vgo, Iacobus id, quod ego.

a) v. *Otto* & *Acerbus Morena* de reb. Laudens. apud *Leibnitium* T. I. Rer. Brunsuic. p. 818.

§. VII.

Eosdem quatuor celebres *Irnerii* discipulos imperator *Fridericus* I. ad Concilium, Roncaliæ anno post N. C. MCLVIII. habitum, vocauit, & de regalibus, imperio in Lombardiam aliasque Italiæ terras competentibus, illos consuluit, qui etiam Romani Imperii iura in Italiam definierunt, quæ deinceps principes Italiæ ciuitatumque legati se obseruaturos promiserunt *a*).

a) *Radeuicus* Lib. II. vit. Frid. c. 5. & plenius *Otto* & *Acerbus Morena* de reb. Laud. apud *Leibnitium* T. I. Rer. Brunsu. p. 818.

§. VIII.

Sicuti autem *Irnerii* discipuli, partim in defendendis suis opinionibus nimis pertinaces & ad rixas sæpius proni, partim ingenio doctrinaque valde dissimiles erant, ita grauissimæ, Sabinianorum & Proculeianorum instar, emerserunt dissensiones & controuersiæ, quæ diuersis mox sectis & factionibus causam præbuerunt.

§. IX.

A duobus autem, & quidem celebrioribus *Irnerii* discipulis, *Martino* nimirum *Gosiano* & *Bulgaro*, cum vterque ad docendum se dedisset, &, partim ex æmulatione, partim dissentiendi studio, contrarias sententias fouisset, duæ diuersæ iuris interpretum familiæ, quæ vsque ad *Franciscum Accursium* durarunt, sunt ortæ, quarum series & successio ex sequenti Tabella *a)* cognosci poterit.

Irnerius

Irnerius

Martinus Gosianus	*Bulgarus*
	ab hoc Bulgariani
ab hoc Gosiani	*Ioannes Bossianus.*
	huius discipuli
Placentius	*Nicolaus Furiosus Bagarottus*
Albericus a *Porta Rauennate*	*Lotharius Cremonensis*
	Azo.
	huius discipuli
	Homobonus Hostiensis
Pylæus	*Roffredus Beneuentanus,*
	Iacobus Balduinus,
	Odofredus
	&

Accursius

qui scientiæ suæ fama diuersas hasce ICtorum factiones ad suas scholas conuertit.

a) Vid. nostra Prolusio Academica: *De Sectis & controuersiis iuris Iustinianei interpretum, quos Glossatores appellamus* Ienæ 1725. 4. edit.

§. X.

Primi harum factionum & sectarum principes *Martinus Cremonensis* & *Bulgarus*, quem *Bartolus a)*, *Marcus Mantua*, & *Cattelianus Cotta* Pisanum, *Guido* autem *Pancirollus b)* Bononiensem fuisse existimant, dissimillimi, exemplo *Antistii Labeonis* & *Atteii Capitonis*, ingenii fuerunt.

a) In L. 8. C. *qui testam. fac. possunt.* vbi tamen pro *Bandino Pisano* Bulgarum, monente *Guid. Pancirollo* de clar. LL. interpret. Lib. II. c. 15. citat. *b)* l. c.

§. XI.

Sicuti enim *Atteius Capito*, teste *Pomponio a)*, in his, quæ ei tradita erant, perseuerabat, *Labeo* autem ingenii qualitate & doctrinæ fiducia plurima innouare instituebat: ita *Bulgarus* præceptoris sui *Irnerii* ve-

ſtigiis inſiſtebat, *Martinus* contra ſolus ſæpius in opinionibus erat, & ex ſuo capite aduerſus iura quandam æquitatem ſibi fingere conabatur, vnde etiam accidit, vt non tantum pleræque eius in iure deciſiones a poſteris in controuerſiam vocatæ, ſed etiam eius ſectatores per contemtum Goſiani ab *Accurſio b*) dicti fuerint.

a) In §. 47. L. 2. *de orig. iur.* *b*) ad L. 3. D. *vti poſſid.* imo Iaſon. in §. 34. I. *de action.* Martinum nihil vnquam ſani verique dixiſſe, dicere non erubuit.

§. XII.

E contrario, ſicuti *Antiſtius Labeo* ἀπολιτικὸς plane erat, & immodica quadam libertate in principes vtebatur, *Atteius Capito* autem aulæ deditus; ita etiam *Bulgarus* Imperatori *Friderico* non applaudebat, ſed interrogatus ab eo, num rerum omnium dominium Cæſar haberet? hoc negabat *a*); *Martinus* vero, Imperatori ſententia ſua rerum omnium dominium & proprietatem adiudicare, non verebatur *b*).

a) Gloſſa & *Odofredus* in L. 3. C. *de quadr. præſcript.* *b*) hinc, cum imperator, dimiſſo *Bulgaro*, *Martino* æquius ſentienti equum, ſuper quo ſederat, dono dediſſet, Bulgarus, *amiſi equum, qui dixi æquum, quod non fuit æquum*, dixiſſe fertur, vti hoc narrant *Otto* & *Acerbus Morena* de reb. Laud. l. c. licet eandem hiſtoriam *de Henrico* Imperatore & *Azone* ac *Lothario* ICtis *Guido Pancirollus* de cl. LL. interpret. Lib. II. c. 25. & *Grauina* p. 106. referant.

§. XIII.

Sicuti denique *Capito* honorum appetentiſſimus erat, *Labeo* autem delatos ſibi quoque repudiabat: ita *Martinus* magno in honore apud Cæſarem ſemper extitit, & pudenda ſua adulatione, vt agnati a Cæſare inter principes referrentur, impetrauit *a*), *Bulgarus* contra nullos honores appetiit.

a) *Cynus* ad L. 1. C. §. taceat, *de rei vx. action.* Nec minus

minus ſuaſor fuit *Friderico Barbaroſſæ*, vt famoſam illam Authenticam *Sacramenta puberum*. C. *ſi aduerſ. vendit.* contra iuris Romani principia conderet.

§. XIV.

Eruditas autem *Bulgarus*, qui ingenii felicitate ſupra omnes ſui temporis ICtos excelluit, & propter ſummum docendi donum os aureum appellatus fuit, in ius ciuile gloſſas, nec non luculentum in regulas iuris commentarium, cui notas poſtea *Placentinus* addidit, conſcripſit *a*).

a) Vid. *Pancirollus* Lib. II. de cl. LL. interpret. c. 15.

§. XV.

Ex Goſianis primus & præcipuus fuit *Placentinus*, Martini diſcipulus, qui ſummas ad æmulationem *Rogerii*, celebris *Martini* ac *Bulgari* ætate ICti *a*), conſcripſit; eodem tempore *Albericus a Porta Rauennate*, Bulgari quidem diſcipulus, aſt neque doctrina neque moribus magiſtro ſimilis, vixit, vnde etiam vt plurimum, neglectis præceptoris doctrinis, *Martinum* ſectatus fuit *b*).

a) *Panciroll.* Lib. II. cap. 20. *b*) *Idem* Lib. II. cap. 22.

§. XVI.

Præclarus præterea Martini & Placentini ſectator *Pylæus* fuit, quippe qui non ſolum cœptam a Placentino poſtremorum Codicis librorum epitomen abſoluit, ſed etiam Brocarda, ſeu regulas iuris generales, primus inuenit, ac Sabbathinarum quæſtionum, quas ſingulis Sabbathi diebus proponere, & argumentis hinc inde adductis confirmare conſueuerat, volumen edidit *a*), quæ Sabbathinæ quæſtiones ſæpius pro illis, quæ a *Pylæo* diſputata ſunt, ab *Accurſio* citantur.

a) *Odofredus* ad L. 38. D. *de negot. geſt.* *b*) *Panciroll.* Lib. II. c. 21.

§. XVII.

§. XVII.

Enumerauimus Gosianos seu *Martini* discipulos ac sectatores, nunc etiam ad contrariam scholam, Bulgarianorum scilicet, nos conferamus, cuius seriem & successionem *Carolus Sigonius* accurate exhibuit a); *Ceterum*, ait, *hic Odofredus*, *qui hæc anno MCCLXII. scripsit*, *Ioannem Balduinum audiuit*, *Balduinus Azonem*, *quem etiam est insectatus*, *Azo Ioannem Bosianum*, *Bosianus Alberici de Porta Rauegnate fuit æqualis*, *ac sine dubio aut Bulgari*, *aut Martini*, *aut primorum ICtorum auditor.*

a) In Histor. Bonon. lib. 4.

§. XVIII.

Offert se itaque primus ex Bulgarianis *Ioannes Bossianus* Cremonensis, qui longe ceteris *Bulgari* auditoribus celebritate nominis præstitit, vsque adeo, vt etiam speculum mundi appellatus fuerit a); ex huius auditorio multi illustres viri prodierunt, vt *Nicolaus Furiosus*, qui præter annotationes, etiam in feuda glossas edidit, *Bagarottus*, natione Gallus, & *Lotharius* Cremonensis, *Azonis* æmulus b).

a) *Angelus de Perusio* in repetit. L. falsis C. *de furt. Pancir.* Lib. II. c. 23. & *Gazalupis* apud Hoffmannum p. 502. b) *Pancir.* Lib. II. cap. 23. & 24.

§. XIX.

Inter omnes tamen Ioannis Bossiani discipulos *Azo* Bononiensis, a *Baldo* fons legum & vas lectionis dictus a), emicuit, quo post ius ciuile renouatum nemo maiore cum laude atque hominum admiratione in iuris disciplina versatus fuit, adeo quidem, vt decem millia auditorum Bononiam attraxisse dicatur b).

a) In L. Contractus C. *de fid. instrum.* & L. cum aliter C. *de fideiuss.* b) *Carolus Sigonius* de reb. Bonon. Lib. IV.

§. XX.

Methodica autem arte *Azo* ius ciuile in compendium, quod summam veteres dixerunt, redegit, quæ adeo grata iuris cultoribus fuit, vt, sine illa negotia forensia tractari non posse, in prouerbium abierit *a*).

a) Narrante id *Guid. Pancir.* Lib. II. c. 25. v. *Grauina* p. 109.

§. XXI.

Ad mores & vitæ rationem *Azonis* quod attinet, vir miræ probitatis fuit, & sæpius de iure ab *Henrico* Cæsare interrogatus, omni adulatione posthabita, libere, vt sentiebat, respondit. Hinc minime *Andreæ Alciato b*), ipsum anno MCC. morte mulctatum esse, quod *Martinum* ICtum, in dissertatione interfecisset, narranti, assentiendum esse, variis ex rationibus *b*) censemus.

a) Lib. IX. parerg. c. vlt. *b*) quas in prolusione nostra *De Sectis & controuersiis iuris Iustin. interpretum, quos glossatores appellamus*, allegauimus.

§. XXII.

Ex *Azonis* auditorio clarissimi iuris prodiere interpretes, nimirum *Homobonus Hostiensis*, qui præceptori in iurium interpretatione successit, glossisque eius quædam addidit *a*); *Rofredus Butiensis*, primarius *Friderici II.* Imperatoris in aula iudex *b*), qui Bononiæ iura explicauit, plura scripta, nimirum arborem actionum, a *Ioanne* excogitatam, nec non actionum formulas composuit *c*); *Iacobus Balduinus* ingratus Azonis discipulus nec minus pessimus ciuis *d*).

a) *Hostiensis* in tit. *de nou. op. nunc. versic. qualiter tollat. sub num. ad f.* & *Pancir.* Lib. II. c. 25. *b*) *Pandulphus Collenutius* Lib. IV. Histor. Neapol. *c*) *Joan. Fichard* in vit. ICtorum apud Hoffmann. pag. 402. & *Gazalupis* apud eund. p. 502. *d*) v. *Odofredus* in L. 27. C. *fam. ercisc.* & *Pancir.* Lib. II. c. 27.

§. XXIII.

§. XXIII.

Nec minus Azonis ſchola *Odofredum* celeberrimum iuris doctorem & interpretem emiſit, qui non ſolum magna perſpicuitate & nominis celebritate in ſchola Bononienſi iura ciuilia profeſſus eſt, ſed etiam vberrimos in Pandectas & Codicem commentarios, ac alios tractatus perutiles conſcripſit *a*), hinc *Matthæus Gribaldus Mopha b*) canit:

Conſilio Oldradus pollet: clariſſima legum
Commentis præſtas ſenſa Odofrede tuis.

a) *Panciroll.* Lib. II. c. 35. *b*) in catalog. aliquot interpret. iur. ciu.

§. XXIV.

Hi ICti, memores prohibitionis Imperatoris *Iuſtiniani a*), non prolixos commentarios, ſed ſcholia tantum ad ius ciuile conſcripſerunt, quæ deinde *Accurſius* collegit, ſuis adauxit, illisque totum ius Iuſtinianeum mira quadam breuitate & perſpicuitate illuſtrauit, de quibus capite quinto pluribus agemus.

a) In §. 2. Conſt. *de concept. Digeſtor.*

§. XXV.

Sicuti autem in duas diuerſasque hi ICti abierunt ſectas: ita grauiſſimæ etiam contentiones & controuerſiæ, Sabinianorum & Proculianorum inſtar, inter illos vehementer ſunt agitatæ, quæ accuratiorem disquiſitionem ex eo merentur, quod quamplurimis iuris Canonici & ciuilis differentiis natales ſuos dederint.

§. XXVI.

Cum enim pontifices, & inter hos *Innocentius III*, qui fuit iuris peritiſſimus, & cuius gloſſas paſſim laudat *Accurſius* ſub nomine *Lotharii*, in decidendis controuerſiis & condendis ſuis epiſtolis decretalibus plerumque, in primis in cauſis ciuilibus, ad iuris

Iuſti-

Iuſtinianei interpretum expoſitiones & coniecturas recurrerent, factum eſt, vt in tantis horum interpretum contentionibus ſententiam ſæpius, iuri Romano aperte contrariam, in ius Canonicum inuexerint, quod grauiſſimi iuris Canonici interpretes *Ianus a Coſta a)* & *Iuſtus Henning Boëhmer b)* probe annotarunt.

a) In ſummar. & comment. ad Decret. & in not. ad Inſtit. p. m. 204. b) in vſu modern. iur. Canon. p. 1. p. 156.

§. XXVII.

Poſſemus plurimas eiusmodi controuerſias, partim inter *Martinum* & *Bulgarum*, partim inter horum diſcipulos vehementi ſpiritu agitatas, in medium afferre, niſi in *proluſione a) : de ſectis & controuerſiis veterum iuris Iuſtinianei interpretum, quos gloſſatores nominamus*, ex profeſſo illas recenſuiſſemus, ad quam B. L. remittimus.

a) Ienæ 1725. 4. edit.

CAP. IV.

DE LEGISTIS ET DECRETISTIS.

§. I.

QVod autem Ius Romanum, priuato *Irnerii* ſtudio reſtauratum, tantos mox in ſcholis foriſque Italiæ fecerit progreſſus, indulgentia potiſſimum atque auctoritate Imperatorum Germanicorum factum eſſe cenſeo. Cum enim, per ſtudium iuris ciuilis eiusque Doctorum auctoritatem collapſam in Italia Cæſarum poteſtatem reſtaurari, ac in integrum reſtitui poſſe, animaduerterent: illud non ſolum adprobarunt, ſed etiam promouerunt *a)*, gratiaque atque beneficiis Iuris Ciuilis & Doctores & Studioſos *b)* ornarunt.

a) Ipſe

a) Ipse *Fridericus* I. apud *Radeuicum* Lib. II. cap. 3. ita loquitur: *Nostis, quod iura ciuilia, nostris beneficiis in summum prouecta, firmata, ac moribus vtentium approbata, satis habent roboris.* b) Inde etiam originem accepit sanctio *Friderici* I. Imperatoris, in gratiam cumprimis iuris studiosorum in Campis Roncaliis a. 1158. promulgata, quae *Authentica Habita* vulgo dicitur, & titulo Codicis: *Ne filius pro patre*, iussu Imperatoris est inserta. v. *Heigius* P. 2. Quaest. Sax. 11. n. 2. *Matth. Stephani* de Iurisd. Lib. III. p. 2. c. 7. v. *Schwartzii* programma *De Curiis Regiis Comitiisque ante Sanctionis Carolinae tempora Norinbergae celebratis.*

§. II.

Erat autem ea aetate, cum *Irnerii* discipuli ius Romanum publice in scholis Italiae docerent, ad imperii fastigium *Fridericus I.* Barbarossa dictus, euectus, qui omnem curam atque cogitationem in hoc collocabat, vt collapsam in Italia pristinam Imperatoris auctoritatem instauraret, iuraque regni, bellorum turbis imminuta, vindicaret *a)*.

a) *Radeuicus* Lib. XI. vit. Frider. c. 5. *Guntherus Ligurinus* c. 8. *Otto San-Blasianus* in append. Chron. Ottonis Frising. c. 14.

§. III.

Hoc suum propositum cum nouis Iuris Romani interpretibus, qui singularem tum eruditionis, tum prudentiae opinionem sibi iam conciliassent, *Fridericus I.* communicabat, &, quid de iuribus Imperatoris in Lombardiam aliasque Italiae prouincias statuerent, ab iisdem quaerebat.

§. IV.

Nec etiam infeliciter Imperatori successit hoc consilium, nam cum noui hi Iuris Iustinianei Doctores multa de augusta *Iustiniani* aliorumque Caesarum maiestate in corpore iuris legissent, non dubitabant, quaecunque inuenirent, *Friderico* Imperatori tribuere, Orbis dominum eum appellare *a)*, omnesque ceteros

ceteros duces atque principes terras ſuas precario quodam iure ab Imperatore poſſidere, eiusque poteſtati ſubiectos eſſe, confidenter aſſerere.

a) Affirmauit hoc *Martinus* teſt. gloſſ. & *Odofredo* in L. C. *de quadr. præſcript.* v. *Pancirollus* Lib. II. c. 14.

§. V.

Inde etiam factum eſſe cenſeo, vt ius Iuſtinianeum ad definiendas imperii Romani controuerſias fuerit adhibitum, qui peruerſus decidendi iuris publici controuerſias mos ad medium vſque XVII. Seculi perdurauit *a*), quo *Hermannus Conringius* ICtos erroris huius grauiter admonuit, atque ex legibus fundamentalibus ac imperii hiſto ria *b*), non autem ex iure Iuſtinianeo iuris publici controuerſias dirimendas eſſe, docuit.

a) Vid. *Frid. Georg. Lautenſacki* diſſ. De inepta ratione decidendi controuerſias iuris publici, ex Legibus Romanis & Iure Canonico Erfurt. 1710. habita. *b*) vid. præfat. eius ad *Taciti* Germaniam edit. a. 1635.

§. VI.

Erat adhuc alia cauſſa, quæ Imperatores, vt iuris ciuilis ſtudium promouerent, Doctoresque eius maximo in pretio haberent, commouebat. Ortæ enim fuerant ſeculo XII. ſub *Conrado* III. duæ factiones, Gibellinorum nempe & Guelphorum *a*), quorum illi partes Cæſarum propugnabant, hi vero Pontificibus adhærebant. Sicuti itaque noui iuris Romani Doctores omnem poteſtatem Imperatoribus tribuebant, ita hi non poterant, quin etiam hoc intuitu maximo ICtos proſequerentur.

a) De quibus ſpecialem tractatum *Bartolus* ICtus ſcripſit, ex quo quædam *Ioannes Neuizanus* in Syluam Nupt. Lib. IV. n. 140. retulit, conf. *Otto Friſingenſis* in vit. Friderici.

§. VII.

Sed vti hiſce Imperatorum conatibus maſcule ſeſe

opponebant Pontifices: ita hanc iuris Romani, nouiter inſtaurati, auctoritatem ægre illi ferebant *a*), ſtudio Iuris ciuilis *b*) non ſolum clericos, ſed etiam, ne Pariſiis aliisque Galliæ locis illud doceretur *c*), interdicebant, atque, vt tempeſtiue pernicioſis hiſce, vt credebant, auſibus remedium obiicerent, Decretum, circa medium Seculi XII. a *Gratiano* collectum, magno plauſu excipiebant, atque in ſcholas introducebant.

a) Hanc etiam cauſam fuiſſe, quod *Bernardus* Abbas Claræuallenſis Lib. II. ad *Eugenium* tam ſiniſtre de iure Romano iudicauerit, cenſeo, vid. cap. 2. §. 3. Part. huius. *b*) cap. 3. & fin. X. *Ne Clerici vel Monachi*, &c. cap. 1. & 2. eod. & cap. 18 *de priuileg* in 6to. *c*) vti *Honorius* III. in capit. ſuper ſpecula X. *de priuileg*. cap. 28. fecit. vid. *Innocent. Cironius* ad h. capit.

§. VIII.

Quod opus breui temporis ſpatio tantam conſecutum eſt auctoritatem, vt iam *Friderici* ætate eius Magiſtri *a*), *Decretiſtæ* appellati, maximum in decidendis cauſis pondus habuerint, atque conatibus imperatorum, quacunque potuerunt ratione, ſeſe oppoſuerint.

a) Vocabantur etiam *Bacillarii* vel *Bacalaurei* a Bacillo, quia is, qui opus hoc ita edidiciſſet, ut aliis prælegere poſſet, baculo, velut pro arrha doctrinæ, more Longobardorum accepto, Doctoris titulo honeſtabatur. vid. *Panciroll.* Lib. II. & *Maſtricht.* in hiſtor. iur. pontif. & eccleſ. n. 302.

§. IX.

Et ab hoc tempore duæ ICtorum factiones, *Legiſtarum* ſcilicet, vt appellabantur, & *Decretiſtarum* ſunt ortæ, *illi*, adductis ex iure Romano Legum cohortibus *a*), pro illimitata Cæſaris poteſtate acerrime pugnabant, & a partibus Gibellinorum ſtabant, *Decretiſtæ* contra Guelphorum tuebantur partes, Pontificemque ſuum in cœlum extollebant.

a) In primis autem ad Constit. *Antonini* in L. 9. π. *ad Leg. Rhod. de iactu*, vbi se mundi dominum appellat, prouocare solebat.

§. X.

Et horum *Legistarum Decretistarum*que tanta a Seculo XII. fuit auctoritas, vt in difficillimis arduisque negotiis ad eos refugium quasi publicum esset; exemplum insigne *Arnoldus Lubecensis a*) affert, ex quo, iam Seculo XII. in Aula Cæsarum *Legistas* & *Decretistas* fuisse, horumque consilio illos vsos esse, luculentissime apparet *b*).

a) Lib. III. Chron. Slau. c. 10. ibi: *Procedente tempore, cum Volmarus sequeretur Curiam Romanam, & pro suo negotio molestus esset apostolico, apostolicus, missa epistola, peremtorie citauit Rudolphum, qui tunc cum Imperatore erat, quod Imperator audiens, non parum ægre ferebat; ipsum tamen, ne contumax videretur, ad audientiam venire hortatus est, mittens secum duos Decretistas quidem, vt pro Rudolpho esset iustitia Canonum, Legistas vero, vt pro parte sua starent iura legum.* Simili modo de *Balduino* Archiepiscopo Treuirensi, *Henrici* VII. Imperatoris fratre, auctor gestorum eius Lib. 1. cap. 12. hæc refert: *Legistas etiam Canonistas, Physicos, Artistas, Philosophos, Capellanos, Clericos, Laicos, etiam multos milites, nobiles, domicellos aliosque ministeriales numero valde multiplicatos in suo ministerio deprecatos decenter sustentauit. b*) conf. illustr. *Boehmer* in U. M. Decretalium sub Tit. de Constitut. §. 29.

§. XI.

Tam vehementi autem spiritu *Legistæ* & *Decretistæ* inter se concertarunt, vt, si alia vincendi ratio illis non superesset, aduersarios suos vel hereticos declararent, vel in inferno infinitis cruciatibus misere illos torqueri, visosque sibi per somnum esse, confingerent; atque hoc modo vtramque factionem & Gibellinorum & Guelphorum inflammarent *a*).

a) Scripta *Legistarum* & *Decretistarum* Tribus de Monarchia Imperii Tomis *Melchior Goldastus* collegit. v. *Thomasii* Histor. Contentionis sacerdot. & imper.

§. XII.

Quæ cauſſa fuit, vt non minima mala, ex peruerſis horum *Legiſtarum* & *Decretiſtarum* tum moribus tum doctrinis, in rempublicam noſtram ad magnum interregnum vſque redundarint, de quibus ſcriptores eius ætatis ſatis teſtantur *a*).

a) vid. *Thomaſii* Programma, a. 1710. quod inter Thomaſiana p. 655. reperitur.

CAP. V.

DE FRANCISCO ACCVRSIO GLOSSÆ COLLECTORE ET ORDINATORE, DEQVE GLOSSÆ AVCTORITATE AC GLOSSATIS IVRIS CORPORIBVS.

§. I.

EX *Azonis* ſchola *Franciſcus Accurſius* Florentinus, ſub Imperatore *Friderico II.* clarus, prodiit, *a*) qui, licet quadragenarius fere *b*) ad iurisprudentiam ſeſe contulerit, attamen ea animi alacritate ad iuris ſtudium acceſſit, vt nemo ante eum fuerit, qui iuris ſcientiam breuius uberiusque ſuppeditauerit.

a) *Franciſcus Hottomannus* in comment. de verb. iur. *Accurſii* & *Azonis* præceptorem facit *Odofredum*, recte exinde ab *Alberico Gentili* Dial. V. de iur. interpret. reprehenſus, cum *Accurſius* & *Odofredus* ex *Azonis* ſchola prodierint. *b*) *Fulgoſus* in Lib. III *π. de reb. cred.* gloſſa in L. f. *π. de cond. cauſ. dat.* & *Guido Pancir.* Lib. II. cap. 29. quamuis alii, vt *Pope Blount* in Cenſur. celeb. auct. p. 268. XXIIX. alii, vt *Forſterus* hiſt. iur. Lib. III. cap. 12. XXXVII. annos natum *Accurſium* ad iurisprudentiam acceſſiſſe, exiſtiment. vid. *Bayle* Diction. Hiſtor. Crit. voce *Accurſe.*

§. II.

Poſteaquam enim per aliquot tempus Romanas leges Bononiæ interpretatus eſſet, conductis anteceſ-

ſorum ſuorum, *Irnerii* nimirum, *Bulgari*, *Martini*, *Placentini*, *Ioannis Pylei*, *Azonis* aliorumque expoſitionibus, in ſolitudinem ſeſe abdidit, illas, antea confuſas, collegit, ſuis adauxit, & ſic omnes iuris Iuſtinianei partes ea quidem breuitate ac perſpicuitate illuſtrauit, vt nemo poſt eum iuri gloſſas adiicere tentauerit *a*).

a) Vid. *Pancir.* Lib. II. c. 30. *Ciſnerus* in epiſt. *De ICtis præſtantibus tum antiquis Romanis tum poſterioribus & neotericis interpretibus iuris*, quæ *Duareni* Opp. T. II. Lugduni edit. eſt præfixa, & *Grauina* in orig. iur. ciu. p. 108. Vnde vero Gloſſa nomen ſuum habeat *Ioſephus Nerius* II. Analect. 29. expoſuit.

§. III.

Et quamuis *Andreas Alciatus*, *Franciſcus Hottomannus*, *Franciſcus Duarenus*, *Antonius Goueanus*, *Antonius* Nebriſſenſis *a*), aliique elegantioris iurisprudentiæ ſectatores peſſime de noſtro *Accurſio* ſentiant, ac in eo mox linguarum *b*), mox hiſtoriæ & antiquitatum *c*), mox dialectices ſtudium, mox aliud quid deſiderent: attamen æquiores rerum æſtimatores merito *Accurſii* in interpretando iure Iuſtinianeo ſtudium ac diligentiam efferunt, ac, ſi quæ in eius Gloſſis reperiantur, quæ barbariem redolent, non hominis ea, ſed ſeculi, in quo vixit, vitia fuiſſe, judicant.

a) Qui Lexicon iuris ciuilis aduerſus quosdam inſignes *Accurſii* errores Lugduni a. 1537. 8. edidit, in quo perpetuo vapulat *Accurſius*, & in fine extat ſomnium *Accurſii* de *Glauco* & *Diomede*, multa ridicula Accurſiana memorans. *b*) Vnde ille, quum in Græca incidit, *hæ ſunt litteræ, quæ legi non poſſunt*, dixiſſe fertur. Sed cum ipſe *Accurſius* ad L. 6. D. *de Bonor. poſſ.* diſertis verbis ſcripſerit: *Græcæ litteræ poſſunt intelligi & legi*, merito *Guilielm. Burton* in Hiſtoria Linguæ Græcæ, quæ Londini 1657. prodiit, contrarium defendit. add. Illuſtris *Boëhmeri* diſſ. De ſcriptura non legibili c. I. §. I. *c*) vid. diſſert. præliminaris. §. 39. & 40.

§. IV.

Quare recte *Accursii* aliorumque Glossatorum labores efferunt ac prædicant, illosque iuris studiosis de meliori commendant *Viglius Zuichemus a*), *Christophorus Colerus b*). *Ianus Vincentius Grauina c*), cum quibus *Claudius Cantiuncula d*), *Caspar Barthius e*), *Josephus Nerius f*), *Pierre Bayle g*), *Cornelius Bynckerboeckius h*), *Ioann. Saxonius Hattestedius i*), &, quod mirandum, ipse *Iacobus Cuiacius*, elegantioris iurisprudentiæ alias princeps, qui, *Accursium* Latinis & Græcis omnibus se anteponere, dicere non erubuit, consentiunt.

a) In epist. ad *Gerhard. Mulertium*. b) παρέργων cap. 18. c) de ortu & progr. iur. ciu. p. 108. d) in legali parænesi de ratione studii. e) ad Claudian. in Rufin. Lib. II. v. 85. f) Lib. II. Analect. c. 29. g) in Diction. Hist. & Critique voce *Accurse*. h) in præf. Obs. iuris Ciuil. præmissa. Cuius librum: *De glossis Accursianis* absque eis ius ciuile, quale hodie est in vsu, intelligi recte exercerique non posse, Basileæ 1548. 8. editum, Clariss. *Wieling* in prætermissis ad Labittum p. 60. citat. i) Lib. III. Obs. cap. 2.

§. V.

Præ ceteris autem *Accursii* aliorumque Glossatorum defensoribus *Albericus Gentilis* eminet, hic enim, quamuis in suis operibus passim historicam & criticam notitiam non leuem prodat, strenuum tamen *Accursii* & reliquorum Glossatorum defensorem in Dialogis: *De iuris interpretibus a*) potius se sistere, quam caussam agere bonarum litterarum maluit: quid autem ipsum ad subeundum illud officium mouerit, venerandus socer noster *Guilielmus Hieronymus Brucknerus b*) exposuit.

a) Londini anno 1582. typis descriptis & cura doctissimi *Hoffmanni* Lips. vna cum aliis scriptis 1721. 4. recusis. b) in programm. inaugur. De Accursianis & Alciateis anno 1695. edito: *Scilicet, ait, soli ferme Itali celebres fuerant, tanquam perfecti & consummati ICti, hanc*

popu-

popularium ſuorum gloriam, elegantiori litteratura inualeſcente, per extraneos præſertim Gallos inanem, vel minimum dubiam reddi, non ſine ſtomacho ferebat Gentilis. Vt igitur partam Italis conſeruaret dignitatem, pro barbarie, in qua per aliquot ſecula vixerant, contra amœniora ſtudia operoſe diſſeruit, & propterea vtrique parti Italos dedit Choragos Accurſium & Alciatum, dum pro mucore & ſtribligine pugnantes Accurſianos, pro politioribus litteris certantes, Alciateos vocauit, vt vel hoc pacto, ſiue vincerent barbari, ſiue vincerentur, per duces, quorum auſpiciis dimicaretur, Italis ſuis conſtaret honos.

§. VI.

Tanta autem omni ætate inter ICtos pragmaticos Gloſſæ Accurſianæ fuit auctoritas, vt illam potius quam textum pro ſe habere maluerint; hinc *Iaſon a)*: *Gloſſæ auctoritatem omnes excellere, & illi tanquam Carotio veritatis perpetuo adhærendum eſſe*, cenſet: & *Raphaël Fulgoſius b)* auditores ſuos ita alloquitur: *Nam heri dixit Cynus, Gloſſam timendam propter præſcriptam idololatriam per aduocatos, ſignificans, quod ſicut antiqui adorabant idola pro diis, ita aduocati adorent gloſſatores pro euangeliſtis, volo enim potius pro me gloſſatorem quam textum. Nam ſi allego textum, dicunt aduocati diuerſæ partis & etiam iudices: Credis tu, quod gloſſa non ita viderit illum textum ſicut tu &c.*

a) In L. 3. ff. *de Iuſt. & Iur.* & *Ludouicus Romanus* L. 1. C. *de Profeſſ. & Med.* b) in L. *ſi ſolutum C. de oblig. & action.* in L. *ad officium C. comm. diu.* conf. *Franciſcus Hottomannus* in præf. Conſiliorum, *Pierre Bayle* dans le Dictionair. Hiſtor. & Critique voce *Accurſe* & Dn. *Boehmer* in Vſu Mod. Decretal. ſub Tit. de Conſtit. princip. §. 42.

§. VII.

Inde etiam euenit, vt illi tantum textus iuris Iuſtinianei, quos Gloſſa illuſtrauit, in praxi recepti fue-

fuerint, regulaque inter pragmaticos inualuerit: *Quem textum glossa non agnoscit, illum nec nos agnoscimus*, cui, in primis quoad Nouellas, stricte adhuc hodie inhærent *a*).

a) Vid. *Alber. Gentil.* de Lib. iur. ciu. cap. 7. & *Gottfr. Ludov. Menckenii* differt. *De Nouellarum glossatarum & non glossatarum auctoritate.*

§. VIII.

Dissentit equidem, quoad Nouellas, *Ericus Mauricius*, &, non glossatas etiam iuris partem constituere, asserit *a*) sed cum a receptione ius Iustinianeum suam in foris nostris habeat auctoritatem, Corpus iuris glossatum pro norma hic tenendum esse, vniceque illud docere, quasnam leges ex Nouellarum corpore sua auctoritate in fora introduxerit, Dn. *Hoffmannus* recte monuit *b*).

a) De libr. iur. comm. th. 17. *b*) in Histor. Iur. Iustin. pag. 328.

§. IX.

Quod autem adhuc hodie non exigua harum glossarum sit auctoritas, ex eo animaduertere licet, quod, post tot editos a politioribus iurisprudentiæ sectatoribus obseruationum & emendationum libros, *Dionysius Gothofredus* in notis, quas in ius ciuile maxima cum laude scripsit, plerumque vel epitomen glossæ exhibuerit, vel spicilegium tantum fecerit, quodque sæpius etiam consummatissimi ICti, vbi aqua ipsis hæret, & omnes commentatores recentiores ignorantiam suam fatentur, ad glossam, velut sacram quandam anchoram confugiant, & è diuinationibus ac coniecturis *Accursii* occasionem genuini indagendi sensus quærunt.

§. X.

Hinc minime *Georgii Beyeri* Glossam, si non expressum, tacitum tamen abeundi dudum accepisse consilium, hodieque pro ciuiliter mortua haberi, sta-

ſtatuentis, *a*) ſententiam noſtram facimus, ſed potius, cum neque de expreſſo, neque de tacito principum Germaniæ conſenſu conſtet, merito illam reiicimus, gloſſæque maximam adhuc hodie in foris noſtris eſſe auctoritatem, affirmamus *b*).

a) In Notit. Auct. Iurid. Cent. II. Num. V. *b*) Vtrum vero non ſit felicior Iurisprudentiæ noſtræ ſtatus, ſi non ſecundum Gloſſam ſed Leges viueremus & iudicaremus, aliis diiudicandum relinquimus. conf. Doctiſſ. *Weſtphal.* De orig. & medela corruptæ Iurisprud. p. 38.

§. XI.

Quamplurimæ dantur Corporis Iuris Gloſſati editiones, ex antiquioribus frequentius Lugdunenſes de a. 1530. 1548. 1550. f. & Pariſienſis de a. 1534. 4. aſpiciuntur, ſed vti hæ litteris monachalibus (Münchs-ſchrifft) ſunt expreſſæ, ita ad vſum quotidianum non ſatis commodæ atque aptæ nobis videntur.

§. XII.

Nouiores ac præſtantiores Corporis iuris Gloſſati editiones ſunt, quæ poſt annum 1550. prodierunt, vt Lugdunenſis de a. 1550. f. Pariſienſes de a. 1559. 1569. 1567. f. Antuerpienſes de a. 1576. f. Veneta de a. 1591. & 1593. 4. quippe quæ noua ſcholia marginalia ex doctoribus elegantioribus, *Alciato*, *Budæo*, *Contio* excerpta, & in libris Nouellarum additiones *Ioannis Fabri* gloſſasque interiectas, exhibent.

§. XIII.

Præſtant vero reliquis omnibus eæ, quæ ſub ſigno Salamandræ Lugduni 1554. f. V. Tom. & quæ ſub ſigno Leonis ibidem 1580. prodierunt: Item quæ cum gloſſis & ſcholiis *Contii*, paratitlis *Cuiacii*, additis notis *Dionyſii Gothofredi* ibidem a. 1589. f. VI. Tom. lucem adſpexit publicam; optima denique eſt editio Veneta de a. 1574. 4. V. Tom. nec non editio *Petri Baudoziani*, quæ charactere minori exſcripta, atque Lugdu-

ni 1593. 4. & Geneu. 1614. 4. fuit edita, hæc enim non ſolum rara eſt, ſed etiam ad vſum quotidianum maxime commoda *a*).

a) Vid. *Georg. Beyer.* Notit. Auct. Iurid. Cent. II. n. 5. Dn. *Struuius* in hiſtor. iur. Iuſt. reſtaur. p. 395. & Dn. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 360. ſequ.

§. XIV.

Huius Corporis iuris Gloſſati duos habemus indices, alterum *Petri Broſſei*, alterum *Stephani Daoys*; ille Lugduni 1589. f. prodiit, ſed breuior eſt, hic vero, auctus per *Thomam Dejuges* Venetiis 1610. & Geneuæ 1635. f. editus, optimus eſt, & non tantum ad iuris textum, ſed etiam ad gloſſam comparatus; ſed cum rarus hic index ſit, non facile cum ipſo iuris gloſſati corpore venditur.

CAP. VI.

DE SCHOLA ACCVRSIANA, SIVE DE DOCTORIBVS POST ACCVRSIVM, AD BARTOLVM VSQVE.

§. I.

Sicuti autem ab *Accurſio* plenior iuris cœpit explicatio vſque ad *Bartolum*: ita ſeparatam Accurſiani conſtituunt ſcholam, cuius præcipuos hoc capite recenſebimus Doctores.

§. II.

Duos filios *a*) *Accurſius* ſuſcepit, *Franciſcum* nimirum, & *Franciſcum Ceruotum*, non bonorum tantum, ſed & doctrinæ heredes, *is* enim in docendi munere patri ſucceſſit, *hic* vero nouas Gloſſas, Ceruotianas dictas, paternis addidit, quæ tamen vtplurimum a Doctoribus reiici ſolent *b*).

a) Filiam quoque habuiſſe dicitur, quæ ius ciuile Boniæ publice docuerit. *b*) v. *Guid. Pancirollus* Lib. II. de Clar. LL. interpret. cap. 29.

§. III.

§. III.

Accurſianis itaque annumeramus *Vbertum Bobium Parmenſem*, qui magna cum laude Vercellis ius ciuile docuit; *Ioannem Columbinum*, qui gloſſas in libros Feudorum, a *Bulgaro* & *Pyleo* conſcriptas, perfecit, nec non *Iacobum Ardizonum* Veronenſem, qui feudorum ſummam reliquit *a*).

a) v. *Pancir*. Lib. II. cap. 31. & 32. *Grauina* in origin. iur. ciu. p. 109.

IV.

Præ ceteris autem *Odofredus* Bononienſis, vel, vt alii malunt, Beneuentanus, nominandus venit, qui magna nominis fama non ſolum Bononiæ ius ciuile docuit, ſed & vberrimos in Pandectas & Codicem commentarios, vt & feudorum compendium, aliaque vtiliſſima ſcripta, edidit, vitaque anno 1265. exceſſit *a*).

a) vid. *Pancir*. Lib. II. c. 35.

§. V.

Præterea memorandus eſt *Dinus Roſſanus*, cuius tanta in diſputando fuit ſublimitas, ut *Dini diſputatio* in prouerbium abierit. Bononiæ *Dinus* docuit, &, poſteaquam vna cum *Ricardo Petrono* Senenſi iuſſu *Bonifacii* IIX. pontificis ſextum Decretalium librum compoſuit, variaque ſcripta reliquit, Bononiæ anno 1303. deceſſit *a*).

a) *Pancir*. Lib. II. c. 4. & *Grauina* c. 157.

§. VI.

Nec ſilentio prætereundi ſunt *Petrus de Bella Pertica*, qui erudita in Digeſta, Codicem & Inſtitutiones ſcripta reliquit *a*) *Oldradus*, qui Bononiæ, Patauii & Romæ docuit, & præclara in ius ciuile commentaria, vt & luculenta reſponſa iuris in vulgus emiſit *b*). *Iacobus de Beluiſo* & *Butrigarius*, qui & do-

cendo

cendo & diſputando Bononiæ claruerunt, variaque ſcripta & iuris reſponſa reliquerunt *c*).

a) Vid. *Pancir.* Lib. II. cap. 46. & *Grauina* cap. 159. *b*) *Pancir.* Lib. II. c. 52. & *Grauina* c. cit. *c*) *Pancir.* Lib. II. c. 55. & 56. *Grauina* c. 160.

§. VII.

Tandem etiam ad *Cinum* Piſtorienſem, *Dini* diſcipulum, peruenimus, qui ius ciuile primum Bononiæ, deinde Peruſiis, vbi *Gregorii* IX. Pontificis auctoritate Academia erat inſtituta, docuit, & luculentas interpretationes in libros iuris, quibus in iure ciuili nihil ſanius, nihilque preſſius *a*), edidit.

a) Vti *Grauina* c. 161. ait.

§. VIII.

Nec ſolum *Cinus* ſummus ICtus, ſed etiam elegantiſſimus ſimul poëta fuit. Poſteaquam autem varios diſcipulos, inter quos *Bartolus*, qui, in eius commentariis ingenium ſe perfeciſſe, dicit, primo loco nominandus eſt, reliquit, anno poſt N. C. 1336. e vita exceſſit *a*).

a) Vid. *Pancir.* Lib. II. cap. 58. & *Grauina* cap. 61.

§. IX.

Eadem ætate *Albericus de Roſate* Bergomenſis, ob ſingularem experientiam forenſem magnus practicus dictus *a*), floruit, &, præter alios iuris commentarios, locupletiſſimum rerum omnium Dictionarium edidit, annoque poſt N. C. 1354. demum e vita migrauit *b*).

a) *Fulgoſus* Conſil. 155. *b*) vid. *Pancir.* Lib. II. c. 66. & *Grauina* c. 162.

§. X.

Superſunt *Franciſcus Tigrinus*, *Franciſcus Ramponius*, *Nicolaus Mattarellus* aliique vsque ad *Bartolum*

Iuris

Iuris interpretes, qui seculo XIV. floruerunt, & iura ciuilia publice & priuatim professi sunt, de quibus *Guido Pancirollus a)*, *Ioannes Fichardus b)*, *Marcus Mantua c)*, *Ioann. Baptista de Gazalupis d)*, *Cattellianus Cotta e)*, & *Gribaldus Mopha f)* tractarunt.

a) Lib. II. de clar. LL. interpret. b) in vit. recent. ICt. c) in epit. vir. illustr. d) in histor. interpr. & Glossat. iuris. e) in recensione insignium iuris interpretum & Doctorum. f) in catalogo interpretum iuris ciuilis, quos doctissimus *Hoffmannus* vna cum *Alberici Gentilis* de iuris interpretibus dialogis sex conjunctim Lips. 1721. 4. edidit.

CAP. VII.

DE SCHOLA BARTOLINA; SIVE DE IVRIS CIVILIS INTERPRETIBVS A BARTOLO AD IACOBVM CVIACIVM VSQVE.

§. I.

Sicuti Irneriani breuia scholia, Accursiani vero pleniores ad ius ciuile ediderunt glossas; ita sæculo XIV. *Bartolus de Saxoferrato* eiusque discipuli vsque ad *Andream Alciatum* nouam, profusam nimirum, iura tractandi instaurarunt methodum.

§. II.

Spinas enim Bartolinæ scholæ Doctores dialecticorum in Iurisprudentiam sparserunt, forensibusque cauillationibus, propter inanem subtilitatem tenuesque diuisiones, citra necessitatem sæpius adhibitas, occasionem dederunt, ita vt recte mihi de illis Iacobus Cuiacius a): *Interpretes veteres sunt verbosi & prolixi, in re futili multi; in difficili muti, in angustia diffusi*, dixisse videatur.

a) Lib. V. Respons. Papin. ad L. filio *ff. de iniust. rupto* &c. conf. *Guid. Pancirollus* II. de Clar. LL. interpretibus c. 6. & 7. & *Finckelthaus* in præf. obseruationibus præm.

§. III.

§. III.

Nec minus propter historiarum atque antiquitatum ignorantiam multa densissimis tenebris inuoluerunt, vt *Antonius Goueanus* & *Franciscus Duarenus* Bartolum pessimum iuris Magistrum, alii vero, Sophisticum, mollem ac ineptum leguleium, per contemtum vocare non veriti fuerunt *a*).

a) v. *Pancir.* Lib. II. de clar. LL. interpret. cap. 67.

§. IV.

Sed si dicendum, quod res est, hæc & similia vitia non hominum fuerunt, sed ætatis: in eiusmodi enim *Bartolus* eiusque discipuli inciderant tempora, vbi barbaries Gothica & Longobardica Latinum sermonem & litteras fere omnes extinxerat, vt nemo nisi incomte & barbare scribere posset.

§. V.

Et licet in scribendo ac commentando Bartolini interpretes nimis fuerint profusi, atque ab omni elegantia prorsus alieni; attamen non omni eos defraudandos esse laude, cum *Arthurio Duckio a*), *Iano Vincentio Grauina b*) & *Iosepho Nerio c*), censemus, cum varias quæstiones, in foro sæpius emergentes, feliciter soluerint, ac in omnibus suis scriptis magnum ingenium ostenderint.

a) De auctor. iur. ciu. Lib. I. c. 5. §. 15. *b*) in orig. iur. ciu. c. 164. *c*) Lib. II. Analect. c. 29.

§. VI.

Princeps huius scholæ dicitur *Bartolus* Cini & Iacobi Butrigarii discipulus, qui, Sentini in oppido Vmbriæ, quod nunc Saxoferratum vocant, anno 1313. natus, primo Pisis, deinde Perusii ius ciuile tanta nominis celebritate professus est, vt vndique ad se studiosos attraxerit *a*).

a) v. *Thomas Diplouatatius* in vita Bartoli §. 15.

§. VII.

§. VII.

Quare, cum a Perusinis publici negotii caussa ad *Carolum* IV. Imperatorem Pisas legatus missus esset, hac occasione eius sapientia iuris ita Imperatori innotuit, vt ad confectionem Aureæ Bullæ eum adhibuerit, quam etiam confecit, multaque iuris Romani placita simul ei inseruit *a*).

a) v. *Thulemarius* de Octouiratu cap. *6*. §. 15.

§. VIII.

Quâ re se ita Cæsari commendauit, vt non solum ad consilium fuerit adhibitus, sed etiam præter insignia gentilitia *a*), quæ pro se suaque familia impetrauit, facultatem concedendi veniam ætatis ac spurios natalibus restituendi, obtinuerit *b*).

a) Concessit enim *Carolus* IV. *Bartolo* eiusque liberis, vt Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo usurparent, vid. *Diplouatatius* in vita Bartoli §. 6. *b*) v. *Pancir*. de clar. LL. interpr. Lib. II. c. 67.

§. IX.

Sicuti autem *Bartolus* ius ciuile incredibili quadam diligentia interpretatus est, multaque scripta *a*), quibus Digesta, Codicem & institutiones non parum illustravit, reliqui ita in tanta æstimatione, in primis apud Hispanos, fuit, vt, in diuersis Doctorum sententiis eam præualere debere, decreuerint, pro qua *Bartolus* steterit *b*).

a) Quæ Lugd. 1518. 1563. & 67. nec non August. Taurin. 1573. 74. & 75. multis Tom. in f. prodierunt: repertorium superlecturis *Bartoli Henricus Ferrendat* Lugd. 1518. edidit. vid. Catal. Bibl. Du Boisian. P. I. p. 141. *b*) v. *Pancirollus* Lib. II. cap. 67. *Grauina* in orig. iur. ciu. c. 164.

§. X.

Hinc non mirandum, quod a ICtis, qui ex eius schola prodierunt, mox *lucerna iuris*, mox *lumen arden-*

ardentissimum iuris ciuilis a), mox *optimus auriga in ciuili scientia c)*, mox *illuminator iuris & lux cæcorum*, imo *dux vniuersorum* appellatus fuerit.

a) Vti eum *Angelus* in L. 1. C. *de iudic.* & Consil. 59. *Iason.* in rubr. π. de *offic. Asseß.* appellant. b) ita ab *Andrea Barbatia* de success. ab intest. cap. f. vocatur. c) a *Socino* Conf. 876. conf. *Diplouatatius* in vita Bartoli c. 8.

§. XI.

De *Bartoli* vita atque auctoritate, qui præmatura morte, nimirum ætatis XLVI, anno 1359. ex hac vita ereptus est *a)*, multa *Franciscus de Curte b)*, *Tindarus de Perusio c)*, *Baptista Seuerus d)*, & *Iason e)* referunt: ex professo vero eius vitam *Thomas Diplouatatius f)* & *Lancellotus g)* delinearunt.

a) Quamuis *Tindarus* de test. Lib. II. c. 8. eum citius, anno nimirum ætatis 43, obiisse, testetur. b) in L. admonendi π. *de Iureiur.* & Consil. 47. c) in tract. de testibus. Lib. I. cap. 9. d) in tract. de modo studendi. e) in L. quidam cum filium D. *de V. O.* f) vitam Bartoli, a *Thoma Diplouatatio* conscriptam, clarissimus *Fabricius* Tom. XII. Bibl. Græc. p. 555. inseruit. g) cuius vitam Bartoli *Grauina* in orig. iur. ciu. c. 165. citat. comparationem *Papiniani* & *Bartoli* apud *Iosephum Nerium* II. Analect. cap. 29. inuenies.

§. XII.

Bartoli discipulus atque æmulus *Baldus* fuit, ex *Francisco Vbaldo Perusino* vna cum duobus fratribus *Angelo* & *Petro*, ICtis non minus celebribus, contradixit, vt hic, ad respondendum tempus petere, non erubuerit *b)*.

a) Schema genealogicum familiæ Baldinæ exhibet *Pancirollus* Lib. II. c. 72. b) v. *Castrensis* in L. 27. §. 1. *de inoff. testam.*

§. XIII.

§. XIII.

Doctoris dignitatem a *Bartolo* adeptus, primum in patria, deinde Ticini, amplissimis stipendiis euocatus, iura magna cum nominis celebritate *a*) docuit, &, postquam scriptis suis omnes iuris exornauit partes *b*), anno 1404. Kalendis Martii canis morsu Ticini obiit *c*).

a) Cum *Baldus* Ticinum venit, & se primum auditoribus ostendit, continuo exclamatum est, quia statura pusillus erat: *Minuit præsentia famam*, sed confestim excepisse fertur: *Augebit cetera virtus*, vid. *Pancirollus* Lib. II. cap. 72. *b*) opera *Baldi* coniunctim Lugd. 1585. V. Vol. f. & Venet. 1615. IV. Vol. f. publicam lucem adspexerunt. *c*) vitam eius *Pancirollus* l. c. & *Grauina* c. 166. sistunt.

§. XIV.

In *Bartolum* præceptorem nimis inhumanus fuit *Baldus*, cumque, quacunque potuit occasione, reprehendit, cuius tamen inhumanitatis grauissimas pœnas eum, propter corruptos varios Pandectarum Codices in *L. si creditor de distract. pign.* dedisse, publiceque flagellis cæsum esse, *Ludouicus Gomesius a*) narrat; sed, cum *Francisco Tigrino* ICto hanc contentionem *Bartolum* habuisse, optimis rationibus *Lancellottus b*) ostendit.

a) In princip. I. *de action. post.* n. 10. *b*) in vita Bartoli & ex eo *Grauina* c. 165.

§. XV.

Baldi discipulus & amanuensis *Paullus Castrensis* fuit, qui primum Florentiæ, dein Senis, Bononiæ, & tandem Pataulii summa laude *a*) iura docuit, editisque variis iuris responsis atque commentariis valde decrepitus a. 1420. decessit *b*.)

a) Vnde, *si Bartolus non fuisset, eius locum Paullus tenuisset*, in prouerbium abiit. *b*) vid. *Pancir*. Lib. II. cap. 89.

 §. XVI.

§. XVI.

Proximum a *Paullo Castrensi* locum eius discipulo *Alexandro Tartagno* Imolensi damus, qui primo Ferrariæ, deinde Patauii; vbi maxima ei cum *Bartolomæo Cæpolla* intercessit æmulatio, & deinde Bononiæ iura summa cum admiratione professus est, & cutis præclaris iuris responsis, quæ maxime in foro fuerunt auctoritatis, a. 1477. Bononiæ defunctus est *a*).

a) vid. *Pancirollus* Lib. II. c. 112. & *Grauina* c. 167.

§. XVII.

Discipulos & heredes doctrinæ *Bartholomæum Socinum a*) & *Iasonem Maynum* reliquit, quorum *ille* crebris disputationibus celebris extitit, *hic* vero ob perspicuam interpretandi iura rationem non solum *Ludouicum* XII. Regem Galliæ inter discipulos habuit, sed etiam variis legationibus ad Cæsarem & Pontificem, iussu *Ludouici Sfortiæ*, Mediolanensium Ducis, institutis, nomen suum celebre reddidit *b*.)

a) De illustri *Socinorum* familia eiusque in iurisprudentiam meritis vid. *Pancirollus* Lib. II. c. 126 & 162.
b) *Pancirollus* Lib. II. c. 127. opera huius ICti Lugd. 1545. August. Taurin. 1592. & Venet. 622. IV. Tom. in f. in publicum sunt emissa. Vita *Hieron. Torti* ICti, à *Iasone Mayno* conscripta, Tom. IV. Amœn. Litter. *Schelhornii* n. 6. reperitur.

§. XVIII.

Nec minus celebres ICti fuere *Angelus* & *Petrus Baldi*, *Bartholomæus Salicetus* Bononiensis, factionibus alias clarus, *Iacobus Aluarottus* maximus iuris feudalis interpres, *Bartholomæus Cæpolla* celebris cautelarum scriptor.

§. XIX.

Tandem silentio prætereundi non sunt *Franciscus Curtius*, Iasonis æmulus, *Hyppolitus Riminaldus*, *Raphael Cumanus*, *Alexander ab Alexandro* Neapolitanus, genialium dierum auctor, *Ioann. Bertachinus*, qui

qui copiosissimo suo indice maximum iuris studiosis attulit commodum, aliique quamplurimi, quorum mentionem *Pancirollus a)*, *Ioannes Fichardus b)*, *Marcus Mantua c)*, *Ioan Baptista de Gazalupis d)*, *Cattelianus Cotta e)*, & *Matthæus Gribaldus Mopha f)*, faciunt.

a) Lib. II. de clar. LL. interpret. b) in vitis ICtor. illustrium. c) in epit. vir. illustr. d) in histor. interpret. & Glossar. iur. e) in recens. insign. iuris interpretum. f) in catalogo interpret. iur. ciu.

§. XX.

Quamplurima horum ICtorum scripta in opere vastæ molis, quod quinque & viginti Voluminibus in fol. sub Titulo: *Tractatus Uniuersi Iuris*, Venetiis apud *Franciscum Zilettum* a. 1584. prodiit, continentur.

CAP. VIII.

DE SCHOLA CVIACIANA, S. DOCTORIBVS, QVI ELEGANTIORES LITTERAS CVM STVDIO IVRIS CIVILIS CONIVNXERVNT.

§. I.

HÆc Bartolinorum profusa commentandi libido ad sæculum vsque XVI. perdurauit, quo *Andræas Alciatus*, Insuber, primum elegantiores litteras, quibus omnes hactenus recensiti ICti plane destituti erant, cum iuris ciuilis studio feliciter iunxit, & pristinum iurisprudentiæ Romanæ nitorem restituit *a)*.

a) v. *Cattell. Cottæ* recensio iuris interpr. in fin. *Imperialis* in Musæo histor. pag. 98. *Guid. Pancir.* Lib. III. c. 169. & *Barnab. Brissonius* Lib. II. Select. Antiquit. cap. 13.

§. II.

Non equidem defuerunt ante *Alciatum* ICti. vt *Castilioneus*, *Raphaël Cumanus*, *Fulgosius*, *Alexander ab Alexandro* aliique, qui veterem iurisprudentiæ candorem atque veritatem arripuerunt, & in iure explicando non raro vulgarium interpretum viam deseruerunt; sed illorum opiniones a ceteris, barbariei adsuetis, propter nouitatis suspicionem reiectæ fuerunt *a*).

a) De pugna inter Humanistas & Glossatores vid. *Thomasius* in not. ad Testam. *Melch.* ab *Osse* n. 182. 183. 187. 188. nec non in eius Orat: *de vera & falsa Iurisprud.* p. m. 133.

§. III.

Hæc autem felicitas iurisprudentiæ Romanæ ex infelici ciuitatis Constantinopolitanæ potissimum obtigit excidio: cum enim expugnata hac vrbe eruditissimi Græcorum, nimirum *Emanuel Chrysotoras Byzantinus*, *Theodorus Gaza*, *Georg. Trapezuntius*, *Constantinus Lascaris*, *Marullus*, *Chalcondyles*, in Italiam confugerent, simulque libros Basilικῶν, *Theophilum*, *Harmenopulum*, ceterosque iuris Romano-Græci interpretes illinc adducerent, iurisprudentia etiam respirare, natiuamque dignitatem a priscis repetere cœpit auctoribus.

§. IV.

Et quamuis non defuerint, qui in veteri luto hærere maluerunt, atque, genuina interpretandi ratione posthabita, nouum ius sua auctoritate stabiliuerunt, *Realistas* sese appellantes, & ceteros, quos barbaro nomine *Humanistas* adpellabant, publico prosequentes odio; attamen suppuduit plerosque ICtos tantæ barbariei, vt, reiectis glossatorum ineptiis, linguarum atque antiquitatum peritiam cum iuris ciuilis studio coniungerent, ac nouam quandam scholam, *Cuiacianam* dictam, instaurarent.

§. V.

Natus autem fuit *Andreas Alciatus*, cuius opera quasi postliminio iurisprudentia rediisse visa est in ciui-

ciuitatem Romanam, Mediolani, patre *Ioanne*, circa annum MCCCCXCIII, &, cum Ticini *Iasonem Maynum*, Bononiæ vero *Carolum Ruinum* ICtos audiuisset; iurisque ciuilis scientiam cum studiis humanitatis, præcinentibus *Laurentio Valla*, *Iano Parrhasio*, *Angelo Politiano*, *Bembo* & *Erasmo Roterodamo*, feliciter coniunxisset, maximam nominis sibi famam comparauit.

§. VI.

Docuit *Alciatus* primum *Ticini*, deinde Auenionensibus & mox Bituricensibus iura explicauit, sed non multis annis in Gallia, etsi humanissime a *Francisco I.* Galliarum Rege, fuit exceptus, esse potuit, siquidem a *Francisco Maria*, Mediolanensium Duce, ad Ticinense Gymnasium reuocatus fuit, licet, inde bellorum fluctibus bis ciectus, primo Bononiam, postea Ferrariam secesserit, ibique etiam iura docuerit.

§. VII.

Varia scripta *Andreas Alciatus*, quæ *Baptista Guarinus* opera *Pomponii Ellamæ Frisii* edidit *a*), reliquit, &, Cardinalis a *Pio* IV. Pontifice creatus, principio anni 1551, ætatis 58. obiit *b*).

a) Basileæ anno 1571. VI. Tom. in f. & 1582. IV. Tom. in f. Francof. 1617. IV. Tom. in fol. Inter scripta *Alciati* etam libri Paradoxorum occurrunt, aduersus quos *Angelus a S. Ioseph* ICtus Miles Antiparadoxa Iuris Ciuilis Antuerp. 1563. edidit. *b*) *Thuanus* Lib. IX. hist. ad annum 1551.

§. VIII.

Ad ius ciuile eadem ætate elegantiam adplicare cœpit *Guilielmus Budæus* Parisiensis, quod clarissima eius monumenta *a*), inprimis annotationes ad Pandectas, de asse & ponderibus, vt & vocabulorum forensium libri, satis superque testantur, quamuis alii *Budæum* magis pro legum librorumque emendatore, quam iuris interprete habere velint *b*).

a) Quæ Basileæ apud *Nicol. Episcopium* cum præf. *Cœlii Secundi Curionis* ad *Ioannem Fichardum* anno 1557. f. Tomis IV. coniunctim prodiere. *b*) vt *A. Augustinus*

Lib. IV. emend. cap. 52. vitam *Budæi*, per *Ludouicum Regium* conſcriptam, *Leickher* in vit. ICtorum p. 28. exhibet.

§. IX.

Inter maſculæ iurisprudentiæ reſtauratores etiam merito *Æmylius Ferrettus* Hetruſcus, a. 1489. patre *Marco Ferretto* ICto natus, refertur, qui, poſteaquam a *Philippo Decio* & *Camillo Petruccio* inſtitutus, primum Valentiam ad ius docendum conceſſit, deinde, a *Franciſco* I. Galliarum Rege accitus, plures eius iuſſu obiit legationes, atque, editis variis opuſculis *a*), tandem a. 1552. extinctus eſt *b*).

a) Quæ, a *Iulio Rondelino*, *Stephano Baderco*, *Ludouico Maſſa*, Ferretti auditoribus, ſingulatim edita, *M. Zacharias Palthenius* Typographus Francofurtenſis collegit atque edidit. *b*) vitam eius, per *Helenum Ribittum* conſcriptam, clariſſ. *Buderus* in vitis ICtor. p. 1. edidit. conf. *Pancirollus* Lib. II. c. 167. & *Grauina* cap. 171. de confuſione nominum *Ferretti* & *Perotti*, vid. *Bayle* in Diction. voce, *Perottus*.

§. X.

Ex huius ſchola *Antonius Goveanus* Luſitanus, elegans ICtus prodiit, cuius ingenium *Iacobus Cuiacius* ita admiratus eſt, vt, a iure Romano ſe deterritum fuiſſe, dixerit *a*), ſi *Goueanus* ciuilium ſtudiorum labores ſerio ſuſcipere voluiſſet. Sed non diu *Goueanus* iuri ciuili vacauit, &, poſteaquam paucis annis in pluribus Galliæ Gymnaſiis, Cadurci nempe, Valentiæ, Toloſæ, & Gratianopoli magna celebritate docuit, variaque ſcripta *b*) reliquit, annos nactus vix ſexaginta, vitam cum morte commutauit *c*).

a) v. *Maſſon* in vita *Cuiacii*. *b*) quæ Lugduni apud *Ant. Vincentium* vno volumine anno 1564. f. & ibidem a. 1599. in 8. & f. editæ reperiuntur. *c*) vita Goueani ab *Andrea Schotto* in Bibl. Hiſpan. Tom. II. Claſſ. VII. deſcripta apud *Leickherum* p. 197. extat. vid. *Grauina* cap. 172.

§. XI.

§. XI.

Inter *Alciati* discipulos primæ debentur partes *Antonio Augustino*, Cæsar-Augustæ in Hispania illustribus parentibus nato, qui tantos in utroque iure fecit progressus, vt omnibus antecessoribus merito præferatur *a*).

a) v. *Cuiacius* Lib. XII. Obs. cap. 28. & *Contius* Lib. I. Disput.

§. XII.

Ad ius ciuile enim quod attinet, primum emendationum & opinionum juris ciuilis libros edidit *a*), inque illis Haloandrinam editionem cum Florentina contulit, ac maximam iuris ciuilis partem ex Pandectis Florentinis illustrauit, nec minus de Legibus & SCtis *b*), de Nominibus propriis τȣ̃ πανδέκτȣ *c*) ex professo tractauit, atque *Iuliani* Nouellarum epitomen cum notis & paratitlis edidit *d*).

a) Venetiis apud *Iuntas* 1543. 4. recusi Lugd. 1560. 1591. 1650. 8. *b*) Romæ 1584. 4. recus. Paris. 1585. f. Lugd. 1592. 4. & 1606. f. *c*) Tarracon. 1579. f. & Tom. I. Thesaur. Iur. Ciu. insert. *d*) Ilerdæ anno 1567. 8. Basil. 1567. f.

§. XIII.

Nec minus in iure Canonico excelluit, ineptamque antecessorum, in tradenda iuris Canonici disciplina, methodum reiecit, quod partim antiquæ Decretalium collectiones *a*), partim de emendatione *Gratiani* dialogi, ab eo editi *b*), testantur. Tandem, Tarraconensium Archiepiscopus factus, anno 1586. ætatis 70. obiit *c*).

a) Quæ cum eruditis notis Ilerdæ a. 1576. f. lucem adspexerunt publicam, recusæ cura *Labbæi* & *Cuiacii* Paris. 1609. & 1621. f. *b*) Tarracon. 1587. 4 Paris. 1607. cum notis *Baluzii*; & Duisburgi cum notis *Baluzii* & *Mastrichti* *c*) vitam *Augustini* ex oratione funebri *Andreæ Schotti* *Leickher* collectioni suæ p. 108. inseruit. De nostro *Augustino* etiam *Metellus* in erudita præfat. ad Osorii res Emmanuelis quamplurima retulit.

§. XIV.

Non diu autem mascula hæc iurisprudentia in Italia floruit, sed mox in Galliam transiit, ita vt, Gallos ICtos in elegantiori iurisprudentia excolenda aliis nationibus palmam præripuisse, ipse ICtus Italus *M. Aurelianus Galuanus* dicere non erubuerit *a*).

a) In præf. ad Diss. de vsufructu.

§. XV.

In primis autem Bituricensium schola in Gallia ad exemplum scholæ Berytensis mater & nutrix legum fuit *a*), doctissimosque ICtos, qui masculam illam ac solidam professi sunt iurisprudentiam, semper aluit. Docuerunt enim ibidem *Alciatus*, *Baro*, *Duarenus*, *Donellus*, *Balduinus*, *Cuiacius*, *Contius*, *Boërius*, *Russardus*, *Raguellus*, *Hortensius*, *Ioannes & Iacobus Mercerius*, *Merillius &c.*

a) Vid. *Gothofredi* præf. ad Animaduers. libr. add. Liber, qui sub Tit. Iurisprudentia a primo sui ortu ad nobilem Biturigum Academiam deducta, carmine & cum fig. 16. emblemat. exornata, Lugdun. 1554. 4. prodiit.

§. XVI.

Post *Alciatum* in schola Bituricensi *Eguinarius Baro*, *Franciscus Duarenus* & *Franciscus Balduinus* iura docuerunt, elegantioresque litteras cum iuris studio feliciter coniunxerunt: quorum *ille* magis concertationibus cum *Goueano* & *Duareno*, quam scriptis *a*) clarus fuit, *iste* lenocinium orationis iuri ciuili adplicuit *b*) *hic* vero historiarum scientiam cum iuris studio optime coniunxit *c*).

a) Opera *Baronis* Paris. apud *Frid. Morell.* 3. Tom. f. a. 1598. prodiere. *b*) *Duareni* opera Lugd. 1554. 1579. f. Aurel. Allobrog. 1608. & Françof. 1592. II. Vol. f. edita reperiuntur. *c*) Nouam *Balduini* operum editionem Dn. *Thomasius*, vti ex epistola anno 1689. hac de re edita, patet, meditatus est, sed illa nondum lucem adspexit.

§. XVII.

Francisco Duareno in iuris professione successit *Hugo Donellus* Cabilonensis, qui, cum ad Caluinianorum castra transiisset, Galliam relinquere coactus est, & Heidelbergam, mox Leidam & tandem Altorsum concessit, magnaque nominis fama vbique iura professus est *a*).

a) De *Donello* legas iudicium *Grotii* Lib. V. Histor. ad a. 1596. ambitionis autem stimulis nimium *Donellum* fuisse agitatum, ex eo patet, quod *Cuiacii* promotionem in locum *Balduini* aequo animo non ferret, reprehensus ob id a *Michaele Hospitalio*, cuius epistola nec non *Donelli* responsio in opusc. *Donelli* postum. pag. 269. & 276. extant.

§. XVIII.

Commentariorum de iure ciuili XXIIX. scripsit libros, in quibus vniuersum ius ciuile singulari artificio ac methodo explicauit, nec minus Codicem vberrimis suis commentationibus illustrauit, variaque alia scripta, doctrinae & elegantiae plena, reliquit *a*).

a) Vitam *Donelli* ex oratione funebri *Scipionis Gentilis* clariss. *Buderus* in vit. ICt. p. 77. exhibet, simulque p. 221. scripta eius recenset.

§. XIX.

Omnes tamen & doctrina & editis scriptis longo post se reliquit interuallo *Iacobus Cuiacius* Tholosanus, qui ex latericia iurisprudentia auream fecit, adeo, vt masculam illam iuris scientiam, ab *Alciato* reuocatam & postliminio restitutam, Cuiacianam appellemus.

§. XX.

Natus autem est *Cuiacius* Tholosae circa a. 1522. &, postquam se ipse Graecis Latinisque litteris instruxisset, *Arnoldum Ferrerium* ICtum Tholosae docentem, cui etiam postea commentarium suum de

vſurpationibus & vſucapionibus inſcripſit *a*), in iure audiuit.

a) a. nimirum 1556. cum *Ferrerius* Senatus Pariſienſis Præſes eſſet.

§. XXI.

Cum autem Tholoſani in petitione profeſſionis *Stephanum Forcatulum*, hominem inſulſum & ad docendum minus idoneum, *Cuiacio* antepoſuiſſent, Cadurcum, & mox Biturigas migrauit, ibique *Franciſco Balduino*, qui propter repudiatam Pontificiorum religionem *a*) in Academias Argentinam & Heidelbergenſem conceſſerat, in docendi munere ſucceſſit, illique per quadraginta fere annos ſumma cum exiſtimatione, & nominis fama præfuit *b*).

a) Quamplurimi tunc ICti, nimirum *Hugo Donellus*, *Franc. Balduinus*, & *Franc. Hottomannus* caſtra Pontificiorum deſerebant, aſt *Cuiacius* religionis Romanæ tenaciſſimus fuit, & ad quæſtiones theologicas reſpondit: *Nihil hoc ad edictum Prætoris*. vid. tamen *Clericus* in Bibl. Antiq. & hodiern. T. IX. *b*) agnouerunt hunc errorem poſtea Tholoſani & ſæpius *Cuiacium*, ad docendum in ſchola ſua, inuitarunt, ſed fruſtra, vtpote qui reſpondiſſe illis fertur:

Senatui P. Q. Tholoſano Iacobus Cuiacius
S. P. D.

Fruſtra abſentem requiritis, quem præſentem neglexiſtis, valete.

vid. *Gab. Vallus* ad L. 91. D. ad *L. Falcid.* & *Leickher* in notis ad vitam Cuiacii a *Maſſonio* deſcriptam pag. 265.

§. XXII.

Scripſit atque edidit quamplurima; vt, ſi antea natus eſſet, omnium interpretum vice fuiſſet; in primis autem notari meretur, quod non ſolum veterum ICtorum, *Papiniani* nimirum, *Africani*, *Vlpiani*, *Modeſtini* aliorumque fragmenta, in Digeſtis, reliqua, in

in ordinem coëgerit atque commentariis ſuis illuſtrauerit, ſed quod ipſa etiam veteris Iuris Romani & Græci monumenta, vt Codicem Theodoſianum, Vlpiani regulas, libros Baſilικῶν, aliaque, in lucem protraxerit.

§. XXIII.

Varios *Cuiacius*, partim ob doctrinæ præſtantiam, partim quod nec parem nec ſuperiorem ferre poſſet, *a*) nactus eſt aduerſarios, nimirum *Franciſcum Duarenum*, cum quo acres contentiones habuit, adeo, vt, ad vitanda maiora incommoda, quæ imminere ſcholæ Bituricenſi inde videbantur, *Cuiacius* Valentiam per aliquot tempus migrauerit *b*).

a) Ita Ioannem Robertum *Sero in orbe natum* Lib. XV. Obſ. c. 20. Guilielmum vero Fornerium, *Fornacarium* appellauit. *b*) vid. *Maſſon* in vita *Cuiacii*, ibique *Leickher* in not. p. 280.

§. XXIV.

Secundus *Cuiacii* aduerſarius *Franciſcus Hottomannus* fuit, qui non ſolum diſſertationem *de Iuſtinianeo aureo* aduerſus illius *Obſeruat*. 31. *Lib*. XIX. edidit *a*), ſed etiam duos amicabilium reſponſorum libros *b*) *Cuiacii* Obſeruationum libris oppoſuit *c*).

a) Baſileæ apud *Euſeb. Epiſcopium* 1548. 8. *b*) qui cum libris eius obſeru. & emend. Geneu. 1586. 1589. f. prodierunt. *c*) primores inter *Cuiacium* & *Hottomannum* controuerſias in Iuris ſtudioſorum libro ſingulari *Marcus Lyclama* a *Nycholt* Franek. 1609. 8. recenſuit.

§. XXV.

Tertius fuit *Ioannes Robertus* Aurelianenſis ICtus. Cum enim hic receptarum lectionum libros duos Aurelii a. 1567. 4. edidiſſet, *Cuiacii*que facilitatem in emendandis textibus notaſſet, *Cuiacius* illum in obſeruationum libris male habuit, & Lib. XV. Obſ. 20. *Sero in orbe natum*, tranſpoſitis litteris, vocauit, quibus *Robertus* tres animaduerſionum libros a. 1580.

Parisiis opposuit, ad quos, cum *Cuiacius* sub nomine Mercatoris a. 1581. Biturig. notata scripsisset, *Robertus* iterum notas Aureliæ a. 1582. 4. edidit.

§. XXVI.

Quartum deinde aduersarium *Cuiacius* nactus est *Marsium Gordonium* Cadurcensem, qui in prætermissorum libro, legum quarumdam receptam lectionem aduersus eum defendit. Voluit equidem *Ioannes Steckius* in obseruationibus anticriticis in Cuiacium inuehi *a*), eiusque emendationes Legum carpere, sed imperiti hominis audaciam quilibet statim agnouit.

a) Cuiacianum morem vocans abrumpere non soluere & affirmationem in negatiuam mutare, sed Steckium *Iacobus Gothofredus* libro singulari animaduersionum mordaci aceto excepit: nec minus *Albericus Gentilis* in libris Epist. & lectionum multa contra Cuiacium disputauit, sed hic Gentili non respondit. de aliis *Cuiacii* aduersariis vid. *Merillius* in præfat. ad Lib. III. ex Cuiacio c. 3.

§. XXVII.

Reprehendere etiam Cuiacium *Antonius Faber* passim in scriptis suis voluit *a*), sed pro *Cuiacio* aduersum *Fabrum* operas gratuitas aliquis sub nomine *Antonii Mercatoris* scripsit *Cuiacium*que defendit *b*).

a) Nec minus *Ægidius Menagius* notas in obseruationes *Cuiacii* scripsit, sed, vtrum illæ in publicum emissæ fuerint, nescio. *b*) Lugdun. Batau. 1616. 8.

§. XXVIII.

Vitam *Iacobi Cuiacii* atque elogium breui & eleganti stylo *Ioann. Papirius Masson a*) scripsit; opera vero eius coniunctim Parisiis 1578. f. ac postea Francofurti a. 1595. IV. Tom. 4. & Hanouiæ 1602. apud *Wechel.* f. nec non Lugduni 1606. f. præmisso tractatu *Alexandri Scoti* de controuersis *Caiacii* sententiis, prodierunt. Hisce operibus deinde accesserunt opera postuma *b*), prioribus addita, Paris. 1637. VI. Tom. f. Tandem nouam *Cuiacii* operum tam priorum, quam posteriorum editionem, in X. Tomos

mos distributam, *Carolus Annibal Fabrottus* Paris. 1658. f. adornauit *c*).

a) Elog. P. II. pag. 291. & apud *Leickherum* pag. 264. conf. *Iac. Thuanus* Lib. XCIX. Histor. *Pancir.* Lib. II. c. 190. & *Grauina* n. 180. *b*) Emendationes erratorum in editionibus operum istorum postumorum quæ Francof. 1595. lucem viderant, ex MSCto Codice *Henr. Ernstius* in Catholicis iuris, Hafniæ 1634. 22. editis, concinnauit. *c*)Nouam horum operum editionem Clarissimus *Heineccius* erudito orbi promisit.

§. XXIX.

Eadem ætate *Franciscus Hottomannus* & *Barnabas Brissonius*, ICti eximii, floruerunt, quorum *ille* primum Aureliæ iura docuit, postea vero Senatoriam Parisiis tenuit dignitatem; sed, cum Caluini doctrinam amplexus esset, varia fata aduersa habuit, & tandem Basileam se contulit, ibique vsque ad annum 1590, qua vitam cum morte commutauit, iura maxima facundia professus est.

§. XXX.

Varia scripta, in quibus elegantiores litteras perpetuo cum iuris studio coniunxit, reliquit, quæ *Iacobus Lectius*, ICtus Geneuensis, edidit *a*). vitam eius, a *Petro Neueleto Doschio* descriptam, Leickheriana collectio exhibet *b*).

a) Geneuæ apud heredes *Eustathii Vignon* & *Iacobum Stoer* an. 1599. tribus Tom. in fol. *b*) p. 206.

§. XXXI.

Ad *Barnabam Brissonium a*) Romanæ Iurisprudentiæ omnisque antiquitatis peritissimum ICtum, quod attinet, is accurata sua iuris scientia hoc consecutus est, vt primo fisci patronus, mox consiliarius factus, & tandem ad Præsidis Parlamenti Parisiensis dignitatem euectus fuerit, sed, Parisinis aduersus regem tumultuantibus, miserabilem vitæ nactus est exitum *b*).

a) Vitam

a) Vitam *Brissonii*, ex *Thuano* aliisque collectam, collectioni suae *Leickherus* pag. 299. inseruit, simulque scripta eius recensuit. b) quam ob caussam *Massonius* eum cum *Papiniano* hoc modo comparare non dubitauit:

Viderit effigiem quisquis Brissonius, illi
Picto notus erit, Papiniane, tuus.
Si fata exitium utrique immatura dedêre,
Poenituit facti iam satis ipsa sui.

§. XXXII.

Nec silentio *Emundus* siue *Edmundus Merillius* praetereundus est, qui non minus in schola Bituricensi iura professus est, & politiorem litteraturam cum iuris studio feliciter coniunxit: testantur de hoc octo eius obseruationum libri, aliaque scripta a), quae coniunctim Neapoli a. 1720. 4. sumtu *Bernardini Gessari* prodiere b).

a) de vita & scriptis *Merillii* vid. Gundlingiana pag. 8. n. 2. b) *Merillii* tamen notae ad Institut. Iust. in hisce Operibus non reperiuntur, sed una cum eius comment. ad libros II. Quaest. Callistrati, ad Tit. D. de seruit. & ad L. 31. 12. de Reb. Cred. T. III. Thes. Iur. Ciu. insertae sunt

§. XXXIII.

Praeter scholam Bituricensem etiam Tholosana doctissimorum ICtorum genitrix & altrix fuit; floruerunt enim ibidem *Arnoldus Ferrerius*, *Ioann. Bellonus*, *Ioann. Corasius* a), *Petrus Faber*, *Bertrandi*, *Anton. Guilielm. Costanus*, *Philippus Bertherius*, *Stephanus Durantius*, *Guilielmus Maranus* b), *Vincentius Cabotius*, *Ianus a Costa* c), *Innocentius Cironius*, *Petrus Fermatus*, *Anton. Dadinus Alteserra* &c.

a) Vitam *Corasii* ab *Antonio Vsilio* scriptam, Cl. *Buderus* p. 49. exhibet. Opera eius cura *Valent. Guil. Forsteri* Viteberg. 1603. f. coniunctim prodiere. b) vita *Marani*, a *Bernardo Medonio* scripta, variis tractatibus *Marani*, a *Iacobo* nepote Tholosae 1684 editis, praemissa est, & apud Dn. *Buderum* pag. 313. reperitur. c) vitam *Costae*, a *Ioanne d'Auezan* delineatam, *Ioannes van der Water* edit. Institut. praemisit, Dn. *Buderus* vero collectioni suae p. 177. inseruit.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Nec prætermittendi ſunt celeberrimi ICti, qui in aliis Galliæ ſcholis, nimirum Pariſienſi, Aurelianenſi, & Valentina, iura magna nominis celebritate docuerunt, vt *Guilielmus & Radulphus Fornerius*, *Franciſcus Connanus*, *Anton. Mornacius* a) *Petrus* b) *& Franciſcus Pithœi*, *Ianus a Coſta*, *Franciſcus Florens* c), *Ioann. Dartis* d), *Ioann. Douiatius*, *Aegidius Menagius &c.*

a) Cuius opera Pariſ. 1654. III. Vol. f. & Pariſ 1721. IV. Vol. f. prodierunt. b) Vita *Petri Pithœi* ſcripta a *Ioſia Mercero* apud *Leickher* pag. 353. inuenitur, nec minus vitam eius *Ioann. Boiuin* Pariſ. 1715. 4. & *Loiſel.* Aduocatus quidam Gallicè conſcripſerunt & ediderunt. vid. Iournal des Sçauans a. 1726. menſ. Octobr. c) vita *Florentis*, opera & ſtilo *Ioannis Douiatii* delineata, præmiſſa eſt operibus Florentis Pariſ. 1697. 2. Vol. in 4. cura eiusdem *Douiatii* editis. d) vitam *Dartiſii* idem *Douiatius* deſcripſit, opera vero eius Canonica, in tres partes diſtributa, Pariſ. 1656. prodiere.

§. XXXV.

Piaculum eſſet prætermittere *Iacobum Lectium*, ICtum Geneuenſem, *Antonium Fabrum*, ICtum acutum a) ac, edito Codice Sabaudico aliisque ſcriptis, clarum. *Dionyſium* patrem & *Iacobum Gothofredum* filium, quorum *ille* notis, quibus totum iuris ciuilis corpus illuſtrauit, clarus extitit, *hic* vero, editis egregiis ad Codicem Theodoſianum commentariis, immortalitatem nominis conſecutus eſt.

a) Edidit Coniecturarum libros XX. contra quos *Hieron. Borgia* inueſtigationum libros XX. quibus illæ inueſtigantur & refelluntur, Neapoli 1674. 2. vol. fol. edidit.

§. XXXVI.

Sicuti autem ab Italis, *Andrea* nimirum *Alciato*, elegans & maſcula illa cœpit Iurisprudentia, & a Gallis

Gallis ad summum fastigium perducta fuit; ita ad ICtos Belgas propagata, & ad nostram ætatem continuata fuit, vt hi soli hodie superesse videantur, qui humanitatis studia cum iuris ciuilis studio coniungant *a*).

a) Conf. *Iac. Burchardi.* Pr. Quid caussæ sit, cur humanitatis studiis maius hodieque à Batauis quam à Germanis statuatur pretium. Hildburgh. 1718. edit.

§. XXXVII.

Præ cæteris autem ex Belgis, & nominis fama & scriptis editis, floruerunt *Viglius Zuichemus Frisius* primus Theophili editor, *Iacobus Ræuardus*, variis editis scriptis clarus, *Iulius Pacius*, *Iacobus Curtius*, *Antonius Perez*, felix Codicis Iustinianci interpres, *Arnoldus Vinnius*, *Ioann. Iacobus Wissembachius*, *Antonius Matthæi*, *Marcus Lyclama*, *Cornelius Eckius*, *Gerardus Noodtius*, & qui adhuc hodie solidam illam ac masculam Iurisprudentiam a causidicorum iniuriis vindicant, legibusque Romanis priscam reddunt lucem, *Cornelius* nimirum *Bynckershoeckius*, *Zacharias Huberus*, *Antonius Schulting*, *Henricus Brenckmann*, *Euerard Otto*, *Abraham Wieling*, aliique quamplurimi.

§. XXXIIX.

Caue tamen, solos exteros a barbarie veterum iuris interpretum recessisse, existimes; Germania enim nostra etiam præstantissimos ICtos, quibus solida illa Iurisprudentia curæ cordique fuit, semper aluit, inter quos *Vldaricus Zasius*, *Gregorius Haloander*, *Marquardus Freberus*, *Ioann. Leunclauius*, *Nicolaus Cisnerus*, *Ioannes Fichardus*, *Obertus Giphanius*, *Rittershusii*, *Vulteii*, *Goeddæus*, *Ioannes Strauchius*, *Ioann. Philipp. Sleuogtius*, aliique quam plurimi, memorandi sunt.

§. XXXIX.

Et quamuis aliæ ac ab elegantia longe remotæ iura tractandi in scholis Germaniæ innotuerint methodi, dum quidam disputando habitum iurisprudentiæ acquiri

acquiri posse crediderunt, alii per systemata ius ciuile tractare cœperunt, rursus alii ope compendiorum ICtos euadere posse, sibi persuaserunt, alii denique per quatuor caussarum genera, more Ramistico, ius ciuile professi sunt; non tamen defuerunt, nec adhuc hodie desunt, qui fontes riuulis præferunt, atque solidam illam Iurisprudentiam Cuiacianam & dictis & scriptis suis exprimunt.

a) Scripta ICtorum ex schola Cuiaciana descendentium in Thesauro iur. ciuilis. cuius Tom. I. Lugd. Batav. a. 1725. Tom. II. a. 1726. & Tom. III. a. 1727. nec non Tom IV. fol. prodierunt, opera & studio Vir. Clar. *Euer. Ottonis* collecta reperimus. Edidit equidem *Pompeius Limpius* octo Volumina Repetit. Iur. Ciu. Venet. 1608. sed paucos ibi reperiri llbros, artibus & litteris excultos, recte *Euer. Ott.* in præf. T. I. Thes. Iur. Ciu. præmissa, iudicat.

C A P. IX.

DE SCHOLA ICTORVM RAMISTICA.

§. I.

NOuam iura tractandi methodum, qua hodie plerique ICtorum utuntur, nimirum *Methodum caussarum*, a *Petro Ramo*, summo Philosopho, Ramisticam dictam, *Matthæus Wesembecius*, ICtus celeberrimus, in scholas ICtorum introduxit.

§. II.

Cum enim *Petrus Ramus* per locos Topicos Philosophiam docere inciperet, & plerique eruditi, Theologi, Medici, Philosophi a) pariter ac ICti; hanc methodum, scientiis perspicue atque distincte proponendis, aptam iudicarent, *Matthæus Wesembecius* etiam, qui Parisiis in elegantiores litteras incubuerat, & fortasse ipsum *Ramum* audiuerat, hanc methodum Iurisprudentiæ adplicuit, & secundum quatuor causarum genera, ius ciuile tam viua voce, quam in scriptis suis exposuit.

a) Admiratores tamen Atistotelis Rami methodum ferre non potuerunt, unde etiam *Ramus* varia fata hanc ob rem habuit, quæ *Talæus* in vita Rami & *Io. Launoi.* De varia fortuna Aristotelis in Acad. Paris. cap 13. & 14. recensuerunt.

§. III.

Quæ methodus Ramistica tanto plausu a ICtis, etiam illis, qui alias *Rami* philosophiam nihil faciebant, excepta fuit, vt plerorumque ICtorum sæculi XVI. & XVII. opera Iuridica hac methodo conscripta fuerint edita *a*).

a) Hinc Dn. *Thomasius* in Introduct. ad philosoph. Aulic. p. 215. *Eadem* ait, *confusio metaphysicæ cum Iurisprudentia Romana videtur originem debere Ramistis superioris seculi, potissimum Wesembecio, post quem etiam non Ramistis hæc causarum methodus egregie placuit, ita vt hodie communi academiarum errore pro ICto non habeatur, qui thema aliquod per illa quatuor genera causarum summo cum eiusdem cruciatu non fustiget; Neque sperandum facile est, vt hac parte sanetur iurisprudentia Romana, postquam illi, qui optima quæque in Wesembecio, vt errores perstringunt, in his ineptiis Wesembecium superare omni studio laborant.*

§. IV.

Natus fuit *Matthæus Wesembecius*, huius methodi auctor, illustribus parentibus, Patre scilicet *Petro* a *Wesembeck* & matre *Barbara Cilia*, Antuerpiæ anno 1531. &, posteaquam Louanii, præeunte *Gabriele Mudæo* ICto, fundamenta in iurisprudentia iecit, relicto Belgio, Galliam ibique scholam Parisinam visitauit, & deinde in Germaniam, repudiata religione pontificia, concessit *a*).

a) Non confundendus est Matth. Wesembecius cum Petro Wesembecio, fratris sui filio, qui etiam Antecessor Ienensis fuit.

§. V.

Vbi, peruagatis nonnullis oppidis & academiis, variisque iactatus difficultatibus, celeberrimam hanc Salanam adiit, & non solum summos in iure hono-

res,

res, ſed etiam profeſſionem iuris circa a. 1558. *a*) in nouiter inſtaurata hac ſchola conſecutus eſt

a) Scribit enim in epiſtola, a. 1560. VI Id. Iul. ad Sereniſſimum Ducem *Ioannem Fridericum* data, quam vir doctiſſimus *Ioannes Ioachim Müllerus* dem entdeckten Staats-Cabinet P. I. c. 3. p. 42. inſeruit, ſe per triennium & amplius Ienæ vixiſſe.

§. VI.

Sed, poſteaquam per aliquod tempus Ienæ ſummo cum Academiæ commodo iura profeſſus fuit, Elector Auguſtus Vitebergam illum a. 1568. euocauit; vbi etiam vsque ad a. 1587. quo vitam cum morte commutauit, profeſſionem iuris ſumma cum laude & hominum admiratione tenuit *a*).

a) Fortaſſe fulgur excommunicationis, quo Miniſterium Ienenſe a. 1560. *Weſembecium* perſecutum fuit, & cuius acta Dn. *Müllerus* dem eröffneten Staats-Cabinet P. I. c. 3. inſeruit, cauſa fuit, vt vocationem, ab Electore miſſam, acceptauerit.

§. VII.

Vitam *Weſembecii* partim ipſe narrauit *a*), partim *Michael van der Perre*, ICtus Louanienſis *b*), *Andreas Rauchbar c*), ICtus Vitebergenſis, & *Nicolaus Hieronymus Gundlingius d*) deſcripſerunt.

a) In narratiuncula, orationi de *Papiniano* a. 1570. ſubiecta. *b*) qui vitam *Weſembecii* paratitlis eius a. 1650. 4. editis, præmiſit. *c*) in oratione de vita & obitu *Weſembecii*, Vitebergæ a. 1587. recitata. *d*) in Otiis P. 2. cap. 4.

§. VIII.

Licet autem plerique ICtorum poſt *Weſembecium* ad hæc vsque tempora methodo cauſſarum inhæreant, atque nimio ſtudio ad res morales atque iuridicas illam adplicent: attamen non omnes iuris materias commode per quatuor cauſſas tractari poſſe, quilibet æquus rerum æſtimator facile videt *a*), quod etiam *Ioannes Nicolaus Hertius*, qui alias hanc methodum aduerſus *Thomaſium* defendit, concede-

re, nec quodlibet argumentum methodum hancce causarum recipere, confiteri debuit *b*).

a) v. Dn. *Gundlingii* otia P. 3. p. 241. *b*) in Diff. de Iurisprudentia vniversali §. 22.

CAP. X.

DE RECEPTIONE IVRIS ROMANI IN GERMANIA.

§. I.

OMnes quidem ius Romanum in Germania receptum esse, & ad caussarum adhiberi decisionem, vno ore fatentur; sed quando hoc factum, quomodo, ob quam caussam & denique in quantum illud receptum sit, non conuenit.

§. II.

Arthurus enim *Duckius*, qui totus in extollendo iure Romano fuit, ius Romanum in Germania esse originarium & domesticum, ex eo statuit *a*), quod, translata Monarchia Romana a Romanis ad Germanos, Legum Romanarum auctoritas etiam Majestatem imperii Romani sequi debeat; sed huius rationes *Hermannus Conringius b*), & *Ernestus Ioachim Westphal c*) satis refellerunt. &, monarchiam a Romanis ad Germanos non esse translatam, ostenderunt.

a) De vsu & auctor. iur. Rom. Lib. II. c. 2. §. 20. *b*) de Orig. Iur. Germ. c. 23. *c*) in Diff. Rostoch. de *Iuris Rom. indole & obligandi diuersa ratione ac dignitate* cap. 1. §. X.

§. III.

Alii, vt *Christoph. Lehmann a*) & *Ioannes Schilter b*), iuris Romani vsum iam Sæculo X. & sequentibus in Germania viguisse, quod Reges Francorum in Capitularibus suis, *Gratianus* in Decreto, aliique eius ætatis scriptores frequenter ad Legem Romanam

nam prouocent:,sibi persuadent; sed illos, ius Ante-Iustinianeum cum Iustinianeo, Galliam cum Germania, confundere, iam supra monuimus.

a) Lib. II. Chron. Spir. c. 39. b) in Diss. *de Inuestitura Princip. Imperii simult.* §. 2. c) Part. 1. c. fin.

§. IV.

Rursus alii, sæculo XII. ius Romanum, abolitis etiam patriis iuribus, per *Lotharium II.* Imperatorem non solum in Italia, sed & Germania fuisse receptum, credunt; sed falsum hoc esse, *Hermann. Conringius a)*, *Georg. Calixtus b)*, *Christoph Adam. Rupertus c)*, & *Henricus Linckius d)* ex historia ciuili solide commonstrarunt.

a) De orig. iur. Germ. c. 22. & 23. b) in appar. theol. p. 135. & in arte nou. p. 14. c) ad Besoldi Synops. p. 561. d) *de iur. Iust. auctor.* differt. 1.

§. V.

Alii porro receptionem Iuris Romani in Germania *Friderico I.* Imperatori adscribunt, quod in comitiis Roncaliensibus non solum iura Romana professus sit, sed etiam Authenticam *Habita C. Ne filius pro patre* in gratiam studiosorum Codici inserere iusserit; sed quamuis negandum non sit, *Fridericum I.* magni & Ius Romanum & eius interpretes, ob rationes supra a) adductas, fecisse b), exinde tamen, illum ius Romanum in fora Germaniæ introduxisse, non sequi, quilibet facile cognoscet.

a) P. III. Membr. II. c. 4. b) Hinc etiam Imperator apud *Radeuicum* Lib. II. c. 5. in vita eius dixit: *Nostis, quod iura ciuilia nostris beneficiis in summum prouecta, firmata, ac moribus vtentium adprobata, satis habeant roboris*, vid. *Strauch.* in Irnerio non errante cap. 2. th. 7. & E. *Mauricius* de Lib. Iur. ciu. th. 21. in fin. *Conrad. Sincerus* in Diss epistol. §. 38. & 39. *Stryck* de vsu & auctor. Iur. Rom. in for. Germ. §. 21.

§. VI.

Sunt denique, qui Sæculo XIII. vel demum XV, Ius Romanum in Germania receptum eſſe, aſſerunt; quorum ſententiæ, modo inter receptionem priuatam, quæ Sæculo XIII. & publicam, quæ Sæculo XV. contigit, diſtinguamus, & nos ſubſcribimus *a*).

a) Et ſub hac diſtinctione etiam *Conringium* cap. 32. de orig. Iur. Germ. vbi, nonniſi Sæculo XV Ius Ciuile in ſcholas & fora Germaniæ introductum eſſe, ſtatuit, intelligimus.

§. VII.

Primaria autem iuris Romani in Germania introducti atque recepti occaſio peregrinationes iuuenum noſtrorum, trans Alpes ad Academias Bononienſem præcipue & Pariſinam *a*) iuris ciuilis diſcendi cauſa inſtitutæ, fuerunt.

a) Quod ſtudioſi, imo proceres Germaniæ etiam ad Pariſienſem academiam ea ætate commigrarint, ex *Arnoldo Lubecenſi* Lib. III. c. 5. teſte omni exceptione maiori, *Rigordo* Chronographo Pariſ. ad annum 1209. *Alberico Monacho* ad a 1209. apud *Leibnit.* p. 451. aliisque, a Dn. *Struuio* in hiſt. iur. pag. 533. citatis, probatur; addatur *Bulæi* Hiſtor. Acad. Pariſienſis, *Conring.* in Antiq. acad Diſſert. I. & Dn. *Boëhmerus* in Comm. ad X. Tit. II. Lib. I. §. 28.

§. VIII.

Cum enim ante Sæculum XIV. Germania academiis plane deſtituta eſſet, iuuenes noſtri magno numero in Italiam atque Galliam *a*), iuris diſcendi cauſa, contendebant, reuerſique in patriam, ius, quo ibidem innutriti erant, in iudicia atque aulas Germaniæ introducebant.

a) Vbi iam ſæculo XII. Iuris ciuilis & Canonici ſtudium floruit v. *Bulæus* in hiſt. vniuerſ. Pariſ. T. II. ad ſæcul. vniuerſ. IV. p. 580. & Dn. *Boëhmer* in V. M. X. ſub tit. *de Conſtitut.* §. 28.

§. IX.

§. IX.

Venisse autem iam Sæculo XII. & XIII. in Italiam & Galliam Germanos, partim ex Authentica *Habita C. ne filius pro Patre*, a *Friderico I.* Imperatore in gratiam studiosorum, studiorum caussa peregrinantium, a. 1158. data *a*), partim ex ingenti studiosorum numero, qui ea ætate Bononiæ fuit *b*), partim ex eo, quod Germanorum natio separatam ibi constituerit societatem, suosque Consiliarios, procuratores, a iurisdictione Rectoris exemtos, ac separata sacra sepulchraque habuerit *c*), luculenter probatur.

a) Quod hæc Authentica non de Italis, sed peregrinis, longum iter facientibus, loquatur, ex ipsis eius verbis, quando Imperator, *se in fauorem scholarium, qui studiorum caussa peregrinantur, qui amore scientiæ exules fiunt, de diuitibus pauperes, qui semet ipsos exinaniunt, vitam suam multis periculis exponunt*, constituisse dicit, probatur. *b*) referunt enim *Sigonius* Lib. II. Rer. Bonon. & *Grauina* in Orig. Iur. Ciu n. 151. ex *Odofredo* tempore *Azonis* celeberrimo Glossatore, decem studiosorum millia Bononiæ fuisse, quorum magna pars Germanica iuuentute constabat, notante *Hottomanno* in dedic. præfixa comment. ad Instit. & *Bolognino* ad Auth. *Habita* C. *ne filius pro patre n.* 63. *c*) vid *Iacob. Middendorp* de priuil. acad. Lib. IV. pag. 11. *Limnæus* Lib. IV. Iuris Publ. c. 4. n. 66. *Schrader* in Monum. Ital. pag 54. & 65. & *Anton. Gattus* in Histor. Gymn. Ticinens. cap. 13. & 14.

§. X.

Hoc ius itaque ciuile, quod iuvenes Germani trans Alpes didicerant, & secum in patriam adduxerant, statim in vsum deductum, & ad negotiorum tam priuatorum, quam publicorum decisionem adhibitum fuit, imo, quod maximum est, ipsis Germaniæ Legibus admixtum reperitur.

§. XI.

Quod si enim publicas Sæculi XIII, XIV. & XV.

 inspi-

inſpiciamus tabulas, iuris Romani vſum illæ clariſſime loquuntur; ita *Ioann. Petrus de Ludwig a)* diploma ſæculi XIII. adducit, ex quo, Comitem quendam Schwartzburgicum, iudicem Auſtregalem inter Electorem Brandenburgicum & Archiepiſcopum Magdeburgenſem electum, non ante ſententiam dicere voluiſſe, quam Romani iuris peritos conſcripſiſſet, pateſcit.

a) Von den Mängeln und Verbeſſerung des Teutſchen Lehn-Rechts. p. 14.

§. XII.

Simili modo *Philipp. Balthaſar Gerdeſius a)* ex *Kantzouii* MSCto Hiſtoriæ Pomeraniæ diploma a. 1290. quod iuris Canonici, ciuilis & Vaſallagii, des Mann-Rechts / meminit, adducit: pariter *Fridericus* Elector Palatinus, dum, ab Imperatore *Friderico* ſe armis impetitum, publicis ſcriptis a. 1462. conqueritur, ad Ius Romanum prouocat *b)*.

a) In Exercit. de Norma iudicandi leges feudales in Germania p. 25. b) apud *Dattium* de Pace publ. Lib. I. c. 27. & 74.

§. XIII.

Præterea huius rei fidem faciunt renunciationes iuris Romani, quæ in Sæculi XIII. & XIV. diplomatibus frequentiſſime occurrunt. Ita in tabulis venditionis, inter Duces Slauorum & Epiſcopum Caminenſem a 1276. factæ, renunciatio Iuris Ciuilis & Canonici reperitur *a)*; pari modo Per-Illuſtris L. Baro *de Lyncker* diploma, a. 1340. confectum, producit *b)*, in quo Comes quidam Gleichenſis Canonico & ciuili iuri omnibusque horum iurium beneficiis renunciat, plura harum renunciationum exempla apud *Nicolaum Schatenium c)*, *Ioannem Schilterum d)*, *Ioannem Nic. Hertium e)*, Dn. *Struuium f)*, & *Boëhmerum g)*, occurrunt.

a) Apud *Mart. Rangonem* Pomer. Diplomat. pag. 265.

b) Com-

b) Comment. in ius ciuile ad tit. de orig. iur. §. 11. c) Lib. XI. & XII. Ann. Paderb. d) de inueſtit. ſimult. princ cap. 3. §. 2. e) in diſſert. *de Conſultat. Legib. & Iudiciis* §. 14. f) in hiſtor. iur. Germ. p. 351. g) in Vſu Mod. X. p. 1. n. 114.

§. XIV.

Probatur etiam iuris Romani in Germania receptio ex immixtione huius iuris Romani in Leges patrias, ſæculo XIII. & XIV. conditas; quodſi enim ſpeculum Saxonicum a) & Sueuicum b) euoluimus, quam plurima capita, ex Iure Romano depromta, in illis reperimus; pari modo Aureæ Bullæ Titulis XXIV. ex iure Romano, & quidem ex L. 5. 6. & 7. C. *ad L. Maieſtatis* eſt depromtus c).

a) Ita artic. 37. Lib I. & 56. Lib. II. nec non artic. 63. Lib. II. des Sächſiſchen Land-Rechts / vbi ad *Caleſurniam* fœminam Romanam prouocatur, ex iure Romano ſunt deſumti, vid *Stryckius* de vſu & auctor. iur. Rom. in foris Germ. §. 10. b) Sic cap. VI. Lib. I. Speculi Sueu. ex Tit. Inſtit. *de Iure N. G. & Ciu.* eſt deſumtum, in cap. 41. ad *L.* 5. § 2. ff. *de ſtatu hom.* in cap. 64. ad L. Aeliam Sentiam prouocatur, nec minus cap. 253. cauſſæ exheredationis in Nouella *Iuſtiniani* n. 3. c. 3. recenſentur, plura habet Dn. *Struuius* in hiſt. Germ. p 489. c) de aliis iuris Romani capitibus, Legibus Germaniæ tum temporis admixtis, v. *Hertius* de Conſult. LL. & Iudic. §. 14. & Dn. *Boëhmerus* in Vſu Mod. X. Lib. I. Tit. 2. §. 20.

§. XV.

Non parum priuata hæc iuris Romani in Germania auctoritas per itinera Imperatorum, in Italiam frequenter ſuſcepta, promota fuit; vt enim Cæſares ICtos Italos ſummo in honore habebant a). ita etiam quosdam ſecum in Germaniam adducebant, atque grauiſſimis, imperii non minus quam aulæ ſuæ, negotiis illos adhibebant.

a) Vid. Hiſt. Noſtr. P. III. Memb. II. c. 4.

§. XVI.

Ita *Ludouicus Bauarus* Imperator defenſoribus *Dante Aligerio* Florentino, *Marſilio* Patauino & *Guilielmo Occamo*, peregrinis hominibus, aduerſus Pontificum molimina vſus fuit *a*), quod apologiæ, pro hoc Imperatore ſcriptæ, variis, ex iure Iuſtinianeo depromtis, floſculis auctoritateque ICtorum plenæ *b*), ſatis probant *c*).

a) Vnde *Nic. Burgundus* in Hiſtor. Bau. in *Ludouico* IV. p. 82. *At ille*, ait, *quoque cauſſæ ſuæ non deerat, Theologorum & iurisprudentum ſententias explorans, quos ea ætas nouerat præſtantiſſimos; Academia Pariſienſis totum illum litis progreſſum nullius momenti eſſe cenſebat: Idem in Italia ICti reſponderant. Cum his conſentiebant Germani.* *b*) quæ recenſentur apud *Gladou.* in dem Verſuch der Reichs-Hiſtorie in vita *Ludouici Bauari* §. 29. & Dn. *Struuium* Hiſt. Iur. Publ. pag. 839. *c*) Idem Imperator *Vdalrico*, homine in vtroque iure perito, teſte *Trithemio* Ann. ad a. 1333. vſus fuit.

§. XVII.

Pariter *Carolus* IV. Imperator, in Italia per aliquot tempus degens, nouas academias, Ticinenſem nimirum & Florentinam, fundauit, *Bartolum*, celebrem iuris Iuſtinianei interpretem, Conſiliarium habuit, eumque ad Aureæ Bullæ confectionem adhibuit; Nec minus *Wenceslaus*, *Rupertus* & *Sigismundus a*) Conſiliariis, iuris Romani peritis, vſi fuerunt.

a) Huic enim Imperatori *Georgius Fiſcellus* I. V. D. a conſiliis fuit. v. *Conring.* de Orig. iur. Germ. c. 32.

§. XVIII.

Vt autem Cæſares Iuris Iuſtinianei interpretes ſecum ex Italia adduxerunt illorumque conſiliis vſi fuerunt; ita principes non minus imperii viros, huius iuris peritos, in aulis ſuis habuerunt; exemplo eſſe poterit *Bogislaus* X. Pomeraniæ Dux, qui *Pe-*

trum

trum Rauennatem eiusque filium, teſte *Hermanno Conringio a)*, ex Italia ſecum adduxit.

a) De orig. iur. Germ. cap. 32.

§. XIX.

Stabilita præterea atque in vſum fuit deducta iuris Romani in Germania auctoritas per Academias, Sæculo XIV. inſtitutas, nimirum Viennenſem, Erfurtenſem, Heidelbergenſem ac Ingolſtadienſem; in his enim iuris canonici iuxta ac ciuilis Profeſſores conſtituebantur, ſimulque iuris ciuilis publice docendi licentiam nanciſcebantur.

§. XX.

De Viennenſi Academia *Vrbani* Pontificis apud *Petrum Lambecium a)* extat priuilegium de a. 1363, quo iuris ciuilis & Canonici docendi licentia Profesſoribus conceditur; idem Priuilegium *Clemens* VI. a. 1387. & *Vrbanus* VII. a. 1389. Academiæ Erfurtenſi *b)*, *Rupertus* Imperator Heidelbergenſi *c)* & *Ludouicus Diues*, Dux Bauariæ, Ingolſtadienſi tribuit.

a) Lib. II. Comment. Bibl. Vindeb. c. 5. pag. 85. *b)* vid *Conring.* de orig. iur. Germ. §. 31. & *Stryck.* de vſu & auth. iur Rom. in for. Germ. §. 22. *c)* Diploma *Ruperti Palatini* de a. 1380. *Tolnerus* in Hiſt. Palat. pag. 122. exhibet. *d)* vid. *Wiguleius Hund.* Metrop. Salisburg. p. 239.

§. XXI.

Conſummata tandem hæc iuris Romani auctoritas fuit, per honores & dignitates, quibus ſæculo XV. iuris Ciuilis ornabantur Doctores. Cum enim publicis negotiis ab Imperatoribus & principibus non tantum adhiberentur, ſed etiam ſub *Sigismundo* in Concilio Conſtantienſi cap. 6. a. 1416. quædam eccleſiarum beneficia illis deſtinata eſſent *a)*; factum eſt, vt ingens Doctorum numerus naſceretur *b)*, hoc modo iuris Romani auctoritas in dies creſceret,

a) vid.

a) vid. *Goldast.* T. II. der Reichs-Satzungen pag. 90. simile quid in Concil. Basil. a. 1440. cap. 9. propositum fuisse, ex eodem *Goldasto* pag. 149. constat.
b) Quare *Fridericus* III. Imperator de eorum numero restringendo, iisque a iudiciis & consiliis penitus remouendis in Comitiis Moguntinis de a. 1440. cogitauit; sed irrita eius fuisse consilia, nihilque penitus contra Doctores vsumque iuris ciuilis eo tempore fuisse statutum, ex Rec. Imp. de a. 1442, patet. v. *Goldast.* T. I. derer Reichs-Satzungen f. 116. *Müller* in Reichs-Tags-Theatro P. I. c 5, *Thomasius* in quæstion. promiscuis, a. 1693. editis, qu. 10.

§. XXII.

Receptio itaque iuris Romani in foris Germaniæ ex hactenus deductis patet, sed priuata, instrumentalis & scholastica: quare nunc etiam, quando ius Romanum publice in Germaniæ tribunalibus receptum fuerit, inquirendum erit.

§. XXIII.

Ad legalem & publicam itaque in foris Germaniæ quod attinet receptionem, illa circa finem sæculi XV. demum contigit, quo gloriosissimæ memoriæ Imperator *Maximilianus* I. Camerale iudicium fundauit, atque publicam iuri Romano indulsit auctoritatem.

§. XXIV.

Cum enim Germania multis retro sæculis bellis intestinis atque diffidationibus misere diuexata, iusque in viribus positum fuisset, Ordines Imperii, hisce patriæ nostræ calamitatibus moti, assiduis sollicitationibus Imperatores adierunt, vtque non tantum pax publica restitueretur, & ius illud manuarium aboleretur, sed etiam Tribunal quoddam imperii, in quo caussæ principum controuersiæ legitime proponi ac dirimi possent, institueretur, vehementer vrserunt.

§. XXV.

Constituta equidem erant in Imperio duo suprema Tribunalia Cæsarea, seu Palatia, vel Palentiæ *a*), vt

vt tum appellabantur, die Käyserliche hohe Reichs Pfaltzen in Sachsen und Schwaben/ quorum vicariam gubernationem, diuisis inter se limitibus, Saxonicus & Rhenensis tenebant: sed cum in summis hisce iudiciis ex solis iuribus Germanicis, quæ ius manuarium confirmabant potius, quam detestabantur, causæ dirimerentur, non multum commodi inde Statibus Imperii, obseruante *Ioann. Philippo Dattio* b), obuenit.

a) Vid. de his palentiis *Goldast.* præf. Tom. I. derer Reichs-Satzungen pæmissa, & *Marqu Freherus* Lib. I. de origin. Palat. c. 16. b) De Pace Imp. publ. Lib. IV. cap. 1.

§. XXVI.

Nec iudicium Cæsaris aulicum das Kayserliche Cammer- und Hof-Gericht / quod summum ante annum 1495. in imperio solum Tribunal erat, nec, quæ tum temporis conuentione constituebantur *Austregarum* iudicia rem conficere, ac inueterato malo medelam afferre poterant, dum illud aut in extremis Germaniæ partibus hærebat, aut plane, absentibus scilicet Cæsaribus, non patebat, *Austregarum* vero iudicia potentiores metu, vi & armis facile perrumpere poterant a).

a) Vid. *Datt.* de Pace Imp. publ. Lib. IV, cap. 1.

§. XXVII.

Sed quamuis de iudicio, in Germania stabili sede locando, sæpissime Ordines imperii in publicis Comitiis, sub *Friderico* III. Imperatore circa medium sæculi XV. habitis, nimirum Norimb. a. 1467. Colon. & Norimb. 1487. Francof. 1489. deliberare cœperint; infructuosas tamen fuisse illorum deliberationes, Acta Comitialia testantur.

a) Quæ apud Dn. *Müllerum* in Theatro Comit. Part. II. *Goldastum* in denen Reichs-Satzungen / & *Dattium* de Pace Imp. publ. Lib. IV. c. 1. reperiuntur.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Quod itaque *Fridericus* III. perficere non potuit, filius eius *Maximilianus* I. feliciter peregit, & ad optatum perduxit finem. Primo enim in Comitiis Wormatiensibus a. 1495. pacem publicam, quæ der Königliche Land-Friede zu Worms dicitur, restaurauit *a*), deinde eodem anno Iudicium Camerale, publicæ pacis vinculum & firmamentum *b*), omnium Ordinum Imperii, Comitiali voce & suffragio ordinauit, vtque Status Imperii, abolitis diffidationibus, querelas suas ibidem proponerent, constituit *c*).

a) Historiam huius Constitutionis plenius explicat *Datt.* Lib. V. de Pace Imp. publica cap. 1. *b*) Vti *Carolus* V. in proposit. Comitiorum Spirensium a. 1544. teste *Sleidano* Comment. de statu religionis Lib. XV. illud appellauit. *c*) v. Acta Wormatiensia apud Dn. *Müllerum* in Theatro Pac.

§. XXIX.

Quo autem summi huius Tribunalis Iudices & Assessores scirent, secundum quas leges iudicare debeant, & quam legum subordinationem Imperator in imperio comprobet, vt ante omnia mores, consuetudines & statuta, redliche, erbare und leidliche Ordnungen/Statuten und Gewohnheiten *a*) cuiuslibet regionis ac loci inspiciant, his deficientibus ad iura imperii communia, i. e. Recessus imperii, ius Canonicum & ciuile, zu des Reichs- und gemeinen Rechten recurrant, statuit.

a) Hanc clausulam status Imperii, dissentiente Imperatore, ordinat. Camer. inseruisse, B. *Müllerus* in Reichs-Tags Theatr. sub Maximil. I. testis est.

§. XXX.

Non equidem cum *Christophoro Lehmanno a*), publica Imperatoris & ordinum conuentione vel constitutione, abrogatis omnibus antiquis Germanorum iuribus, ius Romanum tum temporis receptum fuisse, statuimus; expressiora enim huius conuentionis vel constitutionis publicæ vestigia viri docti merito desiderant; nec doctissimi *Ioann. Philipp. Dattii* coniecturam, qua *Lehmannum* formulam, iudici & assessoribus

bus a. 1495. præſcriptam, in Archiuo Spirenſi vidiſſe, adeoque non abs re ſtatuiſſe, conuentum eſſe tunc inter Cæſarem & imperii ordines, vt in Camera ſecundum Romanas leges, tanquam ius imperii commune, iudicaretur, noſtram facimus *b*); hoc tantum volumus, Imperatorem *Maximilianum* in ordinatione iudicii Cameralis iudici & aſſeſſoribus, vt ſecundum ius Romanum iudicarent, iniunxiſſe, & hoc modo publicam ei auctoritatem tribuiſſe.

a) Scribit enim Lib. IV. Chron. Spir. cap. 21. **Es ſeye in keiner Hiſtorie zu finden / daß ein Kayſer oder König dieſelbe alte Geſetze und Rechte der Teutſchen abgeſchaffet / oder andere Rechte an dero ſtatt anzunehmen gebothen / bis bey Aufrichtung des Kayſerlichen Cammer-gerichts / die Kayſer / Fürſten und Stände des Reichs / nach denen gemeinen beſchriebenen Römiſchen Rechten / alle Bürgerliche Streit und Recht-Sachen zu entſcheiden / übereinkommen und verabſcheidet.** *b*) Lib. IV. de pace Imper. publ. cap. 1. n. 111.

§. XXXI.

Quare merito a *Reinckingio* diſcedimus, ſtatuenti *a*). in Camerali iudicio Leges Romanas adlegari quidem, ſed pro ratione tantum, non pro auctoritate; verba enim imperatoris *Maximiliani*, **nach des Reichs gemeinen Rechten zu richten /** legalem iuri Romano illum vim tribuiſſe, ſatis oſtendunt *b*).

a) Lib. I. de Regim. ſecul. & eccleſ. cl. 2. cap. 4. n. 10. *b*) quod etiam recte aduerſus *Reinckingium* anonymus quidam in Diatribe Hiſtorico-Iuridica: *De receptione Iuris Romani eiusdemque ad legum Germaniæ veterum in foris vſu auctoritateque præſenti* pag. 28. monuit.

§. XXXII.

Primo enim Imperator *Maximilianus* I. in ordinatione iudicii Cameralis a. 1495. in aſſeſſoribus, vt eſſent iurium periti & promoti, **der Rechten gelehret und gewürdet /** & ſic ſimul, vt eo iure vterentur, quo innutriti, & in quo honoris gradum meruerant, voluit; II. Mentionem

tionem missionis, des Einsatzes / ex primo & secundo decreto Tit. 19. ex iure Romano facit, & III. in appellationibus ab interlocutoria illud obtinere Tit. 20. vult, was in denen Kayserlichen Rechten geordnet ist.

§. XXXIII.

Præcipuum autem probationis nostræ fundamentum in formula iuramenti, a *Maximiliano* I. a. 1495. Cameræ assessoribus præscripta, atque a *Dattio a)* exhibita, ponimus; quamuis id omnium maxime ruinosum *Conradus Sincerus b)* iudicet; quippe quæ iudicem Cameræ atque assessores, vt secundum consuetudines & statuta regionum & locorum, nec non iura imperii communia, nach des Reichs gemeinen Rechten/ sententias pronuncient, adstrinxit.

a) Lib. IV. de pace Imp. publ. cap. 1. n. 116. b) in dissertat. epist. *De Germanicarum legum veterum ac Romani iuris in republ. nostra origine, auctoritateque præsenti* §. 74.

§. XXXIV.

Omissa equidem est hæc formula in ordinatione Camerali a. 1495. prout illam in corpore recessuum conspicimus; esse tamen formulam hanc a *Maximiliano* I. præscriptam, cum I. in omnibus veteribus extet editionibus *a)*, II. mentio eius fiat in erneuerter Ordnung etlicher Puncten / belangend den gerichtlichen procefs des Kayserlichen Cammer Gerichts - - - a. 1538. Vbi sub titulo: Folgen die Ayd der Personen zum Cammer Gericht gehörig / primo loco habetur: Des Richters und der Urtheiler Ayd/wie der auf dem Reichs-Tag zu Worms anno 1495. aufgerichtet/ mit dem Anhang auf dem Reichs-Tag zu Worms anno 1521. geordnet &c. tuto concludimus.

a) Confer. Ordin. Camer. de a. 1555. Part. I. tit. 57.

§. XXXV.

Conspirant cum ordinatione Camerali aliæ Imperatoris *Maximiliani* I. constitutiones, nimirum constitu-

ſtitutio contra blaſphemos in Comitiis Wormatienſibus a. 1495. lata. Tabulæ fœderis Sueuici a. 1496. tit. X. Ordinatio Cameralis a. 1507. (quæ integrum proceſſum ex iure communi, Canonico nimirum & Romano, Cameræ aſſeſſoribus præſcripſit) art. 34. §. 2. & art. 36. §. 12. Tabulæ fœderis prorogati a. 1512. tit. 27. & ordinatio Notariorum a. 1512. Tit. I. §. I. in quibus non ſolum ad ius Romanum frequenter prouocatur, ſed etiam publica illi vis atque auctoritas tribuitur.

§. XXXVI.

Mortuo *Maximiliano I.* non decreuit iuris Iuſtinianei auctoritas, ſed nouis ſanctionibus, a ſucceſſoribus eius latis, fuit ſtabilita ac confirmata; Sic Imperator *Carolus* V. in Edicto Norimberg. de a. 1521. Ordin. Camerali de eodem anno tit. 32. §. 2. Receſſu Spirenſi de a. 1519. §. 38. Ordinat. proceſſuali de a. 1538. partim leges Romanas allegat, partim etiam, ut ſecundum ius commune, denen gemeinen und Kayſerlichen Rechten/pronuntietur, ſtatuit.

§. XXXVII.

Præ ceteris autem, *Carolum* V. legalem iuri Romano tribuiſſe auctoritatem, nemeſis Carolina, a. 1530. ſolenniter totius imperii conſenſu publicata, euincit, in hac enim Imperator, ſe ea propter ſuam conſtitutionem criminalem edidiſſe, quo in poſterum ſecundum ius commune eo accuratius pronuncietur, non tantum expreſſe dicit *a*); ſed etiam in ipſa conſtitutione frequentiſſime ad ius Romanum, Kayſerliche geſchriebene Geſetze / prouocat *b*), imo articulo XXXV. Es ſoll in dieſen und andern dergleichen Fällen unſer Kayſerlich geſchrieben Recht gehalten werden / publice profitetur.

a) In præf. Conſtit. Crim. *b*) art. 194. 117. 118. 120. 121.

§. XXXIIX.

Pari modo *Ferdinandus I.* imperator in ordinatione Auguſtana de a. 1557. Part. I. Tit. 57. & *Maximilianus II.* in ordinat. Polit. de a. 1577. tit. 17. §. 8.

ius ciuile adprobarunt, vtque assessores Cameræ non secundum suum arbitrium, sed leges communes, nach des Reichs gemeinen Rechten/ Abschied &c. iudicarent, iusserunt. Quod etiam in iudicio aulico observatur, vbi Consiliarii Aulici nach des Reichs-Constitutionen/und die gemeinen beschriebene Rechte iudicare tenentur *a*), & in fine ordinationis iudicii aulici iubetur: Daß das Corpus Iuris Ciuilis und Canonici allezeit auf der Reichs-Hof-Raths Tafel seyn soll / damit man sich derselben gebrauchen könne.

a) v. Tit. I. §. Und weilen dann Ordin. Iud. Aulici de a. 1654. apud *Limnæum* Iur. Publ. T. V & *Hulder. v. Eyben* in diss. *de auctoritate vsuque Iur. Iustin. in Germaniæ iudiciis* cap. 7. §. 12.

§. XXXIX.

Taceo nunc reliquas imperii constitutiones, quæ sæculo XVI. & XVII. sunt promulgatæ, v. g. ordin. polit. de a. 1548. Tit. 1. Rec. de a. 1567. §. Und nachdem. Ord. Polit. de a. 1577. §. 16. Recess. Nouiss. de a. 1654. §. 105. ex quibus euidenter adparet, Imperatores nostros ius Iustinianeum suum facere voluisse, illudque pro iure communi & publice recepto habuisse.

§. XL.

Quæ cum ita sint, *Hermanni Conringii a*), & *Ioachimi Martini* Unverfahrts *b*) obiectio, quasi ius Romanum in summis tantum imperii tribunalibus, in Statuum territoriis & iudiciis non æque receptum sit, corruit. Quamuis enim illud, vti iam supra *b*) monuimus, in imperio expressa quadam constitutione non fuerit receptum & promulgatum; attamen tacito Ordinum consensu illud in prouinciis agnitum esse, praxis quotidiana comprobat. Accedit, quod omnes hactenus recensitæ constitutiones, in quibus ius Romanum, ceu imperii commune, agnoscitur & confirmatur, scientibus & non contradicentibus imperii Ordinibus fuerint promulgatæ, quibus

bus tamdiu ſtandum erit, quamdiu de contraria Statuum voluntate non conſtat *c*).

a) De Orig. Iur. Germ. c. 33 *b*) in pædia Iurisprudentiæ c 6. *c*) poſſe autem Status imperii Leges contra Ius Romanum ferre, imo etiam illud in territoriis ſuis abrogare *Conringius* l. c. *Limnæus* Lib. IV. Iur. publ c 8 n. 253. *Schwederus* Part. ſpec Iur. Publ. Sect. II. c. 13. §. 2. *Ludolph. Hugo* de ſtatu region. Germ. c. 3. § 10. Dn. *Thomaſius* in Diſſert. *de ſtatuum Imperii poteſtate legislatoria contra ius commune* & illuſtris *Berger* in Oecon. Iur. p. 34. n. 4. probant.

§. XLI.

Imo non deſunt regiones in imperio noſtro, quæ, repudiatis antiquioribus iuribus & conſuetudinibus, iuri Romano ſimpliciter ſeſe ſubmiſerunt. Ita Marchia per Receſſ. de a. 1527. 1534. 1538. & 1572. abolito iure Saxonico, nomotheſin Romanam introduxit. Pari ratione in terris Brunſuicenſibus & Luneburgicis iuri Saxonico repudium datum, iusque Romanum ſub Duce *Henrico Iuniore* a. 1567. *a*) receptum fuit.

a) Probatur hoc ex artic. 32. des Landtags-Abſchieds zu Saltzdalum de a. 1597. ibi: Denn daß viel hochgedachtes Fürſten / Hertzogen Henrichs des Jungern / und der fürnehmſten Land Stände / ſo dazu gezogen worden / auch zuforderſt Kayſerl. Majeſtät eigentliche Meynung geweſen / daß man ſich der gemeinen beſchriebenen Kayſerl. aber nicht der Sachſen Rechten am Fürſtlichen Brunsweigiſchen Hof-Gericht gebrauchen ſolle / conf. *Chriſtoph. Ioann. Conr. Engelbrechti* Iuris Brunſuico-Luneburgici ſpecimen primum Helmſtad. 1719.

§. XLII.

Sunt equidem, vt *Conradus Sincerus a*), qui nomine communis iuris, der gemeinen Rechte / in conſtitutionibus imperii, a nobis adductis, iura Germanica & domeſtica ſignari putant; ſed iura communia in publicis Imperii conſtitutionibus eſſe Romana *b*),

quia non tantum iuri patrio & consuetudinario opponuntur, sed etiam communia & scripta iura Cæsarea, **gemeine und geschriebene Kayserl. Rechte /** sæpius iunguntur, *Iaunn. Philipp. Daltius c)*, *Ioann. Samuel Stryckius d)*, *Ioann. Caspar Heidelmannus e)*, & *Ernestus Ioachim Westphal f)* ex ipsis imperii constitutionibus solide aduersus *Sincerum* monstrarunt.

a) Seu potius illustr. *Ioann. Kulpisius* in Diss. epistol. *De Germanicarum LL. veterum, ac Romani iuris in republ. nostra origine auctoritateque præsenti Lipsiæ* a. 1682. edita, a Dn. *Thomasio* notis illustrata §. 74. & 75. recensionem huius epist. vid. apud *Beyerum* Notit. Aut. Iurid. p. 83. *b)* sub appellatione tamen iuris communis in Imperii Constitutionibus etiam sæpius Ius Canonicum venire, Dn. *Thomasio* in Caut. circa præcogn. iurispr. ecclesiasticæ c. 22. §. 4. *Boehmero* in vsu Mod. Decret. Lib. I. Tit. 2. §. 56. aliisque lubenter concedimus. *c)* de pace Imperii publ. Lib. IV. c. 1. n. 117. & sequ. *d)* in discursu prælim. *De vsu & auctoritate iuris Romani in for. German.* §. 15. *e)* in Diatribe Hist. Iurid. *De receptione iuris Rom. eiusdemque vi & LL. German vet. in foris usu auctoritateque præs.* pag 31. *f)* in Differt. *de Iuris Rom. indole & obligandi diuersa ratione ac dignitate in for. apud Romanos & Germ.* cap. II. §. 5.

§. XLIII.

Quemadmodum autem Doctores in tempore & modo receptionis iuris Romani in foris Germaniæ non conueniunt: ita diuersas plane recepti huius iuris peregrini, nobis non promulgati, moribus nostris non raro contrarii, caussas adferunt.

§. XLIV.

Quidam enim, qui cum *Accursio*, *Iasone*, *Baldo* aliisque Glossatoribus, iuris Romani decreta per numinis diuini afflatum iuris illius confectoribus indita fuisse, statuunt, aut cum *Alberico Gentili*, *Hugone Donello*, *Sfortio Odda a)* & *Iano Vincentio Grauina* ius Romanum ipsum ius Naturæ & Gentium, ab vni-

vniuerſo hominum genere colendum eſſe, aſſerunt, hanc ob cauſſam ius Romanum receptum fuiſſe, ſibi perſuadent. Sed licet, ius Romanum nunquam deſtitui ratione, lubenter illis concedamus: hanc rationem tamen non ſemper eſſe naturalem, ipſe Imperator *Iuſtinianus* confitetur *b*).

a) Qui in Tract. de reſtit. in integr. p. 1. qu. 10 n. 70. ruſticos excuſandos, ſi ignorent ius ſtatutarium; non vero ſi ius Romanum, tradit. *b*) in §. 4 I. *de Iuſtit. & iur.* ibi: *collectum eſt enim ex naturalibus præceptis aut gentium, aut ciuilibus.*

§. XLV.

Alii, ius Romanum ob ſingularem æquitatem, dignitatem ac præſtantiam in foris noſtris eſſe receptum, dicunt. Sed quamuis negandum non ſit, ius Romanum dignitate ſua atque præſtantia omnia alia iura vincere, vt etiam præſagio futuri ſæculi *Craſſus* apud Ciceronem *a*): *Incredibile eſt, quam ſit omne ius ciuile, præter hoc noſtrum, inconditum ac pene ridiculum*, dixiſſe videatur: attamen alias etiam fuiſſe iuris huius recepti cauſſas, nimirum partim legum patriarum defectum, partim peregrinæ rei amorem, partim indulgentiam Cæſarum *b*), firmiter concludimus.

a) Lib. I. de oratore add. *Corn. Eckii* Orat. *De præſtantia & neceſſitate iuris ciuilis*, Franeckeræ 1686. recitata. add. *Suffridi Petri* Orat. de præſtantia LL. Roman. Antuerp 1574. 4. & *Simon. Vinuti* Orat. de ſapientia Romanorum in iure conſtituendo, reddendo, interpretando 1651. hab.

CAP. XI.

DE VSV ATQVE AVCTORITATE IVRIS ROMANI IN FORIS GERMANIÆ.

§. I.

POſteaquam itaque ius Romanum a Sæculo XIII. Germaniæ noſtræ innotuiſſe, Sæculo vero XV.

& ſequentibus legalem auctoritatem ab imperatore *Maximiliano I.* eiusque ſucceſſoribus, ſcientibus & tacentibus imperii Ordinibus, accepiſſe, oſtendimus: reſtat, vt etiam in vſum atque auctoritatem iuris Romani præſentem inquiramus, ſimulque, in quantum illud receptum ſit, monſtremus.

§. II.

Diuerſæ iterum circa hanc rem Doctorum ſunt ſententiæ, quidam enim, vt ſcholaſtici iuris interpretes, ciuiliſtæ ſeu legiſtæ dicti, in exceſſu peccant, &, ſolum atque vnicum ius ciuile ſeu Romanum, Germaniæ legibus & conſuetudinibus omnibus plane abrogatis & abolitis, in foris noſtris eſſe receptum, contendunt. Sed horum ſententia, ſicuti falſa Doctorum Italicorum, in primis *Caroli Sigonii a*), narratione nititur: ita merito a viris, Status Germanici peritis, exploditur.

a) Vti cap. 2. Part. III. Membr. II. hiſtor. noſtræ oſtendimus.

§. III.

Alii contra, vt *Conradus Sincerus a*), &, qui eum ſequitur, *Henr. Erneſtus Keſtnerus b*), in defectu peccant, & ius Romanum nec ſolum, nec principaliter receptum eſſe, ſed veteres leges Germanicas adhuc in vigore eſſe, & fundatam allegantibus dare intentionem, ius vero ciuile ſecundario duntaxat eſſe receptum, nec fundatam ſuppeditare intentionem, niſi quis probet illud ea in parte, qua citatur, fuiſſe receptum, aſſerunt.

a) In diſſert. epiſtolica ſæpius iam citata. b) in Tractat. *de defectibus Iuris Commun.* Problem. 4.

§. IV.

Rurſus alii media incedunt via, vt *Ioannes Schilterus a*), *Ioannes Samuel Stryckius b*) aliique, &, præter ius patrium ac veteres leges Germanicas, etiam ius Romanum vſu & obſeruantia receptum eſſe,

ſe, ita vt fundatam intentionem habeat allegans legem Romanam, nec debeat obſeruantiam eius probare, ſed aduerſario incumbat demonſtrare, illam propter contrarium ius Germanicum non potuiſſe recipi, putant.

a) Exercitat. I. ad Pand. §. XI. & XII. & in additam. pag. 61. nec non in Actis erudit. anni 1682. p. 366. vbi hanc ſuam ſententiam aduerſus *Conradum Sincerum*, qui eum in Diſſertatione epiſtolica § 60. 61. & 88. notauerat, defendit. b) in Diſcurſu prælim §. 27.

§. V.

Alii denique, vt L. B. de *Lyncker* a) & *Ioann. Caſpar Heidelmann* b), ius Romanum non tantum in complexu receptum, ſed etiam in pugna legis Germanicæ veteris illi tamdiu ſtandum eſſe, donec huius vſus & obſervantia in foro doceatur, defendunt.

a) in Comment. ad Ius ciu. ad Tit. de Orig. iur. §. 12. b) in Diatr. Hiſtor. cit. Sectione 3. §. 4.

§. VI.

Si itaque in conflictu diuerſarum harum ſententiarum dicendum, quod res eſt, ius Iuſtinianeum nos non obligat ex legislatione & publicatione, vti quidem *Reinckingius* a) & *Limnæus* b) ſibi falſo perſuadent; ſed ex voluntaria receptione, in quantum itaque illud fuit receptum, in tantum etiam vſu in foris noſtris venit.

a) De Regim ſecul. & eccleſ. Lib. I cl. 2. c. 8. b) Lib. II. Iur. Publ. c 8 §. 4. vbi ius Iuſtinianeum Germanos obligare vi legislationis Imperatoris *Iuſtiniani* vniuerſi orbis domini, clamitant.

§. VII.

Eſſe autem ius Romanum in foris noſtris receptum, non pro parte, nec eatenus, qua actu obſeruatur, aut adplicari poteſt, ſed in complexu, vti

quidem recte viri illuſtres *L. B. de Lyncker* a) & *Dn. de Berger* b) ſtatuunt, ex eo potiſſimum probatur, quod in Conſtitutionibus imperii, capite antecedente citatis, non particulæ quædam, aut ſingulares huius iuris materiæ fuerint receptæ, ſed totum ius Romanum ceu commune imperii Ius & ſuppletorium in omnibus caſibus, iure Germanico non deciſis, agnitum fuerit & confirmatum.

a) In Analectis ad *Struuii* Syntagma Exercit. II. th. 35.
b) in Diſſert. de vſu action. pœn. §. 9.

§. VIII.

Vnde is, qui, lege Romana ſubnixus, ſiue agit, ſiue excipit, intentionem fundatam habet, neque legis receptionem, neque eius obſeruantiam, neque, quod ad ſtatum noſtrum adplicari poſſit, probare debet; ſed aduerſario, aut legem non eſſe receptam, aut contrariis legibus abrogatam a), aut non adplicabilem, probare incumbit.

a) Cum cautione tamen *Buignonius*, *Groenewegen*, *Chriſtinæus* aliique, qui integros de Legibus abrogatis libros ſcripſerunt, legendi ſunt, quippe qui de vſu & obſervantia Legum Romanarum in foris Germaniæ iuſtum non ferre poſſunt iudicium. vid. *Stryckius* in Diſcurſu prælim. §. 43.

§. IX.

Licet autem ius Romanum vniuerſum & in complexu in noſtris ſit receptum: attamen in ſubſidium receptionem eius factam eſſe, deficientibus nimirum Legibus, conſuetudinibus patriis & conſtitutionibus Imperii, conſtans imperii praxis teſtatur. In citatis enim capite antecedente conſtitutionibus Iudices & Aſſeſſores Cameræ ac Iudicii Aulici primo ad leges patrias honeſtasque conſuetudines cuiuslibet loci, redliche/ erbare/ und leidliche Ordnungen und Gewohnheiten derer Fürſtenthümer/ Herrſchafften und Gerichten

&c.

&c. & his deficientibus ad Ius commune & Cæsareum, gemeine und Kayserliche Rechten / ablegantur.

§. X.

Hinc etiam iudices in dirimendis controuersiis 1) ad Iura singularia loci seu statuta, Stadt-Recht Willkühr/ 2) ad leges prouinciæ, Land-Recht/ Landes-Constitutionen und Ordnungen / 3) ad Recessus Imperii recurrere, &, si hisce patriis iuribus caussa, quæ agitur, tacta non sit, aut ex Iure Romano, aut Canonico rei controuersæ decisionem, monente illustri *Bergero a*), petere tenentur.

a) in Oecon. iur. p. 33.

§. XI.

Quæ cum ita sint, facili negotio quæstio decidi potest: sitne ius Romanum principale ius, an Germanicum? quatenus enim plures casus ex iure ciuili deciduntur, quam ex Iure Germanico, eatenus illud principale nominari potest; quatenus vero in causarum decisione, primum ad ius Germanicum, & deinde in subsidium ad Ius Romanum est recurrendum, eatenus Ius Germanicum recte principale, Romanum vero minus principale & subsidiarium adpellatur.

§. XII.

Hic autem Iuris Romani in foris nostris vsus atque auctoritas non tantum circa negotia priuatorum, sed etiam caussas Imperii publicas sese exerit. Nam quamuis *Hermanno Conringio a*), Ius publicum Iustinianeum non obligare hodie Germaniam, aut *Friderico Georgio Lautensackio b*), ex solo Iure Romano & Canonico inepte iuris publici controuersias dirimi, lubenter concedamus: exinde tamen, nullum Ius Romanum in negotiis imperii publicis habere vsum, non sequi, viri Doctissimi *Ludolph Hugo c*) *Huldericus Eybenius d*), *Ioann. Samuel Stryckius e*), & *Ioann. Ioachim Müller f*) solide monstrarunt.

a) In præf. ad *Taciti* librum de Mor. Germ. & in Differt. *de Iuris publici Iustinianei in Germania auctoritate*, quæ Tractatui de Origine Iuris Germ p. 165. subiecta reperitur. b) in Diss. *De inepta ratione decidendi controuersias Iuris publici ex Iure Rom. & Can.* Erfurti 1710. habita. c) in Tractatu *de Statu region. Germ.* cap. 6. d) in Dissertat. *De auctoritate vsuque iuris Iustin. in German.* c. 12. e) in Discursu prælim. §. 39. f) in dem entdeckten Staats-Cabinet Part. IV. cap. 1.

§. XIII.

Euoluamus modo sententias, obseruationes & relationes Camerales apud *Tilemannum de Benignis*, *Meichsnerum*, *Ostermannum*, *Simonem Guntherum*, *Meurerum*, *Melandrum*, *Scipionem*, *Magenhorstium*, *Rosacorbium*, *Reichwinum*, *Rodingium*, *Klockium*, *Mynsingerum*, *Beckerum*, *Gailium*, *Blumium* & Per-Illustrem *Ludolphum*, item deductiones iurium, quibus Illustrium controuersiarum, in iudicio Austregali, Aulico, Camerali & Reuisorio agitatarum, fundamenta & merita demonstrantur: leges Romanas non tantum vtramque in illis facere paginam, sed etiam ad causarum publicarum decisionem adhiberi, deprehendemus.

§. XIV.

Imo, quod maximum est, in ipsa Sacratissim. Imperatoris aula, atque in Statuum Imperii suffragiis & iurium deductionibus, quæ in vniversalibus Imperii comitiis feruntur & exhibentur, legum Romanarum allegationem non infrequentem esse, acta Imperii atque Comitiorum, apud *Müllerum*, *Londorpium*, *Thucelium*, *Fabrum* aliosque collectores, testantur.

§. XV.

Sicuti autem Ius Romanum in summis imperii Tribunalibus ac negotiis publicis obseruatur: ita non minorem illud in Germaniæ prouinciis habet auctoritatem, vt nulla sit regio, ciuitas ac oppidum, in quarum tribunalibus Iuris Iustinianei decreta ad cau-

farum

ſarum deciſionem non adhibeantur, quod de ipſa Saxonia noſtra accuratiſſimus praxeos Saxonicæ obſeruator *Carpzouius* aſſerere non dubitat *a)*.

a) In Prax. Crim. Quæſt. 42. n. 25. & Part. III. Dec. 288. n. 20. vbi, quod illa, quæ iure Saxonico expreſſe non deciſa, relinquantur ſub diſpoſitione iuris communis, aſſerit.

§. XVI.

Quam maxime denique exinde Iuris Romani in foris noſtris probatur auctoritas, quod iura ſtatutaria, ſi dubia ſint, ex eo declarentur *a)*, ſi nimis generalia, reſtringantur *b)*, &, ſi nihil diſponant, ſuppleantur, quod, quamuis *Titio c)* & Dn. *Kreſſio d)* ita abſurdum videatur, ac ſi quis ſacram ſcripturam ex libris *Ariſtotelis* explicari velit: tamen conſtanti praxi, vti ex *Zaſio e)*, *Gailio f)*, *Schurſſio g)*, *Carpzouio h)*, *Berlichio i)*, *Brunnemanno k)*, *Richtero l)*, *Menckenio m)* aliisque patet, ſeruatur.

a) Hinc regulæ Practicorum: *Statuta potiſſimum ex iure communi ſunt deſumta*, &, *Statutum condentes, quantum per rationes ciuitatis ſuæ fieri potuit, quam maxime illæſam iuris communis auctoritatem ſeruare voluiſſe, cenſendi ſunt*; *b)* vnde regulæ: *Statutum eſt ſtrictæ interpretationis; Quæ ſtatuta ſunt exorbitantia, ita ſunt interpretanda, vt quam minime ius commune lædant*; &, *Statuta non admittunt interpretationem extenſiuam, ſed reſtrictiuam* *c)* in notis ad *Lauterb* præfat. *d)* in præf. Specim. Iur. priu. præmiſſa. *e)* in L. *properanda* C. *de iudiciis* n. 20. *f)* Lib. I. Obſ. 50. n. 8. *g)* Cent. 1. conſ. 55. *h)* Part. III. Conſt. 20. def. 10. & P. I. C. 16. d. 15. nec non Part. I. Deciſ. 63. P. 2. D. 236. P. III. D. 295. *i)* P. III. Conc. 24. n. 9. *k)* Centur. I. Deciſ. 15. *l)* Deciſ. 81. *m)* in Compend. Pandect. pag. 3.

§. XVII.

Quæ cum ita ſint, non parum iurisprudentiæ noſtræ *Arthurus Duckius a)*, *Ioann. Ioachim Hagemeier*

meier b), *Helfricus Hunnius c)*, *Ericus Mauricius d)*, *Henricus Linckius e)*, *Huldericus Eybenius f)*, *Ioann. Samuel Stryckius g)*, *Ioann. Caſpar Heidelmann h)* *Erneſtus Ioachim Weſtphal i)* aliique conſuluiſſe mihi videntur, quod vſum atque auctoritatem Iuris Iuſtinianei in foris Germaniæ præſentem ex hiſtoriarum monimentis, legibus imperii publicis & hodierna praxi peculiaribus ſcriptis monſtrare, & dignitatem huius iuris contra obtrectatores & diſſentientes defendere voluerint.

a) De vſu & auctorit. Iur. Ciuil. Rom. in Dominiis principum chriſtianorum Londini 1653. 8. ſæpius recuſ. *b)* de vſu & auct. iur. Ciu. Francof. 1663. 4. *c)* de auctor. iur. Gieſſæ 1629. 8. *d)* de libris Iur. Commun. eorumque vſu. *e)* in binis diſſ. *De Iuris Iuſtin. receptione atque auctor. in Germania* Altorf. 1679. & 80. hab. *f)* De auctor. vſuque Iur. Iuſtin. in Germaniæ iudiciis inter opera p. 170. *g)* in discurſu prælim. vſui *π*. Mod. præmiſſo, *h)* in Diatribe Hiſt. Iurid. De receptione Iur. Romani eiusdemque ac LL. Germ. veterum in foris vſu auctoritateque præſenti Gothæ 1713. 8. *i)* in Diſſ. de *Iuris Romani indole & obligandi diuerſa ratione ac dignitate in foris apud Rom. & Germanos* Roſtoch. 1715. habita.

PART.

PART. IV.

HISTORIÆ IVRIS GERMANICI

CAP. I.

DE CONDITIONE LEGVM GERMANICARVM ANTE SÆCVLVM QVINTVM.

§. I.

Germani, ſicuti iam ante *Iulii Cæſaris* tempora in ſocietates ciuiles coierunt *a*); ita illos ſine regimine, Legibus atque iudiciis non fuiſſe, admodum probabile eſt. Quoniam autem obſcuriſſima eſt antiquorum temporum hiſtoria, pauca de Legibus Germanorum, quæ ante ſeculum V. fuerunt, dicemus.

a) Vid. *Conringii* Diſſ. de republica antiqua vet. German. Helmſtad. 1654. hab. *Hertius* in Notitia vet. German. popul. & Dn. *Hoffmann* in ſpecim. coniect. polit. de orig. & nat. LL. Germ. Cap. 2. Period. 2.

§. II.

Hoc tantum ex aureo *Cornelii Taciti de moribus Germanorum* libello *a*) diſcimus, quod, quemadmodum initio apud omnes gentes boni fuerint mores, tum leges ſimplices, & denique ſucceſſerint leges ſcriptæ *b*); ita etiam apud Germanos veteres plus boni mores, quam alibi bonæ leges valuerint *c*).

a) Cap. 19. *b*) Vti idem Lib. III. Annal. c. 16. eleganter dicit. *c*) idem apud Scythas Germanos obtinuiſſe *Iuſtinus* ex Trogo Lib. I. Hiſtor. teſtatur, *Iuſtitia gentis*, ait, *ingeniis, culta non legibus.*

§. III.

§. III.

Hinc etiam ante ſæculum V. veſtigium ſcriptarum legum non extat, &, Germanos leges ſuas, quo illas memoriæ mandarent, canticis, more aliarum gentium *a*), comprehendiſſe, exinde probabile videtur *b*), quod & hodienum ſinguli verſiculi cantionum *Leges*, Geſetze vocentur.

a) De hoc gentium more *Ariſtoteles* Section. 19. Probl. 28. *Cur leges pleræque*, ait, *cantilenæ appellantur? An quod homines prius quam litteras ſcirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent, quod etiam noſtra ætate Agathyrſis in more eſt; Ergo primas quoque poſteriorum cantilenarum eodem appellauerunt nomine, quo omnes ſuperiores vocabantur.* *b*) vid. *Thomaſii* Diſſ. Morum cum Iure ſcripto contentio §. 8. 9. 16. & 55.

§. IV.

Quemadmodum autem leges Germanorum ſimplices & non ſcriptæ erant: ſic pari ratione ſimplex plane procedendi apud illos obtinebat forma; non enim more Romanorum iudicia ſua in ſplendidis ædibus, ſed ſub dio, palam, in libero aëre habebant *a*), quo iudices atque aſſeſſores, qui cauſſas controuerſas tractabant, ſed non ad habitandum & ſedem fixam conſtituendam, ſed quo promtius dexteriusque iura redderent, conueniſſe, intelligerent.

a) Vid. *Du Freſne* & *Spelmann.* in Gloſſar. voce *Campus. Hertius* in Diſſ. de Conſult. LL. & iudiciis in ſpecialibus German. Rebuspublicis §. 9.

§. V.

Nec proceſſus inter Germanos veteres prolixus ac ſumtuoſus erat, ſed ex bono & æquo iudicabatur. Iudices enim, quorum vices pacis tempore principes regionum atque pagorum ſubibant *a*), breuibus interrogationibus cauſarum momenta perſcrutabantur, quo facto, Scabini *b*) mox ſecundum hanc inquiſitio-

ſitionem & teſtium depoſitionem iudicabant, ſæpius etiam, ſi cauſſa valde eſſet dubia, armis partes litigantes dimicabant *c*).

a) *Cæſar* Lib. VI. de bell. Gall. & *Tacitus* cap. 12. de Mor. Germ. *b*) de quorum officio erudite *Frider. Brummerus* in Exercit. de Scabinis medii æui, quæ inter Brummeriana pag. 273. reperitur, egit *c*) vnde *Pomponius Mela* Lib. III. de ſitu orbis, Germanos ius in viribus habuiſſe, dixit. conf. *Ephraim Gerhardi* diſſ. De iudicio duellico Ienæ 1711. habita.

§. VI.

Hinc etiam expenſarum & ſportularum apud illos optimus modus habitus fuit. Publica enim iudicibus, ne ſportularum exactione graues litigantibus exiſterent, ſtipendia conſtituebantur, & pœna in delictis leuioribus partim iudici *a*), partim actori eiusque heredibus *b*) exſoluebatur *c*).

a) Quod antiquis *Fredum* a Friede / quia pacis & ſecuritatis cauſſa Magiſtratui ſoluebatur, vocari ſolebat. *b*) *Widrigildum* a wider & gild ſiue geld / quia compenſationis & talionis loco dabatur, dictum vid. *Tacitus* de mor. Germ. cap. 12. ibique *Iuſtus Chriſtoph. Dithmar* in not. *c*) hanc iudiciorum Germanicorum conditionem *Herm. Conringius* de iudiciis Reipubl. Germ. *Herm. Adolph Meinders* de Iudiciis Centenariis, Centumuiralibus, Crimin. & Ciu. German. Lemgou. 1715. 4. & Excell. *Beckius* in Diſſ. de Curiis Prouin. Sax. examinarunt.

§. VII.

Et quamuis Germanorum mores ab eo tempore, quo bella cum Romanis geſſerunt, aliquo modo alterati fuerint; attamen tenaciter per aliquot ſæcula eum retinuerunt morem, vt non legibus ſcriptis, ſed bonis conſuetudinibus vterentur.

§. VIII.

Imo, cum Romani iura & proceſſum Romanum in

in Germaniam introducere vellent, post fatalem Varianam cladem, omnem iuris Romani memoriam Germani penitus sustulerunt, & in causarum patronos, a Romanis constitutos, adeo crudeliter saeuierunt, vt alios oculis priuarint, aliis manus amputarint, ac, recisis linguis, quas manibus tenebant, *tandem vipera sibilare desiste*, dixerint *a*).

a) v. *Velleius* Lib. II Hist. & *Florus* Lib. IV. cap. 12. v. *Dan. Frid. Iani* Obseru. De odio veterum Germanorum in caussarum patronos, quae T. IV. Miscell. Lips. reperitur.

CAP. II.

DE STATV LEGVM GERMANICARVM A SAECVLO QVINTO AD SAECVLVM VSQVE NONVM.

§. I.

CVm autem saeculo quinto variae gentes Germanicae, non contentae suis sedibus, migrationes instituerent, cultissimasque occidentalis imperii prouincias inuaderent & occuparent; deuictos populos suis legibus non solum non priuarunt, sed etiam sibi ipsis quasdam leges scriptas, ad imitationem gentium debellatarum, constituerunt.

§. II.

Vnde diuersarum Germanicarum nationum, nimirum Francorum, Ripuariorum, Alamannorum, Bauariorum, Burgundionum, Frisonum, Anglorum & Werinorum, Saxonum & Slauorum leges scriptae mox ortae sunt.

§. III.

Famosissima autem omniumque legum antiquarum Germanicarum antiquissima lex Salica fuit, quae ad Francos potissimum, qui inter Ligerim & Carbonariam Siluam in Hannouiae & Brabantiae confinio habita-

habitarunt, pertinuit, hæc enim ſub initium Sæculi V. per proceres & Rectores gentis, *Wiſogaſtum, Bodogaſtum, Salogaſtum* & *Windogaſtum* lingua Latina *a*) conſcripta, & a variis Francorum regibus *Clodouæo b*), *Childeberto c*), *Chlotario d*), *Carolo Magno e*), & *Ludouico Pio f*) aucta fuit, quod diſcrepantia legis Salicæ exemplaria MSCta ſatis ſuperque teſtantur.

a) *Alteſerra* equidem Lib. III. Rer. Aquitan. *Schilter* in præf. Cod. Alemann. feud. §. 13. & Dn. *Hoffmann.* in Specim. coniect. polit. de orig. & natura LL. Germ. p. 24. Legem Salicam vernacula lingua a Francis conditam fuiſſe ex eo, quod non credibile ſit, Germanos lingua exotica, paucis cognita, vſos fuiſſe, ſtatuunt; ſed lingua Latina Legem Salicam eſſe conſcriptam, rectius *Conringius* de O. I G. c. 2. *Thomaſius* in Delin. hiſt. iur. §. 82. *Beyer* in Poſit. π. ad Tit. *de orig. iur.* & præ ceteris Dn. *Struuius* in Hiſtor. Iur. German. n. 416. defendunt. *b*) vid. prolog. Legis Salicæ. *c*) vid. *Lindenbrog.* in Cod. LL. antiqu. p. 346. *Baluzius* Tom. I. Capit. p. 17. & *Gundlingius* ad τὰ πρῶτα p. 29. *d*) videntur huc ſpectare capitula 58. quæ apud *Heroldum, Lindenbrogium* & *Baluzium* vna ſerie ſequuntur. *e*) vid. *Lindenb.* p. 351. & *Baluz.* T. I. p. 387. & T. II. p. 1060. *f*) vid. *Baluzius* Tom. I. pag. 606.

§. IV.

Occupata fuit Lex Salica potiſſimum circa pœnas delictis, Francicæ gentis familiaribus, dictandas, quæ tamen non corporis afflictiuæ, neque capitales, ſed pecuniariæ, etiam in homicidio, adulterio, furto, aliisque grauiſſimis delictis, erant. Nam quæ de pœna capitali, fuſtigationis & caſtrationis disponuntur *a*), ad ſeruos, ancillas & pueros regios pertinent.

a) v. g. Tit. XLII. c. 4. & 15.

§. V.

Duæ autem eæque diuerſæ cognitæ ſunt legis Salicæ

licæ editiones, vna *Basilii Heroldi* & *Godfridi Wendelini*, qui eam ex MSCto Fuldensi in publicum protraxerunt, altera *Ioannis Tilii a*), *Petri Pithæi*, *Friderici Lindenbrogii b*), *Hieronymi Bignonii c*), *Stephani Baluzii* & *Eccardi*, quamuis MSCtos Codices, qui in Bibliothecis asseruantur, sæpius ab impressis differre, negandum non sit. Ita in Bibliotheca Gothana Ducali Codicem Legis Salicæ seruari, in quo capitula eum non tenent ordinem, qui in binis his editionibus obseruatur, Summe Reuerendus Dn. *Salomo Ernestus Cyprianus d*) testatur.

a) Paris. 1573. *b*) Paris. 1602. & in Codice Legum antiquarum. *c*) Par. 1665. *d*) in Catalogo Cod. MSCtorum Bibliothecæ Gothanæ §. 54. p. 12.

VI.

Commentarium in Legem Salicam *Godfridus Wendelinus* Antuerp. a. 1644. f. edidit. Notis eam *Ioann. Georg. Eccardus* Francof. & Lipsiæ illustrauit Glossaria vero in illam *Petrus Pithæus*, *Godfried Wendelinus*, & *Hieronymus Bignonius* conscripserunt *a*).

a) Ad Historiam Legis Salicæ pernoscendam *Ioann. Iac. Chifletius* de Terra & lege Salica apud Dn. *Struu.* T. II. Biblioth. libr. rar. *Vincentius Cabotius* Lib. I. Variar. diss. c. 16. *Coccëius* in Orat. de Lege Salica, *Hertius* in Notit. regni Francici c. 5. *Conringius* de O. I. G. c. 7. *Innocent. Cironius* Lib. V. Obs. Iur. Can. Dn. *Struuius* in Hist. Iur. Germ. §. 3. Dn. *Hoffmannus* in Spec. coniect. politic. p. 22. & scripta inter *Leibnitium* & *Gundlingium* de origine Francorum edita, apprime faciunt.

§. VII.

Post Legem Salicam Ripuariorum, gentis Cis-Rhenanæ & Francis subiectæ, leges, a Francorum Regibus, *Theodorico a*) nimirum *Clodouæi* filio & *Dagoberto* collectæ, in scripturam redactæ atque emendatæ fuerunt.

a) vid. præfat. LL. Baiuar. præmiss. & *Baluzius* ad Capit.

Tom. I. pag. 25. & in annot. pag. 989. *Conring.* cap. 9.

§. VIII.

Legi Salicæ valde ſimiles fuerunt Leges Ripuariorum, ita vt etiam a multis pro altera Legis Francorum parte ex eo, quod Eginhardus: *Nam Franci duas habent leges, plurimis in locis valde diuerſas*, dixerit *a*), fuerint habitæ *b*), niſi quod grauiores pœnas in furtum & crimen læſæ Majeſtatis ſtatuerint *c*), & nouum procedendi modum, per probationes vulgares *d*), & iudicium duellicum *e*), introduxerint.

a) In vita *Caroli M.* *b*) vid. *Innocentius Cironius* Lib V. Obſ Iur. Can. & Dn. *Hoffmann.* Sect. II p. 32. *c*) vid. Tit. 29. c. . Tit. 60. c. 6. & Tit. 79. *d*) vid. *Hachenbergii* Germ. Med. Diſſert. III. *e*) vid. *Ioann. Chriſtoph. Becmanni* Diſſ. de Iudiciis Dei. *Du Freſne* & *Spelman* in Gloſſario voce *Ordalia.* *f*) vid. *Ephr. Gerhardi* Diſſ. de Indicio Duellico.

§. IX.

Ex hiſce Ripuariorum Legibus hodie quædam ſuperſunt veſtigia, vt enim alia ſilentio prætercam, doctrina de Morgengaba, de qua *Nicolaus Hieronymus Gundlingius a*) ex profeſſo tractauit, eiusque a dote differentia ex Titulo XXXVII. capite I. & II. repetitur.

a) In Diſſ. *de coëmtione vxorum & Morgengabe* 1722. ventilata.

§. X.

Sequitur nunc Lex Alamannorum, quam *Theodoricus* Rex Francorum in ſcripturam primus redegit, *Childebertus* emendauit, *Clotarius* perfecit, & *Dagobertus* renouauit *a*), quæ etiam pleraque cum aliis veterum Germaniæ populorum legibus communia habet, niſi quod multa in fauorem eccleſiarum & Clericorum in illa fuerint conſtituta.

a) Vid. Inſcriptio Legis Alamann. apud *Lindenbrogium* in Cod. LL. antiqu. *Heroldus* p. 17. & *Schilter* in præf. ad Cod. Iur. Feud. Alemann. §. 5.

§. XI.

Idem *Theodoricus* Francorum Rex Baiuuariis, populo Germaniæ clariſſimo, ſcriptas leges *a*), a *Dagoberto* poſtea auctas & renouatas, dedit, quæ vna cum Decretis Ducum Baiuuariorum, in primis *Thasſilonis*, apud *Heroldum a*) & *Lindenbrogium c*) inueniuntur.

a) vid. præf. Leg. Baiuuar. præmiſſa. b) in LL. antiqu. pop. Germ. p. 58. c) in Cod. LL. antiqu. p. 391.

§. XII.

Fontes harum legum, præter mores & conſuetudines gentis Baiuuaricæ, ſacra ſcriptura, Codex Theodoſianus & Conciliorum canones fuerunt, conditio vero illarum eadem, quæ reliquarum legum, nimirum ſunt ſuperſtitioſæ, Clericis indulgent, nimiaque in puniendis delictis lenitate laborant *a*).

a) v. *Conring*. c. 9. & *Hoffmann*. Sect. IV.

§. XIII.

Famoſiſſima etiam eſt lex Burgundionum *a*), antiquiſſimæ Germanicæ gentis, circa Seculum V. condita & ab auctore *Gundebaldo* Gundebada dicta *b*), ad quam frequentiſſime in capitularibus regum Francorum prouocatur *c*).

a) Quæ apud *Heroldum* p. 131. & *Lindenbrogium* p. 487. reperitur. b) vid. *Gregor. Turon.* Lib. II. Hiſtor. Franc. c. 33. c) v. Capitulare II. de a. 834.

§. XIV.

Sicuti autem Burgundiones non ſolum cultiſſimas Romanorum prouincias occuparunt, ſed etiam per aliquot tempus armorum conſortium cum iis inierunt: ita etiam quamplurima Legis Gundobadæ capita

pita ex Legibus Romanorum desumta videntur *a*). Sic testamenta omnesque testandi ritus, a Romanis inuentos, a Burgundionibus receptos fuisse, ex Titulo XLIII. cap. 1. patet.

a) Iuris Romani & Gundobadæ commixto etiam ex *Papiani* responsorum libro, quem ad imitationem breuiarii Alariciani iussu *Gundobaldi* Regis ex LL. Romanis composuit, probatur, vid. P. I. Hist. nostr. cap. fin. §. 16.

§. XV.

Collectæ eadem ætate fuerunt Leges Fresonum *a*), & quidem, vt alii putant, a *Theodorico* aut *Dagoberto* Francorum Regibus, alii *b*), ab *Haraldo* Danorum Rege, rursus alii *c*), a *Carolo M.* Sed quamuis incerta sit huius legis historia; antiquissimæ tamen Fresonum legis neque *Heraldum*, neque *Carolum M.* auctorem esse, sed horum ætatem longe eam antecedere, certissimum est.

a) Extant Leges Fresonum apud *Heroldum* pag. 131. & *Lindenbrog.* p. 487. antiquas etiam Frisiorum leges *Sibrandus Siccama* Franeck. 1617. 4. edidit notisque illustrauit.

§. XVI.

Prostat etiam lex antiquissima & breuis, Titulos XVII. complectens *a*), sub nomine Angliorum & Werinorum seu Thuringorum, gentium Saxonibus affinium *b*), ex qua lege varia iuris hodierni capita, v. g. de Alode, de rebus vtensilibus & expeditoriis Gerade und Hergewette, partim repetuntur, partim illustrantur.

a) Apud *Heroldum* p. 127. *Lindenbrog.* p. 479. & *Leibnitium* T. 1. Rer. Brunsu. p. 81. *b*) vid. *Hertius* in Notit. vet. Germ. popul. P. II. c. 2. §. 3. & 39. & *Conring.* de O. I. G. c. 13.

§. XVII.

Sequitur nunc lex Saxonum *a*), nobilissimæ Ger-

 manicæ

manicæ gentis & Chriſtianæ religionis hoſtis infenſiſſimæ, quæ, quamuis admodum breuis ſit & XIIX. tantum titulis conſtet, multa tamen ſingularia continet, Homicidii enim pœna Werigeldum erat *b*), vxoribus a maritis dos conſtituebatur *c*), fœminæ ſub tutela erant *d*) furtumque capitaliter puniebatur *e*); vt inde, legem Saxonum crudeliſſimam a *Wippone* appellatam fuiſſe, multis videatur.

a) Quæ apud *Heroldum* p. 121. & *Lindenbrogium* p. 476. reperitur. Leges Anglo Saxonicas eccleſiaſticas & ciuiles *Dauid Wilckins* Londini 1721. f. edidit, præmiſſa eſt *Wilh. Nicolſons* diſſ. epiſt. de Iure Saxon. Feudali. conf. Biblioth. ancienne & mod T. 8. & Memoires Litter. de la Grande Bretagne de a. 1722. *b*) de hoc Werigeldo vid. *Ephraim Gerhardi* Diſſ. de imputatione damni per ignorantiam inuiti §. 19. & *Schilter* Exercit. ad π. 19. § 15. *c*) vid. *Gundlingii* Diſſ. de coëmtione vxorum & Morgengabe. *d*) vid. *Euerhardi Ottonis* Diſſ. de Tutela Fœminarum perpetua & *Schilter* Exercit. 37. §. 222. *e*) Tit. 4. c. 1.

§. XVIII.

Magnam Lex Saxonum ſub *Carolo M.* paſſa eſt mutationem, poſteaquam enim bellicoſam hanc nationem glorioſiſſimæ memoriæ Imperator deuicit, & Chriſtianæ religionis principiis imbuit, nouas etiam leges Saxonibus, quibus multum eorum mores immutauit, dedit; Quo capitulatio eius de partibus Saxoniæ, in publicis Comitiis lata, quam *Fürſtenbergius* ex MSCto Palatino Bibliothecæ Vaticanæ edidit *a*), *Hermannus Conringius* Libro, de Origine Iuris Germanici ſubiecit *b*), Commentariis vero ſuis *Hermann Adolph Meinderſen c*) & *Caſpar Caluoer d*) illuſtrarunt, pertinet.

a) Et monumentis Paterborn. c. 301. inſeruit. *b*) p. 332. *c*) in libro de ſtatu religionis & reipubl. ſub *Carolo M.* Lemgou. 1711. 4. edito. *d*) in Saxon. inferior. antiqua Lib. II. c. 6.

§. XIX.

§. XIX.

Ad leges, a *Carolo M.* Saxonibus datas, etiam præceptum de inſtitutione Epiſcopatuum per Saxoniam de a. 798. & præceptum pro *Trutmanno* comite, vt & Capitulare Saxonum, Aquisgrani a. 797. datum, quæ apud *Stephanum Baluzium a*) reperiuntur, referri poſſunt.

a) Tom. I. Capitul.

§. XX.

Habuit etiam gens Slauorum propria ſua inſtituta, quæ tamen ad noſtram ætatem non peruenerunt; vnde de illorum conditione *Adamus Bremenſis a*), *Helmoldus b*), *Albertus Krantzius c*), & *Lindenbrogius* euoluendi erunt.

a) In Hiſt. Eccleſ. *b*) in Chron. Slauorum. *c*) in Vandalia. *d*) in collectione ſcript. Septentrionalium.

§. XXI.

Hæ fuerunt Leges populorum in Germania commorantium: superſunt adhuc leges gentium Germanicarum, quæ patrias Sedes reliquerunt, nec vnquam reuerterunt; quo Gothi, quorum Leges *Ioann. Meſſenius a*), & *Ioann. Loccenius b*) ediderunt, Wiſi-Gothi, de quibus Part. I. cap. fin. egimus, & Oſtro-Gothi *c*) referri merentur.

a) Stockholmiæ 1614. *b*) Londini Scanorum a. 1675. conf. Ioannes *Stirnhoecki* Tract. de Iure Sueonum & Gothorum Holmiæ 1682. editus. *c*) v. *Conring.* cap. 4. & *Hoffmann.* pag. 71.

§. XXII.

Præ ceteris autem Longobardorum leges, quarum auctores *Rotharis*, *Grimoaldus*, *Luitprandus*, & *Aiſtulphus* Longobardorum reges fuerunt, ea ætate celebrantur, quæ tamen, victo a Carolo M. *Deſiderio* Longobardorum Rege, varias etiam mutationes expertæ fuerunt *a*).

a) vid. *Conring.* cap. 11. & Dn. *Hoffmann.* pag. 71. De auctore, qui Leges Longobardorum collegit & in certos titulos diſtinxit. vid. Nova Litt. Lipſ. Germ. a. 1726.

a. 1726. p. 909. Varias LL. Longobard. promulgationes atque editiones *Ludouicus Antonius Muratorius* in præf. T. I. p. 11. Script. Rerum Italic præmiſſa, recenſet, nec minus nouam harum Legum editionem eid. Tomo inſeruit, notisque ſuis illuſtrauit.

§. XXIII.

Has veterum Germaniæ gentium leges *Ioannes Sichardus a*), *Baſilius Ioann. Herold b*), *Fridericus Lindenbrogius c*) & *Melchior Goldaſtus d*) collegerunt; hiſtoriam vero illarum *Hermannus Conringius e*), *Conradus Sincerus f*), *Werlhofius g*), Dn. *Chriſtian Godefredus Hoffmannus h*) & *auctor i*) pertexuerunt.

a) Qui LL. Ripuariorum, Boiuuariorum, & Alemann. congeſſit & Baſileæ 1530 8. edidit. *b*) in originum atque Antiquit. libris Baſileæ a. 1557. f. edit. *c*) in Codice LL. antiquarum Francof. 1605. f. *d*) in Collectione conſtitut. Imperial. *e*) in Tract. de Orig. Iur. Germ. *f*) ſeu potius *Georg. Kulpiſius* in diſſ. epiſtolica ſæpius citata. *g*) in ſpeciminibus Iuris Germanici enucleati Helmſt. 1701. 4. *h*) In Specim. Coniectur. Politic. De origine & natura LL. German. priuatarum antiquarum &c. Lipſ. 1715. 4. *i*) In denen eröffneten Gedancken vom Teutſchen Stadt- und Land-Recht. Ienæ 1720. 8.

CAP. III.

DE LEGIBVS REGVM FRANCORVM CAPITVLARIA DICTIS.

§. I.

Hic Iurisprudentiæ Germanicæ a Sæculo V. vsque ad nonum fuit ſtatus, qui mirum in modum, poſteaquam *Carolus M.* plerasque Germanicas gentes ſub ſuam poteſtatem redegit atque occidentale imperium reſtaurauit, fuit immutatus.

§. II.

Is enim, ſicuti iuris iuſtitiæque amans erat, magnaque regnandi pollebat prudentia, gentium Germani-

manicarum Leges nondum collectas colligere, & in ſcripturam redigere iuſſit, ſcriptis autem proprias quasdam, teſtantibus *Eginbardo a)* & *Poëta b)*, addidit,

a) In vita *Caroli. M.* Idem docent verba diplomatis *Caroli M.* apud *Noppium* in Chron. Aquisgran. Lib. III. p. 3. & Annales Franc. apud *Lambecium* in Biblioth. Vindebon. lib. II. c. 5. a. 802. b) in vita *Caroli M.* apud *Leibnitium* Tomo I. Script. rer. Brunſu. p. 168. vbi ita canit;

In quibus antiquas leges correxit, in ipſis
Vniri mandans, diſſona quæ fuerant.
Addidit his etiam, quæ congrua duxit
Pauca quidem numero, ſed valde vtilia.
Cunctorumque ſui regni leges populorum
Collegit, plures inde libros faciens.

§. III.

Quod autem *Carolus M.* exemplo *Childeberti*, *Chlotarii*, *Carolomanni* & *Pipini*, ſuorum anteceſſorum, quamplurimas nouas leges, *Capitularia* ex eo dictas, quod in certa capita & ſectiones eſſent diſtinctæ *a)*, vario tempore promulgauerit, ex ſcriptoribus eius ætatis *b)* probatur, vnde recte *Stephanus Baluzius c)*, neminem Regum Francorum veteris æui tot leges tuliſſe, mihi dixiſſe videtur.

a) Vid. *du Freſne* in Gloſſar. voce Capitulum & *Maſtricht* in Hiſt. Iur. Can. & Eccleſ. n. 214. b) v. *Sigebertus Gemblacenſis* ad a. 802. & 3. c) in præf. Capitul. §. 31.

§. IV.

Quam maxime autem ea ætate leges & Capitularia inter ſe differebant; leges enim erant mores cuiuslibet populi, Sæculo V. & ſequentibus in ſcripturam redacti & a Regibus adprobati, qualis erant Lex Salica, Ripuariorum, Alamannorum &c. Hæc vero Legum quaſi appendices erant atque additamenta.

Quam legum & Capitularium differentiam non tantum *Eginhardus a)* & *Hincmarus b)*, ſed & ipſa Capitularia *c)* indicant.

a) C. XXXIX. vitæ *Caroli M.* & in annal. ad. a. 821. *b)* opuſculo XIV. *c)* Capitulare *Ludouici Pii* de a. 821. cap. fin.

§. V.

Hæc capitularia in publico procerum tam eccleſiaſticorum, quam ſæcularium conuentu, arbitrio regis tamen non excluſo, conficiebantur *a)*, a populo adprobabantur, & ſubſcriptione procerum atque fidelium confirmabantur *b)*.

a) Hinc recte *Gretſeri* & *Baronii* opinio, quaſi pleraque capitularia auctoritate Romanorum Pontificum eſſent condita, a *Stephano Baluzio* in præf. Capitul §. 9. reiicitur. *b)* vid. *Hertius* in Notit. Regni Franc. c. 5. §. 6. & Dn. *Struu.* in Hiſt. Iur. German. p. 433.

§. VI.

Obiectum Capitularium negotia tam eccleſiaſtica *a)* quam ſæcularia, fontes vero illorum, præter Codicem Theodoſianum *b)* & ius Anteiuſtinianeum, canones conſiliorum erant, & quamuis, pauca tantum ex conciliis eſſe deſumta & in Capitularia translata, *Hermannus Conringius* exiſtimet *c)*, contrarium tamen *Antonius Auguſtinus d)*, *Petrus de Marca e)* & *Stephanus Baluzius f)* euicerunt.

a) v. *Maſtricht* in hiſt. iur. Canon. & Eccleſ. n. 129. & ſequ. *b)* vid. Diſſ. noſtra inaugur. *De Codice Theodoſ. eiusque in Codice Iuſtin. vſu* cap. pen. *c)* de O. I. G. c. 14. *d)* de Emend. *Gratiani* Lib. II. Dial. X. *e)* de Concord. Sacerd. & Imp. Lib. IV. cap. 25. *f)* in præf. capit. §. 9.

§. VII.

Executionem Capitularium Comites & Miſſi Regii habebant, horum enim officium *a)* erat, in Epiſcoporum, Abbatum aliorumque procerum facta inquirere, ab iis rationes expoſcere, negligentiam eorum emendare ac ſupplere, nec non conuentus iuridicos per prouincias agere.

a) De

a) De Missorum Officio conf *du Fresne* in Glossario voce *Missi* & *Hertius* in Not Regni Franc. c. 5. §. 27.

§. VIII.

Magna horum capitularium sub Francis, Germanis & italis erat auctoritas, ita vt non solum loco legum & canonum habita a) sed etiam multa ex illis a *Reginone*, *Burcoardo Wormatiensi* aliisque in canonum collectiones, a *Gratiano* vero in Decretum b) fuerint relata.

a) Imo ad eorum obseruationem ipsos Pontifices adstrictos fuisse, ex epistola *Leonis* IV. ad *Lothar.* Imper. *Stephanus Baluzius* in præf. Capitul § 21. probat. conf. distinct 10 c. 9 & c. 2 qu 7. c. 41. b) v. c. 2. qu. 1. c. 37. Sic in Concilio Rauennat. a. 904. a. *Labbæum* Concil. T. IX. p. 508. patres excommunicationem promulgarunt in eos, qui non obseruarent gloriosissimi Caroli M. Imperatoris, & Ludouici atque Lotharii, nec non filii eius Ludouici, quæ in eorum Capitularibus statuta atque sancita sunt, licet *Lud. Ant. Muratorius* in præf. ad T. 1. Part. II. Rec Ital. Script. de Legibus Longobardicis, inter quas de decimis ecclesiasticis leguntur T. III. L. III. à Carolo M., Ludouico Pio, & Lothario editæ, intelligere velit.

§. IX.

Eundem morem Caroli M. filii, *Pipinus* nempe rex Italiæ, a) & *Ludouicus* imperator, ob beneficia in clericos collata *Pius* dictus, b) seruarunt, & in Conciliis, frequenter habitis, varia Capitularia, negotia tam secularia, quam ecclesiastica concernentia, ediderunt.

a) Extat capitulare *Pipini* de a. 793 apud *Baluzium* T. I. Capit. Reg. Franc. p. 533. & alia ex lege Longobardorum excerpta pag. 541. b) quæ Tom. I. apud *Baluzium* reperiuntur.

§. X.

Hæc Capitulatio *Caroli M.* & *Ludouici Pii* ab interitu vindicauit & in quatuor libros a. 827. a) digessit *Ansegisus* Abbas Fontanellensis, vel, vt *Sigbertus Gemblacensis* b) dicit, Abbas Lobiensis, quorum duo priores caussas ecclesiasticas, duo posteriores vero

vero cauſſas ſæculares continent. Poſt quartum vero librum tres appendices, quarum prima & ſecunda *Caroli M.* tertia vero *Ludouici* & *Lotharii* Capitularia complectitur, reperiuntur *c*).

a) vid. *Sigbert. Gemblac.* ad illum annum. *b*) ad a. 727. vid. tamen *Baluzius* in præf. ad Capitul. §. 39. *c*) prolixam huius collectionis anatomen inuenies apud *Carolum le Cointe* Annal. Eccleſ. Franc. ad a. 827.

§. XI.

Atque hæc Capitularium collectio ſub *Ludouico Pio* & *Carolo Caluo* non tantum publicam auctoritatem accepit *a*), ſed & in variis Galliæ *b*) & Germaniæ *c*) conciliis, imo ab ipſo Pontifice *Leone* IV. in epiſtola ad *Lotharium* Imperatorem ſcripta, quæ apud *Gratianum d*) reperitur, fuit adprobata.

a) vid. *Baluzius* in præf. Capitul. §. 41. & 42. *b*) v. g. in Concilio Meldenſi c. 78. vid. *Anton. Auguſtinus* de emendat. *Gratiani* Dial. X. & XI. *c*) v. g. in Synodo Mogunt. ſub *Rhabano Mauro* habita cap. 16. in Syn. Mogun. ſub Imper. *Arnolpho* a. 880. habita can. 21. & 23. vid. *Conring.* cap. 17. *d*) can. 9. Diſtinct. 10.

§. XII.

Hæc Capitularia *Caroli M.* & *Ludouici Pii Beatus Rhenanus* primus Libro II. rerum Germanicarum a. 1531. edit. in lucem protulit: poſt quem *Ioachimus Vadianus* libro ſexto aphoriſmorum de euchariſtia p. 215. illa inſeruit, tandem *Vitus Amerpachius* librum Conſtitutionum *Caroli M.* Ingolſtadii 1545. 8. edidit, quem poſtea *Ioannes Buſæus* Moguntiæ a. 1602. ad calcem epiſtolarum *Hincmari* recudi fecit *a*).

a) vid. Dn. *Struuius* in Hiſt. Iur. German. p. 439.

§. XIII.

Quia autem varia Capitularia *Caroli M.* & *Ludouici*

uici Pii ab *Anſegiſo* erant prætermiſſa, aliam & quidem pleniorem Capitularium collectionem *Benedictus Leuita* Moguntinus; iuſſu *Ottgarii* Moguntini præſulis *a*), circa a. 845. edidit, atque *Anſegiſi* collectioni tres libros, quintum nempe, ſextum & ſeptimum adiecit *b*).

a) Exiſtimat quidem *Baronius* in annal. ad a. 845. & 47. hanc Capitularium collectionem ex præcepto Concilii Meldenſis a *Benedicto* eſſe confectam, ſed vid. *Conring.* de O. I. G. cap. 15. & 19. & *Nat. Alexander* Sæc. IX. Hiſt. Eccleſ. art. 11. p. m. 54. *b*) quintus capitula CCLI, ſextus CCCXXX, ſeptimus CCCLXXII. continet.

§. XIV.

Licet autem multa capitula *Benedictus Leuita* ſuæ collectioni inſeruerit, quæ in collectione Anſegiſiana non reperiuntur, attamen in eo *Leuitæ* collectio *Anſegiſi* eſt poſtponenda, quod illa Capitularibus multa aliena immiſcuerit ac ita Capitularia Cæſarum cum epiſtolis Pontificum, ius patrium cum peregrino turpiter confuderit: inepta enim hæc *Leuitæ* collectio præter Capitularia Imperatorum, Pontificum epiſtolas, conciliorum canones, excerpta ex Codice Theodoſiano aliisque Iuris Ante-Iuſtinianei partibus, a Wiſi-Gothis deprauatis, continet *a*).

a) Vid. *Steph. Baluzii* præfat. Capit. & præf. notis ad *Ant. Auguſtini* Gratianum ſcriptis, præmiſſa.

§. XV.

Benedicti Leuitæ collectionem quatuor additiones, nimirum prima capitulorum LXXX, ſecunda XXV, tertia LXXIX. & quarta CIIX, nec non volumen, capitula XX. *Caroli* Imperatoris *Ludouici* filii continens, excipiunt, in quas varia coniecta ſunt Capitularia, quæ in illis collectionibus non reperiuntur, quando autem & a quo hæ additiones factæ ſint, certo dici non poteſt *a*).

a) vid.

tibus, contraria videbantur, fuerint suppressa *b*), Ducesque ac Comites legislatoriam potestatem sibi vindicarunt *c*).

a) Optime Statum Germaniæ nostræ, qui sub *Conrado* fuit, Dn. *Ludwig* in Germania principe post Carolingica sub *Conrado* I. & Dn. *Gundling* in Diss. *De statu reipublicæ Germanicæ sub Conrado* I. quamuis in omnibus non conueniant, descripserunt. *b*) De suppressione Capitularium valde *Stephanus Baluzius* in præf. Capitular. §. 1. conqueritur, omnemque calamitatem ex illorum neglectu esse ortam contendit. *c*) vid. *Hertii* Dissertat. *De superioritate territor.* & Dn. *Thomasii* Dissert. *De statuum Imperii potestate legislatoria contra ius commune.*

§. II.

Et cum misera atque ad perpetua dissidia Germaniæ in hac periodo composita fuerit facies; paucissimæ etiam leges in illa sunt latæ, & Germania nostra non tam legibus vniuersalibus, quam moribus, consuetudinibus & legibus prouinciarum particularibus, de quibus sequentibus capitibus agemus, fuit gubernata.

§. III.

Imo, si quæ reperiuntur constitutiones, ab imperatoribus hac in periodo latæ *a*), illæ non in Germania, sed in publicis Italiæ conuentibus *b*) sunt promulgatæ, & non tam negotia priuatorum, quam caussas publicas, v. g. electionem nouorum Imperatorum, tutelas illustrium personarum, defensionem iurium Imperatorum aduersus pontificum molimina, pacis publicæ defensionem, aliaque concernunt.

a) Caue tamen, omnes huius periodi constitutiones, a *Goldasto* Tom. I. Constitutionum Imperialium insertas, genuinas esse, credas, dubiæ enim plerasque esse fidei, eruditi iamdudum obseruarunt. *b*) Vtplurimum in campis Roncaliis, loco inter Placentiam & Cremonam sito, habitis. vid. *Otto Frisingensis*

gensis Lib. II. de reb. Frider. c. 2. *Guntherus Ligurinus* in vita Frider. Lib. II. *Abbas Vrspergens.* Lib. I. nec non *Andreas Riuinus* in Diss. *de Maiumis*, *Maicampis & Roncaliis*, quam *Ioann. Georg. Græuius* collect. rariorum Dissertationum Vltraj. anno 1702. edit. pag. 537. inseruit.

§. IV.

Occurrunt autem in hac periodo primum leges a) Imperatoris *Ottonis I*, ob res præclare gestas *Magni* dicti, inter quas lex de successione nepotum duello in Comitiis Westphaliæ Stelensibus, a. 942. celebratis, determinata b), qua nepotes ad successionem aui vna cum patruis vocantur, eminet.

a) Quas *Melch. Goldastus* Tom. vn. Constit. Imper. pag. 125. inseruit. b) narrantibus id *Witechindo Corbei.* Lib. II. Annal. pag. 644. apud *Meibomium* T. I. Scriptor. Germ. *Sigberto Gemblac.* ad a. 942. & auctore chronici Belgici p. 78.

§. V.

Ineptitudinis equidem atque iniquitatis hoc *Ottonis* factum multi incusant; sed non absque ratione politica, ne scilicet viros nobiles & senes offenderet, ab Imperatore *Ottone* hoc factum esse, ipse *Witechindus* a) obseruat.

a) Lib. II. Annal. p. 644. apud *Meibomium*.

§. VI.

Caue tamen, ne cum *Matthæo Colero* a) aliisque, Ius Weichbildicum Magdeburgense, quod maximæ olim inter exteras etiam gentes fuit auctoritatis, *Ottoni* tribuas, priuilegium enim huius imperatoris, quod Iuri Weichbildico præmittitur, esse suppositium & recentiori ætate scriptum, *Leuberus* b), *Gryphiander* c), *Conringius* d) & *Struuius* e) solide monstrarunt.

a) In orat. de orig. & progr. Iur. Saxon. b) de stapula

Saxon. p. 466. c) de Weichbild Saxon. c. 51. d) de Orig. Iur Germ. cap. 18. e) in Hist. Iur. Germ. cap. 24.

§. VII.

Nec minus leges *Ottonis* II. *de duobus reis stipulandi vel promittendi*; Ottonis III. *de Mancipiorum proprietate*; Henrici II. de *veneficiis & illicitis nuptiis, de Iurisdictione ecclesiarum imperii, de pacis turbatoribus & Homicidis, de Parricidis*; vt & *de iuramento calumniae clericorum a)*, a *Melchiore Goldasto* collectae & operi constitutionum imperialium insertae *b)*, supersunt, quas tamen plerasque, vt dubiae & suspectae fidei, accuratiores reiiciunt.

a) Quae *Henrici* constitutio Lib. II. LL. Longob. tit. 67. reperitur, conf. Gundlingiana P. IV. n. von Eydschwur der Geistlichen.

§. VIII.

Sunt etiam quaedam leges ab Imperatoribus Francicis *Conrado* nimirum II. *Salico* dicto, *Henrico* III. IV. & V. promulgatae, quae partim Iuri Feudali Longobardorum *a)*, partim Constitutionibus Imperialibus, a *Goldasto* editis, sunt insertae. Sed illae non tam caussas priuatorum, quam negotia publica, nimirum pacis publicae & feudorum constitutionem ac conseruationem, concernunt.

a) Ita *Conradi* Imp. constitutio: *De successione filiorum & agnatorum* Lib. III. LL. Longob. Tom. 8. c. 4. eius pars vero I. Feud. I. reperitur, aliae *Conradi* constitutiones II. Feud. XI. §. fin. II. F. XXXIV. & XL. extant. conf. Gundlingiana P. I. p. 205.

§. IX.

Nec minus Sueuici Imperatores in publicis conventibus, tam in Germania, quam in Italia, & quidem in Campis Roncaliis *a)* habitis, varias ediderunt constitutiones. Quales sunt *Friderici I.* leges castrenses apud Brixiam in publico Ordinum imperii con-

conuenta a. 1158. latæ *b*), aliæque ciuiles *c*), inter quas Authentica *Habita C. ne filius pro patre*, eodem anno in gratiam iuris cultorum promulgata, eminet.

a) De campis Roncaliis *Andreæ Riuini*, non *Francken-steinii*, vt multi fcribunt *de Maiumis, Maicampis & Roncaliis* differtatio cit. conferri meretur. *b*) quæ apud *Goldaftum* T. vn. Conftit. Imper. p. 268, extat. *c*) quæ apud *Goldaftum* T. III. Conftit. Imper. p. 330. confpiciuntur.

§. X.

Idem Imperator prudentiffimus varias de pace imperii publica conferuanda, nec non iure manuario tollendo in præfentia Procerum imperii fanciuit leges *a*), quarum vna *II. Feudorum XXVII*, alterá vero de incendiariis & pacis violatoribus *Lib. V. Feudorum X.* reperitur.

a) vid. *Datt.* de pace Imperii publica Lib. IV. cap. 1.

§. XI.

Tandem etiam fæculo XII. *Otto* IV. varias leges, v. g. de *donationibus*, *vulneratis*, & *pro pace publica feruanda*, nec non *Philippus* imperator de *diffidamentis* tulerunt, quæ tamen publicum vtplurimum Imperii Statum concernebant *a*).

a) vid. Dn. *Struuius* in Hift. Iur. Germ. §. 17.

§. XII.

An vero leges, in Comitiis Roncalienfibus Sæculo XII. ab Imperatoribus latæ, Germanos quoque obligauerint, dubium multis *a*) videtur, & quamuis viro celeberrimo *Chriftiano Godofredo Hoffmanno* affirmatiuam ex eo, quod I. præfentes fuerint principes imperii, II. eorum confenfu leges latæ, III. de eorum feudis iudicatum, & IV. Leges vtplurimum generaliter conceptæ fuerint, defendere placuerit *b*); proceres tamen imperii, non tam Legum ferenda-

rum Comitiorumque habendorum, quam comitatus caussa, præsentes tum temporis in Italia fuisse, ex scriptoribus eius ætatis patet.

a) Vt *Conrado Sincero* in diss. epist. §. 67. *b*) in Conspectu LL. Germ. p. 98.

§. XIII.

Præ ceteris autem *Fridericus* II. sæculo XIII. circa leges ferendas occupatus fuit. Non solum enim de caussis publicis *a*) & ecclesiasticis *b*), sed etiam de negotiis priuatorum quam plurimas leges tulit, inter quas Authentica *Cassa C. de SS. Ecclesiis*, & Authentica *Nauigia C. de furtis*, quæ in Codicem Iustinianeum sub nomine Authenticarum relatæ *e*), eminent.

a) Huc constitutio, quam *Goldastus* T. II. der Reichs-Satzungen p. 17. exhibet, quæque primus Recessus imperii, idiomate Germanico scriptus, dicitur, pertinet, vid. tamen L. B. *de Lyncker* de idiomate imperiali p. 10. & Dn. *Struuius* in histor. Iur. German. §. XIIX. *b*) quæ a *Pfeffingero* ad *Vitriarium* Lib. I. Tit. II. p. 67. recensentur. *c*) vid. P. II. Hist. nostræ cap. 10.

§. XIV.

Cum autem horum imperatorum constitutiones, a nobis recensitæ, magis statum publicum, quam negotia priuatorum respexerint; Germaniam nostram non tam legibus scriptis, quam moribus & consuetudinibus, nec non iure Canonico & ciuili, in primis autem iure manuario in hac periodo fuisse gubernatam, ex scriptoribus Sæculi XII. & XIII. constat.

CAP.

CAP. V.

DE IVRE GERMANORVM MANVARIO, von Faust- und Kolben-Rechte.

§. I.

SIcuti maiores nostri bellicæ admodum erant indolis *a*), vt *Seneca* de illis: *Quid Germanis animosius, quid armorum cupidius, quibus innascuntur innutriunturque, quorum vna illis cura est, alia negligentibus?* dixeri *b*); ita etiam ius in viribus habuerunt *c*), & per multa sæcula lites subortas, non iudicio, sed armis & ferro deciderunt.

a) vid. *Tacitus* de Mor. Germ. c. 14. & Lib. XV. Annal. c. 1. *b*) de Ira Lib. I. c. 11. *c*) monente *Pomponio Mela* Lib. III. De situ orbis.

§. II.

Et hæc peruersa lites dirimendi ratio ita Germaniam & veterem & mediam infecit, vt pleræque eius gentes *a*) iuri manuario, dem Faust- und Kolben-Rechte / locum dederint, atque in dubiis causis ad sceleitum hoc præsidium, diuinumque, vt peruerse tum temporis credebatur, iudicium *b*) confugerint.

a) Quod apud plerasque Germaniæ nationes ius manuarium adprobauerint ex *LL. Burgund.* tit. 45. *Alamann.* tit. 44. §. 1. tit. 56. §. 1. Tit. 84. *Baiuuar.* tit. 2. c. 2. tit. 9. c. 4. & *Longob.* Lib. I. tit. 9. §. 39. & Lib. II. tit. 35. §. 3. patet. *b*) vnde vetus auctor de beneficiis, a Dn. *Thomasio* editus, §. 100. ait: *Tamen iudicium Dei non est licitum adhiberi per vllam caussam, nisi cuius veritas per iustitiam non potest aliter reperiri, hoc terminabitur iudicio Dei.*

§. III.

Consistebat autem ius manuarium partim in iudicio Duellico, dem Kampff- und Kolben-Gerichte / partim in Faidis & diffidationibus, denen Vehden; illud nihil

aliud erat, quam duorum concertatio, auctoritate iudicis hac lege instituta, vt ex ipsius euentu de re ambigua diiudicaretur. *a*) Diffidationes vero erant denunciationes animi hostilis, qua quis alii cuipiam significabat, se eum armis, igne, spoliis, rapinis persequuturum *b*).

a) *Hermann.* disp. feud. c. 42. *b*) v. *Bocerus* de crimine diffidationis c. 1. n. 4. & *Ephraim Gerhard.* in diss. *De Iudicio Duellico* Ienæ 1711. habita, cap. 1.

§. IV.

Personæ huius iudicii Duellici principales erant iudex & partes litigantes, ille, deficientibus omnibus probationibus, dimicationem ad implorationem partis læsæ *a*) concedebat; hæ vero ambiguam disceptationem, quæ ordinario iure terminari non poterat, per duellum dirimebant.

a) Formulam huius implorationis ex *Hermanni de Bare* tractatu, de formandis libellis Dn. *Gerbard.* cit. diss. c. 1. §. 5. nota a. exhibet.

§. V.

Caussæ iudicii duellici erant vel ecclesiasticæ *a*), vel sæculares; hæ iterum vel priuatæ vel publicæ *b*); privatæ vel criminales vel ciuiles *c*); quamuis, maiorem fuisse iudicii Duellici in purgandis & detegendis criminibus, quam in dirimendis caussis ciuilibus, vsum, negandum haud sit.

a) Etiam religionis probandæ caussa duella fuisse suscepta Dn. *Gerbard.* in diss cit. c. 3. §. 4 probat. *b*) vid. diss. cit. cap. 3. §. 5. *c*) vid. c. 3. §. 8. & 9. cit. diss.

§. VI.

Ad modum, in hoc iudicio obseruatum, quod attinet; campus planus, soli & pulueri non expositus, eligebatur, quem termino præfixo ingrediebantur duellantes, consiliarii, patrini, campiones, & qui

alias

alias victores in ſingulari certamine fuerant; vbi, præſtito prius iuramento innocentiæ, armisque æqualiter diuiſis, tam diu vario Marte pugnatum, donec pars victrix extitiſſet, & ſic victa pro reo haberetur, cauſaque caderet *a*).

a) Vti ab *Ephr. Gerhard* in cit. diſſ. c. 1. §. 5. deſcribitur, conf. *Nicolai Vptoni* Canonici Sarisburienſis *de officio militari* liber, & *du Freſne* in Gloſſar. voce *Duellum*.

§. VII.

Sed cum peruerſus hic probandi mos ita placeret maioribus noſtris, vt non tantum laici, ſed etiam Clerici *a*) eo vterentur; pontifices, quo huic malo obviam irent, loco iudicii duellici ceterarumque probationis vulgaris ſpecierum purgationem Canonicam *b*) in forum introduxerunt.

a) vid. Tit. X. *de clerico pugn. in Duello.* *b*) vid. Tit. X. *de purgat. Canon.* ibique commentatores.

§. VIII.

Et hoc modo factum eſt, vt cum fine ſæculi XV. iudicium duellicum etiam euanuerit. Acceſſerunt deinde Imperatorum, nimirum *Matthiæ*, *Ferdinandi III.* & *Leopoldi*, vt & Ordinum imperii conſtitutiones, vulgo Duel-mandata dictæ, quibus omnis monomachia fuit ſublata.

§. IX.

Altera iuris manuarii, in Germania vſitati, ſpecies diffidatio, die Befehdung/ fuit. Quodſi enim graues inimicitiæ inter duos pluresque eſſent ortæ, diffidatoriis litteris *a*), in quibus tamen honorem ſibi hac clauſula reſeruare ſolebant: **Will deß meine Ehre gegen euch und die eurigen bewahret haben/** animum hoſtilem ſibi inuicem ſignificabant, ſeque tamdiu armis, igne, ſpoliis & rapinis perſequebantur, donec vel ſacramento ſollemni interiecto, quod *Obruda*, vel

Ohrfried nominabatur *b*), vel cautionibus *c*) repromissæ securitatis, diffidia ista componerentur.

a) Formulas litterarum diffidationum *Dattius* de pace Imperii Publ. Lib. I. c. 15. §. 19. *Speidelius* in notab. voce Fehd & Dn. *Gerhard* in diss. *De iudicio duellico* exhibent. *b*) vid. LL. Longob. Lib. I. T. 9. §. 34. Lib. I. tit. 7. §. 2. Capitul. *Caroli Calui* tit. 34. §. 10. & *Caroli M.* Lib. IV. c. 27. *c*) formulæ eiusmodi cautionum apud *Marculphum* P. II. form. 18. in formulis Sirmondicis form. 39. in form. Lindenbrog. form. 124. reperiuntur.

§. X.

Non solum autem proceres imperii, virique alii illustres & strenui, litteras diffidatorias sibi inuicem miserunt, illisque hostilem animum declararunt; sed etiam inferioris conditionis, imo leuissimæ sortis homines, summis principibus *a*) hoc modo inimicitiam significare, ausi fuerunt.

a) Ita pistores, narrante *Bocero* in tract. de diffidat. pag. 13. imperiali Augustæ Vindelicorum ciuitati faidam significarunt; pari ratione Dn. *Mullerus*, vir doctissimus & de antiquitatibus patriis bene meritus, in Reichstags-Theatro cap. 7. inter alia einen Abschieds-Brief eines Kochs mit seinen Küchen-Jungen/ Holtz-trägern und Schüsselwäschern an Graf Otten von Solms / communicauit.

§. XI.

Et quamuis de coërcendo hoc malo imperatores Carolingicæ stirpis iam laborauerint: attamen vindicta priuata & vlciscendi cupiditas in primis inter proceres imperii ita inualuit, vt hæc priuatorum bella etiam post Carolingorum tempora continuata, & subsequentes imperatores, *Fridericus* scilicet I. & II. *Albertus* I. *Carolus* IV. *Fridericus* III. aliique certas tantum leges diffidationibus præscribere, contenti fuerint.

§. XII.

§. XII.

Tandem circa finem ſæculi XV. per pacem imperii publicam *a)* den Königlichen Land-Frieden / a *Maximiliano* I. communi procerum imperii conſenſu Wormatiæ a. 1495. ſtabilitam, & ſequentibus imperii conſtitutionibus *b)* firmatam, omnes diffidationes ſublatæ, & pro ſpecie fractæ pacis ſunt habitæ.

a) Ita enim fol. 27. des Königlichen Land-Friedens ſtatutum reperitur: Darauf haben wir alle offne Fehde und Verwahrung durch das gantze Reich aufgehoben und abgethan. *b)*; nimirum Receſſu Imper. de a. 1506. Tit. von aufgerichteten Land-Frieden 1712. §. Und ob iemand &c. & in den Kayserl. Land-Frieden de a. 1548. tit. von aufgerichteten Land-Frieden, v. *Dattii* elegantiſſimus de Pace Imper. publica liber.

CAP. VI.

DE SPECVLO SAXONICO ET SVEVICO.

§. I.

QVanquam in ſe certum exploratumque eſt, Saxones ante *Caroli M.* tempora ſuis legibus, ſeu potius conſuetudinibus, vixiſſe *a)*; attamen iuris Saxonici originem a *Caroli M.*, quippe cuius auctoritate ius illud in ſcripturam primum redactum fuit *b)*, æuo merito deducimus *c)*.

a) Non tamen Iuris Saxonici originem ad *Conſtantini* tempora cum gloſſatore in præf. ad Weichbild referimus. *b)* vid. Part. IV. Hiſt. noſtræ cap. 2. quamuis *Crantzius* in Saxonia Lib. II. cap. 21. *Carolum M.* Saxonibus leges dediſſe, primus negauerit. *c)* integrum tamen Speculum Saxonicum a *Carolo M.* conditum fuiſſe, vti *Ioann. de Laſco* Poloniæ Cancellarius fecit, minime ſtatuimus. vid. *Obrecht.* diſſ. III. de LL. German.

§. II.

Ea enim *Caroli M.* erga deuictos Saxones fuit humanitas, vt iura Francorum illis non obtruſerit, ſed ſuis Legibus viuere permiſerit, imo Legem Saxonicam variis nouis legibus adauxerit *a*); quod etiam ſubſequentes poſt *Caroli* Magni exceſſum imperatores, in primis *Ottones*, Saxonicæ libertatis ſtatores feciſſe, admodum probabile nobis videtur.

a) vid. P. IV. Hiſt. noſtræ c. 2. *b*) ad Conſtit. enim *Ottonum* & *Friderici* I. varii textus in Speculo ſemet referunt. vid. *Rechenberg* diſſ. de origine Iur. Sax §. 15. & *Gryphiander* de Weichb. Sax. c. 42. §. 5. 6. 7.

§. III.

Cum autem ius, quo Saxones Sæculo X. XI. & XII. vtebantur, moribus magis & traditione populari, quam litterarum monumentis conſtaret: *Epko a Repkau*, eques Saxonicus *a*), quo aliis inſeruiret, atque conſuetudines Saxonicas ab obliuione ac interitu, quem Leges Pontificum, tum temporis in Germaniæ fora penetrantes, ipſis minabantur *b*), vindicaret, corpus quoddam, Speculum Saxonicum dictum, priuato ſtudio collegit.

a) Cuius familiam *Heigius* in Quæſt. Iur. quæſt. 8. & *Hornius* in præf. ad Ius feud. §. 12. exponunt, & quem Vaſallum Principis Anhaltini fuiſſe, *Becmannus* in hiſt. Anhalt. P. VII. c. 3. ſcribit. *b*) hinc in art. 3. Lib. I. des Land-Rechts in f. legitur: der Papſt mag kein Recht ſetzen / da er unſer Land-Recht oder Lehnrecht mit ändern oder kräncken moge.

§. IV.

Sumitur autem Speculum Saxonicum vel late, pro iure nimirum prouinciali, Land-Recht / Municipali, Weichbild & feudali, Lehn-recht / vel ſtricte, pro iure Saxonico prouinciali, Sächſiſch Land-Recht / & hoc vnice etiam *Epko a Repkau* ſub nomine Speculi Saxonici edidit *a*).

a) Ius

a) Ius enim Weichbildicum circa initium ſæculi XIV. compilatum eſt, & iuris feudalis collectio Spec. Saxon. non multo eſt recentior.

§. V.

Ætas huius collectionis, cum ipſe *Repkow* & ſcriptores eius ætatis ſileant, certo determinari non poteſt, eſſe tamen Speculum Saxonicum ſæculo XIII. circa annum 1230. *a*) compilatum, ex eo, quod multa in hoc ſpeculo commemorentur, quæ circa initium huius ſæculi euenerunt, quodue virorum, v. g. *Hoyeri Comitis de Falckenſtein b*), qui circa idem tempus inclaruerunt, mentio fiat, firmiter concludimus.

a) Quod etiam *Conringius* de O. I. G. c. 30. *Strauchius* in diſſ. Iur. Publ. Diſſ. 3. & 6. & *Rinck.* in diſſ. *de ſpeculo Saxonico* ſtatuere videntur. *b*) vid. Dn. *Struuius* in hiſt. Iur. Germ. p. 457.

§. VI.

De idiomate, quo *Epko a Repkow* in compilando hoc ſpeculo vſus fuit, inter Doctores non conuenit: *Schilterus* enim, *a*) *Conradus Sincerus b*), & Dn. *Thomaſius c*) Latina quidem lingua *Repkouium* mores Saxonicæ gentis colligere voluiſſe, ob laboris tamen difficultatem conſilium ſuum mutaſſe, & idiomate Germanico collectionem ſuam perfeciſſe, ſtatuunt. Sed *Repkouium* ſpeculum Saxonicum ſtatim in Latina lingua conſcripſiſſe, & deinde integrum illud in idioma Germanicum transtuliſſe, ipſa huius ſpeculi præfatio *d*) nos edocet.

a) Exercit. ad π. XXIII. §. 64. *b*) in diſſ. epiſt. §. 16. *c*) in Select. Feud. §. 48. *d*) ibi:

Nun dancket allgemein /
Dem von Falckenſtein /
Das Teutſch is gewannt;
Diß Buch durch ſeine Bethe ꝛc.
it. Daß ihm war viel unbedacht /
Da er es in Latein hatte bracht /

Ohn

Ohn Hülff / und ohne Lere /
Da daucht ihn das zu schwere /
Daß er es in deutsch wante.

§. VII.

Fontes huius ſpeculi vtplurimum mores maiorum fuerunt; quare ſpeculator in præfatione dicit:

Diß Recht hab ich ſelber nicht erdacht /
Es habens von Alter auf uns bracht /
Unſere gutte Vorfahren / ꝛc.

Quamuis, *Repkouium* multa ex ſua praxi & experientia ſpeculo adiecisse, admodum credibile ſit.

§. VIII.

Sicuti autem ſpeculum Saxonicum barbaris admodum ſæculis a *Repkouio* fuit collectum atque editum: ita etiam pro conditione illorum temporum varii næui & defectus in eo deprehenduntur. Non enim ſolum in hiſtoricis varias fabulas & figmenta immiſcet, ſed etiam multa obſoleta, dura & iniqua, v. g. modum probandi per duellum, ferrum candens, aquam frigidam &c. in ſe continet *a*).

a) Quos næuos Dn. *Leyſer* in diſſ. *de præſtantia LL. Roman. præ iure Saxonico* & Dn. *Hoffmann* in Specim. coniect. Politic. p. 118. probe annotarunt.

§. IX.

Verum, licet ſpeculum Saxonicum maculis ſuis atque defectibus laboret: ex eo tamen, non ſtatim omnem vtilitatem illi eſſe denegandam, illudque, tanquam opus fabuloſum, ex iure Romano & Germanico conſarcinatum, atque ineptiarum plenum *a*) reiiciendum, cum vtilitas huius collectionis non ex interna ſtructura, ſed receptione ſit diiudicanda, quilibet æquus rerum æſtimator facile intelligit *b*).

a) vti Dn. *Ludwigio* in der Einleitung zu dem Teutſchen Müntzweſen mittler Zeiten cap. f. it. von Mängeln und Verbeſſerung des Teutſchen Lehn-Rechts. §. 7. illud

voca-

vocare placuit. *b*) vid. Dn. *Rinckii* diss. *de specul. Saxon. iur. Sax.* §. 6. sequ.

§. X.

Et hoc speculum Saxonicum, quamuis publica auctoritate non fuerit promulgatum, imo per *Gregorium* XI. *a*) & *Eugenium* IV. pontifices viginti duo huius speculi articuli reprobati, magno cum applausu fuit acceptum, & non solum in Saxonia, sed etiam Lusatia *b*), Silesia *c*), Bohemia, Polonia, Borussia, Anhaltino principatu, Holsatia *d*) Marchia, Pomerania, Westphalia, terris Megapolitanis & Brunsuicensibus instar corporis iuris Germanici habitum *e*); vt non immerito, a sæculo XIII. ad XV. omnem Germaniam Iure Saxonico & Sueuico administratam fuisse, *Philipp. Datt.* *f*) asserat.

a) v. Dn. *Struuius* in hist. iur. Germ. p. 47. *b*) vid. *Ludwigs* differ. iur. feud. comm. & Lusatic. *c*) vid. *Sam. Stryckii* diss. de Iure Silesiorum Saxon. & de origine & progr. Iur. Sax. in Silesia. *d*) vid. *Mauricii* præf. Cons. Chilon. præmissa. *e*) v. *Hoffm.* in specim. Coniect. Politic. p. 109. sequ. *f*) de Pace Imp. publ. lib. 4. c. 1. n. 7.

§. XI.

Quæ iuris Saxonici auctoritas ex eo potissimum probatur, quod *Carolus* IV. in Aurea Bulla *a*) secundum iura Saxonica & Francica vtrumque Imperii Vicariatum distinxerit, atque Electori Saxonico terras, in quibus ius Saxonicum viguit, Electori vero Palatino, vbi ius Sueuicum vsu obtinuit, tanquam vicariis imperii gubernandas reliquerit; & quamuis *Christian. Godofredus Hoffmannus b*) verba Aureæ Bullæ: *in iis locis, vbi Saxonica iura seruantur*, de illis prouinciis, quæ olim ad Saxonicam plagam spectarunt, non quæ iure Saxonico vixerunt, intelligere uelit, attamen eius sententiam, cum omnes sæculi XIV. scriptores de summa iuris Saxonici testentur

ſtentur auctoritate, admitti non poſſe, quilibet facile animaduertit *c*).

a) Cap. V. §. 2. *b*) in ſpecim. Coniect. politic p. 117. *c*) vid. *Griebneri* diſſ. de Terris iuris Saxonici *Keſtner* problema III. De auctoritate ſpeculi Sax. & Sueu. quod in Tract. de defectibus iuris comm. propoſuit. *Rinck.* in diſſ. de ſpec. Sax. §. X. & *Ioann. Zachar. Hartmanni* de Vicariatu Sax. per Friſiam Orient. Comment. §. 13. & 14.

§. XII.

Promota quam maxime fuit huius ſpeculi auctoritas; quod præclaræ nobilitatis & dignitatis viri, nimirum *Burchardus* Archiepiſcopus Magdeburgenſis, *Otto* & *Hoyer* Comites Valckenſteinenſes, *Volrad a Dreyleben*, *Conrad a Ruslau*, *Henricus a Bartesleben*, *Nicolaus de Bork* aliique, interpretationem eius in ſe ſuſceperint, atque gloſſis ſuis illud illuſtrauerint *a*).

a) Non tamen gloſſa, quæ iuris Sax. textibus eſt ſubiecta, vno tempore facta, ſed ſucceſſiue aucta & locupletata fuit. v. *Gryphiander* de Weichb. Sax. c. 53. & *Rinck.* in diſſ. cit. §. XI.

§. XIII.

Præ ceteris autem iuris Saxonici gloſſatoribus *Thammo* ſiue *Theodorus a Burgsdorff a*), eques Sileſius atque epiſcopus Naumburgenſis, eminet, quippe qui circa annum 1268. non ſolum in ſpeculum breues annotationes & gloſſas ſub nomine Apoſtillæ ſcripſit, ſed etiam repertorium congeſſit.

a) v. *Hanckii* tr. de Sileſ. indig. eruditis c. 33.

§. XIV.

In eo tamen parum ſpeculi Saxonici gloſſatores lapſos eſſe cenſemus, quod mores patrios ex iuribus peregrinis, Romano ſcilicet & Canonico,

expo-

exponere intenderint, & ſic ius patrium cum peregrino turpiter confuderint.

§. XV.

Huius iuris Saxonici, des Sächſiſchen Land-Rechts/ auctoritas, quamuis, recepto iure Iuſtinianeo & conditis ſæculo XIV. & ſequentibus ab imperii ordinibus legibus prouincialibus quamplurimis, valde fuerit imminuta: attamen adhuc hodie in variis Imperii Germanici prouinciis, in primis vero in Saxonia Ducali, quæ Sereniſſimorum Saxoniæ Ducum dominium agnoſcit, in quantum per recentiores leges eius capita non fuerint abrogata, viget & ad cauſſarum deciſionem adhibetur *a*); quamuis non deſint ICti *b*), qui non aliter Ius Saxonicum vetus hodie valere cenſent, quam quatenus eius vſus & obſeruantia circa caſum controuerſum probari poſſit.

a) Hinc etiam in ordinat. Sereniſſ. Saxon. Ducum prouinc. in primis ordinat. Curiæ Prou. Sax. comm. cap. 15. dicitur: So wohl die Sächſiſchen Rechte / wie ſolche ausgedruckt / und in denen Landen diſſeits des Thüringer Waldes in Ubung/und von alters herkommen/ conf. *Stryck.* in diſc. prælim. §. 31. *Horn.* in diſſ. de prærogatiua morum præ Iur. Rom. *Schreiter* in diſſ. de orig. Iur. Sax. §. 27. *Rinck* in diſſ. de ſpec. Sax. §. 16. & Dn. *Thomaſius* in not. ad *Kulpiſii* diſſ. epiſt. ad §. 25. Excipiuntur tamen quædam prouinciæ quæ, licet dominium Sereniſſimorum Saxoniæ Ducum agnoſcant, tamen Sueuici iuris terris annumerantur, vt Ducatus Coburgenſis. & Princip. Hennebergenſis. vid. *Schilter* Exercit. ad Pandect. p. 262. *b*) vt *Hartm. Piſtor.* P. 2. Qu. 25. n. 35. & qu. 26. n. 18. *Schultes* qu. 69. n. 17. *Carpzou.* P. 3. C. 2. D. 13. *Richter* Dec. 28. n. 15. L. B. *de Lyncker* Deciſ. 1264. Reſolut. 8. & Dn. *Harprecht ab Harprechtſtein* in Tract. cui Tit. Speculi Sueuici & præſertim iuris Feud. Alamannici in foris Vicariatus Sueuo-Franconico-Palatini non vſus modernus Kiel. 1723. 4.

§. XVI.

§. XVI.

Varia ſpeculi Saxonici dantur exemplaria, tam manu exarata, quam impreſſa; MSCtos huius ſpeculi Codices *Gryphiander a*) *Werlhof b*) *Lambecius c*) & Dn. *Struuius d*) recenſent; inter editiones vero typis impreſſas Baſilienſis a. 1483. apud *Bernard Ritzel*, & Lipſ. a. 1488. Auguſtana a. 1516. & *Chriſtoph. Zobelii*, quæ cum additionibus & Scabinorum reſponſis Lipſiæ 1569. cura *Georg. Menii*, nec non a. 1614. litteris *Gothardi Vægelini* prodierunt, referri merentur *e*).

a) De Weichb. Sax. c. 39. *b*) Specim. II. Iur. German. enucl. cap. 2. §. 175. *c*) de Bibl. Vindeb. Lib. III. c. 8. *d*) in hiſt. iur. Germ. p. 468. *e*) edidit etiam *Iac. Frid. Ludouici* ius Prou. Saxon. idiomate Saxon. Latino & Miſnico Halæ 1720. 4.

§. XVII.

Quibusdam editionibus etiam acceſſit der Richtſteig/ quod nihil aliud eſt, quam proceſſus a Saxonibus olim obſeruatus, cuius auctores *Burcard von Mangelfeld* & *Gercken a Kertau* a Gloſſa ad artic. X. des Weichbildes nominantur.

§. XVIII.

Et cum ſpeculum Saxonicum ſine omni ferme connexione & ordine concinnatum eſſe, multi viderent, huic malo D. *Georg. von Prietzen a*) *Beniamin Leuber b*) & *Melchior Kling c*) medelam afferre & ſyſtematico ordine ſpeculum illud exhibere voluerunt *d*).

a) In compendio Iur. Sax. *b*) in dem Buch über die alten priuilegien der Stadt Magdeburg Sächſ. Weichbildes. *c*) qui Lipſiæ 1572. & Francofurti 1600. Ius Saxonicum textu & gloſſis in ordinem quendam redegit. *d*) huc etiam illi, qui differentias Iur. Ciu. & Saxon. ſcripſerunt, vt *Lud. Fachſius*, *Benedictus Reinhart*, *Chriſtoph. Zobel*, *Luder Mencke* aliique, quos Dn. *Struuius* in Bibl. Hiſt. c. 6. §. 120. recenſet, referri merentur.

§. XIX.

§. XIX.

Speculo Saxonico, dem Sächsischen Land-Recht / circa initium sæculi XIV. *a*) accessit ius Weichbildicum, Magdeburgense, quia huius iuris sedes præcipua vrbs Magdeburgum fuit, dictum, quod, quia pleraque, etiam fabulas & figmenta, cum speculo Saxonico communia habet, recte a *Matthæo Colero b*) speculi Saxonici epitome dicitur.

a) Hinc merito priuilegium, ab *Ottone* I. imperatore Magdeburgensibus super iure Weichbildico datum, ab accuratioribus, nimirum *Leubero* in disquisit. de stapula Saxon. n. 406. *Coler* in orat. de iur. Saxon. orig. & progr. Dn. *Hoffmanno* in Specim. Coniect. Polit. vt suppositititum reiicitur, quamuis Magdeburgenses eius confirmationem *in Instrum. Pac. art.* XI. impetrarint. *b*) in orat. cit.

§. XX.

Tantæ autem Ius Weichbildicum fuit auctoritatis, vt non solum ex Bohemia, Polonia *a*) & Borussia Magdeburgum, vbi supremum Scabinorum erat iudicium *b*), fuerit appellatum, sed etiam quam plurimæ ciuitates vsum iuris Weichbildici Magdeburgensis sibi a principibus per modum priuilegii expetierint. *c*)

a) Polonis tamen Casimirum Regem appellationem ad ciuitatem Magdeburgensem anno 1356. interdixisse, *Martinus Mechouius* L. IV. Chron. Polon. c. 19. testatur. *b*) De Scabinatu Magdeburgensi, quod a Burggrauiatu antiquis temporibus dependebat. v. *Leuber* in disquis. de stapula Sax. n. 540.; erat etiam ea ætate Hallensium scabinatus celebris, de quo omnia, quæ dici possunt, *Ockelius* in tract. de Palatio regio, exhausit. Posteaquam a. urbs Magdeburg. à Carolo V. proscripta fuit, Ferdinandus I. Bohemos summam Regni Bohemici Tribunal adire iussit. vid. *Henelii* Silesiogr. c. 8. *c*) qualia priuilegia Dn. *Struuius* in hist. Iur. Germ. p. 482. exhibet.

§. XXI.

Nec minus, paullo post Iuris prouincialis collectionem, ius feudale Saxonicum priuata auctorita-

te conſcriptum videtur. Auctorem huius iuris feudalis equidem Gloſſa ad ſpeculum Saxonicum *a*) *Fridericum II.* Imperatorem facit, ſed ipſum *Epkonem a Repkau* huius collectionis fuiſſe auctorem *Ioann. Schilterus b*) & Dn. *Struuius c*) ex eo, quod in pleriſque Codicibus Ius feudale iuri prouinciali additum *Repkouii*que nomen præſcriptum reperiatur, probabilius exiſtimant.

a) Ad Lib. I. art. XIV. & XXVI. *b*) in Introd. ad ius feud. Germ. & Longob. cap. 1. §. 5. *c*) in Hiſt. iur. feud. §. 16.

§. XXII.

Hoc ius feudale Saxonicum cum gloſſis ad illud conſcriptis *Chriſtophorus Zobel* Lipſiæ 1589. ſine gloſſis vero *Ioann. Schilter* ex Codice MSCto Bibliothecæ Paulinæ Lipſienſis Argentorati 1695. 4. edidit *a*).

a) Idem ius feud. Sax. etiam *Burgemeiſter* Corpori Iur. Germ. inſeruit.

§. XXIII.

Sicuti autem Alamanni propria ſua ſemper habuerunt iura *a*), ita ad imitationem ſpeculi Saxonici *b*) ſæculo, vt videtur, XIV. illorum iura in ſpeculo Sueuico, Schwaben Spiegel/ *c*) ab incerto auctore *d*) fuerunt collecta.

a) vid. Hiſt. noſtr. P. IV. c. 2. *b*) argumenta enim *Lambecii* in Comment. de Biblioth. Cæſar. Lib. II. c. 8. & *Schilteri* in præf. Cod. Iur. Feud. Alam. ad demonſtrandam ſpeculi Sueuici præ Saxonico antiquitatem, non ſufficere, Dn. *Struuius* in Hiſt. Iur. Germ. p. 488. & Dn. *Hoffmannus* in Specim, coniect. polit. p. 137. ſolide monſtrarunt. *c*) vid. *Conring.* de O. I. G. c. 30. & *Thomaſius* in Delin. Hiſtoriæ Iur. Ciu. Rom. Germ. §. 111. & 112. *d*) nominat equidem *Goldaſtus* in præf. derer Reichs-Satzungen *Bertholdum* Comitem *de Grimmenſtein*, ſed abſque ſufficienti ratione.

§. XXIV.

Fons huius ſpeculi Sueuici, præter Ius Iuſtinianeum, ad quod ſæpiſſime prouocatur, & dicta ſa-

cræ ſcripturæ, quæ non raro inepte citantur, in primis ſpeculum Saxonicum fuit *a*), ita, vt Dn. *Thomaſius* ſpeculum Sueuicum ex Saxonico maxima ex parte fuiſſe exſcriptum, non absque ratione ſtatuat *b*).

a) Conditionem huius ſpeculi optime Dn. *Hoffmannus* Spec. Coni. Polit. p. 134. deſcripſit. *b*) in Delin. Hiſt. iur. Rom. Germ. 111.

§. XXV.

Varia huius ſpeculi extant exemplaria tam MSCta, quam edita: manu exaratos Codices *Petrus Lambecius* *a*) & Dn. *Struuius b*) recenſent; ad Codices impreſſos vero quod attinet, communis quidem Doctorum, vt *Petri Lambecii c*), *Hoffmanni d*), *Struuii e*) & *Ioann. Auguſti. Nob. Dn. de Berger f*) eſt ſententia, primam ſpeculi Sueuici editionem illam eſſe, quæ Argentorati a. 1505. opera *Matthiæ Hupfuſſii* prodiit: ſed, cum egomet ipſe longe antiquiorem, ſine anni tamen & loci mentione impreſſam *g*), poſſideam editionem, illorum ſententiæ minime ſubſcribere poſſum.

a) Lib. II. Bibl. Vindeb. c. 108. n. 140. *b*) in Hiſt. iur. Germ. p. 402. *c*) l. c. *d*) l. cit. *e*) in Specim. Coniect. Polit. p. 133. *f*) in præf. nou. edit. ſpec. Sueuici præmiſſa. *g*) circa annum 1480. aut Vlmæ aut Reutlingæ, vti quidem ex aliis Codicibus, iisdem characteribus hiſce locis impreſſis, coniicio.

§. XXVI.

Poſt veterem illam, quam poſſideo & *Hupfuſſii*, quæ Argentorati a. 1505. prodiit, editionem, *Sebaſtianus Meichſnerus* ſpeculum Sueuicum a. 1561. & 1566. ſub Tit. Kayſerl. und Königl. Land-und Lehn-Recht/ in publicum emiſit; nec minus *Melchior Goldaſtus* Tom. I. *a*) derer Reichs-Satzungen/ *Ioann. Stephanus Burgemeiſter* Corpori Iuris Germanici *b*) & *Ioh. Fridericus Schannat* Collectioni ſcriptorum & documentorum hiſtoricorum *c*) illud inſeruerunt; quibus *Ioann.*

Augusti Nob. Dn. *de Berger* successit editio, quæ Ius Alamannicum tam prouinciale quam feudale, cum MSCto Argentino collatum, sistit, & Lipsiæ 1726. 4. publicam lucem adspexit *d*).

a) p. 31. & sequ. *b*) quod Vlmæ 1717. 4. prodiit. *c*) Fuldæ 1725. 4. qui tamen tantum Codicem Iuris Prouincialis, ex Codice Ingolstadiensi descriptum, collectioni suæ intulit. *d*) Ius feudale Alamannicum etiam separatim cum notis eruditis *Ioann. Schilteri* Argent. 1697. 4. prodiit.

§. XXVII.

Hisce itaque duobus speculis, nimirum Saxonico & Sueuico omnis fere Germania a sæculo XIII. ad XV. fuit gubernata *a*); & quamuis, introducto in fora Germaniæ iure Canonico & Iustinianeo, vsus horum speculorum etiam fuerit imminutus: attamen circa sæculum XV. Sueuici iuris auctoritatem nondum fuisse sublatam, *Ioann. Philipp. Datt. b*) *Ioann. Schilter c*) & *Ioann. Nicolaus Hertius d*) docent, variaque simul exempla, vbi in negotiis etiam publicis principes ad illud prouocarunt, allegant.

a) Quod ex artic. V. §. 2. Aureæ Bullæ potissimum probatur vid. Dn. *Griebneri* diss. de terris Iur. Saxon. *b*) Lib. IV. de pace Imp. publ. c. 1. n. 121. *c*) in præf. Iur. Feud. Alam. præmissa. *d*) in diss. de Consult. LL. & iudiciis §. XV.

CAP. VII.

DE IVRIBVS CIVITATVM GERMANIAE STATVTARIIS, vulgo Stadt-Recht/ Willkühr.

§. I.

NOn parum autem iura Germanica aucta fuerunt, postea quam sæculo XII. & potissimum XIII. ac XIV. speciales Germaniæ ciuitates & prouinciæ, quasi æmulatione quadam incitatæ, legum scribendarum

darum ſtudium aggreſſæ ſunt. Ab hoc enim tempore tanta Legum Germanicarum tam prouincialium, quam municipalium innotuit multitudo, vt hodie nulla ſit Germaniæ regio, & in ea nulla ciuitas nullumque oppidum, quod non ſingulare aliquod & proprium ius habeat.

§. II.

In ciuitatum iura, Stadt-Recht *a*), Weichbild/ *b*) & Willkühr *c*) dicta, Ius Lubecenſe, das Lübſche Recht/ eminet, cuius origines quidam ad *Friderici Barbaroſſæ*, alii ad *Alberti* Ducis de Bardewick, alii tamen rectius ad *Henrici Leonis* Ducis Brunſuicenſis ætatem referunt, illudque a *Friderico I.* a. 1188. & *Friderico II.* Imperatoribus a. 1220. confirmatum eſſe, ſtatuunt *d*).

a) Vnde artic. 1. Sächſ. Weichb. dicitur: Marck-Recht iſt dieſes / daß die Marck-Leute hievor bey den alten gezeiten unter einander geſetzet haben von ihr ſelbs Willkühr. *b*) de origine vocis Weichbild vid. *Gryphiander* de Weich. Saxon. c. 73. *Schottelius* de quibusdam ſing. iur. German. c. 9. & *Hoffmann.* in Spec. coniect. polit. p. 127. *c*) ſiue Köhre vid. diploma apud *Lambecium* Rer. Hamb. Lib. II. p. 75. & auctoris Gedancken von Teutſchen Stadt- und Land-Recht p. 30. *d*) vid. *Hoffmann.* in Spec. Coniect. Polit. p. 138. & Dn. *Struuius* in Hiſt. Iur. Germ. p. 499.

§. III.

Henricus enim *Leo*, Dux Bauariæ & Saxoniæ, ſicuti ciuitatis Lubecenſis auctor fuit, & ex Soſatia, florentiſſima olim Weſtphaliæ ciuitate, non ſolum colonias Lubecam deduxit, ſed etiam Lubecenſibus iura Soſatica *a*) dedit.

a) Probatur hoc ex *Arnold. Lubec.* Lib. II. cap. 35. vbi de Lubecenſibus, cum vrbs illorum a *Friderico* I. caperetur, ait: *Verum, priusquam ei ciuitatem aperuiſſent, exierunt ad eum rogantes, vt libertatem ciuitatis, quam a Duce traditam habuerant, & iuſtitias, quas in priuilegiis*

 ſcrip-

ſcriptis habebant, *ſecundum iura Soſatiæ poſſiderent*, & quamuis *Conring.* de O. I. G. cap. 28. *Lambecius* Lib. I. orig. Hamburg. n. 98. & *Bangertus* in notis ad Arnoldum pro *Soſatiæ*, legere velint *Holſatiæ*, attamen vulgatam *Arnoldi* lectionem rectius *Ioann. Moller* in Iſag. ad Hiſt. Cherſon. Cimbr. P. I. c. 15. & Illuſtr. *Leibnitius* in not. ad Arnoldum defendunt.

§. IV.

Acceſſerunt deinde iuri Lubecenſi ſtatuta *a*) famoſiſſimæ ciuitatis Wisbyenſis in Gothlandia ſitæ, & multa ex receſſibus Hanſeaticis *b*), quæ nimirum ad ius nauticum pertinent: & ex hiſce ius Lubecenſe, prout hodie editum extat, enatum fuit.

a) LL. Wisbyenſes cum aliis Gothlandicis LL. *Ioann. Hadorf* Holm. 1689. edidit v. *Hoffmann* in Spec. Conject. Polit. p. 140. *b*) de hiſce receſſibus vid. *Werlhof* Spec III. Iur. Germ. enucl. *Lunig* Contin. IV. P. II. des Reichs-archivs conferri merentur.

§. V.

Sicuti autem maxima iuris Lubecenſis in Pomerania, Holſatia, Boruſſia, Liuonia & terris Megapolitanis erat auctoritas, adeo, vt plurimis locis Lubecam appellationes fierent; ita etiam petentibus quibusdam harum prouinciarum ciuitatibus illud, antea ob MSCtorum diſſenſiones valde diuerſum, publica auctoritate, *Ioanne Ludinghauſen*, Conſule, *Calixto Schein*, Syndico, & *Gottſchalco de Stiren*, Senatore, a. 1582. collectum & a. 1586. *a*) publici iuris per *Ioannem Balhornium* factum eſt *b*).

a) Eodem anno *Ioachim Kollius* Hamburgi Ius Lubec. publicauit, ſed priuata auctoritate illud editum eſt & in quibusdam a Balhorniana editione diſcrepat. *b*) commentario Ius Lubec. *Dau. Meuius* anno 1642. f. nec non *Ioann. Sibrand*, cuius comment. a *Stryckio* in diſſ. de colliſione nauium §. 6 citatur, illuſtrarunt, ab iniquitate vero illud *Götze* in diſſ. de æquitate Iuris Lubec. & *Amſel* in diſſ. Hand muß Hand wahren liberarunt.

§. VI.

§. VI.

Præter ius Lubecenſe ſæculo XIII. etiam alia iura ſtatutaria & municipalia innotuerunt & in ſcripturam ſunt redacta: inter quæ maximæ auctoritatis fuiſſe iura Colonienſia & Aquisgranenſia, exinde, quod ad aliud Ius Weichbildicum Magdeburgenſe Art. 1. *a*), ad hoc vero Gloſſa Polonica ad illum articul. 1. prouocet, patet.

a) Ibi: Marck-Recht iſt dieſes / daß die Marck-Leute hievor bey den alten Gezeiten untereinander geſetzet haben / von ihr ſelbs Willkühr (von alter Gewohnheit) nach Carolus Recht / als die von Cöllen über Rein ꝛc.

§. VII.

Et quamuis fabuloſum ſit, quod de *Carolo* articulo 1. *Iuris Weichb. Magdeb.* ſtatutum reperitur, attamen iam ſæculo XIII. ius Colonienſium extitiſſe famamque aliquam habuiſſe, ex priuilegio, ciuitati Colonienſi ab *Henrico* Colonienſium Archiepiſcopo a. 1229. conceſſo & a *Friderico II.* Imperatore a. 1242. confirmato *a*), ſatis probatur.

a) Quod Dn. *Lunig* in Reichs-Archiu. ſpec. IV. Contin. p. 341. exhibet.

§. VIII.

Inter vetuſtiſſimas & maxime celebres Germaniæ ciuitatum leges, etiam municipales Brunſuicenſium leges ab *Ottone I.* Duce huic ciuitati datæ & a *Friderico II.* Imperatore a. 1232. confirmatæ *a*), merito referuntur; quippe quæ non ſolum quamplurima antiquarum Germaniæ conſuetudinum veſtigia in ſe continent *b*), ſed etiam ab aliis Saxoniæ inferioris ciuitatibus ad dubiarum cauſſarum deciſionem adhibitæ fuerunt *c*).

a) Quas ex MSCto illuſtris *Leibnitius* eruit & T. III. ſcript. Brunſu. p. 434. inſeruit; Titulus Codicis harum LL. hic eſt: Dudt iſt dat erſte Brunſwickſche Stadt-Recht / dat von hartigen Otten bewilliget unde von Kay-

ser Friederich bestediget ist a. 1232. Dutt Stadtrecht wieset upp Keiser Otten; de den gilden Ohre Gilde gegeven hefft / dat ist hartigen Otten Vaters Bruder gewest. *b)* quæ Dn. *Hoffmann* in Spec. Coni. pag. 153. recenset. *c)* uti *Ioann. Dauth* de testam. n. 8. scribit.

§. IX.

Circa idem tempus, nimirum a. 1292. *Adolphus*, *Gerhard*, *Ioann. Heinricus* & *Heinricus*, Holsatiæ comites Hamburgensibus iuris municipalis, vulgo *Kœbre* dicti, condendi eiusdemque abrogandi & corrigendi potestatem dederunt *a)*, qui etiam repudiato iure Magdeburgensium Weichbildico, quo antea usi erant *b)*, statuta sua collegerunt & libro ciuitatis inscripserunt.

a) Verba diplomatis, quod apud *Lambecium* Lib. II. Orig. Hamburg. n. 471. & *Lunigium* in Reichs- Archiu. Contin. IV extat, hæc sunt: *Concedimus etiam & donamus ius tale, quod vulgo Kœbre dicitur, Statuta mandare & edicta promulgare secundum placitum eorum pro vtilitate & necessitate ciuitatis prædictæ &c.* *b)* v. *Lambecius* l. c. 477.

§. X.

Eodem modo anno 1300. *Otto Strenuus* Dux Saxoniæ, *Ottonis Pueri* nepos ciuitati Cellensi non solum leges scriptas dedit, sed etiam præter illas leges vsum Iuris Brunsuicensis illi concessit *a)*, quæ Leges quamuis breuissimæ sint, & numerum XXVIII. non excedant *b)*, multa tamen singularia in se continent *c)*.

a) Hæc enim verba LL. Cellensibus apud *Leibnitium* T. III. Script. Brunsu. p. 483. in fine adiecta reperiuntur: Boven dit beschrevene Recht / dat we Hertoghe Otten usen Borgheren von Tzelle beseghert hebben ghegheven / so gheve we en al Brunsuickisch Recht / swat ses bevraghen moghen alse ses bedhorven. *b)* prodiit hoc ius Cellense correctum Cellis 1717. 4. *c)* vid. Dn. *Hoffmann.* in Specim. p. 155.

§. XI.

§. XI.

Pari ratione ciuitas Bremensis sibi circa a. 1303. Leges municipales condidit, illasque ex concessione Comitum Oldenburgensium a vicina Oldenburgensi ciuitate recepit, quarum principium teste *Gryphiandro a)* hoc fuisse dicitur: Düse Wilkühr und dessen Sattunge de schelen unsers Heren Recht nicht mindern.

a) De Weichb. Sax. c. 77.

§. XII.

Nec minus celebres fuerunt Leges municipales ciuitatum Luneburgensis & Goslariensis, quas, ex MSCto erutas, Tomo III. *a)* scriptorum Brunsu. illustris *Leibnitius* inseruit. De illarum ætate non certo constat *b)*, has vero a. 1390. totius amplissimi senatus omniumque tribuum suffragio in ordinem certumque Codicem esse redactas, *Heineccius c)* testatur.

a) Et quidem Luneburgenses p. 754. Goslar. vero pag. 484. *b)* vid. *Hoffmann.* in Specim. Coniect. Polit. p. 158. *c)* Lib. IV. Antiquit. Goslar. p. 362.

§. XIII.

Præter recensita iura Ciuitatum municipalia non minus vetustæ sunt Leges Friburgenses, Friburgo ciuitati imperiali a *Bertholdo* IV. Zæringiæ duce a. 1170. teste *Guillimanno a)* datæ. Leges Northusanæ & Augustanæ a *Rudolpho* I. imperatore confirmatæ. Spirenses, a *Ludouico Bauaro* & Nordlingenses a *Friderico* III. imperatore datæ & confirmatæ, de quibus *Ioannes Nicolaus Hertius b)*, *Christian Godfried Hoffmann c)* & Dn. *Struuius* fuse tractarunt *d)*.

a) Lib. III. De reb. Heluet. c. 9. *b)* de Consult. LL. & iudic. §. 25. *c)* In Spec. Coniect. Polit. Sect. V. *d)* in Histor. Iur. Germ. §. 27.

§. XIV.

Taceo iam recentiora ciuitatum Germaniæ iura

 statu-

ſtatutaria, quæ, ſi ſint præter ius commune, nulla principis confirmatione indigent, modo acceſſerit omnium civium conſenſus vel vere & ſigillatim, vel repræſentative per Tribunos plebis: quod ſi vero ſtatuta ſint contra ius commune, tunc non aliter, quam ſi a principe fuerint confirmata, valent *a*).

a) L. vlt. ꝟ. *de Colleg. Carpz.* Reſponſ. 48. & illuſtr. *Berger* in Oec. iur. p. 12.

CAP. VIII.

DE IVRIBVS STATVVM IMPERII PROVINCIALIBVS, Landes-Ordnungen und *Conſtitutionen*.

§. I.

Sicuti Ordines imperii Romano-Germanici ab antiquis temporibus ſuperioritate territoriali ſunt gauiſi *a*), ita etiam vi ſuperioritatis territorialis a ſeculo XIII. legislatoriam exercuerunt poteſtatem, & non ſolum ciuitatibus iura municipalia confirmarunt, ſed etiam vniuerſales quasdam leges, Land-Recht/ Landes-Ordnungen/Landes-Conſtitutionen dictas, in prouinciis ſuis condiderunt.

a) vid. *Hertii* de origine & incrementis ſpec. Germ. Rerumpublicarum & de Super. Territoriali. *Gœbelii* diſſ. de Iuribus ſtatuum imperii Maieſtaticis & *Cocceius* in Iur. Publ. prudent. c. 15. & 43.

§. II.

Et quamuis multi, Leges Principum imperii prouinciales confirmatione Cæſaris indigere, exiſtiment *a*) nec exempla ſæculi XIV. XV. & XVI. deſint, vbi confirmatio ab Imperatore fuit petita; attamen hanc confirmationem ex libera voluntate a ſtatibus imperii fuiſſe adhibitam, illosque vi legislatoriæ poteſtatis ſibi competentis, etiam absque Impera-

peratoris confirmatione, leges condere posse, solide *Ludolph Hugo b)*, *Ioann. Nicolaus Hertius c)*, *Ehrenfried Meyer d)*, *Christian. Thomasius e)* & *Ioann. Wilhelm Gœbel f)* monstrarunt.

a) vt *Besoldus* de lib. iur. ciu. cap. 9. & *Vulteius* qui Consilio Marpurg. 54. n. 26. & 27. non quidem hoc necessarium esse, consultius tamen ac utilius, si consensus Cæsaris adhibeatur, conf. Dn. *Westphal.* de corruptæ iurisprudentiæ origine & medela §. 20. & sequ. b) De statu Reg. German. c) de Superiorit. Territ. d) in diss. *de Potestate statuum legislatoria.* e) in diss. *de Statuum imperii potestate legisl. contra ius commun.* f) in diss. *de Iuribus procerum. Imp. Maiestaticis.*

§. III.

Non solum autem ordines imperii præter ius commune, sed etiam contra illud *a)* Leges prouinciales condere possunt, & quamuis hoc quoad Recessus imperii, quippe qui per modum pacti ordines imperii obligant, multis, in primis si Recessus clausula *a)* derogatoria sint muniti, dubium videatur *b)*; attamen rectius ab aliis etiam perillustri *Bergero c)* quoad illa recessuum capita, quæ non ad statum imperii publicum, sed singulorum territoriorum & subditos vnius status pertinent, affirmatur.

a) Quos *Hertius* de Superior. territ. §. 26. allegat. b) vt *Werlhof.* de Iure patrio spec. 11. *Thomasio* in diss. de Potestate statuum Imperii legisl. contra ius comm. & *Engelbrecht.* in spec. 1. de genuinis decisionum font. in terris Brunsu. p. 53. c) qui hanc regulam in œconomia iuris p. 35. ponit: *Quoties est lis inter subditos eiusdem status, toties lex, Recessibus Imperii contraria, valet: quoties autem statui cum alio statu, aut alterutrius subditis, vel vtriusque subditis inter se est controuersia, toties non valet.*

§. IV.

Vtrum vero Recessus imperii, in primis si clausula derogatoria & cassatoria sint muniti, Legibus

statuum

ſtatuum prouincialibus derogent? maior dubitatio oritur. Sunt enim, vt *Vitriarius a)*, qui ſimpliciter hanc quæſtionem affirmant, &, nequidem proteſtationem ſtatus imperii ad conſeruationem iuris prouincialis ſufficere ſtatuunt: alii contra contendunt *b)*, tum demum Receſſus imperii derogare legibus ſtatuum prouincialibus, ſi princeps, Receſſum recipere nolens, proteſtatus fuerit.

a) Lib. III. iur. publ. c. 17. §. 7. *b)* quos *Vitriarius* Lib. III. c. 16. §. 6. citat.

§. V.

Si itaque noſtram licet aperire ſententiam, diſtinguendum eſſe, vtrum Receſſus Imperii regimen totius imperii, an vero adminiſtrationem ſingulorum territoriorum & cauſſas mere priuatas concernant, cenſemus, & in priori caſu illos legibus prouincialibus ſimpliciter derogare, in poſteriori vero caſu non æque, ac ſuperfluam ſtatuum eſſe proteſtationem, qui a nemine in libero iuris territorialis & ſic etiam poteſtatis legislatoriæ exercitio, ſub quocunque etiam prætextu fiat, turbari poſſunt, ſtatuimus *a)*.

a) vid. Auctoris Gedancken vom Teutſchen Stadt- und Land-Recht §. 27.

§. VI.

Et in hac poſſeſſione vel quaſi iuris ſtatuendi contra iura imperii antiqua & recentia Sereniſſima Domus Saxonica præ ceteris imperii ordinibus ſemper fuit, nulloſque Receſſus imperii, iuri ſuo prouinciali contrarios, vnquam recepit: Hinc, quamuis *Carolus* V. in Receſſu Wormatienſi de a. 1521, quod fratrum filii cum fratribus defuncti iure repræſentationis ſuccedere debeant, ſtatuiſſet., clauſulamque: Und euch einige Gewohnheit / noch anders / ſo darwider seyn möchte / nicht hindern läſſet / Receſſui adieciſſet; attamen Sereniſſimi Duces Saxonici hunc Receſſum in ſuis territoriis non ſolum non receperunt, ſed etiam con-

consuetudinem suam, Recessui contrariam, expressa Constitutione *a*) firmarunt.

a) Quod *Augustus* Saxon. Elect. Part. III. Const. XIIX. §. wir wollen aber mit diesen Gesetze ꝛc. fecit. conf. *Andreæ Hombergii* Responsum iur. XII. de protestatione Sereniss. Ducum Saxon. contr. Rec. Imp. de a. 1521. vid. *Schneidewin* ad pr. Inst. de hered. ab Intest. *Richter* Dec. 4. n. 37. & *Schilter* Exercit. 2. th. 12.

§. VII.

Imo, si Serenissima Domus Saxonica in Constitutiones Imperii nonnunquam consensit, specialia saluatoria, daß die Verwilligung dem Hause Sachsen an ihren Freyheiten / Gebrauch und Herkomen unschädlich seyn solte / ab Imperatoribus accepit. Exemplo esse poterit saluatorium, quod *Maximilianus* I. a. 1512. Serenissimæ huic Domui pro conseruatione iuris prouincialis & statutarii propter ordinationem Cameralem dedit *a*).

a) Quod doctissimus *Müllerus* Part. III. des eröffneten Staats-Cabinets pag. 24. inseruit. vid. *Auctoris* Gedancken vom Deutschen Stadt und Land-Recht §. 23.

§. VIII.

Inter vetustissimas itaque leges Germaniæ prouinciales ius Bauaricum, a *Ludouico Bauaro* ceterisque Bauariæ ducibus a. 1346. collectum & publicatum *a*), primum locum occupat. Hoc deinceps *Maximilianus* I. Dux Bauariæ a. 1616. auxit, eiusque epitomen *Sebastian Kraybser* edidit *b*).

a) Codicem hunc Iuris Prouinc. Bauarici *Lambecius* Lib. II. Bibl. Vindebonensis cap. 8. pag. 834. exhibuit. *b*) Ingolst. 1660. 8. nec minus Illustr. Dn. de *Ludwig* Codicem Iuris. Austriaci Leopoldi Ducis T. IV. Reliqu. MSSctorum inseruit.

§. IX.

Eodem sæculo, nimirum a. 1397. *Leopoldus* Dux Austriæ & Comes Tyrolensis leges comitatus Tyrolensis prouinciales ad statuum prouincialium instantiam, teste *Wigulæo Hundio a*) restaurauit adauxitque.

a) in Metropoli Salisb. T. I. p. 450.

§. X.

§. X.

Habuit etiam antiquissimas suas leges Austria, Landes-brauch dictas, quae multa singularia; v. g. exclusionem ascendentium a successione ab intestato, in se continuerunt, quamuis, successu temporis illa esse correcta, nec hodie inter leges Austriacas *a*) amplius comparere, negandum non sit.

a) Codex Iuris Austriaci de a. 1190. T. IV. Miscellan. Reliqu. MSSct. Dn. *de Ludwig* occurrit. Recentiora iura Austriaca apud *Weingarten* in fasciculo diuersorum iurium Norimberg. 1690. f. & in Codice Austriaco, qui Viennae 1704. f. prodiit, reperiuntur.

§. XI.

Possent etiam huc referri antiquissimae Brabanticorum Ducum constitutiones, circa a. 1312. latae *a*), nec non Ius Iuticum *b*), a *Waldemaro* II. Danorum Rege ex antiquissimis veterum Germaniae populorum legibus collectum, & sub *Christiano* IV. Danorum Rege in nouam dialectum translatum. Sed cum Brabantia extra Imperii Germanici fines sit sita, Iutia vero iam dudum Germanici iuris esse desierit; merito haec iura ex corpore iuris Germanici excludimus.

a) Quas *Herm. Conringius* de orig. iur. German. cap. 28. memorat. *b*) quod in Codice, das Jüthische Lowbock dicto, continetur. vid. *Vogtii* diss. in leges Iuticas de homicidio.

§. XII.

Ad recentiora quod attinet tempora, tot sunt iura prouincialia, quot diuersa Germaniae territoria, ad quae cognoscenda *Henrici Giesеberti Iustinianus Harmonicus a*) facit, quippe in quo ad singulas Iustinianearum Institutionum paragraphos iura Germaniae prouincialia & statutaria allegantur.

a) Lubec. 1652. 4. edit.

§. XIII.

§. XIII.

Omnibus hisce recentioribus iuribus Germaniæ prouincialibus palmam Ius Saxonicum tam Electorale, quam Ducale, facile præripit. Illud originem suam debet *Augusto* Electori Saxoniæ, quippe qui ICtis Vitebergensibus & Lipsiensibus, *Ioanni* nimirum *Schneidewino*, *Matthæo Wesenbecio* & *Iacobo Thomingio*, vt præcipuas iuris Saxonici controuersias examinarent & deciderent, negotium dedit.

§. XIV.

Inde ortæ sunt Consultationes Constitutionum Saxonicarum *a*), nec non Constitutiones *Augusti* Electoris *b*). Quibus deinde diuersorum Electorum Constitutiones, Decisiones, Ordinationes *c*) & Resolutiones grauaminum, Erledigungen derer Landes-gebrechen / *d*) accesserunt, quæ coniunctim sub Titulo: *Corpus iuris Saxonici* prodierunt *e*).

a) Quorum T. I. & II. a. 1600. T. III. a. 1608. f. prodiit. *b*) ad quas *Benedictus Carpzouius* Definitiones suas scripsit. *c*) vt ordinatio Process. Sax. *Ioann. Georg.* I. Elect. de a. 1621. quæ multis in locis emendata a. 1724. edita fuit. *d*) Dresdæ a. 1670. f. quod Corpus Iuris Saxon. Electoralis multis Constitutionibus & rescriptis auctum sub Tit. *Codex Augusteus* cura *Lunigii* Lipsiæ 1725. II. T. f. publicam lucem adspexit *e*).

§. XV.

Ad Ducale Ius Saxonicum nouum pertinent Johann Friedrich des Mittlern / Johann Wilhelm und Johann Friedrichs Policey-Ordnung/*a*) Hertzog Johann Casimir und Johann Ernst Hoff-Gerichts-Ordnung. (*b* Hertzog Ernsts Gothaische Land-Gericht und Policey-Ordnung *c*) Fürstl. Sächs. Altenburgische Landes-Gerichts- und Proceß-Ordnung *d*). Hertzog Johann Wilhelms Eysenachis. und Jenaische Gerichts und Executions-Ordnung: *e*) nec non des Fürstl. Sächs. gemeinen Hoffgerichts zu Jena erneuerte und verbesserte Ordnung *f*) ꝛc.

a) Ienæ a. 1580. *b*) Coburg. 1598. allegat equidem De Lyncker Resolut. CCCLXXIV. eine Landes-Ordnung der Pflege Coburg. de a. 1556, sed illa nondum ad manus

manus meas peruenit c) Gothæ a. 1633. & 67. 4. d) Altenburg. 1704. & 1705. in 4. coniunctim edit. e) Ienæ 1702. 4. f) de a. 1653.

§. XVI.

Sicuti autem Germania nostra per multa sæcula moribus fuit gubernata: ita quamplurima in diuersis Germaniæ prouinciis supersunt iura singularia. Sic in terris Brunsuicensibus, Würtenbergicis & Palatinis receptum est ius, cœlibum demortuorum bona occupandi & in publicum redigendi, quod Hagenstolziatus, das Hagenstoltzen-Recht a) adpellari solet.

a) vid. *Schottelius* de singul. quibusdam iur. Germ. cap. 1. *Wernheri* dissert. de iure Hagenstolziatus Witteb. 1724. habita. & Dn. *Kressii* nec non de *Ludwig*, de Iure Hagenstolziatus, scripta.

§. XVII.

Huc etiam ius obstagii, das Leistungs-Recht / vel das Einlager / das Einreiten / referimus, quo debitor vel eius fideiussor, se, si certo tempore pecunia non fuerit soluta, aut contractus adimpletus, in certum locum esse venturum, neque inde, nisi pecunia soluta vel contractu adimpleto, discessurum, pacto promittit. Quod ius, licet publicis imperii legibus a) fuerit reprobatum; attamen in Holsatia adhuc hodie viget b).

a) Nimirum Reform. Polit. *Rudolphi* II. de a. 1577. b) vid. de hoc iure obstagii Dn. *Muller* Part. III. des eröffneten Staats-Cabin. c. 1.

§. XVIII.

Tacco nunc alia iura Germaniæ singularia, nimirum Haupt-Fall / Bauermiethe / Haupt-Recht / todte Hand-Cürmede / Baulebungs-Recht / Zehnd-Gau-Au-Gast-Schillings-Schupffen-Kutscher-Strandrecht / Haverey und Bodmerey / de quibus *Iustus Georg. Schöttelius* a) Dn. *Ioann. Peter de Ludwig* b) & *Ferdinand. Christoph. Harprecht* c) ex professo tractarunt.

a) De singularibus quibusdam & antiquis in Germ. iuribus & obseruatis Francof. & Lips. 1671. & 1702. 8. b) De Iure Clientelari Germanorum Halæ 1717. 4. c) de Iure mortuario in bonis defuncti hominis proprii Tubing. 1718. 4.

CAP.

CAP. IX.

DE RECESSIBVS IMPERII, Reichs-Abschieden.

§. I.

QVamuis, teste *Tacito a)* antiquissimæ Germaniæ gentes suos iam habuerint conuentus, inque illis principes & iudices elegerint, ac decreta quædam confecerint; attamen particulares illos gentis alicuius inter Germanos, non Germanorum omnium conuentus & decreta fuisse, nemo est, qui non intelligit.

a) Cap. XI. de Mor. Germ.

§. II.

Quæ cum ita sint, Recessuum imperii origo non tam a particularibus hisce gentium Germanicarum conuentibus, quam potius a publicis Comitiis, sub Imperatoribus Carolingicæ stirpis habitis, est repetenda; hisce enim vniuersa Germania interfuit, illorumque decreta pro legibus agnouit *a)*.

a) vid. Annales Franc. (a *Lambecio* Lib. II. Bibl. Cæs. c. 5. publicati) ad a. 802.

§. III.

Sunt autem Recessus Imperii, die Reichs-Abschiede/ Reichs-Satzungen/Reichs Ordnungen/leges siue constitutiones imperii vniuersales, mutuo Imperatoris & statuum consensu de negotiis, imperium concernentibus, constitutæ & promulgatæ *a)*.

a) vid. *Mauricius* de Recess. Imp. §. 6. & Dn. *Struu.* in Synt. iur. Publ. c. 6. §. 32.

IV.

Dicuntur hæ leges imperii vniuersales Recessus, ex eo, quod circa discessum statuum a Comitiis concludantur & promulgentur; Vnde etiam communiter hæc formula Recessibus adiici solet: daß dieses der Abschied / womit die Stände von einander gescheiden.

Gg §. V.

§. V.

Antiquis temporibus Receſſus Imperii Latino idiomate conſcripti fuerunt, quales *Goldaſtus* quamplurimos collectioni ſuæ conſtitutionum Imperialium *a*) inſeruit; ſed Goldaſtinos Receſſus non omnes eſſe genuinos, eruditi iam dudum obſeruarunt.

a) Quæ Francof. 1613. f. prodiit.

§. VI.

Primus Receſſus imperii Germanico idiomate ſub *Friderico* II. Imperatore a. 1236. in Curia Moguntina multis videtur conſcriptus *a*); ſed cum omnes hiſtorici hanc Curiam Moguntinam ad a. 1235. referant, accuratiores de veritate huius Receſſus merito dubitant. *b*).

a) Qui apud *Goldaſtum* P. II. der Reichs-Satzungen p. 17. extat. *b*) vid. *Conring*. c. 27. & L. B. *de Lyncker* de Idiomate Imper.

§. VII.

Si itaque dicendum quod res eſt, tempus, quo Receſſus imperii idiomate patrio conſcribi cœperunt, certo determinari non poteſt *a*); licet enim *Auentinus b*), *Cruſius c*), *Goldaſtus d*) aliique *Rudolphum* I. Imperatorem, *vt poſt hæc omnia acta publica lingua Germanica conſcriberentur*, conſtituiſſe, ſcribant; attamen, hanc *Rudolphi* legem, aut non extitiſſe, aut deſuetudine ſublatam fuiſſe, non absque ratione *Ericus Mauricius c*) ſtatuit.

a) Licet, ſeculo XV. & XVI. omnes fere Receſſus imperii lingua patria conſcriptos eſſe, negandum non ſit. *b*) Lib. VII. *c*) Lib. III. Annal. Sueu. P. 1. c. 1. *d*) qui ſummam Rudolphinæ conſtitutionis T. II. Conſt. Imp. pag. 311. exhibet. *e*) de Receſſ. Imperii §. 39.

§. VIII.

Omnes autem conſtitutiones imperii, communi imperatoris & ordinum conſenſu latæ; etiam Aurea Bulla, Pax publica, Religioſa & Profana &c. Receſſus

cessus dicuntur: licet quædam sint Constitutiones, quæ speciali nomine Recessus Imperii dicantur, v. g. Recessus Nouissimus de a. 1654.

§. IX.

Recessus Imperii sunt vel vniuersales, vel particulares; illi in comitiis generalibus, ad quæ omnes status conuocantur, concipiuntur; hi sunt vel Recessus deputatorum, Reichs-Deputations-Abschiede / qui in Comitiis deputatorum concluduntur; vel Recessus Circulorum Crays-Abschiede / qui in conuentibus circularibus perficiuntur.

§. X.

Vniversales Recessus imperii iterum sunt vel primarii, Haupt-Abschiede / vel secundarii, Neben-Abschiede / qui primariis Recessibus tanquam articuli secreti subiiciuntur, atque in Archiuo Moguntino asseruantur *a*).

a) Quales *Eric. Mauricius* de Recess. Imper. §. 13. Dn. *Struuius* in Syntag. Iur. Publ. c. 6. §. 34. allegant.

§. XI.

Locum quoque inter Imperii Recessus inueniunt, Recessus visitationum, die Visitations-Abschiede / qui in conuentu Imperatoris & statuum nonnullorum deputatorum fiunt. Quales sunt Recessus Visitat. de a. 1531. & 1553.

§. XII.

Vltimus Recessus Imperii est de a. 1654. nouissimus exinde dictus, qui accuratiorem exinde meretur lectionem, quod multa quoad ciuilem processum in illo fuerint statuta & immutata. Commentariis hunc Recessum nouissimum *Ioann. Wolfgang Textor*, *Vlricus Obrechtus* & *Paullus Gambsius* illustrarunt.

§. XIII.

Et hi Recessus omnes Imperii subiectos, tam immediatos, quam mediatos, non solum quoad ea, quæ regimen publicum, sed etiam quæ negotia priuatorum concernunt, ceu leges vniuersales obligant,

 nisi

nisi quoad negotia priuata aliud quid in legibus & statutis huius vel illius prouinciæ decisum reperiatur.

§. XIV.

Primus hos Recessus imperii *Peter* Trach collegit & a. 1527. Spiræ sub Tit. Alle und jede des Reichs-Ordnungen / sampt der gulden Bull und Abschieden rc. aus Befehl Kayserl. Majest. Stadthalters und Regiments im H. Reich zusammen gelesen edidit. Quam editionem secutæ sunt Moguntinæ de a. 1548. 1552. 1559. 1567. 1599. 1607. 1614. 1615. 1621. 1642. & 1660. Sed, partim imperfectas esse has Recessuum editiones, partim multis illas scatere vitiis, *Ericus Mauricius a)* docuit.

a) de Recess. Imper. §. 36. & 37.

§. XV.

Recessus Imperii etiam a prima origine colligere *Melchior Goldastus* tentauit, tomosque tres Constitutionum Imperialium edidit; sed non solum mancam esse hanc collectionem, sed etiam multas dubiæ admodum fidei continere constitutiones, accuratiores iamdudum animaduerterunt.

§. XVI.

Tandem noua Recessuum Imperii ab anno 1356. ad annum 1654. publicatorum Francofurti ad Mœnum 1720. f. prodiit editio, cui Aurea Bulla, Constitutio Criminalis Carolina, & Pax profana sunt additæ. Sed & hanc editionem non ab omnibus mendis & vitiis esse immunem, eruditi merito dolent, vtque Leges imperii publicæ accuratius in posterum edantur, mecum optant.

F I N I S.

INDEX

INDEX PRIMVS
SEV
CONSPECTVS CAPITVM.

PARTIS III.

Hiſtoriæ Iuris Poſt-Iuſtinianei

MEMBRVM II.

INDEX

INDEX SECVNDVS AUCTORUM, RERUM & VERBORVM.

magna

quibus

C.

Gajus

frag-

Miſ-

N.

P.

Paul-

Q.

R.

ICti

V.